

DĚJINY ŘÍMSKÉHO BREVIÁŘE

BEDŘICH MALINA

DĚJINY ŘÍMSKÉHO BREVIÁŘE

ÚVODNÍ SLOVO NAPSAL

J. E. TH. DR. MOŘIC PÍCHA

BISKUP KRÁLOVÉHRADECKÝ

D Í L P R V N Í

NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRAĐ“ * V PRAZE 1939

NIHIL OBSTAT

DR. JOS. BURYŠEK

ensor

N. E. 7327/37

IMPRIMI POTES

Reginae-Gradecii 27. Januarii 1938

† MAURITIUS

Episcopus

*Veni, Creator Spiritus,
Mentes tuorum visita,
Imple superna gratia,
Quae tu creasti pectora.*

SACRATISSIMO CORDI JESU

ÚVODNÍ SLOVO

Spisovatel knihy »Dějiny římského breviáře«, vldp. profesor Bedřich Malina, sestavil s velikou pílí a láskou z dějepisných a liturgických pramenů vývoj římského breviáře. Nemáme dosud podobného díla v naší české literatuře náboženské, a proto toto obsáhlé dílo jistě přispěje jak kněžím, tak i katolickým laikům k většímu porozumění této krásné modlitby církevní, která se právem nazývá »officium divinum«. Při podjáhenství vložila nám ji Církev svatá za každodenní povinnost a ukládá nám ji i kodexem svého práva, a tak se stal breviář každodenním našim průvodcem, rádcem a přítelem. »Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo, quamdiu fuero.« Žalm 145, 1. Breviář jest jistě modlitbou nejkrásnější. Žalmy, čtení Písma svatého, životopisy svatých, homilie a řeči svatých Otců, výstižné antifony poji se v něm v harmonický celek. V breviáři prožíváme církevní rok, skvělé dílo Církve svaté, podivuhodně vytvořené působením Ducha Svatého, a s tímto rokem prožíváme veškerá tajemství Boží lásky a našeho vykoupení. V něm denně katolické kněžstvo vzdává jménem všech lidí Bohu nejvyšší chválu a čest: »Sanctissimae et individuae Trinitati, crucifixi Domini nostri Jesu Christi humanitati, beatissimae et gloriosissimae semperque Virginis Mariae fecundae intergritati, et omnium Sanctorum universitati sit sempiterna laus, honor, virtus et gloria ab omni creatura«, sobě pak vyprošuje milost odpuštění hříchů. Tak jest modlitba tato vzácnou obětí chvály, díků, prosby a smíření. Kéž bychom dovedli vždy náležitě oceniti význam této modlitby a čerpali ze studnice vzácných myšlenek v ní ukrytých a ji posvěcovali sebe a své věřící. Svatý Josef Kupertinský na dotaz biskupa, jak by život a mravy kněžstva jeho diecése se daly co nejlépe obnoviti, odpověděl: »Nejvhodnějším prostředkem k tomu jest zbožné konání církevních hodinek a zbožné sloužení mše svaté.« Doporučuji proto vřele tuto knihu o dějinách římského breviáře všem kněžím i laikům, a aby mohla všude plně splniti své poslání pro porozumění modlitby církevních hodinek, ji z celé duše žehnám.

V Hradci Králové dne 24. února 1938.

+ J. Mořic Lichý,
biskup královéhradecký.

PŘEDMLUVA

Denně běřeme my, kněži, řimský breviář do rukou; den co den recitujeme žalmy s antifonami, hymny, čteme lekce Písma sv. a sv. Otců s responsorii, recitujeme modlitby a tak konáme oficiální modlitbu Církve.

Jaký bohatý vývoj prodělalo officium počínaje dobou apoštolskou po celá dlouhá staletí, nežli byla vytvořena nynější forma řimského breviáře! Dějiny řimského breviáře jsou částí dějin bohaté liturgie Církve.

Dílo, které podávám veřejnosti, je prvním pokusem o samostatné vyličení dějin officia v českém jazyku, kterého dosud v naší náboženské literatuře nebylo, ač v různých liturgických příručkách podáván byl přehled těchto dějin, většinou však stručně.

Dílo toto má dva díly; v prvním jsou obsaženy všeobecné dějiny od dob apoštolských až do naší doby, v druhé části jsou probírány jednotlivé části officia v jejich historickém vývoji: jednotlivé církevní hodinky, hymny, modlitby, martyrologium, Proprium de tempore, církevní kalendář a j.

Kéž toto dílo, psané v upřímné snaze podati ucelený obraz vývoje řimského officia a jeho částí, je laskavě přijato jako malý přínos do naší české liturgické literatury; kéž přinese všem, recitujícím církevní hodinky, hojného užitku v denním přinášení oběti modlitby, jež vedle oběti eucharistické jest přední povinností každého kněze.

Autor.

DÍL PRVNÍ

ČÁST VŠEOBECNÁ

ÚVOD

CO JEST BREVIÁŘ. NÁZVY OFICIÁLNÍ MODLITBY CÍRKVE

Slovem *breviarium* — breviář rozumíme dnes v Církvi západní latinské knihu, která obsahuje modlitby, zavedené a předepsané autoritou církevní a které údobí kleru, počínaje podjáhnem, jakož i řeholníci starých řádů jsou vázáni recitovati denně v určité stanovené hodiny.

Názvu breviáře v tomto slova smyslu se počalo užívati teprve od druhé poloviny středověku, když se začaly spojovati v jedné knize různé modlitby, které se denně recitovaly z různých knih. Breviář obsahuje modlitby, které měly a mají velmi různé názvy.

Generální rubriky breviáře nazývají tyto modlitby *officium divinum*; sv. Benedikt nazývá je »opus Dei, opus divinum, officium servitutis nostrae« (Reg. cap. 22., 16., 19., 43., 47.). Názvů těchto užíváno již ve staré době a ve středověku. Modlitby v breviáři se nazývají tedy službou, která se Bohu prokazuje. Protože se jimi naplňuje úkol (*officium* církve, ab efficiendo — to, co se má naplnit), nazývají se tyto modlitby *officium ecclesiasticum*.

Názvy byly však podle doby různé. Za doby sv. Otců se nazývaly κανών = pravidlo k následování, aby se rozeznaly tyto veřejně v určitém řádu konané modlitby od modliteb soukromých, daleko volnějších ve svém výrazu.

Jiný název je: σύναξις — poněvadž se více osob shromažďovalo ke konání těchto modliteb; z téhož důvodu užíváno latinského výrazu: *collecta*. Název *agenda* ukazuje na povinnost, kterou nutno naplnit, jako *actio* byl název mše sv., úkonu to nade všechny vynikajícího. Název *divina psalmodia* ukazuje na hlavní součástku modliteb breviářových, totiž žalmů. Jméno *pensum servitutis* připomíná úkol, který měl otrok-sloužebník ve staré době naplnit; breviář je tudíž modlitbou, kterou má konati nejen jednotlivec, ale i společnost. Také se nazývaly tyto modlitby: *missa*, častěji s přídavkem *missa vespertina*, aby se rozeznaly od oběti mše sv.

Název: *horae canonicae* — hodinky kanonické, církevní, označuje veřejnou modlitbu, která se má konat v určité hodiny — *horae*; obsah těchto modliteb pak, konaných v určité hodiny, řídí se pravidly — *canones*. S tímto názvem souvisí i německé jejich jméno: Stundengebet, které má připomenout, že se těmito modlitbami mají posvěcovati denní i noční hodinky. Název *preces horariae* má tentýž smysl.

Název *Cursus divinus* nebo *ecclesiasticus* (v hodinkách mariánských: *cursus marianus*) ukazuje na denní dráhu slunce a měsíce; jako tyto den co den probíhají svou dráhu (*cursus*), tak probíhá dráha modliteb den co den v hodinách k tomu určených.

Mluvíce o modlitbě breviáře, budeme nejčastěji užívatí nejvíce užívaného názvu »officium«, podobně jako Francouzi užívají nejvíce »l'office«.

VÝKLAD SLOVA »BREVIARIUM«

Breviarium značí v latině profánní: výtah, krátký obsah, shrnutí, výtah díla, dále statistický výtah (Breviarium imperii = civilní inventář). U Otců se užívá často ve významu Epitome — výtah = compendium (breviarium fidei, Breviarium in psalmos, canonum, bullarum). V jazyce liturgickém Breviarium nebo Breviarius jest opakem slova Plenarium, které obsahuje úplné texty; značí pak jakýsi druh directoria, katalog modliteb určených k recitování, totéž, co označuje slovo Breve nebo Brebes v řeholi sv. Benedikta (cap. 32), kde se tím označuje katalog, inventář. Breviarium evangelicum má v středověkých rukopisech též smysl jako Comes, t. j. katalog evangeliích perikop liturgického roku s prvními slovy evangelií. Pravidelně se označovala jménem Breviarium kniha nebo listina, kde byla podána pro celý rok (po př. menší část roku) zkrácená pravidla chorových modliteb a slavení mše sv. pod názvem *Breviarium ecclesiastici ordinis*. Místo breviarium užito někdy názvu breviatura, t. j. ordines rei divinae faciendae. V dokumentech z doby Ludvíka Pobožného (814—840) se čte: »Sicut in plenariis et breviariis eiusdem Ecclesiae continetur.« (Glossar. med. et inf. latinit., heslo: Breviarium.) V předmluvě Praefatio in Officia per ferias ad Carolum Magnum užívá Alkuin (804) k označení knihy, obsahující zkrácené nebo zjednodušené officium, které složil pro kanonické hodinky k užívání Karla Velikého. (P. L. 101. kol. 509.) V inventáři chrámu v Agilcourt nebo Courtifols nazývá se výtah z antifonáře Breviarium Antiphonarii.

Poněvadž žalmy tvořily základ officia, byl žaltář — *psalterium* první a hlavní knihou chorovou, v něm pak byla napsána pravidla pro recitaci officia. V četných žaltářích od 9.—14. stol. jest obsažen pod titulem: »Incipit Breviarium sive Ordo officiorum per totam anni decursionem« souhrn pravidel pro recitaci s počátky textů. Od dob nejstarších jsou vkládány mezi žalmy krátké modlitby (orationes, collectae), jež bylo obyčejem recitovati na konci žalmu. Později se připojovaly i hymny metrické, litanie (preces) a symbolum. Když pak tyto hymny, krátké recitace, versikula a responsoria byly vloženy do textu žaltáře, aby toto všechno tvořilo *pensum* modlitby hodiniek kanonických (per ferias et dominicam, t. j. pro jeden týden), dáno bylo takto uspořádanému žaltáři jméno *Psalterium feriatum*.

Kromě psalteria užívalo se k recitaci officia v choru ještě jiných knih: byla to *Collectaria*, *Orationaria*; lekce Pisma sv. v nocturnech brány z knihy, obyčejně velikými písmeny psané: *Codex Sacrae Scripturae*. Ostatní lekce byly obsaženy v těchto knihách: *Homiliarium*, *Sermonarium*, *Passionale*, *Passiones sanctorum*, *Acta martyrum* a j. — toto vše pod jedním názvem: *Lectionarium* pro lekce II. a III. nocturna.

Jestliže bylo možno spojit v jedné knize žaltář, antifony, kapitula, orace, versikly a i hymny (feriální), nebylo možno učiniti tak s lekcemi, poněvadž byly velmi dlouhé a nebyly nikterak omezované. Teprve když lekce byly zkráceny a homilie omezeny paragrafy pro každý den (v 11. a 12. stol. a i později), činěny první pokusy spojit žaltář, lekce, responsoria a všechno, co k officiu patří, v jednu knihu. A tu nacházíme

ke konci 11. a 12. stol. první Breviaria v našem smyslu, a to *Breviaria magna*. Jejich dispozice je velmi primitivní a málo praktická. Ponejvíce začínaly tyto knihy tak zv. breviariem ve starém slova smyslu, t. j. *directoriem* nebo *Ordo officiorum*.

Tak na př. začíná rukopis z Innichen v Tyrolsku: »Incipit Breviarium sive ordo officiorum per totius anni decursionem« nebo jinde: »Incipit Breviarium per circulum anni«. Často je na prvním místě: Kalendarium a Tabula paschalis, Tabula festorum mobilium, Lunatio (Canon de primationibus lunae); pak je žaltář, potom Ordo breviarii a části ostatní.

Později dispozice těchto velikých breviářů se zjednodušovala. Od druhé polovice 12. století nebo počátkem 13. stol. bylo officium obsaženo již v menších knihách, jimž dáno jméno cestovní breviáře, *Libellus officialis*, *Manualis*; v Anglii *Porteforium*, *Portifex*, *Porto*. Přesto však název »Breviarium« dlouho zůstával ve smyslu *Ordo*; tak se čte v Kodexu Vindobonensi 4712 (14. stol., pocházejícím z Pasova): »Ordo sive Breviarium de ecclesiasticis observationibus quid legendum vel cantandum sit per circulum anni secundum patavinam Ecclesiam.«

PODSTATNĚ ČÁSTI OFICIA

Obsah officia tvoří tyto části:

a) *žalmy a ostatní části básnické z Pisma svatého*, t. j. kantika; dále *hymny* církevní, básnická díla složená autory neinspirovanými,

b) *čtení (lekce)*, vzata ze Starého a Nového zákona, dále z Aktů a životů svatých, z děl Otců a spisovatelů církevních,

c) *modlitby* ve vlastním slova smyslu: krátké orace, formule benedikční, antifony, versikula a responsoria dlouhá i krátká, zčásti vyňatá nebo utvořená podle Pisma sv. nebo volně bez ohledu na Písmo složená.

VÝZNAM MODLITBY BREVIÁŘE

Modlitba breviáře je veřejná, ve jménu Církve zvláště k tomu povinnými církevními údy konaná modlitba, aby se zadost učinilo povinnému klanění se a díkučinění Bohu a aby se vyprosily milosti pro plnění díla Kristova zde na zemi.

Člověk jako tvor Boží je povinen modlit se k Bohu, chválit ho, jemu děkovat a prosit ho; této povinnosti však ani mnozí křesťané neplní, anebo i když ji plní, vykonávají tak nedostatečně. Tu zakročuje Církev jako veliká prostřednice mezi Bohem a lidmi; ona vztahuje ruce své k Pánu, aby zjednávala pro své děti poklady milosti, a zase naopak: ona přijímá obětní dary a modlitby, které obětují její děti Bohu Otci, aby je skrze svého ženicha složila před trůnem Nejvyššího Pána a Krále; činí tak denně. — Modlitba tkví svými kořeny v podstatě Církve a jejím určení, je to její povinnost, nevyhnutelná činnost, její dech i tlukot tepen (Bäumer: *Gesch. d. Brev.*, 11).

V církevním officiu je Církev v nejkrásnějším spojení se svou nebeskou hlavou — Kristem, »který obětoval za času těla svého s křikem silným a se slzami prosby a modlitby tomu, jenž jej mohl vysvoboditi ze smrti, a byl vyslyšen pro svou uctivost«

(k Žid. 5, 7) a »který také na pravici Boží za nás prosí« (Řím. 8, 34). Čím je pro nebeský Jerusaleml modlitba velekněze Ježíše a spolu s ním andělů a svatých, tím jest pro Církev Boží na zemi liturgická modlitba, při níž Církev o závod pje chvalozpěvy Boží: »Illi (sedes coelitus) canentes iungimur almae Sionis aemuli« (hymnus laudální na den Posvěcení chrámu).

Církev své poslání na poli modlitby plní prostřednictvím svých orgánů: modlí se a jedná skrze své služebníky a plnomocníky, které si vyvolila: Ecclesia agit et orat per ministros. Proto praví sv. Bernardin ze Sieny: »Sacerdos publica persona et totius Ecclesiae os« (Serm. 20). Jako podle Katechismu římského je kněz »minister principalis sacramentorum«, tak je »principalis intercessor«. Kněz ve svých oficiálních funkcích je nejen representant lidu, ale jedná jako vyslanec Kristův. Jeho oficiální modlitba je také modlitbou Kristovou. Je tudíž povinností kněze spojovat se v modlitbě s Ježíšem Kristem a Duchem Svatým; modlí se proto: »Domine, in unione illius divinae intentionis, qua in terris laudes Deo persolvisti . . .« Má jako Kristus přinášeti Bohu obět modliteb a díkučinění, má se jako Kristus modliti všeobecně za všechny potřeby lidu i zvláště vyprošovati potřebné milosti a odpuštění.

Když se od 4. stol. monachismus velmi rozvíjel, mniši, zasvětivše svůj život úplně službě Bohu, byli k tomu vyvoleni, aby jménem lidu sloužili Bohu a chválili ho. Opus Dei, jak nazývá sv. Benedikt společnou denní chválu Bohu, tvořilo hlavní zaměstnání jejich života, jak ukazují podrobná pravidla řeholní. Celý pak historický vývoj liturgie ukazuje, že nejen klerus řeholní, ale i *světský* má hlavní povinnost vedle oběti mše sv. i *veřejnou modlitbou* chválit Boha, a to buď společně, buď jednotlivě v soukromí.

Breviář je svou podstatou *veřejnou modlitbou*; je to liturgický úkon, vykonávaný representanty křesťanského společenství z rozkazu a ve jménu Církve katolické. Přirozeně ten, kdo recituje breviář, má tam nalézati dosti látky pro svou *soukromou* pobožnost. V podstatě své však zůstává breviář především úkonem bohopocty; možno jej považovat za výraz pocty, povinné Bohu: chvály, klanění, díků a proseb, jako příprava a ohlas svátostné oběti. Z četných míst Nového zákona a velikého počtu řeckých i latinských Otců vysvítá, že původní modlitba, konaná v určité hodiny, konala se nebo se měla konati *celým shromážděním*. Ideou první Církve, která vlastně dodnes ve skutečnosti trvá, bylo, aby tyto modlitby neboli officium byly veřejně recitovány v chrámu sborem kněží, mnichů nebo panen, a pokud možno *s účastí lidu věřícího*. Mnoho předepsaných modliteb — jako žalmy a hymny — mají býti zpívány nebo recitovány střídavě dvěma chory; ostatní části, jako: verše, responsoria, interpelace před lekcemi nebo po nich, nemají úplného smyslu, leč tehdy, jestliže jsme si vědomi toho, že celá obec křesťanská nebo celá Církev je shromážděna kolem kněze a s ním se modlí. Kdo pak toto hledisko ztrácí a recituje breviář stále sám anebo privatim, snadno upadá do nebezpečství, že nepochopí pravého charakteru modliteb jím recitovaných.

Officium neboli modlitba breviáře není však naprosto výlučně úkonem kněžským, nýbrž i celé Církve; vždyť již ve 4. stol. byl v Jerusalemě zvyk, že zbožní věřící, napodobující život a zvyky mnichů a Bohu zasvěcených panen, účastnili se společně

recitace oficia. Proto i v dnešní době věřící, pokud mohou, mají se veřejné recitace breviáře účastniti, neboť toto officium se koná ve jménu jejich. Zejména bylo by si přát, aby se věřící naučili zpívat žalmy aspoň nešporní.

ZÁVAZNOST ÚCTY VŮČI BOHU

Poněvadž člověk není pouhý, čistý duch jako anděl, nýbrž má i tělo, má proto oslavovati Boha způsobem, odpovídajícím jeho přirozenosti, t. j. *tělesně i duševně*, čili vnitřní kult má jevit skutky, slovy a znameními. Bůh dal člověku schopnosti nejen duševní, ale i tělo s jeho orgány, člověk má tudíž přinášeti oběti a viditelným způsobem projevovati svou závislost, lásku i úctu k Bohu, svému Tvůrci a Dobrodinci.

Akty kultu mohou býti dvoji: vnitřní a vnější; projevem vnitřního kultu způsobem vnějším je modlitba *vokální*. Vnitřní úkony adorace jsou podle sv. Tomáše hlavními: *actus primarii et principales* (S. th. II^a II^{ae} qu.); tyto pak souvisí nutně s úkony vnějšími (*actus secundarii et ad interiores ordinati*). Poněvadž jazyk byl dán člověku jako nejdokonalejší prostředek vyjadřovati city, myšlenky, je nutná modlitba vokální. Tento akt je pro člověka podstatným a nutným, neboť má uspořádati všechny své síly a schopnosti, myšlenky, slova a skutky v ladné harmonii, aby tak mohl co nejdokonaleji chváliti Boha.

Nejlepším darem, který Bůh může od svého tvora přijmouti, je adorace a chvála: *λατρεία*. To jsou dary jemu nejdražší a jeho nejdůstojnější. Mezi úkony adorace je nejdokonalejší oběť, již uznáván jest Bůh za nejvyššího Pána; modlitba pak následuje po oběti; ale i modlitba je ve smyslu obrazném obětí a nazývá se: *sacrificium laudis*, *sacrificium labiorum*, *hostia laudis*, id est *fructus labiorum confitentium nomini ejus*. (K Žid. 13, 15.)

PRAMENY MODLITBY

Dojmy a city náboženské se rodí z poznání pravdy Bohem zjevené; nedbá-li se pak této zásady, je nebezpečnost, že se modlitba zvrhne v pouhý efekt obraznosti. Modlitba má tudíž nutně čerpat své prvky z pramenů zjevení a má býti v naprosté jednotě a shodě s pravdami víry, které předkládá Církev skrze Písmo a tradici. Proto také nejstarší liturgie čerpá jen z Písma sv.; později přistupují výklady svatých knih, které byly složeny k tomu účelu, aby vychovávaly věřící; tyto výklady byly složeny od církevních vykladačů — Otců, biskupů, kněží a jáhnů. Součástí veřejné modlitby stávají se později životy svatých.

Homilie, řeči, traktáty Otců nebo učitelů církevních jsou komentáře, výklady spíše teoretického druhu. Životy svatých podávají praktický výklad; ukazují totiž, jak nauky víry křesťanské byly od jednotlivých osob přijaty a v denním životě prováděny. Církevní hymny, které tvoří součást veřejné modlitby Církve, čerpají ze zjevených pravd (hymny v *Propriu de tempore*) anebo ze životopisů světců (hymny ke cti svatých složené).

ČAS URČENÝ K MODLITBĚ

V křesťanství není modlitba omezena na nějakou dobu nebo blíže určenou hodinu, ona jest jako stálá podmínka nadpřirozeného života — »unica necessitas«. Ona jest pro duši to, čím je potrava pro tělo — jest její »panis quotidianus«. Ačkoliv apoštolové doporučují stále se modliti, přece již sami apoštolové a Církev uznali, že jest vhodno a užitečno stanovit *určité* hodiny pro modlitbu; aby sám čas, takto určený, volal a vyzýval věřící k modlitbě uprostřed jejich zaměstnání. Byly pak zvoleny k modlitbě zvláštní hodiny, v nichž se slaví v každé z nich památka na zvláštní dobrodíní Boží, ať se již jedná o dobrodíní života pozemského, které nám uděluje Boží Prozřetelnost, či ať se jedná o Boží tajemství, která se stala v určité hodiny denní. Skutky apoštolské vypravují, že sami apoštolové konali v určité hodiny zvláštní modlitby tak, jak bylo obyčejem v době Synagogy. Dějiny pak veřejné modlitby Církve ukazují, jak se vyvíjely jednotlivé části, konané v určité hodiny nebo v určitou část dne.

Již názvy jednotlivých hor ukazují na dobu, kdy se původně konaly: prima o první hodině denní (po východu slunce), terce o třetí hodině, t. j. v době uprostřed mezi východem slunce a polednem; polední hodinkou je sexta; odpolední nona, v době mezi polednem a západem slunce, večerní modlitbou, dnes však všeobecně odpoledne konanou horou, jsou nešpory; modlitbou před spaním jest kompletář. Noční modlitbou jest matutinum, ranní pak laudes či chvály, konané při východu slunce.

ROZDĚLENÍ DNE A NOCI

Pro snadnější pochopení údajů časových při vývoji oficia je důležité vysvětlit antické rozdělení dne a noci.

Římský způsob označovati den byl v užívání ve II.—IV. stol. všeobecně jak na Západě, tak na Východě. Dies, ἡμέρα, označoval v první řadě den *přirozený* (dies naturalis), t. j. dobu mezi východem a západem slunce, tak jako noc, nox, νύξ, označovala dobu mezi západem slunce a jeho východem. Avšak dies označoval také dobu 24 hodin = dies civilis, legitimus, νυχθήμερον — u Řeků. K tomuto dni vztahují se církevní předpisy a tímto dnem (o 24 hodinách) jest rozuměti »dies festus, ecclesiasticus«. Den občanský byl u starých národů různě určen; Babylóňané počítali občanský den od rána jednoho dne do rána druhého dne; obyvatelé Umbrie (Ombrie) od poledne do poledne; Řekové a Židé od západu slunce do západu slunce druhého dne; Římané a Egypťané jako my od půlnoci do půlnoci. Křesťané počítali den od půlnoci do půlnoci vzhledem k postu, závaznosti breviáře; svátky však počínají předvečerem svátku.

U Řeků a ještě v době předalexandrijské nedělil se den na hodiny; noc se dělila podle vojenského způsobu stráží na tři φυλακαί neboli bdění po 4 hodinách. Když pak vešly ve známost vodní hodiny (κλεψύδρα — horologium ex aqua), počítala se také noc po hodinách, ale tím způsobem, že noční hodiny v létě byly delší nežli v době zimní; avšak vždy šestá hodina připadala na půlnoc. Tak se stalo, že v létě doba od západu slunce, t. j. od 8.30 hod., po př. 9 hod. večer až do půlnoci, se dělila na šest hodin; tím každá hodina měla ve skutečnosti našich 30—40

minut; tak bylo tomu i s druhou částí noci po půlnoci. Naopak v zimě, kdy slunce zapadá ve 4 hodiny a vychází v 8 hod. ráno, byla doba od západu slunce do východu rozdělena na dvanáct hodin; tím pak zimní hodiny noční byly dlouhé až 80 minut. Podle našeho počítání by na př. osmá hodina noční odpovídala v zimě naší třetí nebo čtvrté hodině ranní. Zvyk takto počítati udržel se z doby Spasitelovy až do VI.—VIII. století. Jednotlivé části občanského dne od půlnoci do půlnoci se označovaly takto:

a) *Nox media* nebo *de media nocte* — od půlnoci do 2. nebo 3. hodiny, v létě do 1.30 hod., v zimě do 3., po př. 4. hod. »*Media nocte surgebam*« označuje ve skutečnosti dobu hluboké noci.

b) *Gallicinium* je chvíle, kdy kohout po prvé kokrhá, nebo v prvních hodinách dne; v létě je to doba od 1.30 hod. nebo později, v zimě 4.—6. hod. ráno; na jaře a na podzim asi 3. hod. ranní.

c) *Canticinium*, chvíle, kdy kohout přestává kokrhati, bezprostředně před jitřenkou, t. j. ranní svítání, aurora.

d) *Diluculum*, chvíle před východem slunce a po jeho východu (*ortus solis*), nazývá se také *prima lux*.

e) *Mane*, ráno první hodina po východu slunce; v létě doba od 5.—8. hod., v zimě od 7. nebo 8. hod. až do 10. hod.

f) *Ad meridiem*, *meridies*, *de meridie*, *postmeridies* značí před polednem, v poledne, po poledni.

g) *Suprema* — poslední chvíle jasného dne; v zimě od 2. nebo 3. hod. až do 4. hod. odp.; v létě od 6. až 8. hod., po př. 8.30 hod. až do západu slunce (*occusus solis*).

h) *Vespera* — doba mezi západem slunce až do objevení se prvních hvězd.

i) *Crepusculum* (soumrak) byla vlastně obsažena již v označení *vespera*; trvala čtvrt, nejdéle půl hodiny. K této době se družila chvíle:

k) *Primā luce* nebo *Luminibus accensis*, *Lucernarium*, chvíle, kdy se rozžínala světla; nebyla to však jen ta doba, která stačila, aby světla byla rozžata, nýbrž delší doba, která se ztotožňovala s dvěma nebo třemi hodinami nočními.

l) *Concubium* (dusidlo ohně), doba, kdy se chodilo spat; v zimě od 7.—9. hod., v plném létě až do 10. hod. večer.

m) *Intempesta nox* — hluboká noc až do půlnoci.

Jednotlivé tyto názvy, jak vidět z Varrona (*De lingua latina*, lib. VI. cap. 5), určovaly často velmi přesně dobu.

Jinak u Římanů podle Varrona nazývala se první hlídka noční (noc byla rozdělena na 4 hlídky po 3 hodinách) *vespera*, druhá *canticinium* nebo *intempesta*, třetí *gallicinium*, čtvrtá *lucifera*, lucifer; tato měla často název *matutinum* nebo *ante lucem*. Beda Vener. (lib. de ratione computi c. 4, P. L. 90.582) praví: »*Nox dividitur in septem partes: crepusculum, vespertinum, canticinium, intempestum, gallicinium, matutinum, diluculum.*«

Vojenské rozdělení času. V modlitbách liturgických, zejména v hymnech a řečích breviáře a také ve starých rubrikách setkáváme se s celou řadou výrazů vojenských, které pro porozumění je prospěšno vyložit.

Vojenská kázeň jevila se v hlídkách přesně stanovených: byly to hlídky uvnitř tábora (*excubiae* = hlídky denní, a *vigiliae* = hlídky noční) a hlídky vně tábora před tváří nepřítele (*stationes* nebo *postes*). Pro tyto byla vždy určena kohorta pěšáků a četa jezdců. *Vigiliae* neboli noční hlídky se dělily na čtyři části, a každá trvala tři hodiny, které se počítaly podle vodních hodin. *Visitu* nebo inspekci (*circuitio*) vykonávali *circuitores* (patroly) s velitelem zvaným *speculator* nebo *explorator*. Tito *speculatores* nebo *exploratores* podávali zprávu tribunovi; za doby cisařské byli pověřováni výkonem trestu hrdelního. (*Misso spiculatore* v oficiu 29. srpna na Stěti sv. Jana Kř.) Od roku 159 před Kristem až do VII.—VIII. století po Kristu dávaly vodní hodiny (zavedené od Scipiona Nasiky) možnost přesně určovati hodiny denní i noční. Byly pak velmi různého obsahu a podle Plinia (*Ep. lib. c. 12*) největší a nejpřesnější hodiny vodní udávaly až třetinu hodiny.

Ač podle jména se dělil den i noc na dvanáct hodin, přece staré rozdělení dne na tři části se stále udržovalo: hora *tertia* (dopolední), hora *sexta* (polední) a hora *nona* (odpolední). Šestá hodina byla vždy v poledne; kdežto třetí a devátá připadala podle roční doby vždy na jinou hodinu našeho počítání; v době rovnodennosti jarní i podzimní odpovídaly hodiny staré našim hodinám; hora *prima* byla asi 6. hod. ranní; hora *nona* již asi ve 2 hod. odpol., v létě pak *terce* odpovídala naši 8. hod.; *nona* naši 4. hod. odpolední.

VŠEOBECNÉ DĚJINY OFICIA
OD DOB APOŠTOLSKÝCH
DO PIA XI.

POČÁTKY VEŘEJNÉ MODLITBY CÍRKVE — OFICIA — DO POLOVINY ČTVRTÉHO STOLETÍ

1. POČÁTKY VEŘEJNÉ MODLITBY CÍRKVE NEBOLI OFICIA

A) SPOLEČNÁ MODLITBA U ŽIDŮ

Společná modlitba v určité denní hodiny byla známa už Židům po návratu ze zajetí babylonského. Již v době exilu utvořil si lid židovský náboženská střediska v synagogách; tam dalo se vyučování lidu, tam se lid izraelský modlil k Bohu a osvědčoval mu svou věrnost. Židé, jimž v zajetí chyběl chrám, navykli si na bohoslužebná shromáždění v synagogách, v nichž konali bohoslužebná shromáždění — veřejnou modlitbu. Po návratu pak byla spojena veřejná modlitba s obětí dvakrát denně přinášenou. Aby tato oběť jako skutečná oběť od celého národa a za celý národ přinášena byla, byli ustanoveni tak zv. Maamadot (něm. Standmannschaften). Za tím účelem byl lid, kněží a levité rozděleni do 24 okresů. Povinností každého okresu bylo dvakrát do roka posílati do Jerusalema své poslance, kteří po celý týden byli přítomni denním obětem (stáli při nich, odtud jméno maamadot); avšak nebyli přítomni jen obětem, nýbrž se shromažďovali čtyřikrát denně k modlitbám a čtení Pisma. Tak vznikla pravidelná veřejná modlitba v Jerusalemě, ale i na venkově, neboť ti, kteří doma zůstali, v čase, ve kterém jejich poslanci dleli v Jerusalemě, konali shromáždění za účelem společné modlitby.

Proč byli maamadot povinni konati modlitby čtyřikrát denně, vysvítá z dřívější již soukromé praxe, konat třikrát denně modlitbu a spojovat ji s dvakrát denně přinášenou obětí. O této modlitbě, konané třikrát denně, zmiňuje se žalmista: »Vespere et mane et meridie narrabo et anuntiabo et exaudiet vocem meam« (Žalm 54, 18). V knize Daniele pror. pak se praví: »Daniel skláněl kolena třikrát denně, aby se klaněl a svého Boha vyznával« (Dan. 6, 10). Není sice řečeno, že se to dalo ráno, v poledne a večer, možno však to ze souvislosti se ž. 54, 18 míti za jisté. Maamadot se prostě modlili ráno při ranní oběti (terce), právě tak v poledne (sexta). Druhá oběť — mincha —, která původně byla přinášena večer a později přeložena na odpoledne, byla spojena s odpolední modlitbou o hodině deváté (= nona); závěr pak tvořila modlitba při zavírání brány chrámové. V modlitbě maamadotů jeví se tudíž v židovstvu zařízení podobné křesťanským církevním hodinkám, pokud bylo konáno zastupci lidu, ve jménu lidu a za lid. Mimo veřejnou modlitbu, konanou od maamadot,

vykonával zbožný lid soukromě troji denní modlitbu, o 3., 6. a 9. hodině, a též na počátku a konci dne.

Pro pochopení židovských bohoslužeb a konání modliteb, které mělo vliv na utváření hodinek v prvních dobách křesťanských, nutno podrobněji vyložit způsob jich konání.

Pokud se týče názvu »hodina«, nepraví Pentateuch ničeho; a starý jazyk židovský nemá pro toto označení názvu; slovo **שעה** je chaldejské a z doby po exilu. Od doby Mojžíšovy až do doby exilu dělil se den prostě na tři části: ráno, poledne a večer (Gen. 49, 27; Deut. 28, 29); noc měla dvě půlky nebo tři noční bdění (Lament. 2. 19; Soudců 7. 19 a 4). Rozdělení noci na čtyři vigilie: **שעה**, **משנחית**, **אלקטרוֹפֿוֹנִיָּא** **פֿרֿוֹת** (Mat. 14. 25: **τετάρτη φυλακή**) přijali Židé teprve od Římanů. Rozdělení dne na 12 hodin přijali však jak Židé, tak i Řekové od Babyloňanů. Tyto hodiny se počítaly od východu slunce do západu; byly tudíž v zimě kratší, v létě delší.

Ve stánku a v chrámu jerusalemském byl den posvěcen třemi stanovenými hodinami obětí a modliteb. První posvátná hodina byla *ranní oběť* (*sacrificium iuge*), která se konala denně a přinášena byla v době mezi východem slunce a třetí hodinou. Ke konci této hodiny (hora *tertia*) se zpívaly žalmy, říkaly slavnostní modlitby a bohoslužba se končila požehnáním kněze. Druhá posvátná hodina byla doba oběti *mincha* neboli oběti pokrmů (mouky, vína atd.). Ta se nekonala pravidelně v době polední, neboť ranní oběť, přinášená o svátcích, zabrala téměř celé dopoledne až do hodiny šesté. Třetí posvátná doba byl čas večerní oběti (*sacrificium vespertinum*), která se nepočínala před 9. hodinou; od 9. hodiny trvala s různými modlitbami a zpěvy do hodiny 12., do západu slunce. Později se konala oběť *mincha* a modlitba *mincha* bezprostředně před večerní modlitbou a tvořila s touto večerní obětí pak jen jednu bohoslužbu.

Když pak přestala být oběť přinášena (po zničení Jerusalema) a v synagogách se tak diti nesmělo, nastoupila na místo oběti modlitba. Modlitby, které se konaly v Jerusalemě při obětech, byly podrženy a jen málo rozmnoženy. Podle toho jest považovati hodiny modliteb, zachovávaných apoštoly Petrem a Janem (Sk. ap. 3, 1; 10, 9), za hodiny židovského obětního, chrámového ritu; taktéž hodinu třetí, kdy apoštolové byli shromážděni při příchodu Ducha Svatého (Sk. ap. 2. 1. 1).

Jaký byl obsah těchto třikrát denně konaných oficiálních bohoslužeb židovských?

Pro znalost synagogální liturgie v 1. stol. jsme odkázáni na talmud, jeho některé nejstarší komentáře, a knihu Josefa Flavie († kolem 101) *Antiquitates Judaicae*.

Jádro neboli střed těchto modliteb tvořil verš 5. knihy Mojžíšovy (6. 4), jímž vyznávali Izraelité víru v jednoho Boha — bylo to jakési symbolum víry.

Slyš, Izraeli, Hospodin, Bůh náš, jest jediný Hospodin. (Verš 5.: Proto miluj Hospodina, Boha svého, celým srdcem svým, vší duší svou a vší silou svou.)

Poněvadž tento verš počíná slovem **שמע** = slyš, jest nazýván: *Šemá*, jakož i modlitba, která se pojí k tomuto verši. S tímto veršem byly spojeny i menší i větší modlitby a žehnací formule »*Šemone Esré*«. Mimo tyto děkovné a prosebné formule byly zpívány i žalmy nebo aspoň denně jeden. Zvláště žalm 23. (v neděli), 47. (pondělí), 81. (úterý), 83. (středa), 80. (čtvrtek), 92. (pátek), 91. (sobota). Žalm 91. byl sobotní písní.

Podle Kaulena (Einleitung in die Hl. Schrift, 3. vyd., str. 305 n.) přistupovaly k těmto žalmům jako denní ranní oběť žalmy 5, 21 a 62, v pozdější době žalmy 148, 149 a 150. O sabbathu byly mimo tyto žalmy ještě další žalmy zpívány, zvláště 89 a 135 a píseň Mojžišova: Audite, coeli, quae loquor (5. Mojž. 32.); večer píseň: Cantemus Domino (2. Mojž. 15.); mimo tyto části se v sobotu čtly určité výňatky z thory a proroků, načež následoval výklad nebo jakýsi druh kázání.

O *večerní modlitbě* a o zpěvech při oběti Arbith je údajů velmi málo. Byla obdobně utvářena jako ranní oběť, o svátcích a novoluní byly zpívány žalmy hallelové 112—117, dále žalmy 22, 24 a 28, po př. 29, jakož i 120—136. Ritus a pořad modliteb, žalmy, čtení, žehnacích formule a závěrečná žehnání byly v celku pro ranní i večerní modlitby stejné. Jen pro oběť mincha byl ritus prostší: k oběti mincha zpívány žalmy 85 a 145. Byla tedy trojí obětní a oficiální modlitba: ráno, v poledne a večer — mane (Laudes matutinae), meridié (Hora sexta et nona), vespere (Oratio tamquam sacrificium vespertinum).

Je nutno připomenouti, že tyto modlitby a žehnání, které se konaly v chrámu při ranní a večerní oběti nebo později v synagogách, kde oběti byly nahrazeny jinými bohoslužebnými úkony, měly u židů zvláštní názvy: zizith, bakasol, tefilol a tachnum; tyto odpovídají výrazům, kterých používá sv. Pavel v listě k Timotheovi (2, 1 n.): δεήσεις, προσευχάς, ἐντεύξεις, εὐχαριστίας = obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones.

B) V PRVNÍCH DOBÁCH CÍRKVE

Je nesnadno připustiti myšlenku, že by se bývali apoštolové vzdali židovského způsobu vykonávání modliteb, aspoň vzhledem k době modlitby, aniž by bývali dali náhradu. Poněvadž se křesťané odevzdávali modlitbě vokální ještě ve větší míře nežli židé, jest jisto, že pokračovali a zdokonalovali ráz i způsob modlitby a vtiskovali jí ráz čistě křesťanský. Jak horliví byli v synagoze i v chrámu, tak pokračovali ve své horlivosti jako křesťané. To byl přirozený vývoj ve smyslu slov Kristových: »Nepřišel jsem zákona zrušit, nýbrž naplnit.« V pohnutém odlučování se křesťanů od svazků, spojujících je s liturgií židovskou, dál se přechod k pevnějšímu vytváření se kultu křesťanského. Podle téměř souhlasného názoru katolických i většiny protestantských exegetů, jakož i podle svědectví Otců, jest možno spatřovati v 2. kapitole I. listu k Timotheovi první klasické svědectví, že již apoštolové, zvláště sv. Pavel, dali předpisy, jak konati veřejnou neboli liturgickou modlitbu.

Sv. Kliment papež, žák apoštolů, píše kolem r. 96. v prvním listě ke Korintským,^{*)} že apoštolové na rozkaz Božského Spasitele dali nařízení, týkající se času (hodin i pořadu bohoslužebných úkonů modlitby). Při tom rozeznává sv. Kliment jasně oběť eucharistickou od jiných liturgických úkonů, takže lze usuzovati, že vedle mše sv. existovaly již modlitby, konané v určité denní hodiny, jakožto počátky oficia.

^{*)} Πάντα τάξει ποιεῖν ὀφείλομεν, ὅσα ὁ θεσπότης ἐπιτελεῖν ἐκέλευσεν κατὰ καιροὺς τεταρχομένους (statutis temporibus). Τὰς τε προσφοράς καὶ λαιτουγίας ἐπιτελεῖσθαι . . . ὀρισμένοις καιροῖς καὶ ὥραις (oblationes et officia sacra perfici . . . statutis temporibus et horis). Ὁ Χριστὸς οὖν ἀπὸ θεοῦ καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. (S. Clemens Rom. Epist. I. ad Corinth. cap. 40. 42.)

Slova sv. Klimenta o modlitbách, konaných v určitých hodinách, potvrzuje a vysvětluje známá zpráva Plinia mladšího o »coetus antelucani et vespertini« křesťanů, tedy dvojí denní shromáždění. Zpráva Pliniova pochází z téže doby, asi kolem r. 104 nebo 110—112.

Takové zařízení z doby apoštolské předpokládá i »Doctrina apostolorum« — Didaché, kde se v kap. 8. předpisuje, že se má denně konati ode všech křesťanů určitá modlitba; jenže na místo židovských modliteb, vyjadřujících očekávání Mesiáše a prosbu za seslání, má nastoupiti modlitba Otčenáše. Tím se změnil obsah modliteb, které se měly konati ráno, v poledne a večer. Podle toho předpisu měli se věřící soukromě modlití třikrát denně Otčenáš; jiné modlitby ponechány libovůli. Pro ranní a večerní shromáždění, ať už bylo jakýmkoliv způsobem konáno, činily modlitby, čtení Pisma, žalmy neboli hymny hlavní obsah společných modliteb.

Za císaře Trajana byl vydán zákaz tvořiti nová shromáždění a nové společnosti (coetus et haeteriae); zakázána každá shromáždění, zejména v městech. A tak křesťané byli nuceni spojovati večerní bohoslužbu s ranní; shromažďovali se však přece statuto die v noci (ante lucem) ze soboty na neděli.

Ze zprávy Pliniovy možno uzavíratí, že se křesťané shromažďovali ke konání eucharistické oběti, která byla doprovázena modlitbami, čtením a zpěvem žalmů, t. j. týmiž prvky, které tvořily obsah večerní (vesperae) a ranní modlitby (matutinum). Praksi však shromažďovati se v nebezpečných dobách možno považovati za první počátek Vigilií neboli nočního officia.

Tyto vigilie byly jen před nedělí, hlavními svátky a před výročními dny sv. mučedníků. O tom svědčí i Didaché (kterou možno klásti na konec 1. nebo na počátek 2. stol.), v kapit. XIV.: κατὰ κυριακὴν δὲ κυρίου συναχθέντες κλάσατε ἄρτον καὶ εὐχαριστήσατε: v den Páně se shromažďujíce lámejte chléb a díky vzdávejte. (Funk. str. 161.) Avšak v kapit. XVI. téže Didaché se doporučuje věřícím, aby se navzájem posilovali ve shromážděních soukromých, při návštěvách, které si činili, aby se připravovali na »den zkoušky«, když pro pronásledování nebylo možno recitovati společné modlitby ráno a večer.

Jiných zpráv o oficiální modlitbě nemáme v dalších letech až do konce 2. století nebo do počátku století 3.*) Byly to doby těžkého pronásledování, kdy se shromáždění křesťanů musela omezovati na nejmenší míru, a prameny té doby jsou velmi řídké. Jedině větší zprávu o mešní liturgii a tajné disciplině doby podává sv. Justin, mučedník, který však se nezmiňuje o nějakých společných modlitbách. Veliký učitel školy alexandrijské, Clemens, podává ve svých spisech: Παιδαγωγός a Στρωματεῖς (Paedagogus a Stromata), složených asi před r. 196, stručné zprávy o denních modlitbách křesťanů své doby. Mluví o večerní modlitbě, jako zbožné a svaté povinnosti, nelze však usuzovati, zdali se jedná o soukromou modlitbu či o společné officium. Shromáždění ranní, ἑωθινόν může býti shromáždění ke mši sv. jako k ranní společné modlitbě (Laudes).

Je však viděti z citovaných míst, že křesťané měli zvyk přednášeti a hlasitě recitovati ráno i večer modlitby, zpívati žalmy (hymny) a kantika. Na četných místech

*) Pleithner: Älteste Geschichte des Breviergebetes, Kempten 1887, str. 79.

ve Stromatech i Pedagogu mluví Klement o noční modlitbě, ale takovým způsobem, že nelze činiti nijakého závěru, zda to byla společná či soukromá pobožnost, ač se snad přece aspoň v některých nocích (o velikonocích) konala společná modlitba. Dále činí Stromata zmínku o třech dalších hodinách, určených k modlitbě: o *třetí, šesté a deváté hodině*; na jiném místě mluví Klement o dnech stacionálních a o bohoslužbách, které se konaly v těchto dnech: byla to středa a pátek, kdy v některých zemích byly konány terce, sexta a nona společně, veřejně a slavnostně.

Velmi důležitý svědek jak pro praksi východní, tak i západní v 2. století je *Tertullian*, a to svými spisy: *De oratione*, *Apologeticus*, *Libri duo ad uxorem* atd., kteréžto spisy pocházejí z doby před jeho obratem k montanismu; jen jeho spis *Deieiuniis adversus Psychicos* pochází z doby, kdy byl stoupencem tohoto hnutí.

Tertullian potvrzuje existenci liturgické modlitby ranní a večerní (*Laudes* nebo *Matutinae* a *Vesperae*). Mimo tyto dvě zákonitě stanovené doby k modlitbě nebylo přesného předpisu o nějakých jiných hodinách. Jak se sám vyjadřuje, nebylo zavazujícího pravidla ke konání terce, sexty a nony; je však toho názoru, aby i tyto hodinky se zachovávaly. O veřejném nočním shromáždění, v chrámě konaném, mluví v knize *Ad uxorem* (lib. 2. cap. 4.); z tohoto místa je zřejmo, že tehdy aspoň v Africe se konaly tak zv. *Παννύχτια* neboli *Vigiliae*, a to jen o velikonocích, které trvaly celou noc; taková celonoční shromáždění se konala podle potřeby v určitých dobách při pronásledování nebo na paměť nějakého mučedníka.

Celkem možno s určitostí uzavřít, že za doby Tertullianovy jak v Církvi západní, tak východní byly pouze *Laudes* a *Vesperae* oficiálními modlitbami Církve; naproti tomu malé hodinky terce, sexta a nona, ač jejich význam nebyl popírán, naopak tradicí Písma sv. podepřeny, nebyly oficii veřejnými, od celého shromáždění slavenými. Celonoční officium bylo jen o velikonocích, ač se konalo i jindy z různých podnětů. *Obsah* jak veřejné, tak soukromé modlitby — oficia tvoří čtení Písma, zpěv žalmů nebo jiných písní (jichž charakter není možno blíže určit), recitace modliteb; společný zpěv byl sponsoriálně přerušován zpěvem *Alleluja* nebo jinými aklamacemi. Tolik možno usuzovati o officiu až do konce 2. století.

2. DOBA TŘETÍHO A PRVNÍ POLOVINY ČTVRTÉHO STOLETÍ

Pro církevní disciplinu třetího století přichází v úvahu svědectví velikého učitele církevního, představitele školy alexandrijské, *Origena* († 254); mluví však ve svých spisech příliš všeobecně, než aby mohl býti činěn nějaký určitý závěr, zda křesťané konali pravidelná noční a denní shromáždění či nikoliv. Daleko určitěji jsou vyjádřeny předpisy v tak zv. *Canones S. Hippolyti*, které po prvé uvedl ve známost dominikán Jan Mich. Wansleben (*Hist. de l'Église d'Alexandrie*, Paříž 1674) a které arabsky a latinsky vydal Haneberg (Mnichov 1870). Ač na četných místech udávají předpisy o církevní modlitbě a hodinách, v nichž byly konány, přece nutno bráti pravost této sbírky v pochybnost. Langen, Bardenhever a Funk považují tuto sbírku za kompilaci, učiněnou v 5. stol. z apošt. konstitucí; Batiffol považuje je za usnesení některého koncilu v Římě koncem 2. stol. Jak Hans Achelis (*Die Canones S. Hippo-*

lyti, Lipsko 1891) dokazuje, dílo to není sice původní pro interpolace, přídavky a úpravy, přece však jádro tohoto díla tvoří skutečně církevní nařízení a sbírka církevních kánonů z konce třetího a počátku čtvrtého století, a nejsou-li od sv. Hippolyta, přece reprezentují v původní podobě disciplinu římské nebo celé západní latinské Církve v počátku 3. stol., tedy před sv. Cyprianem.

Z předpisů tohoto spisu je jasné, že se křesťané shromažďovali před východem slunce ke konání ranní bohoslužby, která byla úvodem ke mši sv., poté celebrowané. Ostatní hodinky, terce, sexta a nona, byly soukromými pobožnostmi; jen ve dnech, kdy Církev konala zvláštní shromáždění (Canon 26), t. j. o dnech stacionálních (středa a pátek), a také o nedělích, byly tyto hodinky konány buď úplně nebo zčásti společně a veřejně, po př. spojeny s bohoslužbou. Noční modlitba byla soukromou povinností, církví doporučenou. Jen jedenkrát byla Pannychie předepsána, a to z Bílé soboty na Hod Boží.

Pokud se týče večerní modlitby (vesperae), mohla by vzniknout pochybnost; večerní modlitba se předpisuje jako *completio diei* a jako soukromá modlitba; přece však v určité dny, zejména o nedělích, se konaly vesperae podle can. 32. společně, a to ve spojení s agape. Obsah kanonických hodin tvořily žalmy, čtení a modlitby. Celkem potvrzují *Canones S. Hippolyti* disciplinu konanou, jak ji popisuje Tertullian, kolem r. 200. v latinské církvi.

Určitější a přesnější zprávy ze třetího století podává africký biskup a mučedník sv. Cyprian z Kartaga v pojednání *De Dominica oratione*. Tento učitel církevní nepovažuje trojí denní modlitbu apoštolů a synagogální jako ranní, večerní a oběť mincha, nýbrž za modlitbu zařízenou podle římského rozdělení terci, sextu a nonu; pro volby těchto tří hodin volí nadpřirozený důvod: Sám Bůh to zařídil tak, aby skrytě naznačil tajemství Nejsvětější Trojice; mimo to jsou posvěceny novými tajemstvími: o třetí hodině sestoupil Duch Svatý, o šesté hodině měl vidění sv. Petr a konečně devátou hodinu posvětil sám Spasitel, když od 6. do 9. hodiny visel na kříži. K tomu přistupují dvě další hory, ranní a večerní modlitba, které jsou nejenom v přirozenosti samé odůvodněny (*necessario*), nýbrž mají mystický vztah k Božskému Spasiteli; v kapitole 29. vybízí po vzoru Spasitelově k noční modlitbě, o níž mluví takovým způsobem, že měl na mysli společnou noční modlitbu; na ně klade častěji ve svých spisech veliký důraz: »Ráno jest se modliti, abychom oslavili modlitbou zmrtvýchvstání Páně, taktéž večer, poněvadž Kristus jest pravé slunce a pravý den, proto prosíme, když se při západu slunce modlíme, aby nad námi znova světlo vycházelo až do příchodu Kristova, který přinese milost věčného světla« (cap. 35). Tato myšlenka, že Kristus je pravé světlo, byla podle sv. Cypriana podnětem a výzvou k nočním modlitbám, poněvadž pro syny světla (= křesťany) také v noci jest den. »Neboť kdy je ten bez světla, který nosí světlo v srdci? Nebo kdy komu chybí slunce a den, komu Kristus jest sluncem i dnem?«

Ze svědectví sv. Cypriana nelze však přece činiti určitého závěru, zda všechny tyto hodinky byly konány veřejně a společně od celého shromáždění. Že však veřejně konány byly příležitostně pannychie, svědčí současník a přítel sv. Cypriana, jáhen Pontius (Pleithner l. c. 116.), který mluví o nočním shromáždění věřících před smrtí svého biskupa. Podobně se mluví o nočním oficiu ve zprávě o umučení sv. biskupa

S a t u r n i n a z Toulouse, který zemřel kolem r. 250. Tato autentická zpráva ukazuje, že mimo velikonoční vigilií se konala již ve 3. stol. pannychia, společné vigilie na paměť jednotlivých mučedníků. V ostatních dnech byla noční modlitba soukromou pobožností.

Závěrem možno konstatovati: ve 3. století jsou již tyto kanonické hodinky: noční oficium, Laudes (ranní bohoslužba) a nešpory; tyto byly konány slavným způsobem, společně, přece však nikoliv každodenně. Terce, sexta a nona byly soukromé modlitby; veřejně a společně se konaly jen o dnech stacionálních. Obsah: žalmy, čtení z Písma sv., modlitby a napomenutí.

Na počátku čtvrtého století nemožno mluvit o nějaké podstatné změně nebo dalekosáhlejším vývoji oficia, třebaže právě u mnichů, bydlících na pouštích Egypta (Thebais). Palestiny a Šyrie, postupuje vývoj oficia. Prameny, které by podávaly důkladnější zprávy, jsou velmi řídké. Je to biskup a mučedník sv. *Methodius* († 311), který podává určitější zprávu o nočním oficiu ve svém spisu »*Symposion sive Convivium decem virginum*« v knize 5. v kap. 2. (P. G. 18. 100), kde srovnává život křesťanské panny s nočním bděním (παννυχίς nebo φυλακή); v tomto nočním bdění se rozeznávají tři části: vesperae (έσπερινή φυλακή, λυχνικόν, lucernare) jako první vigilie, pak bdění druhé a třetí. Podle toho možno mít za to, že úvodem k noční bohoslužbě byly nešpory, a další dvě vigilie tvořily pokračování modlitby až do rána; nebo že druhá vigilie odpovídá našemu matutinu, třetí pak Chválám (Laudes) (Bäumer l. c. 58).

Velmi skrovné jsou zprávy církevních učitelů této doby. O apoštolských konstitucích, které spadají do druhé poloviny tohoto století, bude řeč dále. Zato podává cenné údaje otec církevního dějepisu *Eusebius z Cesareje* († 340). Ve svém komentáři k žalmům (psaném mezi r. 327—340) mluví na různých místech o oficiálním zpěvu žalmů při církevních hodinkách. Podle údajů tohoto velikého učitele konány byly všude Laudes a Vesperae jako veřejná modlitba církve a pravděpodobně každý den. (Kom. k žalmu 64 a 142.) S tím souhlasí Canon psalmodum pod názvem Eusebii Pamphylíi *Canones diurni et nocturni Psalmodum* (P. G. 23. 1395), který jest mezi spisy Eusebiovými a byl buď od něho samého napsán nebo od někoho jiného, přece však spadá do jeho doby. V této knize jsou vyznačeny žalmy pro denní soukromou pobožnost, a to pro den a noc po 12 žalmech; po jednom žalmu pro každou hodinu, tedy celkem 24 žalmy; mimo tuto povinnost jsou určeny pro denní oficium tři žalmy pro Laudes (matutinální žalmy), totiž žalmy 62, 140 a 141; pro noční oficium tři nešporální žalmy ψαλμοί λυχνικοί (psalmi lucernales): 129, 140 a 12 (nebo 112).

Svědectvím Eusebiovým končí první část dějin vývoje oficia; resultát pak možno shrnouti takto: Laudes a Vesperae se konají denně, společně; o velikonocích se koná celonoční παννύχια, avšak i o svátcích mučedníků; ostatní však hory soukromě. Obsah tvoří čtení (lekce), žalmy, hymny a kratší modlitby. Určitějšího nelze nic tvrditi; s jistotou však možno předpokládati, že mnohé modlitby a písně (hymny), s kterými se setkáváme o půl století později, byly jistě již v této době nebo již v 3. stol. nebo počátkem 4. stol. modleny a zpívány; taktéž mnohé svátky byly zachovány.

II.

VÝVOJ OFICIA OD SNĚMU NICEJSKÉHO (OD DRUHÉ POLOVINY 4. STOL.)

Netušený rozvoj církevních hodinek počíná prohlášením svobody Církve. Když opustila Církev katakomby a slunce svobody zazářilo nad životem jejím, možno již mluvit o pravém rozvinutí se liturgického života. Vývoj však nedál se překotně, nýbrž postupně na daném podkladě z předcházejících století. Na utváření, rozvoj a stabilisování církevních hodinek působilo *rozšíření a rozvinutí se života řeholního*, a to jak v Církvi východní, tak i západní; tento vývoj děje se v obou Církvích samostatně, odlišně, ze společného však kořene. Na Východě odpovídá vývoj duchu orientálního člověka, který miluje jak květnatou řeč, tak bohatší a rozvinulé obřady, kdežto západ římsko-germánský vyjadřuje se přesněji, stručněji. V tom duchu děje se vývoj.

VLIV MNIŠSTVÍ

Mnichové a asketé, muži i ženy, kteří se dobrovolně zavázali k dokonalému, čistému životu a kteří v prvních stoletích žili osaměle, slučují se počátkem 4. století v komunity, a to působením sv. *Antonína*, otce cenobitů (kolem r. 305). Rozvoj mnišství děje se nejprve na Východě, ale brzo zasahuje i na Západ. Je přirozeno, že v klášterních společnostech, kde se modlitbě a osobnímu posvěcení věnuje nejvíce času, mohly se církevní hodinky konati pravidelně, společně a v určitém řádu, tedy na půdě úrodnější, nežli tomu bylo ve veřejném životě křesťanů, žijících kolem katedrálních a farních chrámů. Mniši však nezavedli konání církevních hodinek, které dávno již byly vykonávány, nýbrž konali je dokonalejším způsobem. Poněvadž pak právě z prostředí mnišského vycházeli nejvýznačnější biskupové, ba papeži, sv. Basil, Řehoř Naz., Athanasius, Epifanius, Cyril Jerus., Chrysostomus, Martin, Ambrož, Honorat, Hilarius z Arles, Augustinus, sv. Řehoř Veliký a jiní, po případě žili v nejužším vztahu ke klášterům, je vliv mnišství na rozvoj oficia u kleru světského nepopíratelný.

Převzavše starý způsob hodinek, konali mniši vigilie, a to *denně*, a malé hodinky terce, sextu a nonu, které dříve ponechány byly zbožnému obyčeji a konány soukromě, společně v chrámech, poněvadž nebyli ničím vázáni; zejména však s horlivostí, jako projev a úkon tělesného cvičení, konali celonoční vigilie.

O mnišském officiu máme poměrně přesné zprávy v řeholích sv. *Pachomia* (z po-

loviny 4. stol.), sv. *Basilia* (z let 350—370) a v dílech *Institutiones coenobiorum* a *Collationes*, psaných *Cassianem* po r. 402. Dále jsou to apoštolské konstituce, které se dotýkají církevní disciplíny druhé poloviny 4. stol., spisy sv. Athanasia, Efréma, Cyrila Jerus., Řehoře z Nyssy a Nazianského, Chrysostoma, Hilaria, Ambrože, *Peregrinatio Silviae* a některé Canony různých koncilů. Nejvíce zpráv o oficiu týká se východní liturgie, a mluví-li západní spisovatelé o oficiu, je vliv orientu ve formě i normách stále znatelný, neboť slouží za vzor. Jak Bäumer (l. c. 75) praví, bylo by marno pátrati v dílech spisovatelů od 4.—7. století po nějakém souvislém a úplném podání officia nebo dokonce římského řádu officia.

O životě mnišském, jeho prvním rozvoji a utváření v Egyptě, podává důkladnou zprávu *Cassian*, o čemž řeč dále. V Egyptě předpisuje *Pachomius* († 348) svým mnichům, aby se ustavičně i při práci modlili; nejméně dvakrát (často i třikrát) denně se shromažďovali k společné modlitbě, a to v době noční v chrámě, kde byly zpívány žalmy, předčítány lekce a říkány modlitby. Žalmy byly zpívány responsoriálně, t. j. po žalmech zpíváno Alleluja, nebo opakovány byly jednotlivé verše nebo refrén. Z životopisu sv. Pachomia je vidět, že počet žalmů podle rozkazu anděla, který se světcí zjevil, byl stanoven na dvanáct pro každou dobu k modlitbě: *Ab angelo, qui cum Pachomio loquebatur, hoc quoque constitutum est, ut diurnae orationes XII fierent, et vespertinae XII et nocturnae XII* (P. L. 73. 243). Z uvedených míst vysvitá, že se mniši scházeli třikrát denně. Podobné nařízení o trojí denní modlitbě je u sv. Efréma. Též sv. Jan Chrysostomus napomíná na konci 4. stol. věřící v Antiochii, aby třikrát denně chrám navštěvovali, anebo se aspoň třikrát denně modlili. (P. G. 54. 667.).

Sokrates podává svědectví, že se za jeho doby, tedy koncem 4. stol., na celém Východě, v Palestině, Malé Asii, Cypru, Cařihradě, Thesalii a Achai konaly nešpory denně a při nich se i kázalo a Pisma sv. od biskupa nebo kněží vykládala (Hist. Eccl., 1. 5. cap. 29, P. G. 67, 625); a sv. *Hilarius* potvrzuje, že se za něho (kolem r. 365) v celé západní církvi denně v chrámech se zvláštní horlivostí konaly chvály (Laudes) a nešpory (Vesperae). O slavení vigilií nebo pannychií, které se aspoň některé dny konaly, mluví sv. *Athanáš*. Podrobné zprávy o konání nočních modliteb podává *Pleithner* (l. c. str. 155 a 156).

Všichni tito svědkové mluví o třech hodinkách, naproti tomu uvedeme spisovatele té doby, kteří mluví o více než třech hodinkách. Je to na prvním místě sv. *Basil Veliký*. Ve své řeholi praví, že se vlastně mají Bohu díky vzdávati a jej velebiti v každém čase, přece však jsou stanoveny určité hodiny pro zvláštní modlitby: ráno se modlíme, aby první činnost našeho srdce a rozumu byla Bohu zasvěcena; o třetí hodině jsme pamětlivi darů Ducha Svatého; o šesté hodině po příkladu svatých mužů abychom byli chráněni před poledním ďáblem (modlit se žalm 90.). O deváté hodině, poněvadž o této hodině šli se do chrámu modlit Petr a Jan. Když pak je den skončen, je nutno Bohu vzdávati díky za všechno, co dobrého jsme vykonali, vyznávati, co jsme opomenuli, a usmiřovati Boha za své hříchy. Když nastává noc, modlíme se, abychom požívali klidného odpočinku; v té době je nutno modliti se žalm 90. V ustanovení tomto vidí někteří počátek kompletáře nebo zvláštní modlitby, oddělené od nešpor. Abychom se o půlnoci modlili, to nás naučili Pavel a Silas

(Sk. ap. 16. 25) a žalmista: O půlnoci vstávám, abych Boha velebil (žalm 118. 62). Konečně vstáváme před jitřenkou, aby nás den nezastihl na lůžku podle žalmu 118. 148, tím pak přichází sv. Basil opět k ranní modlitbě. Dále mluví sv. Basil o střídání a rozmanitosti v modlitbách a zpěvu žalmů v různých hodinách, aby nenastala jednotvárnost. Možno mít za to, že sv. Basil byl první anebo aspoň mezi prvními, který obohatil pensum hodinek tím, že po vzoru egyptských mnichů zavedl střídání: na místo pouhých žalmů vkládal modlitby, písně, čtení *λόγοι* a vybíral různé žalmy a kantika.

V první ze svých řečí »O duchovním životě« zmiňuje se Basil opět o modlitbě noční, ranní, o třetí, šesté, deváté hodině a večerní modlitbě (*λυχνικόν*, lucernarium, *Vesperae*); aby však počet hodinek odpovídal počtu, udanému žalmistou Páně (*septies in die laudem dixi*), rozděluje hodinku o šesté hodině na dvě části, před jídlem a po jídle (P. G. 31. 877). V listě ke kleru v Neocesarei (kolem r. 375) vykládá sv. Basil způsob slavení noční modlitby neboli vigilie. »V noci přichází u nás lid do chrámu; když složili vyznání kajicnosti (*ἐξομολογούμενοι*) přecházejí přítomní k psalmodii. Rozdělují se ve dva chory, které se střídají ve zpěvu žalmů nebo sobě navzájem odpovídají (*ἀντιψάλλουσιν ἀλλήλοις*). Potom přenechávají jednotlivcům, aby zanotili píseň nebo melodii, zatím co ostatní odpovídají. Tak ztráví noc v rozmanitém zpěvu žalmů, připojujice modlitby; když pak počíná svítati, říkají všichni jako z jedné úst kající žalm 50 nebo jiný podobný žalm« (P. G. 32. 764).

Ze slov sv. Basila je vidět, že pozůstávala oficia ze žalmů a jiných modliteb a zpěvů; taktéž je jisto, že se četlo Písmo sv. a vykládalo (prorocké, apoštolské a evangelické perikopy). Modlitby na počátku vigilie jsou podle Bickella (str. 422) asi prosebné litanie, orace o požehnání nešporální, poněvadž touto horou byly počínány vigilie. Kající žalm na konci vigilie je žalm 50, který také jinde byl říkán k *Matutinae Laudes*. Tak byly *vesperae*, *vigiliae* a *matutinum* (*Laudes*) prakticky spojeny.

Podle sv. *Efréma* měli syrští mnichové šest kanonických hodinek: noční modlitbu, ranní a večerní pobožnost, terci, sextu a nonu. Společně v chrámu se konaly hlavně první tři, zatím co malé hory se konaly soukromě. Sv. Efrém nazývá toto povinné pensum kánodem (*ὁ κανών*) (P. G. 89. 1754).

V knize *De virginitate sive de ascesi*, přepisované sv. *Athanasiovi*, mluví se o šesti hodinkách kanonických. Je to především noční modlitba neboli vigilie, která má počínati o půlnoci (*μεσονύχτιον*, tedy nikoli pannychie), k ní se druží ihned bez přerušení *matutinum* (*laudes*). Při nočním oficiu se má modlit žalm 50. Počet žalmů v nočním oficiu není určen, nýbrž má se jich říkati tolik, »kolik jich stoje můžeš recitovati; po každém žalmu modlitba a pokleknutí; po třech žalmech říkej Alleluja«. Při ranním svítání říká se žalm 62 (*Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo*) a když se rozjasní, zpěv tří jinochů: *Benedicite, omnia opera Domini, Domino*; pak velikou doxologií: *Gloria in excelsis Deo et in terra pax*; »vycházející slunce má spatřit knihu (Písmo sv. nebo žaltář) ve tvých rukou«. O třetí hodině máš se modlit, poněvadž kříž byl připraven v této hodině, o šesté, poněvadž v tu hodinu byl Syn Boží na kříž povýšen; o deváté hodině máš se opět modlit (s hymny, žalmy, doxologiemi a vyznáním hříchů), poněvadž Pán vypustil duši. Když pak přijde 12. hodina (*vesperae*, *lucernarium*), ve které Pán sestoupil do předpekli, má se konati větší, delší a horli-

vějši shromáždění.« Tato večerní modlitba se má konati společně, kdežto tři malé hory většinou soukromě. (De virginitate cap. 12., 16., 20. P. G. 28. 265., 272., 276.)

Ač pro dějiny církevní kázně mají canones t. zv. koncilu v Laodicei (mezi rokem 343—381) veliký význam, přece pro liturgii a zejména pro dějiny oficia poměrně málo lze čerpati; zato *apoštolské konstituce*, které byly v polovině 4. stol. nebo poněkud později složeny, obsahují daleko více nařízení, týkajících se denních modliteb, avšak nařízení tam obsažená jsou příliš obecného rázu; jak miní Bäumer (l. c. 91), máme v této kompilaci obraz tří vývojových stupňů církevních hodinek.

Důležitým svědkem pro způsob, jak konány hodinky jednak v Antiochii, jednak v Cařihradě, je sv. *Jan Chrysostomus*. V homilii o Anně, matce Samuelově, kde mluví o nutnosti a užitku modlitby (Sermo de S. Anna 4. n. 5., P. G. 54. 667—668), radí, aby křesťan ve třech denních hodinách se modlil nebo do chrámu spěchal. Někteří liturgikové jsou toho mínění, že tyto trojí hodinky jsou laudes, vespere (ranní a večerní modlitba) a jedna uprostřed dne, asi nona. Jiní rozumějí těmito trojími hodinami terci, sextu a nonu. Jisto jest z výkladu žalmu 140, že se věřící v Antiochii shromažďovali k dennímu konání laud a nešpor. V laudech se modlili žalm 62, v nešporách 140. O noční modlitbě mluví světec ve výkladu žalmu 133 (P. G. 55. 386). Když se stal biskupem v Cařihradě, podařilo se mu svou výmluvností, že lid shromažďoval horlivě k noční a ranní modlitbě, jak o tom podává zprávu Sozomenus. (P. G. 67. 1335 — H. Eccl. lib. 8. cap. 7. 8). Tyto noční modlitby, pannychie, byly však konány asi v neděli a končily chválami při východu slunce. Zato v 14. homilii k 1. Tim. 5., v homilii 68 (al. 69) n. 3. k Mat. a homilii k žalmu 118, 164 (P. G. 55. 705), která se sice neprávem připisuje sv. Janu, pochází však z jeho doby, jsou jasně udány hodinky, které mniši konali: je to noční officium s chválami, terce, sexta, nona a nešpory. Někteří se domnívají, že právě v těchto homiliích jsou obsaženy narážky na primu a kompletář. Není nikterak vyloučeno, že mohl světec znáti obě officia (primu i kompl.), poněvadž právě prima v jeho době byla zavedena a o noční modlitbě, konané po nešporách, se zmiňuje sv. Basil.

JAN KASSIAN

Nejdůležitějším svědkem pro vývoj církevních hodinek, konaných mnichy východními, je *Jan Kassian* (Joannes Cassianus). Jeho vlast je neznámá; byl vychován v jednom klášteře v Betlemě. Navštívil později se svým přítelem Germanem kláštery v Palestině, Syrii, Mesopotamii a Egyptě, kolébku to mnišství. Kolem r. 402 od sv. Jana Chrysost. byl posvěcen na kněze. Přinesl jeho list asi r. 403 nebo 404 papeži Innocenci I. do Říma a usadil se později v jižní Galii v Massilii, kde založil po východním vzoru dva kláštery pro eremity a cenobity; podle tohoto vzoru bylo založeno mnoho klášterů v Galii, Španělsku, na ostrovech středozezemních a v Itálii, ač již tam všude byly kláštery, jako na př. v Galii opatství sv. Martina v Tours. V roce 417 napsal Kassian na přání biskupa Castora v Apta Julia dílo *De institutis coenobiorum* (12 knih), kde vykládá zařízení, řeholní pravidla a způsob života východních mnichů a podrobně mluví o shromážděních a kanonických hodinkách. Ač toto dílo je psáno r. 417, přece obsahuje zkušenosti Kassianovy před r. 402 a líčí

zvyky v poslední třetině čtvrtého století, což má nesporně veliký význam pro poznání dějin církevních hodinek. Ač Kassian byl vychován v Palestině a se vši úctou mluví o životě a zařízení mnichů palestinských, přece se zvláštní úctou a přízní mluví o klášteřích egyptských. Toto rozlišování života a obyčejů u mnichů palestinských a egyptských je velmi důležité, poněvadž právě egyptský způsob mnišského života a obyčejů liturgických měl vliv na jeho *Consuetudines* a mnohé obyčeje egyptských mnichů přijali podle mínění Bäumerova (l. c. 96) sv. Cesarius, sv. Benedikt, dále Lerinští ve svých řeholích, kdežto římské neboli světské officium čerpalo spíše z palestinských obyčejů. Jest nutno tedy, jak poznamenává Bäumer, činiti rozdíl mezi obyčeji egyptských mnichů a »orientálních«, t. j. mnichů v Palestině, Syrii a Mesopotamii.

Ve své druhé knize mluví Kassian o ritu *egyptských* mnichů a praví, že v celém Egyptě a Thebaidě panuje úplná jednota v ritu. Nehledě ke konání mše sv. v sobotu a v neděli, scházeli se mniši egyptští jen dvakrát denně ke společné modlitbě, totiž k nešporám a noční vigílii neboli matutinu. V obou horách zpívá se dvanáct žalmů a předčítají se dvě lekce, jedna ze Starého a jedna z Nového zákona. V sobotu a v neděli, jakož i v době velikonoční jest čtení jen z Nového zákona, a to tak, že první se bere ze Skutků apoštolských anebo epištol a druhé z evangelia.

Po každém jednotlivém žalmu, který zpíval jeden z bratří a kterému shromáždění sedíc naslouchalo, po př. po jednotlivých krátkých oddílech delších žalmů, povstanou všichni a uvažují o tom, co slyšeli, v svém srdci (meditace, oratio, mentalis); potom pokleknou na chvíli a vzývají dobrotivost Boží, zdvihnou se a naslouchají s rozpiatými pažemi modlitbě nebo kolektě, kterou se kněz předmodlivá. Po antifoně, nikoliv na konci žalmu, se říká Gloria Patri. To vyzdvihuje Kassian jako zvláštní obyčej celého Východu, kdežto v Galii se říká Gloria ihned po žalmu. Jako responsonální žalm volí se jeden z žalmů, nadepsaných v žaltáři slovem Alleluja.

Denní pensum, které se jinde dělí na Laudes a Horae minores, modlí se mniši ve svých celách soukromě. Po officiu vigílie se vracejí do svých cel, kde pokračují v modlitbách, aby je vycházející slunce zastihlo na modlitbách. Přes den egyptští mniši nekonají žádných poledních modliteb.

V klášteřích v Palestině, Mesopotamii a ostatním Východě panují jiné obyčeje. Zdá se, že tam bylo ve všední dny delší officium než v Egyptě. Kassian mluví o vigíliích, které se konaly z pátku na sobotu a v noci ze soboty na neděli; poznamenal však, že všude panuje libovůle v počtu recitovaných nebo zpívaných žalmů; někde zpívají 18, jiní 20, 30 a dokonce ještě více žalmů s dlouhými antifonálními zpěvy.

Podrobně popisuje Kassian slavení nočního officia ze soboty na neděli, které se na Východě konalo týdně od prvních nešpor sobotních, t. j. od počátku noci v pátek, až do čtvrtého kuropění. To se pak dalo tím způsobem, že se celé noční officium rozdělilo na tři díly. Nejdříve se zpívaly tři žalmy antifonálně a tři žalmy přednášeli zpěváci, k čemuž ostatní respondovali, pak následovala tři čtení — patrně jedno ze Starého zákona, druhé ze spisů apoštolů a třetí z evangelia. Tyto vigílie byly konány nejen v klášteřích, ale také od světského kleru a věřících. To se opakovalo třikráte, čímž mělo officium noční 18 žalmů a 9 lekcí. K tomu přistupovaly antifony, responsoria a menší modlitby mezi žalmy a na konci. Ranní officium bylo podle Kassiana tehdy

v Palestině tak, jak ještě dnes je obyčejem, spojeno s Vigilií; zpíván pak byl žalm 50, 62 a 89 spolu se žalmy 148—150 a co není vyloučeno a odpovídá obyčejí řeckému, zpívány ještě jiné zpěvy, snad kantikum Benedicite.

Za pobytu Kassianova v klášteře betlemském nastala vzhledem k rannímu oficiu (Laudes) změna, která vedla k zavedení nového officia, totiž primy. V klášterích palestinských byl zvyk, že se bratři po skončení nočního a ranního officia (vigilie a laudy) odebrali do svých cel, buď aby si tam odpočinuli nebo se věnovali rozjímání. Z toho vznikaly nepříjemnosti; někteří z pohodlnosti protahovali spánek až do terce a zanedbávali modlitbu a čtení a také práci. Horlivější bratři žádali nápravu u představených, kteří dovolili po delší poradě, aby se tělu dopřál odpočinek až do východu slunce, pak měli bratři ihned povstati a konati tento bohoslužebný úkon: jako se odedávna slavila terce a sexta k projevení víry v Boha Trojjediného, tak se má nyní konati druhé officium ranní modlitby jako »počátek« (nebo před počítím) práce, a to s třemi žalmy a modlitbami. Tím se vyplnila slova žalmisty: *Septies in die laudem dixi tibi* (Žalm 118), neboť hodinek bylo pak opravdu *sedm*.

Ačkoliv se tento zbožný obyčej velmi rozšířil, praví Kassian, jsou přece na Východě četné kláštery, které, jsouce věrny tradici, nepřijaly nového officia.

Zřejmě se zde jedná o zavedení *primy*, tedy nového, od laud odděleného officia. Ovšem jména »Prima« uvádí teprve řehole sv. Benedikta. Officium toto povstalo asi kolem r. 390 nebo 400; Kassian je nazývá »novella solemnitatis« nebo »altera Matutina«, při níž se modlily žalmy 50, 62 a 89, které dříve, jak jest vidno z Basila, Chrysostoma a Apošt. konstitucí, náležely k chválám. Zda tyto žalmy odpadly u laud a zpívány byly pouze v Primě, není z Kassiana vidno.

O terci, sextě a noně mluví Kassian na různých místech a ukazuje, že prakse na Východě nebyla jednotná. Někde se modlily při terci tři žalmy, při sextě šest, při noně devět žalmů; obvyklejší způsob byl, že se při každé této malé hoře modlily jen tři žalmy, jak tomu bylo v klášterích asijského Východu. V neděli se vynechávaly dopolední malé hodinky, poněvadž byly úplně nahrazeny žalmy a modlitbami při slavení mše sv. a sv. přijímání.

O *lucernariu* neboli *nešporách* praví Kassian, že toto officium, tak jako Matutina solemnitatis, tkví kořeny svými v příkazech Hospodinových v Starém i Novém zákoně a je upraveno úkony světců, že není třeba o tom mluvit. Kassian (collator) považuje nešpory v mystickém významu jako díkůčinění za ustanovení nejsvětější Oběti a dokonání vykupitelského díla krvavou obětí Bohočlověka na kříži, proto nesla právem tato hora název *Eucharistia lucernalis*, *Gratiarum actio vespertina*. Které žalmy se zpívaly o nešporách, Kassian neuvádí; možno souditi podle jiných svědků, že to byl žalm 140 (kde je *Dirigatur oratio mea . . . sacrificium vespertinum*).

Mnoho-li žalmů a které byly o nešporách zpívány, Kassian neudává.

Někteří se domnívali, že mimo těchto sedm církevních hodinek, vigilie (nokturna), Matutinum (chvály), nové Matutinum (novella solemnitatis, prima), terce, sexta, nona a lucernarium (nešpory) podává Kassian ještě svědectví o officiu kompletáře. Ve čtvrté knize Institutiones mluví totiž Kassian o mytí nohou bratří na konci týdne, kde bratři Hebdomadarii, kteří posluhovali v kuchyni a refektáři, prokazovali tuto službu lásky všem bratrům. To pak se děje večer v neděli, když jsou bratři shromáždě-

děni; aby obvyklým způsobem před spaním zpívali obvyklé žalmy »*Convenientibus in unum fratribus ad concinendos psalmos, quos quieturi ex more decantant*«. (Lib. 4. cap. 3). Jak praví Bäumer (l. c. 103), je těžko považovati tento zpěv žalmů za denní kanonické officium nebo večerní pobožnost, neboť vigilie v sobotu se konaly ihned po nešporách a nešporami počínaly. Z jiného místa *Collationum Kassianových* (9. cap. 36) je jasno, že o ostatních dnech všedních, když se hlavní jídlo pojídalo po noně, konaly se nešpory ihned a potom odebrali se bratři k odpočinku.

Poněvadž Kassian, vypočítávaje hodinky kanonické, ukazuje, že připojením primy bylo dosaženo počtu sedm, byla pobožnost při mytí nohou zvláštní, mimořádnou nedělní pobožností. V tomto úkonu, jakož i v nařízení sv. Basila, aby se po nešporách modlil žalm 90, viděti zárodek kompletáře.

Údaje Kassianovy nevyčerpávají plně obsah officia, jsou v nich četné mezery. Jisto jest podle *Collationes*, že obsah officia se neomezoval jen na žalmy s antifonami, horu, responsoria a malé modlitby mezi žalmy. V *Collationes* mluví Kassian, že se na konci společných oficií říká trojí modlitba, která asi počínala prosbou o mír; byla to litanie pro všechny záležitosti, pak *Gratiarum actio*, které říkal jáhen, a požehnání biskupovo nebo kněze na konci. Tato *Oratio fidelium* se říkala na Východě v závěru chval a nešpor.

Velmi důležitým svědectvím pro vytvoření uceleného obrazu officia je *Peregrinatio Silviae*, jehož obsah pro konání církevních hodinek uvádíme podrobněji.

ETHERIE ČI SILVIE AQUITANSKÉ PUTOVÁNÍ NA MÍSTA SVATÁ. PEREGRINATIO AD LOCA SANCTA

Do posledních let 19. století bylo o liturgii v *Jerusalemě* ve 4. stol. velmi málo známo; jediné katechese sv. Cyrila *Jerusalemského* a několik jiných poznámek byly hubené zprávy o kvetoucí liturgii v *Jerusalemě*, která však beze sporu měla veliký vliv jak na Východ, tak i na Západ, neboť právě za doby sv. Damasa a sv. Jeronyma zvláště Řím a celý Západ mnoho odtamtud čerpal, jak sám Řehoř Veliký (*Epist.* IX. c. 2.) o tom podává zprávu.

Tuto mezeru vyplnil rukopis nalezený r. 1884 v knihovně Panny Marie v Arezzu od Gammuriniho, který jej vydal v Římě r. 1887 pod názvem: *S. Hilarii Tractatus de mysteriis et S. Silviae Aquitanae Peregrinatio ad loca sancta. Quae inedita ex Codice Arretino deprompsit J. F. Gammurini. Accedit Petri Diaconi liber de locis sanctis. Romae 1887.* (IV. svazek *Bibliotheca dell'Academia storico-giuridica*; separátně vyšlo *Peregrinatio* s poznámkami Rossiho ve Vatikáně 1887.) Rukopis obsahuje 37 pergamenových listů asi z 11. stol.; mimo *Peregrinatio* obsahuje zlomky neznámých spisů sv. Hilaria; 27 listů označených čísly 31—74 obsahovalo neznámý spis o prvních stoletích křesťanských. Z obsahu poznáváme, že neznámá dáma z některé západní provincie římské navštívila *Jerusalem*, kde pobyla 3 léta, pak procestovala Palestinu, Egypt, Mesopotamii, Malou Asii a přes Cařihrad se vrátila do vlasti. Spis byl psán asi v letech 393—396, rozhodně však koncem 4. stol. Pokud se týče jména, nazval Gammurini cestující dámu sv. Silvii Aquitánskou, sestrou Rufina.

Férotin (*Revue des questions hist.* č. 74 1. října 1903, str. 367), *Le véritable auteur de la »Peregrinatio Silviae«*, la vierge espagnole Ethéria dovozuje, že to byla jeptiška Etherie. Kusý rukopis doplněn nálezem 9 listků v rukopise z devátého století v Národní knihovně v Madridě. Český překlad pořídil Jar. Kopřiva a Ant. Stříž, poznámky Dr. J. Cibulka, u Kuncíře r. 1930. Pro dějiny oficia není ovšem tak důležité sdělení o slavení mše sv. a jiných liturgických úkonech, jako podrobné zprávy, které Etherie podává o slavení oficia v Jerusalemě a Betlemě.

1. *Všední dny*: a) vigilie (Matutinum a Laudes).

Každý den před kuropěním se otevrou všechny dveře Anastase (chrám Vzkříšení v Jerusalemě) a přicházejí v jednu hodinu nebo jednu a půl hodiny po půlnoci všichni monazontes a všechny parthenae (mniši a panny, avšak i laikové, muži i ženy, kteří chtějí bdíti — konati noční officium — vigilie). Od té doby až do svítání se říkají střídavě hymny, žalmy, antifony a po každém hymnu (žalmu) je modlitba. Hymny jest rozuměti u Etherie žalmy.

Jakmile již svítá, začnou říkati ranní hymny (matutinos ymnos), t. j. laudy. Tu přijde biskup (snad to byl sv. Cyril; biskup Jan nastoupil po něm r. 386) s klerem a hned vkročí dovnitř jeskyně a za mřížkami nejprve odříká modlitby za všechny (pro omnibus), vyjmenuje jména těch, jež chce uzavřít do svých modliteb (patrně podle diptych), potom požehná katechumenům. Rovněž říká modlitbu a žehná věřící, kteří mu líbají ruce (omnes ad manum ei accedunt); pak je propouští již za světla (et sic fit missa [= propuštění] iam in luce).

Etherie nemluví o *terci*; jestliže terce tehdy existovala, konána byla toliko soukromě, neboť v komunitě trvala ranní shromáždění velmi dlouho.

Sexta a nona. Též o šesté hodině (o poledni — snad židovský zvyk polední modlitby) sestoupí všichni podobně do Anastase a říkají se žalmy a antifony až do oznámení příchodu biskupova. Když přijde, sestoupí do jeskyně, odříká modlitbu, požehná věřící, kteří mu líbají ruce. O deváté hodině děje se opět tak, jako o šesté hodině.

Lucernarium (Bäumer sice ztotožňuje toto officium s nešporami, lépe však jest rozeznávat lucernarium a vesperae, tak jako není dobře ztotožňovati v té době vigiliae a matutinum). Etherie líčí způsob konání večerního oficia takto: O desáté hodině (již tady nazývají lykinikon, řecky τὸ λυχνικόν, neboť u nás říkáme lucernae) se shromáždí podobně všechno množství v Anastasi, rozsvítí se kdejaká lampa a svíčka a jest světlo nekonečné (et fit lumen infinitum) . . . tehdy se večerní žalmy i antifony říkají déle (psalmi lucernales — jak vidět, byly to už žalmy známé, k tomuto officiu určené). Biskup usedne nahoře, též kněží usednou na svých místech a říkají hymny a antifony. Jakmile je podle obyčeje přeříkají, vstane biskup (lebat se episcopus), postaví se před mříž a jeden z jáhnů připomíná jména jednotlivců . . . Jáhnovi, který říká jména jednotlivců, mnoho dětí (pisinni) stále odpovídá: Kyrie eleison, což my vyjadřujeme slovy: Pane, smiluj se, a jejich hlasy se rozléhají; i tak se modlí všichni zároveň, věřící i katechumeni (cathecumini). Poté pozdvihne jáhen hlas a každý z katechumenů, jak stojí, sklání hlavu, a biskup stoje říká požehnání nad katechumeny atd. Potom odejde biskup ke kříži (na druhém nádvoří asi na Golgotě,

kde se uchovávala částka sv. Kříže), kde vykoná modlitbu . . . Všechno se končí za tmy.

Tyto tedy služby denně se po šest dní konají u Kříže v Anastasi.

Neděle: a) Vigilie (matutinum) — officium nocturnum.

Sedmého pak dne, totiž v neděli, před kuropěním se shromáždí celé množství . . . jako o velikonocích do basiliky, jež stojí vedle Anastase, ale venku . . . A zpívají hymny (žalmy) a antifony, po každém hymnu nebo antifoně se modlí. Neboť kněží a jáhnové jsou vždy připraveni konati tam vigilie, poněvadž se schází velké množství . . . Jakmile první kohout zazpívá, hned sestoupí biskup a vejde do jeskyně u Anastase, otevrou se všecky dveře a všechno množství vejde do Anastase, kde již hoří spousta světél. Některý z kněží říká žalm a všichni mu odpovídají, potom se koná modlitba, pak odříká také třetí žalm některý z kleriků, po třetí vykonají modlitbu a pomodlí se za všechny. Po třech tedy žalmech a třech modlitbách též kadidlo přinesou do jeskyně Anastase, takže se celá basilika naplní vůněmi. Při tom stojí biskup za mříží, přijme Evangelium a sám předčítá o zmrtvýchvstání Páně . . . Po přečtení Evangelia biskup za zpěvu hymnů jest provázen ke Kříži a všecken lid se ubírá s ním. Tam opět odříkají žalm a biskup vykoná modlitbu; rovněž žehná věřící a rozpouští je; všichni přistupují líbat mu ruku. Poté se biskup uchýlí do svého domu.

Laudes matutinae. Té chvíle se vrátí všichni mniši k Anastasi a říkají žalmy a antifony až do svítání a po každém žalmu a antifoně říkají modlitbu . . . Věřící, kdo chce, zůstanou na místě až do svítání; nechťejí-li, vrátí se domů a ulehnu k spánku. D. Cabrol (*Études sur la Peregrinatio Silviae*, str. 51) praví: Toto officium (vigilie i laudes matutinae) nezdá se odpovídati žádné části liturgie v tehdejší době užívané. Možno viděti v těchto modlitbách stopy starobyklých shromáždění, která se konala za doby prvních křesťanů, a která se konala v noci na neděli a na dny větších svátků. Zde však nečiní Etherie zmínku o čteních a homiliích, která byla součástí nočního officia; spíše se zdá, že modlitby, zpívání žalmů a antifon bylo spíše pobožností, konanou věřícími, dříve než byla konána oficiální pobožnost od kleriků.

Svátky. Sylvie popisuje svátek Narození Páně, který však byl slaven na Východě 6. ledna pod názvem Zjevení Páně. Současně slaven v Jerusalemě téhož dne křest Spasitele, který podle tradice jerusalemské byl ve výroční den svého narození pokřtěn. Svátek Narození-Zjevení Páně byl slaven v Betlemě, jak asi líčí ztracený list cestopisu Etheriina. Čtyřicátý den po Zjevení Páně slaven svátek Praesentatio Domini — Očišťování Panny Marie; o procesích a litaniích, konaných v tento svátek na Západě, se Etherie nezmiňuje. Taktéž se nezmiňuje o svátku Zvěstování Panny Marie.

Etherie, popisujíc půst a Svatý týden, praví: neboť jako u nás (na Západě) se slaví čtyřicetidenní půst před velikonocemi, tak tam se slaví před velikonocemi osminedělní půst (počíná asi naší Sexagesimou), poněvadž v neděli a v sobotu, vyjma Bílou sobotu, se nepostí. Pořad pobožností na neděle postní je týž jako dříve, t. j. četba evangelia na konci vigilií od biskupa, žehnání, mše, lucernarium. Nona se však v neděli nekoná, poněvadž se o třetí hodině konalo již lucernarium.

Ve všední dny se konaly vigilie jako obyčejně. Mimo officium o šesté, deváté a lucernarium se konala v postě ještě pobožnost o hodině třetí (terce). V pátek večer kněží, lid a mniši zůstanou na vigilií v Anastasi od nešpor až do příštího rána, kde se po matutinae laudes slouží mše sv. »Mše však v Anastasi je časněji, takže rozchod jest před východem slunce. Po celou noc střídavě se říkají žalmy responso-riálně nebo antifonálně, střídavě rozličná čtení, což se vše protáhne až do rána.« Dále líčí Etherie obřady Květné neděle, bohoslužby a průvod; následující dny jest officium večerní (nona a lucernarium) delší a slavnostnější. Čtou se vybrané lekce, průvod jde na horu Olivetskou, kde se denně čte evangelium. Na Zelený čtvrtek je officium kratší, všichni přijímají. Večer je shromáždění na hoře Olivetské na Eleonu, v kterém jest jeskyně, v níž Pán toho dne dlel s apoštoly, a tam až do páté hodiny noční (t. j. hodinu před půlnocí bez ustání zpívají hymny a antifony, přiměřené dni i místu, rovněž se čtou i čtení, po čtení následují modlitby, předčítají se také ta místa z evangelia, kde Pán mluví k učedníkům . . . Odtamtud jdou o šesté hodině (o půlnoci) na Imbomon za zpěvů hymnů. A když počne kuropění, jdou do Getsemani, kde jest rozsvíceno nesčetné množství svící. Když se předčítá evangelium o jeti Páně, »propukne všechen lid v takový vzlykot a pláč, že téměř do města jest slyšeti nárek veškerého lidu«.

Za ranního svítání Velikého pátku jde se dolů do města. U »Kříže« čte se perikopa o výslechu Pána u velekněží a Piláta. Biskup koná promluvu o postu a vyzývá lid, aby vydržel. V ustanovenou hodinu jest na Golgotě uctívání svatého Kříže v drahocenné schránce, který biskup položí na stůl. Věřící přistupují a čelem a očima dotýkají se sv. dřeva.

O šesté hodině jest shromáždění na Golgotě, kde se po tři hodiny předčítají místa ze sv. Písma, z žalmů, proroků, evangelií, Skutků apoštolských a epištol. Nona a lucernarium se konají ve velkém chrámu »Ad Martyrium«; ke konci jde průvod do Anastase, kde se čte evangelium o položení Těla Páně do hrobu. Vigilií pak konají jen mladší a silnější klerikové, neboť jinak lid jest již velmi unaven, přece však se mnozí zúčastní i vigilie.

Bílá sobota. Terce a sexta se koná jako obyčejně. Nona se nekoná, poněvadž o 9. hodině počíná příprava velikonoční vigilie v basilice ad Martyrium.

Officium v noci velikonoční se koná jako na Západě. Agitur ibi quae consuetudinis est etiam et apud nos, et facta oblatione fit missa.

Podle Ordo romanus a sv. Jeronyma (Ad Laetam) také lid nebyl propouštěn před půlnocí při nočním oficiu, mše pak nebyla před půlnocí.

Nešpory (lucernarium) velikonoční neděle byly zpívány v chrámu Zmrtvýchvstání (Anastasi), potom statio vespéralis v chrámu na Sionu.

Etherie popisuje obřady velikonočního týdnu, dále slavnost Nanebevstoupení Páně a Seslání Ducha Svatého. Před čtyřicátým dnem po velikonoci ve středu všichni po šesté hodině (poledne) ubírají se do Betlema slavit tam vigilií; na slavnost Nanebevstoupení se tam koná mše, pozdě pak večer vrátí se všichni do Jerusalema.

Na Hod Boží svatodušní čeká lid veliká námaha: vigilie se koná v Anastasi, statio a mše ad Martyrium. O třetí hodině (terci) všichni jdou s biskupem na Sion, tam

přijdouce, přečtou místo ze Skutků apošt., kde Duch Svatý sestoupil na apoštoly. O šesté je shromáždění na hoře Olivetské, o 10. hodině (odpoledne v 5 hodin) jest na Eleonu lucernarium. Za zpěvu hymnů a antifon děje se návrat k Martyrium, kde pobožnost; v Anastasi se zpívají hymny atd. až do půlnoci.

Na konec popisuje Etherie Dedicatio, výroční slavnost posvěcení chrámu Martyrion, který byl vystavěn Konstantinem a Helenou a posvěcen 13. nebo 14. září 335. Slaveno zároveň Nalezení sv. Kříže. Ten den přicházejí se všech stran mniši z Mesopotamie, Syrie, Egypta, Theb atd., laikové ze všech provincií, 40—50 biskupů s kleriky; bohoslužby jsou pak slavné jako o velikonocích. Tím končí vypravování Etherie.

Ostatní část cestopisu jest ztracena.

ZÁVĚR

Z vypravování Etheriina možno učiniti tento závěr:

1. V Jerusalemě koncem 4. stol. se konalo pět hodiněk: *Vigilie, laudes, sexta, nona* a *nešpory* a jako 6. hodinka v postě: *terce*.

2. *Svátky*: 6. ledna Epiphanie, 15. února Praesentatio Christi, velikonoce s dny předcházejícími a následujícími, Nanebevstoupení, Seslání Ducha Sv., Dedicatio zároveň se svátkem Nalezení sv. Kříže 14. září. Jistě slaveny byly i svátky, o čemž však asi vypravuje ztracená část rukopisu.

3. *Hlavní svátky*: Epiphanie, Pascha, Dedicatio spolu s Inventio slaveny s oktávami.

4. Zpívaly se žalmy s antifonami, modlitbami, responsoriemi (psalmi responsoriales), čtlo se čtení ze Starého i Nového zákona, v neděli na konci vigilie zpíval biskup evangelium o zmrtvýchvstání Páně.

5. Lid a veškeren klerus zúčastnil se nedělních vigilií a také vigilií z pátku na sobotu.

6. Antifony, orace, lekce, žalmy byly přizpůsobovány tajemství svátku, což je právě to, co se jevílo poutnici ze Západu novým a zajímavým. Jak Bäumer (str. 119) uvádí, jest viděti v tom ocenění a vyzdvižení významu tajemství svátků církevního roku pro oficiium a mši sv., které dříve a na Západě ještě v tehdejší době měly vždy stejné modlitby a zpěvy.

ŘECKÉ OFICIUM VE STAROVĚKU KŘESŤANSKÉM

Ač není naším úkolem zabývati se řeckým, resp. východním oficiem, přece pro zajímavost uvádíme způsob, jak se konalo oficiium na hoře Sinai, tedy na Východě.

Ve fragmentu, pocházejícím ze šestého století, uveřejněném v Pitrově *Juris eccl. graecorum hist. et mon.* I., 220, § 17, popisují opati Jan a Sofronius, kteří jako poutníci navštíví klášter na hoře Sinai a jsou přijati od opata Nila, jak s ním konali oficiium. Popisují nejprve nešpory: »Ctihodný stařec začal doxologií: Sláva Otcí! Když se přemodlili žalm *Μακάριος* (Beatus vir, žalm 111) a *Κύριε, ἐκέκραξα* (Domine, clamavi ad te, žalm 140) bez troparií, počali hymnus *Φῶς ἱλαρόν* (Lumen hilare) a modlitbu *Καταξίωσον* (která se dodnes u Řeků v nešporách modlí), a *Νῦν ἀπολύεις*

(Nune dimittis) s následujícími modlitbami. Po večeři začali kánon, t. j. předepsaný počet a pořad žalmů pro noční oficiu. Nejdříve se říkal hexapsalmus (t. j. žalmy 4., 6., 12., 24., 30. a 90.) a Otčenáš. (Snad to bylo jakési kompletorium, poněvadž jsou v něm právě žalmy 4, 30 a 90; kompletář se nazývá řecky ἀπόδιπνον = modlitba po večeři). Nyní jsme začali obyčejné žalmy. Když jsme se přemodlili první stasis padesáti žalmů, říkal ctihodný stařec Otčenáš a Kyrie eleison. Potom jsme se posadili a jeden z mladších četl epištolu sv. Jakuba. Poté jsme povstali a modlili jsme se druhou stasis (žalm 51—100), načež čten byl list sv. Petra. Poté jsme se modlili stojíce žalmy 101—150 a Otčenáš a Kyrie eleison. Posadili jsme se a svatý muž dal mi knihu, abych četl list sv. Jana. Načež jsme stojíce říkali devět ód neboli hymnů, které přicházejí na konci psalmodie, bez troparií, aniž jsme se modlili po třetím, šestém nebo devátém hymnu mesodion; nýbrž říkali jsme pouze Otčenáš s Kyrie eleison a na konec chvalozpěvy: žalmy 148, 149 a 150, ale bez troparií. Potom jsme říkali velikou doxologii (Gloria in excelsis Deo) a Symbolum, Otčenáš a dvanáctkrát nebo třicetkrát Kyrie eleison. Potom připojil svatý muž následující modlitbu: „Synu a Slovo Boží, Ježíši Kriste, Bože náš, smiluj se nad námi, daruj nám svou milostivou pomoc a zachraň naše duše.“ Odpověděli jsme: Amen, a posadili jsme se.

I řekl jsem k starci: „Proč, Otče, nezachováváte řád katolické a apoštolské církve?“ On odvětil: „Kdo nezachovává ustanovení katolické a apoštolské církve, budiž anathema nyní až na věky.“ Pokračoval jsem: „Jak to přijde, že ani nezpíváte, ani se nemodlíte ve večerním (nešporách) oficiu nedělním troparia k žalmu 140. a k hymnu Φῶς ἱλαρόν? Jak to přijde, že nezpíváte ke kánonu Θεὸς κύριος ke stichologii žalmů (oddělení) καθίσματα ἀναπαύσιμα (modlitby vkládané ve formě responsorii a větších antifon nebo strofy hymnů) a k Μεγαλύνει (Magnificat, které se modlilo ve Chválách), že nezpíváte Πᾶσα πνοή a k doxologii (Gloria in excelsis Deo) nečtete o zmrtvýchvstání Páně?“ Ctihodný stařec vyložil v delší řeči, že úkol a povinnost mnichů jest jiný nežli u světského kleru. Pro lid se světí zpěváci, lektori, podjáhní, jáhni a kněží, aby se mohlo succinente populo s různými hymny, antifonami, troparií a bohatou melodií ve zvláštním slavnostním způsobu čisti a žalmy zpívati. To se nesluší pro mnichy, vedoucí život pokání. Přece však jest dovoleno po skončených modlitbách s laiky společně čísti knihy Mojžišovy, Josue, Soudců a Králů, knihu Job, knihy Šalomounovy, Proroky a knihy Nového zákona.«

Jest z toho viděti, že si mniši egyptští a sinaiští vedli konservativněji nežli mniši orientální, kteří se více a více přizpůsobovali ritu světskému a jerusalemskému. A konečně vývoj oficia ukazuje, že původně prostý způsob oficia mnichů, přesazený a pěstovaný v biskupských chrámech, obdržel jiné a bohatší vytváření nežli v klášterní odloučenosti.

Další vývoj řeckého oficia není naším předmětem, neboť od doby Řehoře Velikého se vyvíjela latinská liturgie úplně samostatně a zůstala na Východu nezávislá, nehledě k některým svátkům, z Východu přijatým. Dřívější veliký vliv řecký a východní na západní liturgii upadal také tím, že přestávala znalost řečtiny až na některé kláštery. Ostatně přeplnili orientálové oficiu hromaděním hymnů, ód, troparií, ektenii, eulo-

getarii, idiomelů a antifon a vytvořili je tak, že ztratilo starobylý ráz, neboť čtení a psalmodie byly zatlačeny do pozadí. Naproti tomu zůstala západní Církev věrnější starému způsobu.

SV. BENEDIKT

Řehole sv. Benedikta podává po prvé úplný výklad officia prvních pěti až šesti století. Je to sice původně jen řeholní officium neboli ritus psalmodie mnichů jeho kláštera, které měl sv. Benedikt na mysli; ve své pokoře připojil na konci pořadu officia projev, že nechce nikoho nutiti a ponechává proto opatům nebo představeným na vůli zavést něco lepšího, podaří-li se jim to nalézt. Přece však pořad sv. Benedikta, výborně se osvědčiv, byl schválen církevní autoritou a sama Církev římská uspořádala své officium podle sv. Benedikta, čímž vlastně nemá officium benediktinské jen význam čistě řádový, místní, nýbrž velmi široký a důležitý pro vývoj církevních hodinek ve všeobecném smyslu. Tento význam uznávají většinou historikové i liturgikové (Duchesne, Origines, VI. vyd., 473). Sv. Benediktu šlo o to, podati ve své řeholi, psané kolem r. 529—530, řád officia neboli Psalteria per hebdomadam, rozdělit žalmy, antifony, hymny, lekce, responsoria, versikula a orace na officia, konaná během jednoho týdne; text těchto officii vzal, aniž co měnil, částečně z *praxe římské církve*, více však z milánského a jiných italských chrámů.

Možno stanoviti pět zásad, které byly sv. Benediktu směrodatnými při uspořádání officia. (Regula pojednává o officiu v těchto kapitolách: 8.—19., 41., 42., 45., 47.—50.)

1. Jednou týdně jest recitovati celý žaltář, t. j. 150 žalmů s antifonami, modlitbami (kolekty) a kantiky z Písma sv.; nejméně jednou za rok přečísti celý Starý a Nový zákon s komentáři vhodně volenými a vybranými z nejlepších pravověrných Otců. (Ještě dnes v Miláně a na Východě se recituje celý žaltář za 14 dní.)

2. V nočním officiu nemá býti překročen posvátný počet dvanácti žalmů, ani zmenšován, taktéž v denním officiu jest recitovati 12 žalmů, po třech v každé denní hoře. Do počtu dvanácti žalmů ve vigili (matutinu) nepočítají se úvodní žalmy 3, 94, po př. 50 a kantika.

3. Má se ponechati volný čas bratřím ke konání denních prací, proto jest voliti pro malé hory krátké žalmy, po př. části dlouhých žalmů (oktonary 118. žalmu; 118. žalm jest rozdělen na části po osmi verších, v římském officiu po 16 verších). V létě propter brevitatem noctium jest vynechati dlouhé lekce v nokturnech, aby se mohl využítkovati chlad v jitřních hodinách pro práci v přírodě. Jen o nedělích a svátcích se koná veliké officium. (Reg. 10., 48. a 50.)

4. Sv. Benedikt bere ohled na únavu po celodenní práci, proto nepředpisuje pro večer dlouhé officium. Nemá se pozdě večereti, nýbrž vždy za denního světla, i tehdy, je-li po nešporách hlavní jídlo. Tato rozvaha sv. Benedikta byla příčinou, že lucernarium se rozdělilo na dvě části: vespere a completorium, čímž způsoben převrat v officiu.

5. Každá hora má tvořiti celek dobře uspořádaný, který se projevuje vhodným výběrem žalmů, hymnů, lekcí, orací atd. Tato spořádanost tvoří podle Cassiodora

zvláštní consolationes piae devotionis monachorum. (Cassiodorus, In psalm. 118, Migne P. L. 70, 895.)

Vzhledem k pravidelnému životu řeholnímu má býti pensum, které se denně koná, pokud možno stejně dlouhé. Aby dosáhl přibližně stejné délky oficia, rozděluje sv. Benedikt dlouhé žalmy doxologií na kratší celky tím, že vkládá do žalmů Gloria Patri; naopak dva krátké spojuje jedním Gloria Patri s druhým žalmem ve větší celek (žalm 116. se 115.). Tento způsob rozdělování žalmů provedl důsledně veliký reformátor oficia Pius X.

Při tom všem se nevzdává sv. Benedikt starých dobrých zvyků, nýbrž stále má před očima římské officium »sicut psallit Ecclesia Romana« (Reg. cap. 13). I v ostatních věcech, týkajících se liturgie, zachovává římský ritus.

PODROBNÝ VÝKLAD OFICIA SV. BENEDIKTA

Na počátek všech hor položil sv. Benedikt verš: Deus, in adiutorium meum intende, Domine, ad adjuvandum me festina; jistě v protiváze k snahám semipelagiánským v učení o milosti. Na počátku matutina jest verš ze žalmu 50.: Domine, labia mea aperies.

Matutinum neboli Vigilie má úvodní žalm 3, recitovaný directane bez antifony. Po tomto úvodním žalmu následuje starobylý invitatorní žalm 94., přerušovaný četnými antifonami. Někteří liturgikové míní, že se říkal v římském officiu jen v nedělním a svátečním nočním officiu, kterého se lid zúčastnil; sv. Benedikt jej pak rozšířil na všechny dny. Po invitatoriu je hymnus, zvaný Ambrosianum. Je to způsob, kterého liturgie římská tehdy neznala.

Po hymnu následuje ve všední dny 12 žalmů, rozdělených po šesti do dvou nokturnů. V zimě se čtla po prvních šesti žalmech tři čtení z Písma sv. spolu s většími responsoriemi. V létě jen kratší čtení. Po recitování druhých šesti žalmů (druhého senaru) následuje kapitulum a obyčejné závěrečné modlitby s kolektou. O nedělích a svátcích má býti pensum větší; aby se však nepřekročil počet dvanácti žalmů, rozmnoženo bylo čtení. Lekce pro první a druhé nokturno mají býti čtyři a třetí nokturnum má pozůstávati ze tří kantik prorockých a čtyř dalších lekcí. Následuje Te Deum, opat má čísti evangelium a má se říkati Te decet laus a oratio nebo benedictio. Čtení prvního nokturna se berou z Písma sv. in codice, a to zpravidla ze Starého zákona, ve druhém nokturnu buď z Písma nebo z komentářů, homilií a sermones Otců, kteří jsou nominatissimi et orthodoxi catholique; v třetím nokturnu jsou lekce z Nového zákona, a to buď ze Skutků apoštolských, listů nebo Zjevení. Evangelium, které opat sám předčítá, jest nejpravděpodobněji mešní perikopa nedělní nebo sváteční.

Žalmy se zpívají s antifonami nebo s aleluja, které se teprve od první neděle postní (Caput Quadragesimae), nikoliv od Septuagesimy, neříká. Žalmy, které se říkají v sedmi nocích, jsou žalmy 20—108, s výjimkou těch, které se říkají ve chválách a kompletáři.

Laudes (Matutinae) mají denně nejprve jeden psalmus directaneus, dále žalm 66, 50 a dva další, které se denně střídají; následuje jedno ze sedmi kantik starozákonních podle pořadu církve římské. Všechny tyto žalmy mají nějakou narážku na denní

světlo a slunce, které symbolisuje Spasitele. Ke konci chval se denně recitují žalmy 148—150, nazývané sv. Benediktem »Laudes«; od toho dostalo toto officium svůj název Laudes — chvály. Následuje malá lekce neboli kapitulum, po níž je *responsorium breve*, hymnus, versikl a Benediktus, obyčejné modlitby s *Kyrie eleison* (*litaniae*), při nichž se říká hlasitě *Pater noster*, a kolekta.

Čtyři malé hory: *prima*, *terce*, *sexta* a *nona* mají stejné schema: *Deus*, in *adjutorium*, hymnus, tři žalmy resp. tři oktonary žalmu 118 (v neděli a v pondělí, jen *prima* nedělní má čtyři oktonary), *parva lectio* nebo *Capitulum*, versikl s *responsoriem*, *Kyrie eleison* a obvyklé závěrečné modlitby. Počet tří žalmů je tradicionelní u palestinských mnichů. Žalmy pak kratší jsou voleny vzhledem ku práci. Struktura těchto hodiněk jakož i matutina a kompletáře, vyznačující se krásným spojením a pořadem žalmů, hymnů, *responsorií* atd., je vlastní dílo sv. Benedikta (Bäumer, 175), kdežto struktura chval a nešpor byla již dříve hotova. V matutinu jest zřejmá analogie a podoba se starou mší katechumenů: žalmy, spojené s třemi lekcemi (prorok, apoštol, evangelium) a kázáním (*Sermo* ve 2. nokt.). Je zajímavé, že žaltář sv. Benedikta začíná pondělní primou, ač by, jak je v římském psalteriu, bylo vhodnější začít nedělním matutinem. Tato okolnost dá se vysvětliti podle *Ordo rom. I.* (Mabilon, *Museum ital. II.*, 28), dále podle starého milánského a řeckého ritu tím, že snad během 5. a 6. století v celé Italii i u Řeků měla neděle vzhledem k vigiliím zvláštní postavení, takže pořad psalteria počínal v pondělí prvním žalmem.

Z uvedených důvodů provedl sv. Benedikt reformu nešpor, které pozůstávaly z mnoha žalmů a lekcí; až do té doby byly provázeny nešpory večerní pobožností, ba prvním dílem nočního officia a měly často název *prima vigilia*. Sv. Benedikt vytvořil z této hodinky denní officium, které mělo skončiti hodinu před západem slunce a mělo se konati za účasti lidu. Zatím co se dříve na počátku nešpor rozsvěcovala světla (název *lucernarium*) nebo světla již hořela, nařizuje sv. Benedikt, aby se nešpory konaly tak, aby bratři k jídlu (večeři nebo v postě obědu), které se konalo po nešporách, světel nepotřebovali, nýbrž za světla pojisti mohli. Sv. Benedikt zmenšil počet žalmů nešporních, který až dosud obnášel dvanáct, na čtyři žalmy, a to vzhledem k únavě bratří po denní práci. Z úvodního žalmu 140 (*directaneus*) podržen versikl: *℟. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, R. Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Tento žalm byl zpíván, třebaž nikoliv za doby sv. Benedikta, nýbrž později, jak vidno z Amalara (I. c. lib. 4., cap. 7) a Martena při přinášení incensa.

Místo velkých lekcí čteno v nešporách jen *lectio brevis* a *responsorium*. Hymnus v této hoře, jak se zdá, již existoval za doby sv. Ambrože, snad také následkem nařízení koncilu v Agde 506 v Galii.*)

Sv. Benedikt připojil k této hoře odpovídající evang. kantik »*Magnificat*«. Podle Honoria z Autun (*Gemma animae II.*, 66, P. L. 172.640) napodobil sv. Benedikt sv. Ambrože. Bäumer (I. c. 177) však uvádí, že zavedení kantika *Benedictus* ve chválách a »*Magnificat*« v nešporách je dílem sv. Benedikta; z benediktinského officia byla tato

*) Z 5. stol. jsou dvě svědectví, že se zpíval o vánocích hymnus *Veni, Redemptor, gentium*, a to nejen v Miláně, nýbrž i v Galii a celé Italii.

kantika vzata do římského officia. Na konci nešpor dává sv. Benedikt modliti se »Pater noster« nahlas.

Kompletář má toto schema: Delší čtení, které připomíná dnešní lectio brevis: »Fratres, sobrii . . .«, zatím co v mnohých benediktinských klášteřích se koná ještě dodnes delší čtení, které jest uvedeno slovy: »Jube, Domine . . . Noctem quietam . . .« Po čtení následují žalmy 4, 90 a 133, dále hymnus, kapitulum, versikl, Kyrie eleison s Pater noster a modlitba s požehnáním. Kantikum Simeonovo chybí.

Ač většina historiků je toho mínění, že sv. Benedikt zavedl první tuto závěrečnou denní hodinku, kompletář, přece mnozí dokazují, že kompletář již před sv. Benediktem existoval, a že na Východě vznikl už koncem 4. stol. Jako důvod uvádějí místa ze sv. Basila: »Také se máme opět (když nešpory byly přemodleny) modliti, když začíná noc, abychom prožívali klidnou noc, prostou fantastických obrazů; také v této době je potřebí modliti se žalm 90 (Reg. fusius tract. cap. 37 n. 5). Snad je možno spatřovati v tomto nařízení zárodek budoucí hodinky kompletáře. Jisto jest, že existovala v první polovině pátého století v klášteře Rufinianově v Cařihradě kanonická hodinka, která se nazývala *πρωθύπνια* a která odpovídá dnešnímu řeckému *ἀπόδειπνον* = kompletář. Také sv. Jan Chrysostomus se dotýká této věci. Domnívati se, že vlastní officium kompletáře existovalo před sv. Benediktem, praví Bäumer (l. c. 178), odporovalo by historii a dokazuje, že zavedení tohoto officia bylo nutné, když sv. Benedikt učinil z nešpor *denní* officium. Dokazuje, že pro zavedení stálého, denně od nešpor odděleného officia mluvil tento důvod: nešpory nebyly nyní již noční modlitbou, nýbrž dostaly zvláštního charakteru jako oběť chvály a diků za milosti denní a za oběť Kristovu. Proto oddělil sv. Benedikt tyto nešpory od oněch nešpor, které měly charakter noční modlitby a vybavil je žalmy, čtením a hymnem jako zvláštní oficiální modlitbu noční. Proto pro kompletář byl určen žalm 90, který nařizuje sv. Basil jako přípravu na noc, a připojuje ještě žalm 4 a 133, jichž některé verše se vztahují k noci. V ostatních částech vybavil sv. Benedikt tuto hodinku analogicky podle původních nešpor, které kompletář měl nahraditi, a to tím, že dal čtení, hymnus, preces a požehnání.

Nutno připomenouti, že sv. Benedikt nevybočil a nezavedl žádných nových textů pro officia, které by bývaly předtím neexistovaly. Pokud se týče hymnů, jakož i Te Deum a Te decet laus, předpokládá sv. Benedikt je jako věci již známé. Jen pokud se týče kantik v 3. nokt. nedělním, ponechává volnou volbu opatovi. Pro svátky Páně (Solemnitates) a svátky mučedníků a světců (in sanctorum festivitatibus, natalitiis) určil tentýž pořad jako pro neděli. Jen texty mají býti jiné, žalmy, antifony a lekce s responsorii mají odpovídati tajemství dne (ad ipsum pertinentes) nebo mají býti vzaty z Proprium dotyčného světce. To předpokládá tu okolnost, že v oné krajině, snad v Římě, již existovalo Proprium de Tempore et Sanctis nebo nějaký Ordo Romanus nebo Lectionarium a antiphonarium, z něhož texty byly brány. Že se nezmiňuje o hymnech, možno vysvětliti tím, že tak učinil brevitatis causa, neboť hymny vlastní (hymni proprii) v té době v Itálii o velkých svátcích byly zpívány (Synodální dekret pap. Celestina I. a dopis biskupa z Rei (Riez) Fausta. Epist. ad Grat.: per omnes Italiae et Galliae religiones persultat Ecclesia. P. L. 58, 854). Připomeňme ještě, že hlavním principem při konání officia byla persolvace celého psalteria za týden.

III.

VÝVOJ OFICIA ŘÍMSKÉHO

VÝVOJ OFICIA V ŘÍMĚ

V dějinách římského officia stojíme před těžkou otázkou, jaký byl vlastně stav officia v Římě, a to v době od ediktu milánského až do 7.—8. stol. Recitovalo se officium v témže rozsahu i obsahu v Římě jako v téže době v Galii, Španělsku, v řeholi sv. Benedikta? Dva názory se setkávají v této otázce: jeden (Bäumer) soudí, že v Římě za doby Řehoře Velikého byl počet hodiněk i vnitřní obsah týž, jako jsme viděli u sv. Benedikta; naproti tomu dokazuje francouzský liturgik Pierre Batiffol, že v Římě až do 6. stol. konány byly jen vigilie s nešporami a laudami, teprve po době Řehoře Velikého vlivem klášterů římských koná se i v basilikálních a ostatních chrámech officium tak, jak dávno se konalo jinde.

Vývoj římského officia lze sledovati pomocí textů, které podává literatura římská, třebaš velmi chudá, ale je to jediná cesta k získání aspoň trochu jasného obrazu, jak se vyvíjela ordo psallendi. Pro vývoj nutno uvážiti okolnosti, které jsou velmi důležité; je to zvláštní organisace vnitřní církve římské s její bohoslužbou, konanou v četných chrámech římských. V Římě, jak Batiffol uvádí, byly čtyři druhy kostelů: a) chrámy, které později nesou názvy *patriarchálních basilik*; jsou to: basilika Konstantinova v Lateráně, basilika Liberiova nebo Sta Maria Maior, basilika Sessoriova neboli sv. Kříže jerusalemského, basilika Konstantinova vatikánská nad hrobem sv. apoštola Petra, dále basilika Konstantinova sv. Pavla na cestě ostijské, sv. Vavřince za hradbami a sv. Šebestiána ad Catacumbas; nejvýznačnější byla ovšem basilika sv. Petra ve Vatikáně.

b) Dále jsou to chrámy *titulární* — tituli; těch se počítalo v 6. stol. dvacet pět, v 8. stol. dvacet osm. Tyto chrámy na území Říma byly jako farní chrámy. Liber pontificalis je nazývá — *quasidioeceses*. V nich se konala služba křestní, kající a pohřbívání při nich věřící římští. Každý titul má v čele kněze.

c) Na třetím místě jsou *diakonie*. Od 3. stol. rozdělen Řím na sedm okrsků, každý má v čele jáhna. Diakonie obstarávaly službu charitativní, staraly se o pocestné, poutníky, chudé. Počet diakonií vzrostl na 16 a za Hadriana na 18. V téže době má každá diakonie chrám, který nese jméno diakonie. Konečně jsou různé pohřební svatyně *suburbánní*; péče o ně patří kleru titulárnímu.

Klerus římský se dělil na klerus titulární a klerus regionální; obojí klerus od 4.—8. stol. pečuje o konání officia; obojímu kleru se přidružuje třetí druh: klerus *řeholní*.

O dějinách hodiněk církevních v Římě možno mluvit teprve od konce 4. stol. Pro sv. Jeronyma je konání terce, sexty, nony a právě tak konání lucernaria a psalmodie matutinální soukromou pobožností, jak vidět z jeho spisů — dopisů Římance Paule, Eustachovi, Laetě. V dopise Laetě píše Jeronym, aby konala soukromě pobožnosti v domě mateřském za vedení vychovatelky — virgo veterana —: »Assuescat ad orationes et psalmos nocte consurgere, mane hymnos canere, tertia, sexta, nona hora stare in acie quasi bellatricem Christi, accensaque lucernula reddere sacrificium vespertinum« (Hieronymus, Episc. CVII. 9 ad Laetam). Mimo mši není veřejného officia, jsou jen vigilie, jichž se má Laeta, jak praví Jeronym, ráda zúčastniti. Věřící se shromažďovali, aby konali slavnostní vigilie nedělní a stacionální v tom neb onom kostele; účast byla veliká, ale také dály se nepořádky, takže sv. Jeronym napomíná Laetu, aby nepouštěla dceru samotnu. »Vigiliarum dies et solemnes pernoctationes sic virgunculla nostra celebret, ut ne transvero ungue a matre discedat« (Ep. VIII. 9). Sv. Jeronym nese nepořádky a výstřelky při konání nočních vigilií tak těžce, že by dokonce ospravedlňoval Vigilantia, který žádal potlačení nočního officia vigilního pro pohoršení, která se dála; to však by znamenalo ustoupiti zlobě několika libertinů »culpa iuvenum vilissimarumque feminarum« (Contra Vigilant. 9).

Jistě by tyto slavnostní vigilie římské nebyly tak hojně navštěvovány, kdyby byly bývaly konány denně tak, jak se dalo v Cařihradě za doby sv. Jana Chrysostoma nebo v Miláně za doby sv. Ambrože. Hudba řecká, tento »canendi mos orientalium«, jak praví sv. Augustin, mluvě o vigiliích ambrosiánských, tento »melos cantilenarum«, který tak mohutně působil v basilikách milánských, byla věcí v Římě neznámou.

Církev římská byla kolem r. 400 pozadu proti ostatním, jsouc uzavřena dlouho vlivu monachismu. Klerus římský lpěl příliš na svých obyčejích liturgických; ukazuje to oprava žaltáře, učiněná sv. Jeronymem (r. 383) na žádost papeže Damasa, která vzbudila veliký odpor v kleru římském. Příliš archaisující byla církev římská, daleko více nežli kterákoliv jiná církev.

V které době »canendi mos orientalium partium« neboli antifonální psalmodie chorální vnikla do Říma, nelze přesně určit. Liber pontificalis, zdá se, připisuje tuto novotu papeži Celestinovi (422—432): tento papež, praví se tam, dal zpívati 150 žalmů před obětí mše sv., zvyk to neznámý před ním. Druhé vydání této knihy Liber pontificalis připojuje, že tento zpěv, zavedený od papeže Celestina, byl zpěv antifonální: »Constituit ut psalmi David CL ante sacrificium psalli antephanatim ex omnibus, quod ante non fiebat« (L. P., t. I., p. 230).

Chorální psalmodie, která vnikla do Říma, platila v 6. stol. (kolem r. 530) za ustanovení papeže Celestina. Opožděná zmínka, podaná v Liber pontif., je celkem velmi malé váhy.

Důležitá je otázka vzniku *denních vigilií*. V době sv. Jeronyma koncem 4. stol. konají se vigilie jen v určité dny — vigiliae dominicales et stationales (festivae dies). Všední dny, nazývané v 5. stol. privatae dies, neměly vigilií; teprve během 5. stol. začínají se konati. Nejstarší svědectví o každodenních vigiliích v Římě je v řeholi sv. Benedikta. Když byl ve své řeholi stanovil program vigilií všedních dnů (privatae dies), předpisuje sv. Benedikt, aby se v nich zpívalo denně jedno z kantik starozákonních, jak to činí církev římská: »Ceteris diebus canticum unumquemque die suo

ex prophetis, sicut psallit Ecclesia romana, dicantur« (Reg. 13.). Z toho možno usuzovat, že koncem 5. stol. měla církev římská denní oficiu — vigilie i pro všední dny; tedy pozdě přijala způsob dřívějších století, který praktikován byl dávno v Jerusalemě, Antiochii a Miláně. Tato novota se přece však přizpůsobila starým obyčejům římským. Vigilie stacionální byly koordinovány mší sv. stacionální. Celá Církev se jich účastnila v určené basilice — papež, klerus i věřící. Naproti tomu vigilie každodenní se koordinovaly mší privátní, sloužené v chrámě titulu presbyterálního; a jako mše privátní byla celebrována knězem, jemuž asistovali jeho akolyté a věřící té čtvrti i poutníci, tak vigilie soukromá byla konána klerem přičleněného titulu za přítomnosti věřících dobré vůle.

Tyto každodenní vigilie, zavedené v 5. stol., jsou po dlouhou dobu hlavním oficiem kleru římského. Batiffol dokazuje tento název z historie právní (str. 56n.).

Liber pontificalis podává zprávu o papeži Hormisdovi (514—523): »Composuit clerum et psalmis erudit« (L. P., t. I., p. 269). Kdyby se jednalo o vyučování kleru ve znalosti Písma sv., nemluvilo by se jenom o žalmech; jedná se zřejmě o vyučování zpěvu žalmů. Vykonávání zpěvu žalmů je přece povinností pro klerus, aby v ní byl vzděláván — erudit — composuit. Ve snaze papeže Hormisdy možno spatřovati též záměr, který v téže době císař Justinian vyjadřuje ve svém zákonu z r. 528, kdy vybízí klerus, aby denně zpíval žalmy při vigiliích v tom kostele, jemuž je připsán.

Jiná přesná formule, týkající se téhož předmětu, objevuje se v dekretalu, vloženém od Gratiana. Tento fragment podle rukopisů různých nese buď název papeže Gelasia, buď papeže Pelagia. Nemožno však určit, komu vlastně náleží. Čte se tam, že jakýsi biskup suburbikární slíbil svatě Stolicí, že bude konati ve svém chrámě od svého kleru oficiu denních vigilií. Avšak klerus, shledávaje závazek příliš obtížným, neposlechl. Biskup to oznamuje papeži, který ukládá biskupovi, aby všemi prostředky své moci připomenul kleru jeho povinnost, »ut cottidianis diebus vigiliae celebrentur in ecclesia« (Friedberg t. I., p. 316).

Jaký byl obsah těchto denních vigilií kleru římského, možno viděti z formule slibu v Liber diurnus, který skládali biskupové suburbikární papežovi, majíce býti od něho konsekrováni. Formule, kterou uvádí Liber diurnus, je nejstarším »ordo« oficia římského:

»Illud etiam prae omnibus spondeo ac promitto me omni tempore per singulos dies, a primo gallo usque mane, cum omni ordine clericorum meorum vigiliis in ecclesia celebrare, ita ut minoris quidem noctis, id est a pascha usque ad aequinoctium XXIV^a die mensis septembris, tres lectiones et tres antiphonae atque tres responsorii dicantur; ab hoc vero aequinoctio usque ad aliud vernale aequinoctium et usque ad pascha, quatuor lectiones cum responsoriis et antiphonis suis dicantur; dominico autem in omni tempore novem lectiones cum antiphonis et responsoriis suis persolvere Deo profiteamur« (Liber diurnus III., 7, P. L. 105, 71).

Obsah tohoto slibu podává velmi důležité údaje o vigiliálním oficiu, které se má konati denně od prvního kuropění až do východu slunce od veškerého kleru s biskupem v chrámě. O nedělích je psalmodie antifonální s devíti lekcemi a responsorii; ve všední dny taktéž antifonální psalmodie s různým se počtem lekcí — tři lekce od velikonoc do 24. září; čtyři od 24. září do velikonoc. Liber diurnus se ne-

zmiňuje o chválách, avšak sv. Benedikt, který předpisuje laudes při východu slunce po skončení nočního officia vigilního, uvádí, že je to obyčej církve římské; laudy tvořily s officiem vigiliálním jeden celek.

Liber diurnus nepraví ani slova o officiu večerním (nešporách), také dekretal Gratianův se o něm nezmiňuje, kdežto koncily španělské, franské ze 6. stol., stejně jako současné právo byzantské přesně rozlišují vespertina a matutina officia. Tento rozdíl je velmi význačný. Bäumer (l. c. 175) klade právem důraz na tuto skutečnost, že sv. Benedikt vytvořil officium nešporní úplně rozdílné od toho, které se konalo za jeho doby; právě tento typ nešpor, vytvořený sv. Benediktem, byl zaveden v Římě během 8. století.

Ve vigiliálním officiu byly v době krátkých nocí tři lekce, v dlouhých nocích čtyři lekce. Smysl slova responsorii je nejasný; buď to znamená responsoria v našem slova smyslu, nebo psalmi responsorii, které byly říkány sólově na rozdíl od žalmů, střídavě recitovaných.

Lekce, ať počtem tři nebo čtyři nebo devět, byly brány z Písma sv.; je jisto, že za doby sv. Řehoře Vel. byly brány z textů mimokanonických.

VLIV MONACHISMU NA DALŠÍ VÝVOJ OFICIA ŘÍMSKÉHO

Pro další vývoj římského officia má nesporný význam rozvoj života řeholního v Římě. Jisto jest, že oposice proti mnichům v Římě byla s počátku velká, vždyť jest známo, jak přijat byl sv. Jeronym, tento nadšený hlasatel života mnišského. Je to vidět i z četných míst sakramentáře leoniánského, kde jsou (P. L. IV., 28, 64, 65, 74) invektivy proti mnichům; zvláště určitá část kleru římského byla zaujata proti mnichům. Než přece vliv mnichů v Římě počíná býti větší a větší, čím více vzrůstal počet klášterů. Tento vliv se objevil při volbě papeže Pelagia r. 556, kdy kláštery a množství mnichů se postavilo proti papeži (L. P., t. I., p. 303). Za sv. Řehoře, který sám vyšel z kláštera, vliv monachismu byl veliký; po jeho smrti (604) nastala reakce a následující papežové, jako Deusdedit (615—618), se označují v Liber pontificalis jako milovníci kleru a kněží (Hic clerum multum dilexit, sacerdotes et clerum ad loca pristina revocavit, L. P., t. I., 315, 319). Nicméně mnichů bylo potřebí k úkolům misionárním, jako strážců svatyň v obvodu Říma atd.

První klášter v Římě byl postaven za Sixta III. (432—440), který svěřil mnichům ochranu pohřebiště ad Catacumbas na cestě Appiově. Nástupce jeho, sv. Lev (440 až 461), založil mužský klášter u basiliky sv. Petra; úkolem těchto mnichů byla *modlitba*, nikoliv snad služba katechumenů, zpovědní, nebo stráž basiliky a zvláště konfese sv. Petra; k tomu byl určen právě od sv. Lva zvláštní klerus, zvaný cubicularii. Založení kláštera u sv. Petra má velký význam, neboť je to nejstarší basilikální chrám, a sloužil jako vzor pro četné ostatní kláštery. Za doby sv. Řehoře existoval již klášter u sv. Jana v Lateráně (monasterium lateranense). Liber pontificalis v životopisu Lva III. (795—816) uvádí listinu klášterů, jichž bylo čtyřicet devět, v čemž jsou zahrnuty i kláštery ženské; devatenáct klášterů bylo připojeno k basilikám. Basilika vatikánská měla čtyři kláštery, sv. Jana v Lateráně tři. Komunity těchto klášterů byly vyňaty z pravomoci kněží titulárních »segregatum a iure potestatis presbyteri tituli«. Kláštery

byly bohatě dotovány jak papeži, tak zvláště svými příznivci. Jak uvádí Batiffol (str. 78n.), byli opati některých klášterů jmenováni papeži.

Úkolem těchto klášterů byla, mimo výchovu mladého kleru, péče o poutníky a hlavně konání oficia. Poněvadž jsou kleriky a mnichy, dokazuje Batiffol, jest jejich officium dvoji. Jako klerici konají officium vigiliální, jako mniši připojují officium denní, které jsou povinni konati jako mniši; je to *terce*, *sexta* a *nona*. Batiffol se totiž domnívá a domněnku dokazuje, že nelze míti s určitostí za to, že by to byly skutečně kláštery řehole sv. Benedikta, nýbrž spíše kláštery kanovnické. V životopise Lva IV. (827—844) dává se mnichům basilik římských jméno »*monachi canonici*« (L. P., t. II., str. 78). Dále uvádí Batiffol svědectví, že mniši si nevolili opata, nýbrž papež opata sám jmenoval.

Pokud se týče primy a nešpor, děje se první zmínka u životopisce papeže Hadriana I. (772—795). Tento papež shledal klášter papeže Honoria ve stavu desolátním, z božího vnuknutí jej opravil, ustanovil opata a mnichy, »*et constituit eos in basilica Salvatoris quae et Constantiniana iuxta Lateranense patriarchio posita officio celebrari, hoc est matutino, ora prima et tertia, sexta seu nona, etiam et vespertina, ab uno choro, qui dudum singulariter in utrosque psallebant, monachi monasterii sancti Pancratii ibidem posito, et ab altero choro monachi iamfati monasterii sancti Andreae et Bartholomei . . .*« (L. P., t. I., str. 506).

Bäumer se staví proti mínění Batiffolovu a dokazuje, že se kláštery římské řídily řeholí sv. Benedikta a že tudíž konali mniši celé officium podle řehole sv. Benedikta již dávno. Mínění Batiffolovo o dvoji povinnosti lze přece přijmouti, i kdyby se řídili řeholí sv. Benedikta, jsouce mnichy benediktinskými, a konali officium své řehole ve svých klášteřích, jsouce však povinni zpívati officium v basilikách, neboť k tomu účelu byly jejich kláštery od papežů založeny, řídili se zvyky a obyčeji, které zavedeny byly v basilikách. Je nesporno, že právě vliv mnichů na rozvoj oficia byl veliký a že ponenáhlu povinnost recitovati mimo vigilie i ostatní hodinky byla přenesena z klášterů i do basilik.

Mezi římskými basilikami vynikala basilika sv. Petra; tamní obyčeje a zvyky liturgické byly směrodatnými pro konání bohoslužeb v ostatních basilikách; liturgie svatopetrská stává se kánodem liturgie vůbec; kláštery, které obstarávaly bohoslužby u sv. Petra, byly nejstaršími římskými kláštery, jejich tradice požívala zvláštní autority. Jejich opati neboli rektoři, kteří byli z kleru světského, spojovali funkci opata s funkcí archicantoris sv. Petra. Svatyně sv. Petra byla par excellence hlavní svatyně Západu a hrob sv. Petra úhelným kamenem církve západní. Pro poutníky, kteří přicházeli do Říma, byla liturgie svatopetrská směrodatnou.

Opat z Wearmouthu, učitel sv. Bedy, Benedikt Biscop (628—690), navštívil jako poutník pětkrát Řím, konaje tam cestu z Anglie. Z Říma si vyžádal plány pro své opatství ve Wearmouthu; v Římě nakoupil knihy bohoslužebné, zejména pro officium, svým mnichům; od papeže Agathona (678—681) si vyžádal římské kleriky, aby přišli učit mnichy anglosaské zpěvu podle římského vzoru. Papež svěřil tento úkol »ctihodnému Janovi, arcizpěvákovi (archicantor) chrámu sv. Petra v opatství sv. Martina«, aby učil anglosaské mnichy oficiu podle vzoru u sv. Petra.

Basilika svatopetrská se svou školou, svými zpěváky, jak praví Batiffol, byla *kolébkou* kanonického officia římského, a to během sedmého století, díky nadšení a úctě, kterou chovali mniši za Alpami, považující officium sv. Petra za pravé officium římské. Když pak kánon officia svatopetrského byl kodifikován a stabilisován, vniká římské officium také do Francie, zatím co již v 7. stol. proniklo officium římské do Anglie. V Metách, Rouenu se koná officium »iuxta instar officiorum ecclesiae beati Petri apostoli«. Sv. Chrodegang, podobně jako před ním Benedikt Biscop, zcela proniknutý úctou k Římu, zvláště k sv. Petru, při návratu z pouti ke hrobu sv. Petra r. 754, žádostivý zajistiti pravidelné konání officia jak nočního, tak denního v katedrále v Metách, zakládá komunitu kleriků podle vzoru klášterních komunit basilikálních v Římě, ukládá pak svému kleru řeholnímu ordo římského officia a římský způsob zpěvu (kantilenu) (P. L. 95, 709).

Jeho příklad napodobuje v Rouenu Remedius, který si z Říma přivádí r. 760 *secundicia* ze Scola cantorum, aby vyučoval modulacím psalmodie římské jeho klerus. Poněvadž zpěvák římský se musil brzo vrátit, posílá Remedius své kleriky do Říma, aby se tam učili zpěvu.

Také Pipin rozšiřuje na všechny franské chrámy reformu, počatou v Metách a v Rouenu, a ukládá biskupům franským, aby se zřekli svého »ordo« galského, aby přijali zpěv římský a slavili napříště officium v konformitě se Stolicí papežskou. Roku 789 obnovuje Karel Veliký dekret Pipinův.

Od poloviny 8. stol. pěstuje se officium římské i galské, když vývoj římského officia je dokončen a kodifikován. Antifonář, řečený gregoriánský, ve skutečnosti svatopetrský, je napsán a uzavřen. R. 760 posílá Pavel I. Pipinovi exemplář antifonáře neboli sbírku antifon a responsorií římského officia.

SV. REHOŘ I. VELIKÝ A OFICIUM ŘÍMSKÉ

Veliký papež Řehoř I. zanechal na poli římské liturgie po sobě veliké dílo — překrásné modlitby, obyčeje bohoslužebné svých předchůdců sebral a upravil, sám zasáhl do mešní liturgie velmi hluboko. Pokud a jak hluboko zasáhl do úpravy římského officia, nelze přesně stanovit. Jsou dva směry, které v otázce: Řehoř I. a římské officium stojí v značné oposici. Kdežto Bäumer ve velikém svém díle dějin římského breviáře připisuje sv. Řehoři nesmírné zásluhy o uspořádání officia, zejména zpěvu, tvrdí druhý spisovatel dějin římského breviáře, Batiffol, že celkem v této otázce nelze říci nic určitého. Bäumer sám jest si vědom obtíží, a to značných, praví sice, že tradice o významu sv. Řehoře pro officium a uspořádání kanonických hodin je jednomyslná a že dnešní liturgie má původ svůj u sv. Řehoře, ať se to týká mešní knihy nebo antifonáře officia, avšak nezachovala se žádná kniha nebo rukopis z doby jeho. Jednomyslné svědectví spatřuje Bäumer ve slově gregoriánský, naproti tomu není rukopisu této gregoriánské liturgie, který by pocházel z doby Řehoře I. anebo aspoň ze století jemu nejbližšího. Není však také nijakých svědectví současníků, ani kronikářů, ani životopisců, která by mohla dostatečně přesvědčiti o víře ve význam sv. Řehoře I. pro officium.

L. Duchesne (*Origines du culte chrétien*, 1889, str. 122) považuje liturgii 7. a 8. stol. za dílo Řehoře Velikého, naproti tomu učiněny pokusy dosadit na místo Řehoře I. sv. Řehoře II. († 731) a Řehoře III. († 742) (Eckhart, Gallicciolli, Gevaert), než pokud se týče Sakramentáře, tato these byla opuštěna, takže zůstává otázka antiphonaria, ačkoliv P. Germanus Morin (*Les véritables origines du Chant Grégorien*, Maredsous, 1890) hájí i gregoriánský původ antifonáře a uvádí svědky (Bäumer, 203).

VNITŘNÍ VÝVOJ ŘÍMSKÉHO OFICIA V 8.—9. STOL.

(DOBA KAROLINSKÁ)

Pokud se týče 7.—8. stol., není pramenů, ze kterých by se mohl konstruovati dokonalý obraz officia římského té doby, zejména jak a v jakém měřítku dílo Řehoře Velikého (podle Bäumera, str. 246) bylo podrženo a rozvinováno. Nejstarší prameny o římském officiu pocházejí z doby 9. stol., nejpozději z konce 8. stol. Nemáme antiphonalií a responsalií čistě římských, jak o nich mluví koncil v Cloveshoe r. 747, nebo která přinesl Chrodegang z Říma do Met r. 754, nebo která přijal Pipin od Pavla I. koncem r. 760. Antifonář, vydaný pode jménem sv. Řehoře od benediktinských vydavatelů jeho děl, je rukopis z konce 9. stol. (Bibl. Nat. lat. 17436), pochází z opatství Saint-Corneille v Compiègne. Je to text romanofranský, přizpůsobený obyčejům některého chrámu v sev. Francii (přetištěn v P. L. 78, 726—850).

Zato máme veliké dílo franského liturgika *Amalara Symphoria* z Met († mezi 850—853),*) který byl žákem slavného Alkuina z Tours, trávil určitou dobu na dvoře Karla Velikého. Znal dobře Řím, který navštívil po prvé asi za papeže Lva III. (795 až 816), opět byl v Římě za Řehoře IV. r. 831. Jeho veliké dílo, pro liturgii doby karolinské tak důležité, je *De ordine antiphonarii* (P. L. 105, 1243n.). Podnět k napsání této knihy dala veliká rozmanitost, kterou vykazovaly franské antifonáře, označené jako římské. Jsa poslán od Ludvíka Zbožného do Říma, našel tam Amalar antifonář, v mnohém se lišící od toho, který byl užíván v jeho mateřském chrámu, což se dá vysvětliti ze samostatného vývoje, který se dál souběžně jak v Římě, tak v Metách. Na podkladě zpráv, které Amalar obdržel od římského arcijáhna Theodora a na podkladě antifonáře, který z Říma přinesl opat Wala do Corbie, na nějž v Římě byl Amalar upozorněn, dále na podkladě prací Helisachara, kancléře Ludvíka Zbožného, opravil Amalar antifonář, přidav sám některé věci. O této práci své a o zásadách, podle kterých postupoval, podává Amalar výklad ve své knize »De ordine anti-

*) Od Amalara Metského jest rozlišovati Amalara Fortunata z Trevíru († po r. 816), který vydal dílo o křtu a alegorický výklad mše. Původně byli oba Amalarové pokládáni za jednu a tutéž osobu. Proti identifikaci se postavil nejprve J. Sirmond (*De duobus Amalaris*: Opp. var. IV. Paříž 1696). German Morin se však postavil několika články v *Revue bénéd.* VIII., 431, IX., 337 a XIII. (1896) 289 n. proti této hypotéze. K němu se připojil E. Dümmler. Naproti tomu Mönchmeyer, Sahre, Franz (*Die Messe*, 351), Alb. Hauck (*Kirchengeschichte Deutschlands* II., 1880) rozlišují oba Amalary. Pro názor Morinův svědčí celá řada nápadných shod v životě obou spisovatelů (zvl. cesta jejich do Cařihradu jakožto vyslanců), zatím co protivníci ukazují hlavně na chronologické obtíže. Otázka obou Amalarů není však dosud definitivně rozřešena.

phonarii.***) Dílo jeho se velmi rozšířilo a mělo nemalý vliv na vytváření se oficia římského.

Nejznamenitější dílo Amalarovo jest dílo »De ecclesiasticis officiis«, jež sám nazývá Liber officialis (vydáno od Hittorpa, obsaženo jest v P. L. 105, 985—1242). V I. knize jedná Amalar o církevním roce, počínaje nedělí Septuagesimou (advent a vánoce jsou ve 4. knize); v II. knize o stupních svěcení kněžstva a ordinací, v III. o církevních budovách a mši, ve IV. knize o oficiu nedělí a exequiích. Amalar vydal r. 820 nejprve první tři knihy; poté vyšla čtvrtá kniha. Po své cestě do Říma r. 832 vydal druhou redakci všech čtyř knih.

Velmi důležitý a cenný pro liturgii doby franské je antifonář basiliky sv. Petra v Římě, pocházející z doby 12. stol., avšak obsahující velmi cenné údaje pro dobu, o které mluvíme. Uveřejněn byl od Tomasiho (tom. IV., str. 1—171).

Jak údaje Amalarovy, tak jmenovaného antifonáře sv. Petra, doplněné různými nejstaršími římskými Ordines, dále Ordo ze St. Amand, Ordo z Einsiedeln, Ordo I. Mabillonův ve svých původních částech, dále Ordo Anonyma z Gerbertu, jsou hlavními prameny pro poznání officia římského doby karolinské.

PSALTERIUM PER HEBDOMADAM; TEXT A POŘAD HOR

Text psalteria nebyl všude stejný, jak udává Walafrid Strabo († 849) v díle De exordiis et incrementis quarumdam in observationibus ecclesiasticis rerum (P. L. 114, 919n), v Římě jako v celé Italii se modlily žalmy podle recense tak zv. Psalterium Romanum, která jest ještě dodnes u sv. Petra v Římě v užívání. Jeho čtení, smíšené s ještě starším Psalterium vetus, t. j. Italou, jest na četných místech v breviáři a mešních textech. (Invitatoriální žalm 94, antifony, žaltáře a responsoria de Tempore.) Jinde používáno Psalterium gallicanum. V Galii zavedl sv. Řehoř Tourský do své katedrály v Tours toto psalterium druhé recense sv. Jeronyma. Na hrobě sv. Martina v Tours poznali biskupové a opati franští tento text, odtud pak se rozšířil po Galii a pak po Evropě. V Anglii měli ještě v 8. stol. římský žaltář, avšak brzo ustoupil galskému; také po Italii se rozšířil pod vlivem franským; v Římě zůstala stará recense do reformy sv. Pia V., s výjimkou sv. Petra, kde je dodnes staré psalterium. Církevní spisovatelé od 7. stol., jakož i papežské dekrety a usnesení koncilů, znají osm denních hodin (horae), někde, jako v mozarabské liturgii, devět hor — je to lucernarium, které tvoří část nešpor; v milánské liturgii tvoří toto lucernarium úvod k nešporám a jest její první částí. Nešpory a laudy mají mezi církevními hodinkami pevně stanovenou strukturu; podle mínění Bäumera (str. 249) organisoval sv. Řehoř Vel. malé hodinky (horae minores) aspoň pro neděli. Pro všední dny úprava jejich ponechána libovůli opatů a biskupů. Také jeho předpisy pro matutinum nebyly striktně závazné; jako důkaz, že ještě v 7. a 8. stol. panovala volná prakse,

**) K přesnému rozlišování termínů, co je antifonář, gradual a j. v době Amalarově, nutno si uvědomiti významy názvů knih liturgických. Cantatorium je kniha mešních zpěvů, kterou Amalar nazývá Graduale; Responsoriale je kniha responsorií officia; Antiphonarius je sbírka antifon v oficiu. Amalar jsa věren franskému usu, spojuje responsoria a antifony v jednu sbírku, kterou nazývá Antiphonarius.

uvádí Bäumer text přísahy suburbikárních biskupů, o níž byla svrchu řeč a o kterou se opírá Batiffol, když dokazuje, že v Římě a okolí, pokud se týče officia, bylo závazným pouze officium vigiliální. Podle řehole sv. Chrodeganga († 766), která pro 8. stol. a dobu pozdější byla zákonodárnou knihou společného života a společné modlitby, byl počet žalmů ve vigiliích ponechán libovůli představeného. V kapitole 15. této řehole se předpisuje, aby se v dlouhých zimních nocích o nedělích a svátcích recitovalo 40—50 žalmů (P. L. 89. 1066, 1101). Amalar (De ordine antiph. c. 4.) podotýká, že se ještě v 9. stol. v Římě přerušovalo recitování vigilie, jakmile zpozorovali, že se rozednívá, třebaš nebyly všechny lekce přeřikány, aby se mohlo ihned podle předpisů Otců počítí s oficiem ranním — chválami (officium matutinale — laudes). Jsou četná psalteria z 8. a 9. stol., kde se po každém žalmu říkala modlitba, odpovídající obsahu žalmu. Recitovány byly žalmy po řadě interiectis orationibus, pokud stačil čas. Literaturu a žaltáře toho druhu uvádí Bäumer v poznámce na str. 250.

V polovině 9. stol. přestávají výkyvy a libovůle se omezuje; noční officium dostává již jednotný ráz.

Pro horae minores: primu, terci, sextu, nonu a kompletáře ponechána jest svoboda, jak vidět z řehole sv. Fructuosa (kolem 670), která platila ve Španělsku, a podle Regula Magistri, platící v 7. a 8. stol. v Galii a Italii (P. L. 87. 1099 a 88. 1004), brały se žalmy pro terci, sextu a nonu de currente psalterio, tedy nikoliv části ž. 118.

ROZDĚLENÍ ŽALMŮ NA JEDNOTLIVÉ HORY V TÝDNU

Za Pipina, Karla Velikého a Ludvíka Zbožného byla zavedena římská liturgie v celé říši franské, tedy v sev. Italii, sev. Španělsku, Francii, Německu; v Anglii byla již předtím zavedena. (Eginhard: Vita Caroli Magni cap. 26. vypravuje, s jakou horlivostí účastnil se Karel Vel. officia ve dne v noci a obcoval denně matutinu, zpívané mši a nešporám.) Římské rozdělení žaltáře per hebdomadam bylo přijato nejprve v císařské kapli v Cáchách, potom v ostatních chrámech franských. Zda toto psalterium dispositum per hebdomadam pochází aspoň v jádru již od Řehoře I., nelze dokázat. Když později bylo toto psalterium v papežské kapli (u sv. Petra) zjednodušeno, trvalo dále nezměněné v Paříži; z pařížského usu vešlo do breviáře dominikánů a Obutých karmelitů, jak ukazují breviáře těchto řádů (Dominica Septuagesima ad Primam) a jak udávají Jan Beleth a Vilém Durandus. V knihách liturgických jmenovaných liturgiků jsou žalmy a kantika matutinální, chval, nešpor a kompletáře tytéž v oficiu nedělním a feriálním, jaké byly až do Pia X. Taktéž žalmy, spojené s preces feriales, zůstaly po staletí neporušené.

V dalším bude podán výklad struktury jednotlivých hor kanonického officia, jak se jevila v té době; nejprve officium commune de Tempore, z něhož na prvním místě jest výklad kursu nočního (Cursus nocturnus): nešpory, kompletář, nokturnum (vigiliae, matutinum, matutinae Laudes), po něm následuje kursus denní, prima a malé hory.

a) *Nešpory*. Officium nešpor začíná veršem Deus, in adiutorium; zpíváno jest od vedoucího choru; pak následuje Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto. Tímto způ-

sobem začínají i laudes a horae minores. Verš: Deus, in adiutorium je zbytek ze žalmu 69, který původně zpíván celý. Psalmodie nešporální má pět žalmů antifonovaných: »Cotidianus usus noster tenet ut quinque psalmos cantemus in vespertinali synaxi . . . ; hos quinque psalmos antiphonatim cantare solemus.« (Amalar l. c. 6; De eccl. off. IV. 7.)

Po pěti žalmech recituje vedoucí krátkou lekci z Písma sv.: »Sequitur lectio brevis a pastore prolata« (Amalar l. c. 6). Řehole sv. Benedikta označuje na tomto místě lekci bez udání délky, dává recitovati responsorium, hymnus a versikl. (Reg. 17.) Oficium římské má po lekci versikl, jako na př.: Vespertina oratio . . . , nebo Dirigatur oratio . . . Po versiklu se zpívá Magnificat se svými antifonami. Po skončení Magnificat říká se jednohlasně Kyrie eleison. Je to stopa nejstarší formy veřejné modlitby — litaní. Sv. Benedikt dává mu název litania, supplicatio litaniae (Reg. 9., 12., 13. atd.). Litanie se skládá z řady invokací neboli veršů, jichž pořad tvoří kánon od starých dob udržovaný; částečně odchylný od pořadu, jak uvádí Amalar, tvoří naše Preces feriales. Po skončení litanie povstává praeses chori, pronáší Dominus vobiscum a říká kolektu. Po Benedicamus Domino odpovídá chor Deo gratias, čímž jsou nešpory skončeny.

b) *Completorium*. Kompletář byla pobožnost konventuální; byl modlitbou mnichů před spánkem, kterou se doporučovali ochraně Boží. Zatím co se Amalar nezmiňuje o tom, zdali se kompletář říkal v jiné místnosti nežli choru, starší svědek, Anonym z Gerbertu, praví, že se mniši shromáždili v refektáři. »Colliguntur ad collectam: semper lectiones ad collectam leguntur, et ibi fructum quod Deus dederit manducantur et bibent. Postea pulsato signo canuntur completorio ubi dormiunt in dormitorio« (IV., 2.). Ve spise sv. Dunstana »De regimine monachorum in cap. pro Pascha« (P. L. 137., 496) je označena dnešní forma římského kompletáře s kant. Nunc dimittis jako zařízení kanovníků, a proto v dnešní formě není starší nežli řehole sv. Chrodeganga nebo z poloviny 8. stol., nebo, jak se Bäumer (str. 253) domnívá, dílo sv. Řehoře Velikého, což je však méně pravděpodobné. Na počátku kompletáře uvádí Amalar krátkou lekci, která se v jiné hoře na tomto místě neobjevuje. Tato lekce jest snad závěrem čtení, které se konalo při večeři: »Ante istud officium conveniunt in unum fratres ad lectionem,« praví Amalar (De eccl. off. IV. 8.). Amalar ani římské dokumenty se nezmiňují o Pater a Confiteor, kterým mniši vyznávali své hříchy. Fructuosus však nařizuje, aby se vzájemně vyznávala vina (laxant mutuo delicta), vyznání hříchů, po přeřikání tří žalmů s hymnem a požehnáním (cum laude et benedictione) má se říkat podle Fructuosa *vyznání víry* hlasitě: Symbolum Christianae fidei communi omnes recitant voce.

Regula Magistri (P. L. 88. 1005) v kap. 37. dává pro kompletář tyto předpisy:

Psalmi completorii tres dici debent, Responsorium, lectio Apostoli, lectio Evangeliorum, rogos Dei (t. j. rogationes seu preces seu supplicationes = naše preces feriales s osmi verši) et versum conclusorem, t. j. závěrečné požehnání. Co se rozumí slovem lectio Evangeliorum, není jasno. Snad míní tím Magister kantikum Simeonovo Nunc dimittis, poněvadž podobně v nejstarších kodexech, u Amalara a jiných, se nazývají Magnificat a Benedictus prostě Evangeliiem. Možná, že se čtla perikopa evangelní podle galských a orientálních obyčejů.

Psalmodie kompletáře obsahuje čtyři žalmy vždy stejné, počet žalmů — čtyři — nevyskytuje se u jiné hory. U Almara není po žalmech *lectio brevis*, ani *responsorium*, nýbrž následuje verš a kantikum *Nunc dimittis*, po němž je ihned orace. Amalar podotýká, že následuje ihned velké ticho a spánek.

c) *Officium nocturnum — matutinum, vigiliae*. Noční officium ve vlastním slova smyslu počínalo »nocte media«; není to však přesně půlnoc; hodina se různila; o velkých svátcích se počínalo dříve než ve všední dny. Na znamení zvonu jdou — (zvon vigilií římských v 8. stol. měl cosi zvláštního; [L. P. t. l. p. 454 mluví o věži se zvony u basiliky sv. Petra]) — mniši a klerus do basiliky. Officium počíná slovy *Domine, labia mea aperies* s *Gloria Patri* a bezprostředně následuje žalm *Venite, exsultemus*. U sv. Benedikta jsme viděli, že dává recitovati na počátku žalm 3, *Domine, quid multiplicati sunt*. Snad z toho žalmu nezůstalo v liturgii římské jen *Gloria*, poněvadž Amalar nemluví zde o verši *Deus, in adjutorium*. Invitatoriální žalm není nikterak zbytek antifonálního zpěvu, nýbrž je zbytek responsoriálního zpěvu žalmů psalmi responsorii. Magister anonymus (P. L. 88.1006) nazývá tento žalm 94. »*responsorium orationis*«. Zde zpívá sólista nejprve refrén (*invitatorium*), který není antifonou, nýbrž akrostichion, a chor unisono jej opakuje, pak sólista zpívá sám žalm a chor opakuje po každém odstavci refrén. Shledáváme se zde se starobyloou psalmodií církevní. Amalar vypráví, že slyšel zpívati tento žalm v Cařihradě na počátku mše sv. v chrámu sv. Žofie: *Hunc psalmum audivi Constantinopoli in ecclesia Sanctae Sophiae in principio missae celebrari*. (De ord. ant. 21.)

Po invitatoriu následuje psalmodie. Nokturnum má 12 žalmů, které nejsou přerušovány antifonami jako v nešporách. Po každých čtyřech žalmech je *Gloria Patri*. K officiu nočnímu užíváno první poloviny žaltáře až do žalmu 109, kterým počínaly žalmy pro officium denní. První část žaltáře rozdělena na sedm nokturnů, 18 žalmů pro nedělní a po 12 žalmech pro všední noční officium. Po dvanácti žalmech, bez přerušování zpívaných, následuje verš a čtení lekcí. Ale mezi veršem a počátkem lekce kladl se ve Francii *Pater*, zatím co v Římě se říkala absoluce bez *Pater*. Lekce se čtou s pulpitu. Klerik nebo řeholní bratr, který má čísti, vyžádá si benedikci od vedoucího choru formulí: *Iube, domne, benedicere*, na kterou odpoví praeses krátkou benedikcí, na niž odpoví chor *Amen*. V rituálu Dunelmenském (*Rituale Ecclesiae Dunelmensis*, vydán v Londýně a Edinburghu 1840, str. 126—129), který obsahuje zlomky římské liturgie od konce 7. až do 10. stol., jsou různé formule benedikční; u některých tři, jinde devět, a to pro každou lekci vlastní benedikce, obsahující narážku na tajemství svátku, na př. o vánocích: *Deus, Dei Filius, qui hodierna die de Virgine nasci dignatus est, misereatur nostri*. O velikonocích: *Christus Dei Filius nos ab aeterna morte resuscitare dignetur, a Salvator mundi pro nobis passus et a morte resurgens nos salvare dignetur. Amen*. A jiné podobné.

Absoluce: *Exaudi, Domine, A vinculis peccatorum* se objevují teprve v následujícím období; nezná jich ještě ani Durandus. Amalar praví, že se v Římě říká jakési kapitulum, jako: *Intercedente beato principe Apostolorum Petro, salvet et custodiat nos Dominus*.

Po benedikci následovalo čtení *de Scriptura occurrente*.

Rozdělení Písma svatého na různé doby roční jest posvěceno staroby-

lou tradicí a ku podivu jest velká jednota v rozdělení Pisma sv. v usu římském i monastickém. Isaiáš se četl v adventě; od vánoc do Sexagesimy byl čten Jeremiáš, Ezechiel, Daniel a malí proroci, od Sexagesimy Pentateuch, Josue a Soudcové až do Svatého týdnu; od velikonoc do letnic Skutky apoštolské, listy katolické a Zjevení sv. Jana; potom v létě knihy královské, Paralipomenon; když začínal podzim, čtly se knihy Moudrosti, Job, Tobíáš, Esther, Judit, Esdráš a Makkabejští až do 1. prosince.

Podle Theodemara, opata na Monte Cassino, (Epistula ad Carolum regem, P. L. 145. 1584) datovalo by se čtení Pisma sv. v Římě od 7. století. »...necdum eo tempore in Ecclesia Romana, sicut nunc leguntur, sacras Scripturas legi mos fuisse; sed post aliquod tempus hoc institutum esse, sive a beato papa Gregorio, sive ab aliis adfirmatur a Honorio.«

Lekce se čtla tak dlouho, až předsedající choru dal znamení lektorovi, aby přestal. Lektor pak skončil lekci slovy Tu autem..., načež odpověděl chor Deo gratias. (V Tours v basilice sv. Martina předsedající choru zvolal hlasem vysokým: Fac finem. — Martène, De antiqu. Eccl. discipl. str. 33.)

Po skončené lekci zpívalo nebo recitovalo se *responsorium*.

Bylo by nesprávné ztotožňovati *responsorium* a psalmus *responsorius* starobylé církve. *Responsorium* je formou příbuzné gradualu mešnímu, a je známo, že gradual je nejstarší formou církevního zpěvu v Římě a původu čistě latinského, »Responsoria ab Italis longo ante tempore sunt reperta« (Isidor: De eccl. off. III. 11). Amalar nazývá gradual mešním *responsoriem*; později však název *responsorium* pro gradual mešní zmizel a pro mši zůstal název gradual, v oficiu pak *responsorium* a původní identita gradualu a *responsoria* přestala býti znatelnou. *Responsorium* se skládá ze tří částí: *responsorium* ve vlastním smyslu, verš a doxologie.

Precentor zpíval počáteční text *responsoria* sólově, chor jej po něm opakoval jednohlasně, potom precentor zpíval verš a chor opakoval *responsorium* celé jako předtím. V Římě přidali papežové »moderní«, jak praví Amalar, ke každému *responsoriu* Gloria, zatím co řehole sv. Benedikta dává Gloria k třetímu nebo poslednímu *responsoriu*. (Reg. kap. 9.) Po doxologii opakuje se opět *responsorium*. Ve Francii prodělalo *responsorium* změnu. Amalar praví, že v jeho zemi (provincii), aby bylo kratší, neopakovalo se *responsorium* celé, ale opakovalo se per latera, t. j. od poloviny nebo od třetiny: »Altero ordine cantamus nostros responsorios quam Romani. Illi a capite incipiunt responsorium finito versu: nos versum finitum informamus responsorium per latera eius.« (De ord. antiph. c. 1.). V Římě měla čtená *responsoria* nejen jeden, ale dva až tři verše, jako adventní: Aspiciens a longe... Tyto verše tvořily s *responsoriem* corpus. Proti tehdejšímu *responsoralu* je nynější velmi chudý a zkrácený.

Text *responsoria* byl koordinován čtenému textu Pisma sv.; byla *responsoria* prophetica, *responsoria* z Genese, *responsoria* Regum, de Sapientia, de Job, de Tobia, de Judith, de Hesther, de Maccabaeis. *Responsoria* de psalmis doprovázela lekce Nového zákona. Sbírka *responsorií* z téže knihy Pisma sv. se nazývala Historia. (Amalar: De ordine ant. 53. n.)

Třetím *responsoriem* po třetí lekci bylo skončeno nokturnum a tím vigilie ve feriálním oficiu, kde 12 žalmů, tři lekce a tři *responsoria* tvořilo officium noční. V ne-

dělním oficiu následovalo ještě šest žalmů, šest lekcí a šest responsorií, rozdělených na dvě nokturna (druhé a třetí nokturnum). Tři žalmy druhého nokturna byly antifonovány jako nešpory, tři žalmy třetího nokturna byly allelujatisované, kde alleluja tvořilo obsah antifony. Také žalmy druhého a třetího nokturna končily veršem a po nich následovalo čtení. Čtly se traktáty sv. Otců: »Tractatus sanctorum Hieronymi, Ambrosii, caeterorumque Patrum prout ordo poscit leguntur,« praví Anonymus z Gerbertu. To byl prastarý způsob již z doby před sv. Řehořem I. (Epist. XII. 24.), který se o něm výslovně zmiňuje, taktéž sv. Benedikt jej má ve své řeholi kap. 9.

Pro první nokturnum, resp. pro feriální oficium, stačil jeden exemplář Pisma sv., pro druhé a třetí nokturnum potřebí bylo celé knihovny spisů sv. Otců. (Papež Zachariáš [741—752] dává darem basilice sv. Petra všechny rukopisy, které měl, aby sloužily pro noční oficium neděli a svátků, L. P. 1. I. 432.) V témže století, které možno nazvati stoletím kodifikace, počalo se s pořizováním sbírek řečí. Z té doby existují homiliáře a sermonáře, které jsou zachovány v knihovnách: *Omeliae sive tractatus beatorum Ambrosii, Augustini, Hieronymi, Fulgentii, Leonis, Maximi, Gregorii et aliorum catholicorum et venerabilium patrum legendae per totius anni circulum*. Některé z těchto sbírek jsou označeny jménem autora kompilátora (Alanus, opat z Farfy, sv. Beda, Alkuin). Zvláště sbírka Pavla jáhna, kterou zpracoval na rozkaz Karla Velikého jako císařský homiliář, se neobyčejně rozšířila, z ní pocházejí četné homilie v dnešním breviáři.

Po deváté lekci bylo deváté responsorium. Amalar praví: *Coniungunt nos novem lectiones conversationi novem ordinum Angelorum. Coniungunt nos novem responsorii gaudiis eorumdem novem ordinum angelorum* (l. c. IV. 9.).

V Římě za doby Amalarovy nebylo *Te Deum* po deváté lekci, nýbrž responsorium. Jen o svátcích papežů se říkalo *Te Deum*; sv. Benedikt je předpisuje po deváté lekci. Hymnus »*Te Deum*« tedy nepatřil k liturgické tradici římské.

d) *Laudes*. Poněvadž v Římě nebylo *Te Deum*, následovaly po devátém responsoriu *laudes* (chvály); čekalo se, až vyšlo slunce. Přestávka podle doby roční byla delší nebo kratší; v ní se věnovali mniši a klerus oddechu. »*Nocturnis finitis, si lux non statim supervenerit, faciunt modicum intervallum, propter necessitates fratrum, et iterum ingrediuntur ad matutinis laudibus complendas,*« praví Anonymus z Gerbertu. V Římě, jak praví Amalar (l. c. 4.), se zkracovalo oficium noční, aby se mohlo začít s recitováním *laud* ihned při východu slunce.

Jako nešpory počínají i *chvály* veršem *Deus, in adiutorium s Gloria Patri*; taktéž psalmodie má pět žalmů neproměnných, zv. psalmi matutinales, *Deus, Deus meus* (62), *Laudate Dominum de coelis* (148), *Cantate Domino* (95 nebo 97 nebo 149) a *Laudate Dominum in sanctis* (150). V neděli se přidávaly žalmy *Dominus regnavit* (92) a *Benedicite*; ve feriích *Miserere* (50) a jedno z šesti starozákonních kantik.

Jako v nešporách, tak následovala i ve chválách po psalmodii krátká lekce, verš a *Benedictus* antifonované, konečně *Kyrie eleison*, *Pater noster* a kolekta, ač se o ní Amalar nezmiňuje. *Laudami* končil noční kursus a mniši si mohli na chvíli odpočinouti.

Horae minores: Tertia, sexta a nona tvořily denní cursus; všechny tři měly společné schema. Deus, in adiutorium s Gloria Patri a tři žalmy — byly obvyčejně tři sekce — oktonary žalmu 118 Beati immaculati bez antifony; po psalmodii krátká lekce, verš, Kyrie eleison a Pater. Amalar se nezmiňuje o kolektě, pravě: »Ternos psalmos, cum lectione et versu, Kyrie eleison et missas« (De eccl. off. IV., 3. a 4.). U sv. Fructuosa a v Regula Magistri (P. L. 87., 1099 a 88., 1004) je předpis, že se ve všední dny mají bráti žalmy pro tyto hory currente semper Psalterio.

Schema těchto tří hor je neměnné a nezávislé na nočním oficiu.

e) *Prima*. Je to ranní modlitba mnichů, když vstávali, tak jako kompletář je jejich večerní modlitbou. »Ista prima ibi cantatur ubi dormiunt,« praví Anonym z Gerbertu. Sv. Chrodegang navazuje na obvyčeje mnichů (benediktinských) při římských basilikách, zavádí ve své řeholi v primě officium capituli; předpisuje, aby všichni kanovníci denně přicházeli do kapitula a čtli řeholi (institutiuunculam nostram). Poněvadž prima jako ostatní tři menší hory byla s počátku pobožností konventuální, čítala prima tři žalmy: Deus, in nomine tuo (ž. 53) a dva první oktonary ž. 118., později se připojovalo pět žalmů (21.—25.), které byly za Pia V. položeny na všední dny (v pondělí ž. 23, v úterý ž. 24, v pátek ž. 21, a jsou i po reformě Pia X. na svém místě). Prima začínala veršem Deus, in adiutorium, Gloria Patri; po psalmodii následoval: verš, Kyrie a Pater; podle Amalara nebylo Lectio brevis, avšak recitovalo se symbolum apoštolské. »Post orationem dominicam sequitur nostra credulitas, quam sancti Apostoli constituerunt« (De eccl. off. IV., 2). Avšak již od počátku 8. stol. říká se symbolum Quicumque t. zv. Athanasianum, které přichází v Žaltáři z Utrechtu jako součást denního officia. Sv. Bonifác je nařídil recitovati v Německu denně nebo aspoň jednou za týden; zvalo se proto po něm »Canticum Bonifatii« (P. L. 28, 1593). Theodulf, opat z Fleury, dává denně recitovati symbolum Quicumque. V 9. stol. tvořilo toto symbolum součást nedělní primy, jak udávají četná svědectví.

Podle Amalara následoval po symbolu zpěv ž. 50. Miserere; mezi žalm a symbolum kladou se verše vyjadřující pocity lítosti a smilování: »Vivet anima mea et laudabit te et iudicia tua adiuvabunt me.« U Amalara není zmínky o Confiteor, zato je v řeholi Chrodegangově (kap. 19): »Convenientes cleri ad primam canendam in ecclesia, completo officio ipso, ante psalmum quinquagesimum, donent confessiones suas vicissim, dicentes: Confiteor Domino et tibi, frater, quod peccavi in cogitatione, et locutione, et opere: propterea, precor te, ora pro me. Et ille respondet: Misereatur tui omnipotens Deus, et indulgeat tibi omnia peccata tua: liberet te ab omni malo, conservet te in omni bono, et perducatur te ad vitam aeternam. Et ille dicit: Amen . . . Hoc expleto, conveniunt ad capitulum.« Podobně předpisuje sv. Dunstan (De regimine monach. 1. P. L. 137, 482).

Confiteor neboli vyznání viny tvoří úvod k druhé části primy, která má svůj vlastní ráz a schema. Zatím co sv. Chrodegang předpisuje recitování první části primy s Confiteor v choru v kostele, dává konati druhou část v kapitulu, kde druhá část počíná čtením Martyrologia. Následuje verš Pretiosa in conspectu Domini a modlitba: Sancta Maria et omnes sancti; pak trojí Deus, in adiutorium, Gloria, Kyrie a Pater, po čemž následuje žalm Respice in servos tuos, který v řeholi sv. Chrodeganga se

recituje celý s doxologií Gloria Patri. Následuje modlitba: *Dirigere et sanctificare*. Mniši při římských basilikách čtli ještě část řehole sv. Benedikta, jak poznamenává Anonym z Gerbertu (IV., 1.). Amalar mluví prostě o lekci, avšak pro něho je to obyčej vyšší z klášterů (*Mos inolevit ut per monasteria Deo devota legatur lectio in capitulo*). Z tohoto obyčeje čísti v kapitolu *sermo* nebo *tractatus* nebo *homilii*, po př. *Capitulum regulae*, jestliže biskup nebo opat nekonal sám promluvu, vznikla *lectio brevis*; nyní je to *capitulum* z *nony*. Tato druhá část *primy* jest svým obsahem, zejména modlitbou *Dirigere*, prosbou za požehnání pro denní práci. Pokud se týče *malých hor terce, sexty a nony*, měly stejnou strukturu: *Verš Deus, in adjutorium atd.*, tři žalmy, *responsorium*.

Tím končíme popis *commune de tempore*.

f) *Hymny*. V době, o níž mluvíme, nemělo *oficium* v Římě hymnů, které jinde tvořily část *oficia*. Amalar popisuje *oficium* římské tak, že nutno uzavírat, že v době jeho v Římě hymnů v hodinkách neměli, ač řehole sv. Benedikta hymny předpisovala. Avšak již v 9. stol. možno předpokládat, že hymny aspoň ve Francii a snad i v Římě našly přístup do *oficia*; v dodatku k Amalarovi, pocházejícím z 9. stol. (L. 4. de eccl. off., cap. 48), se praví: »*Sicut est mos monachis . . . sic nos solemus eos imitari in Ambrosianis hymnis.*« Podle Rabana Maura byly hymny v druhé polovině 9. stol. všude v používání: »*Cuius celebritatis devotio (sc. hymnos cantandi) dehinc per totius occidentis ecclesias observatur*« (De cl. instit. lib. II., cap. 49, P. L. 107, 362). Je těžko stanovit, kterých hymnů se používalo, neboť hymny byly ve zvláštních sbírkách, hymnářích, a nikoli v žaltáři nebo antifonáři. Jen příležitostně se děje tu a tam zmínka o hymnu. V zimní době v neděli byly tak jako dnes v *matutinu* a *chválách* hymny: »*Primo dierum omnium*« a »*Aeterne rerum conditor*«. V létě »*Nocte surgentes*« a »*Ecce iam noctis*« (Dunstan, De reg. mon. P. L. 137, 485 a 498), nebo také »*Mediae noctis tempus est*« a »*Magna et mirabilia*« (podle Kod. Vat. Reg. XI. také v *Regula Aureliani* již zpíván v 6. stol.).

Hymny v nešporách a kompletáři se měnily s časem. V zimě v sobotu (I. nešp. nedělní) se zpíval hymnus: »*O lux beata Trinitas*«; v létě »*Deus Creator omnium, Polique rector vestiens, Diem decoro lumine, Noctem soporis gratia*« od sv. Ambrože. V kompletáři v zimě krásný hymnus »*Christe qui lux es et dies*«; v létě a o svátcích »*Te lucis ante terminum*«. Hymny v malých horách byly tytéž jako nyní; zato v postní době byly jiné hymny; v terci »*Dei fide qui vivimus*«, v sextě »*Meridie orandum*« nebo také »*Qua Christus hora sitiit*«, v noně »*Perfecto trino numero*« nebo »*Ter hora trina volvitur*«. V době postní v sobotu (I. nešp. ned.) »*Sic (nebo Iam) ter quaternis labitur Horis dies ad vesperam*«, v ostatní dny i v neděli »*Audi benigne Conditor*«. V *matutinu* a *laudech* feriálních dnů byly sice předeepsány hymny: »*Ex more docti mystico*« a »*Iam Christe sol iustitiae*«, po př. »*Summe largitor praemii*« a »*Clarum decus ieiunii*«, avšak o nedělích postních, kdy nebyl půst, zpívaly se na mnohých místech (jako v Anglii) hymny obyčejných nedělí (*dominicae per annum*). *Tempore Passionis* vedle hymnů o sv. Kříži zpíval se »*Rex Christe factor omnium*« nebo »*Magnae (nebo Magno) salutis gaudio*«. V adventě hymny jako dnes: »*Conditor alme*«, »*Verbum supernum*« a »*Vox clara*«. Ve *vigilii* Narození »*Veni redemptor gentium*« (od sv. Ambrože). O svátcích svatých bylo mnoho hymnů

»*proprii*«, které vymizely, zatím co hymny de tempore paschae et pentecostes, dále hymny k matutinu, chválám a nešporám feriálních dnů, nehledě k prosodickým opravám Urbana VIII., zůstaly tytéž jako dnes.

Obsah krátkých lekcí (*Capitula, lectiones breves*) v malých horách dá se těžko určit, poněvadž se většinou říkaly nazpaměť. Všeobecně však platilo pravidlo, aby byly z »apoštola« (listy sv. Pavla) nebo z proroků. Ve chválách se říkal úryvek ze Zjevení jako dnes. Podle *Regula Magistri* cap. 34—37 následovalo po *lectio Apostoli* vždy čtení evangelia. Veliký počet těchto čtení byl v rituálu z Durhamu (*Rituale Dunelmense*, str. 1—44) ze 7. a 8. stol., kde panoval římský *usus*; lekce jsou vzaty vesměs z proroků a epištol sv. Pavla; o svátcích svatých z epištoly mešního formuláře. Bäumer (str. 259) předpokládá, že kapitula svátků Páně a svatých, privil. nedělí (vyjma nedělí per annum post Epiphaniam a Pentecosten) brala se pro chvály, nešpory, terci, sextu a nonu z epištoly mešní; o feriálních dnech a nedělích obyčejných byla kapitula již jako dnes. V kompletáři se ponejvíce říkalo kapitulum: »Tu autem in nobis es, Domine.« Z 8., 9. až 12. stol. jsou zachovány ve větších bibliotékách *Codices*, které obsahovaly takové lekce často s kolektami — proto zvané *Collectaria*.

g) *Proprium de tempore*. Cyklus svátků de tempore (temporál) počínal adventem. Zvyk slaviti čtyři neděle před Narozením Páně je starého původu galského; do Říma přiveden před sv. Řehořem V. Tyto čtyři neděle byly slavnostmi stacionálními. Oficiu nedělí bylo vzhledem k psalmodii de communi. Lekce II. nokt. de Scriptura occurrente (Isaias); pět dalších lekcí výklad sv. Otců; devátá lekce homilie na evangelium, mše stacionální. Responsoria dodávala oficiu zvláštní ráz a dokonce od responsoria pro I. lekci první neděle adventní *Aspiciens* dostala tato neděle svůj název, jak už Amalar se o tom vyjadřuje (*De ord. ant.* 8). Toto responsum je z nejkrásnějších v celém oficiu a je dokonalým vzorem pro ostatní.

Čtyři neděle adventní byly v Římě v 8. stol. a ještě ve 12. stol. považovány za dobu radosti nad brzkým příchodem Vykupitelovým; vyvrcholením radosti byla III. neděle »*Gaudete*« se statio u sv. Petra. Šest dní před 24. prosincem mělo antifony vlastní v laudách i nešporách. Antifony k Magnificat byly známé »velké antifony«: *O Sapientia . . .*, *O Adonai . . .* jako nyní.

O Narození Páně shledáváme se s oficiem, které není ani nedělní, ani feriální: tři nocturna s devíti žalmy a devíti lekcemi a responsorii. Amalar (l. c. 15) poznamenává, že našel v římském antefonári pro vigilií vánoční (matutinum Nativitatis) dvojí noční oficiu; první bylo zpíváno za přítomnosti papežovy v chrámu Sancta Maria Maior; druhé od kleru u sv. Petra. Každé oficiu mělo své antifony a responsoria. Amalar vykládá, že oficiu, které bylo zpíváno u sv. Petra, bylo totéž, které se ve Francii recitovalo v oktávě Narození (*Circumcisio*). Zato Ordo z Montpellier (fol. 93) zná jen jedno oficiu pro Narození i jeho oktávu.

Slavnostní konání nočního oficia o vánocích bylo liturgickým vzorem (vyjímaje velikonoce a letnice) pro všechny ostatní svátky. Amalar praví: »Sicut per novenarium numerum, qui celebratur in nativitate Domini gratias agimus de Dei descensione . . ., ita per eundem gratias agimus in festivitatibus sanctorum« (l. c. 15).

Zjevení Páně bylo podobně slaveno; mělo oficiu s devíti žalmy antefonovanými a devíti lekcemi. Amalar podotýká, že zvyk vynechávati invitatorium v tento den je

zvyk galský: »Nostra regio in praesenti officio solita est . . . omittere . . . invitatorium« (l. c. 21).

Doba postní čítala od 4. stol. šest týdnů; zvyk označovati každý den postní štací (statio) a jmenovati tři neděle před postem in septuagesima, in sexagesima, in quinquagesima pochází ze 7. stol. Neděle Septuagesima měla jakožto poslední den radosti vánoční alleluja v antifonách i responsoriích (Amalar l. c. 30); to trvalo až do Alexandra II. (1061—1073). Po Septuagesimě mizí alleluja z officia, od neděle V. postní (Dominica Passionis) mizí i Gloria z responsorií.

Oficium devíti neděl před velikonoce bylo pravidelné nedělní officium s 18 žalmy a 9 lekce, officium feriální má pak dvanáct žalmů a tři lekce. Responsoria ferií odpovídala Scripturae occurrenti, responsoria de Abraham, de Joseph; nedělní pak responsoria kající: »Ecce nunc tempus acceptabile« atd. Responsoria však temporis Passionis byla překrásnými výtvary básnickými i hudebními; Amalar (l. c. 43) se obdivuje dílu magistrů církve římské.

Oficium svatého týdne bylo v prvních třech dnech pravidelné, feriální; officium posledních tří dnů (triduum sacrum) bylo slavnostní; je podrobně popsáno již v Ordines romani, dále v Ordo z Einsiedelu a ze St. Amand. Je čistě římského původu. Poněvadž se zachovalo téměř neporušené až do naší doby, netřeba se o něm rozepisovati. Celou Bílou sobotu nekonala se nijaká bohoslužba, odpoledne o 3. hod. počínala vigilie velikonoční. Dlouhá řada lekcí a responsorií, které jsou ještě v dnešní liturgii Bílé soboty, reprezentují nejstarší podobu vigilie starořímské. Každá lekce se čtla řecky a latinsky; po každé lekci Oremus, Flectamus genua a Oratio, vždy po třech lekcích responsorium nejprve řecky, pak latinsky. Batiffol se domnívá, že je to pozůstatek starořímské vigilie bez psalmodie; líčení dalších obřadů, které se zachovaly v podstatě, nespadá do officia.

Důležité je noční officium *velikonoční*. V té noci podle Ordo ze St. Amand po ranním kuropění shromažďuje se klerus v chrámu; po krátké modlitbě a tichu počíná noční officium veršem »Deus, in adiutorium«; invitorium je allelujatisované, taktéž tři žalmy a verš, tři lekce a jejich responsoria. Následují laudy allelujatisované, po Benedictus není Kyrie, nýbrž antifona »Haec dies . . .« a kolekta. Proč toto officium má tři žalmy, lze si vysvětliti z toho, že officium začínalo post gallorum cantum a nikoliv media nocte. (Grancolas, Comment, str. 332: »Unus tantum nocturnus dicitur quia ferme dies erat, quando incipiebatur Officium noctis, eratque hora laudum.«) Nebylo tudíž možno rozvinouti toto noční officium jako o vánocích. Po celou oktávu velikonoční mělo officium noční tři žalmy podle zásady, že se officium oktávy má řídit podle svátku.

Oktáva velikonoční, nebo jak se říkalo *dies baptismales*, měla své zvláštnosti. Ordines Romani, které tak podrobně líčí officium tridua velikonočního, nejen že se nezmiňují o terci, sextě a noně, nýbrž ani slovem o nešporách Zeleného čtvrtku, Velkého pátku a Bílé soboty; nešpory se konaly soukromě. Zato předpisují nešpory pro každý den oktávy (pro dies baptismales), avšak liší se úplně od nešpor pravidelných. Na Hod Boží na př., kdy se slavilo officium stacionální u sv. Petra, shromáždil se klerus v presbytáři kolem hlavního oltáře; officium počínalo s Kyrie eleison; pak následovaly žalmy Dixit Dominus, Confiteor, Beatus vir — tři žalmy allelujatisované.

Mezi druhým a třetím žalmem byla řada veršů: Dominus regnavit, decore induit . . . Parata sedes . . . Elevaverunt flumina . . . vztahující se na triumf Kristův. Po skončené psalmodii dlouhý zpěv na alleluja. »Cum melodias simul cum infantibus,« praví Ordo ze St. Amandu. Závěr tvořilo Magnificat s antifonou a orace. To byla první část nešpor, po níž procesí kráčelo k triumfálnímu oblouku mezi presbytářem a lodí chrámovou, kde před velkým křížem zpíván žalm Laudate pueri a po druhé Magnificat, antifonované s orací. Procesí kráčí pak dále ke křestnímu prameni (křtitelnici), kde se zpívá pátý žalm nešp. »In exitu« (ž. 113) allelujatisovaný a po třetí Magnificat s antifonou a orací. Tak líčí velikonoční nešpory Amalar (l. c. 52). Ordo ze St. Amand, který podává starší liturgii, dává zpívati u křtitelnice dlouhý verš řecký.

Na neděli in albis depositis jest officium již normální (Amalar, De ord. antiph. prolog.). Svátek Nanebevstoupení Páně má jako Narození Páně devět žalmů, lekcí a responsorií. Zato Hod Boží svatodušní — Pascha Pentecostes, jak jej nazývá antifonář sv. Petra, měl svou vigilií liturgickou jako velikonoce s šesti lekcemi řeckými a latinskými, s responsorií a oracemi; také officium noční jest obdobné velikonočnímu a zkráceně se koná také po celou oktávu. Ač antifonář svatopetrský dosvědčuje, že officium neděle svatodušní a její oktáva měly tři žalmy, přece Amalar uvádí, že v Římě za jeho doby bylo officium s devíti žalmy, lekcemi (De ordine antiph. prolog.: »Similiter interrogavi de officio Pentecostes. Responsum est: Novem cantamus, ut in caeteris dominicis et noctibus«). Oktáva svatodušní nebyla ještě tehdy obsazena svátkem Nejsvětější Trojice, který je z doby pozdější.

Tím je skončen výklad Propria de tempore (temporálu) doby karolinské 8.—9. stol. Vidíme, že noční officium římské vykazovalo čtyři typy:

1. feriální officium s 12 žalmy a 3 lekcemi;
2. nedělní officium s 18 žalmy a 9 lekcemi;
3. officium sváteční s 9 žalmy a 9 lekcemi;
4. officium velikonoční s 3 žalmy a 3 lekcemi.

Officium římské z 8. stol. zůstává neporušené do 11. stol a dekret Rehoře VII., upravující znovu officium, nečiní nic jiného, než že potvrzuje zvyky z 8. stol. Dekret Rehoře VII. (Friedberg, t. I., str. 1416) zní:

1. Omnibus diebus . . . XII psalmos et III lectiones recitamus;
2. In dominicis diebus XVIII psalmos et IX lectiones celebramus;
3. Si festivitas est, . . . IX lectiones dicimus;
4. In die Resurrectionis usque in sabbatum in albis et in die Pentecostes usque in sabbatum eiusdem, III psalmos et III lectiones legimus.

Jiný závěr můžeme učiniti: sedmé až osmé století znamená ustálení officia římského; toto officium liší se od onoho, které formuloval Liber diurnus na počátku 7. stol. a které se týkalo hlavně officia feriálního:

1. A Pascha ad aequinoctium III lectiones.
2. Ab aequinoctio ad Pascha IV. lectiones.

h) *Proprium sanctorum* (sanktorál). Kolem r. 750 officium svatých, konané až dosud vedle denního officia basilik městských a věrné tradici cemetériální, dostává se i do officia basilikálního. Jeho místo je zprvu nepatrné. Konává se vedle feriálního officia denního, pak počíná převládati a zaujímá úplně místo officia nedělního i feriálního.

Tato superposice sanktorálu nad temporálem zanechala v Římě trvalé stopy. Amalar zjistil v antifonári z Corbie (ex romano antiphonario qui ad nos pervenit), t. j. v antifonári papeže Hadriana, přesný údaj: »In praeclarissimis festivitatibus sanctorum consuetudo est sanctae matris nostrae romanae Ecclesiae *duo officia peragere* in nocte, quorum officia praetitulantur De vigiliis. *Primum eorum* quod canitur in *initio noctis*, sine Alleluia peragitur. *Alterum* vero, quod habet initium circa *medium* noctis et finitur in die habet in tertia nocturna in suis antiphonis Alleluia . . .« (l. c. 59).

Tento údaj dostává vysvětlení další zprávou Amalarovou o svátku sv. Petra: »Ex romano antiphonario posui duas vigiliis in nostro antiphonario. Primam solet Apostolicus facere in initio noctis, quae fit sine invitatorio, quoniam ea hora non invitatur populus ad vigiliis . . . (Media nocte) ingreditur clerus et populus ad secundam vigiliam, et cantatur invitatorium« (l. c. 60). Z těchto dvou textů je zjevno, že *nejstarší svátky svatých* měly v Římě *dvě* officia noční, jedno na počátku noci bez invitoria, druhé uprostřed noci s invitoriem. Batiffol (s. 153) se domnívá, že officium slavené bez invitoria na počátku noci bylo vlastní officium svatého — vigilie; officium pak, slavené s invitoriem uprostřed noci, bylo officium feriální, přetvořené nyní v officium svatého. Domněnku tuto, zdá se, potvrzuje Amalar: »Sunt festivitates quarum officia celebrantur nocturnalia circa vespertinam horam, quae vulgo appellantur propria; et in posteriori parte noctis canitur alterum officium sive de propria feria seu de communibus sanctis« (l. c. 17).

Noční officium feriální ustupovalo úplně a konečně veškerá stopa o dvojím officiu a koncelebraci officia feriálního a sanktorálního zmizela — zůstalo pak jediné officium noční, a to officium svatého. Bezpochyby tyto dvojí vigilie měly však jen velké svátky, nikoli všechny svátky bez rozdílu; v 9. stol. měly jediné tyto svátky stejnou solemnitú: sv. Petr a Pavel, sv. Ondřej, sv. Vavřinec, Nanebevzetí Panny Marie a Narození sv. Jana Křtitele. Tato solemnita se udržela a byla zbytkem staré rubriky. Během 13. stol. zmizela v Římě a zůstal jen liturgický výraz — *officium duplex*, který se nedá jinak vysvětliti než z obyčejů nahoře vyložených.

Všechny svátky v kalendáři římském *neměly stejný stupeň solemnity*; Amalar rozeznává v užívání římském svátky »praeclarissimae« a přiděluje jim dvojí officium noční, jsou to svátky dříve uvedené (l. c. 59). Hayton, biskup basilejský († 836), podává listinu slavených svátků: Narození Páně, sv. Štěpána, sv. Jana, Mladátek, Octava Domini, Zjevení, Očišťování, velikonoce, Rogationes, Nanebevstoupení, svátky svatodušní, sv. Jan Křt., »duodecim apostolorum, maxime tamen sanctorum Petri et Pauli, qui Europam sua praedicatione illuminaverunt«, Nanebevzetí, sv. Michala, dedicatio cuiuscumque oratorii seu cuiuslibet sancti in cuius honore eadem ecclesia fundata est, quod vicinis tantum circum morantibus indicendum est« (Ahython, Capitulare 8, P. L. 115, 12). Možno srovnat s touto listinou ještě kánon 36. koncilu mohučského v r. 813 (Mansi, t. XIV, str. 73): »Et illas festivitates martyrum, vel confessorum, observare decrevimus, quorum in unaquaque parochia sancta corpora requiescunt.«

Usus římský znal však také *menší svátky*. Jen malý počet svátků svatých měl oktávu. Officium význačných svátků bylo vytvořeno po vzoru Narození, Zjevení a Nanebevstoupení Páně: mělo devět žalmů, devět lekcí s responsorii. Těchto devět lekcí

bylo vzato ze životopisu světcova, taktéž text antifon, responsorií i veršů. Zalmý k těmto oficiím byly brány z Commune, které bylo čtverého typu: apoštolů, mučedníků, vyznavačů a panen. Toto officium commune obsahovalo mimo psalmodii také antifony, versikly a responsoria, přizpůsobená buď apoštolům, buď mučedníkům anebo vyznavačům a pannám. Přece však toto officium commune záviselo v jisté míře vzhledem k antifonám a responsoriím na vlastních oficiích, tak na př. officium commune apostolorum na oficiu vlastním sv. Petra; officium virginum je vlastně officium sv. Anežky; neboť tato officia vlastní sloužila za vzor oficiím společným. Vlastní officia svatých brala text pro antifony a responsoria z legend, životopisů, apokryfů; jediné officia sv. Petra a Pavla a sv. Jana Křtit. jsou věrna tradici oficií de tempore, text antifon a responsorií je vzat z Písma sv.

V době, o níž mluvíme, byla značná převaha temporálu nad sanktorálem; poměr tento se však v pozdějších stoletích měnil v neprospěch temporálu, a to značným vzrůstem svátků, zejména vlivem nově založeného řádu františkánů.

IV.

VÝVOJ OFICIA OD ŘEHOŘE VII.

1. OD ŘEHOŘE VII. (1073—1085) DO INNOCENCE III. (1198—1216)

Na vytváření liturgie, její rozvoj jakož i ustalování mají nesporně velký vliv i snahy panovníků karolinské a otonské dynastie, neboť panovníci z těchto rodů byli velikými podporovateli snah reformních, vycházejících z kláštera v Cluny. Oni to byli, kteří měli sami velikou zálibu ve skvělé a nádherné bohoslužbě, zatím co poměry liturgické v samotném Římě byly velmi smutné. V Německu, v Burgundsku, jevila se živá duchovní aktivita v intenzivním náboženském životě, jak svědčí reformy klášterní a veliký počet světců z té doby; jinak bylo v Římě samotném, kde na stolci Petrově v 10. a 11. století seděly osoby nehodné, dosazované podle libovůle vládců i šlechtických rodů římských. V prvních letech stol. 11. byly basiliky římské v desolátním stavu; ještě smutnější byl stav liturgie. Basilika svatopetrská — »magistra et domina, a qua vero omnes Ecclesiae doctrinam acceperunt« — byla opuštěna; zvláště officia svatého týdne, která kdysi byla tam slavena s největší nádherou a s pravým leskem liturgie, byla konána v té době uboze, okleštěně a se značnými změnami.

V té době (r. 1026) přichází do Říma na pozvání papeže Jana XIX. (1024—1032) slavný hudebník z řádu sv. Benedikta, Quido z Arezza, jmenovaný také v starých hudebních rukopisech Quido Augensis. (Pocházel pravděpodobně z místa Eu v Normandii. Jméno z Arezza obdržel od svého pobytu v tomto městě.) Je vynálezcem nového systému notového a metody vyučovati zpěvu, kteroužto metodou mohli si žáci v krátké době osvojit znalosti zpěvu, zatím co stará metoda zpěvu vyžadovala dlouhé doby. On sám vyučoval své žáky melodiím a zpěvům, které dříve nebyl nikdo slyšel. Papež se radoval z příchodu tohoto mistra a sám považoval nové metody za podivuhodné a sám se přesvědčoval o kráse nových melodií. Papež mu svěřil úkol vyučovati zpěvu klerus římský, avšak Quido nemohl splnit tento úkol, neboť podnebí římské mu nesvědčilo; pro nemoc odešel z Říma, dav papeži slib, že se opět do Říma vrátí. Papež Jan XIX. měl upřímnou snahu o reformu liturgie v Římě, jak vidno z buly 17. (nebo 31.) prosince 1026, kterou nařizoval důstojné slavení obřadů svatého týdne. Na počátku roku 1026 přišel do Říma císař Konrád se svou zbožnou manželkou Giselou, aby se dal korunovati na císaře; za jeho pobytu konala se slavná liturgie. V zimě 1026—1027 vyučoval pravděpodobně Quido zpěvu v Římě; jím opravený text i úprava antifonáře byly zavedeny v Římě a znamenaly obrození liturgie. V letech pak následujících se jeví v Římě skutečná snaha po odstranění dekadence, nastává nový život náboženský i liturgický, jeví se i v literatuře.

Hluboko do života církevního i do liturgie a do breviáře zasáhl veliký papež jedenáctého století Řehoř VII. (1073—1085). V době Jana XIX. a jeho na trůně papežském rychle se střídajících nástupců byl Řehoř v Římě v klášteře svého strýce u Panny Marie na Aventinu jako mnich Hildebrand, a již v té době byl ovládán ideou staré velikosti Říma, ovšem křesťanského, aby zbaven byl vlivu německého a libovolného zasahování světské moci do práv Církve.

Když se stal papežem, pustil se v grandiosní boj se světskou mocí, která tak neblaze zasahovala do vnitřního života Církve. Jeho reformy však, jak připouštějí liturgikové, týkaly se i reformy v liturgii. Nejlepší spisovatel liturgický té doby, Bernold z Kostnice, autor vzácného díla *»Micrologus de ecclesiasticis observationibus«*, mluví o zvláštní péči papeže Řehoře VII. a praví: »Jsa vychován od svého mládí v Římě, studoval zvyky a tradici církve římské.« Pro Bernolda je tento papež *»Doctor precipuus«* v otázkách liturgických, s nímž osobně diskutoval o těchto věcech; taktéž i jiné význačné osobnosti té doby, jako svatý Anselm, biskup z Lukky, mluvily s papežem o otázkách liturgických. Dokonce někteří liturgikové připisují Řehoři VII. převrat v římském breviáři. V bule Pia V. *»Quod a nobis«* r. 1568 se praví: *»Quae divini Officii formula pie olim ac sapienter a Summis Pontificibus, praesertim Gelasio ac Gregorio primis constituta, a Gregorio autem septimo reformata...«* Tak soudí Grancolas, Mérat, Zaccaria a jiní. Schober ve svém díle *»Explanatio critica editionis Breviarii Romani«* (Řezno 1891, str. 7) praví: *»...extremam autem manum imposuit S. Gregorius VII. in Concilio Romano a. 1074 et 1076 habito, qui Officium divinum in meliorem formam redegit et emendatum pro usu universali praescripsit.«*

Dom Guéranger sice souhlasí s těmito liturgiky, ale je toho názoru, že reformy se týkaly sice breviáře, že však redukce oficia, provedená od Řehoře VII., byla určena jen pro papežskou kapli (Inst. liturg. t. I., p. 282, vyd. II.). Naproti tomu francouzský spisovatel dějin breviáře, Batiffol, nepřikládá Řehoři VII. nějaký velký význam pro vývoj oficia; nazývá mínění Grancolovo a Bäumerovo: *une erreur commune et ancienne*. Prameny té doby jsou příliš chudé; officium římské zůstalo podle mínění Batiffola od 8. stol. až do 12. stol. téměř beze změny, tak jak bylo zavedeno v Římě za doby Karla Velikého, udrželo se v basilikách římských bez značných změn přes století 10. a 11. až do století 12. (Histoire du Br. rom., str. 142).

Reformy v breviáři římském, připisované Řehořovi VII., týkaly se hlavně matutina. Poněvadž bříme matutina bylo příliš tísnivé, byl zaveden, jak svědčí sv. Petr Dam. (Opusc. XXXIV., str. II. n. 4.), v některých kostelích římských obyčej recitovati v matutinu tři žalmy a tři lekce. Řehoř VII. nařídil na první synodě postní, konané za jeho předsednictví r. 1074, aby se matutinum dnů feriálních skládalo z 12 žalmů a tří lekcí, dnů svátečních z 9 žalmů a 9 lekcí. Pro oktávy velikonoční a svatodušní, kdy liturgie předpisuje udělování křtu a celkem vyžaduje času i námahy, tři žalmy (a to tak, že každý den jmenovaných oktáv byly sice tři žalmy, ale vždy jiné, vzaté z 18 nebo 20 žalmů nedělních) a tři lekce.

V jednom ze svých dvou dekretů reformních potlačuje Řehoř VII. liturgii mozarabskou, ve druhém pak nařizuje, aby svátky římských mučedníků se slavily v celé církvi jako festa duplicia. Snaha Řehoře VII. po restauraci liturgie římské vyplývala

z jeho velkorysé politiky — obnoviti starou slávu a tradici stolce papežského a jednoty církve.

Nástupci Řehořovi, *Urban II.* (1088—1099) a *Paskal II.* (1099—1118), byli sice dědici ideí svého předchůdce, neměli však onoho nadšení pro liturgii; nebyli ani Římány, byli vychovanci školy v Cluny. Ostatně dlouhá a častá nepřítomnost papežů v Římě (od Urbana II. do Klementa II. od r. 1088—1187) byly velikým nebezpečím pro čistotu římské liturgie. Není přepjaté tvrzení Abelardovo, který mluví o psalmodii a řádu oficia v basilikách římských, uvádí, že kolem r. 1140 bylo římské officium zachovááno jen ve velké patriarchální basilice lateránské; toto officium se velmi lišilo od oficia basiliky paláce římského, t. j. kaple papežské, položené uvnitř paláce lateránského. Ostatní pak chrámy přijaly officium »modernisované«.

Římský ritus takový, jako byl na dvoře papežském až do konce 11. stol., měl vlastně *charakter místní*; byl to výsledek vývoje, okolností a potřeb místních. Celý jeho vývoj závisel na basilikách a stacionálních chrámech římských, kam konány byly průvody. Ostatně, když do říše franské byl v 8. stol. přinesen ritus římsko-gregoriánský, napodobován způsob »stationum« v biskupských chrámech. Tak v Mohuči, Trevíru, v Besançoně a j. utvořen po způsobu římském systém chrámů stacionálních, kam se katedrální klerus často se svým prelátem ubíral. V městech biskupských se připodobňoval dvůr biskupský dvoru papežskému.

Jak bylo nahoře uvedeno, ztrávili papežové dobu svého pontifikátu mimo Řím. Tak papež *Eugen III.* (1145—1153) prchl po svém zvolení z Říma a byl korunován mimo Řím. Během následujících 42 let ztrávil on a jeho nástupci v Římě jen 7½ roku. *Alexander III.* (1159—1181) za svého dlouhého pontifikátu nebyl v Římě ani 20 měsíců. Dvůr papežský neměl stálého sídla; trávil v různých městech a klášterích, i francouzských, často i v malých městech střední Italie (Viterbu, Anagni, Segni, Beneventu, Velletri, v severní Italii ve Veroně). Následek toho byl, že funkce, předepsané papeži, v Římě se nekonaly; nepřítomnost papežova zmenšovala autoritu a důležitost ritů celebrowaných bez papeže! A právě v této době vzrůstá snaha po novotách a hnutí ve prospěch změn v officiu sejevilo zejména ve Francii a v Italii. Toto hnutí representovaly nové řády premonstrátů a kanovníků řádových.

Klement III. (1187—1191) a jeho nástupcem *Celestin III.* (1191—1198) nastává nová doba pro rozvoj liturgie; tito papežové již téměř neopustili Věčného města.

INNOCENC III. (1198—1216)

Jak hluboko zasáhl do struktury a rozsahu breviáře veliký tento papež, nelze z pramenů zjistiti. Ale právě za tohoto papeže psal sv. František z Assisi svou řeholi, v níž doporučuje, aby jeho duchovní synové drželi se breviáře Církve římské, jako matky všech církví.

Že se však určité změny v breviáři za tohoto papeže nebo jeho bezprostředních nástupců staly, jest vidno ze srovnání Ordo rom. XI. kanovníka Benedikta z první poloviny 12. stol. a Ordo rom. XII. od kardinála Cencia psaném mezi r. 1192—1230. Te Deum, které se zpívalo na I. neděli adventní, vynecháno (Ordo rom. XII. n. 1

u Mabillona. Mus. it. II. 167). Radulf z Tongern praví: »Innocentius III. mandavit suis capellanibus, ut solum in Quadragesima dicerentur Preces maiores, cum Ps. Inclina et Psalmi poenitentiales, graduales atc.« (De can. observ. propos. 21.)

V jeho době shledáváme se s tendencí upravití ceremoniál církve návratem k staré tradici; je to Ordo Romanus XII. od kardinála Cencia. Pokud se týče oficia samého, minula již doba, která by bývala příhodnou pro návrat a udržení starého oficia, naopak nastávala doba, v které se ritus a officium kaple papežské poněmáhle stává význačným činitelem ve vývoji a budoucích dějinách breviáře římského.

2. STOLETÍ TŘINÁCTÉ

Pro další rozvoj a úpravu oficia římského má tato doba nesporně veliký význam. V ní se vlastně utváří officium za vlivu různých okolností.

Na vývoj oficia má veliký vliv officium, konané v papežské kapli a Usus, Ordo, consuetudo romanae curiae, jak se počíná jevit ve 12. stol., stává se poněmáhle směrodatným pro officium celé církve. Radulf z Riva (Raoul), děkan z Tongern, který psal v posledních letech 14. stol., praví, že officium kurie papežské se utvářelo takto: »Klerus papežské kaple buď na rozkaz papežův, buď z vlastní iniciativy ustavičně zkracoval officium a často je upravoval, jak se líbilo papeži nebo kardinálům.«

»Nam olim, quando romani pontifices apud Lateranum residebant, in eorum capella servabatur romanum officium non ita complete sicut in aliis urbis ecclesiis collegiatis. Immo clerici capellares, sive de mandato papae, sive ex se, officium romanum semper brebiabant et saepe alterabant, prout domino papae et cardinalibus congruebat observandum. Et huius officium vidi Romae a tempore Innocentii III. recollectum.« (Radulf z Tong. De Canonum observ. prop. XXII.)

Toto officium papežské kaple (Curiae romanae) v prvních letech 13. stol. bylo kratší než ono, které se recitovalo v ostatních kostelích římských; bylo to zkrácené officium římské (officium Romanum abbreviatum). Radulf pak našel v Římě exemplář ordinaria tohoto oficia, pocházejícího z doby Innocence III. (1198—1216).

FRANTIŠKANI A ŘÍMSKÉ OFICIUM

Zkrácená forma oficia, používaná na papežském dvoře (curiae romanae), rozšířila se po celé církvi, a to zásluhou nově založeného řádu Menších bratrů — františkánů. V první řeholi kolem r. 1213 předpisuje sv. František: »Bratří, kteří jsou klerici, mají recitovati officium jako klerici.« (»Omnes fratres, sive clerici, sive laici, faciant divinum officium, Laudes et orationes, secundum quod debent facere. Clerici faciant officium et dicant pro vivis et mortuis secundum consuetudinem clericorum. Et libros necessarios ad implendum eorum officium possint habere.« (Regula Minorum prima. c. III.)

V druhé nebo třetí řeholi (kolem r. 1223) se čte, že mají recitovati officium podle »Ordo« sv. Církve římské, s výjimkou žaltáře, z něhož mohou míti »breviaria«.

»Clerici faciant divinum officium secundum ordinem sanctae romanae Ecclesiae, excepto psalterio, ex quo habere poterunt Breviaria« (Regula Minorum secunda, c. III.). Vzhledem k způsobu života a k úkolům řádu, z nichž prvním a nejdůležitějším jest se věnovati kázání a službě duchovní, bylo zcela přirozeno, že byla ponechána synům sv. Františka volnost volby mezi delším a kratším oficiem. Bratři se rozhodli pro kratší, vzavše officium, které se recitovalo na dvoře papežském; snad to bylo přáním samotného sv. Františka, snad si je zvolili z vlastní iniciativy; bratři potřebovali na dlouhých cestách malého breviáře, který by obsahoval úplné officium. Taková »breviaria« předpisoval koncil v Trevíru r. 1227: »Breviaria sua, in quibus possint horas suas legere, quando sunt in itinere.« (Blattau Statuta synodalia Trev. Tom. I., Trevír 1844.) Tyto breviáře byly nazývány: Breviaria portatilia, portiforia, portiphorium.

Pokud se týče slova »s výjimkou žaltáře«, je tomu rozuměti takto: V Římě bylo psalterium romanum, a to první úpravy sv. Jeronýma, který se srovnával s Italou, t. j. starým překladem; mimo Řím v celé církvi západní bylo v užívání psalterium gallicanum, t. j. druhá recense sv. Jeronýma. Františkáni pak spojili tento žaltář galikánský s *cursus* officia breviáře kuriálního.

Brzo však byli nuceni františkáni provést určité úpravy, diktované okolnostmi. Byl to generál řádu *Haymon*, který na rozkaz nebo se schválením Řehoře IX. spolu s bratři revidoval tento breviář. Breviář pak Haymonem a jeho spolubratři revidovaný byl předepsán od papeže *Mikuláše III.* (1277—1280), který sám byl z řádu františkánského, pro všechny chrámy římské. (Radulf z Tong.: De observ. can. prop. 22.) Jediný chrám lateránský zůstal věren starému officiu. Když byli papežové v Avignonu, předepsali toto officium i pro tamější kostely a celou diecési.

Staré římské officium stává se věcí minulou a oficiem podle řádu sv. římské Církve (secundum Ordinem S. R. Eccl.) je officium *secundum consuetudinem Curiae*. Historickým vývojem se stalo, že se zapomnělo na způsob zavedení nového způsobu a na konci 14. stol. se říkalo, že jedině františkáni zachovávají řád svatě římské Církve.

PRÍDAVKY A ZMĚNY FRANTIŠKÁNSKÉ V OFICIU ŘÍMSKÉM

Je nutno především uvést, jaké změny v officiu učinili františkáni vzhledem k starému způsobu, jaký vliv měli na utváření officia, neboť oni to byli, kteří vlastně započali nové dílo, které dokončeno bylo reformou papeže sv. Pia V.

Radulf z Tongern podrobuje podrobné kritice reformní práci františkánů na breviáři a mezi jiným uvádí ve svém díle: De canonum observantia (prop. XXII.):

1. V starém antifonáři římském měli sv. Mikuláš, sv. Šebestián a sv. Mořic své officium vlastní, v nových knihách mají officium de Communi sanctorum. (Tvzení Radulfovo není v celku správné.) Františkáni vynechali veliká responsoria, terce, sexty a nony doby postní. (Responsoria magna.) Na místo 18 a 21 žalmů nedělního matutina, které měly býti rozděleny na sedm dnů oktávy velikonoční, opakovali františkáni po všechny dny oktávy tytéž tři žalmy (1, 2 a 3), dále opustili františkáni krásný a charakteristický způsob velikonočních nešpor, které počínaly slavně devětkrát opakovaným Kyrie eleison.

Tento starý způsob konání velikonočních nešpor, vpravdě římský, neřku-li gregoriánský, při čemž konán průvod k pramenům křesťním, s responsoriemi a často s dvojím, ba trojím Magnificat atd., byl ve starověku velmi populární. Nacházíme jej v rukopisech římských a mimořímských a také v Ordo Romanus I. Amalar velebí tento způsob ve zvláštní kapitole: »De glorioso officio, quod fit circa vespertinales terminos in paschali hebdomada in Romana Ecclesia.« (De ord. antiph. c. 52.) V Německu konají se tyto slavné nešpory v Kolině a Trevíru dodnes (Bäumer 323).

Františkáni potlačili četné antifony k Benedicite nedělních laud.

Zde nutno upozorniti, že se jedná o zvyk, nazývaný: triumphare Antiphonas, t. j. opakování antifony po každém verši žalmů a kantika; dříve se tak činilo při všech žalmech dnů svátečních, později ještě jen při Benedictus a Magnificat těchto dnů. Radulf chce pravděpodobně říci, že františkáni říkali tutěž antifonu k Benedicite o všech nedělích letnic a podzimních, kdy římský antefonář měl celou serii antifon, které se po sobě říkaly o různých nedělích. Dále potlačili františkáni různá responsoria a antifony.

Avšak františkáni způsobili v oficiu hlubší a důležitější změny: Basilika lateránská a ostatní římské chrámy měly ve svých lekcionářích pro lekce matutinální ve velikém počtu různé řeči, úplné homilie, životy svatých (»sermones et homilias integras, passionisque sanctorum«). Františkáni však po vzoru kaple papežské zčásti zkrátili, zčásti upravili, ba dokonce potlačili lekce, často čtli jen krátký úryvek z kroniky pap. Damase nebo z Liber pontificalis.

Dále papežská stolice zavedla některé svátky devíti lekcí pro celou církev; pro svátky místní a místní světce ponechala organizaci těchto svátků libovůli ordinářů. Následkem toho měly všechny řády a všechny země mimo svátky universálního kalendáře jen několik oficií svých vlastních svatých s devíti lekcemi; ostatní svátky měly jen tři lekce.

Naproti tomu františkáni zavedli pro všechny *svátky svatých a dny oktáv devět lekcí* a nikdy neměli svátků o třech lekcích (et nullos sub tribus). Dále v jejich Ordo officii vznikají zmatky z translace svátků (ex qua observantia evenit in usu eorum continua perturbatio et magna confusio propter transpositiones, quas tam de Dominicis quam de Octavis faciunt). Radulf se také zmiňuje, jak františkáni samovolně povýšili k hodnosti (stupni) svátků devíti lekcí veliký počet svátků svatých, kteří měli ve starém oficiu jen tři lekce, ba dokonce pouhou komemorací, a jak obohatili svůj kalendář ustavičným vkládáním četných svatých ze všech zemí, z Italie i Východu, do svého kalendáře.

Nutno zvláště upozorniti na význačnou změnu, způsobenou františkány, kteří vlastně potlačili čtení Písma sv. v oficiu, poněvadž rozdělili legendy svatých do devíti lekcí, potlačili téměř přídavky oficia feriálního, jako žalmy kající, Preces, officium mortuorum, které jen velmi zřídka recitují. (Et septem psalmos et cetera ferialia raro servant et sacram scripturam omnimodo in officio negligunt et defunctis similiter in officio eorum continuum praeiudicium faciunt.)

Františkáni však hodně zjednodušili a zkrátili lekce, které, jak z rukopisů 13. a 14. stol. je vidět, byly výtažky z Liber Pontificalis nebo Martyrologia o dvou, třech nebo čtyřech řádcích. Breviářů s takto zkrácenými lekcemi užívali františkáni

na cestách nebo při soukromé recitaci. V choru v konventu měli knihy s dlouhými lekcemi aspoň ještě v prvních dobách.

Reforma františkánská zasáhla do církevního kalendáře a do stupně svátků svatých. Až do té doby byly svátky svatých až na malé výjimky ritus simplicis; františkáni povýšili všechny svátky na duplicia; rozmnožili počet oktáv, při čemž každý den oktávy byl festum duplex. Tento způsob odporoval staré římské praksi, kde slovo octava znamenalo aspoň do 12. stol. tolik, že teprve osmého dne se činila pouhá připomínka svátku. Ve dnech oktávy nečinila se o svátku žádná zmínka; tak jak se zachovalo při svátku sv. Anežky 21. ledna; dne 28. ledna (v den oktávy tohoto svátku) je v Ř. brev. Stae Agnetis secundo, kdežto v starých knihách je 28. ledna: Octava Stae Agnetis; ve dnech 22.—27. ledna není žádná zmínka. Tuto starou praksi zavedl Pius X. při oktávách svátků II. classis (sv. Štěpána, sv. Jana Ev., Mladátek, sv. Vavřince a Narození Panny Marie, kde ovšem in die octava fit nulla mentio propter Festum Septem dolorum).

Následek toho všeho byl, že se officium feriální konalo velmi zřídka; a tak úplná recitace psalteria během týdne byla znemožněna, neboť v oficiu devíti lekcí říkaly se žalmy de Communi Sanctorum, což bylo pět až šestkrát za týden. Čtení lekcí Písma sv. bylo skoro odstraněno.

Naproti tomu však obsahoval breviář s výjimkou lekcí a několika menších částí všechnu látku, která byla dříve rozdělena do různých knih: antifonáře, žaltáře, kolektáře, hymnáře atd. Změna se netýkala obsahu, nýbrž způsobu a pořádku, jak se praktikovalo officium. Podle římského ritu před zásahem františkánů se recitoval pravidelně úplný obsah knih officia jednou za rok, čtly se všechny knihy Písma sv. v jejich hlavních částech a komentářích; žaltář pak až na výjimky říkal se celý za týden. V rukou františkánských omezilo se officium z největší části na Commune Sanctorum.

Tyto vady reforem františkánských viděl dobře Radulf a chápeme, proč si stěžuje, když starý způsob officia byl opuštěn, a na místo officia feriálního, které dříve tvořilo hlavní část pensa, nastoupilo jednotvárné recitování týchž částí, týchž žalmů z Commune Sanctorum, při čemž se střídaly jen lekce ze života svatých ve všech třech nokturnech!

PRÍDAVKOVÁ OFICIA

Zatím co se na jedné straně jeví snaha redukovati officium, je zjednodušovati a zkracovati, jeví se v té době opačná snaha: rozmnožiti pensum servitutis, nikoliv rozmnožením žalmů, delšími lekcemi, nýbrž *různými přídávky* ke starobylému kursu; bylo to *Officium de Beata Maria Virgine*, *Officium defunctorum* a zvláštní modlitby: žalmy kající, žalmy stupňové (psalmi graduales), konečně závěrečné modlitby ke cti svatých, jako Commemoratio Stae Crucis, suffragia sanctorum. Mimo to v oficiu se množí užívání hymnů církevních. Většina těchto přídavek je původu mimořímského. Tak užívání symbola Quicumque v nedělní primě, suffragia sanctorum neboli Commemorationes communes v laudách a nešporách. Officium Beatae Mariae Virginis v sobotu a Officium parvum B. M. Virg., které se recitovalo denně,

oficiu za zemřelé, recitované v určité dny, žalmy kající, litanie a žalmy graduální v postě byly vloženy ze zvláštní zbožnosti do pensa mnichům klášterů, jako clunyac-kých, kartusiánských, cisterciáckých. Během 12. a 13. stol. vnikly tyto modlitby do Říma, jak ukazují pozdější Ordines romani a Konstituce Řehoře XI. (Mabillon: Museum ital. 1. II.)

(Ordo Rom. XIII.: Officium mortuorum et Virginis gloriosae obligatoria sunt et ab omnibus servanda. Officium B. M. V. bylo v Římě užíváno za Řehoře X.)

Pokud se týče antifon finálních, byla to zprvu jen antifona Salve Regina na konci kompletáře, jak ukazuje nařízení Řehoře IX.

Soukromá zbožnost kněží a řeholníků nespokojovala se jen oficiem, nýbrž připojovala k pensu jiná oficia, jako: officium všech svatých, svatého Kříže, Ducha Svatého. (Mnich Aelsimus z Newminsteru u Winchestru složil v l. 1012—1020 officium St. Crucis. Svatý Edmund z Canterbury recitoval s denním oficiem ještě officium Panny Marie, Ducha Svatého a officium defunctorum.)

Jak ukazují četné knihy ze 14. a 15. stol., kde k žaltářům jsou připojena oficia Panny Marie a zemřelých, tvořily tyto knihy zvláštní druh laických breviářů, podobně jako složil Alkuin († 804) pro Karla Velikého, a jemuž dáno po prvé jméno Breviarium (obsaženo v P. L. 1101, col. 1383—1416).

Ačkoliv v mimořádkovém oficiu zaujímaly hymny význačné místo již od dob sv. Ambrože a sv. Benedikta, přece se dlouho bránily římské basiliky zpěvu nebo recitaci hymnů, ačkoliv mniši basilik v soukromé své recitaci užívali hymnů, předepsaných sv. Benediktem (hymni Ambrosiani). Teprve ve 12. stol. — jak ukazuje Responsorial a Antifonář sv. Petra — zpívají se tyto hymny: »Nunc sancte nobis Spiritus« v terci, »Te lucis ante terminum« v kompletáři, a »Veni Creator Spiritus« v nešporách svatodušních. (Tommasi: Mon. it. str. 54., 114., 168.) Breviaria secundum Ordinem Curiae romanae ze 13. a 14. stol. mají všechna pro každou horu hymnus. V Psalterium per hebdomadam a v Officium de tempore s nepatrnými výjimkami jsou tytéž hymny jako dnes ve znění před opravou Urbana VIII.

Starobylé hymny ambrosiánské, jako »Veni Redemptor gentium« nebo »Intende qui regis Israel« před vánocemi, »Deus Creator omnium Polique Rector vestiens« z nešpor; hymnus matutinální na Zjevení Páně: »Illuminans Altissimus«; dále hymnus: »Clarum decus ieiunii« a krásný hymnus v kompletáři: »Christe, qui lux es et dies« a četné jiné hymny, které byly v užívání v Německu, ve Francii a v Italii od 9. až do 16. stol., zdá se, že nebyly nikdy užívány v Officium capellare nebo Curiae romanae, jak vidno z breviářů františkánských z 13., 14. a 15. století.

Podle poznámky Radulfovy se zdá, že panovala vzhledem k hymnům velká nejistota a rozmanitost (Prop. 13). Kolem poloviny 13. stol. podle výkazu Ordo Rom. XIII. bylo užívání hymnů v kanonických hodinkách v Římě již pravidelné; sv. Tomáš Akv. složil pro římské officium svátku Božího Těla hymny na rozkaz papeže Urbana IV., což svědčí o tom, že hymny v římském oficiu byly pravidelně zpívány. Kdežto pro matutinum, chvály a nešpory hymny se různily a měnily, v primě, terci, sextě, noně a kompletáři zůstávaly stále tytéž.

VNĚJŠÍ USPOŘADÁNÍ BREVIARŮ KURIE ŘÍMSKÉ

Uspořádání breviářů kurie římské, třebaž ještě neúplné, ve 14. a 15. století bylo toto:

1. Zatím co ještě v 12. stol. části oficia: psalterium s texty bibl. kantik, Te Deum, Gloria in excelsis Deo, Quicumque vult, Pater noster, Credo in Deum a často i litanie ke Všem svatým tvořily první část, modlitby následovaly v Collectorium, ve 14. a 15. stol. je na prvním místě Proprium de tempore od 1. neděle adventní až do poslední neděle po Duchu Svatém. Začíná pak takto: *Incipit Breviarum secundum consuetudinem (usum, ordinem) Romanae Curiae.**) obsahuje četné zkráceniny antifon, versikulů a responsorií, orace, krátká čtení (lectiones breves) z laud a menších hor. Také někdy obsahuje hymny, nejsou-li ve zvláštní části »hymnarium«.

2. Následuje několik listů s pravidly pro různé svátky a neděle; odpovídá to našim rubrikám generálním.

3. Jako třetí část: matutinální lekce pro Proprium de tempore, ač bývají často spojeny s první částí.

4. Pak v některých kodexích přichází *Psalterium*,**) třebaž někdy je až na konci knihy.

5. Dále: »*Incipiunt festivitates sanctorum*« a »*Proprium de sanctis*«, k němuž se připojuje Commune Sanctorum až po Dedicatio Ecclesiae.

6. Často je teprve na tomto místě: *Psalterium*.

7. Ke konci jsou tyto části: *tabula paschalis*, *tabula festorum mobilium* (jako náš kalendář), a konečně přídalková oficia: *Officium B. M. V., defunctorum*, *litanie* a zvláštní modlitby.

Uspořádání breviáře kuriálního se blíží již značně uspořádání breviáře piánského a tudíž i našeho, kde nejprve jest ordinarium, pak psalterium, proprium de tempore, de sanctis, commune sanctorum. Toto uspořádání kuriálního breviáře podobá se však uspořádání misálu, kde je nejprve proprium de tempore, pak Ordo a Canon missae (v breviáři Psalterium) a potom Proprium de sanctis s Commune.

OFICIUM, JAKÉ BYLO NA KONCI 12. STOLETÍ

A ZAČÁTKU 13. STOLETÍ

Pro poznání oficia, jeho podstaty a útvaru v té době uvedeme podrobnější výklad o jeho jednotlivých částech, abychom poznali, jak se officium čím dále tím více přibližuje definitivní formě, při čemž základní části: žalmy, čtení, orace tvoří podstatu breviáře

Slovo *Breviarium*, které až do té doby (12. stol.) značilo »*Ordo officiorum per totam anni decursionem*« — jakýsi druh průvodce, příručky, direktáře — kde byly

*) Breviáře nesou často název: *Breviarium ad usum romanum*, *Breviarium de camera*, *Breviarium pro camera* (F. Ehrle, *Historia bibliothecae romanorum pontificum*, Řím 1890, I. tomus str. 200, 214, 404 atd.).

**) Žaltář nemá obyčejně nadpisu, ač někde zní nadpis: »*Incipit psalmista cum invitatoris et hymnis*, *Incipit psalterium ordinatum* nebo *Incipit psalterium secundum morem romanae Curiae*.«

rubriky či pravidla pro recitování a první slova textů, které měly býti recitovány či zpívány, stává se napříště označením knihy, obsahující *úplné officium, všechny texty, žalmy, antifony, lekce* atd. Dříve nebylo možno spojití všechny tyto části v jednu knihu, poněvadž samy lekce de scriptura obsahovaly celé Písmo sv., nyní se však čtla jen malá část v oficiu, kdežto zbytek čten byl buď v refektáři nebo večer jako »lectio spiritualis« před kompletářem. Proto Breviarium mohlo obsahovati všechno, co se potřebovalo ke konání officia; tedy název Breviarium odpovídá významu svému — zkrácenina, třebaže obsahuje již celé officium.

Psalterium. Staré tradiční rozdělení žaltáře na kanonické hodinky celého týdne, »Psalterium per hebdomadam dispositum«, zůstává neporušené tak jako celé uspořádání officia v žalmech, antifonách, hymnech, versikulích atd.

Officium de tempore. Tu byl zachován pořad liturgického roku nově upraveného aspoň vzhledem k adventu. Avšak podle Ordo Rom. XI., n. 2, 5, 8, zpívaly se žalmy prvních nešpor a laud první neděle adventní a též po celý následující týden pod jednou antifonou: »In die illa stillabunt montes.« V nedělích adventních se zpívalo ještě Te Deum. V třetím nokt. před evangeliem s homilií se četl fragment epištoly sv. Pavla. Z pěti až šesti nedělí adventních ante Natale ponechány čtyři; na první neděli se čtlo evangelium: »Erunt signa« a nikoliv jako dříve, dokud neděli bylo více, »Cum appropinquasset«.

V týdnu velikonočním recitovaly se tytéž žalmy, zatím co dříve, jak praví Radulf (De canon. observ.), »tento týden byl pokládán za jeden den a každý den recitovaly se tři žalmy od 1. do 19. žalmu«. Taktéž nešpory velikonoční, dříve trojí, byly zjednodušeny (prop. 16). V neděli in albis počínaly se čísti Skutky apoštolů, tak jako v neděli Septuag. kniha Genesis; jako responsoria nedělí devítníkových byla brána z Historia de Genesi.

Rozdělení lekcí. Od této doby jsou v lekcionářích lekce v officiu de tempore *částmi přesně určenými a ohraničenými*, t. j. není označena jen kniha, ze které se má čísti, nýbrž přesně označen jest verš Písma sv., taktéž čtení z řeči homilií a legend. Ještě před sv. Řehořem I. i po něm, jak ukazuje řehole sv. Benedikta, sv. Cesaria, Ordines Romani XI. a XII., rozděloval vedoucí choru lekce podle své libovůle. Celkem byly ve 12. stol. lekce jistě mnohem delší nežli ve stol. 13., zejména v breviáři kuriálním. Ačkoliv mimo kurii a řád františkánský trval dlouho zvyk dlouhých lekcí, přece proniká snaha po zkracování lekcí i do jiných řeholí a chrámů mimo Řím, jak vidno z Constitutiones canonic. Portuenses, potvrzené r. 1117 papežem Paskalem II.: »Aestivo tempore pro parvitate noctium lectiones breviandae sunt, hiemali tempore lectiones prolongandas censemus, nisi pro nimietate frigoris brevientur.« Veliká libovůle panovala však ve výběru lekcí na různé svátky; často pozbylo třetí nokturnum evangelia a čteno Passio nebo legenda.

Officia dodatková. Veliké svátky, které se neslavily pravidelně v neděli, nýbrž některý jiný den v týdnu, jako: Narození, Zjevení, Nanebevstoupení Páně, sv. Petra a Pavla, Nanebevzetí Panny Marie nebo svátky zvláštních patronů, měly noční officium často velmi dlouhé. Ačkoliv se nerecitovala ten den officia přidavková (de B. M. V., defunctorum, žalmy kající, stupňové), přece podle Amalara (De ordine Antiph. c. 15) měla se recitovati *dvě* officia, t. j. dvojí matutinum a dvojí laudy,

jak je tomu ještě nyní v postě, kvatembrových dnech, vigiliích, případně-li na ten den nějaký svátek, kdy jsou d v ě mše sv. konventuální: jedna ze svátku po terci, druhá z ferie po noně. Někteří liturgikové odvozují z toho název *duplex* — dvoji oficium, aby označili slavnější svátek. Podle mínění sice všeobecného, avšak vývoji oficia neodpovídajícího, dalo podnět k tomuto názvu opakování antifon v matutinu, laudách a nešporách. Radulf z Tongern zná ještě tento obyčej recitovati dvoji matutinum a praví, že se první matutinum recitovalo zvečera, po západu slunce, a to bez invitoria, tři žalmy s antifonou a versikulem, tři lekce, Te Deum nebo Te decet laus. (Z toho se vyvinul zvyk anticipovati Matutinum a laudy v předvečer.) Potom k půlnoci přicházelo druhé matutinum, a ze svátku, časně pak ráno byla mše sv., nebyla-li dříve. (Byla to jakási inverse řádu.)

Kanovník Benedikt v Ordo rom. XI. n. 15. (psaném asi 1135—1140), mluvě o dvojm matutinu, uvádí, že se nerecitovalo od jednoho a téhož choru, nýbrž od kanovníků kostela, do něhož se vydal papež, aby tam konal posv. funkce: »legunt canonici illius Ecclesiae«; požehnáním papežovým skončilo první matutinum. Potom následovalo oficium, které konal papež se svým klerem: »Primicerius incipit, Pontifex incipit — Papa cum curia.« Naše matutinální oficia takových svátků, jak patrně z Ordo rom. XI. a jak vykládá Tomasi, sv. IV., složeny z obou tehdejších matutin. Tak lze nejspíše vyložit vynechávání invitoria na Zjevení Páně, jehož se lid, když matutinum počalo, účastnil. Aby bylo zamezeno častému konání dvojiho matutina, snížena byla hodnota svátků svatých vyjma sv. Petra a Pavla a Nanebevzetí Panny Marie. Zdá se však, že to platilo jen pro Řím, jinde není řeči o dvojm matutinu.

Matutinum mělo pořad žalmů jako dnes. Často se zpívala celá sváteční perikopa evangelia (jako dodnes v brev. benediktinském a cisterciáckém). Jméno této hodinky, která se dříve nazývala Vigiliae, se pozměnilo; napříště označovalo název Vigiliae první matutinum dnů svátečních; vlastní matutinum ze svátku nazývalo se *Matutinum* a laudy často *Matutinae laudes*; často i bez přídavného jména *matutinae* pouze *Laudes*.

V adventě bylo matutinum mnohem bohatší než dnes: responsoria: *Aspiciens, Aspicebam et Missus est* měla mnohem více veršů; *Gloria, Te Deum* a *Gloria in excelsis Deo* se zpívalo té doby ještě v Římě. V basilikách římských byl pořad lekcí:

I. nokturnum: Starý zákon;

II. nokturnum: Sermo;

III. nokturnum: epištoly sv. Pavla a homilie.

O nedělích devítníkových podle Ordo rom. XI. bylo v I. a II. nokt. čtení z Písma sv. Sv. Bernard a Radulf z Tongern udávají, že se ve čtení Písma sv., počatém v kostele, pokračovalo v refektáři, jak se ostatně ještě v některých klášterích děje i nyní.

Laudes. V laudách se zpívaly všechny žalmy často pod jednou antifonou, jak na př. o adventě svrchu řečeno (antif.: *In die illa stillabunt montes*). S výjimkou soboty, kdy se recitovalo sobotní oficium B. M. V., denně se konala ke konci laud připomínka svaté Panny. (V adventě: antif. *Missus est Gabriel. V. Ave Maria* a orace: *Deus, qui de beatae Marie Virginis utero.*) V čase velikonočním připojovalo

se Commemoratio de Passione et de Resurrectione; antif. Crucem sanctam subiit a Noli flere Maria, cum versu et oratione. Mariánské antifony feriální: Alma, Ave Regina, Regina coeli a Salve Regina nebyly ještě podstatnými částmi oficia. Jak svrchu řečeno, teprve Řehoř IX. předepsal r. 1239 jediné Salve Regina jako závěr kompletáře. Taktéž neopakovaly se již antifony v Benedicite a Benedictus, a různé antifony nebyly vkládány za každý verš těchto kantik o nedělích a různých svátcích. Často byla k Benedictus tatáž antifona, jako byla k Magnificat z prvních nešpor.

Malé hodinky (horae minores). Zde nebylo v primě, terci, sextě a noně rozdílu mezi starým způsobem a zvykem 12. stol.

Nešpory. Změny 12. stol. jsou téměř bez významu. Většinou, ba téměř vždy zpívalo se všech pět žalmů prvních nešpor pod jednou antifonou, tak jako nyní v době velikonoční pod antifonou Alleluja (od neděle Bílé). Dominikáni zachovali tento způsob. O svátcích v adventě a v postě se prostě feriae maiores připomínaly. Dřívější způsob zpívat triumphaliter, t. j. s četnými antifonami Magnificat, byl opuštěn. V čelných chrámech však podržen byl tento zvyk. Lanfranc (Lanfranci Decreta pro O. S. B., c. 1., s. 7, 8, 9. P. L. 1, 150, col. 451 a n.) ve svých dekretech, kde po prvé užívá názvu festa duplicia pro velké svátky, předpisuje, aby se antifona v určité dny třikrát opakovala, v jiné dny jen dvakrát. Ordo rom. XI. a XII. (Cenciův) ukazuje, že se v Římě ještě ve 12. stol. zachovával starobylý obyčej, který popisují Ordo rom. I. a Amalar, že se zpívala na konci třetího Magnificat sekvence *πάσχα ἑσπέρν*.

Kompletář. Prameny ukazují, že tato závěrečná hora denního oficia měla téměř týž pořad jako dnes. Lectio brevis, která nyní je stále tatáž: Fratres, sobrii estote, se měnila. Další pořad byl: Confiteor s duchovní četbou, pak verš: Converte nos, Deus, in adiutorium, čtyři žalmy s hymnem, který se podle doby měnil; kapitulum, Ř. a Ť., antifona a kantik, Kyrie eleison, Pater noster, Credo s verši (Capitella) mimo velké svátky; orace: Illumina nebo Jesus, qui illuminas, pak požehnání a v choru aspersion s veršem a orací: Exaudi nos. Salve Regina teprve od r. 1239.

Hymny. Zdá se, že hymny v denních hodinkách primě, terci, sextě, noně a kompletáři byly podle obyčeje římského vždy tytéž; přece se však o velkých svátcích měnily (aspoň v kompletáři).

Shrňme-li údaje svrchu uvedené, vidíme, že se officium stává kratším a přesnějším. Svátky svatých, které dříve souběžně s proprium de tempore tvořily zvláštní část, včleňují se stále úže v církevní rok a tvoří organický celek. Pokud se týče žalmů, mění se ve velkých horách (matut., laudy a nešpory), kdežto horae minores mají stále tytéž žalmy.

3. ROZŠÍŘENÍ KURIÁLNÍHO BREVIÁŘE

Přijetí Breviaria secundum consuetudinem Romanae curiae řádem sv. Františka mělo za následek *rychlé*, ale i *obecné* jeho rozšíření. Na generální kapitule řádu r. 1219, na které byl přítomen papežský legát z Florencie, kardinál Hugolin (pozdější papež Řehoř IX.), čítal řád Menších bratří 5000 členů. R. 1265 měl tento řád

již 33 provincií, 8000 konventů a 200.000 členů; ti všichni recitovali officium breviáře kuriálního, v němž viděli záruku spojení se stolcem papežským v Římě; ale tento breviář vnikal do kruhů kněžstva světského, poněvadž četní biskupové vyšli z řádu sv. Františka a jistě byli propagátory tohoto officia.

Ostatně sami františkáni byli v určitém smyslu nuceni přerušiti se starým systémem officia a vzdáti se tím starobylého systému liturgických knih. Vždyť ještě v 10. a 11. stol. vyžadovalo konání officia celé řady knih: žaltáře, lekcionáře, antifonáře, sakramentáře, martyrologia a j. Ve 12. stol. se hledají cesty, jak zjednodušiti tento systém, a proto se shledáváme v Itálii, Německu, Švýcarsku, Francii i Anglii s Breviarií, která obsahovala v jedné knize: antifony, hymny, responsoria a orace, kapitula atd., bez žalmů a lekcí, mimo případy, kdy tyto části (hlavně pak žalmy) byly obsaženy v přídavku. (Z konce 12. stol. pochází takový úplný breviář; je to cod. 428 v městské knihovně v Trevíru, ve formátu 12° a obsahuje žalmy, lekce, antifony, responsoria, orace, hymny atd. v systematickém pořádku, též jiné kodexy, ze St. Gallu, Einsiedelu, ze sv. Petra v Solnohradu a j.)

Františkáni jako řád mendikantů nežili ve velkých klášteřích jako premonstráti, cisterciáci, neměli té tradice jako benediktini, ba dokonce jako řád sv. Dominika, v stejné době s ním založený, který rozvíjel v nových svých domech skvělou nádheru staré liturgie. Františkáni byli ustavičně na apoštolských cestách po celé Evropě. Pro chudé mnichy žebravé nebyly veliké a nádherné knihy chorové, opisované a výzdobené uměním iluminátorským s velikým nákladem v klášterních skriptoriích (pisárnách) mnichy k tomu vycvičenými a celý život tomu se věnujícími. Pro žebravé mnichy se hodilo mnohem více »Breviarium« v moderním slova smyslu jako pohodlná kniha, obsahující všechno, co bylo potřebí k recitování officia, a kterou mohl každý míti svou vlastní a ji s sebou nositi. Ideálem bylo: »*multum in parvo*«.

Naproti tomu dominikáni kráčeli jinou cestou; vytvořili bohatou liturgii se skvělými obřady a měli more antiquo celou řadu obsažných rituálů a knih officia. Kolem r. 1254 redigoval Humbert, pozdější generál řádu, ve velkém konventu sv. Jakuba v Paříži: *Breviarium Fratrum Praedicatorum*, starý římský breviář, který byl všude v užívání, a doplnil jej pařížskými zvláštnostmi.

Na rozšíření zkráceného officia, obsaženého v jedné knize, měla vliv ještě jiná okolnost. V starých dobách totiž bylo pravidlem, že se světili klerikové pro určitý kostel; tam měli povinnost konati bohoslužby a veřejné modlitby. Od 11. stol. se množí tak zv. *absolutní ordinace*, kdy klerici nejsou již svěceni pro určitý kostel, nýbrž pro celou diecési; mohou býti posíláni na různá místa, aby tam konali posvátné úkony. A právě tato okolnost zasáhla značně do vývoje officia. Služba v choru, totiž recitování hodin, bylo považováno za hlavní povinnost (přirozeně vedle sloužení mše sv.), od které nemohl býti nikdo osvobozen. Tato povinnost pak, kterou měl klerik v choru, zůstává nadále, byť by do choru nechodil; klerik byl povinen konati officium soukromě. Již sv. Benedikt nařizuje: »*Fratres, qui omnino longe sunt in labore et non possunt occurrere hora competenti ad oratorium . . . agant ibidem Opus Dei, ubi operantur, cum tremore divino, flectentes genua. Similiter qui in itinere directi sunt, non eos praetereant Horae constitutae sed, ut possunt, agant sibi et servitutis pensum non negligant reddere*« (Reg. c. 50). Ačkoliv mnich byl povi-

nen konati soukromě oficiium, přece musil býti jakýsi rozdíl od veřejné meditace. Na cestě neměl při sobě antifonáře, lekcionáře a jiných knih. Taktéž bylo i při soukromé recitaci světských duchovních. V choru neměl klerik svých vlastních knih, nýbrž pro celý chor byly společné knihy: antifonář, lekcionář, legendář a j., které byly značných rozměrů, psány ozdobně velikým písmem na pergamenu. Pro soukromou recitaci bylo nutno toto všechno omeziti, zkrátiti oficiium na nejnutnější míru, zejména pokud se týče *lekcií*. Když pak bylo oficiium zredukováno a klerus si zvykl na zkrácené oficiium, působila tato okolnost *zpětně* na utváření slavnostního konání oficia, tak jako privátní mše sv. působila na způsob slavení slavné mše svaté.

Na rozšíření breviáře kuriálního má vliv i tehdejší *školství*. Od 6. do 12. stol. byly kláštery a domy biskupské místy, kde se pěstovala theologie a připravovali se kandidáti duchovního stavu na svěcení kněžské. Zvláště kláštery benediktinské byly v době Karlovců hlavními středisky vědomostí theologických. Chrodegang a Karel Veliký zbudovali velké školy biskupské; ostatně i ve Španělsku, v Anglii a jinde byl veliký počet škol katedrálních.

Ve 12. století počínají však školy biskupské mizeti, zvláště pak 13. stol. značí veliký úpadek tohoto druhu školství, který je čím dále, tím hlubší, až v 16. stol. na sněmu tridentském vychází podnět k obnovení této důležité vzdělávací instituce. Školy biskupské ustoupily *universitám*, kterým přináší stol. 13. nezadržitelný rozvoj. University jako střediska vzdělanosti theologické mají docela jiný systém výchovný; kdežto ve starých školách klášterních a biskupských účastní se mladí klerikové, studující theologii, bohoslužeb, zpívají denně v choru oficiium a tak se učí znáti prakticky život liturgický, na universitách tomu bylo jinak. Od r. 1231—1265 přichází do Paříže, Bologne, Oxfordu na dvacet až třicet tisíc studentů. Horečná činnost studijní na universitách neponechávala přirozeně volného času účastniti se v choru oficia, které se konalo v katedrálním chrámu po starém způsobu a trvalo hodně dlouho. Objemné knihy chorové, které nacházeli žáci škol katedrálních připraveny, nebyly pro množství studentstva ani k užítku.

Tato nová generace potřebovala míti knihy, z nichž mohla konati denní pensum rychleji a pohodlněji. A právě v breviáři františkánském, lépe řečeno v breviáři kurie římské, od františkánů adaptovaném, našli universitní žáci opravdu praktickou pomůcku, která jim neobyčejně usnadňovala konání oficia. Konečně i sami kanovníci a faráři (plebáni), zaměstnaní duchovní správou, se rádi zbavovali těžkého břemene denního pensa a stalo se, že i vynikající chrámy opouštěly starý způsob a volily nový, pohodlnější a kratší. Breviarium Curiae romanae stává se takto nejrozšířenější knihou, z níž se konalo oficiium. Nutno však připomenouti, že starý způsob udržoval se i nadále a v chorové recitaci užíváno i starých velkých knih.

4. STOLETÍ ČTRNÁCTÉ

Toto století značí veliký úpadek liturgie; je to vliv politických poměrů, přesídlení papežů do Avignonu, papežské schisma, tím také úpadek vážnosti stolce papežského a církevní hierarchie. Zápas mezi církevní a světskou mocí působí

i na vědecký život Církve. S úpadkem Církve upadá i vnitřní život Církve — liturgie — a stopy tohoto úpadku jsou viditelné i v následujících stoletích až do koncilu tridentského.

Následky přesídlení papežského do Avignonu, nazývaného zajetím babylonským, jeví se tím, že basilika lateránská, omnium Ecclesiarum Urbis et Orbis, caput et mater, přestala býti hlavním středem slavných papežských ceremonií; ba stalo se, že papežové, kteří během 75letého exilu navštívili Řím, nebydleli ani pod střechou Lateránu, nýbrž ve Vatikánu, kde blízkost citadely Andělského hradu poskytovala jim větší bezpečnost. Chrám lateránský shořel 6. května 1308, ale byl znovu opraven. V Avignonu nebylo římských basilik, posvěcených staletou tradicí; chrámy tohoto města nemohly se rovnati ani velikostí, ani nádherou basilikám Věčného města, nebylo tam tisícileté tradice; proto ceremonie byly slaveny zkráceně; veliké a rozvinuté obřady, předpisované různými řády římskými a ceremoniály, byly konány zkráceně, jsouce přizpůsobeny změněným okolnostem, jak ukazují v té době vzniklé *Ordines romani* a *Libri caeremoniarum* ze 14. a 15. stol. Ještě smutnější divadlo poskytovaly obřady, konané v době papežského schismatu zejména na počátku 15. stol., kdy tři papežové zápasí mezi sebou o primát. Na dvoře vzdoropapeže *Klementa VII.* (1378 až 1394), *Benedikta XIII.* (1394—1424), *Klementa VIII.* (1424—1429) stala se liturgie smutným, ba směšným divadlem.

Liturgie v Římě. V Římě nebylo lépe ani za legitimních papežů *Řehoře XI.* (1370 až 1378), *Urbana VI.* (1389) a *Bonifáce IX.* (1389—1404). Jak viděti z *Ordo rom. XV.*, byli sami kardinálové velmi zpupní a nesnadno bylo přinutiti je ke konání oficia. I tam byly obřady a formule funkcí papežských velmi zkráceny. Zmíněný *Ordo rom. XII.* ukazuje na velikou libovůli ve slavení svátků a obřadů. Zatím co v Římě upadala liturgie, je s podivením, jak jinde veliké a slavné chrámy ve Francii, Anglii a Německu pěstovaly dále s horlivostí liturgii, konaly se tam funkce s úctou a pravidelností. Katedrály v Trevíru (za arcibiskupa Baudoina), v Kolíně, Mohuči, Míšni, Paříži, Remeši, v Cambridge, Chartres a j. závodily v organisaci a obohacování liturgických úkonů.

Pro vývoj oficia je velmi důležitou ta okolnost, že exil avignonský a schisma způsobily situaci, plnou nejistoty a nepořádku, že nakonec nikdo nevěděl, co je správné, jaké je vlastně pravidlo, podle něhož se nutno řídit, a každý se pokoušel skládati svůj *Ordo* podle své vlastní obraznosti. Veliký počet chrámů, poněvadž Řím nevydával závazných nařízení, zachovával některé obyčeje starobylé, své texty, přijímal však nový breviář kuriální. Tak vznikaly partikulární breviáře, které v 15. stol. a počátkem 16. stol. byly pak tištěny.

Libovůle, která panovala, jeví se v neobyčejném vzrůstu svátků svatých. Veliký počet svatých, o kterých se dříve konala jen připomínka, měl své vlastní officium (*fiat officium per se*); aby se mohly slaviti samostatně, byla nutna translace na volný den, jak ukazuje edikt papeže *Klementa VI.*: »Tenet haec rubrica per extravagantem Domini Clementis Papae Sexti, qui ordinavit, quod non fiat de Sanctis aliqua Commemoratio, nec in Duplicibus. Sed quodlibet festum habeat diem suum« (*Ordo rom. XV.*, cap. 51 a 78).

Stav, touto libovůlí v officiu vytvořený, kritikuje učený theolog *Jan z Arze* (Joan-

nes de [ab] Arze) (Consultatio de novo Breviario romano tollendo. Cod. Vat. 4878 a 5302) ve svém memorandu, předloženém kardinálům legátům na koncilu trident-ském 1. srpna 1551.

Nešvar, vzniklý vzrůstem svátků svatých a jejich translace, měl za následek:

a) radikální potlačení nedělního a feriálního officia; tím se stalo, že nebylo možno recitovati celý žaltář za týden, ba některé žalmy vůbec nebyly v officiu recitovány;

b) nahromadění různých officii na jeden den, jako officium parvum, defunctorum, žalmů graduálních atd., což jistě nepůsobilo radostné recitování breviáře;

c) četba Písma svatého téměř odstraněna a nahrazena legendami, apokryfními historiemi a texty velmi pochybnými pro antifony, hymny a responsoria.

Rozmnožování svátků svatých samo o sobě není jistě proti duchu Církve, jejíž známkou je svatost, recitování životů svatých může přinést mnoho užitku, vždyť příklady svatých vybízejí k následování, k zvýšení zbožnosti, vzrůstu askese atd. Kanonisace byly během století velmi četné a odpovídaly přání křesťanského lidu; ale právě tento vzrůst svátků svatých oslabuje charakter církevního roku, který je a má být *representací učení, života, utrpení, smrti, vzkříšení a oslavení Syna Božího*. Toto nebezpečí však nebylo pozorováno, ba vzrůstalo samotným působením papežů. Pius II. (1458—1464), ač sám pochopil dobře potřebu reformy, přece nejednal lépe: když kanonisoval 29. dubna 1461 sv. Kateřinu Sienskou, položil její svátek na první neděli květnovou. V breviářích a kalendářích od počátku 14. stol. až do počátku 16. stol. trvá tato snaha nahrazovati nedělní a feriální officium a officia z *Propria de tempore* svátky svatých.

5. ČINNOST PAPEŽŮ 13. A 14. STOLETÍ

Řehoř IX. (1227—1241) zavedl do officia *Salve Regina*, které se mělo v pátek po kompletáři recitovati nebo zpívati. Také se činně zúčastnil sestavení officia sv. Františka, z něhož mnohé věci jsou ještě nyní v breviáři františkánském a domini-kánském. Sám složil několik hymnů a responsorií k tomuto svátku, na př. *Proles de coelo prodiit a resp. De paupertatis horreo*.

S rozšířením kuriálního breviáře dostali se do kalendáře universální Církve četní římské a italské místní svatí. Již Řehoř VII. nařídil, aby svátky sv. papežů se slavily v celé Církvi; v této době se rozšířily v Římě slavené svátky: *Dedicatio Ecclesiae B. Mariae ad Nives* (5. srpna), *Apparitio Sti Michaelis* (8. května), *Dedicatio Basilicae St. Salvatoris* (9. listopadu), *Dedicatio Basilicarum Ss. Petri et Pauli* (18. listopadu), *Vincentius et Anastasius*, *Symphorosa* a j. Do kuriálního breviáře přišly a tím obecného rozšíření získaly svátky františkánských světců, které v breviáři řádovém měly nutně vyšší hodnost, avšak zaujaly vyšší hodnost v kalendáři kuriálního breviáře, nežli jim příslušela s ohledem na ostatní svátky, tak na př. v breviářích kurie ze 14. a 18. stol. má svátek sv. Františka privilegovanou oktávu; podobnou oktávu měly svátky Přenesení (*Translatio sti Francisci*), sv. Klára, Bernardin a j.

Urban IV. (1261—1264) zavedl v posledním roce svého pontifikátu svátek *Božího Těla*, čímž vzpružil lásku k Eucharistii; slavnostní officium jest od sv. Tomáše.

R. 1298 nařídil papež *Bonifác VIII.* (1294—1303), aby svátky všech apoštolů a čtyř velikých učitelů Církve (*Ambrož, Jeronym, Augustin a Řehoř Vel.*), kteří nyní obdrželi titul »doctor Ecclesiae«, byly slaveny v celé Církvi jako festa duplicia.

Jan XXII. (1316—1334) rozšířil svátek Nejsvětější Trojice na celou Církev. Taktéž přibýlo v této době několik mariánských svátků, jejichž předmětem je mateřská důstojnost Marie a její utrpení pod křížem. Za *Urbana VI.* (1378—1389) přibyl svátek Navštívení Panny Marie s rýmovaným oficiem (1389); roku 1423 svátek sedmi bolestí Panny Marie, a to nejprve v Kolíně nad Rýnem v Německu; přijetí do kalendáře universálního stalo se později.

Innocenc VI. (1352—1362) zavedl na prosbu císaře Karla IV. svátek Kopí a hřebů Páně (*Lanceae et Clavorum*), jenž se měl slavit v celé říši římské německé národnosti na 2. pátek po velikonocích. Papež pověřil arcibiskupa mohučského, aby ještě s jedním duchovním, od císaře ustanoveným, složil oficium, které bylo taktéž zčásti rýmované.

V.

HUMANISMUS

V 15. a 16. století vnikají do officia a do liturgie nové snahy, prýšticí z nových ideí, které zachvacují tehdejší vzdělaný svět. Je to snaha přizpůsobiti staré officium duchu nové doby a tak dáti kleru »moderní« officium. Tento směr, který hluboko zasáhl do vývoje římského officia, ač nezvítězil, jest *humanismus*, projevující se nadšením pro starou klasickou kulturu, řeč, básnictví, umění stavitelské, sochařské, malířské a i pro život a názor antický. Humanismus způsobil zesvětštění duchovního života a připravil půdu pro sekularisaci a reformy protestantské, galikánské atd.

Papežové, žijící na počátku 15. stol., *Innocenc VII.* (1404—1406), *Řehoř XII.* (1406—1415), *Alexander V.* (1409—1410), *Jan XXIII.* (1410—1415), nezasáhli nikterak do vývoje římského officia; ani za legitimních papežů *Martina V.* (1417 až 1431) a *Evžena IV.* (1431—1447) nestalo se nic podstatného, poněvadž vpády ozbrojených výprav do Říma, povstání v Římě a politický neklid pokračovaly; nemohlo se tudíž pomýšleti na reformu a rozvoj officia. Obrat k lepšímu nastává zvolením zbožného kardinála Tommaso Parentucelliho za papeže — *Mikuláše V.* (1447 až 1455). Tento papež byl skutečně vzdělaným theologem, nadšeným pro literaturu náboženskou a zvláštní obdivovatel sv. Augustina, sv. Lva Velikého, Tertulliana a sv. Tomáše Aquinského, ač stejně byl nadšen pro profánní literaturu. Jeho životní snahou bylo povznesení Církve; pro ušlechtilé snahy byl proto ctěn i vážen.

Ač se humanismus domníval, že Církvi nejlépe bude sloužiti, když svými klasickými ideami prohloubí vzdělání, umění, ducha Církve, přece se již brzo ukázalo, že tyto tendence klasicismu jsou rouchem beránčím, pod nímž se skrývá vlk dravý. Pod skvělou formou antickou bylo jádro čistě pohanské; humanismus dává přednost pohanské civilisaci před křesťanskou tradicí. Ač ve svém mládí byli papežové *Kalixt II.* (1455—1458) a *Pius II.* (1458—1464) — Aeneas Silvius Piccolomini — nadšenými stoupenci nových směrů, jako papežové jsou protivníky humanismu a *Pavel II.* (1464—1471) dokonce potlačil násilný pokus o znovuvybudování antické republiky římskopohanské. Energický zákrok papežův měl za následek, že humanisté se postavili proti Stolci papežskému prohlašující, že jsou nevinně pronásledováni.

Dosáhnuv míru, postavil se Pavel II. energicky proti moderním snahám pohansko-filhelénským (vyobcoval Pomponia Laeta a Platinu a zrušil Akademii římskou). Obrat ve prospěch humanismu nastal za *Sixta IV.* (1471—1484). Sixtus IV. se staral o slavnostní officium a zpěv liturgický, založil kapli Sixtinskou, nevykonával

však vlivu na officium. Za tohoto papeže representanti humanismu, předtím proskribovaní, zmocnili se vlivu i rozhodování.

Další papežové, *Innocenc VIII.* (1484—1492), *Alexander VI.* (1492—1503), *Pius III.* (1503 jen 26 dní), *Julius II.* (1503—1513) a *Lev X.* (1513—1521), papež z rodu Medici, za něhož přímo triumfoval humanismus a který sám byl nadšen pro idey pohanské, nebyli lidé, kteří mohli zastavit zlo sekularisace, zesvětštění, pronikající vědu i život náboženský a jevící se i na poli liturgickém; zlo, které nutně vyprýštilo z humanismu.

Nebylo by spravedlivé úplně a kategoricky zamítati humanismus v literatuře jakožto něco a priori špatného a neužitečného. Papežové, biskupové a theologové, kteří toto hnutí podporovali, měli na zřeteli jen dobro, očistění a zvelebení formy slova. Středověk neměl mnoho zájmu pro filologii a studia filologická byla zanedbávána. Co je *nutno* odsouditi, je snaha nahraditi theologii filologií a přesnou scholastickou logiku skvělými formami slovními. Klasický život byl až vášnivě napodoben; pro humanisty platil více Plato než sv. Pavel, Cicerona cenili více než sv. Augustina a sv. Řehoře Velikého; přirozená krása měla nahraditi krásu nadpřirozenou. Savonarola si stěžuje: »Tato doba má odpor proti stravě Písma sv.« Dokonce lidé, jako florentský kanovník Marsile Ficin († 1499), Petrus Pomponatius*) a Bembo**) žádali, aby byla četba z Otců *v breviáři odstraněna a nahrazena četbou klasickou!*

Jisto jest, že v takovém ovzduší, které vanulo na rozhodujících místech v Církvi, nemohlo vzejíti pro liturgii a kult bohoslužebný nic dobrého. Lidé zbožní a osvícení, milující starobylou krásu a ducha středověkého, obraceli se proti zlořádům, které se vloudily do officia. Jedním z ušlechtilých duchů, milujících krásu staré liturgie, je často jmenovaný Radulf z Tongern. Se všech stran je slyšet volání po reformě in capite et in membris, po zvroucnění vnitřního ducha Církve, neboť pouhá skvělá forma slova nemohla nahraditi starou svěžest a vroucnost zbožnosti, která činila život středověkého člověka tak krásným a vyhraněným.

V té době projevuje se čím dále tím více snaha po reformě v officiu a v breviáři a také vůbec v liturgii. Potřeba těchto reforem byla stále naléhavější. Dva směry vedle sebe se vytvářejí v době velikého hnutí intelektuálního — pravá a falešná renesance. Velmi důležité je proto oba směry — snahy humanistů a snahy vycházející z tradice Církve — vyložit, aby tím lépe byly pochopeny snahy o reformu breviáře v době od Pia II. do Pia V.

Snahy humanistů. Škola humanistů byla representována těmito osobami: Bembo, Ferreri, Marsile Ficin, Pomponatius, Bessarion, Pavel Cortese, Lev X. a jiní. Ti viděli hlavní chybu breviáře v jeho barbarském a zvětralém jazyku. Pro ně, jako osoby vybroušené elegance, byla ideálem kniha složená v jazyku klasické latiny — Ciceronově, hymny pak měly míti onu harmonii jazyka a vybroušenost jako ódy Horácovy. Tito nadšenci pro krásu antické dikce nazývali modlitby za odpuštění hříchů: »superosque manesque placere«. Věčné zplození Syna Božího bylo jim: »Mi-

*) Profesor v Padově a Bologni, † 1526.

**) Tajemník Lva X., byl epikurejec, za Pavla III. kardinál, zemřel kajicně r. 1547.

nerva Jovis capite orta.« Ducha Svatého nazývali: »aura Zephyri coelestis«; kněží byli *flamines*, kardinálové pak *Patres conscripti* nebo *Collegium augurum*; jeptišky (panny řeholní) nazývaly se *vestales*. Přesvatá Panna byla u nich *Diva potens*; smrt křesťana byla »povznesení do čistších sfér nebeských ke spojení s mystickým tancem Bacchovým a bohy na Olympu«. Bembo nazývá Pannu Marii loreťanskou »Dea lauretana«; Lev X. je u něho »deorum immortalium decretis factus pontifex«. Podle Sannazara je Panna Maria »spes fida hominum et spes fida deorum«. Vida opěvuje ustanovení nejsvětější Svátosti při poslední večeři takto: »Iamque heros puras fruges properataque liba accipiens, frangens... mox talia fertur: Corporis haec nostri, haec est vera cruoris imago... quem fundam.« (Blud Kalvínův jest v těchto slovech jasně vyjádřen.)

Dokonce někteří z vysokého i nižšího kleru počali recitovati officium řecky, žalmy a ostatní části z Pisma sv. hebrejsky, aby »si nepokazili chuti« barbarskou latinou, v níž byl breviář složen.

Snahy, spočívající na zachování tradice. Jak svrchu řečeno, byl velký počet zbožných mužů od Radulfa z Tongern až do Burcharda ze Štrasburku, Augustina Patricia Piccolominiho, theatiny v čele s Carafou, budoucím papežem Pavlem IV. a Janem z Arzu, kteří toužili po reformě, avšak *rozumné*, která by zachovala tradici, posvěcenou dlouhými staletími.

Obhájci starého ritu nezavírali v té době oči před nedostatky breviáře, kterými trpělo officium; byla to přemíra svátků, častá translace, opomíjení a zanedbávání čtení Pisma sv., části žalmů, apokryfní legendy, hymny bez jakékoliv krásy básnické, hromadění officií přídavkových. Vedle těchto dvou směrů byl však ještě třetí, který byl uprostřed těchto dvou směrů. Představitelé tohoto směru tušili, ba viděli již těžké mračno nad Německem, ohlašující strašnou bouři a pohromu pro Církev, byli dost osvíceni, aby poznali, že brzo platit budou již jejich současníci zadostiučinění urážené Boží spravedlnosti na celém křesťanském světě. Tito muži chtěli zabránit krizi a hrozící katastrofě. Jednou z nejvýznačnějších postav toho směru na poli liturgie a zvláště breviáře jest Španěl *František Quiñonez*, kardinál titulu sv. Kříže Jerusalemského, generál řádu františkánského. Po jeho boku byl *Reginald Pole*, *Contarini*, *Sadolet* a benediktin *Řehoř Cortése* (D. Guéranger: *Inst. liturg.* 2. vyd., t. II., str. 353n.). Byli stoupenci klasické latiny, ale výše cenili ducha křesťanského, jsouce přesvědčeni, že Duch Svatý řídí Církev, ceníce hodnotu officia a závaznost jeho pro kněze.

HUMANISTICKÉ SNAHY FERRERIHO

Papežové sami uznávali nutnost změn a oprav. Papež *Lev X.* svěřil první pokus o opravu breviáře *Zachariáši Ferrerimu*, který bydlil na papežském dvoře a byl humanista tělem i duší; o duchu liturgie, o síle idey křesťanství, o bohatosti forem lidové latiny neměl však ani ponětí. Ferreri vydal nejprve hymnář s opravenými a novými hymny a chtěl opravit i celý breviář.

Hymnář Ferreriho, ač už byl vytištěn r. 1523, vyšel 1. února 1525, když papež *Lev X.* byl mrtev. Toto vydání je dnes velmi vzácné. Titul této knihy zní: *Zachariae*

*Ferrerii Vicent. Pont. Gardien. — Hymni novi ecclesiastici iuxta veram metri et latinitatis formam a Beatiss. Patre Clemente VII. Pontif. Max., ut in divinis quisque eis uti possit approbati et novis Ludovici Vicentini ac Lautitii Perusini characteribus in lucem traditi. Sanctum et necessarium opus. Pak se čte: Breviarium ecclesiasticum ab eodem Zach. Pont. longe brevius et facilius reditum, et ab omni errore purgatum, propediem exhibit. Na konci dila se čte: Impressum hoc *divinum* opus (!) Romae, in aedibus Ludovici Vicentini ac Lautitii Perusini, non sine privilegio. Kal. Febru. MDXXV. Na posledním listě jest breve papeže Klementa VII. autorovi, datované u sv. Petra sub annulo piscatoris dne 30. listopadu 1523; v tomto breve dává papež dovolení kněžím, aby mohli používatí hymnů v oficiu: »Ut quilibet etiam sacerdos eosdem hymnos etiam in divinis legere et eis uti possit . . . Auctoritate Apostolica concedimus et mandamus.«*

Obsah odpovídá honosnému titulu; všechno je nové. Ze starých hymnů není po-
drženo nic, všechno přepracováno v duchu humanismu formou i ideou.

Misto: Ave, Maris stella,
Dei Mater alma
Atque semper Virgo,
Felix coeli porta

zbásnil Ferreri: Ave, superna ianua
Ave, beata semita
Salus periclitantibus
Et ursa navigantibus.

V hymnu na Pannu Marii (Pro communi festorum B. M. V.) jsou tato místa:

O noctis illustratio
Quae parturisti splendidum
Solem, *dearum* (!) maxima,
Tuis vacamus laudibus.
O *nympha candidissima* (!),
O Mater illustrissima,
O virgo, dignos effice
Nos esse summis aedibus.

O svaté Panně se čtou jinde slova »Belluam tristem Phlegethontis atri interemisti
superosque nobis conciliasti«, a jinde praví Ferreri:

Laudibus cunctis, quia credidisti,
Digna est et felix dea (!), quae deorum
Maximus dixit tibi rector (!) in te
Perficientur.

V hymnu, v kterém velebí Ferreri Magnificat, projevuje svůj čistě pohanský ideál
o Panně Marii:

Natus Eumolpho lyricenque Sapho
Tale non unquam cecinere carmen
Thracius Orpheus.

Pohanská ideologie se ozývá z hymnu pro nešpory doby postní:

Bacchus abscedat, Venus ingemiscat,
Nec iocis ultra locus est, nec escis
Nec maritali thalamo (!), nec ulli
Ebrietati.
Clauditur ventri ingluvies voraci,
Clauditur linguae labium loquaci
Iamque de verbis abigunt salaces
Serie nugas.
Desinat risus, veniatque fletus
Iam theatrales procul este ludi
Ite comaedi procul, et tragaedi
Ite profani.

Ferreri odstranil z hymnáře oficia všechny hymny, ať sv. Ambrože nebo sv. Pavlina z Akvileje, Prudentia, Fortunata a ostatních básníků. Složil hymny, v nichž opěvá vtělení i narození Syna Božího, utrpení, smrt i vzkříšení a oslavu jeho, Ducha Svatého a mysterium Božího Těla, kterýžto svátek nazývá »Festum Eucharistiae«. Složil ódy pro svátky Panny Marie, apoštolů, na sv. Řehoře Velikého, sv. Ambrože, Augustina, Jeronyma, Benedikta, pro kommune svatých. Všechny hymny v opracovaných formách klasických, ovšem i s ideologií pohanskou, užívaje typů a obrazů vzatých z řecké i římské metologie. (Nejsvětější Trojici nazývá: triforme numen Olympi; Boha nazývá: Deus deorum maximus, Summus divorum deus!)

Přesto však v jeho hymnech se nacházejí strofy vpravdě skvělé, kde skutečnou formou básnickou používá obrazů a podobenství Písma sv., příkladů ze života svatých, kde dogmata Církve jsou oděna v nádherné roucho básnické. Možno tyto hymny pokládati skutečně za nejlepší plody poesie té doby, ba možno říci, že hymny Ferreriho převyšují svou dokonalou formou klasickou i mnohé hymny pozdější doby, které byly do Breviáře vloženy.

Dom Guéranger zvláště si cení hymnu de Communi Apostolorum et Evangelistarum:

Gaudete, mundi principes
Qui veritatis dogmata
Vita profusa et sanguine
Plantastis omnem Ecclesiam

A ke konci: Favete nobis, maximi
Patres, favete, quaesumus,
Cum iudicando saeculum
In nubibus sedebitis.

Pro srovnání, jak změněn původní text dvojím přepracováním (Ferreriho a za Urbana VIII., jenž se nachází v nynějším breviáři Římském), uvádíme třetí strofu hymnu z nešpor vánočních:

Původní text (neznámého autora před rokem 950):

Memento salutis auctor,
Quod nostri quondam corporis
Ex illibata Virgine
Nascendo, formam sumpseris.

Přepracování Ferreriho:

Esto memor piissime
Nostrae salutis artifex
Quod nostra membra sumpseris
Ex illibata Virgine.

Přepracování od čtyř jesuitů za Urbana VIII.:

Memento, rerum conditor,
Nostri quod olim corporis
Sacrato ab alvo Virginis
Nascendo, formam sumpseris.

Jak prostou formou básnickou, plynulou řečí, prostou a nešroubovanou vyjadřuje se neznámý autor a jak vyumělkovanou vazbou, přehazováním slov, aby se zadost učinilo klasické formě latinské, poopravili hymnus renesanční básníci! I při přepracování vidět přece básnické nadání Ferreriho proti těžkopádnosti oprávců za Urbana VIII.

Breviář Ferreriho. Na čelném místě svého hymnáře uvádí Ferreri, že vydá i nový breviář, redigovaný v témže duchu jako hymny, a to na rozkaz Lva X. a Klementa VII. Jako charakteristickou značku uvádí Ferreri, že tento breviář bude stručný, krátký, pohodlný a že v něm odstraněny budou všechny omyly. Plán Ferreriho se neuskutečnil a jeho breviář zůstal v rukopise. Dodnes však není znám tento rukopis, snad se ztratil, přece však stopy tohoto breviáře jsou v breviáři Quiñonově. Bäumer, str. 391, se domnívá, že byl tento rukopis zničen za hrozného řádění císařských vojsk r. 1527, které dobylo Říma a hrozně jej poplenilo. Papež, obléhán jsa po sedm měsíců na hradě Andělském, přinucen k míru. Následek byl, že skvělá společnost na dvoře papežů z rodu Medici byla rozprášena; hlavní pak representanti tohoto hnutí počali vážněji jednati, neboť reformační hnutí v Německu otevřelo oči všem, kteří se tak lehkomylně dívali na svět.

O opravě breviáře a liturgii mělo se jednati i na sněmu *Lateránském V.*, který svolán byl bulou papeže Julia II. dne 17. července 1511 a zahájen 2. května 1512. Sám Lev X. slíbil, že vezme opravu oficia do svých rukou. Historie však nepodává nic určitého; neboť doba sama, její duch nebyl nikterak nakloněn vážné opravdové reformě náboženské. Sami papežové Lev X., Klement VII. a Pavel III. podléhali více literatuře pohanské, aby věnovali pozornost krásám středověké liturgie.

VI.

BREVIARIUM SANCTAE CRUCIS

(BREVIÁŘ FRANT. KARD. QUIÑONA)

Klement VII. nevzdal se po smrti Zachariáše Ferreriho myšlenky vydání nového breviáře. Pro tuto práci byl vyhlédnut františkán *František Quiñonez*, kardinál titulu sv. Kříže Jerus. v Římě, Španěl, syn Diega Fernanda z Quiñonez, hraběte z Luny. Pro své vynikající vlastnosti byl r. 1522 zvolen za generála svého řádu. R. 1526 a 1527 bylo mu svěřeno uzavření míru s císařem Karlem V. R. 1528 byl jmenován kardinálem. Quiñonez byl zvláštní přítel a důvěrník Klementa VII. a jeho nástupce Pavla III.; pro své vědomosti, obratnost a vlivné postavení měl význačné místo na papežském dvoře. Byl z malého kroužku prelátů, kteří se opravdu snažili o vážné reformy in capite et in membris. Úloha vydání nového breviáře, kterou papež Klement VII. svěřil Quiñonovi, nebyla snadná. Má-li být liturgická modlitba, konaná denně oficiálně Církví, dokonalá textem i formou, k tomu je potřebí nejen vroucnosti vnitřní, ale i hlubokého theologického vzdělání. Tomu, komu je svěřen ten úkol — vypracovati officium — má mít ve vysoké míře talent kritický, žár mystiky, úctu k dílům světců a takt ve výběru ideí a myšlenek starých i nových theologů. Po sedmileté práci, na níž pracoval s pomocí dvou Španělů, *Diego Neyla*, pozdějšího kanovníka v Salamance, a *Gasparda de Castro* (nebo *Arovalo*), mohl Quiñonez r. 1535 položit nový breviář k nohám papeže Pavla III. V únoru nebo 1. března 1535 vyšel tento breviář spíše ve formě »pokusného balonku« jako »publica deliberatio« (jak se sám autor vyjadřuje): *Breviarium Romanum ex sacra potissimum Scriptura et probatis sanctorum historiis collectum et concinnatum*. Toto první vydání je velmi vzácné, jeden exemplář tohoto vydání je v knihovně Bibliotheca Angelica v Římě a je vytištěn Apud Antonium Bladum Asulanum anno Domini MDXXXV Kal. Martiis.

Přesto že to byl jen pokus, kterým se chtěl autor přesvědčiti, jak by reforma breviáře byla přijata, dostalo se mu takového přijetí, že za 17 měsíců (od 1. března 1535 do července 1536) vyšel v osmi vydáních*) a během 40 let do Pia V. vyšlo na sto různých vydání. Všechna tato vydání se však řídila podle druhého, definitivního vydání, v němž Quiñonez upravil nedostatky prvního pokusného vydání podle kritiky, kterou si přál v libera deliberatio.

Zprvu se tento breviář těšil nesmírné popularitě, přibývalo však kritických hlasů, které jej naprosto zavrhovaly; po nadšení pro tento breviář přišlo ochlazení, až zne-

*) V Římě 2, v Benátkách 1, v Lyoně 1, v Paříži 3 (ne-li více) a v Antverpách 1 vydání.

náhla upadl v úplné zapomenutí. Ostatně autor sám nechtěl vytvořit nový breviář, nýbrž znovu se vrátit k staré, původní formě officia, přece však jeho pokus znamenal úplné přerušování se starobyklou tradicí. Proto není zapotřebí úplně zavrhnouti tento breviář a odsuzovati jej, jak činili staří i novější liturgikové, neboť jeho účelem nebylo odstranění staré officium, konané veřejně, jak autor praví sám v předmluvě a jak je řečeno v breve Pavla III.; měl sloužiti výhradně soukromé potřebě.

V předmluvě vykládá Quiñonez zásady, které ho vedly ke skladbě tohoto breviáře; udává tři důvody, pro které Církev uložila kněžím závazek recitovati breviář:

1. Ordinace kněze činí ho oficiálním prostředníkem mezi Bohem a lidmi; 2. kněz má usilovati o ctnost a svatost, aby sloužil jako vzor a příklad lidu; a právě modlitba má ho k tomu vésti, neboť obrací mysl k Bohu a k uvažování o věcech věčných; 3. denní četbou Písma sv., dějin církevních a životů svatých má získávati potřebných vědomostí.

A právě v breviáři a officiu, jak bylo používáno od 12. stol., opuštěna stěžejní zásada, kterou vyjádřil již sv. Řehoř I. a před ním sv. Gelasius, aby aspoň jednou za rok se v officiu přečetlo celé Písmo sv. anebo hlavní části, a jednou za týden byl přemodlen celý žaltář; ten pak nebyl nikdy celý recitován, neboť některé žalmy přicházely denně, jiné vůbec nepřicházely v officiu. Legendy svatých byly zčásti i apokryfní padělky, působily dojmem naprosté nevěrohodnosti. Ale Quiñonez místo aby obrátil hlavní zření k těmto uvedeným výstřelkům, položil sekyru na kořeny stromu, a to tím, že učinil radikální rozdíl v officiu mezi recitací soukromou a veřejnou in choro. Nicméně nutno uznati, že přece měl dobrou vůli a snahu odpomoci četným nedostatkům a učiniti recitování snazším a pohodlnějším, neboť jen příprava k recitování breviáře, zavedeného františkány, vyžadovala velkou přípravu v shledávání různých částí officia. Quiñonez praví: »Accedit tam perplexus ordo tamque difficilis precandi ratio, ut invendum paulo minor opera in requirendo ponatur, quam cum inveneris in legendo.« (Brev. Quiñ. Praefatio auct. ad Paulum III.)

Kardinál si vytkl trojí úkol v úpravě breviáře: a) aby celý žaltář byl jednou za týden zcela recitován; b) aby se přečetlo celé Písmo :v. jednou za rok aspoň v hlavních svých částech, a c) aby officium bylo účelně zkráceno, a to takovým způsobem, že délka pensa každý den byla přibližně stejná a nedělní officium, které bylo neobyčejně rozsáhlé, nebylo na obtíž duchovním, pracujícím v duchovní správě. Svůj plán provedl takto:

1. Každá hora skládala se ze *tří žalmů*; v laudách přistupovalo Benedictus, v nešporách Magnificat a v kompletáři Nunc dimittis; mimo to místo třetího žalmu v laudách předepsal kanticum, které v římském officiu bylo na čtvrtém místě.

2. Žalmy anebo části žalmů byly tak uspořádány, aby nebyl recitován některý žalm dvakrát.

3. Zredukoval počet lekcí na tři; lectiones breves v malých hodinkách, laudách a nešporách zmizely úplně. V matutinu byla první lekce vzata ze Starého zákona, druhá lekce z Nového zákona a třetí lekce pro svátky svatých z legend nebo z Aktů; pro neděle, ferie, svátky Páně a Panny Marie byly vzaty lekce z homilií Otců, odpovídající evangeliu, nebo také z Nového zákona (utrpení Páně, Skutky apoštolské, epištoly a Apokalypse). Lekce však byly mnohem delší, než jsou nyní, a to proto, aby

se co největší části Písma sv. přečetly; ba epištoly sv. Pavla se četly dvakrát do roka. Quiñonez vybral z legend jen ty části autorů řeckých a latinských, jejichž věrohodnost je zaručená.

4. Úprava breviáře byla velmi zjednodušena, aby při konání oficia nebylo obtíží. Rozdíl mezi oficiem nedělním a všedním a oficiem o svátcích svatých byly sotva znatelný. Podstatné části proměnlivé byly: invitatorium, hymny matutinální a v nešporách, antifony v matutinu (II. vyd. od r. 1536), v laudách a nešporách s orací a třetí lekcí matutina. Naproti tomu svátky neměly vlivu na změnu žalmů, t. j. připadl-li svátek na některý den v týdnu, braly se žalmy z toho dne, jak pro ten den byly předepsány. Autor totiž nepovažoval za užitečné přerušovati pořad žalmů nějakým svátkem, když pořad žalmů na celý týden byl přesně stanoven. V této věci opustil Quiñonez starobylou tradici od 4. a 5. století. V breviáři Quiñonově zmizely versikuly, velká i malá responsoria a v 1. vydání i antifony, které se vyskytují, ač neúplně, ve vydání druhém. Oficium za zemřelé a Officium de beata Maria omezuje jen na několik dní v roce. Několik pravidel pro takto zjednodušený breviář bylo obsaženo pod titulem *Regulae generales ad institutionem officii* na počátku knihy.

VNITŘNÍ USPOŘADÁNÍ BREVIÁŘE KARDINÁLA QUIÑONA

Po úvodu a předmluvě jest *Tabulla litterarum dominicalium*, *Aureus numerus* a *Noviluniorum canon*; pak kalendář svátků Páně a svatých. Dále: *Incrementa et diminutiones dierum ac noctium in decimum quemque diem cuiusque mensis*. Index svátků pohyblivých a nedělí nazvaných *Dominicae vagantes pro viginti octo annis* (neděle mezi Zjevením Páně a Septuagesimou a mezi 23. a 24. nedělí po Duchu Svatém). Pak následují dvě tabulae knih Starého a Nového zákona s udáním kapitol, kdy se mají čísti. Dále se uvádí abecední seznam svatých, kteří mají vlastní lekci. Uvedeno jest jedenáct pravidel pro recitování breviáře pod názvem *Regulae generales ad institutionem officii*. Pak přichází dvojí index žalmů, *Index invitoriorum et Hymnorum*, qui dicendi sunt per totum annum, quando fit officium de Dominica vel de feria. *Psalterium dispositum in dies et horas, ordine, quo totum singulis hebdomadis dicitur per totum annum*. Žalmy jsou rozděleny bez ohledu na harmonii textu anebo charakter dne, aby každý den byla stejná kvantita.

Proprium de tempore, jak Quiñonez nazývá »*Dominicale*«, počíná první nedělí adventní. Každá hora začíná modlitbou *Pater noster* a *Ave Maria* (po prvé se závěrem *Sancta Maria, Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus. Amen*).

V matutinu po *Pater* a *Ave* je *Confiteor*, pak *Domine, labia mea aperies, Deus, in adiutorium meum* a invitatorium, které se mění; invitatorium se recituje jen na počátku a na konci žalmu 94 (*Venite exultemus*). Následuje hymnus, který je pro matutinum a laudy společný, neboť Quiñonez považuje matutinum a laudy za jednu horu; laudy nemají hymnu. Po antifoně následují tři žalmy; pak *Pater noster*, *Jube, Domine, benedicere* a benedikce pro každou ze tří lekcí jiná. Po třetí lekci je *Te Deum*, vyjímaje neděle a adventní ferie a od neděle Devítník do Bílé soboty, kdy se po třetí lekci říká žalm *Miserere*.

Po *Miserere* nebo po *Te Deum* jdou bezprostředně *Laudes*, počínající *Ů: Deus, in*

adiutorium meum intende; antifona a dva žalmy a kantikum podle udání žaltáře, pak Benedictus a antifona se opakuje. Potom *℣*: Domine, exaudi orationem meam (nikoliv Dominus vobiscum) a orace denní. Hymnus v laudách není; denně s výjimkou svátků duplex připomínka de Beata Maria Virgine (nebo de Apostolis) et de omnibus sanctis. Oficiu končí slovy Benedicamus Domino a Fidelium animae . . .

Prima počíná modlitbami Pater, Ave, veršem Deus, in adiutorium; hymnus vždy týž: »Iam lucis orto sidere«; antifona se třemi žalmy (o nedělích též symbolum Quicumque), opakování antifony. Pak tento pořad: *℣*. Domine, exaudi orationem. *℟*. Et clamor . . .

Oratio: Domine, Deus omnipotens, qui ad principium.

℣. Benedicamus Domino. Fidelium animae.

℣. Pretiosa in conspectu . . . Oratio: Sancta Maria et omnes sancti . . .

℣. Dies et actus nostros in sua pace disponat Dominus omnipotens. *℟*. Amen.

O svátcích jednoduchých před *℣*. Pretiosa . . . se vkládá: Ora pro nobis s. N. (sancte, sancta N.). *℟*. Ut digni efficiamur . . . s kolektou svatého.

Terce, sexta, nona mají hymnus tentýž jako dnes, antifonu (stále stejnou), tři žalmy, Domine, exaudi, orace z laud, Benedicamus, Fidelium. (Vlastní antifonu má jen Bílá sobota a Nanebevstoupení Páně.)

Nešpory: Pater, Ave, Deus, in adiutorium, hymnus, antifona, tři žalmy, Magnificat, opakování antifony, orace se závěrem jako u malých hodin.

Kompletář počíná Pater, Ave, Converte nos, Deus salutaris noster, Deus, in adiutorium, pak bezprostředně hymnus: Te lucis ante terminum; antifona Salva nos se třemi žalmy, Nunc dimittis, opakování antifony Salva nos, Domine, vigilantes etc.; Domine, exaudi orationem, oratio: Visita, quaesumus . . .; *℣*. Benedicamus Domino, Fidelium animae, bez požehnání. Salve, Regina misericordiae (starší čtení bez Mater), atd., orace, Divinum auxilium maneat semper nobiscum. Pro čas velikonoční od velikonoce do Nanebevstoupení: Regina coeli s modlitbou Gratiam tuam quaesumus.

Hymny a orace matutina, laud, nešpor a malých hor zůstávají více méně, jako byly dříve, aspoň pro nejstarší část roku a velké svátky svatých týž s jedinou výjimkou hymnu, který je jeden v matutinu a laudách, kdežto dříve každá tato hora měla svůj vlastní.

V breviáři Quiñonově následuje po Proprium de Tempore velmi malé Proprium sanctorum a téměř nepatrné Commune sanctorum, pak Officiu sabbatinum beatae Mariae, Psalmi poenitentiales cum Letania; officiu defunctorum je závěrem tohoto breviáře. Officiu Panny Marie a za zemřelé je zkrácené a upravené po vzoru ostatních oficií.

Breviář Quiñonův je jednotvárný, suchý; množství překrásných oficií ze staré doby s květy patristické literatury a poesie je odstraněno. Zmizela oficia vánoční, sv. tri-dua (Matutinum tenebrarum), velikonoční nešpory, vlastní oficia svatých: sv. Anežky, sv. Martina, sv. Ondřeje a jiná. Adventní antifony s O, překrásné a plné vroucí zbožnosti (antiphonae maiores), zmizely, jen od třetí neděle adventní do Vigílie Nativitatis říkala se v breviáři Quiñonově antifona O Oriens v matutinu, O Rex gentium v laudech a O Emmanuel v nešporách.

PŘIJETÍ BREVIÁŘE A DISKUSE

Novota na poli liturgie vzbudila v celém západním světě křesťanském neobyčejné hnutí. Část kleru uvítala tento breviář jako opravdové ulehčení od těžkého břemene; jiní viděli v tom pokus o šťastnou reformu, jiní opět považovali breviář za neslýchanou novotu, násilné přerování se starou tradicí a snažili se zabránit jejímu přijetí jako anomálii.

Sám papež Pavel III. povolil bez dlouhého uvažování recitování oficia podle breviáře Quiñonova světským kněžím, kteří se věnují studiu a jiným důležitým pracím; nikdy však jej neschválil pro celou církev. Řeholní klerus, jako benediktini, cisterciáci, kartuziáni, premonstráti a dominikáni zůstali věrni starému officiu.

Ačkoliv se objevil reformovaný breviář s úchvalou papežskou, setkal se ihned po vyjití s prudkou opozicí. Ještě roku 1535 zaujala pařížská *Sorbonna* naprosto odmítavé stanovisko a zaslala censuru papežské stolici dne 27. července 1535: »Nikdo nemá práva takovým odvážným způsobem rušit to, co bylo během desíti století posvěceno a co je společné celé církvi. Odstranění tolika podstatných částí breviáře zaslouží, aby bylo pokáráno!« (Caroli Duplessi d'Argentré: *Collectio iudiciorum*, tom. II. Lutetiae Par. 1729, str. 126.)

Proto Quiñonez ve druhém vydání dbá již aspoň částečně výtek pařížských (antifony a čtení z Otců). Dominik Soto (De iustitia et iure, lib. I., quaest. VIII. a lib. X., q. IV.) podrobil breviář přísné kritice. Mimo jiné vytýká breviáři libovolné rozdělení žalmů; žalmy uspořádané podle ferií jsou rozděleny tak, že nemohou býti v souladu se svátkem, který by na ně připadl. Tak na př. v pátek je žalm 21. (Deus, Deus meus...), žalm 68. (Salvum me fac...) a žalm 70. (In te, Domine...). Což když připadne na pátek svátek Narození Páně, Nanebevzetí Panny Marie, kolik z těchto žalmů odpovídá tajemství tohoto svátku? Není důležité, podle Sota, recituje-li se za týden celý žaltář, důležitější je, aby modlitby a tudíž i žalmy odpovídaly času a potřebám církve. Podobně kritikuje breviář jiný učený theolog, Martin de Azpilkueta (Doctor Navarrus), ve svém díle *Commentarius de oratione et horis canonicis atque aliis divinis officiis*.

Breviář Quiñonův byl energicky odsouzen španělským theologem Janem z Arze z Palencie, a to na sněmu tridentském, kde 1. srpna 1551 legátovi a předsedovi koncilu, kardinálu Crescenziovi a Aloigimu Lippomanimu, biskupu z Verony, podal memorandum velmi propracované pod názvem »De novo Breviario Romano tollendo consultatio« (Bibl. Vatic. c. 4878).*) V pamětním spise uvádí Jan z Arze, že nyní pro schisma a nové hereze (v Německu a jinde) není doba k zavádění novot na poli liturgickém; svým breviářem ukřivdil Quiñonez veřejné modlitbě církve a otevřel bránu novotám. Kardinál Quiñonez se drží příliš četby Písma sv. Proti tomu možno namítnouti, že to přináší jmenovitě pro nevzdělaný klerus (!) mnohá nebezpečství, poněvadž jsou v novém breviáři obsaženy těžko pochopitelné epištoly sv. Pavla. Vlastní účel breviáře není vyučování, nýbrž modlitba. Pokud se týče krátkosti a jednoduchosti, možno mysliti, že tím dělá hanbu kleru a pohoršení věřícím. Vzhledem k různ-

*) Roskovány: V. 635-720.

ným »záležitostem« kleru tyto nezasluhují, aby byly brány v úvahu. Jan z Arze ví, že ti, kteří jsou horliví, byť by byli sebe více zaměstnáni studiem, péčí duchovní, přece najdou čas, aby dostáli své povinnosti v oficiu a s radostí v duši recitují antifony, kapitula a ostatní.

Nový breviář způsobil v některých diecésích roztržku mezi klerem; někteří nadšení byli pro nový, jiní se drželi starého breviáře. Generální kapituly františkánů a hieronymitánů naléhaly na papeže, aby členům jejich řádů zakázal užívat *Breviarium Sanctae Crucis* (Quiñonův).

Mnozí theologové a autority církevní se zasazovali o zachování starého breviáře; prohlašovali však, že je nutno v určitých částech starého officia provésti nutné změny. Tak sv. Kajetán z Thienny, který se svým řádem (kajetánů) zachovával starý breviář, učinil pokus o zlepšení. Sv. František Xaverský dal dobrý příklad respektování starého breviáře a přes veliké a namáhavé práce recitoval denně dlouhé officium s 9 lekcemi, ač měl dispens pro nový.

Prudká oposice proti breviáři sv. kříže nebyla však na překážku úžasného rozšíření nového, jehož poslední vydání vycházela ještě v r. 1563 (v Benátkách), 1566 (v Antverpách) bezprostředně před zákazem Pia V. bulou: *Quod a nobis* (9. července 1568), kterou byl zaveden nový oficiální breviář římský.

Rychlost rozšiřování breviáře sv. kříže spočívala v snadnosti a možnosti dosáhnout dovolení k užívání. Pavel III. dovolil, jak svrchu řečeno, recitaci nového breviáře světským kněžím s podmínkou, že si vzhledem k svým studiím a důležitým pracím vyžádají dovolení od papeže. Ale brzo legáti a nunciové různých zemí měli oprávnění, aby sami mohli povolovati petentům recitaci nového breviáře. Konečně udělovala sama papežská sekretarie a datarie licenci pro recitování breviáře obyčejnou cestou.

Španělský klerus žádal ve velikém množství o povolení a biskupům španělským bylo ponecháno na vůli bez autorisace papežské, aby přizpůsobovali breviáře svých vlastních diecésí typu Quiñonovu. Breviáře Quiñonova bylo užíváno také v Německu, jak píše sv. Petr Kanisius sv. Ignáci, neboť sv. Petr Kan. obdržel dovolení pro několik kněží v Ingolstadtu. Breviář Quiñonův dostává se však i do katedrálních a kolegiálních chrámů a dokonce i do klášterů (Saint Bertin ve Flandřích).

Je zvláštní podivuhodnou okolností, že rozšíření breviáře Quiñonova šlo na účet četných breviářů diecéských a lokálních a bylo přípravou, sice nepřímou, ale jistou, pro pozdější breviář Pia V., který by nebyl býval tak rychle odstranil právě tyto staré partikulární breviáře, užívané po více jak tři sta až pět set let, kdyby před ním třicet až čtyřicet let forma brevis et expedita et methodus facillima brevii Stae Crucis nebyla získala kněze a i biskupy, aby se zřekli svých starých partikulárních. Slova Pia V. v bule *Quod a nobis: tollimus in primis et abolemus* byla namířena proti breviáři Quiñonovu.

Zákaz Pia V. byl sice smrtící ranou pro breviář Quiñonův, ale přece se udržel ještě delší dobu, ba jeho vliv bylo znát ještě v 17. a 18. stol., kdy četným »oprávcům« officia byl předlohou. Ještě r. 1751 vyšlo *Breviarium humiliatorum ad usum monialium*, zpracované úplně podle vzoru breviáře sv. kříže. Ba někteří členové komise, ustavené papežem Benediktem XIV. r. 1741 pro opravu breviáře, brali části z breviáře Quiñonova. Dokonce úprava lekcí životů svatých nebyla bez vlivu na breviář Pia V., srovnávají-li

se legendy neboli lekce II. nokturna breviáře piánského s lekcemi starobylého kuriálního breviáře. Přes všechny své vady a stinné stránky, které měl breviář Quiñonův, nutno říci, že to byl jeden z největších pokusů o reformu a že vlastně tento breviář uspíšil tak dlouho očekávanou a žádanou reformu breviáře římského, kterou podnikl sv. Pius V. vydáním breviáře r. 1568, který se stal po dlouhých bojích vítězem a trval až do r. 1911, kdy Pius X. provedl novou radikální reformu breviáře, resp. žaltáře, z kterého koná celá Církev západní s nepatrnými výjimkami své denní pensum.

VII.

REFORMA ŘÍMSKÉHO BREVIÁŘE PIA V.

1. PŘÍPRAVY THEATINŮ PRO REFORMU BREVIÁŘE

Přes svou velikou popularitu, které se těšil breviář Quiñonův, nebyl přijat na rozhodujících místech nikterak příznivě; byla to veliká rezervovanost, kterou jevily vysoké kruhy církevní k tomuto reformnímu pokusu. Přece však, jak bylo řečeno, byl tento breviář a jeho nadšené přijetí u nižšího kleru důkazem, že *reforma dosavadního officia je naprosto nutná*. Sám hlavní odpůrce Quiñonův, Jan z Arze, vyjadřuje se jasně pro reformu a žádá, aby rubriky breviáře byly účelněji upraveny, pořad a plán breviáře zjednodušen, legendy přehlednuty, taktéž čtení Písma sv. v lekcích nedělních a feriálních. Reformu breviáře mají vykonati osoby zkušené, vzdělané, mající hluboké vědomosti.

Volání po reformě bylo čím dále tím živější. Tyto požadavky vycházely ze synod, jako v Bourges (1528), v Kolíně (1536), v Mohuči (1549), v Kolíně (1550), v Reměši (1564) a v Cambridge (1565), zvláště naléhavé byly požadavky synody v Solnohradě.*)

Při všech těchto snahách bylo viděti, že snáze je kritisovati než dáti do rukou kleru dílo, které by uspokojilo všechny; rozhodnuto tudíž držeti se starého breviáře do té doby, až generální koncil otázku breviáře rozhodne autoritativně. Sám Řím se nestavěl na odpor snahám reformním a tentýž papež *Klement VII.* (1523—1534), který svěřil úkol reformační kardinálu Quiñonovi, dal rozkaz zakladateli kongregace theatinů (*Congregatio clericorum regularium*), sv. *Kajetánu* z Thienny, a jeho spolupracovníku z téže kongregace, *Janu Petrovi Caraffovi* (pozd. papež Pavel IV.), aby pracovali na zlepšení dosavadního breviáře.

Řádový dějepisec Jan Baptista Tufo vypravuje, že J. P. Caraffa ve své touze konati mši sv. a officium co nejhodněji, vyžádal si pro sebe a pro svého představeného, sv. Kajetána, oprávnění k opravě a zároveň dovolení, aby mohl vyzkoušeti svou vlastní revisi breviáře ve své kongregaci. Papež Klement VII. brevem »Exponi nobis« ze dne 20. ledna 1529 svolil, aby mohli recitovati svůj breviář. Papež prohlásil, že svoluje řeholníkům jejich řádu užívati i v choru i v soukromé recitaci officia jimi opraveného, a dispensoval je od římského officia, římského misálu, jakož i od officia B. Mariae V. a ostatních přídatkových officí »attenta occupatione vestra«; zakázal

*) Usnesení synod jsou citována v Roskovány, *De Coel. et Brev.*, tom. V.

však, aby nikdo jiný neužíval opraveného oficia, dokud nebude předloženo sv. Stolicí a dokud nebude dána kanonická aprobace.

Caraffa se pustil s chutí a s nadšením do práce. Origenovy homilie byly vypuštěny; rubriky starého oficia nahrazeny novými, lépe uspořádanými a jasnějšími. Caraffa zkrátil znatelně officium nedělní primy, a uspořádal lépe kompletář. Připadlo-li officium některého svátku na neděli, komemorace neděle neměla býti nikdy potlačena tak, jak se často stávalo v kuriálním breviáři. Některé hymny nahradil novými, lépe znějícími, a podnikl menší opravy (Bäumer, str. 414). Práce Caraffova narážela na nesnáze a překážky, přece však Caraffa s prací spěchal, až svůj návrh mohl předložit kurii. Ale papež, pln ohledu, odkládal schválení a žádal nové a nové návrhy, až zemřel.

Po smrti papeže Klimenta VII. nastoupil *Pavel III.* (1534—1549), za jehož pontifikátu vyšel breviář Quiñonův; za papeže *Julia III.* (1550—1555; papež Marcel II. vládl jen několik měsíců), kdy humanismus a klasicismus byl v rozkvětu, nebylo na schválení Caraffova breviáře naděje. Caraffa, unaven dlouhým čekáním, žádal papeže, aby vzhledem k svému stáří byl dispensován od recitování starého breviáře, a možno-li věřiti některým autorům,*) používal prý pak breviáře Quiñonova. Ale s určitostí lze prohlásiti, že svého breviáře užíval. Když však Caraffa byl zvolen za papeže jako *Pavel IV.* (1555—1559), znovu se s pomocí svých přátel, zvláště ze svého řádu, kardinála Bernardína Schotta, biskupa v Trani, svého zpovědníka Geremia (Jeremiáše) Isachina a Viléma Sirleta chopil práce. Papež recitoval svůj opravený breviář s těmito třemi preláty ve své soukromé kapli, a tak spojoval teorii s praxí.

Po svém nastoupení vydal Pavel IV. dekret, adresovaný autoritám církevním a nunciům v cizině, jímž zakazoval povolovati znovu privilegia vzhledem k officiu a recitovati breviář Quiñonův; od té doby, r. 1556, skutečně již nevyšlo, alespoň v Římě, žádné nové vydání tohoto breviáře.

Papež Pavel IV. zemřel dříve, než mohl vydati svůj reformovaný breviář; bylo to řízení Prozřetelnosti, že definitivní vydání breviáře bylo podrobeno důkladnému zkoumání, a jeho vydání ponecháno svatému papeži Piu V.

2. OTÁZKA BREVIÁŘE NA SNĚMU TRIDENTSKÉM

Theologové a otcové se zabývali na sněmu tridentském také otázkami liturgickými a zvláště breviářem, poněvadž oprava breviáře souvisela s opravou římského misálu; tyto otázky projednávali v první periodě koncilu (1545—1547) a v druhé (1547 až 1551—1552). Podrobně byla projednávána otázka breviáře v posledních letech 1562—1563 za Pia IV.; jednání o té věci bylo příliš vleklé a příliš detailní, takže sám sv. Karel Borrom. naléhal na rychlejší projednání.

Žádostí z křesťanského světa, aby se na sněmu konečně rozhodla otázka breviáře,

*) Schmid: Studien über die Reform des röm. Breviers und Missales unter Pius V. (Tüb. Quartalschrift, 1884, str. 479).

sešlo se mnoho. Sám císař Ferdinand I. (1558—1564) na žádost Karla V. a sněmu v Augšpurku dal vypracovati biskupu Urbanovi z Gurku, císařským radům Giengerovi, Seldovi a Sinkmaierovi a theologům Cithardovi a Staphylovi plán reformy breviáře, který odevzdal svému vyslanci na sněmu, aby jej tam odevzdal legátům. XI. a XII. článek tohoto memoranda žádají více zbožnosti při recitování oficia, důkladnou zkoušku a pečlivou korekci breviáře; koncil má vypustiti všechno, co se tam během století vloudilo, odstraniti apokryfní čtení a zkrátiti dlouhé modlitby, neboť jest lépe *zbožně a s radostí recitovati pět žalmů, než s odporem a nechutí celý žaltář*. Text breviáře má býti vzat jen z Písma sv., z děl Otců a autentických legend (*Summarium petitionum Caesaris super reformatione u Martěna a Duranda v dile: Veterum scriptorum et monumentorum ecclesiasticorum et dogmaticorum amplissima collectio. Paříž 1724—1733, tom. VIII., fol. 1426*).

Roskovány (*Coelibatus et Breviarium tom. V., str. LX a 226*) uvádí XII. článek memoranda, kde se praví: »...expediret utique hanc taediosam prolixitatem habito delectu resecari, cum melior sit quinque Psalmorum decantatis cum cordis serenitate et hilaritate spirituali, quam totius modulatio Psalterii cum cordis anxietate atque tristitia.«

Odpovědi kardinálů-legátů k tomuto požadavku bylo: »...potius augendus est numerus Psalmorum, qui cantantur in divinis officiis; nec laici conqueri possunt, quod non tenentur ipsi singulis interesse, minus Clerici, quia hoc eorum munus est...« (Roskovány V, str. 227). Legáti nepředložili koncilu císařovo memorandum, nýbrž jen výtažek. Vyslancům císařovým bylo sděleno, že revise breviáře bude svěřena komisi, mající za úkol pořídit Index librorum prohibitorum, a že lze sotva doufati, že bude změněn tradiční ritus Církve římské, užívaný od doby Řehoře VII., a že bude změněno pensum servitutis.

Také *dvůr francouzský* se velice zajímal o otázku breviáře. Kardinál lotrinský, Charles de Guise, který přišel do Tridentu 13. listopadu 1562 s patnácti francouzskými preláty, měl poručeno, aby jménem *Karla IX.* (1560—1574) nebo jeho matky Kateřiny z rodu Medici a generálního sněmu franc. (*États généraux*) usiloval o toto: officium divinum budiž pure et rite vykonáváno, modlitby budťež očištěny od všech pověrečných prvků: Ut peteret urgeretque, quo divina officia pure ac rite peragantur, rescissisque superstitionibus caeremoniae precesque emendarentur (*Grancolas, Comm. in Brev. lib. I., str. 10*).

Taktéž biskupové španělstí poslali koncilu tridentskému memorandum, týkající se reformy breviáře; toto memorandum předložil sněmu jménem celého království aragonského biskup Osca. Biskup Osca nebo Huesca si mezi jiným stěžuje, že římský breviář je přes zákaz Pavla III. nahrazen ve většině španělských chrámů breviářem Quiñonovým. Má-li býti zachován čistý kult křesťanský a jednota liturgie, panující ve Španělsku od dob Řehoře VII., je nutno odstraniti novoty a obnoviti starý dobrý breviář s opravami, navrženými Pavlem IV. (*Arch. Vatic. Concil. Trident. cod. 108, fol. 276*).

Legáti se ujali otázky breviáře a již 23. listopadu 1562 oznámili do Říma, že vypracovali návrh dekretu, který by mohli odeslati papeži Piu IV. nebo jeho státnímu sekretáři, kardinálu Karlu Borromejskému. Otázka breviáře byla však na nějaký čas

odsunuta, poněvadž koncil se radil o důležitých otázkách primátu. Otázka breviáře byla projednávána opět v červnu 1563, jak vidno z dopisu (24. června 1563), kterým legáti prosí Karla Borromejského o zaslání přípravných prací Pavla IV. Navrhují, aby byla jmenována komise pro revisi breviáře, již by sloužily za podklad práce Pavla IV. Dne 22. července potvrzují příjem aktů a žádaného exempláře s korekturami Pavla IV.

O složení tridentské komise pro opravu breviáře není bližších zpráv. Možno však podle Schmida (*Tübinger Quartalschrift*, 1884, str. 625) míti za to, že to byli titíž členové, kteří se nacházeli v komisi, určené pro *Index librorum prohibitorum*. K tomuto názoru se připojuje i Batiffol (l. c. 237 a 239). Jisto je, že aspoň tři otcové koncilu, kteří se později zúčastnili prací na breviáři, byli členy komise pro index.

Členy komise pro opravu breviáře byli:

1. *Leonardo Marini*, arcibiskup z Lanciana, pozdější biskup z Alby, Janovan a dominikán. Papežové mu svěřovali důležité úkony; byl visitátorem a legátem papežským u císaře a krále španělského a portugalského († 1573).

2. *Muzio Calinio*, arcibiskup zaderský, jeden z velmi aktivních údů koncilu tridentského; zasloužil se o reformu breviáře; zemřel v pověsti svatosti r. 1570.

3. *Egidio Foscarari*, dominikán, rodem z Bologne. Za svého episkopátu v Modeně byl nespravedlivě papežem Pavlem IV. uvržen do vězení, odkud byl téměř po celoroční přísné vazbě propuštěn; zemřel r. 1656.

Vedle těchto členů komise nutno se zmíniti o Angličanu Thomasu Goldwellovi, biskupu ze St. Asaph (jeho životní dráha byla velmi pohnutá; po vyhnání z Anglie byl generálním vikářem sv. Karla Borrom., aktivně se zúčastnil revise *Martyrologia* za Řehoře XIII.; zemřel v Římě jako poslední biskup býv. anglické hierarchie dne 3. dubna 1585).

Dva směry na koncilu tridentském. Poněvadž komise pro opravu breviáře neskončila na podzim 1563 svých prací, chtěla v nich pokračovati, ale Pius IV. naléhal netrpělivě, aby sněm byl už konečně uzavřen. Za těchto okolností vznikly mezi otci koncilu dva směry. První chtěl naprostou uniformitu — jednotnost — v celé církvi, druhý pak dával přednost zvláštním partikulárním ritům a obyčejům jednotlivých diecézí a řádů a uznával *právo historického vývoje*. Poněvadž rozhodnutí nebylo dosaženo, věc předložena papeži s žádostí, aby veškerá péče byla věnována revisi a korekci.

Někteří preláti však, mezi nimi Antonio Augustino, biskup z Léridy, pozd. biskup v Tarragoně († 1586), živě se stavěli na odpor tomu, aby otázka breviáře byla vzata z jednání koncilu, uvádějíce, že v Tridentě jsou dány všechny podmínky k zdárnému provedení revise, neboť tam jsou biskupové ze všech zemí a tam je možno poznati ritus různých zemí. V Tridentě jsou osobnosti, zběhlé v otázkách liturgických, znalé křesťanského starověku a tradice.

Ale většina jich nesouhlasila s těmito názory a žádala uzavření koncilu. Ostatně se nejednalo o to, aby Církvi byla dána nějaká nová kniha oficia, nýbrž aby bylo opraveno dosavadní officium. Proto se koncil právem rozhodl, aby papeži byla přenechána starost o nový breviář, což bylo činem velmi moudrým.

3. PROVEDENÍ REFORMY

Papež Pius IV. zemřel 10. prosince 1565; jeho nástupce Pius V. vzal otázku breviáře a misálu energicky do svých rukou a po své volbě na počátku r. 1566 potvrdil komisi pro revisi breviáře, již rozmnožil o některé nové členy. Mimo čtyři členy svrchu jmenované stali se ještě členy komise:

1. *Kardinál Bernardin Schotto*, arcibiskup v Treni, z řádu theatinů († r. 1568 v Římě).

2. *Vilém Sirleto*, narozený r. 1514 v Guardavalle v Kalabrii, vynikající filosof, matematik a theolog; znal dokonale latinsky, řecky a hebrejsky, spolupracoval na význačných dílech kurie — na římském katechismu, misálu, breviáři a na vydání bible: *Biblia Vaticana*, vulg. *Editionis Sixti V.* O Sirletovi možno říci, že byl duší komise. Zemřel r. 1585.

3. *Poggiani* — znamenitý latinista, spolu se Sirletem pracoval na literárním uspořádání největší části legend breviáře neboli lekcí II. nokturna o svátcích svatých; uspořádal vybrané lekce z breviáře Quiñonova, které byly přeneseny do nového breviáře.

4. *Curtio de Franchi*, kanovník od sv. Petra, pomáhal na reformním díle.

5. *Vincenzo Massi*, z řádu theatinů, vynikal svými vědomostmi z církevní historie.

6. *Messer Accursio*.

7. *Kardinál Antonio Caraffa*, synovec papeže Pavla IV., přeložil do latiny některé řecké Otce, vydal opravený překlad Septuaginty; pro své znalosti a přísný život od papežů velmi vážený.

8. *Ponce de Léon* (*Pedro Ponce de Léon de Placentia*), nezúčastnil se přímo prací reformní komise, ale svými návrhy a pracemi přispěl mnoho k revisi. Jeho návrhy byly: nechť jsou v breviáři ponecháni všichni svatí, kteří jsou v mešním kánonu, dále všichni učitelé řečtí a latinští, zakladatelé řádů a dva sloupy scholastiky, sv. Tomáš a sv. Bonaventura. V *Proprium de tempore* nechť je označeno, odkud jsou brány lekce z Pisma sv.; totéž ať se učiní s lekcemi z Otců nebo Učitelů.

V komisi byli ještě jiní, na př. *Pietro Galesini* z Ankony, *Paolo Clerici* a kardinál *Paleotti*.

PRACE KOMISE

Principy, které vedly Pavla IV. a spolupracovníky a které přijal i koncil trident-
ský, byly přímým opakem těch, podle kterých pracoval kardinál Quiñonez.

Zásadou bylo: V novém breviáři nemá býti zrušeno nic, co bylo ve starém; také se nemá zaváděti nic nového. Rozdíl mezi textem oficia veřejně (v choru) konaným a soukromě recitovaným musí zmizeti, poněvadž officium se má recitovati denně ve jménu a na rozkaz Církve a za lid křesťanský; officium zůstává v podstatě »*publicum*«, i když je kněz recituje sám ve svém pokoji. To je to jediné, co může zachovati kontinuitu křesťanské tradice v liturgii.

Komise za předsednictví kardinála Sirleta prováděla tyto zásady, probírajíc staré rukopisy a studujíc antifonáře, breviáře, žaltáře, lekcionáře a Ordines nejvýznamnějších chrámů římských a vatikánské bibliotéky.

Největší změna v textu breviáře se týkala legend svatých (čtení II. nokt.) a 2. a 3. lekce of. simplex v proprium Sanctorum pro lekce z děl Otců »sermones et homiliae«. Jednalo se jen o to, učiniti rozmyslnější výběr. Pokud se ostatních částí týče, nepotřebovaly »correctio«, byly-li vzaty z Písma sv. Dále šlo o to, jak je nejlépe rozdělit a uspořádati. Orace (kolekty) v breviáři byly většinou od sv. Řehoře, sv. Gelasia a sv. Lva nebo byly obsaženy v starých sakramentářích anebo v starých Ordines, po případě v kolektořiích, a nepotřebovaly tudíž revise, jsouce psány formou skutečně klasickou a odpovídající duchu liturgie. Změny se nemohly týkati antifon a responsorií, poněvadž následkem toho potřebovaly by novou úpravu chorálních melodií, a právě tyto hudební části oficia vykazovaly úctyhodné stáří. Charakter liturgického roku, jak se utvářel během staletí, měl býti v podstatě zachován v třech hlavních cyklech svátků: a) vánoce s adventem a Zjevením Páně; b) velikonoce s obdobím, jež jim předchází, a pohodím (od Septuagesimy až do oktávy Nanebevstoupení Páně); c) svatodušní svátky a svátky následující. Též slavení zbytku liturgického roku, t. j. nedělí a dnů liturgických (Dominicae et feriae per annum una cum feriis privilegiatis post Epiphaniam et Pentecosten), mělo býti zachováno. Naproti tomu korektoři byli toho mínění, že by bylo lépe podržeti méně svátků, aby officium nedělní a feriální nebylo potlačováno. Měli na zřeteli ideál sv. Řehoře Velikého, ať již jeho skutečného či jen připravovaného díla v organisaci oficia. Přesto zachovali četnou řadu svátků, které byly po Řehořovi přijaty do kalendáře; při tom však pečovali, aby se tato oficia zpravidla jen omezovala na vlastní lekce, ale vlastní hymny, antifony a responsoria byly vyloučeny. Naproti tomu jednotlivým chrámům, klášterům a diecésím bylo dáno na vůli obohatiti breviář bohatšími officií vlastními jednotlivých místních svatých.

Největší starostí korektorů breviáře byly t. zv. historické lekce, týkající se životů svatých. Během staletí se totiž vloudila do lekcí II. nokt. četná čtení apokryfní, která byla často velmi nevhodná, nevkusná a nedůstojná svatých. Po vážném zkoumání a důkladné úvaze se rozhodla komise učiniti výtah ze zvláštních životopisů a sbírek, které měly nejlepší známky; skladatelé těchto lekcí s výjimkou některých životopisů, vyňatých ze sv. Jeronyma nebo sv. Řehoře, nebyli jmenováni, neboť panovalo přesvědčení, že jméno papeže, pod jehož autoritou byl breviář vydán, je dostatečnou zárukou, že bylo použito jen autorů autentických. Komise Pia IV. a Pia V. viděla v legendách svatých, v breviáři obsažených, cenný materiál. Komise prozkoumala a rozumně upravila 84 těchto legend, když je předtím srovnala s prameny; mnohé z nich obdržely novou formu, aby nebyly ani »příliš suché ani jednotvárné, ale aby byly dosti obsažné a skýtaly rozmanitost«. Z legend, které nepřijal breviář Quiñonův, bylo vzato do nového breviáře 55. Z breviáře Quiñonova přijato 89 lekcí.

Některé svátky nemají však legend ve vlastním slova smyslu, nýbrž lekce II. nokt. jsou vzaty ze »Sermo Sti Patris«, jako: sv. Josefa, sv. Jana Evang., sv. Matěje, sv. Marka, sv. Štěpána. V novém breviáři byla vynechána řada svatých, kteří se nalézali v breviáři Quiñonově.

4. VYDÁNÍ REFORMOVANÉHO BREVIÁŘE PIA V.

BREVIARIUM PIANUM

Když komise skončila práce a všechno pečlivě zrevidovala, nový breviář konečně roku 1568 vyšel. Tento rok stejně jako rok 1911 je v dějinách breviáře velmi důležitý; znamená novou dobu římského officia.

Nový breviář vyšel v Římě u římského tiskaře Pavla Manutia v létě 1568, a to hned v třech vydáních: dvě vydání in folio nebo in quarto a jedno in octavo, aby se s recitací mohlo ihned v roce 1569 v Římě začít.

Titul tohoto breviáře je: *Breviarium Romanum, ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, Pii V. Pont. Max. iussu editum*. Romae, MDLXVIII. Cum privilegio Pii V. Pontificis Maximi, in aedibus populi Romani, apud Paulum Manutium.

Publikační bula Pia V. »*Quod a nobis*« ze dne 9. července 1568, obsažená na počátku breviáře, předpisuje napříště, že breviář Quiñonův a ostatní, které se nemohou vykázati trváním více než dvoustaletým a nejsou svatou Stolicí výslovně schváleny, ztrácejí privilegia a nemůže už jich býti používáno. Starobylé obyčeje a hodné uznání se novým breviářem neodstraňují a mají právo na další trvání; přijetí nového breviáře jest však ponecháno svobodné volbě biskupů a kapitul.

Bula určuje lhůtu pro přijetí breviáře: v Římě se tak mělo státi po uplynutí jednoho měsíce od vydání, v Itálii (intra montes) po třech měsících, v ostatních zemích (qui ultra ubique locorum degunt) určila bula zákonitou lhůtu šesti měsíců, jestliže ovšem tato doba bude stačit k pořízení potřebných výtisků.

Výhradní právo k tištění (monopol) bylo svěřeno římsko-benátskému tiskaři Pavlu Manutiovi (který byl povolán do Říma v r. 1561), ale vzhledem k četným žádostem obdržel tento tiskař od papeže 11. listopadu 1568 dovolení, aby tisk mohl svěřiti i jiným tiskařům. Slavný nizozemský knihtiskař *Kryštof Plantin* v Antverpách první žádal papeže prostřednictvím kardinála de Granvelle, aby sám mohl vytisknouti první vydání; papež však odpověděl, aby se dělil s Manutiem. Manutius žádal na Plantinovi tři sta tolarů; pro Nizozemí a později pro ostatní země desátek, t. j. za každý desátý výtisk prodejní cenu, která se měla odváděti Pavlu Manutiovi. Papežským brevem z 22. listopadu 1568 »*Cupientes utilitati Christi*« potvrzeno privilegium Plantinovi pro Nizozemsko; kanovník antverpský Frant. Donker byl papežem pověřen, aby bděl nad tiskem, opravoval a srovnával co nejdůkladněji antverpský tisk s originálem, v Římě vydaným.

Filip II. schválil monopol nejen pro Nizozemí, ale i pro Španělsko, když sv. Stolica dovolila pro Španělsko některé změny v liturgických knihách.

Nový breviář byl však tištěn brzo i jinde: v Kolíně, Lutychu, Antverpách (u Trignesia) a v Benátkách.

5. OBSAH NOVÉHO BREVIÁŘE

Za titulním listem a listem s bulou a privilegiem tiskaři přichází výklad o zlatém počtu, o způsobu nalézání doby velikonoční (*Aureus numerus et Paschae inveniendi ratio*), ve vydání antverpském z r. 1569: *Epactae et litterae dominicales*. Dále *Kalendarium perpetuum*, v němž pro každý svátek svatého nebo pro *Officium de octava seu commemoratio alicuius Sancti* je udána stránka, kde se nalézá svátek nebo *officium* (v římském vydání in 8° je *kalendarium* až na str. 45—46). Po generálních rubrikách jsou *Absolutiones et benedictiones ad lectiones*, *Suffragia sanctorum* neboli *Commemorationes communes de Cruce, de Beata Maria Virgine, de Apostolis, de Pace*, pak jsou *Tabulae litterarum dominicalium*.

Po opravě juliánského kalendáře, který byl tehdy o 10 dní pozadu, což způsobovalo nesnáze ve vypočítávání zlatého počtu, zaveden po roce 1582 (za Řehoře XIII.) do breviáře piánského kalendář opravený.

Kalendář breviáře Piova čítal se svátky Panny Marie a se svátky simplex celkem 185—190 svátků; dvacet svatých mělo pouhou připomínku ve dnech, kdy se slavil jiný svátek (na př. sv. Menny 11. list. na sv. Martina). Různé svátky, jako Narození a Nanebevzetí Panny Marie, sv. Jana Křtitele, sv. Petra a Pavla, sv. Vavřince a Všech svatých, měly oktávu, na niž nepřipadal žádný svátek. Vedle těchto 182 dní, obsazených svátky (*Officia sanctorum*), zůstávaly ostatní dni — tedy polovina roku — volnými mimo svátky Páně: vánoce, Zjevení, *Tempus passionis*, velikonoce, Nanebevstoupení, letnice, Božího Těla se svými oktávami a vigiliemi, dále kromě svátků sv. Kříže, Proměnění Páně, Posvěcení chrámu — pro *officium de Dominica et feria*, jichž počet však nebyl každého roku stejný, neboť svátky vyšší než semiduplex, jestliže připadaly na neděli, byly transferovány na první volný den.

Počet svátků (duplex) byl asi šedesát, neboť některé svátky, jako sv. Jáchyma, sv. Františka z Pauly, sv. Bernardina, sv. Antonína Pad., byly radikálně odstraněny; ostatní dřívější svátky duplicita neboli semiduplicita se staly pouhými připomínkami (sv. Eufemie, sv. Voršila, sv. Tekla, sv. Saturnin). Svátků semiduplex bylo 30—40, připomínek, svátků a oficií simplex 33, pro něž se bralo *officium* z největší části z žaltáře jako o dnech feriálních. Celkový počet dnů, obsazených oficiem svatých (*Proprium* nebo *Commune*), čítal asi 120 dnů, t. j. třetinu roku.

Po kalendáři následují s *Breviarium Pii V. Rubricae generales*, jejichž vzorem bylo *Directorium divini officii*, vydané Ludvíkem Ciconiolanem v Římě 1540 a schválené Pavlem III. Tyto nové rubriky se liší podstatně od starých jak uspořádáním, tak podrobnostmi, kdežto staré breviáře měly spíše brevia, jak bylo svrchu vyloženo. Rubriky breviáře piánského byly opraveny a rozmnoženy za Klementa VIII. r. 1602 a Urbana VIII. r. 1632; za Lva XIII. učiněny podstatné změny v translaci svátků a pokud se votivních oficií týče: »*Officia votiva per hebdomadam ad libitum dicenda.*« Tyto rubriky breviáře Pia V. zůstávaly v podstatě (s výjimkou, učiněnou za Lva XIII.) stejné až do Pia X.!

HODNOST SVÁTKŮ

Původně, t. j. v 3. a 4. stol., ba ještě v 5. a na počátku 6. stol., počet svátků, zvláště svátků svatých, byl velmi malý. Svátky svatých mučedníků, k nimž přistupovalo několik svátků sv. vyznavačů (sv. Silvestr, sv. Martin, sv. Basil, Benedikt, Atanáš) byly jako svátky Páně (vánoce, velikonoce atd.) slaveny s vigilií, t. j. lid se odebral večer v pokročilou hodinu do chrámu a tam ztrávil noc pěním žalmů, čtením Písma sv. a jeho komentářů, Aktů mučedníků a modlitbami.

Od 7. a 8. stol. vzrůstá počet svátků, ale činí se již rozdíl ve stupni slavení. Nové svátky byly většinou prostě komemorovány v Martyrologiu v primě, dále v nešporách a nočním oficiu, kde se na počest svatých recitovala modlitba.

Nejvýznačnější svátky — »duplicia« a také některé »semiduplicia« obdržely své vlastní officium. Ostatní byly považovány za simplicia, t. j. v den, kdy se slavil takový svátek »simplex«, recitovalo se officium feriální, avšak četla se jedna nebo dvě lekce ze života dotyčného světce a na jejich počest se recitovala kolekta, antifona a hymnus. Od 14. a 15. stol. začaly se i tyto svátky »simplicia« slaviti stejně jako semiduplicia, t. j. třemi nocturny s devíti lekcemi; v případě konkurence s vyšším svátkem byly přenášeny na jiný volný den, třeba z jednoho roku na druhý! Následek toho byl, že officium dominikální a feriální skoro úplně vymizelo. Aby se tento nešvar odstranil a aby zůstala pokud možno zachována ordonance žaltáře, t. j. officium nedělní a feriální, nesměly se nadále svátky »simplicia« přenášeti; officium simplex má přednost jen před officiem de ea.

Jaká byla toho příčina, že počet svátků dvojných a podvojných stále vzrůstal? Jisté jest, že příčinou toho vedle zbožnosti byla i ta okolnost, že officium feriální a simplex podle původního způsobu (ut in Psalterio) bylo velmi dlouhé a obtížné nejen pro množství žalmů, ale i pro oficia akcesorní: officium defunctorum, malé officium B. M. V., dále v některých dnech feriálního officia byla povinnost recitovati sedm žalmů kajících, patnáct žalmů graduálních a veliký počet jiných modliteb.

Nový breviář zasahuje zde velmi důkladně: aby se pensum servitutis neprodlužovalo po odstranění tolika svátků dvojných a polodvojných obnovením officií feriálních a tak aby reforma breviáře nepřinášela vlastně zhoršení a ztížení, bylo rozhodnuto zrušiti závaznost a povinnost recitování těchto akcesorních officií; jedině na první volný den v měsíci, v pondělí adventní a postní a také o některých vigiliích a kvatembu se recitovalo, ale jen v choru, Officium de B. M. V., defunctorum, žalmy graduální a kající (středy a pátky postní), avšak jen tam, kde to bylo na různých místech obyčejem: v klášteřích a kapitulách. Kdo pak recitoval tato akcesorní officia dobrovolně, získával odpustky (100 dní pro off. def., B. M. V., odp. 50 dnů pro žalmy kaj. a grad.). Dlouhé preces feriální omezeny jen na laudy, nešpory a primu v době adventní, postní, o vigiliích a kvatembu; byly však odstraněny z matutina a malých hodinek. V kompletáři, terci, sextě a noně zůstaly z dlouhých preces dva verše a Pater noster. Tento způsob preces feriales trvá až dodnes.

Oktávy. Od 13. století byly oktávy velmi rozmnoženy, proto reforma zasahuje i sem a potlačuje oktávy svátků františkánských (sv. Františka, sv. Kláry, sv. Ludvíka Tolosánského; svátky sv. Antonína a Bernardina úplně odstraněny), dále od-

straňuje oktávy Početí a Navštívení Panny Marie. Reforma zavádí dva druhy oktáv: a) oktávy svátků Páně a b) oktávy svatých a Posvěcení chrámu.

Vzhledem k oktávám svátků Páně obdržely oktávy nejstarších a největších svátků, velikonoc a letnic, nejvyšší stupeň názvem: *Octavae specialiter privilegiatae* (dies I. ordinis).

Po těchto oktávách přicházely *octavae simpliciter privilegiatae* (vánoce, Zjevení a Božího Těla), které mimo Zjevení připouštěly slavení svátku vyššího stupně; s dovolením sv. Stolice se mohla na zvláštních místech slaviti Festa I. et II. cl. de Patrono etc. Oktáva Nanebevstoupení byla non privilegiata neboli simplex. Dies octava těchto svátků Páně byl buď svátek anebo officium duplex. Neděle v těchto oktávách se slavila in modum octavae. Oktávy svatých připouštěly festa duplicia a semiduplicia; v neděli, připadající v oktávě některého svátku svatých, nebyly ani preces, ani suffragium, a to pro komemoraci svátku. V postě oktávy svatých odstraněny.

Pro neděle předpisovala reforma ritus semiduplex; Dominicae infra annum ustupovaly před festa duplicia; opravu provedl Lev XIII. a radikálně Pius X., podle jehož reformy ustupují Dominicae minores jen před festa duplicia I. a II. cl.

Breviář Pia V. obsahuje po těchto rubrikách, které byly právě vyloženy, vlastní *Corpus breviarii*, a to na prvním místě *Psalterium dispositum per hebdomadam cum ordinario officii de tempore*.

Starobylé římské rozdělení žalmů v hodinkách kanonických, které se datuje až do 7. a 8. stol., bylo v hlavních rysech tak zachováno, aby celý žaltář bylo možno recitovati během jednoho týdne, nebyl-li přerušen nějakým svátkem. Žaltář začíná Matutinem nedělním. Mezi úvodními modlitbami Pater, Ave a Credo je v Breviáři Pia V. *Ave Maria* v znění takovém jako dnes.

Starobylé uspořádání žalmů a hymnů v nedělním a feriálním oficiu zůstalo stejné. Nedělní officium v primě bylo zkráceno. Šest žalmů, které se recitovaly v neděli před žalmem 118., bylo rozděleno mezi primu nedělní a primu pěti dalších dnů. Hymny zůstaly jako v breviáři kuriálním. Hymny v kompletáři a nedělních nešporách byly po celý rok stejné, kdežto dříve se střídaly různé hymny.

Text žalmů zůstal stejný, a to v znění Psalteria galikánského, kdežto Itala (*psalterium romanum*) byla zachována u sv. Petra v Římě, sv. Marka v Benátkách a v Miláně. Starý text podržen v částech, které se zpívají (antifony a responsoria) a v částech, které odpovídají misálu.

PROPRIUM DE TEMPORE

V této části breviáře zůstal zachován způsob, jaký zavedl Quiñonez a jak žádali všichni reformátoři breviáře od Radulfa z Riva až do koncilu Tridentského: aby se v prvním nokturnu nedělním a v nokturnu všedních dnů četl Starý zákon a epištoly a aby se matutinum nečetlo nikdy bez lekce Pisma sv. Výjimku činily feriae maiores a dni oktáv velikonoc a letnic, kdy se čte evangelium s homilií. Pořad, který byl již dávno zachováván a který odpovídal požadavkům *Corpus iuris canonici* (Decret. Gratiani, dist. XV., c. III. § 82), podržel nový breviář. Čtení Starého zákona počíná

Genesí v neděli Septuagesima. Lekce II. nokturna obsahují v oficiu nedělním a také v oficiu svatých a dnech oktáv, kde se nečte vita nebo legenda ze života svatých, vždy *sermo Sti Patris nebo Doctoris*. Pro III. nokt. je předepsána homilie na mešní evangelium toho dne.

Dominicae intercalares, u Quiñona *Dominicae vagantes*, jsou neděle po Zjevení a před Septuagesimou a neděle mezi 23. a poslední nedělí po Duchu Svatém. Pro těchto několik neděl, které se podle potřeby mohly klásti buď po Zjevení Páně anebo po 23. neděli, utvořeno zvláštní oficium: zvolily se perikopy s odpovídajícími homiliemi; orace vzata z misálu gregoriánsko-gelasianského. Pro I. nokt. těchto neděl určena na podzim čtení z proroků; před Septuagesimou epištoly sv. Pavla. O vánocích se recitovala v Římě od počátku středověku dvě matutina o 9 lekcích; tak se dělo i o některých svátcích. Reforma potlačila toto dvojí matutinum a ponechala jen jedno, kdežto druhého bylo v hlavních částech použito v oktávě, na př. při Obřezání Páně (oktáva Narození Páně).

PROPRIUM A COMMUNE SANCTORUM

Tato část breviáře byla podrobena největším změnám; jednak odstraněno množství svátků, jednak některé nově zavedeny. Redakce legend byla svěřena Sirletovi a latinistovi Poggiovi. Ostatní změny jsou podružného rázu. Pokud se pozdějších úprav breviáře týče, to právě bylo a je až do dnešní doby vystaveno stálým změnám, zejména novým a novým obohacováním kalendáře svátky svatých. Počet dvojných svátků v breviáři Pia V. byl 75, polodvojných 63; do Benedikta XIV. stoupl tento počet o 57 dvojných a 33 polodvojných, v době poměrně krátké od r. 1568—1740, tedy ani ne za dvě století, se zdvojnásobil.

Po *Propriu Sanctorum*, které končí svátkem sv. Petra Alex. (26. listopadu), následují tři abecední seznamy (indices): a) index hymnů, b) žalmů, c) kantik. Pak je teprve *Commune Sanctorum* s novou paginací.

Breviář Pia V. přináší i tu novou úpravu. Dříve první nokturn de Communi Sanctorum neobsahoval lekce z Pisma sv., nýbrž ze *Sermo* nějakého Otce. Nový breviář zavádí do I. Nokt. v Commune Sanctorum bez rozdílu části z Pisma sv., které se mělo čísti, nebylo-li možno z nějakého důvodu čísti Písmo de Scriptura occurrente z ferie anebo neděle de tempore. Ostatní změny v Commune jsou menšího významu; na př. v Commune Apostolorum rozdělen hymnus ve velikonoční době na dvě části: *Tristes erant* pro nešp. a mat., *Claro paschali* pro laudy. Invitatorium, které bylo dvojí (v době letní a zimní), ponecháno jedno.

OFFICIUM BEATAE MARIAE VIRGINIS IN SABBATO

Po oficiu oktávy Posvěcení chrámu následuje Officium B. M. V. in Sabbato; nová úprava komise spočívala v tom, že pro každý měsíc byla třetí lekce zvláštní, vzata z nějakého Otce; pro první a druhou lekci předepsána čtení de Scriptura occurrente. Antifony, responsoria, versikuly a kapitula vzata z dřívějšího Officium parvum. Toto však zůstalo nedotčeno tak, jak se utvořilo od 10. stol.

Officium defunctorum následuje v breviáři po předcházejícím. Bylo obohaceno o několik modliteb, na př. pro patre et matre sacerdotis. Na konci breviáře jsou žalmy kající, litanie ke Všem svatým a graduální žalmy s modlitbami; Ordo commendationis animae, Benedictio mensae, Itinerarium clericorum, čímž končí Breviář Pia V. V litanii ke Všem svatým restringoval Pius V. řadu invokací a zakázal vkládati nové; změněn také žalm a zkráceny modlitby.

Zmiňujeme se ještě o finální antifoně mariánské: Salve Regina, která až dosud začínala: Salve, regina misericordiae, vyšla ve znění: Salve regina, mater misericordiae; naproti tomu vynecháno »Patri« v Confiteor, kde stálo dříve: »Confiteor Deo, Patri omnipotenti«, zní v Pianum: »Confiteor Deo omnipotenti.«

6. PŘIJETÍ BREVIÁŘE PIA V.

Nový breviář bylo vlastně staré officium římské reformované; byl přijat velkou většinou s uspokojením, neboť nový breviář odstranil nepořádky a zavedl opravdový řád do recitování a stal se podkladem k uskutečnění jednoty officia v celé Církvi. Ze všech zemí a církevních provincií přicházely zprávy o přijetí breviáře jak pro recitaci soukromou, tak i veřejnou. Synody provinciální a diecesální vydávaly příkazy, aby se napříště užívalo jen tohoto breviáře; někde pak vzhledem k dovolení, obsaženému v bule, reformovaly některé diecése svůj breviář po vzoru nového, většinou však vzhledem k peněžní otázce bylo snazší přijmouti nový breviář a dáti vytisknouti pouze officia propria, než vydati svým nákladem celý breviář. Ale kapitul v Římě u sv. Petra podržela svůj starý žaltář.

Kritiky. Je přirozeno, že breviář Pia V. nemohl všechny žadatele reforem upokojiti, stížnosti se týkaly většinou lekcí II. nokt. propria sanctorum; jiní si stěžovali na text žalmů, který chtěli míti taktéž upravený; zapomněli, že komise mohla přijmouti jen text Vulgáty, schválený sněmem tridentským. Pokud se týče textů lekcí v II. nokt., po př. lekce 2. a 3. in festis simplicibus, o nichž se kriticky vyjadřoval Baronius a Bellarmin, že potřebují opravy, nutno připomenouti, že kritika pramenů, z nichž tyto lekce byly brány, nedostoupila té výše jako v pozdějších stoletích, kdy vyšla velkolepá díla: Corpus scriptorum ecclesiasticorum Vindobonense a později grandiosní dílo benediktinů sv. Maura: Acta sanctorum.

Výhody nového breviáře byly značné a vyvážily daleko všechny nedostatky, které se týkaly textu. Výběr čtení Písma sv., jeho uspořádání, dále homilie považovati nutno za šťastné. Až na některé výjimky, jsou homilie v breviáři Pia V. pravými perlami literatury patristické. Dílo Pia V. a jeho spolupracovníků je dílo *konservativní*, *podrželo tradici tisíciletou* a v podstatě trvá až dodnes. Co nemohl učiniti Pius V. ani jeho nástupci, zredukovati totiž dlouhé officium nedělní, to učinil druhý velký reformátor breviáře, Pius X.

PŘIJETÍ BREVIÁŘE PIA V. V KATOLICKÉM SVĚTĚ

Sv. Karel Borromejský je první z biskupů, který vydává r. 1569 dekret o zavedení nového breviáře ve své diecési, s výjimkou samotného Milána, kde starý breviář zůstal; svým dekretem zahajuje velikou řadu dalších dekretů.

Synody provinciální přijímají nový breviář, a to: Urbino (1569), Namur (1570), Malines (1570), v roce 1571 Pavia, Bois-le-Duc, Besançon, Benevent; v dalších 20—30 letech jsou to synody v Tarragoně, Florencii, Tridentě, Neapoli, Amalfi, Ankoně, Amerii, San Severinu, Tournay, Yprech, Cambridgi, Hnězdně, Kulmu, Olomouci, Vratislavi, Rouenu a Normandii četné diecése, Bordeaux, Remeši, v Aix, Toulousu, Avignoně, Tours atd. Ve Španělsku přijat nový breviář na přání Filipa II.; také v Portugalsku přijat všade s výjimkou Bragy. V Paříži přijat nový breviář v královské kapli a po jejím vzoru byl přijat ve všech královských zámcích francouzských. Ve všech evropských zemích a v koloniích španělsko-amerických přijat tento breviář. Přece však četné katedrály, chrámy, kolegiátní kapituly a diecése podržely svůj breviář v důsledku ustanovení buly »Quod a nobis«, odvolávající se na další než dvoustoleté užívání svého starého breviáře.

Kongregace a řády, na př. theatinů a jezuitů, založené v 16. stol., přijaly bez váhání nový breviář. I františkáni, kteří se podle své řehole měli řídit breviářem kuriálním, viděli v novém breviáři pouhé opravené vydání toho breviáře, jehož užívali od 13. stol., přijali breviář Piův a doplnili jej svátky své řeholní rodiny. Kapucíni šli však v horlivosti ještě dále, zřeknuvše se i svatých z řádu sv. Františka, aby shoda s novým breviářem byla nejúplnější; ale později vložili do breviáře také své svaté z řádu kapucínského. Servité přijali Piův breviář, taktéž kanovníci řeholní mimo premonstráty, kteří si chtěli podržeti starobylou liturgii římskogalskou.

Naproti tomu četné chrámy, zachovávající svůj breviář, podnikly jen úpravu ad normam nebo formam Romani breviarii. Biskup a klerus v Augšpurku byli první, kteří tak učinili, a již r. 1570 vyšel v Římě s aprobací Sv. Stolicе breviář pod názvem: *Breviarium Augustanum, Pii V. P. M. auctoritate restitutum* (Romae 1570).

Brzo potom vyšel nový breviář pro diecési kolinskou: *Breviarium Coloniense* za arcibiskupa Salentina de consensu Ss. D. N. Gregorii XIII. P. M. emendatum et typis excusum, Coloniae, 1576. Zato četné diecése německé (Mohuč, Kostnice, Münster, Špýr, Trevír, Worms, Würzburg) a v Čechách Praha zůstaly věrný svému starému breviáři.

Roskovány (Tom. V., p. 300) uvádí usnesení koncilu pražského z r. 1605, tit. 24 de divino officio: Tam in Metropolitana nostra Basilica, quam in omnibus Colleg. ac parochialibus Ecclesiis — publica omnis et privata officii Divini persolutio dirigatur et conformetur ad huius S. Ecclesiae ritum et praescriptiones antiquissimo Breviario Pragensi contentas, quod iussu nostro a doctis et piis viris recognoscetur, et ad maiorem Clericorum et personarum eccles. huius Archidioecesis commoditatem denuo imprimetur. Později však většina německých diecési přijala prostě breviář Piův; r. 1628 Osnabrück, r. 1632 Minden. Diecése uherské s ostráhomskou v čele přijaly r. 1636 na národním sněmu v Trnavě úpravu svého breviáře podle nového, jak to učinil na př. Kolín.

Podobně ve *Francii* na podkladě nového breviáře četné diecése opravily svůj breviář, jiné jej prostě přijaly, jediný Lyon podržel svůj starý breviář bez jakýchkoliv oprav.

V *Anglii* v době, kdy vyšel nový breviář, nebylo již katol. hierarchie; angličtí kněží, působící v misiích, a ti, kteří byli na kontinentě vychováni, přijali nový breviář.

V *Portugalsku* přijat, jak svrchu řečeno, nový breviář všude, jediná Braga stavěla se na odpor; tamější kanovníci se báli velkých výdajů na nové knihy, veliké a malé, pro veřejnou i soukromou recitaci.

Z řádů, které podržely svůj starobylý breviář, dlužno jmenovati benediktiny, cisterciáky a kartusiány.

ŘÍMSKÝ BREVIÁŘ OD ŘEHOŘE XIII. (1572—1585) DO LVA XIII. (1878—1903)

1. ČINNOST ŘEHOŘE XIII. (1572—1585) VZHLEDEM K ŘÍMSKÉMU BREVIÁŘI

Jméno tohoto papeže je spojeno s velmi důležitou reformou juliánského kalendáře, již si získal nesmrtelného jména. Již na tridentském sněmu se jednalo o této otázce, avšak na rozhodnutí nedošlo. Papež Řehoř XIII. rozkázal C. Octavianovi Laurovi, matematikovi, aby vyložil své myšlenky o reformě kalendáře. Laurus učinil tak v díle, vydaném r. 1575: *Kalendarii temporum et sacrarum festivitatum restitutio et correctio jussu Gregorii PP. XIII.* (liter.: Kaltenbrunner, Beiträge zur Geschichte der Gregor. Kalenderreform, 1880). Jeho práce však neměla výsledku. Teprve když Antonius Lilius (Antonio Giglio), doktor artium et medicinae, předložil r. 1577 Řehořovi XIII. práci svého bratra Aloisia (Luigi Giglio), lektora medicíny na universitě v Perugi, který pracoval na díle celé desítky let, rozkázal papež toto dílo zkoumati zvláštní komisi; členy komise byli: kardinál G. Sirleto, předseda, Francouz Seraphinus Olivarius, auditor římské Roty, Vincentius Laureus, biskup v Monrealu, Antonius Lilius, Němec Kryštof Clavius S. J., Ignatius Dantes Ord. Praedic., Španěl Petrus Diaconus, dále Theophilus Martius, benediktin z Monte Cassina, a Antonius Querengus, básník. Tím, že členy komise byli jmenováni příslušníci různých názorů, měl býti dán komisi mezinárodní charakter, k spolupráci pozván dokonce Ignatius, patriarcha z Antiochie, aby se východ dal snáze pohnouti k přijetí reformy. Dílo Liliovo bylo jmenovanou komisí zkoumáno a koncem roku 1577 vyšlo s názvem: »*Compendium novae rationis restituendi Kalendarii.*« Na papežův rozkaz bylo toto dílo rozesláno všem vynikajícím universitám a křesťanským knížatům. Odpovědi, jež přicházely, byly různého druhu; jedni reformu přijali, druzí měli námitky; výsledkem toho všeho bylo, že komise po dlouhých pracích rozhodla položit jarní rovnodennost na den 21. března a rok 1582 zkrátit o 10 dní, aby se však svátky v tom roce mohly řádně slavit, bylo nutno zhotoviti pro ten rok zvláštní kalendář. Aby pro příště rovnodennost jarní připadala vždy na den 21. března (datum důležité pro počítání velikonoce), tedy stanoveno, že vždy za 400 let první, druhé a třetí století bude rokem obyčejným; teprve století čtvrté rokem přestupným. Ale i tak je opravený rok, mající délku 365 dní, 5 hod., 49 min., 12 sec., o 26 vteřin delší než rok tropický. Během 3200 let chyba se zvětší o 1 den a kalendář bude nutno znovu opravit.

Papež Řehoř XIII. vydal 28. února 1582 slavnou bulu »*Inter gravissimas*«. V té bylo stanoveno, aby se po 4. říjnu (svátek sv. Františka z Ass.) psal ihned den 15. října, t. j. aby byly vyňaty dni od die III. Nonas až po pridie Idus; die XVI. Calend. Novemb. bylo officium a mše de Dca XVIII. post Ptc. a aby dominikální litera G byla změněna v C. Die XV. Calend. Nov. byl svátek sv. Lukáše a ostatní se konalo jako v kalendáři. Pro snadnější určování velikonočního data (velikonoc) byl místo zlatého počtu určen Cyklus epakt. a místo cyklu nedělních liter o 28 letech určen cyklus o 26 letech. V řečené bule se oznamuje dále vytištění kalendáře s Martyrologiem, které však bylo teprve r. 1584 za Sixta V. reformováno; všechny zavazuje k zachovávaní nového kalendáře a císaře Rudolfa II., ostatní krále a knížata napomíná, aby tento kalendář přijali. Dne 7. listopadu 1582 vydal papež Řehoř XIII. druhou bulu »*Cupientes pro pastoralis officii*« těm, kteří se v říjnu 1582 nezačali opraveným kalendářem řídit, a ustanovil, aby se v tom případě po 10. únoru 1583 psal den 21. února. Opravený kalendář byl v katolických zemích přijat s uspokojením; v Anglii teprve r. 1752. V protestantských zemích se jevil veliký odpor, poněvadž to bylo dílo papežské. V Rusku byl přijat gregoriánský kalendář teprve r. 1918, v Rumunsku r. 1919; dnes se tohoto kalendáře užívá ve všech kulturních zemích s nepatrnými výjimkami (na př. Řecka). Když vyšla bula »*Inter gravissimas*«, nový opravený kalendář byl vložen do nových breviářů a misálů, na př. ve vydání v Benátkách apud Iuntas r. 1582, které píší v titulu: »*Cum calendario Gregoriano*.«

Pokud se samotných změn v breviáři týče, vložil Řehoř XIII. tři nové svátky: a) Slavnost sv. Růžence (I. neděle v říjnu) na paměť vítězství v námořní bitvě nad Turky u Lepanta r. 1571 (Pius V. učinil v Martyrologiu 7. října připomínku Panny Marie Vítězné), b) svátek sv. Anny jako duplex, c) 20. března nařídil připomínku sv. Jáchyma.

2. OPRAVY BREVIÁŘE ZA PONTIFIKÁTU SIXTA V. A ŘEHOŘE XIV.

Při svých snahách o opravy v církevní správě a zákonodárství věnoval Sixtus V. (1585—1590) pozornost také breviáři; do kalendáře vložil svátek sv. Františka de Paula (2. dubna) jako duplex, 10. září sv. Mikuláše z Tolentina; do breviáře vložil opět svátky, zrušené Piem V.: sv. Antonína Pad. (13. června), sv. Januaria a druhů (19. září), sv. Didaka (13. list.), 5. března komemoraci sv. Placida; rozšířil na celou církev svátek Jizev sv. Františka z Assisi. Sv. Bonaventura obdržel titul »*doctor Ecclesiae*«. R. 1585 restituoval také svátek Obětování Panny Marie (21. list.), který byl v seznamu svátků Piem V. (officium totéž jako o Narození) škrtnut. Sixtus V. nařídil, aby bylo složeno *Octavarium*, t. j. kniha lekcí, vybraných pro každý den oktáv z officia de Communi Sanctorum. Toto *Octavarium* však nevyšlo za jeho pontifikátu.

NOVÉ VYDÁNÍ TEXTU VULGÁTY

Bezprostředně po skončení tridentského sněmu Pius IV. nařídil čtyřem kardinálům (byli to: M. A. Columna, Guil. Sirleto, Lud. Madrutius a Ant. Caraffa), aby uvedli

text Vulgáty do původní čistoty, »ut revocarent Vulgatae textum ad pristinam puritatem«, protože během staletí se vloudily do textu četné chyby, nesrovnalosti atd. Revise pokračovala pro mnohé obtíže velmi zvolna, tak na př. od 28. dubna až do 7. prosince 1569 komise prohlédla jen knihy Genesis a Exodus. Smrtí Pia V., který chtěl mít revisi hotovu pro vydání breviáře, misálu a katechismu, zůstalo dílo nedokončeno. Na podnět kardinála Perreta, který se stal pozdějším papežem Sixtem V., Řehoř XIII. přibral jiné poradce, mezi nimi znamenitého učenice Roberta Bellarmina, Petra Morina a Flam. Nobilia, a kongregaci nařídil, aby pořídila nové vydání Alexandrijského překladu (Septuaginty), jenž by sloužil k opravě Vulgáty. Když konečně toto vydání Septuaginty bylo provedeno v druhém pontifikátu Sixta V. (1585 až 1590), papež s veškerou rozhodností usiloval o to, aby revise Vulgáty byla provedena co nejdříve. Papež sám přispěl k tomuto dílu jednak vhodnými předpisy, jednak četnými starými rukopisy, které získal koupí anebo půjčkou, jednak snůškami rozmanitých variantů, které dal v různých krajích pořídit. Komise, majíc materiál pohromadě, pracovala pravidelně, a revisi sloužilo za podklad vydání antverpského knihkupce Plantina z r. 1583. Text, opravený komisí, prohlédl papež a po různých změnách, které v něm učinil, jak se zdá, s ohledem k biblí, vydané r. 1574 u Plantina lovaňskou fakultou za vedení Frant. Lukáše z Bruggy (Lucas Bruggensis), dal vytisknout v Římě u Alda Manutia ve vatikánské tiskárně r. 1590 ve třech foliových svazcích. Korekturu provedli augustiniáni Angelus Rocca a jesuita Frant. Toletus a po nich ještě papež Sixtus sám. Před textem jest bula papeže Sixta »Aeternus ille« z 30. března 1589, v níž mezi jiným svou apoštolskou mocí prohlašuje, že toto vydání, t. j. ona Vulgáta ve znění opraveném, jak nejlépe bylo možno, koncil tridentský prohlásil za autentické a že jediné v tomto znění směji se otiskovati latinské bible podle exempláře, vytištěného ve vatikánské tiskárně (Kaulen, Geschichte der Vulgata, 420—447; Sýkora, Úvod do knih Nového zákona, I. díl, str. 298 n.).

Pokud se breviáře a jiných liturgických knih týče, nařizuje: »Quae vero antehac quibuscunque in locis impressa sunt, juxta hunc nostrum textum ad verbum et ad litteram corrigantur. Id tam in impressis, quam in imprimendis Missalibus, Breviariis, Officiis B. Mariae V., Psalteriis, Ritualibus, Pontificalibus, Caeremonialibus, et aliis Ecclesiasticis libris, quoad eas tantum scripturae lectiones, et verba, quae ex Vulgata editione sumpta, atque in iisdem libris inserta fuisse constat, ubicunque servetur.«

Jakmile bula vyšla, vydavatelé a knihkupci, aniž čekali, až vyjde autentický exemplář, sami zavedli změny v breviáři a ostatních liturgických knihách, jak je papež žádal; z toho vznikl v liturgických knihách veliký zmatek a nesrovnalosti. K tomu ještě přistoupila okolnost, že korektoři sami nebyli s úpravou spokojeni, hlavně pro změny, které učinil papež proti jednomyslnému návrhu komise v textu před tiskem. Proto papež Řehoř XIV., který nastoupil na trůn papežský 5. prosince 1590, ustanovil novou komisi (kongregaci) sedmi kardinálů a dvanácti theologů, a to na radu Bellarminovu, aby prohlédla Sixtinskou biblí, opravila ji podle pravidel rozumné kritiky a aby do ní bylo pojata, co bylo nevhodně vynecháno. Mnohočlenná komise pracovala tak těžkopádně, že předseda kard. Columna st. (Colonna) vyvolil z celé komise 9 členů a na svém zámku v Zagarollo pracoval tak neúnavně, že prý byli za 19 dní hotovi, a to krátce před papežovou smrtí (14. října 1591), po níž následovala i smrt

jeho nástupce *Innocence IX.* (30. pros. 1591). Nový papež *Klement VIII.* dal návrhy Rehořovy komise znovu prozkoumati a po různých opravách vytisknouti opět *Aldu Manutiovu*, a to podle vzoru Sixtinské bible týmiž typy a v téže úpravě. Bible byla vytištěna r. 1592, tedy velmi rychle, a měla tentýž název: »*Biblia sacra Vulgatae editionis Sixti V. Pont. Max. jussu recognita atque edita*« — ale pro text na různých místech se lišící nazývá se biblií Klementsskou. Vpředu byla předmluva kard. Bellarmina a bula Klementa VIII. »*Cum sacrorum Bibliorum*«. Pro veliké množství chyb (asi 200) byl tento text tištěn po druhé r. 1593 a po třetí r. 1598. Prohlášením tohoto textu za autentický byla bible Sixtinská odvolána a exempláře, pokud vyšly za Sixta V. na veřejnost, skoupeny a zničeny.

Sixtus V. zavedl bulou »*Immensa aeterni Dei*« z 22. ledna 1588 novou instituci, a to velmi důležitou, která měla bděti nad čistotou a uniformitou římské liturgie — je to *Sacra Rituum Congregatio*. Tato kongregace je nejvyšším tribunálem pro otázky kultu (mimo východní, které podléhají jiné kongregaci), zabývá se mší sv., oficiem, udělováním svátostí, beatifikací a kanonisací svatých. Jí svěřil Sixtus V. revisi breviáře, do něhož se od vydání tiskařskou nedbalostí vloudilo mnoho chyb a v lekcích Pisma sv. a Otců jakož i v rubrikách a na jiných místech bylo mnoho přidáno a změněno. Sixtus V. učinil tak bulou »*Cum in Ecclesia*«. Roku 1588, bezprostředně po zřízení kongregace posv. obřadů, papež Sixtus V., který velmi horlivě pracoval na revisi breviáře, pověřil kardinála Gesualdo, prvního prefekta této kongregace, aby po celém křesťanském světě sbíral zprávy, zda liturgické knihy, vydané Piem V., zvláště pak vydání breviáře Piova, potřebují změn a oprav. Gesualdo rozeslal v tom smyslu nunciům různých zemí dotazy, aby vyzvěděli mínění biskupů, prelátů a učených theologů.

Během roku 1588 obdržel Gesualdo odpovědi nunciů z Paříže, Prahy,*) Krakova, Benátek, Turina, Madridu a Lisabonu.

Někteří nunciové podali zprávy s četnými poznatky. Někteří navrhovali radikální opravu, většina však byla mírnou kritikou. Jisto jest, že tento postup Sixta V. byl velmi moudrý; breviář Pia V. byl v užívání po 20 let, čímž, jak se Sixtus V. domníval, mohla býti na všech stranách vyzkoušena jeho úprava a získány poznatky, kde by tato kniha potřebovala zlepšení. Ale než všechny poznatky, rukopisy, akta a návrhy došly do Říma, papež Sixtus V. zemřel. Jeho nástupce *Urban VII.* panoval jen třináct dní. *Řehoř XIV.* byl na stolci Petrově jen 10 měsíců (1590—1591). Ač to byla jen velmi krátká vláda, přece se horlivě konaly porady, týkající se breviáře. Po jeho smrti otázka breviáře usnula na několik měsíců, nástupce *Řehořův Innocenc IX.* vládl jen dva měsíce († 30. prosince 1591), až do *Klementa VIII.*, který reorganizoval komisi pro opravu breviáře.

*) Pražský nuncius oznamuje: *Scrissi a V. S. Illma con altri mil, che havendo fatto istanza a Vescovi e Prelati di questa Nuntiatura per haver da loro qualche osservazione sopra il Missale et Breviario romano; da molti m'era stata data intentione di dovermine far parte quanto prima. Il che però fin' hora è statto fatto da altri che da Monsre Vescovo di Olmuzzo, dal qualle ho ricevuto et alligate annotazioni, etc. Di Praga à li 21 di Agosto 1588. (Bäumer, 486.)*

3. KLEMENT VIII. (1592—1605)

KOMISE KLEMENTA VIII.

Klement VIII., který již jako kardinál Hippolyt Aldobrandini jevil velikou horlivost pro opravy v církvi, vykonal během své třináctileté vlády mnoho pro reformu liturgie. Za něho vyšlo autentické vydání *Vulgáty* (1592, 1593 a 1598), *Martyrologia* (1598), *Pontifikálu* (1596), *Ceremonialu bisk.* (1600) a *Misálu* (1604). Jeho hlavními spolupracovníky byli známí učenci *Baronius*, *Bellarmin*, *Silvio Antoniano* a *Gavanti*. V komisi, ustanovené pro reformu breviáře, byli mimo tyto čtyři jmenované osoby ještě Ludovicus Turrianus, arcibiskup v Monrealu (u Palerma), jako sekretář komise Joannes Bapt. Baudini, kanovník u sv. Petra, a Michael Ghisleri z řádu theatinů.

Úlohou komise bylo zredigovati kritické zprávy, zaslané během pětiletí do Říma, a zkoumati jejich hodnoty, dále zpracovati je a předložiti Sv. Stolicí. »Adnotationes neboli poznámky« zaslala pařížská universita Sorbonna, učené osoby z Německa, Polska, Neapole, Benátek, Španěl (z university v Salamance), Italie (zejména od Silvia Antoniana jeho Animadversiones in hymnos) atd. Úkol ze všech těchto návrhů připravití plán pro komisi, byl uložen kard. Baroniovi a Marcellu Francolinimu, kteří předložili zpracovaný text dne 10. září 1592 komisi.

Baronius navrhuje změny zejména těch částí, které vzbuzují nechuť; sv. Otec má však jmenovati jednoho kardinála, který by s pomocí dvou nebo tří učenců v několika dnech pilné práce prozkoumal otázku. Celý projekt nechť je pak předložen kongregaci posv. obřadů, která pronese svůj soud a předloží svatému Otci k definitivnímu rozhodnutí. Mezi jiným byl též podán návrh vydati malou knížku, která by obsahovala nová officia, schválená nebo složená pap. Sixtem V., s lekcemi pro oktávy (de Communi vel Octavarum) a konečně všechny opravy breviáře se seznamem »Errata vel Corrigenda«. Takovým způsobem by si mohl každý opravit chybná místa v breviáři a chudí kněží by si nemusili obstarávat nový drahý breviář.

Baronius je pro tento návrh, ale jen pokud se nových oficií týče, nikoliv pro uveřejnění omylů, což by mělo za následek pohoršení u všech, zejména v očích nepřátel. Je pro vydání nového breviáře, který by obsahoval všechny opravy a doplňky. Nikoho nenutí, aby si kupoval ihned nový breviář; ten, kdo by si však kupoval breviář nový, měl by již opravený. Během let by se výsledek ukázal a tím by se zabránilo poskvrnění památky Pia V., který je »primarius auctor novi Breviarii«.

V komisi byly řešeny důležité otázky a probírány došlé návrhy. V bibliotéce Kongregace Oratorii S. Mariae in Vallicella jest několik kodexů,*) kde je obsaženo 20 konsultací a kritických »animadversiones«.

Komise byla toho názoru, aby změn bylo co nejméně. Mimo jiné zamítla návrh, aby nedělní officium bylo zkráceno. Konsultori navrhli zavedení t. zv. Oktavaria, t. j. sbírky lekcí pro oktávy svatých. Kardinálové však minili, že stačí officium de Com-

*) Bergel, Emendation des röm. Breviers unter Clemens VIII. Zeitschrift für kathol. Theol. tom. VIII. p. 293.

muni tak, jak je v breviáři. Ale papež byl pro první mínění. Pokud se týče hymnů, které podle názoru vykazovaly množství nesprávností, zejména vzhledem k metru (*scatent erroribus syllabarum*), a pro něž kard. Silvio Antoniano navrhl množství změn, spokojila se komise několika menšími opravami, změnila jen to, co bylo zjevně jako chyba tisku, nebo to, co se mohlo opravit změnou jedné písmeny nebo slabiky. Připojila však dva nové hymny: *Fortem virili pectore* od Silvia Antoniana pro ofícium svatých žen, které bylo nově utvořeno (*Commune non Virginum*); druhý hymnus pak: *Pater superni luminis* pro svátek sv. Maří Magdaleny od kard. Bellarmina. Dále komise změnila a odstranila v lekcích všechno to, co bylo zřejmě nepravé (*falsa*); ponechala, co mohlo býti buď autoritou nebo rozumem dobře obhájeno. Tentýž postup zachovala komise i vzhledem k antifonám, responsoriím a jiným částem oficia a změnila jen to, co se nemohlo »sine offensione tolerari«.

Revisi historických lekcí prováděli především kard. Baronius a Bellarmin, kteří odstranili všechno pochybné.*)

Jména autorů legend, která byla nadepsána nad lekcemi, byla odstraněna, taktéž i jména skladatelů hymnů, která byla u hymnů Piem V. vyznačena, vynechána, a to z těch důvodů, že autorita hymnů nepochází od skladatelů, nýbrž od schválení a přijetí Církve, a že u většiny hymnů je autor neznám.

Zaltář a lekce I. nokt., brané z Písma sv., byly opraveny podle Vulgáty Klementem VIII. V *Proprium sanctorum* byly pozměněny četné lekce II. a III. nokt., vybrané ze sv. Otců, na př. ve svátek Stolce sv. Petra v Římě (18. ledna), v III. nokt. odstraněna homilie sv. Jeronyma lib. 3. in Matth. a vložena homilie sv. Hilaria comm. in Matth. 6. Ve svátek sv. Anežky (21. ledna) na místo *Sermo* 90. S. Ambrosii lekce téhož světce de *Virginibus* lib. 1.; antifony v laudech ve svátek Nalezení sv. Kříže (3. května) úplně pozměněny. 11. června ve svátek sv. Barnabáše místo evangelia *Hoc est praeceptum* s 37. homilií sv. Řehoře dáno evangelium *Ecce ego mitto vos* s 34. homilií sv. Jana Chrys. Na svátek Navštívení Panny Marie byly úplně pozměněny antifony v nešporách a laudech a responsoria po lekcích; lekce II. nokt. byly vzaty z III. nokt. Piova breviáře, do III. nokt. vložena homilie sv. Ambrože lib. I. cap. 1. Na svátek Nanebevzetí Panny Marie v II. nokt. místo *Sermo* S. Athanasii in *Evang. de Ss. Deipara* dán *Sermo* S. Joannis Damasceni Or. 2. de dormitione B. M. V. Mimo tyto uvedené změny učiněny ještě mnohé jiné.

Papež Klement VIII. zavedl nové rozlišování mezi svátky duplex. Pius V. mimo svátky simplex a semiduplex rozdělil svátky na duplex I. cl., duplex II. classis a duplex; Klement VIII. zavedl ještě rozlišování mezi duplex II cl. a duplex, t. j. du-

*) »Qua in re perdifficile visum est ad historiae veritatem bona fide restituere Sanctorum lectiones, idque minima, qua fieri potuit, mutatione, imo, quae controversa erant, alicuius tamen auctoris testimonio suffulta, aliquam haberent probabilitatem, retenta sunt eo modo, quo erant, cum falsitatis argui non possent: quamvis fortasse altera sententia sit a pluribus recepta. Porro in enumerandis Romanorum Pontificum annis a Card. Baronio non discesserunt, qui omnium exactissimus in hac re habetur. In ordinationibus eorundem secuti sunt librum, Pontificale inscriptum, quod nomine Damasi circumfertur: cum aliunde nihil certi in hac re haberi queat. Textus idem Ss. Patrum collati sunt proxime cum auctorum libris et MMS. et melioris notae impressis, ita ut in hoc genere emendatius nihil edi videatur.« (Gavant. Tom II. sect. 5. cap. 12. n. 16.)

plicia maiora, duplex maius per annum. Týmž způsobem se rozlišují i feriae: feriae per annum maiores et minores.

Četné svátky byly proto ve svém ritu pozměněny: Nalezení sv. Kříže se stalo svátkem duplex II. cl. Svátky: Proměnění Páně, Povýšení sv. Kříže, Panny Marie Sněžné, Navštívení, Obětování a Početí Panny Marie, Zjevení sv. Michala arch., Stolec sv. Petra obojí, sv. Petra v okovech, Obrácení sv. Pavla, sv. Jana před branou lat. a sv. Barnabáše se staly svátky duplicita maiora. Svátky simplicita: sv. Timotea b. m., sv. Polykarpa b. m., sv. Nerea, Achilla a Pankratia m., k nimž přidána sv. Domitilla, dále svátek sv. Řehoře Divotvorce povýšeny na festa semiduplex; zato svátky: sv. Antonína Pad., sv. Petra muč., sv. Januaria a druhů, sv. Mikuláše Tol. sníženy z duplex na semiduplex. Nové svátky, které zavedl Klement VIII., jsou: sv. Romualda (7. února), sv. Stanislava b. m. (7. května) sub ritu semiduplici pro universa Ecclesia. Jako simplex byly vloženy nové svátky: sv. Lucia pap. 4. března, sv. Kateřiny Sienské 29. dubna, sv. Jana Gualberta 12. července a sv. Eusebia b. m. 15. prosince.

Revisi Klementa VIII. byly pozměněny a lépe upraveny na četných místech *Rubricae generales*. Zaváděním nových svátků dal papež Klement VIII. podnět k tomu, že sanktorál (t. j. officia Sanctorum) se stále víc a více rozrůstal na úkor temporálu, t. j. officium de tempore. Jeho nástupci s nepatrnou výjimkou (Benedikta XIV.) zaváděli a zavádějí stále nové svátky, čímž officium de tempore čím dál více mizí z římského breviáře, zatím co právě veliký reformátor breviáře sv. Pius V. chtěl, aby temporál převažoval sanktorál. Nový breviář takto opravený, který vyšel r. 1602, doprovázen papežskou bulou »Cum in Ecclesia« ze dne 10. května téhož roku, dal papež Klement VIII. vytisknouti ve vatikánské tiskárně. V bule zakazuje papež pod trestem exkomunikace tisknouti tento nový breviář bez dovolení Ordináře jinde; podle vatikánského exempláře a bez jakýchkoliv změn a dodatků smí býti tištěn jen tam, kde Ordinář udělí dovolení. Breviář Klementa VIII. má titul: *Breviarium ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, Pii V. Pont. Max. iussu editum et Clementis VIII. auctoritate recognitum. Romae MDCII.*

4. PŘÍDAVKY V BREVIÁŘI ZA NÁSTUPCŮ KLEMENTA VIII.

Breviář zůstal od doby Klementa VIII. (1592—1605) až do Urbana VIII. (1623 až 1644) téměř bez jakékoliv změny. Lev XI., nástupce Klementův (z rodiny Medici), panoval jen 26 dnů. Pavel V. z rodiny Borghese (1605—1621) se zasloužil o důležitou reformu na poli liturgie, vydav 17. června 1614 *Rituale Romanum*, předtím potlačil různé rituály římské církve, vydané od Castellaniho (Sacerdotale . . . Leonis X. auctoritate approbatum, Řím 1537), Samariniho (Sacerdotale ad consuetudinem S. romanae Ecclesiae iuxta concilii Tridentini sanctiones, Benátky 1579) a kardinála Julia Antonia Sanctoria (Rituale sacramentorum romanum Gregorii XIII. iussu editum, Řím 1584).

Novým rituálem zavedl papež důstojné udělování svátostí, jednotu různých žehnání atd. Jinak papež Pavel V. obohatil kalendář novými svatými: sv. Kazimíra,

Norberta a Karla Borrom. jako festa semiduplicia. Dekretem ze dne 27. září 1608 zavedl svátek (duplex) Andělů strážných na první volný den po sv. Michalu; Klement X. určil den 2. října. Znovu zavedl svátek Jízev sv. Františka z Assisi, odstraněný za Klementa VIII.

Za něho byl též opraven benediktinský breviář, který se až do té doby vyvíjel samostatně. Vzhledem k bule »Quod a nobis« nepřijali benediktini nového breviáře, poněvadž jejich breviář vykazoval stáří více než tisícileté. Přece však četné kongregace a řádoví opati se rozhodli žádati o opravu. Jako breviář kleru římského, tak i benediktinský (Romano-monasticum), který možno nazývati pro jeho původ «ατ' ἐξοχῆν Breviarium romanum, měl býti podroben revisi. Pavel V. dal prohlédnouti benediktinský breviář komisi, složenou z řádových prokurátorů, která si vzala za základ řeholi sv. Benedikta a breviář kongregace sv. Justiny, užívaný na Monte Cassinu a použila oprav, zavedených od Pia V. a Klementa VIII. Papež schválil nový řádový breviář brevem »Ex iniuncto nobis« ze dne 1. října 1612. Dne 24. ledna 1616 vyšel dekret kongregace posv. obřadů, který ukládal přijetí tohoto reformovaného breviáře všemi kláštery benediktinů a benediktinek i tam, kde vzhledem k zvláštním papežským dovolením přijaly breviář světského kleru. Urban VIII. obnovil bulou ze 7. května 1626 »In cathedra principis« nařízení, že se v řádu sv. Benedikta bude užívat pouze řeholního breviáře.*)

Řehoř XV. (1621—1623) — před zvolením Alexander Ludovisi — kanonisoval světce XVI. stol. sv. Ignáce, sv. Františka Xav., Filipa Neri, Isidora a Terezii a beatifikoval sv. Aloisia. Tito světci s výjimkou sv. Isidora (pro aliquibus locis) obohatili Proprium sanctorum. Pontifikát netrval dlouho.

5. URBAN VIII. (1623—1644)

Šrastně započatý pontifikát Řehoře XV. trval jen dvě léta; na trůn Petrův vstoupil přítel umění, básník a učenec Urban VIII. — Maffeo Barberini, který se stal nesmrtelným četnými a velkolepými stavbami v Římě. Tento papež značně zasáhl do dějin breviáře.

KOMISE PRO OPRAVU BREVIÁŘE

Domnívaje se, že přišel opět čas revise, ustanovil komisi: *Congregatio super emendatione Breviarii*, v jejímž čele stál kard. Luigi (Alois neb Ludvík) Caetani a členy byli: Tegrinius Tegrini, biskup z Assisi, sekretář, Fortunat Scacchi, Nicolas Riccardi, dominikán a magister Sacri Palatii, Hilarion Rancati, cisterciácký

*) Když r. 1874—75 opat kláštera St. Meinrad ve Spojených státech, Mons. Marty, pozdější biskup v Dakotě, žádal za účelem přizpůsobení se obyčejům a ritu římskému, aby bylo dovoleno řeholníkům jeho kláštera vzdáti se řádového oficia a říditi se oficiem světským, od kongregace posv. obřadů v Římě obdržel odpověď: Sine ulla mora reassumendi Breviarium monasticum et abolendi Breviarium romanum, sub poena non satisfaciendi debito in dicendis horis canonicis. Nutno připomenouti, že v tomto opatství se nachází seminář světského kleru.

opat chrámu sv. Kříže Jerus. v Římě, kvalifikátor a poradce Inquisice, Girolamo Lanni (Lanuvius), Jakub Volpornius (Vulponi), Lukáš Wadding, františkán, znamenitý annalista svého řádu, Bartoloměj Gavanto, barnabita a konsultor Congr. S. Rituum, Terentius Alciati, jesuita z Milána, po jehož onemocnění zúčastnil se sezení kongregace jeho řádový spolubratr Girolamo Petrucci.

Tato komise splnila svůj úkol ve čtyřiceti pěti až padesáti sezeních od 12. července 1629 do 11. prosince 1631.

Snaha korektorů breviáře směřovala k tomu, aby breviář byl uveden do původního stavu. Porovnali lekce II. nokturna a homilie III. nokturna, vzaté ze sv. Otců, s četnými tištěnými vydáními breviáře a starými rukopisy a mnoho doplnili a opravili. Listina změn v *Propriu Sanctorum* přináší asi 14—15 změn. Byla na př. odstraněna*) lekce sv. Fabiana, kde se mluví o heresi Novatově, že se nemají připouštět k pokání odpadlíci.

Četné lekce z *Commune Sanctorum* byly pozměněny, čtvrtá antifona svátku Očišťování Panny Marie, která zněla: »Revertere in terram Juda: mortui sunt enim qui quaerebant animam pueri«, byla nahrazena antifonou: »Lumen ad revelationem . . .« Pro řeči, přeložené z řeckých Otců, u nichž byly varianty ve čtení, dána přednost znění breviáře, bylo-li po srovnání s jinými stejné (*ceteris paribus*). V žalmech a kantikách jakož i v jiných čteních, vzatých z Písma sv., byla změněna punctace pro potřeby zpěvu a pro nutné rozdělení následkem recitace (*commoditatis causa*). Urban VIII. předepsal pro tyto texty jakož i pro jiné, vzaté z Písma (*Lectio-nes et Capitula*), aby se punctace (kladení rozdělovacích znamének) striktně zachovávala ve vydání Vulgáty papeže Klementa VIII. Zavedl však *asteriscus*, který dělí každý verš žalmu ve dvě části, pro snazší způsob recitování psalmodie.

OPRAVA HYMNŮ

Papež Urban VIII., který byl ctitelem krásné latinské poesie a sám byl počítán mezi vynikající básníky svého věku, věnoval největší péči opravě *hymnů breviáře*, v nichž podle jeho mínění bylo mnoho chyb proti zákonům metriky. Sám ustanovil zvláštní komisi pro »korekci« hymnů, v níž byli čtyři jesuité: *Matthias Sarbiewski*, Polák († 1640),**) a tři Italové: *Famiano Strada*, *Tarquinio Galluzzi* a *Hieronymo Petrucci*. Tito učené muži ve své horlivosti pro čistotu prosodie a pro klasické metrum považovali přízvučné metrum za barbarství. Zapomněli, že sami klasikové zlaté doby dovolovali si volnosti a svobod výjimky od tradicionelní metriky. Kdo nezná středověkou poesii a rytmičnou poesii nejstarších Řeků a Římanů, která se udržovala i v klasické době zvláště v lidových písních vedle umělého měření slabik, považuje t. zv. přízvučnou metriku, v níž rytmus spočívá v arsi a thesi, za barbarství. Považovali překrásné skvosty církevního básnictví — hymny Prudentiovy, Seduliovy, Venantia Fortunata, sv. Ambrože, Rabana Maura a j. — za hrubou látku, kterou

*) Misto ve IV. lekci znělo: »Eo (Fabiano) Pontifice in Africa excitata est heresis a Novato contentente apostatas poenitentes ab Ecclesia recipiendos non esse.«

**) Jeho díla básnická *Opera poetica* vyšla ve Vratislavi 1735.

možno podle klasických vzorů modelovat a pilovat, je velmi smělym činem každému křesťanu a těžko by dnes takové pokusy byly možné.

Korektoři se řídili těmito principy:

a) Hymny v řeči nevázané, ačkoliv je mohli beze změny myšlenky upravit metricky, na př. hymnus *Te Deum laudamus*, *Ave maris stella* a ostatní toho druhu, ponechali v starém znění.

b) Hymny, které složil sv. Ambrož, sv. Řehoř, Sedulius, Prudentius, Fortunatus a jiní velcí básníci křesťanští, ponechali korektoři bez oprav nebo opravili podle starých kodexů a doplnili slovy z nějakého jiného jejich hymnu, po případě, kde nedbali zákonů latinity nebo básnictví, upravili podle pravidel nepatrnou změnou slabik.

c) Zato věnovali korektoři největší práci hymnům, které měly méně známé nebo vůbec neznámé autory a které se nemohly rovnati ani formou, ani elegancí, anebo kde metrum básně nebo latinská řeč byla špatná, pak takový hymnus částečně nebo úplně přepracovali a ponechali jen myšlenku.

d) V ostatních ponecháno mnohé, co mohlo býti zlepšeno; hledělo se totiž k autoritě, svatosti a starobylosti spisovatelů. Korektoři zjistili z různých spisů vatikánské knihovny, že slova, která se čtla nyní v četných hymnech a pokládala se za starobylá, pocházejí od novějších autorů.

e) Hymny eucharistické: *Pange lingua* a jiné od sv. Tomáše Aquin. zůstaly neporušeny; neboť slova, byť nebyla »elegantissima«, vyvažují se a vyrovnávají velebností věci, zbožností Církve a zvyklostí uší. »Neque versus ipsi latinorum ad normam exigendi fuerunt, quos auctor non latinorum numero pedum, sed *Etrusco rhythmo* (!) composuit. Habet enim certos aurium ictus, et musica tempora suis in locis ex Italicorum norma, et proportionem metrorum et legitima post intervalla similiter cadunt et desinunt. Quae aurium illecebra causa fuit, ut hymnos etiam alios numero perpaucos, aequali vocum terminatione similiter cadentes, atque desinentes mutari non debere duxerunt« (Hymni Breviarii Romani Introd. Romae 1629).*) Korektoři opravili v hymnech celkem 952 míst, a to 58 v hymnech feriálních, 359 v hymnech in Proprio de Tempore, 283 in Proprio sanctorum a 252 in Comuni sanctorum. Dva hymny (»Tibi, Christe splendor Patris« ze svátku sv. Michala a »Urbs beata Jerusalem« z Posvěcení chrámu) byly úplně přepracovány v novém mětru: »Te, splendor et virtus Patris« a »Caelestis urbs Jerusalem«.

Bulou »*Divinam psalmodiam*« ze dne 25. ledna 1631 (správněji 1632 podle mínění S. Bäumera, l. c. 502) uvedl papež Urban VIII. hymny do nového oficiálního breviáře, vydaného r. 1632. Později dal Urban VIII. vytisknouti znovu text hymnů, a to s notami (elegantibus typis) pro veřejné užívání breviáře, a konstitucí »Cum alias« ze dne 27. dubna 1643 učinil opravené hymny závaznými i pro Řím a okolí.

*) V úvodě k vydání opravených hymnů, které schválila, vydala po zprávě a na podnět kard. Millina kongregace posv. obřadů v malé knížce, tištěné ve vatikánské tiskárně. Všichni kněží a klerikové dostali dovolení recitovati napříště hymny breviáře v oficiu místo staré verse ve svých breviářích.

KRITIKA OPRAVENÝCH HYMNŮ

Dílo korektorů z řádu jesuitů bylo přijato jednak s nadšením, jednak s netajeným odporem. Členové řádu jesuitů, Theofil Raynaud (Opera tom. XI. Minutalia sacra pag. 12), Carolus Guyet (Heortologia lib. III., cap. 5, qu. 2) a Faustin Areval (Hymnodia hispanica. De hymn. eccl. § 28) chválí opravu a považují ji za správnou.

Naproti tomu se ozvaly hlasy *přísně kritisující libovolné zacházení* se starobylými hymny a jejich úpravou. Byli to P. Ludovicus Cavalli, františkán, Paenitentarius sv. Jana Later., Joannes Bapt. Thiers a zejména Henricus Valesius (Apud Meratum tom. II., sect. 5., cap. 6., n. 5), kteří tvrdili o hymnech, upravených podle zákonů prosodie a latinské řeči, že *ztratily* starobylou prostotu a sílu zbožnosti, kterou dýchaly: »*accessit latinitas et recessit pietas*«.

Přísnou kritiku těchto oprav vyjadřuje Suitbert Bäumer O. S. B.: »Nyní si razí pohnutí dráhu přesvědčení, že tak zvané prosodické chyby, humanisty tak nemilosrdně odsouzené, byly vpravdě plně oprávněnými zvláštnostmi lidové a pozdní latinské poesie, že výtvoři patristického a středověkého umění básnického jest vůbec posuzovati podle zcela jiných pravidel a názorů, než podle těch, které byly běžné renesančním klasikům, a že hymny ve své staré formě byly určeny toliko pro zpěv a více se k tomu hodily, než nové tvorby, přebohaté elisemi (výpustkami) a jinými básnickými umělostmi« (Kirchenlexikon). Podobně soudí L'abbé Pimont ve svém díle »Les hymnes du Breviére Romain«, kde podrobuje přísné kritice tyto změny v hymnech a shrnuje své poznatky, že změna v hymnech nebyla naprosto nutná.

Je zvláštní ironií osudu, že jiní jesuité, na př. P. G. M. Dreves S. J. (Analecta hymnica, Praha a Lipsko, od r. 1888 55 svazků), de Santi a E. Soullier jsou nadšenými obhájci bohatého pokladu hymnů křesťanské antiky a jejich formy.

Batiffol posuzuje opravu takto: »Opravovati prosodii církevních hymnů. Jaký to zvláštní požadavek chuti doby! To bylo tak, jako kdyby chtěli Barberiniové a všichni ostatní přidělavati na sochách antických ty údy, které je znetvořují více nežli zmrzačeniny staleté na jejich mramoru.« Nejlepší kanonisté (na př. Bouix) jsou toho mínění, že se Církev přece jednou vrátí k revisi provedené Urbanem VIII. a zavede původní znění opět do Římského breviáře, tak jako je původní znění zachováno v breviáři benediktinském, cisterciáckém a řádů, které zůstaly věrny původnímu textu.

Uvádíme jen několik ukázek:

Nešporní a matut. hymnus na den Narození Páně (starokřesťanský):

Text původní:	Opravený text:
1. Christe, Redemptor omnium, Ex Patre, Patris unice. Solus ante principium Natus ineffabiliter.	Jesu, Redemptor omnium, Quem lucis ante originem Parem paternae gloriae Pater supernus edidit.
2. strofa skoro tatáž.	
3. Memento salutis Auctor, Quod nostri quondam corporis, Ex illibata Virgine Nascendo, formam sumpseris.	Memento, rerum Conditor, Nostri quod olim corporis, Sacrata ab alvo Virginis Nascendo, formam sumpseris.

Hymnus nešporní a matutinální na den Posvěcení chrámu:

Text původní:	Opravený text:
Urbs Jerusalem beata, Dicta pacis visio, Quae construitur in coelis Vivis ex lapidibus, Et Angelis coronata, Ut sponsata comite.	Coelestis Urbs Jerusalem, Beata pacis visio, Quae celsa de viventibus Saxis ad astra tolleris, Sponsaeque ritu cingeris Mille Angelorum millibus.

Známý hymnus nešporní a matut. v oficiu sv. vyznavačů:

Iste Confessor Domini sacratus, Festa plebs cuius celebrat per orbem, Hodie laetus meruit secreta Scandere coeli.	Iste Confessor Domini, colentes Quem pie laudant populi per orbem, Hac die laetus meruit beatas Scandere sedes.
--	--

Vydání nového breviáře vyšlo s názvem: *Breviarium Romanum ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini restitutum ac denuo Urbani VIII. auctoritate recognitum*. Romae ex typographia Vaticana. 1632. Vpředu bula »Divinam psalmodiam«, v které prohlašuje Urban VIII., že očistil breviář Pia V. od Klementa VIII. vydaný od četných lží a vydává jej, přehlédnutý, péčí zbožných a učených mužů; hymny uvedl zpět k zákonům metra a latinity, obnovil interpunkci vydání Vulgáty v žalmech a kantikách; po srovnání se starými rukopisy znovu prohlédl řeči, homilie a historie svatých. Dále vydává přísné předpisy pro tisk a nové vydání breviáře v cizině.

Ve své horlivosti pro opravu breviáře předčil Urban VIII. v zavádění nových oficií a svátků svatých všechny své předchůdce a nástupce XVII. stol. Jsa básníkem, složil vlastní hymny svátků, které zavedl: sv. Martiny, sv. Hermenegilda a sv. Alžběty Portug.; jsou ještě dnes v breviáři. Zavedl svátek sv. Hyacinta Polského (16. srpna) jako duplex; jako semiduplicia sv. Bibiany (2. pros.), sv. Martiny (30. ledna), sv. Hermenegilda (13. dubna), sv. Kateřiny Sienské, sv. Eustacha a druhů; jako semiduplex ad libitum sv. Filipa Neri (26. května), sv. Aleše (17. července), sv. Terezie (15. října), sv. Alžběty Portugalské. Sv. Jindřich (15. července) a sv. Štěpán, král (20. srpna) obdržely pouze připomínku, t. j. staly se simplicia.

Roku 1634 vydal papež druhé vydání breviáře, v němž byly opraveny některé tiskové omyly. Opravené chyby tyto uvádí Schober ve svém díle »Explanatio critica«.

6. ČINNOST PAPEŽŮ OD INNOCENCE X. (1644—1655) DO INNOCENCE XIII. (1721—1724)

Od papeže *Urbana VIII.* (1623—1644) až do *Benedikta XIV.* (1740—1758) není autoritativních pokusů o opravy breviáře. Až na návrh blahosl. kardinála Josefa Marie Tommasiho, který se zasazoval o reformu soukromého recitování na rozdíl od veřejného, jenž však neměl oficiálního charakteru a nevzbudil pozornost kompe-

tentních autorit, není ničeho, co by bylo podnětem k důkladnější opravě breviáře. A tak zůstává Urbanův breviář ve svých rysech (žaltář, proprium de tempore a Commune Sanctorum) v platnosti až do Pia X. (1911). Přibývalo jediné stále nových svátků.

Nástupce Urbanův *Innocenc X.* (1644—1655) z rodiny Pamfiliů vložil do kalendáře svátek sv. Františky, patronky Říma (9. března). Jako semiduplicia de praecepto: sv. Ignáce z Loyoly (s novou orací), sv. Terezie a sv. Karla Borrom. Sv. Kláry byl duplex ad libitum, za Klementa X. dne 27. V. 1670 duplex de praecepto. Dával přednost svátkům semiduplex, aby bylo zaručeno pravidelné slavení neděli.

Menší změny v breviáři učinil *Alexander VII.* (1655—1667), před zvolením Fabio Chigi), který se obklopil učenci a umělci; za něho kvetl nepotismus, poněvadž nejvyšší místa uděloval členům své rodiny. Zavedl svátek Františka Saleského, r. 1663 zavedl svátek sv. Petra Nolaska, sv. Bernardina Sienského a sv. Františka Xav. jako svátky semiduplicia de praecepto.

Klement IX. (Giulio Respighiosi, 1667—1669) a nástupce *Klement X.* (Altieri, 1669—1676) vložili do officia řadu nových svátků. Klement IX. povýšil několik svátků na vyšší stupeň, zavedl svátek sv. Moniky (v Pianum simplex) a sv. Petra Celest. neboli Morone jako semiduplex de praec. Dále tři nové svátky sv. Vincence Ferr., sv. Raymunda Nonnata a sv. Remigia jako semiduplex libitum. Zato Klement X. obohatil kalendář tolika světci, jako žádný papež této doby. Svátek sv. Josefa povýšil na duplex II. cl., jako duplex svátek sv. Alžběty Dur., Františka Xav., Mikuláše, Petra Nol., Petra muč., Kateřiny Sienské, Norberta, Antonína Pad., Kláry, Cecilie, Eustacha a druhů, Brunona. Pro všechny světský i řeholní klerus předepsal jako semiduplicia tyto svátky: sv. Raymunda Peñafort, Venantia Kam., Marie Magd. de Pazzi, Kajetána, Petra Alk., Didaka; jako semiduplex ad libitum nové svátky: sv. Václava a sv. Kanuta krále.

Rozmnožování svátků vedlo k převratu a nové organizaci officia; svátky zatlačují poněkud officium Dominicae et feriarum per annum s výjimkou adventu a postu. Poněvadž se četné svátky překládaly, stávalo se úplné recitování žaltáře v týdně nemožným.

Innocenc XI. (zbožný a moudrý theolog Benedikt Odescalchi, 1676—1689) zavedl na dvoře papežském šetrnost, peněžitě podporoval císaře Leopolda I. proti Turkům. Dne 25. listopadu 1683 zavedl na paměť vítězství nad Turky u Vídně (dne 13. září 1683) svátek *Jména Panny Marie* (duplex maius). Několik svátků svatých povýšil na duplex: Petra Cel., Jana Qual., Kajetána, Raymunda Nonnata a Januaria s druhý; zavedl svátek sv. Štěpána, krále a sv. Eduarda de praecepto.

Alexander VIII. (osmdesátiletý Benátčan Petr Ottoboni, 1689—1691) získal pro vatikánskou bibliotéku knihovnu švédské královny Kristiny, velmi důležitou pro liturgii; kráčel ve stopách svých slavných předchůdců, ustanovil svátek sv. Františka Borg. jako semiduplex a Vavřince Just. jako simplex ad lib.

Innocenc XII. (Antonio Pignatelli, 1691—1700), vynikající svatým životem a dobročinností, zavedl oktávu Početí Panny Marie a nový svátek Panny Marie k vykoupání otroků (de Mercedes) 24. září. Jako duplex zavedl svátek sv. Jana z Mathy (8. února) a sv. Filipa Benizzia.

Církev obdržela celkem velkou serii svatých, kteří poskytovali vzory svatosti kleru i věřícím, což bylo velmi důležité v dobách schismatu, naturalismu a úpadku víry.

Klement XI. (Giovanni Francesco Albani, 1700—1721) hájil práv Církve proti světské moci ve Francii a proti jansenismu bulou »Unigenitus« z r. 1713. Pro svátek sv. Josefa (19. března) složil nové oficium, které bylo zavedeno r. 1714 a je až dodnes v breviáři; pro týž svátek byl již 21. listopadu 1700, dva dni před korunovací, předepsán nový hymnus a antifona k Magn. a Bened. Na celou Církev rozšířil *Slavnost sv. Růžence* a zavedl svátek sv. Anselma s oficiem církevních učitelů a sv. Petra z Alkantary; jako semiduplicia ustanovil svátky sv. Pia V., sv. Jana z Boha a sv. Hedviky. Když Itálie byla postižena strašným zemětřesením a katastrofami, vložil Klement XI. do litanie všech svatých invokace: *A flagello terraemotus; A peste, fame et bello.* Z vděčnosti za své uzdravení na přímlovu sv. Libora ustanovil kommemoraci tohoto světce na den 23. července.

Innocenc XIII. (Angelo Corti, 1721—1724) rozmnožil svátky Páně o nový, krásný svátek *Nejsvětějšího Jména Ježíš* (II. cl.) a určil proň druhou neděli po Zjevení Páně. Do kalendáře vložil svátek sv. Isidora s oficiem církevních učitelů; na duplex povýšil svátek sv. Pavla poustevníka a sv. Jana z Boha.

7. BENEDIKT XIII. A OFICIUM SV. ŘEHOŘE VII.

Benedikt XIII. (1724—1730), který vynikl liturgickými pracemi a horlivostí pro lesk církevních slavností a posvětil sta oltářů a konsekroval četné chrámy, revidoval *Caeremoniale episcoporum*, jež vyšlo r. 1726. Rozmnožil opět počet světců. Jako duplex maius zavedl svátky Panny Marie: a) sedmibolestné v pátek před Květnou nedělí, b) Panny Marie na hoře Karmel (16. července) a c) de Mercedes, který byl dříve jen jako duplex minus. Na duplicia povýšil dále svátky světců: sv. Petra Chrysol. (doctor), sv. Scholastiky, sv. Jana ze Sahaguna neboli od sv. Fakunda, sv. Růženy z Limy. Oficium sv. Václava se stalo semidupl. de praec.

Benedikt XIII. předepsal 25. září 1728 svátek sv. Řehoře VII. pro celou Církev, přidav nové historické lekce a Oratio propria; papež Řehoř VII. byl prohlášen r. 1584 za svatého Řehořem XIII. a jeho oficium, které zavedl Alexander VII., se recitovalo v basilikách římských a v řádu benediktinů i cisterciáků.

Čin papeže Benedikta XIII., kterým zavedl svátek Řehoře VII., má v dějinách Církve i breviáře svou vlastní historii; neboť žádný svátek nesetkal se s takovým odporem jako tento, kdy světská moc státní zasáhla plnou silou do officia, které je přece věcí čistě církevní.

Co bylo vlastně příčinou zásahu světské moci? Je to toto místo v V. lekci matutina: »Contra Henrici imperatoris impios conatus fortis per omnia athleta impavidus permansit, se que pro muro domui Israël ponere non timuit, ac eundem Henricum in profundum malorum prolapsus fidelium communionem, regnoque privavit, atque subditos populos fide ei data liberavit.«

Nové oficium vyvolalo bouři rozhorlení nejprve ve Francii, ovládané galikanismem a jansenismem; ohlas tohoto pobouření byl v Nizozemí, Rakousku a severní Itálii.

Oposice ve Francii. Jakmile toto officium došlo s dekretem do Paříže, bylo vytištěno a prodáváno knihkupectvím Coignard fils na listku v 8°. Kněží a ti, kteří byli vázáni breviářem, mohli si obstarati a vložit je do breviáře. Tento čin popudil a vzbudil hněv galikánů a jansenistů. Na návrh generálního advokáta Gilberta de Voisins vydal parlament v Paříži 20. července 1729 zákaz officia a nařídil zničení všech výtisků. Kdo by těchto církevních hodinek při bohoslužbách užíval, měl býti potrestán peněžitou pokutou; neboť kdyby lid slyšel z úst kněží přídavek breviáře, obsahující podle mínění galikánů pobuřující výzvu, bylo by se obávati, že principy státní moci budou otřeseny a pouta, vízící poddané k jejich panovníku, přetrhána. Ačkoliv kardinál Fleury, první správce království, tuto odvážnost parlamentu vytýkal a zakázal, aby se bez královského souhlasu poslanci parlamentu nestavěli proti řečenému officiu, jejich odvážnost vzrůstala, zvláště když biskupové tento čin na rozkaz schvalovali. O několik dní později (24. července 1729) galikán a jansenista Daniel-Charles-Gabriel de Caylus, biskup z Auxerre, který r. 1726 dal svým diecésním kněžím nový breviář, složený v moderních ideích, vydal pastýřský list (*instructio pastoralis*), v němž dokazuje, že ani Kristu, ani Církvi nepatří království tohoto světa, nýbrž jest dávatí císaři, co jest císařovo, a křesťanské náboženství, kdyby vyžadovalo moci na časné věci, bylo by k nenávisti knížatům, pročez světská moc je úplně rozdílná od moci církevní. Řehoř VII. pak, první ze všech papežů, zbavil krále autority a jeho království odevzdal jiným; tato usurpace odporuje slovu Božímu, svatým Otcům a svobodě Církve galské. Závěr listu Caylova zní: »Aby byl dán králi nový důkaz našeho věrného smýšlení a naší péče o bezpečnost jeho posvátné osoby, která by byla v největším nebezpečení, kdyby zásady Řehoře VII., vyslovené v novém officiu, došly platnosti . . ., všem duchovním, věřícím a všem řeholním společnostem zakazujeme . . . používatí toho officia veřejně i soukromě, ať při službách Božích nebo modlitbě breviáře« (Guéranger, *Inst. lit.* tom. II., pag. 478).

Listy podobného obsahu vydali i jiní stejně smýšlející biskupové, jako Charles Joachim Colbert, biskup v Montpellier, dne 31. července 1729, v němž navrhuje officium a lekci o Řehoři VII. jako »nebezpečnou, obsahující učení pobuřující, odporující slovům Božím, směřující k schismatu, nešetřící královské autority«. Dne 16. srpna 1729 vydal podobný list metropolitní biskup Henri-Charles de Coslin, galikánsky smýšlející; podobně učinili i biskupové: Charles-François d'Hallencourt, biskup verdunský, Jacques-Bénigne Bossuet, biskup v Troyes, a Honorat de Quinquemand de Beaujeu, biskup z Castres. Parlament v Bretagni, v Bordeaux a jiné zakazovaly po jejich boku rozšiřování officia.

Papež Benedikt XIII. nedal se zastrašiti ani oklamati, nýbrž rozkázal kardinálům a theologům zkoumati tyto listy a v brevech ze dne 17. září, 8. října a 6. prosince 1729 odsoudil tyto pastýřské listy a za neplatné prohlásil rozkazy a trestní ustanovení, obsažené v těchto listech (*declaravit de Apostolicae potestatis plenitudine ordinationes in praefatis foliis [pastýřských listech biskupů] contentas nullas, inanes, invalidas, irritas, attentatas, nulliusque omnino roboris et momenti esse, et perpetuo fore, ac foliorum impressionem, descriptionem, lectionem, retentionem et usum omnibus Christifidelibus sub poena excommunicationis ipso facto incurrenda prohibuit et interdixit*).

Papežská brevia vzbudila však ještě větší odpor a věci se ujal francouzský parlament, který dne 23. února 1730 vydal nový zákaz nejen oficia, ale i rozšiřování a výkonu tohoto brevia; ale kancléř kardinál de Fleury překazil vydání tohoto zákazu, neboť se chtěl za každou cenu vyhnouti skandálu a hrozícímu přerušení styků s Římem. Lekce o papeži Řehoři VII., které byly příčinou celého hnutí, měly býti odstraněny a pohřbeny bez hluku usnesením generálního shromáždění francouzského kleru, které se mělo konati téhož roku. Arcibiskup pařížský Vintimille de Luc psal papeži, aby »zavřel oči nad touto záležitostí (affaire), poněvadž k tomu patří mnoho odvahy *nevystoupiti* pastýřským listem proti oficiu«. Jen arcibiskup v Nîmes Jean César de la Parisière s několika jinými biskupy odporovali statečně vášnivým žádostem. Zakročením kardinála de Fleury a zasáhnutím krále Ludvíka XV. záležitost usnula; přece však officium a svátek Řehoře VII. nebyl slaven ve Francii až do konce 18. stol.; teprve počátkem 19. stol. byl tento svátek vložen do kalendáře francouzského kleru, jak dole vyloženo.

Oposice proti oficiu Řehoře VII. se projevila v *království Neapolském*, kde místokrál hrabě Harrach, zastupující císaře Karla VI. (1711—1740), oznámil nejvyššímu tribunálu (Tribunalis Collateralis) města Neapole vydání oficia Řehoře VII.; brzo potom vyšel zákaz publikovati a rozšiřovati lekce. Vytisknuté exempláře měly býti zničeny. Ale přece se nezdálo vhodné zakazovati kleru recitaci oficia, poněvadž se bylo obávati pohoršení věřících, a to by bylo provokací namířenou proti římské kurii, což bylo nebezpečné; tak vyložil situaci hrabě Harrach císaři Karlu VI. (D. Guéranger, I. c. t. II., p. 504).

V *Nizozemí* se projevila snaha napodobiti francouzské biskupy a parlament. Arcibiskup v Utrechtu *Corneille-Jean Barchmann*, jansenista, zakázal officium Řehoře VII. výnosem ze dne 12. května 1730; generální shromáždění spojených provincií Holandska a západního Fríska vydalo pak v Haagu dne 20. září 1730 výnos, kterým se zakazovalo tištění oficia Řehoře VII., dále rozšiřování a užívání jak veřejně, tak soukromě v kostelích a kaplích římského kultu. Pro kněze, kteří by jednali jinak, byly určeny tresty jako pro rušitele veřejného míru (D. Guéranger, I. c. tom. II., p. 506).

Roku 1750 poslala císařská správa *rakouského Nizozemí* (Belgie) všem tamním biskupům oběžník, kterým označila officium Řehoře VII. jako »nebezpečné pro stát« a nařizovala jeho odstranění. Poněvadž o toto nařízení se nikdo jak v Belgii, tak v zemích rakouských nestaral, vydala vídeňská vláda r. 1774 nový zákaz. Přesto Rakousko, resp. vláda nešla tak daleko, aby úplně zakázala jak svátek, tak i officium Řehoře VII.; spokojila se jen tím, že zrušila jen ta místa, která se zdála nebezpečnými caesaropapismu a císařské všemohoucnosti a neomylnosti (Bäumer 520).

Dvorním dekretem ze dne 7. května 1774 bylo v dědičných zemích rakouských a o dvě léta později i v Uhrách nařízeno, aby »bludná a nebezpečná lekce o papežské moci sesazovati monarchy byla *přelepena bílým papírem* a pokryta, a kdyby v budoucnu vyšel breviář s onou lekcí, aby byl ihned zkonfiskován a jeho majetník co nejpřísněji potrestán« (Roskovány VII. 429).

Důkladným pátráním v breviáři bylo zjištěno ještě jedno nebezpečné místo, a to v lekcích svátku sv. Bennona; proto 16. září 1782 vyšel druhý císařský dekret, kde

»jeho apoštolské veličenstvo velmi milostivě nařizuje, aby urážlivá slova, počínající „Ex orto nimirum diro schismate“ až „interfuit et subscripsit“ z lekce II. nokturna svátku sv. Bennona (16. června), byla v breviáři a diecesánním propriu přelepena bílým papírem, a aby Ordináři výslovně oznámili kleru světskému i řeholnímu, že jejich breviář, bude-li v něm nalezeno ono místo nepřikryté papírem, bude nejen zabaven, ale že i sám majetník bude považován za přestupitele zákona a trestán pokutou 50 zlatých do pokladny chudých; stejnou měrou, jaká byla určena v případě lekcí Řehoře VII. Politické úřady mají prohledati tyto breviáře a v případě, že se ona slova naleznou nevymazána nebo nezalepena, má se ihned žádati bez milosti pokuta; ale také se mají potrestati ti, kteří by byli odpovědní za nevykonání dekretu.«

Poslední dvorní dekret ze dne 20. června 1784 zní: »Již dne 7. května r. 1774 bylo vydáno výslovné a zřetelné nejvyšší nařízení, že má býti v zakázaném, přece však ve většině diecesí ještě užívaném Breviario Gregorii VII. obsažená jak bludná, tak nebezpečná lekce o papežově moci, sesazovati monarchy, bílým papírem zalepena a že podřízenému kleru má býti od pánů Ordinariis uloženo co nejdůtklivěji, že kdekoli se v ruce objeví podobný nepravý breviář, tentýž nejen na místě bude zabaven, nýbrž i majitel bude potahován jako ten, kdo jedná proti nejvyššímu nařízení, k nejostřejšímu odpovídání. Stejně bylo právem odkryto, že se toto odporující a zeměpanskou moc nejvýš urážející místo in Festo Gregorii VII. ještě ve většině breviářů, zejména v klášteřích a domech řeholních, buď úplně nevymazané nebo jen částečně se nachází, proto ráčilo jeho veličenstvo nejmilostivěji rozhodnouti a rozkázati, aby tato uložená trestná neposlušnost byla připomenuta všem pánům Ordinářům s tím příkazem, aby všemu světskému i řeholnímu duchovenstvu nejvýš nakázané zalepení míst v otázku přicházejících opětně vážně přikázali a potom se skrze určené komisaře všude o skutečném výkonu tím spíše přesvědčili, jelikož kdyby se v opačném případě a při svého času konané zkoušce se strany politických míst objevil breviář, ve kterém by toto místo nebylo přelepené, byli by sami představení potahováni a od nich za každý takový breviář peněžitá pokuta 50 zl. ve prospěch chudých požadována a bez nejmenšího ohledu vymáhána by byla.« (Katholik v Mohuči, 1869, tom. I., str. 711; Brunner v knize Die Mysterien der Aufklärung in Oesterreich 1770—1800, Mohuč 1869, str. 166, udává rok 1782.)

Tato nařízení trvala v Rakousku ještě dlouho po smrti Josefa II. R. 1825 denuncoval farář Dreisch z Mürrzuschlagu arcibiskupa, že mu dal breviář tištěný u Mechitaristů ve Vídni, kde místa lekcí II. nokt. svátků Řehoře Velikého, Bennona a Řehoře VII., určená k zalepení, jsou obsažena; farář žádal pokutu 1200 zl. c. m. pro svůj ústav chudých. Výsledkem byla horlivá činnost vídeňské policie a dvorské kanceláře, která nařídila zalepení míst i v exemplářích ještě neprodaných.

Když r. 1847 chtěla konsistoř v Tarnově v Haliči obstarati pro seminaristy breviáře, tištěné v Kemptenu r. 1844, poněvadž byly přesné, pohodlnější a lacinější než v Rakousku vydané, bylo to rektorovi semináře zakázáno s ohledem na dvorské dekrety z let 1774, 1781 (?) a 1782, že v oněch breviářích jsou zakázaná místa. Císařské nařízení našlo ozvěnu u mnohých dvorních biskupů nejen v Německu, ale i v sev. Itálii.

V Itálii rozkázal francouzský ministr kultu Bigot de Préamenu r. 1810, když

papež Pius VII. byl držen v Napoleonově zajetí, aby italští biskupové odstranili z breviáře všechno, co připomínalo Řehoře VII., a připojili se v záležitosti Hildebrandově k biskupům francouzským. Arcibiskup turinský Hyacinth de la Tour sdělil uctivým dopisem z 1. března 1810 ministrovi, že zakázal officium Řehoře VII. a opis tohoto zákazu dal vyvěsiti v sakristiích všech kostelů ve své diecési (Dom. Guéranger, l. c. II. str. 511).

Ve *Španělsku* byl podán na sněmu kortesů v Madridě r. 1828 návrh, aby část lekci Řehoře VII. byla vyňata, poněvadž obsahují »atentát na práva národů«.

Roku 1830 tázal se arcibiskup z New Yorku v Římě, zda by vzhledem k ustavičným útokům proti Církvi v protestantských novinách a časopisech mohlo býti vynecháno v jeho diecési officium Řehoře VII. Z Říma obdržel rozhodnutí, že se musí officium recitovati sub poena non satisfaciendi.

Ve *Francii* přišla otázka oficia Řehořova v roce 1828 ještě jednou na přetřes. Vydavatel Poussielgue-Rusand v Paříži připravoval nové vydání breviáře a domníval se, že toto officium může vložit aspoň v přídávku. Několik dní po vydání breviáře spustily liberální listy pařížské křik o nesnášlivosti a invasi ultramontanistů. Jejich křik nebyl nadarmo; pařížský arcibiskup učinil to, co Josef II. před 50 lety — dal závadná místa zalepiti.

Revoluční rok 1848 přinesl v otázce oficia Řehoře VII. klid; od té doby je toto officium všude, i tam, kde se proti němu tolik brojilo. Církev zvítězila.

KLEMENT XII. (1730—1740)

Nástupcem Benedikta XIII. se stal kard. Lorenzo Corsini jako *Klement XII.* Svátek sv. Anny povýšil na duplex maius; na žádost císaře Karla VI., ne festa de praecepto multiplicentur et tamen debitus honor Genitori Dei Matris non denegetur, položil papež svátek sv. Jáchyma na neděli v oktávě Nanebevzetí Panny Marie. Svátek zavedl Řehoř XV. r. 1623 a dal jej slaviti 20. března. Svého příbuzného, sv. Ondřeje Corsiniho, povýšil na duplex, stejně tak sv. Moniku a sv. Stanislava Krakovského. Jako duplex zavedl do breviáře svátek sv. Vincence z Pauly a sv. Gertrudy; jako semiduplex sv. Jana z Kříže a Julianu Falconieri. Brevem ze dne 10. listopadu 1736 povolil pro řád benediktinů a benediktinek v Německu, Rakousku a Švýcarsku užívání nového řeholního breviáře, vydaného v Einsiedelu r. 1736, obohaceného četnými svátky vlastními, národními i místních svatých. Bylo to však jen rozmožené vydání jejich breviáře z r. 1612.

8. BENEDIKT XIV. A JEHO REFORMNÍ SNAHY

Benedikt XIV. (Prosper Lambertini z Bologne, 1740—1758) *přerušil* ustálenou tradici v *zavádění nových svátků* a za svého dosti dlouhého pontifikátu nezavedl žádného nového svátku, ač jeho pontifikát byl vyplněn usilovnou snahou o novou, důkladnou reformu breviáře, která však nebyla realizována. Tento papež byl sám jedním z nejlepších znalců církevního práva. Nijak se neuzavíral plánům revise bre-

viáře, které přicházely do Říma z Itálie, Německa, Francie, a sám se zabýval úmyslem reorganisovati a transformovati celý breviář.

Dějiny pokusů Benedikta XIV. a plány jeho komise byly dlouho neznámé. Marně se velký francouzský liturgista Dom. Guéranger pokoušel naléztí akta; ty našel a odkryl teprve nitranský učený biskup Augustin Roskovány r. 1856 v Bibliotheca Corsini v Římě a uveřejnil je ve svém díle *Coelibatus et Breviarium*, kteréžto dílo vycházelo v Pešti a v Nitře. Jiné části publikoval francouzský prelát Msgre Chaillot v díle *Analecta iuris pontificii* (1881, 1885, 1886 a 1887). Jiné dokumenty se nalézají v knihovně kláštera sv. Pavla za hradb. a obsahují zápisky a poznámky kardinála Tamburiniho O. S. B., který byl prefektem Kongregace posv. obřadů.

Ve snaze o čistotu liturgie chtěl Benedikt XIV. kráčet ve stopách svých předchůdců Pia V., Klementa VIII. a Urbana VIII. a breviář přivést k původní jednoduchosti a odstraniti všechny přídavky různých dob. Roku 1741, brzo po nastoupení, ustavil komisi nebo kongregaci, která měla studovati obtížné otázky a připravovati nutné návrhy.

Členy této komise byli:

1. sekretář Propagandy *Filip Maria Monti* († 1754), který vydal dílo o slavných kardinálech: *Elogia cardinalium pietate, doctrina et rebus pro Ecclesia gestis illustrium*, Řím 1741;

2. *Nicolaus Antonelli*, sekretář kolegia kardinálů, později sám kardinál († 1767);

3. papežský kaplan, učený *Dominik Giorgi* († 1747), ze školy Muratoriho, autor díla, cenného pro liturgii: »De liturgia Romani Pontificis in solemni celebratione Missarum« (3 svazky, Řím 1731—1744); r. 1745 vydal skvělé *Martyrologium* z Adonu;

4. *Joannes Thomas Sergio*, konsultor Inkvisice;

5. *Franciscus Baldini*, konsultor Kongregace posv. obřadů;

6. *Antonius Andreas Galli*, opat řádových kanovníků sv. Jana Later.;

7. *Antonius Maria Azzoguidi*, minorita z kláštera Dvanácti apoštolů.

K nim přibyli později, 8. března 1744, opat *Orlandi*, generální prokurátor Kongregace celestinů, P. de *Juliis* (*Giuli*), jesuita, lektor kánonů a examinátor biskupů; a 17. července 1744 *Nicolaus Lercari*, sekretář Kongr. posv. obřadů.

Tato komise zasedala po prvé 14. července 1741; všichni její členové byli zajedno v tom, že je nutna revise a zlepšení breviáře; mínění se rozcházela v otázce, jak revisi provést a kde začít.

Papež odevzdal komisi dva pamětní spisy (memoranda), které mu byly předloženy z Itálie a z Francie. *Memorandum italské* žádá prostě »expurgatio« breviáře; činí rozdíl mezi podstatnými částmi oficia (počet hor, pořad, rozdělení, pořad antifon, lekcí, kolekt) a mezi částmi akcesorními neboli proměnlivými prvky (kalendář, texty lekcí, responsoria a samotné antifony). Pokud se podstatných částí týče, bylo by nesnadné je změnit, aniž by se tím porušil charakter římského ritu. Akcesorní části potřebují pak opravy. — *Francouzské memorandum* uvádí potřebu, a to vzhledem k oslavě Boží a k dobru Církve, reformy liturgických knih. Lituje, že se do breviáře vloudily četné omyly; pokud se rozdělení žalmů týče, jest protivné, že některé žalmy jsou recitovány denně nebo často za týden, zatím co jiné nejsou téměř vůbec recitovány. Nejdelší žalmy a ostatní modlitby se hromadí na neděle a svátky, na dny,

kdy kněží jsou dostatečně vázáni duchovní službou. Mezi antifonami a responsoriemi jsou mnohé, které nemají žádného smyslu, nejsou potravou pro duši a v souladu s oficiem. Mezi nově zavedenými svátky je mnoho dvojných, zatím co dříve svátky svatých byly většinou semiduplex a simplicia; dvojně pak znemožňují konati officium neděle, setkají-li se s ní; a přece neděle je posvěcena mysteriemi Spasitelova života. To bylo také důvodem, proč mnoho biskupů se zřeklo římského breviáře a přijalo diecézánní, což bylo neštěstím a zmatkem v liturgii.

Ideje, vyjádřené v obou memorandech, našly ohlasu v kongregaci. Od první sesse propukla oposice; jedni chtěli, aby se nejprve diskutovalo o rozdělení žalmů a chválili to, co již přijaly četné francouzské chrámy, zvláště recitování feriálních žalmů o svátcích svatých (s výjimkou několika vyšších svátků). — (To, co bylo předmětem diskuse, provedl teprve papež Pius X. r. 1911; tak dlouho trvalo, než tato rozumná a prospěšná reforma byla provedena.) Jiní zase tvrdili, že se Církev římská drží vždycky tradice; je nutno vystříhati se novot; rozdělení žalmů je starobylé. Ostatně nejedná se o předělání officia nebo utvoření nového breviáře, nýbrž jde jen o opravu toho, co je tady. Je nutno jednati nejprve o kalendáři, o počtu svatých a pořadu církevního roku. Tento návrh byl přijat jednomyslně.

Jako vedoucí idea reformního díla byla přijata tatáž idea, která vedla Otce, shromážděné na koncilu tridentském, která byla i vůdčí ideou sv. Pia V., kdy kalendář byl přeplněn svátky. Sv. Pius V. upravil kalendář tak, že jen třetina roku byla obsazena svátky duplex a semiduplex, zatím co 230 dnů bylo pro officium de tempore, neděle a ferie. V roce 1740 byl poměr již jiný. Počet svátků semiduplex a duplex (devíti lekcí) byl 228; k tomu asi 36 pohyblivých svátků Páně a Panny Marie, takže zůstalo pouze 90 volných dnů, které jsou zčásti obsazeny svátky místních národních svatých; dnes je tento počet ještě menší, takže officium de ea mimo neděle z breviáře takřka zmizí.

Revise Benedikta XIV. směřovala tudíž k odstranění nadměrného počtu svátků svatých a tím k zjednodušení kalendáře. Četná duplicia a semiduplicia se měla stát simplicia, aby tím bylo usnadněno co nejčastější recitování feriálních žalmů, poněvadž festum simplex bralo žalmy de feria.

Svátky Páně. V četných sessích od 11. srpna do 21. listopadu 1741 bylo jednáno o svátcích Páně, z nichž o šesti hlavních: Narození, Zjevení, Zmrtvýchvstání, Nanebevstoupení, Seslání Ducha sv. a Božího Těla, se ani nejednalo. Jakési váhání týkalo se otázky, zda svátek 1. ledna má podržeti název Circumcisio či Octava Domini, jak bylo v Řehořově sakramentáři. Ponechán obojí. Veliká diskuse byla o svátku *Proměnění Páně*, který byl data poměrně mladého (zavedl jej r. 1453 Kallixt III.), poněvadž se zjistilo, že už předtím byl zaveden mimo Řím a dávno slaven u Řeků (ve východní Církvi). Pro svátek *Nejsvětější Trojice* bylo ustanoveno revidovat pečlivě antifony a responsoria. Svátky sv. Kříže: *Nalezení a Povýšení* podle mínění jedněch měly býti spojeny v jeden (14. září), jiní navrhovali, aby bylo zrušeno Nalezení; rozhodnuto ponechat oba. Naproti tomu svátek Nejsvětějšího Jména Ježíš měl býti škrtnut, poněvadž byl nedávno zaveden pro universální Církev (r. 1721).

Svátky Panny Marie. O nejstarších mariánských svátcích: Očišťování, Nanebevzetí a Narození nebylo jednáno. Pro svátek Nanebevzetí navrhován starý název:

Pausatio, Dormitio nebo Transitus, »ne forte, quae pie creditur beatissimae Virginis non anima tantum, sed etiam in corpore in coelos commigratio, retento Assumptionis nomine ad fidem pertinere aut significaretur aut significari putaretur« (Roskovány, l. c. T. V, p. 545—546). Bylo ustanoveno neměnit názvu a podržeti i oktávu, taktéž zachována oktáva Narození. Pokud se Početí a Navštívení Panny Marie týče, byla živá diskuse, týkající se oktáv. Odpůrci učení o Neposkvrněném početí byli proti oktávě, druzí pro oktávu; proto otázku oktávy měl rozhodnouti sám papež. Svátek *Obětování Panny Marie*, zrušený Piem V. a znovu zavedený Sixtem V., měl býti opět zrušen, ale rozhodnuto ponechati jej. Ostatní mariánské svátky našly jen vlažné obhájce. Avšak i ti, kteří byli pro podržení svátků, navrhovali, aby pro tyto svátky byl určen dies fixa, poněvadž vadily slavení neděle. Ostatní svátky, jako: Sedmi bolestí, Jména Panny Marie, Panny Marie Karmelské a de Mercedes, měly býti zrušeny.

Svátek sv. *Michala* archanděla 29. září měl býti ponechán, svátek Zjevení (8. května), jenž se týkal jen diecése Siponto, měl býti škrtnut. Ponechán též svátek *Andělů strážných*.

Svátky svatých (sancti homines) daly podnět k četným a dlouhým diskusím. Svátek sv. mučedníků Makkabejských (1. srpna), sv. Josefa, sv. Jáchyma a sv. Anny vzhledem k úctě těchto světců ponechán; přece však byl návrh, aby svátek sv. Anny a sv. Jáchyma byl spojen, aby neděle byla volná. Svátky sv. Jana Křtitele (Narození), apoštolů a evangelistů spolu se sv. Barnabášem a Mladětek nepůsobily obtíží. Přece však oktávy sv. Jana Evang. a Mladětek vzhledem k oktávě Narození měly býti zrušeny; nebylo však definitivního rozhodnutí. Podržen svátek sv. Maří Magdaleny, sv. Marty snížen na simplex. Ač se navrhovalo, aby oba svátky Stolce sv. Petra byly spojeny v jeden, zůstalo při starém. Sv. Pavla (30. června) mělo býti slaveno jen v chrámech, zasvěcených sv. Pavlu. Ostatní sekundární svátky apoštolů, Výročí posvěcení římských basilik — 5. srpna, 9. a 18. listopadu — podrženy; slavnost 5. srpna měla dostati název Dedicatio B. M. Virginis místo B. M. V. ad Nives.

Pokud se ostatních svatých týče, po dlouhých debatách a diskusích bylo rozhodnuto postupovati podle těchto osmi pravidel:

Mají se zachovati svátky svatých: a) jejichž jména jsou v *mešním kánonu*; b) jichž jména jsou čtena v *nejstarších římských sakramentářích*, pokud se jejich svátky až dosud slaví; c) svati, o nichž jsou autentická data nebo elogia některého svatého Otce, s podmínkou, že jsou ustavičně slaveny v Římě; d) *svátky papežů*; e) *církevních učitelů*; f) *svatých zakladatelů řádů*; g) některých světců z různých národů pro jejich zvláštní vynikající vlastnost; h) ostatních světců, kteří nepatří do těchto sedmi skupin, ať se vypustí, leč by jejich úcta byla v celé Církvi všeobecná.

Pracovalo se s velikou horlivostí a prohlížely se staré sakramentáře a římské kalendáře. Byli to zejména členové komise Valenti a Azzoguidi, kteří horlivě pracovali; když však Azzoguidi onemocněl, převzal jeho úkol s nemenší horlivostí Galli, který pak redigoval nový kalendář »*Kalendarium reformatum*«; tento kalendář obsahuje svaté, kteří zůstali v kalendáři, s udáním motivů, proč jejich svátky byly podrženy, a dokumentů, kde jejich jména jsou obsažena. Uveřejnil jej Roskovány v V. svazku, str. 592—612.

Počet potlačených svátků, kterých bylo asi 95, uvádí Roskovány V., str. 612—614; uveřejňuje je i Bäumer, str. 572. Mezi zrušenými svátky byly na př. tyto svátky: Nejsvětějšího Jména Ježíš, Sedmi bolestí P. Marie, Jména P. Marie, Růžence, Karmelské, Mercedes, Kanuta, Raymunda de Peñafort, Scholastiky, Kazimíra, Vincence Ferrar., Sotera, Zjevení sv. Michala, Antonína, Ubalda, Venantia, Řehoře VII., Magdaleny de Pazzis, Juliany Falcon., Aloisia, Lva II., sv. Pavla (30. června), Alexia, Nalezení sv. Štěpána, Hyacinta, Raymunda Nonn., Vavřince Justin., Jizev sv. Františka, sv. Václava, Dionysia a druhů, Františka Borg., Hedviky, Ondřeje Avell., Didaka, Gertrudy, Alžběty Dur., Jana z Kříže, Kateřiny p. muč., Bibiany, Petra Chrysost., Eusebia Vercell. a jiných. Sv. Řehořovi I. určen den 3. září a sv. Benediktu den 30. října, poněvadž jejich svátky připadaly do doby postní.

Pokud se rozlišování ritu svátků týče: duplicia I. et II. cl., duplicia maiora et minora, semiduplicia a simplicia rozhodnuto neměnit; podrženy tabellae (seznamy) svatých I. a II. tř. Vzhledem k svátkům nižšího ritu stanoveno: svatí, jichž jména jsou v mešním kánonu, podrží ritus, který jim udělil Pius V. Čtyři učitelé východní a čtyři západní mají ritus duplex, sv. Tomáš a sv. Bonaventura semiduplex. Vynikající zakladatelé řádů: sv. Antonius a Benedikt, otcové mnichů, Dominik a František, zakladatelé řádů žebravých, sv. Kajetán a Ignác, zakladatelé řádových kleriků, budou mít ritus duplex, ostatní semiduplex; ti, kteří jsou vynikajícími světci některého řádu, budou ctěni sub ritu simplici. Světci různých zemí mají mít ve svých královstvích a místech ritus duplex; v celé Církvi však jen simplex.

Poněvadž na koncilu v Toledu r. 656 a na koncilu v Laodicei bylo v kánonu 51 stanoveno, aby se v době postní (in Quadragesima) nekonala Natalitia Martyrum, navrhovala komise, aby se toto staré ustanovení opět uvedlo v platnost s výjimkou Zvěstování Panny Marie, sv. Josefa, Stolce sv. Petra a svátků simplex, jichž připomínka nepřekáží feriálnímu oficiu postnímu; ostatní svátky od 4. února do 25. dubna mají být odstraněny a slaveny podle možnosti v jiné dny, aby i adventní ferie byly volné. Na vigiliích se nemění ničeho. Ale vzhledem k oktávám stanovila komise toto: Oktávy Páně, Nanebevzetí Panny Marie a sv. Petra a Pavla zůstanou neporušeny, první a poslední den ostatních oktáv podrží ritus, který má nyní, v ostatních šesti dnech bude se dít toliko připomínka slavnosti. V tomto smyslu reformoval Pius X. oktávy svátků duplex II. tř. s výjimkou, že se slaví jen dies octava jako festum simplex, kdežto infra octavam není ani připomínka svátku.

Takto upravený kalendář byl odevzdán papeži v dubnu 1743. Zprávy o přijetí těchto návrhů papežem se liší. Valenti (u Roskovány, V., str. 562) praví, že je papež přijal s uspokojením. Ve skutečnosti, jak udává Batiffol (Hist. du Brév., str. 293 n. 2), který uveřejňuje list papežův kardinálu z Tencinu ze dne 7. června 1743, papež nebyl s prací komise nikterak spokojen. V dopise píše, že sám připravuje breviář, který bude ve Francii jistě přijat. Chce složit breviář, přizpůsobený co nejlépe Písmu sv.; z Písma sv. bude vzato všechno, co se týká mysterií svátků Páně, Panny Marie a apoštolů; ostatní se doplní ze sv. Otců. Pokud se ostatních svatých týče, kteří jsou v nynějším breviáři, budou mít prostou připomínku; je to novinka, která zmenší kult světců.

Papež Benedikt XIV. žádal na komisi, než bude zkoumati kalendář, aby se zodpovídala, proč nepodržela všechny svátky a neučinila jejich kommemorace v denním feriálním oficiu. Konsultori odpověděli papeži v konsultaci, proč byly některé svátky svatých odstraněny; všechny svátky úplně odstranit bylo by však úplně nemožné, neboť by se tím porušila starobylá tradice v celé Církvi. Záležitost se znovu protahovala až do dne, kdy kardinálové de Tencin a Crescenzi a neúnavný Valenti obdrželi od papeže breve, jímž on jmenoval novou komisi, kongregaci pěti kardinálů. Byli to kardinálové Gentili, Silvio Valenti, Monti, Tamburini a Besozzi. Luigi Valenti byl jmenován jejím sekretářem.

Dne 2. března 1744 v prvním sedění této komise byli všichni kardinálové pro konsultory navržený kalendář; dříve než však učinili definitivní rozhodnutí, kardinál Monti chtěl mít názor kardinála de Tencin, který měl veliký vliv ve Francii a který mohl podat zprávu, co by bylo lépe učiniti, aby tato reforma mohla být zavedena ve Francii. Bude-li Francie získána, byla domněnka, že se ostatní země připojí. Poněvadž kardinál byl v Paříži, bylo nutno čekat delší dobu na odpověď. Zatím se projednala otázka žaltáře a jeho rozdělení na různé kanonické hodinky a jejich výběr pro některé svátky svatých, čili: má-li se následovat vzor Pia V., či pracovati na novém rozdělení žalmů.

Benedikt XIV. psal 5. března 1744 kardinálovi de Tencin, aby se kardinál osobně zúčastnil zasedání kongregace a aby vzal s sebou návrhy francouzských učenců a prelátů, na př. arcibiskupa z Bourges a některého doktora pařížské Sorbonny.

Dne 19. března 1744 projednávala komise otázku žaltáře. Ve Francii bylo již přijato jiné rozdělení žalmů, které našlo stoupence i v Itálii. Komise však projevila nedůvěru k těmto návrhům, podle kterých se měl žaltář rozdělit analogicky podle vzoru francouzského. V sezení 17. června rozhodnuto, aby svátky duplicia minora, případnou-li na neděli, byly přeneseny. Pokud se semiduplicií týče, jedni navrhovali přeložení, druzí pak pouhou připomínku, jestliže případnou na neděli. (Pius X. rozhodl tuto otázku tak, že se ani duplicia maiora a minora, ani semiduplicia nepřekládají, nýbrž že se prostě v neděli kommemorují.) Když se omylem rozšířila zpráva, že se papež málo stará o korekci breviáře, sám papež Benedikt XIV. ujistil Valentiho o opaku a rozšířil komisi o nového člena, sekretáře Propagandy Lercariho.

Dne 29. září 1744 promluvil papež ke kardinálům a členům komise; mluvil s nadšením o nutnosti reformy a o metodě, jak ji prováděti. Důvody této reformy jsou tytéž, které již označili otcové sněmu tridentského: nesoulad, zavedený v recitaci žaltáře, pochybné a obmyslné legendy (*perturbatam Psalterii recitationem, gliscentes in Acta sanctorum vel falsas vel dubias historias, neglectam divini cultus puritatem et elegantiam*). Papež sám schvaloval resoluci konsultorů a kardinálů, aby starobylé rozdělení žalmů bylo ponecháno neporušené; pokud se jeho týče, je pro text Vulgáty, všude už vžitý. Schválil podržení ritu svátků: duplicia I. et II. cl., duplicia maiora a minora, semiduplicia a simplicia a ferii; dále projevilsouhlas s osmi pravidly, podle nichž se rozhodovalo o přijetí svatých do kalendáře; chce však, aby bylo připojeno ještě deváté pravidlo: Svatí v kalendáři se rozdělí do tří kategorií: a) ti, kteří byli kanonisováni před Alexandrem III. *universali totius Ecclesiae consensu*; b) ti, kteří byli slavnostně kanonisováni od doby Alexandra III.; c) ti, kteří byli prohlášeni za

svaté nebo blahoslavené bez slavnostního ritu tím, že papež předepsal universální Církvi mši a ofícium k jejich cti. Konečně pobízel papež konsultory, aby všechny své síly a péči zasvětili zkoumání, opravování a zlepšování, a bude-li nutno, aby všem částem breviáře vrátili původní starobylost.

Dne 27. listopadu 1744 byly práce znovu zahájeny rozbořem officia de tempore. Lercari, Antonelli a Giorgi studovali lekce, homilie, sermones II. noct. a kapitula hodiněk od laud až do kompletáře. Sergio, Baldini, Giuli a Valenti studovali antifony, hymny, responsoria a versikula. Práce byla ovšem velmi nesnadná a obtížná. Jeden z konsultorů navrhoval, aby se lectio brevis v primě zaměnilo četbou některého kánonu koncilu (tato idea vzata z breviářů galikánských, Cluny, Vintimille), obsahujícího disciplinární předpisy některé synody, uznané Římem.

Jiný návrh se týkal kapitula v laudech, terci a nešporách; poněvadž v těchto třech hodinkách je stejné, mělo by býti pro každou tuto hodinku zvláštní. Posléze byl návrh, aby text kapitula, je-li už obsažen v lekci matutinální, byl změněn. Papež však těmto návrhům odporoval; podle jeho názoru nejedná se o nový breviář, nýbrž o opravu toho, co jest (quod Breviarii reformatio sibi esset in votis, non innovatio).

Dne 30. prosince 1744 porady o *Proprium de tempore* byly skončeny a 16. ledna 1745 začal rozhovor o *Proprium de Sanctis* (Sanktorál). Byly podány a zavrženy četné návrhy.

Několik měsíců se pracovalo stále stejným způsobem. V druhé polovině roku 1745 rozšířila se však znovu pověst (Bäumer míní, že to byl výsledek intrik, pletich anebo řevnivosti), že Benedikt XIV. nechce ve skutečnosti žádné reformy breviáře. Konsultori tomu uvěřili a vši chuti k další práci pozbyli. Valenti se snažil přesvědčiti je o opaku, ale poněvadž papež zachovával mlčení, jeho snaha byla marná; od 9. července 1745 až do poloviny roku 1746 nebylo ani jediného zasedání. Valenti sám ztrácel už naději, a proto se obrátil na papeže. Papež byl překvapen a vlastnoručním dopisem ujistil Valentioho i konsultory o opaku a projevil znovu přání, aby dílo bylo zdárně ukončeno. Tím více mu reforma spočívá na srdci, ježto z Francie od kardinála de Tencin obdržel zprávy, že reforma v Římě zahájená je velmi oceňována v celé Francii a že tam bude pravděpodobně přijata.

Dne 22. června 1746 komise ujala se znovu práce a 10. září mohl již její sekretář podati výsledek prací. Byla to ukázka (specimen) reformovaného breviáře pro šest až sedm prvních měsíců roku (pars hiemalis et verna), doprovázená pamětním spisem, který obsahoval motivy navrhovaných změn. Papež byl velmi spokojen a žádal brzké dokončení prací i pro druhou polovinu roku. Komise pracovala velice rychle, takže na jaře 1747 mohla býti papeži předložena druhá polovina.*) O velikonicích 1747 měl papež návrh komise v rukou; teď se jen čekalo na definitivní rozhodnutí papežovo, ale na to se čekalo velmi dlouho.

Poněvadž tento návrh, tak pracně tvořený, nebyl nikdy uskutečněn, bylo by zbytečné obírat se podrobnostmi, jež se týkají jednotlivostí jak v temporálu, tak v sanktorálu. Podrobnosti jsou obsaženy v Bäumerovi, Batiffolovi a Roskoványm. Přece však dlužno uvést aspoň ukázkou, jak komise změnila některé lekce:

*) Tento návrh reformovaného breviáře je v cod. Corsini, 261, (39. c. 1.), zkrácený v Roskovány (tom. V. str. 622 n.).

V *Proprium de tempore*, na př. v II. neděli adventní, místo *Expositio in Isaiam* od sv. Jeronyma dána krásná řeč sv. Fulgence, plná hlubokých theologických ideí. *Sermo* sv. Augustina o symbolismu čísel 38 a 40 nahrazeno jiným místem, odpovídajícím více našemu vkusu. V pátek po 4. neděli postní místo homilie sv. Augustina, kde se potvrzuje identita Marie, sestry Lazarovy, a Maří Magdaleny, dána homilie sv. Fulgence de Lazaro resuscitato. Pro Feria III. infra Octavam Ascensionis v II. nokt. místo *Sermo* S. Maximi, kde se Ježíš přirovnává k orlu, dána řeč sv. Bernarda: *Ex sermone* II. in festo Ascens. V tomto duchu se nesly opravy lekcí v temporálu.

Důkladnější a složitější byly práce komise, týkající se oprav *sanktorálu*.

Na svátek sv. Ondřeje antifony a responsoria, vzaté z aktů apokryfních, nahrazeny z Pisma sv. Lekce II. nokt. sv. Mikuláše vzaty z *Commune conf. pont.*, poněvadž legenda, vzatá z *Monbritia*, je apokryfní. Taktéž na sv. Lucii lekce II. nokt. vzaty z *Commune virginis mart.*, poněvadž akta, z nichž jsou lekce, antifony a responsoria, jsou apokryfní. Apoštol Tomáš obdržel vlastní antifony z evangelia sv. Jana. Jako sv. Lucie, tak i Anežka, Agata, Vavřinec, Cecilie a Klement obdrželi antifony z *Commune*. V mnohých svátcích svatých změněny lekce i homilie. Všechny apokryfní části odstraněny, také pseudosermones, mylně přičítané na př. sv. Augustinu, nahrazeny autentickými. *Práce komise byly přísně vědecké, a jest litovati, že nebyly uskutečněny.* Vždyť nespočívaly v tom, aby do rukou kleru byl dán breviář nový, nýbrž dosavadní, ale zlepšený v duchu velikého reformátora Pia V. a návrhů koncilu tridentského, aby oficium dominikální a feriální nebylo úplně odstraněno přemírou svátků svatých. Komise pracovala vědecky, majíc po ruce vědecká díla Tillemonta, Bailleta, Mabillona, Ruinarta, Thommasiho a jiných, zejména Bollandistů a Mauristů. Možno však namítnouti, jak praví Bäumer (l. c. 581), že ve své skropulositě zašli příliš daleko, hrubou rukou trhali něžné květy, s plevelem zahazovali mnohé obilné stéblo a s plevami mnohé dobré sémě. Čelné části díla *Acta minus sincera Martyrum* jakož i podání knihy *Liber pontificalis*, na které se hledělo spatra, nejsou dnes podle prací Le Blantových, de Rossiho, Duchesna, Neumanna a jiných v opovržení, kritickým aparátem lze z nich získat mnohou pravdu. Sami protestantští historikové v Německu a Anglii posuzují mírněji mnohé legendy svatých, než činili členové komise za Benedikta XIV. Zdá se však, jak miní Batiffol, že kongregace sama ke konci svého díla vzdala se svého purismu a zejména v *Commune Sanctorum* ponechala četné antifony, třebaž byly vzaty z apokryfních knih, na př. »*Lux perpetua lucebit sanctis tuis . . .*« (*Comm. Mart. T. P.*) nebo *responsorium* »*Regnum mundi . . .*«, »*Quem vidi . . .*« (*Comm. non Virg.*). Nutno se tázati, zdali konečně pravidla o výběru svatých byla dobře volena, když na př. byly v breviáři ponechány svátky sv. Maria, Basilida, Audifaxe a j., poněvadž byly ve starokř. kalendářích, kdežto svátky populárních a známých světců, jako sv. Aloise, sv. Alžběty a jiných, byly odstraněny.

Je otázka, která maně napadne každého, kdo pozoruje práce komise a papežovu nerozhodnost: minil papež *Benedikt reformu* vážně, či *jest pochybovati o opravdovém úmyslu*? Část historiků pochybovala a dosud pochybuje o tom, že papež Benedikt XIV. myslel reformu vážně. Avšak francouzský spisovatel dějin breviáře

Batiffol (str. 318 n.) dokázal z korespondence tohoto velikého papeže, že jeho úmysl byl čistý a opravdový. Jsa však zvyklý dělati všechno sám (*fare una cosa da se*), nemohl Benedikt připustiti myšlenku, aby si přisvojil práci jiného a doplňoval ji svými myšlenkami a opravami. Chtěl, aby vydání nového breviáře bylo úplně jeho vlastní dílo. Dobrovolně se zřekl politiky a ceremonielu, měl v úmyslu sám zpracovati a upravit po dlouhém uvažování všechno, co se týkalo pozitivní theologie a kanonického práva. Pracoval ve své bibliotéce a věnoval se vědeckým pracím; je tudíž právem počítán mezi velké církevní spisovatele; při tom však jeho bohaté bullarium svědčí o jeho horlivosti pro udržení ctihodných a starobylých církevních obyčejů. Má zájem o východní ritus řecký a o ostatní východní rity sjednocených církví, vystupuje proti pověrečným obrazům, proti zavádění profánní hudby do kostelů, dovoluje, aby ve Španělsku a Portugalsku mohly býti slouženy tři mše na den Dušiček atd. (Srovnej *Benedicti papae XIV. Bullarium*, 4 svazky in folio, Řím 1746—1758.)

Svou horlivost o posvátnou vědu projevil založením Akademie, jejímž účelem bylo studovati liturgii se stanoviska teoretického i archeologického. Vydal opravené a přehledné *Martyrologium romanum* na náklad portugalského krále Jana V., jemuž věnoval zvláštní list: *Litterae apostolicae ad Johannem V. regem Portugalliae* ze dne 1. července 1748. Revidoval a redigoval *Caeremoniale episcoporum*, jež vyšlo v Římě s jeho brevem ze dne 25. března 1752.

Benedikt XIV. však nebyl spokojen s prací kongregace a s ukázkou reformovaného římského breviáře. Jeho nespokojenost se vztahovala na části, které obsahovaly ofícium svatých — *Proprium* a *Commune* — a které pro něho, autora slavného díla »*De canonizatione Sanctorum*«, byly prací konsultorů příliš kritickou a provedenou v duchu galikánském (Bäumer, str. 583).

Na podzim r. 1748 psal: Pokud se breviáře týče, podjali jsme se látky. Abychom však mohli dojít ke konci, je tomu třeba věnovati čas, kterého nemáme, nejsouce vpravdě pracemi obklíčeni, nýbrž zavaleni. (»*Rispetto al Breviario, abbiamo ripigliata la materia. Ma per ridurla a capo, vi vorrebbe più tempo da impiegarci di quello che si ha, essendo veramente non che circondati, ma oppressi dalle fatiche*« Benedikt XIV. kardinálovi de Tencin 25. září 1748.)

V roce 1755 zabývá se papež ještě otázkou breviáře a tuto snahu projevuje po vydání: *Rituale Graecorum* r. 1756. Chce breviář upravit, »uhladiti« dřive, než jej vydá, jak píše ještě r. 1758, neboť *nesnadno lze* naše století uspokojiti (*Il secolo presente è di contentatura difficile*, Benedikt XIV. Peggimu 16. dubna 1758.) A za tři neděle — 4. května 1758 — umírá veliký papež, aniž mu je dopřáno své dílo dokončiti.

9. ČINNOST PAPEŽŮ OD KLEMENTA XIII. (1758—1769) DO PIA VI. (1775—1779)

Po smrti velikého papeže Benedikta XIV. breviář se vrátil do starých kolejí. Snaha po reformě v Římě usnula, zatím co mimo Řím stoupá tendence radikálních reforem breviáře ve Francii, v Německu i samé Itálii, jak bude vylíčeno ve zvláštní kapitole. Nástupci Benedikta XIV.: *Klement XIII.*, *Klement XIV.* a *Pius VI.* projevíli zájem o breviář vložím nových svátků. Za Pia VI. vynořila se opět otázka reformy breviáře. Na jeho rozkaz byl vypracován návrh a předložen Kongregaci posv. obřadů; ale nesnáze uskutečnění byly takového rázu, že práce byla aspoň provisorně odložena.

Klement XIII. (Carlo Rezzonico z Benátek, 1758—1769) — jemuž vděčíme za první zavedení svátku Božského Srdce Páně, slaveného ve Francii v Coutances (v Normandii) asi r. 1688, ale bez oficia. V tomto městě slavil biskup Charles-François de Loménie z Brienne, který ve svém semináři zasvětil ke cti Božského Srdce kapli pro bratrstvo tohoto titulu, s velikou nádherou svátek, následuje zjevení sv. Markety Marie d'Alacoque († 1690). O čtyři léta později arcibiskup z Besançonu Pierre de Grammont dal vytisknouti ve svém diecézním misálu vlastní mši in honorem Sacratissimi Cordis Jesu a tento svátek slavil v pátek po oktávě Božího Těla; 3. prosince 1718 arcibiskup lyonský François Paul de Villeroy, primas Galie, předepsal slavnost pro svou celou velikou diecési. Benediktini v některých svých klášteřích slavili tento svátek ritem duplex II. cl. s vlastním oficiem.

Na žádost některých panovníků a velikého počtu polských, španělských a italských biskupů povolil papež Klement XIII. r. 1756 vlastní officium ke cti Nejsvětějšího Srdce Páně («ut fideles festum hoc agendo praecipua eius caritatis beneficia recolerent atque illius caritatis imprimis, quam notis Salvator exhibuit humanam naturam suscipiendo, patiundo, pro generis humani redemptione moriendo atque in suae mortis commemorationem instituendo sacramentum Corporis et Sanguinis sui» — dekret S. R. C. 26. ledna 1756). Přece však tento svátek nebyl předepsán pro universali Ecclesia; officium obsahovalo hymnus *Auctor beate saeculi*, oraci *Concede* a odpovídající mši: *Miserebitur*. Papež Pius VI. povolil jiné officium s hymnem: *Quicumque certum quaeritis*, s orací *Fac nos, Domine Jesu*, a mši *Egrediemini*. Třetí officium s hymnem *Cor, digna sedes numine*, s orací *Domine Jesu, qui ineffabilis* a mši *Venite* složil jesuita Galliffet za papeže Benedikta XIII.

Klement XIV. (Lorenzo Ganganelli, 1769—1774), františkán, pracoval na oslavě svatých svého řádu; povýšil svátek Jizev sv. Františka na duplex pro celou Církev; jako duplicia zavedl nové svátky: sv. Fidela ze Sigmaringen, sv. Josefa Kupertinského, sv. Jeronyma Emil., sv. Josefa Kalasanského a sv. Jany Františky de Chantal, r. 1770 předepsal svátek sv. Jana Kentského jako semiduplex.

Pius VI. (Jan Angelo Braschi, 1775—1799) povýšil svátek sv. Jana Kentského na duplex, Stětí sv. Jana jako duplex maius. Zatím co synoda v Pistoii a jiné snahy v Německu a Francii vypověděly válku breviáři a kultu svatých, zavedl jako duplex dva nové svátky: sv. Viléma a sv. Paskala.

10. REFORMNÍ SNAHY VE FRANCII, NĚMECKU A ITALII, TÝKAJÍCÍ SE BREVIÁŘE

A) FRANCIE

Do dějin breviáře zasáhly velmi hluboko dva proticírkevní směry francouzské, a to *galikanismus* a *jansenismus*.

Breviář Pia V. pronikl i do Francie a byl přijat téměř všude, s výjimkou diecésí, které jej sice úplně nepřijaly, ale svůj vlastní breviář přizpůsobily podle breviáře Piova. R. 1605 prohlásilo generální shromáždění francouzského kleru, že římská liturgie je vzorem, podle něhož se nutno v hlavních rysech přizpůsobovati, zachovávajíc některé zvyky partikulární. Totéž národní shromáždění se rozhodlo podporovati vydání nového breviáře pro celou Francii. V Paříži arcibiskupové Pierre de Gondy (1584), Henri de Gondy (1607), Jean François de Gondy (1643) a kardinál de Retz (1658) připravovali a vydávali nové breviáře, které se více a více přizpůsobovaly breviáři Pia V., takže kolem r. 1650 byl pařížský breviář až na nepatrné odchylky totožný s římským. Pařížský byl předepsán pro chor; bylo však dovoleno recitovati jej soukromě. Sám sv. Vincenc de Paula recitoval diecesánní. R. 1643 dal revidovat pařížský breviář podle římského pařížský arcibiskup Jean François de Gondy. Batiffol (l. c. 268) praví, že ve Francii až do doby Ludvíka XIV. byl římský breviář, ne-li obligatorní, tedy aspoň vzorem, podle něhož se reformovaly ty, které byly ve Francii v užívání na základě indultu Pia V.

I breviáře jiných diecésí byly správné (Soissons 1676, Remeš 1685, le Mans 1693), byly zlepšeny jen některé homilie. První breviář, který přinesl význačné změny, byl breviář arcibiskupa z Vienny Henriho de Villars, vydaný r. 1678 pro chrám a diecési ve Vienne. Tento breviář odpovídal již požadavkům doby: nejen že byly vloženy autentické homilie na místo starých a upraveny legendy, ale starobylé antifony a gregor. responsoria byly nahrazeny novými, vzatými výlučně z Písma sv.

Tento princip, brátí všechny části liturgie z Písma sv., byl charakteristickým znakem nových breviářů.

R. 1680 vyšel pro pařížskou arcidiecési nový breviář s názvem: *Breviarium parisiense*, Illustrissimi ac Rev.mi in Christo Patris D. D. Francisci de Harlay, Dei et Sanctae Sedis apostolicae gratia parisiensis archiepiscopi . . . ac venerabilis eiusdem Ecclesiae capituli consensu editum, Parisiis 1680. Tento typ se stal vzorem pro všechna další vydání. Jeho vydání bylo připravováno od r. 1670 na rozkaz arcibiskupa Hardouina de Péréfixe. Komise měla velmi mnoho porad a arcibiskup Harlay převzal veškeru odpovědnost. Kdyby byl chybné homilie, sermones nahradil ve smyslu historické kritiky novými, kdyby byl dále připojil několik vlastních oficií, vadné antifony a responsoria nahradil z Commune sanctorum, nikdo by nemohl vytýkati, že by byl překročil oprávnění, které mu dávala bula Pia V.

Než v tomto jeho breviáři bylo odstraněno všechno, co se zdálo zbytečným, co mělo zdání pověry a co nebylo v souhlasu s důstojností Církve a se starobylými ustanoveními. (Epistula Francisci de Harlay ad clerum parisiensem, d. d. Kalend. Jan. 1680, D. Guéranger, t. II., p. 165. 167.) Zamítnuto mnoho homilií, lekcí, antifon,

responsorii a hymnů nejen ze Sanktorálu, ale i z Temporalu. Svátky Panny Marie a apoštola Petra zredukovány, antifony a versikuly určitých svátků změněny atd. Psalterium per hebdomadam podrženo jako v římském breviáři; hymny však zkráceny.

R. 1736 za arcibiskupa *Charles Gaspard-Guillaume de Vintimille* vyšlo nové vydání tohoto breviáře s ještě větším množstvím změn. Tato pařížská vydání se stala vzorem ostatním francouzským breviářům. Není možno dopodrobna se obírat otázkou a kritikou těchto breviářů, stačí však udati aspoň hlavní principy, které vedly jak kompilátory, tak církevní autority.

Zásady byly tyto:

- a) Především jest nutno zabezpečiti recitaci žaltáře pro každý týden.
- b) Během roku se mají přechysti pokud možno největší anebo aspoň nejdůležitější části ze Starého i Nového zákona.
- c) V responsoriích budiž až na řídke výjimky obsažen text Pisma sv.
- d) Breviář budiž nejen knihou modlitební, nýbrž spíše knihou *vzdělávací a výchovnou*.
- e) Hymny ať odpovídají požadavkům (chuti) doby a mají vykazovati tolik schopnosti, aby se daly zpívat.

Odklon od římské liturgie v oficiu byl čím dále větší, takže r. 1792 zavrhl osmdesát francouzských diecésí římskou liturgii a vytvořilo si novou partikulární liturgii. Následky této roztržistěnosti oficia se objevily za velké revoluce francouzské. Když r. 1798 bylo na rejdě v Rochefortu vězněno devět set kněží, kteří se stali hrdinnými vyznavači víry a jejich mučedníky, do jejich vězení se podařilo dopravit několik breviářů, takže věznění kněží se těšili, že budou moci konati officium a recitovati žalmy. Ale běda, kolik bylo breviářů, tolik vydání z různých diecésí, společná recitace byla tedy nemožná! Tato roztržistěnost a rozmanitost byla později ještě citelnější, když r. 1801 staré rozdělení diecésí bylo zrušeno a kolem jedné katedrály spojeno pět až sedm částí různých diecésí; stalo se, že v jedné takové diecési bylo půl tuctu různých breviářů a misálů. Konec tohoto roztržistění nastal po roce 1816; v mnohých diecésích se biskupové dovolávali recitace římského oficia a milostivě prohlašovali, že recitovati římský breviář místo diecesánního je jen lehkým proviněním.

Podnět k návratu do staré liturgie římské dal biskup v Langres *Pierre Louis Parisis* listem k svému kleru ze dne 15. října 1839, kterým předpisuje pro svou diecési od r. 1840 liturgii římskou. Ostatní biskupové následovali jeho příkladu, zejména v r. 1842 kardinál *Gousset*, arcibiskup remešský, takže papež Pius IX. mohl v r. 1853 zvláštní encyklikou blahopřáti k návratu Francie do jednoty římské liturgie.

Listem ze dne 1. května 1856 oznamuje pařížský arcibiskup *Msgr Sibour*, že vzhledem k pokračující snaze o jednotu, přijal římskou liturgii ve své diecési, aby splnil přání svatého Otce.*) V letech 1872 a 1873 byla římská liturgie přijata v celé Francii až na diecési orléanskou, která poslední přijala římský breviář r. 1875.

Jednomyslné svědectví uznává, že velikou zásluhu o toto provedení jednoty římské

*) Roskovány, VIII., str. 591 n., uvádí výtah protokolu ze zasedání metropolitní kapituly pařížské za předsednictví arcibiskupova dne 22. ledna 1872.

ského ritu ve Francii, o návrat Církve ve Francii k centru liturgické tradice — Římu — má opat ze Solesmes dom *Prosper Guéranger* (1804—1875), jehož dílo častěji citujeme.

Pius IX. uznává tyto zásluhy ve zvláštním listě, vydaném po smrti opatově: *Sed in quo ipse curas omnes cogitationesque collocavit, potissimum illud fuit, ut Romana liturgia in Galliam veluti postliminio remaneat. Qua quidem in re ita se gessit, ut eius scriptis nec non constantiae atque industriae singulari prae caeteris acceptum referri debeat, si antequam ipse ex hac vita migravit, cunctae Galliae dioeceses Romanae Ecclesiae ritus amplexae sunt.* (D. Guépin, Solesmes et dom Guéranger, Le Mans, 1876.)

B) BREVIÁŘ PISTOJSKÉHO BISKUPA SCIPIONA RICCIHO

Jednota s Římem panovala v celé Italii s výjimkou Toskany, kde převládaly ideje febronianismu a josefinismu, kam přeneseny byly také biskupem v Pistoii, Scipionem Riccim, galikanismus a jansenismus. R. 1786 řídil Ricci známou synodu v Pistoii, která byla odsouzena bulou papeže Pia VI. z 28. srpna 1794 »*Auctorem fidei*«. Biskup Ricci se domníval, že je oprávněn dáti své diecési nový breviář. Tento breviář, na kterém, jakož i na opravách jiných liturgických knih všichni měli spolupracovati, vyšel s titulem »*lekcionář*« r. 1787, ale potkal se s velkým odporem u vlastního kleru. V brožuře »*Annotazioni pacifiche*«, vyšlé v Římě 1787, byly nové knihy odsouzeny, takže se Ricci musel ve zvláštním pastorálním listě bránit. V téže době vyslovila se většina biskupů a arcibiskupů, shromážděných ve Florencii, Leopoldem, bratrem Josefa II., proti breviáři Ricciho a prohlásila, že bulou »*Auctorem fidei*« je zrušeno všechno, co bylo v Pistoii nařízeno.

Je zajímavé, že různí spisovatelé té doby navrhovali reformu breviáře právě v Italii. I. B. Gallicioli, vydavatel děl sv. Řehoře pap., volá v předmluvě k svému dílu po reformě breviáře a po změně vnitřního obsahu. Navrhuje: »*Praestaret fortasse etiam pro truncatis illis sanctorum Patrum homiliis, longiora sacrae Scripturae segmenta legenda proponere, vel canones conciliorum pro reliquis minutioribus officii particularis.*« (Gallicioli, *Isagoge liturg.* c. XVII. v jeho *Operum S. Gregorii M.*, t. X. Venetiis 1770. p. 7.)

C) REFORMNÍ SNAHY V NĚMECKU

Jako se ve Francii jevila tendence pro radikální změny a partikulární vydávání vlastních breviářů, tak i v Německu se projevuje snaha po zvláštních breviářích; jde tu zřejmě o vlivy francouzské, styk s luteranismem, západní Německo je proniknuto febronianismem, jižní pak josefinismem. Francouzský vliv se jeví u biskupů-kurfiřtů; tak na př. trevírský arcibiskup připravil nové vydání breviáře, »revidované, opravené« podle francouzského typu, ač již r. 1720 byla do této diecése zavedena liturgie římská. (Roskovány, V., 516 a 730.)

Nejradikálněji jednali arcibiskup *kolínský*, biskup v *Cáchách*, v *Münsteru* a jinde. *Breviář kolínský*. R. 1626 doporučil v Kolíně papežský nuncius Frangipani římský

breviář Pia V., avšak výslovně dovolil ponechání starého diecesánního, jehož nové vydání vyšlo r. 1718. R. 1780 vyšlo za arcibiskupa Maxmiliána Bedřicha, hraběte z Königseck-Rothenfelsu, nové vydání breviáře pro diecési kolínskou s titulem *Breviarium Coloniense jussu reverendissimi et eminentissimi principis ac Domini, D. Maximiliani Frederici, D. G. archiepiscopi Coloniensis, S. R. I. per Italiam archicancellarii et principis electoris, S. Sedis apostolicae Legati nati, Westphaliae et Angariae ducis . . . recognitum ac emendatum, Coloniae Agrippinae, sumptibus viduae Francisci W. Metternich 1780.*

V tomto vydání byly značné rozdíly mezi oficiem římským a kolínským; různé modlitby odstraněny anebo změněny, antifony v žádném oficiu nebyly říkány dvakrát (sed ante psalmos tantum incipiuntur et post psalmos dicuntur integrae). Lekce libovolně pozměněny. V propriu kolínské diecése bylo mnoho svátků svatých simplifikováno. Části, které neodpovídaly duchu febronianismu, prostě vynechány. Malé mariánské hodinky zmizely; mariánská officia znetvořena. Ani svátek Sedmi bolestí Panny Marie, který byl zaveden právě v diecési kolínské na sněmu provinciálním r. 1423, a to k počtě zármutku a bolestí Panny Marie u paty kříže, nezůstal.

Breviář z r. 1780 nestačil určitým osobám, které chtěly míti v breviáři knihu *meditační pro soukromou pobožnost* kněze, a knihu *studijní*, nikoli veřejnou modlitbu Církve. Již ve vydání z r. 1780 byla připojena k breviáři řada kánonů různých koncilů, z církevního zákoníka, koncilu tridentského, kolínského atd. Nový breviář měl obsahovati poučné části ze Starého i Nového zákona; dána úplně přednost žalmům morálním a snadno pochopitelným. Jako kapitula a versikuly měly býti vloženy »canones de vita et honestate clericorum«. Antifony a responsoria úplně vynechány. Nový breviář měl míti dvě části: semestr letní a zimní; v každém po třiceti žalmech, poněvadž ze 150 žalmů bylo vybráno pouze 60! Z Písma sv. ponechány části výchovné; básnické knihy, Apokalypsis, potlačeny. Části, vybrané z Otců, měly obsahovati úplnou dogmatiku, morálku a asketiku. Veliký počet svátků měl býti odstraněn.

Kolínský breviář z r. 1780 byl však zaveden nejen v městě, ale i v diecési a získal zvláštního rozšíření za vynikajícího arcibiskupa a obhájce církevní svobody *Klementa Augusta Drosteho zu Vischering*. Tento arcibiskup považoval zkrácení modlitby breviáře za nutné, aby se tím čelilo ledabylému recitování a považoval se omylem za oprávněného samovolně naříditi takové zkrácení. Výnosem z r. 1836 redukoval všem, kteří se modlili kolínský breviář, matutinum v celém roce, s výjimkou sv. tridua, na jedno nokturnum s třemi lekcemi. Následek toho byl, že mnozí, kteří se modlili římské officium, rádi vzali do rukou kolínský breviář, dokonce četní faráři a rektoři chrámů, kde nebyl nikdy jiný ritus než římský, konali služby boží, nešpory a kompletář podle kolínského obyčeje. Arcibiskup a kardinál *Johannes von Geissel* odvolal v r. 1856 dovolení recitovati zkrácené officium, jež bylo uděleno r. 1836. Když pak r. 1856 apošt. Stolica schválila nově vypracované Proprium kolínské diecése, předepsal je kardinál von Geissel r. 1857 všem, kteří se řídili římským ritem. R. 1887 po nastoupení arcibiskupa *Filipa Krementze* přijala římský ritus i metropolitní kapitula, čímž bylo dosaženo liturgické jednoty.

V reformních snahách nezůstala *münsterská diecése* pozadu a již r. 1784 vyšlo

nové *Breviarium Monasteriense* ve 4 svazcích; tento breviář vykazoval mnoho změn. V *Psalterium* a *Proprium de tempore* škrtnuty antifony před žalmy a říkaly se jen po žalmech! Zkrácena dlouhá nedělní Prima. Dlouhé preces v malých horách v době postní byly prostě vynechány. Hluboké změny byly učiněny v *Proprium sanctorum*: odstraněna četná festa propria, ritus semiduplex pro všechny svátky škrtnut, všechny svátky povýšeny na duplicia. Z četných nově zavedených svátků vybrány jen některé. Taktéž vyňata četná starobylá officia propria svatých (sv. Martina, Anežky, Ondřeje atd.). Lekce v II. nokt. přísně revidovány. *Matutinum* jednoduchých svátků (simplicia) mělo jen tři žalmy de *Communi sanctorum* místo dvanácti feriálních žalmů. Taktéž officia votiva dostala jen tři žalmy. Četné svátky přeloženy na následující neděli.

Tento nový breviář byl zaveden konstitucí arcibiskupa Maxmiliána Fridricha: »*Iam ab antiquissimis temporibus*« r. 1784. Starším kněžím bylo dovoleno zůstat i při římském; mnozí však přijali rádi zkrácený nový. Nově svěceným kněžím uloženo přijmouti nový breviář. Když toto vydání breviáře za 40 let rozebráno, vyšel tentýž breviář s nepatrnými změnami v letech 1829—1830 za biskupa Maximiliana von Droste zu Vischering. Ale breviář neměl dlouhého trvání; přísným prováděním římských předpisů byl v polovině 19. stol., když vyšlo nové *Proprium Sanctorum dioecesis Monasteriensis*, odstraněn. Od r. 1880 zavládla i v Münsteru úplná jednota.

V *Trevíru* vyšlo nové vydání breviáře r. 1748, nevykazovalo však tak radikálních změn jako kolínský breviář z r. 1780. Od r. 1872 byli všichni nově svěcení kněží nuceni přijmouti římské officium a od r. 1888 se stal římský breviář závazným pro všechny kněze.

V *Mohuči* chtěl arcibiskup Karl Joseph von Erthal (1775—1882) podle vzoru kolínského a münsterského navrhnouti nový breviář. Komisi r. 1786 bylo nařízeno vypracovati jej tak, aby obsahoval denní officium, rozdělené na tři části: 1. *Matutinum* neboli ranní pobožnost, pozůstávající z tří žalmů a jedné lekce z Písma sv., 2. *Diurnum* neboli denní officium (konané v poledne nebo odpoledne), pozůstávající z 5 žalmů, z krátkého životopisu (*Vita* nebo *Legenda*) toho svatého dne, o feriích a svátcích Páně část řeči Otců; 3. *Completorium* neboli večerní modlitba. Tento plán však nebyl proveden. Přesto docházelo mnoho návrhů, aby se breviář zlepšil, ze svátků svatých aby se konala pouze komemorace, evangelní perikopy aby se čtly celé, aby podle vzoru galikánského byly zavedeny *Canones* nebo části z církevních dějin; konečně dán návrh, aby se nemusili faráři prací přetížení v zimě modliti officium, po př. všichni duchovní správci se mohli místo breviáře věnovati četbě Písma sv. nebo jiným duchovním cvičením. (Roskovány, V., 748.)

R. 1801 byl celý levý břeh kolínské diecése oddělen a připojen k nově zřízené diecési v Cáchách, která pozůstávala z departementu Rýn a Roer, t. j. z částí starých diecési kolínské, trevírské a lutyšské, kde byly různé liturgie. První biskup cášský Marcus Antonius Berdolet zavedl zatímně římskou liturgii v očekávání nové liturgie, která měla býti zavedena pro celou republiku francouzskou. Bulou »*De salute animarum*« ze dne 16. července 1821 bylo zrušeno biskupství v Cáchách a znovuzřízena arcidiecése kolínská. Hned se vyskytly návrhy, aby celou církevní provincii kolínskou, t. j. arcidiecési Kolín, biskupství Trevír, Münster a Paderborn, byl

vydán nový společný breviář a misál. Breviář neměl pak býti veřejnou modlitbou, ale měl se státi pouhou studijní a meditační knihou pro soukromou potřebu kněží. Jiní navrhovali, aby se sestavil nový breviář podle pařížského breviáře kongregace sv. Maura; jiní chtěli dokonce breviář Quiñonův. Na breviáři bylo pracováno dlouho; teprve r. 1864, když již otázka byla rozhodnuta ve prospěch římského oficia, vyšel v Trevíru návrh breviáře, který byl pracován podle Quiñonova — plán je obsažen v knize M. Schua, dómského probošta v Trevíru: *De horis canonicis diatriba*, Treviriis 1864.

R. 1787 vyšel ve Francii breviář »*Breviarium ad usum congregationis S. Mauri*« (Parisiis 1787), který svým uspořádáním a rozdělením sloužil za vzor podobným breviářům. Zavedeno v něm čtení církevních kánonů místo kapitul a částí mezi žalmy a lekcemi; officium sanctorum hodně zkráceno; zmizely antifony a responsoria, do breviáře vzato jen 60 žalmů, které byly rozděleny do dvou svazků po třiceti. Ze Starého zákona vzaty výchovné části a z Otců, asketů a básníků církevních voleny jen takové části, aby tvořily *úplnou dogmatiku, morálku a asketiku*. Ze svátků vybrány jen svátky Páně, Panny Marie, apoštolů, několika církevních učitelů a mučedníků.

D) BREVIÁŘE V NĚMECKÉ ŘÍŠI

V dobách, kdy německé diecése mají své breviáře v duchu tehdy panujícím, vychází v Augšpurku r. 1792 čtyřsvazkový breviář v řeči německé: »*Deutsches Brevier für Stiftsdamen, Klosterfrauen und jeden guten Christen*« s podtitulem: »*Erbauungsbuch für katholische Christen auf alle Tage des Kirchenjahres*.« Jeho autorem je *Thaddäus Anton Dereser* (* 1757, † 1827), kněz s pohnutou životní drahou (Bäumer, 556 n.). Dílo bylo schváleno ordinariáty v Augšpurku, Wormsu, Kolině a Kostnici. Biskup Franz Ludwig ve Würzburgu si tohoto německého breviáře tak vážil, že ho používal místo latinského, a také svým kněžím dovolil recitovati z něho officium. Když pak exjesuita P. Rössle odkryl několik dogmatických chyb, vzal ordinariát v Augšpurku aprobaci, r. 1791 udělenou, zpět, a zakázal r. 1796 užívat tohoto breviáře. Přece však ještě dlouhý čas těšil se breviář veliké oblibě v ženských klášteřích, dokonce ho užívali kněží, ba biskupové a duchovní radové v jižním a jihozápadním Německu. Byl také vícekrát tištěn (v Heilbronně 1803 a 1805, v Rottenburgu 1809; 6. vyd. ještě r. 1821). Autor vykládá v předmluvě k 3. vydání, že tento breviář složil na rozkaz a podle plánu kolínského arcibiskupa Maxmiliána Františka (z rodu Habsburského). Jako spolupracovníci byli mu přidáni: Karl von Wreden, tajný rada, pozd. arcibiskup salcpurský a kons. rada, a pan Metternich, exjesuita, městský farář v Bonnu.

Úprava tohoto breviáře je tato: Matutinum, nešpory a kompletář čili ranní, odpolední a večerní pobožnost jsou jediné kanonické hodinky. Matutinum má tři žalmy a tři lekce s případnou lekcí čtvrtou na svátky a význačnější neděle. První lekce je evangelium, druhá a třetí mělké reflexe na evangelium. Nešpory mají opět tři žalmy, Magnificat a oraci. Kompletář je stále stejný; vyznání hříchů (*Confiteor*) se zpytováním svědomí, versikula a modlitby, díky za obdržená dobrodíní a prosba za ochranu noční, pak *Salve Regina* (něm.).

Pokus o samostatné řešení breviáře latinsky učinil exjesuita *Benedikt Stattler*, změnil však i titul, takže jeho dílo mělo název »*Liber Psalmorum christianus seu religio christiana in exercitium precum sub forma Psalmorum reducta*«. Augustae Vind. 1789. Kniha nalezla obliby u četných kněží, kteří ji používali jako Vademecum v náhradu za breviář.

Vzdělaný a zbožný biskup *Johann Michael Sailer* († 1832 jako biskup v Řezně) považoval liturgii více za prostředek k poučování lidu; své ideje o jakémisi ideálním breviáři sdělil svým přátelům, z nichž farář *Franz Christmann* z diecése kostnické vydal tyto myšlenky, týkající se změny breviáře, jako anonym E. B. M. v knize »*Joh. Mich. Sailers Gedanken von der Abänderung des Breviers, mit Anmerkungen begleitet und der katholischen Geistlichkeit zur Selbstprüfung vorgelegt von E. B. M.*« Ulm 1792. Sailer si přál, aby breviář byl krátký, bohatý poučeními a byl kompendiem křesťanské moudrosti a zbožnosti. V breviáři má býti rozmanitost, střídání modliteb. Za vzor doporučoval Sailer breviář maurinů a benediktinů ze St. Blasien ve Schwarzwaldu (reformovaný breviář francouzsko-lotrinské kongregace ze St. Vannes a Hudulphe).

Ve *Württembersku* nařídila státní správa r. 1803, aby se napříště nekonaly latinsky chorové modlitby a společná recitace oficia latinského breviáře.

V *Badensku* osvobodil »osvícený« generální vikář kostnický *Wessenberg* ve své »reformativní« snaze všechny duchovní v kultu, disciplině a správě církve, jestliže zapravili malý poplatek, od recitování breviáře a trval na tomto dovolení, i když Pius VII. tyto dispense brevem ze dne 4. února 1809 zrušil.

Volnost v konání oficia došla tak daleko, že když r. 1846 konal farář, později praeses semináře v Kolíně dr. *Westhoff* četná duchovní cvičení pro klerus, staří páni faráři se učili recitovati breviář (*Maas, Geschichte der kathol. Kirche im Grossherzogthum Baden, Freiburg 1891, str. 193*).

V téže době připomínali biskupové v severním a středním Německu (*Kulm, Paderborn, Trevír, Mohuč, St. Gallen, St. Pölten, Linec*) kněžím jejich závažnou povinnost konati officium. Tak činili i biskupové a arcibiskupové vídeňský, pražský, v Ostrihomě, Pětikostelí a v celých Uhrách. Ostatně sám papež Pius IX. encyklikou z 9. listopadu 1846 připomínal všem biskupům celého světa, aby u svého kleru přihlíželi k tomu, »ut universi ecclesiastici viri . . . intimo pietatis sensu sine intermissione instant obsecrationibus et precibus et canonicas horas ex ecclesiae praecepto persolvant, quo et divina sibi auxilia ad gravissima officii sui munera obeunda impetrare et Deum christiano populo placatum ac propitium reddere possint«, aby takto mohla býti v celém světském kleru provedena jednota (s výjimkou Milána, Toleda a několika proprií diecé. svatých) ve formě římského breviáře.

Nutno ještě uvést jeden pokus o řešení reformovaného breviáře. Je to *Breviarium Romanum pro ecclesiasticis et saecularibus*, Monachii 1815 od Mosera, faráře v Ebbs v Salcpurku, schválený arcib. konsistoři v Salcpurku a biskupem *Christophem Stadionem*. Tento breviář je zkráceným římským breviářem. Matutinum má tři žalmy, tři lekce, Laudy dva žalmy a kantikum, zkrácený hymnus (2 strofy) a *Benedictus*. Malé hory mají jen jeden žalm (16 veršů ze Ž. 118). Nešpory tři žalmy, hymnus, *Magnificat*. Kompletář *Confiteor*, tři žalmy, hymnus, orace, antifonu mariánskou.

11. PAPEŽOVÉ XIX. STOLETÍ (PIUS VII.—LEV XIII.)

V těžkých dobách politických zmatků a útoků na papežství zachovávali papežové tytéž směrnice, kterými se řídili jejich předchůdci; rozmnožovali počet svatých a obohacovali jimi kalendář, aniž tím zasahovali hlouběji do struktury officia, anebo se zabývali vážnými reformami v breviáři.

Pius VII. (benediktin Barnabáš Chiaramonti, 1800—1823) vložil do kalendáře a do *Propria sanctorum* sv. Františka Caracciolo (duplex); na duplex povýšil svátky sv. Kalista (14. října) a sv. Klementa I. Předepsal druhý svátek Sedmi bolestí Panny Marie, slavený v řádu servitů a od r. 1734 v Rakousku, a položil jej na III. neděli v září; Pius XI. určil pak tomuto svátku den 15. září. Pius VII. zavedl v některých římských chrámech (1805) svátek Srdce Panny Marie, slavený ve Francii od roku 1648, 1668 nebo 1688 (tento svátek zavedl sv. Jan Eudes [1601—1680], když založil v Caen kongregaci svatého Srdce Mariina. Kongregace byla potvrzena Klementem IX. a Klementem X. V roce 1669 bylo na kongregaci posv. obřadů žádáno schválení mše a officia Přečistého a neposkrvněného Srdce Panny Marie; kongregace odpověděla: »Non esse approbandum.« Stejná odpověď zněla za Benedikta XIII. 30. července 1729. Teprve papež Pius VI. ve svém zajetí ve Florencii dovolil tento svátek pro Palermo; Pius VII. v roce 1805 a 1807 vyhověl žádosti některých chrámů a řeholních sdružení).

V uznání za své vysvobození a návrat ze zajetí, kde jej držel Napoleon I. v roce 1814, předepsal papež Pius VII. pro církevní stát slavnost Panny Marie ustavičné pomoci dne 24. května (slaví se u redemptoristů a v jiných řádech). Tento svátek dovolen i pro některé diecése mimoitalské.

Lev XII. (Annibal della Genga, 1823—1829) udělil sv. Petru Damianskému titul »doctor ecclesiae« a jeho svátek povýšil na duplex.

Jeho nástupce *Pius VIII.* (Castiglione, 31. březen 1829—30. listopad 1830) vyznamenal sv. Bernarda z Clairvaux titulem »církevního učitele«, poněvadž již odedávna byl zván »Doctor mellifluus«.

Řehoř XVI. (Maurus Capellari, 1831—1846), dříve mnich a opat kamaldunský, zavedl jako duplex svátek sv. Alfonse z Liguori (10. září 1839). Dekretem z 23. července 1842 předepsal pro celou Církev jako duplex svátek sv. Aloisia z Gonzagy, který byl odedávna na mnohých místech ctěn jako patron školní mládeže a jako vzor evangelické čistoty. Dále povýšil na duplex svátek sv. Antonína z Florencie. Roku 1845 vydal nové, opravené *Martyrologium romanum*.

PIUS IX. (1846—1878)

Dlouhý a slavný pontifikát tohoto papeže je velmi bohatý četnými nově zavedenými svátky. Aby zajistil pro sebe a celou Církev ochranu sv. Josefa, zavedl Pius IX. dne 10. září 1847 svátek ochrany sv. Josefa (Patrocinium Sti Josephi) a položil jej na III. neděli velikonoční. Pius X. přeložil tento svátek na středu před III. nedělí velikonoční, aby neděle zůstala volná pro dominikální officium.

Brzo potom za svého pobytu v Gaëtě, kam se byl utekl z Říma, předepsal dekretem

»Redempti sumus« ze dne 10. srpna 1849, aby se svátek *Nejsvětější Krve Páně* slavil v 1. neděli červencovou (Pius X. mu určil svátek dies fixa 1. července). Pius IX. povýšil pak z vděčnosti za návrat do Říma svátek Navštívení Panny Marie (2. července) na duplex II. cl.

Na žádost biskupů a koncilu v Bordeaux povýšil svátek sv. Hilaria na církevního učitele. Dekretem ze dne 18. května 1854 zavedl svátek sv. Tita a povýšil sv. Timothea (24. ledna) a sv. Ignáce Antioch. (1. února) na svátky duplex. Historické lekce anniversaria dedicationis chrámu sv. Petra a Pavla byly opraveny a rozmnoženy. Když basilika sv. Pavla za hradbami (*fuori le mura*), zničená r. 1823 požárem, byla nádherně restaurována, posvětil ji papež za účasti biskupů celého světa (u příležitosti prohlášení dogmatu o Neposkvřněném Početí Panny Marie) dne 9. prosince 1854. Den pro slavnost posvěcení 18. listopadu zůstal jako dříve (*Dedicatio basilicarum Ss. Petri et Pauli*).

Na žádosti celého světa zavedl Pius IX. 26. srpna 1856 slavnost Nejsvětějšího Srdce Páně pro celou Církev s vlastním oficiem a mší.

Na duplicia povýšil tyto svátky: sv. Patrika, apoštola Irska (17. března), sv. Ondřeje Avellina (10. listopadu) a sv. Angely z Mérici, zakladatelky řádu voršilek (31. května, jejíž svátek byl vložen do breviáře dekretem z 11. července 1861). *Officium Immaculae Conceptionis* (8. prosince), které složil r. 1855 jezuita Passaglia, jenž však upadl do bludů, ač se pak vrátil do Církve, bylo nahrazeno r. 1863 novým oficiem, které je dodnes v breviáři. Dále zavedl svátek sv. Pavla z Kříže (28. dubna), kterého prohlásil r. 1867 za svatého. Svátek sv. Josefa (19. března) byl povýšen na duplex I. cl. a sv. Josef prohlášen za patrona Církve, když r. 1870 bylo dobyto Říma. Pius IX. vložil do breviáře mezi suffragia, recitovaná o svátcích semiduplicia a simplicia jakož i v oficiu nedělním a feriálním, komemoraci sv. Josefa s antifonou, versikulem a orací; to odstranil Pius X. Sv. Alfons z Liguori r. 1871 povýšen na církevního učitele.

V době kulturního boje v Německu, kdy mnozí biskupové byli vězněni, zavedl Pius IX. pro celou Církev svátek sv. Bonifáce, bisk. muč., jehož svátek byl odedávna slaven v Německu, Belgii a Holandsku. Před svou smrtí dne 7. února 1878 udělil papež Pius IX. sv. Františku Saleskému titul církevního učitele.

Za papeže Pia IX. konal se v Římě poslední oekumenický koncil, na němž, podobně jako na předposledním církevním koncilu v Tridentě, měly býti řešeny důležité otázky officia. Otázka breviáře byla projednávána již před koncilem zvláštní komisí Pia IX. Zda se reformou officia zabývali papežové Lev XII., Pius VIII. a Řehoř XVI., nelze dokázat, poněvadž není z té doby dokumentů. Teprve r. 1856*) ustanovil komisi nebo kongregaci, aby zkoumala tuto otázku: »Zdá se reforma breviáře vhodnou?« Mezi poradci byl opat ze Solesmes Dom Guéranger. První zasedání kongregace bylo 11. dubna 1856 u Msgra Capaltiho; na druhém shromáždění dne

*) Schober (*Explanatio* 78) mluví o tom, že Pius IX. ustanovil r. 1870 komisi k přehlédnutí misálu a breviáře; pokud se misálu týče, různá dubia byla rozřešena dekretem ze dne 27. září 1860; o breviáři prohlášeno, že nepotřebuje nové revise. Bäumer uvádí, že nikde nenabyl důkazu o Schoberově tvrzení (l. c. 585).

6. května, jehož se zúčastnil i Dom Guéranger, měly býti zodpověděny čtyři otázky, položené Msgrem Capaltim:

1. Potřebuje římský breviář reformy?
2. Je vhodné provést tuto reformu?
3. Má se vztahovati i na rubriky?
4. Bude se vztahovati na legendy, homilie a antifony?

Na první tři byla odpověď kladná; na čtvrtou kategoricky záporná. Jinak kongregace neučinila pro reformu breviáře ničeho. Zdá se však, že papež Lev XIII. použil návrhů při opravě rubrik breviáře a částečně i při opravě legend.

12. OTÁZKA BREVIÁŘE NA VATIKÁNSKÉM SNĚMU

Římští liturgikové a kanonisté nepokládali otázku reformy za aktuální, podle jejich mínění stačila oprava rubrik; ale v ostatním světě mimo Itálii bylo dokazováno, že široké a brzké opravy breviáře je skutečně potřebí. Mezi akty Vatikánského koncilu z r. 1869 a 1870 jest obsažena celá řada návrhů a rad, jichž předmětem byla oprava i zjednodušení breviáře a ulehčení pensa modlitby.*)

Návrh francouzský. Jedenáct francouzských arcibiskupů a biskupů (z Paříže, Albi, Met, Nancy, Dijonu, Luçonu, Sensu, Cahorsu, Orléansu, Perpignanu a Evreuxu) žádalo reformu: 1. Quoad lectiones ab historiis apocryphis non satis expurgatas; 2. quoad aliquos hymnos, stylo obscuro et prope barbaro compositos; 3. quoad psalmorum distributionem, quae magis variari deberent; 4. quoad frequentes nimis nimiumque dilatas translationes sanctorum; 5. quoad ipsum delectum sanctorum, quorum multi Romae proprii sunt et extra Romam parum noti; 6. quoad mensuram officiorum, quae saepe, in Dominicis praesertim et Feriis, longiora videntur et statui praesenti cleri saecularis, multo minus quam olim numerosi proindeque magis occupati, non satis accommodata.

Ačkoliv ani sněm vatikánský, ani papež Pius IX., ani Lev XIII. neučinili ničeho pro splnění požadavků s výjimkou proposita pod č. 4., kde částečně upravena translace svátků, přece volání francouzských biskupů pro reformu nevyznělo nadarmo, neboť veliký papež dvacátého století, Pius X., provedl mnohé z těchto návrhů: upravil recitaci žaltáře tak, že i o svátcích svatých s výjimkou několika se recitují žalmy z psalteria a nikoliv z kommune; odstranil téměř úplně translaci svátků, officium nedělní a feriální upravil tak, že rozměrem nepřesahují officia svatých. Pokud se týče převahy sanktorálu nad temporálem, zůstalo při starém.

Návrh německý. Mnozí němečtí biskupové si stěžovali, že v římském breviáři na některých místech jsou části, které se neshodují ani s historickou pravdou, ani se zdravou exegesí. Žádali, aby breviář byl podroben úzkostlivé revisi, dále aby všem duchovním v duchovní správě bylo dovoleno anticipovati pro celý rok matutinum a laudy již o 2. hod. odpol. Titul. biskup Chersoneský, dříve apošt. vikář v Ham-

*) Tato akta jsou obsažena téměř úplně v VII. svazku Acta et Decreta sacrorum conciliorum, Collectio Lacensis, Freiburg i. Br., 1890; dále v Martin, Omnia concilia Vaticani, quae ad doctrinam et disciplinam pertinent, documentorum collectio, 2. vyd. Paderborn 1873.

burku a Lucemburku, Jan Theodor Laurent, předložil řadu návrhů (*Desiderata liturgica, concilio oecumenico Vaticano proponenda*). Žádal úpravu lekcí a hymnů svátků sv. Jáchyma, sv. Anny, sv. Magdaleny, sv. Agaty, sv. Marcellina a j., a mimo to kanonisaci nebo beatifikaci Karla Velikého a papežů Innocence XI., Libera a Klementa XI. Konečně přišel s návrhem, aby se celý žaltář recitoval za týden; ale tento návrh, který právě Pius X. tak skvělým způsobem r. 1911 realizoval, zdál se navrhovateli neuskutečnitelným, a proto jej vzal zpět.

Návrh kanadský. Arcibiskupové a biskupové kanadští šli s požadavky ještě dále. S výjimkou biskupa v Montrealu (Marianopolis) podepsalo jedenáct prelátů církv. provincie z Quebecu a Halifaxu postulat, aby byly provedeny četné změny a tak učiněn první krok k návratu k zvykům prvotní Církve; kárali zlozvyk, že se o svátých svatých recituji stále tytéž žalmy: zbožnost těch, kteří je recituji, tím trpí.

Návrh italský. Biskupové střední Itálie s biskupem z Pistoie a Prata v čele žádali změny těch míst v breviáři, která jsou v rozporu s historickou kritikou; dále aby se celé psalterium recitovalo aspoň několikrát za rok a aby officium nedělní a feriální bylo zkráceno (ve dny, kdy se mnoho zpovídá).

Návrh Rafaela Riccy, generála řádu minimů (řád sv. Františka z P.). Jak praví Bäumer (588), tento muž překročil dovolené meze, když ve svém votum ze dne 30. ledna 1870 žádal, aby koncil uložil zvláštním dekretem všem klerikům bez výjimky (*intra vel extra chorum*), zkrátka všem kněžím světským i řeholním Církve latinské, aby recitovali každý den a na všech místech jedno a totéž officium! Všechna privilegia, udělená v tom směru, mají býti neodvolatelně zrušena. Podobně všude a vždy má býti sloužena jedna a táž mše. Ricca reklamoval jednotnou a uniformní liturgii. Neuznával officia propria pro místní svaté, patrony. Kdyby však tato partikulární officia nebyla ve shodě s universální Církví, dovolila by se IX. lekce matut. a kome-morace ve mši.

Ricca ve svém zápalu (*zelus est, sed non secundum scientiam*) zapomněl na tisíciletý vývoj officia a na privilegia, která Řím vždy povoloval. Dom Guéranger praví: »Církev nechce monotonii.«

Návrh Farinův. Desideratum biskupa z Vicenzy Jana Fariny, které bylo vzato zpět, obsahovalo: »ut tollatur obligatio transferendi Officia sanctorum festo aliquo maiori impedita, imposita tantum eorumde Commemoratione in Officio et in Missa maioris festi«. Tento návrh stal se však skutkem deset let později, kdy Lev XIII. vydal 28. července 1882 apoštolské breve, v němž se o translaci svátků praví: *Festa duplicia minora, exceptis illis sanctorum Ecclesiae Doctoribus, in occursu Dominicae vel maioris Festi seu officii quomodocumque impediuntur, non transferuntur, sed ipso die, quo cadunt, de iis fit in utrisque Vesperis et Laudibus commemoratio, cum nona lectione historica, sive una ex duabus aut tribus, si tamen haec eo die fieri possint.*

13. LEV XIII. (JOACHIM PECCI, 1878—1903)

Tento veliký papež s širokým rozhledem v otázkách sociálních věnoval během svého dlouhého pontifikátu pozornost breviáři, do jehož struktury zasáhl ovšem v menší míře částečnou úpravou rubrik. Nebudeme vypočítávati přechytné svátky svatých místních a národních, titulárních a patronů, oficií vlastních a diecesánních klášterů a řeholních společností, jež papež Lev XIII. upravil a zavedl, ale uvedeme jen ty svátky, které mají význam pro celou Církev.

Brzo po svém nastoupení povýšil svátky sv. Jáchyma a sv. Anny na duplex II. cl. a svátek Neposkvrněného Početí na duplex I. cl. s vigilií, která se týká vzhledem k adventu jen mše sv. Zvláštní bulou »Grande munus« o svatých apoštolech slovanských Cyrilu a Metodějovi rozšířil jejich svátek na celou Církev a položil jej nejprve na 5. červenec, když však kanonisoval sv. Antonína Marii Zaccariu, zakladatele řádu barnabitů (1897), a určil mu 5. červenec, svátek sv. apoštolů slovanských položil tedy na 7. červenec. R. 1882 vložil do breviáře pět nových svatých: sv. Justina muč., sv. Cyrila Jerus., sv. Cyrila Alex., sv. Augustina z Canterbury (18. května) a sv. Josafata.

Dekretem z 28. června 1889 povýšil svátek Nejsvětějšího Srdce Páně na duplex I. cl. R. 1883 opravil některé historické lekce v oficiu svatých; na duplex maius povýšil svátky Andělů strážných, Commemoratio Sti Pauli (30. června), sv. Benedikta, sv. Dominika a sv. Františka, zakladatelů řádových. R. 1883 předepsal modlitby Pro Ecclesia pressa po tiché mši sv.

Lev XIII. několikrát vyzval věřící celého světa (r. 1883, 1884, 1885 a 1886) k zvláštním modlitbám ke cti Panny Marie a pro měsíc říjen nařídil denní recitaci růžence, v některých pak chrámech po celý rok. Dekretem z 10. prosince 1883 a 6. ledna 1884 vložil do loretánské litanie invokaci: Regina sacratissimi Rosarii, ora pro nobis; pak dekretem z 11. září 1887 povýšil svátek sv. Růžence na duplex II. cl. a 5. srpna 1888 dal Církvi nové officium tohoto svátku, jehož hymny jsou vzaty z breviáře dominikánského. R. 1888 utvořil nový svátek Sedmi zakladatelů servitů 11. února (za Pia X. položen pro svátek Zjevení Panny Marie v Lurdech na 12. února). Dále vloženy do církevního kalendáře (1890) svátky sv. Jana Damascenského a sv. Silvestra (26. listopadu); sv. Kamil Lellis prohlášen za patrona umírajících, roku 1897 zaveden svátek sv. Antonína Maria Zaccaria (5. července). R. 1900 prohlášen ctihodný Beda církevním učitelem a jeho svátek rozšířen na celou Církev (27. května). R. 1903 zavedl Lev XIII. pro celou Církev svátek sv. Jana Bapt. de la Salle (r. 1900 prohlášen za svatého).

Papež Lev XIII. provedl četné změny v rubrikách, které se týkají hlavně překládání svátků. Poněvadž počet svátků stále vzrůstal, stávalo se, že mnoho jich během roku připadalo na privilegované neděle, ferie anebo na pohyblivý svátek Páně; bylo nutno tyto svátky »transferovati« čili překládat na nejbližší volný den. Tak se stávalo, že tyto svátky byly slaveny často o dlouhou dobu později (je zajímavé prohlížeti staré direktáře z doby před Lvem XIII.). Zmíněným dekretem (ve stati o vatik. koncilu) ze dne 28. července 1882 upravil Lev XIII. tuto translaci, takže napříště svátky duplicia, minora a semiduplicia se nepřekládaly, nýbrž komemoro-

valy, a to o obou nešporách, laudech a v 9. lekci (s výjimkou oficií církevních učitelů). Generální rubriky, opravené v r. 1883 a 1884 kongregací posv. obřadů, nařizovaly, že není připomínka nižšího svátku a nečte se 9. lekce, setkává-li se nižší svátek se svátkem dupl. I. cl. Z toho důvodu některé důležitější svátky byly povýšeny na duplex maius, aby se mohly slaviti každoročně.

Účelem nařízení z r. 1882, citovaného již výše, bylo, aby se kněžím poskytla příležitost častěji recitovati feriální officium. To však mělo svůj »háček«. Feriální officium bylo pravidelně dlouhé, neboť v matutinu mělo 12 žalmů a preces, a v některých horách se přidávaly žalmy. Mnozí dávali proto přednost officiu alicujus sancti. Na přání, došla z mnohých diecésí, povýšil na duplex maius četné svátky, které se nemohly potlačit, a kalendáře těchto diecésí obohatil novými svátky svatých. K tomuto účelu vydal také generální indult, jímž každému knězi a každé řeholní komunitě dovoloval, aby recitovali ve feriálních dnech, s výjimkou posledních dnů adventních a postních (a Dominica Passionis), *officia sv. andělů, apoštolů, sv. Josefa, Nejsvětější Svátosti, Utrpení Páně a Neposkvrněného Početí* (sub ritu semiduplici) — jsou to t. zv. *officia votiva*, publikovaná kongregací posv. obřadů 5. července 1883. Tato *officia votiva* byla Piem X. úplně odstraněna.

Ostatní změny v gener. rubrikách jsou uvedeny jak u Schobera (*Explanatio*), tak u Bäumera v přídavku; jelikož pro praxi nemají téměř význam, neuvádíme jich vůbec.

Vzhledem k reformám Lva XIII. možno celkem říci, že sice znamenaly určité ulehčení a jakousi úpravu v sanktorálu, přece však breviář zůstává ve své struktuře týž — feriální officium rozmnožením svátků skoro potlačeno, takže *touha opravdových reformátorů zůstala nesplněna*. Teprve Pius X. svatě paměti zasahuje geniálně do officia, o čemž pojednáváme v dalším odstavci dějin římského breviáře.

IX.

PIUS X. (1903—1914)

REFORMA BREVIÁŘE ŘÍMSKÉHO

Osmnácté a devatenácté století znamená v dějinách římského breviáře snahu o reformu. Ač volání po nové úpravě breviáře bylo slyšeti se všech stran, ač sami papežové, jako Benedikt XIV., Pius IX. i Lev XIII., byli přesvědčeni o nutnosti, přece se nemohli rozhodnouti k nějaké pronikavé úpravě. Co se neodvážili učinit tito papežové, to provedl Pius X. Jeho reforma, třebaž se týká jen části oficia — žaltáře, je nesmírného významu a znamená skutečný převrat v recitování veliké části oficií římského breviáře. Pius X. je papež, který se pro ulehčení recitace a ve snaze odstraniti jednotvárnost nebál přerušiti tisíciletou tradici, a možno říci, že měl šťastnou ruku, tak jako ji měl i v ostatních svých reformních činech.

Papež Pius X. zřídil na počátku svého pontifikátu komisi, již svěřil vypracování reforem nového breviáře. Zvolil opravdu vynikající znalce liturgických otázek, a jak vidět z provedené reformy, komise nejednala úzkostlivě, nýbrž pevnou rukou pracovala na reformním díle skutečně velikém. Komise pro opravu breviáře se skládala z těchto členů:

Předsedou jejím byl *Petrus La Fontaine*, titul. biskup Charistiensis, sekretář Kongregace posv. obřadů,

Scipio Tecchi z komise historicko-liturgické,

Joannes Bressan, sekretář particularis Jeho Svatosti,

Aristides Gasparri, sekretář Kongregace posv. obřadů,

P. Paschalis Brugnani O. M. z komise liturgické,

P. Leopold Fonck S. J., rektor Biblického institutu v Římě,

Josef d'Isengard, lazarista, správce Liturgické akademie,

František Brehm, liturgický ředitel tiskárny Pustetovy v Řezně,

Dr. Petrus Piacenza, který napsal komentář k této bule.

Práce komise trvaly velmi dlouho; byli vyzváni i jiní význační liturgikové, aby podávali své návrhy a dobrozdání. Připravené hotové návrhy byly předkládány na přání Pia X. kardinálům, a to nejen jednou, nýbrž i dvakrát, aby mohlo býti schváleno navrhované rozdělení žalmů a nová pravidla neboli rubriky. Komise dala konečně vytisknouti vzorně nové vydání žaltáře, které slouží jako autentický vzor pro tisky, zhotovované v jiných tiskárnách.

CONSTITUTIO »DIVINO AFFLATU« ZE DNE 1. LISTOPADU 1911

Bula, kterou papež Pius X. promulgoval několikaleté dílo reformní práce, se řadí směle po bok bulám »Quod a nobis« Pia V. a »Cum in ecclesia« Klementa VIII. Obsah konstituce Pia X. je tento: Papež Pius X. v úvodě velebí vznešenost žalmů, jejich krásu i inspirovaný charakter a jejich význam pro veřejnou modlitbu Církve. Konstatuje, že od nejstarších dob právem bylo stanoveno a dekrety papežů, koncilů a řeholními zákony potvrzeno, aby se žaltář aspoň jednou za týden recitoval celý. Poněvadž však během doby nesmírně vzrostl počet svátků svatých, k jejichž cti se officium koná, stalo se, že nedělní a feriální officium nebylo možno z veliké části recitovati a tím bylo opomíjeno nemálo žalmů. Z toho vznikaly četné vážné stížnosti rozumných a zbožných mužů, poněvadž chyběla právě ona různost (varietas) »ad digne, attente devote precandum imbecillitati nostrae quam maxime opportuna«. Proto ze všech částí světa biskupové podávali žádosti, zejména na sněmu vatikánském, aby byl zaveden starý způsob recitace žaltáře, ale tak, aby kleru v duchovní správě nebylo pro zmenšený počet »operariorum« uloženo větší břímě. Papež vyhovuje tedy přání a zavádí reformu tak, aby neutrpěla úcta svatých, ale aby se také nezvětšovalo břímě. Papež ustanovil komisi učených mužů, kteří v tomto směru pracovali na díle. Když svůj úkol svědomitě dokončili a jejich práci schválila Kongregace posv. ritů, vydává papež nový žaltář s novými rubrikami a pravidly; žaltář se stává závazným dne 1. ledna 1913. Od toho dne všude ve všech světských i řeholních chrámech, v klášteřích i řádech a jinde, kde se konají hodinky podle římského breviáře, vydaného sv. Piem V., možno se ihned řídit novým žaltářem. Posléze Pius X. oznamuje, že tato reforma je prvním krokem v reformě celého breviáře a misálu. Následují rubriky, které vysvětlují nová pravidla pro recitování officia a slavení mše sv. Lze říci, že zasahují do úpravy officia hlouběji, než je obsaženo v bule »Divino afflatu«, neboť zavádějí nové liturgické zásady.

O činu papeže Pia X. možno říci, že znamená vskutku radikální zásah do úpravy officia, a třeba bylo s počátku dosti kněží, kteří nebyli s reformou spokojeni, a těžce nesli přerušení tradice, přece dnes po více než dvaceti letech se ukázala papežova reforma opravdu prospěšnou a v jistém směru znamenala i liturgickou renesanci.

Principy nové reformy dají se shrnouti v těchto větech:

1. Bylo zkráceno officium zejména noční (matutinum).
2. Novou reformou byla dána možnost, aby se jednou za týden mohl recitovati celý žaltář.
3. Neděle mají v církevním roce opět své místo a s několika výjimkami nemohou býti obsazeny officii svatých.
4. Totéž platí o určitých feriích.
5. Proti přílišnému čtení lekcí z Commune sanctorum bylo zavedeno i o svátcích svatých (vedle nepatrných výjimek) čtení de Scriptura occurrente.

Principy, které vedly k reformě, odpovídají úplně duchu křesťanské liturgie.

Kdosi právem, jak píše F. Cabrol (La Réforme du Bréviaire, str. 35), srovnával breviář se starou basilikou, jejíž hlavní loď chrámová představuje proprium de tempore (temporál). Během staletí a často bez ladu a skladu byly kolem této

lodi zřízeny malé postranní kaple, které více a více přitahovaly pozornost a bránily pozorování proporcí a velikosti mohutné lodi; je to sanktorál neboli proprium a commune sanctorum. Pius X. chtěl svou reformou uvést věci do pořádku. Veliká loď, vyčištěná a restaurovaná, jest vrácena liturgickému kultu. Kult svatých je odkázán do postranních kaplí, tam jest jeho místo. To je dílo reformy Pia X. v celku.

REDUKCE DÉLKY OFICIA

Způsob, jakým se docílilo zkrácení officia, je dvojitý. Předně bylo použito jako vzoru sv. Benedikta, který rozdělil dlouhé žalmy na dvě kratší sekce, ostatně dlouhý žalm 118 byl už dávno dělen na oktonáry a části po šestnácti verších. Sv. Benedikt rozdělil dlouhé žalmy na dvě sekce, kdežto reforma Pia X. rozděluje žalmy podle potřeby na tři až šest dílů tak, aby jednotlivé díly neměly více než 15—20 veršů. Dlužno tuto práci, konanou opravdu rozumně, uznati. Druhý způsob, kterým bylo dosaženo kratšího officia, byla redukce 18 nedělních žalmů matutinálních a 12 feriálních na devět. Dále žalmy, které byly v dřívějším matutinu, byly účelně vloženy i do ostatních hor, zejména menších, kde podle dřívější praxe byly žalmy den co den stejné (118). Mnozí těžce nesli toto přerušení tradice, posvěcené tisíciletím, tradice čísla dvanáct; ostatně převážná část oficií, a to svatých, měla přece v matutinu jen devět žalmů.

INTEGRITA ŽALTÁŘE BĚHEM TÝDNE

Rovnováha mezi sanktorálem a temporálem, kterou provedl sv. Pius V., byla dávno porušena, nové a nové svátky byly zaváděny, takže officium feriální se stalo vzácností; snad k tomu přispěla také ta okolnost, že recitování officia svatých, duplex, bylo kratší a pohodlnější než officia feriálního. Neboť v oficiích svatých se opakovaly denně skoro tytéž žalmy, některé byly recitovány šest- až sedmkrát za týden, jiné však přicházely jen zřídka kdy. A přece žaltář se všemi žalmy je podivuhodná sbírka modliteb. Jak odstraniti převahu sanktorálu, aby se mohly všechny žalmy recitovati? Škrtnout celou řadu svátků, které pro dnešní dobu nemají významu? Reforma žaltáře byla provedena způsobem opravdu »elegantním«, aniž bylo potřebí odstraniti jen jediný svátek.

Všechny svátky duplex a semiduplex berou žalmy ke všem horám z žaltáře a nikoliv z Commune. Tím však dosaženo jenom jednoho, totiž možnosti recitovati za týden celý žaltář, ovšem těch týdnů v roce, kdy tato možnost skutečně jest a kdy recitace žalmů z žaltáře není přerušena nějakým vyšším svátkem I. a II. tř. nebo svátkem, který podržuje starý způsob (andělů, apoštolů, Panny Marie — duplicia maiora), je poměrně málo; touto reformou nebyla úplně odstraněna převaha sanktorálu nad temporálem, ba vidíme, že zaváděním nových a nových svátků a ponecháváním starých mizí z officia víc a více proprium de tempore — feriální officia s překrásnými starobylými hymny většinou ambrosiánskými, a jako se ve mši opakuje stokrát za rok mše Os justi, Justus ut palma, Statuit ei Dominus, tak v officiu se opakuje až osmkrát za týden hymnus nešporní a matutinální »Iste Confessor Domini«.

OFICIUM NEDELI

Význačným bodem v reformě Pia X. jest, že se nedělím *vrátilo v liturgickém roce to postavení, které jim právem patřilo*. Byla to dekadence liturgie, když stačil pouhý svátek duplex, aby se místo oficia i nedělní mše recitovalo officium svatého a k jeho cti se sloužila mše sv. Pohled do starých direktářů stačí, aby bylo jasno, kolik na př. neděli po Duchu Sv. mělo své officium a svou mši sv. Zelená barva skoro zmizela. Úpadek lze si vysvětlit z odporu proti nepřirozeně dlouhému dominikálnímu officiu s 18 žalmy, které pocházelo z doby, kdy klerus měl skoro jen jednu povinnost recitovati officium a obcovati mši sv.

Reforma Pia X. znamená zadostiučinění a restituci dominikálního oficia; této reformy se dosáhlo několika prostými pravidly, která jsou obsažena v Rubrikách Tit. III. 1., 2, Tit. IV. 3, Tit. V. 1., 2 a Tit. VI. 3, X. 1.

Dominicae maiores I. cl. převládají vždycky nad svátky I. cl.; Dominicae II. cl. ustupují pouze svátkům I. cl.; Dominicae minores per annum ustupují svátkům I. a II. cl.

Pokud se ferálního oficia týče, nestalo se v jeho prospěch nic; pouze pro slavení mše sv. učiněna koncese, aby se ve feriích Quadragesimy, Quatuor temporum, Feria II. Rog., a ve vigiliích mohla sloužit mše sv. de feria, i kdyby připadal svátek duplex, s výjimkou I. a II. cl. Tím dána možnost, aby překrásné starobylé mešní formuláře doby postní nabyly opět platnosti a aby tak kněz mohl aspoň u oltáře, když už ne v officiu, prožívatí dobu postní.

SCRIPTURA OCCURRENS (ČTENÍ PÍSMÁ SV. V OFICIU)

Aby vedle recitování všech žalmů za týden byla přečtena co největší část Písma sv., nařizuje reforma čtení Scriptura occurens vždy v I. nokt. i u těch svátků, u nichž jest poznámka, že tyto lekce mají být vzaty z Commune sanctorum. Výjimku tvoří svátky Páně, Panny Marie, andělů, sv. Jana Křtitele a apoštolů, nebo má-li svátek pro I. nokt. své vlastní lekce, po případě čte-li se ve feriálním officiu evangelium s homilií (v postě, vigiliích a kvatembu).

O svátcích simpliciá jest první a druhá lekce vždy de Scriptura occurrente, třetí de Festo; jsou-li dvě lekce de Festo, pak jsou spojeny v lekci jedinou.

Reforma Pia X. mění několik antifon v Propriu de tempore (ve chválách): neděle Sexagesima, ant. 5.: »In excelsis laudate Deum«; neděle III. postní, ant. 3.: »Adhaesit anima mea...«; neděle IV. postní, ant. 3.: »Me suscepit...«; feria IV. Maioris hebdomadae, ant. 3.: »Tu autem Domine...« a týž den ant. 5.: »Fac, Domine...« K opravám došlo vzhledem k změně žalmů.

PSALTERIUM BREVIARII ROMANI

Jak bylo dosaženo rovnováhy mezi jednotlivými dny, ukazují připojené dvě tabulky, z nichž první podává počet veršů žaltáře starého, druhá pak nového Pia X.

PSALTERIUM PŘED REFORMOU PIA X.

Dni v týdnu	Matutinum	Laudes	Prima ^{Tertia} Sexta Nona	Vesperae	Comple- torium	Preces feriales	Úhrnný počet žalm. veršů
Neděle Dominica	269	88	$\frac{108 \quad 144}{252}$	72	40	—	721
Pondělí Feria II.	254	83	$\frac{65 \quad 144}{209}$	43	40	28	657
Úterý Feria III.	207	97	$\frac{78 \quad 144}{222}$	45	40	28	639
Středa Feria IV.	193	106	$\frac{67 \quad 144}{211}$	43	40	28	621
Čtvrtek Feria V.	301	117	$\frac{64 \quad 144}{208}$	93	40	28	787
Pátek Feria VI.	208	122	$\frac{89 \quad 144}{233}$	77	40	28	708
Sobota Sabbato	299 nebo 309	156	$\frac{55 \quad 144}{199}$	80	40	8	782

PSALTERIUM, UPRAVENÉ REFORMOU PIA X.

Dni v týdnu	Matutinum	Laudes	Malé hory	Vesperae	Comple- torium	Úhrnný počet žalmových veršů
Neděle II. schema	87	68 92	205 188	72	34	466 473
Pondělí II. schema	127	55 66	125 134	50	32	380 409
Úterý II. schema	114	69 80	105 118	42	30	360 384
Středa II. schema	109	66 81	134 147	56	34	399 427
Čtvrtek II. schema	110	75 98	103 113	62	37	387 420
Pátek II. schema	125	75 101	132 142	68	40	440 471
Sobota II. schema	133	68 128	132 141	50	45	428 497

II. schema se týká laud a primy ve feriích privileg., quatuor temporum, a ve vigiliích.

Poněvadž před reformou Pia X. všechny svátky svatých duplicia i semiduplicia braly žalmy z Commune sanctorum, podáváme přehled počtu veršů jednotlivých kategorií z commune, aby bylo vidět, že reforma, která odstranila žalmy de Commune a zavedla recitování žalmů z žaltáře, nikterak nezvýšila pensum, naopak je zmírnila a do recitování breviáře zavedla přece jen rozmanitost.

Commune	Matutinum	Laudes	Prima	Tertia Sexta Nona	Vesperae		Completor.	Celkový počet žalmových veršů
					I.	II.		
Apost. et Evang.	118	88	39	144	49	65	40	478 nebo 494*)
Unius martyris	90	88	39	144	49	55	40	450 nebo 456*)
Plurium martyrum	111	88	39	144	49	55	40	471 nebo 477*)
Confessor pontifex	90	88	39	144	49	66	40	450 nebo 467*)
Confessor non pontifex	90	88	39	144	49	49	40	450
Virgines, Non virgines	125	88	39	144	40	40	40	476

Pokud se jednotlivých žalmů týče, ponechala reforma tradici, která od nejstarších dob brala k matutinu žalmy 1—108 a k nešporám od 109—144. Žalmy, které jsou v matutinu, byly tam vždycky, a ty, kterých ze 108 nebylo použito, byly účelně rozděleny na menší hory a kompletář, neboť tam právě panovala největší jednotvárnost, monotonie, když den co den, po celý rok ve čtyřech denních horách i ve feriálním oficiu byly tytéž žalmy. Feriální laudy dostaly reformou Pia X. novou tvářnost; jsou tu pro každý den *dvě serie žalmů*, z nichž I. schema je pravidelné, II. schema jest určeno pro dobu od Septuagesimy do feria IV. Maioris hebdomadae, pro ferie adventní, Quatuor temporum a vigiliae. Jako novum vykazují laudy v II. schematu *nová starozákonní kantika*, která jsou vhodně volena. Žalmy, určené pro laudy, odpovídají skutečně jakožto modlitby ranní chvály významu laud. Žalmy 148, 149 a 150, které od nejstarších dob byly společně recitovány na konci chval a které daly této hoře jméno Laudes, byly rozděleny na jednotlivé dny. Žalm Miserere, který v starém feriálním oficiu byl denně (vyjma neděle) recitován, zůstal na svém první místě, ale v II. schematu pro dobu kající.

Reforma způsobila radikální změnu v malých horách: v primě, terci, sextě a noně. Žalm 118, který v římském oficiu, nikoliv však v benediktinském, byl denně recitován, jsa rozdělen na jedenáct částí, zůstal jen v malých horách nedělních. Žalmy, které byly přiděleny těmto horám na jednotlivé dny, jsou voleny tak, aby odpovídaly významu malých hor. To dodává zvláštního radostného rázu.

*) První součet podává počet veršů officia s prvními nešporami, druhý officium s druhými nešporami.

Pro nešpory bylo použito jen starých žalmů nešporálních, ovšem ne všech; žalmy 116, 134, 145, 147 jsou umístěny v jiných horách.

Velké změny doznal kompletář; žalmy 4, 30 (část), 90 a 133, které tvořily neměnnou psalmodii a které odpovídaly obsahu této hory, ponechány s výjimkou 30. žalmu jen pro oficiium *nedělní*, pro *všední* dny utvořena *nová psalmodie*.

Nový žaltář, který 1. lednem 1913 nahradil starý, má býti recitován denně i o svátcích svatých, ale nikoliv bez výjimky; rubriky stanoví, kdy se oficiium koná podle starého způsobu. Vyňaty jsou všechny svátky Páně a jejich oktávy, taktéž neděle v těchto oktávách, dále svátky Panny Marie a andělů, sv. Jana Křt., sv. Josefa, sv. apoštolů a duplicia I. et II. cl. a ještě některé dni, vyjmenované v Rubrikách Tit. I. Oficiium se recituje tím způsobem, že žalmy k chválám, malým horám a kompletáři se berou de Dominica ut in novo psalterio a k matutinu a nešporám de Communi, nejsou-li v dotyčném oficiu předepsány zvláštní žalmy. Triduum sacrum je reformou nedotčeno s výjimkou laud, jejichž žalmy jsou z II. schematu dotyčného dne.

Toto ustanovení odpovídá plně církevní tradici, která je tímto způsobem zachována. Taktéž ponechána aspoň částečně stará oficia (na př. sv. Anežky, sv. Cecílie a j.), která měla své antifony v matutinu i nešporách a laudech.

Neporušené zůstalo *officiium defunctorum* aspoň v hlavních rysech, zato *Commemoratio omnium fidelium* 2. list. doznala změny; docela nově byly vytvořeny malé hory. Ten den je úplně zasvěcen památce zesnulých a *dvoji oficium z oktávy jest odstraněno* (druhé bylo z oktávy Všech svatých). Mezi novými rubrikami jsou zajímavé menší změny: symbolum *Quicumque* se nenazývá symbolum sancti Athanasii, nýbrž prostě *symbolum Athanasianum* a *Te Deum* má nyní název *Hymnus Ambrosianus*.

Aby oficium bylo skutečně zkráceno a zjednodušeno a pozornost obrácena k hlavní části officia, odstraněna byla votivní officia, zavedená r. 1883 Lvem XIII., zrušena byla pro chor závaznost těchto aksesorních oficií: *officiium parvum* B. M. V., *officiium defunctorum*, graduální a kající žalmy a suffragia, z nichž ponecháno jen *Suffragium de omnibus Sanctis* a pro čas velikonoční *De Sancta Cruce*.

Pius X. zavedl v breviáři novou část: *Ordinarium divini officii*, která předchází žaltáři, kdežto předtím Psalterium obsahovalo zároveň s žalmy i *Ordinarium officii de tempore*.

DALŠÍ ČINNOST PIA X.

V počátcích svého pontifikátu povýšil Pius X. dekretem z 25. března 1904 svátek sv. Františka Xaverského na dupl. maius a prohlásil jej za patrona Propagandy.

Dekretem z 13. listopadu 1907 rozšířil svátek *Zjevení Panny Marie Lourdské*, který byl in Appendice, na celou Církev (11. února).

Dalším dekretem z 13. května povýšil svátek *Sedmi bolestí Panny Marie* na dupl. II. cl. (III. neděle v září).

Lit. apošt. ze dne 18. září 1908 zaveden sv. Paulina, biskupa v Nole, sub ritu duplici, pro celou Církev.

Dekretem S. R. C. ze dne 10. listopadu 1909 prohlášen sv. *Jan Chrysostomus* patronem posvátných řečníků.

Dále téhož roku (25. srpna 1909) zaveden na den 6. března svátek sv. mučednic *Perpetuy a Felicity*, které měly připomínku 7. března. Stalo se tak při příležitosti nalezení jejich ostatků.

Motu proprio »*Supremi Disciplinae*« ze dne 2. července 1911 upravilo slavení zasvěcených svátků pro celou Církev: Festa de praecepto jsou napříště mimo neděle tyto svátky: Narození, Obřezání a Zjevení Páně, Nanebevstoupení Páně, Neposkvrněného Početí a Nanebevzetí Panny Marie, sv. apoštolů Petra a Pavla a Všech svatých. Svátek Božího Těla přeložen na I. neděli po Nejsv. Trojici. Svátek sv. Josefa přeložen z 19. března na neděli po 19. březnu; sv. Jana Křtitele pak na neděli před svátkem sv. Petra a Pavla.

Ale na upozornění některých biskupů, že by oktáva svátku sv. Josefa připadla na privilegované neděle postní, resp. oktáva sama mohla tempore Passionis přerušena býti, bylo dekretem »*Evulgato Motu proprio*« z 24. července 1911 ustanoveno, aby 19. března byl sine feriatiōne slaven svátek sv. Josefa sub titulo: *Commemoratio solemnis S. Joseph, Sponsi B. M. V., Confessoris, Ecclesiae Universalis Patroni* (jako dupl. I. cl.).

Svátek patrocinia sv. Josefa bude pak slaven III. neděli po velikonocích jako dupl. I. cl. cum octava.

Svátek Nejsvětější Trojice povýšen na dupl. I. cl.

Slavnost Božího Těla vrácena zpět na čtvrtek po svátku Nejsv. Trojice a dán jí nový titul: *Commemoratio Solemnis Sanctissimi Corporis Domini Nostri Jesu Christi*.

Dekretem »*Ad quasdam liturgicas quaestiones*« z 28. července 1911 ponechán svátek sv. Jana Křtitele na neděli před svátkem sv. Petra a Pavla; určena však pravidla pro concurrentia cum octava SS. Petri et Pauli.

Reforma, provedená bulou »*Divino afflatu*«, byla jen počátkem opravdových oprav. Poněvadž do Říma přicházely četné návrhy a žádosti, aby započaté dílo bylo dokončeno, vydal Pius X. 23. října 1913 Motu proprio »*Abhinc duos annos*«, kterým byly provedeny další změny:

1. Aby officium nedělí nebylo opomíjeno, ustanovil Pius X., že napříště se nebude žádný svátek slaviti o nedělích s výjimkou svátku Nejsvětějšího Jména Ježíš, který položen z důvodů vnitřních na neděli mezi Obřezáním a Zjevením Páně (od 2. do 5. ledna); nebude-li možno slaviti jej v neděli, budiž slaven 2. ledna. Slavnost Nejsvětější Trojice zůstává na svém místě. Neděle 2., 3. a 4. postní se povyšují na dupl. I. cl.

2. Poněvadž slavení oktáv překáží recitování žaltáře, ustanovuje Pius X., aby se s výjimkou privilegovaných oktáv ve všechny dny infra Octavam a také in die Octava braly žalmy de psalterio, v I. nokt., nejsou-li vlastní, ze Scriptura occurrente. Oktávy svátků duplex II. byly zrušeny až na dies octava, který je simplex.

3. Lekce de Scriptura occurrente mají vždy responsoria de Tempore.

4. Není dovoleno překládati svátky svatých vyjma duplicia I. et II. cl.

Papež ustanovuje zvláštní komisi, která se má postarati o nové vydání breviáře a misálu.

Na základě tohoto Motu propria vydala Posvátná kongregace obřadů dne 28. října 1913 generální dekret »Cum Smus Dnus Noster«, jímž byly provedeny předpisy v předcházejícím Motu proprio.

Patrocinium sv. Josefa položeno na středu po II. neděli velikonoční, svátek sv. Josefa 19. března snižen na dupl. II. cl.; svátek sv. Jana Kř. vrácen 24. červnu, svátek sv. Jáchyma položen na 16. srpna (sv. Hyacinta přeložen na 17. srpna), Sedmi bolestí P. Marie na 15. září. Anniversaria dedicationis Eccl. Cathedralis jest slaviti napříště v den, kdy katedrála byla posvěcena, totéž platí i o posvěcení ostatních chrámů.

Dále jsou uvedena podrobná prováděcí nařízení. Ve IV. odd. mluví dekret o zreformování kalendariorum particularium.

Pius X. si nepřál jen reformy žaltáře, nýbrž celého breviáře; S. R. C. vyzvala proto oběžníkem ze dne 12. května 1912 všechny ordináře, aby ustanovili komisi, která by s největší pečlivostí prohlédla historické lekce v Propriích diecesánních, aby je srovnala se starobylými kodexy a není-li jich, tedy se starobylou tradicí. Poněvadž celá oprava universálního breviáře nebude do 30 let provedena, netřeba pospíchat. Výsledky badání ať pošlou ordináři Kongregaci posv. obřadů. Bylo-li lekcím historickým něco přidáno, odňato, změněno, nechť jsou důvody stručně a jasně uvedeny. Taktéž byli vyzváni generální představení řádů, aby prozkoumali lekce ve svých řádových Propriích.

Dne 12. prosince 1912 vyšla instrukce pro reformu kalendáře »officiorum priorum«. Se souhlasem katedrální kapituly (řádové rady) má býti podána žádost, aby dosavadní kalendář byl odstraněn a mohlo se užívat kalendáře universální Církve s připojením svátků přesně »vlastních«, které mají zvláštní vztah k diecési (řeholnímu domu). Jest připojen seznam, o kterých svátcích zvláště může býti řeč, t. j. posvěcení katedrálního chrámu nebo všech kostelů (slaví-li se jejich památka hromadně); titulus katedrálního chrámu, přední patron diecése, provincie, národa; přední patron biskupského sídelního města; patronové minus principales; svatí, jichž těla nebo vzácné (insignes) ostatky se přechovávají; jiné svátky, které mají vztah k diecési (A. A. S. V., 67).

Posvátná kongregace obřadů vydala již předtím (25. července 1912) instrukci, že na žádost ordináře (gen. představeného) po svolení svaté Stolice lze užívat kalendáře obecné Církve pouze s připojením svátků přesně »vlastních« podle pravidel, uvedených apošt. konstitucí »Divino afflatu«, a podle nejnovějších rubrik (tit. II. num. 2, lit. e); jich vztah k diecési (řádu) nutno však odůvodniti a žádati Kongregaci obřadů o svolení (dr. Kašpar: Pontifikát Pia X.; Čas. katol. duch. 1916, str. 355 n.).

Na základě toho schválil Pius X. 14. února 1913 kalendář Propria pro římský klerus (A. A. S. V., 68) a 10. prosince 1913 kalendář všeobecné Církve spolu s přídavky a vlastními změnami pro římské duchovenstvo. Vedle autenticky opraveného a již dříve vydaného Graduale romanum vyšlo 8. prosince 1912 autentické vydání *Antifonálu*.

Aby si duchovní nemuseli opatřovat i nový breviář, stačilo opatřit si nové psalterium. Vzhledem k změnám, učiněným v samotném breviáři, stačila malá knížka *Mutationes in Breviario romano*, která byla papežskou Stolicí schválena (23. ledna 1912).

Poněvadž v určitých případech není dovolena translace svátků s výjimkou dupl. I. et II. cl., je nutno svátek impeditus komemorovat a čísti z něho devátou lekcí. Za tím účelem byly vydány ze všech svátků vyjma dupl. I. a II. cl. »lectiones contractae«, které vyšly samostatně; v novějších vydáních breviáře jsou tyto lectiones contractae obsaženy ihned po lekcích II. nokt.

Zmíněné lectiones contractae se nečtou nikdy v dominikálním oficiu a privileg. feriis maioribus, třebaže se svátek komemoruje v nešporách i laudech.

Shrneme-li činnost Pia X., týkající se římského breviáře, můžeme tohoto papeže směle postavit po bok prvního velikého reformátora římského breviáře sv. Pia V. Dilo vážné a opravdové reformy bylo zahájeno a dejž Bůh, aby v nejbližších letech bylo zdárně dokončeno.

X.

BENEDIKT XV. A PIUS XI.

1. BENEDIKT XV. (1914—1922)

Doba světové války, která zasáhla polovinu pontifikátu tohoto papeže, nebyla příznivou nějakým větším liturgickým činům. Až na zavedení několika nových svátků nevykazuje pontifikát nijakého zásahu do římského breviáře.

Svátky, které zavedl Benedikt XV., jsou tyto:

Apošt. listem »Cum nuperrima« ze dne 14. října 1920 byl zaveden svátek syrského učitele církevního sv. Efréma (dupl., 18. června); dne 26. října 1921 rozšířeny na celou Církev svátky: *Sv. Rodiny* (dupl. maius) v neděli v oktávu Zjevení Páně, *sv. Gabriela archanděla* 24. března (dupl. maius) a *sv. Rafaela archanděla* 24. října (dupl. maius), kteréžto svátky byly v breviáři pro aliquibus locis. Nově byl zaveden svátek *sv. Irene*a, mučedníka biskupa (dupl.), a položen na 28. června; svátek sv. Lva II. pap. přeložen na 3. července.

Jinak Benedikt XV. zavedl dvě nové preface (sv. Josefa a ve mších za zemřelé) a dovolil na den Dušiček sloužiti tři mše sv.

2. PIUS XI. (1922—)

Činnost tohoto papeže na poli liturgie se vyznačuje zavedením četných nových svátků. Je to v první řadě: *Festum Domini Nostri Jesu Christi Regis* (dupl. I. cl.) na poslední neděli v říjnu. Část encykliky »Quas primas« ze dne 11. prosince 1925, kterou se svátek zavádí, čte se v druhém nokturnu. Antifony jsou psalterální, hymny nové.

Dekretem Kongregace posv. obřadů ze dne 26. listopadu 1926 obdržel sv. Jan z Kříže (24. list.) titul církevního učitele a týmž dekretem byl na celou Církev rozšířen svátek sv. *Petra Canisia* (27. dubna); také tento světec obdržel titul církevního učitele.

Dekretem »Ex quo coelitum« ze dne 13. července 1927 rozšířen svátek sv. Terezie Ježíškovy, karmelitky, prohlášené v jubilejním roce dne 17. dubna 1925 za svatou a za patronku katol. misii, na celou Církev. Oficium i mše byla de Comuni.

Později zavedeno nové evangelium s homilií, odpovídající evangeliu nového mešního formuláře (missa propria). V jubilejním roce 1925 byl prohlášen za svatého

těž farář z Arsu *Jan Křt. Maria Vianney*; svátek rozšířen r. 1928 na celou Církev (dupl.) a 23. dubna 1929 prohlášen sv. Jan patronem farářů a duchovních správců.

V témže roce rozšířen na celou Církev svátek sv. *Jana Eudes*, vyzn. a apoštola úcty Nejsvětějšího Srdce Páně a Panny Marie (dupl., dne 19. srpna).

Encyklikou »*Miserentissimus Redemptor*« ze dne 8. května 1928 povýšil Pius XI. svátek *Nejsvětějšího Srdce Páně* na dupl. I. cl. cum oct. privilegiata III. Ordinis. Staré officium bylo odstraněno a zachovány jen hymny. V lekcích druhého nokturna se čtou úryvky z jmenované encykliky. Vzhledem k nutnosti oprav v kalendáři a rubrikách pro vyšší hodnost tohoto svátku vydala S. R. C. 1. listopadu 1931 opravy a přídavky v rubrikách.

R. 1929 vložil Pius XI. do římského breviáře officium sv. *Markety Maria Alacoque* jako dupl. dne 17. října; svátek sv. Hedviky přeložen na 16. říjen.

Dekretem ze 17. září 1931 rozšířen svátek sv. *Roberta Bellarmina*, bisk. a uč. církevního (dupl., dne 13. května) na celou Církev.

Dále r. 1932 zaveden svátek sv. *Gabriela* od Přebolestné Panny (dupl.) dne 27. nebo 28. února, sv. *Alberta*, církevního učitele (dupl.) dne 15. listopadu a na celou Církev rozšířen svátek *Mateřství Panny Marie* (dupl. II. cl., 11. října) na památku 1500. výročí sněmu v Efesu (431); tento svátek byl dříve in Appendice pro aliquibus locis.

R. 1934 povýšen svátek *Nejsvětější Krve Páně* na festum I. cl. secundarium na pamět 1900. výročí smrti Páně.

Dne 25. března 1936 rozšířen svátek sv. *Jana Boska*, zakladatele salesiánů, který byl 1. dubna 1934 prohlášen za svatého, na celou Církev jako festum dupl., a to na den 31. ledna; svátek sv. Petra Nolaska přeložen na 28. ledna.

Shrneme-li počet nově zavedených svátků za Pia XI., pak jeho činnost na tomto poli liturgie můžeme srovnati s horlivostí Pia IX. a Lva XIII. Vzhledem k vnitřní úpravě breviáře a k žádaným opravám nestalo se nic. Jakým způsobem a kdy budou provedeny reformy, ohlášené již za Pia X., jest otázkou budoucnosti; jisté jest, že oprava breviáře souvisí s opravou textu Vulgáty, na němž se horlivě pracuje. Zda se bude reforma breviáře týkati struktury vnitřní, zda bude opět zavedena rovnováha mezi temporálem a sanktorálem, zda texty historických lekcí, homilií a řečí sv. Otců budou kriticky revidovány, o tom nelze podati bližších zpráv.

Konec I. dílu.

DĚJINY ŘÍMSKÉHO BREVIÁŘE

BEDŘICH MALINA

DĚJINY ŘÍMSKÉHO BREVIÁŘE

ÚVODNÍ SLOVO NAPSAL

J. E. T H. D R. M O Ř I C P Í C H A

BISKUP KRÁLOVÉHRADECKÝ

D Í L D R U H Ý

NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRADECKÝ“ * V PRAZE 1939

DÍL DRUHÝ

ČÁST ZVLÁŠTNÍ

A. SOUČÁSTI OFICIA

I.

ŽALMY

Ze všech knih Písma svatého tvoří jediné žaltář první a základní prvek oficiální modlitby Církve u oficia. Kniha žalmů, rozdělená na jednotlivé dny v týdnu tak, aby všechny žalmy mohly být recitovány, je hlavní součástí církevních hodinek. Církev přejala v žalmech nejkrásnější dědictví Starého zákona a následovala v tom liturgii židovskou, kde zpěv žalmů byl součástí bohoslužby chrámové, synagogální, při poutích do Jerusalema a jiných příležitostech. Žalmů užíval Spasitel při svých modlitbách, při poslední večeři, na kříži. Sám vykládá smysl žalmů a vztahuje text jejich na sebe, cituje místa žalmů a umíraje modlí se žalm. Apoštolové, vyrostlí v ovzduší liturgie židovské, neodhazují duchovní písně svého národa, nýbrž doporučují je i věřícím z pohanstva: »Mluvte spolu v žalmech a chvalozpěvech a duchovních písních, zpívejte a jásejte Pánu ve svých srdcích« (Ef. 5, 8). Sv. Jakub praví: »Je-li někdo mezi vámi smuten, ať se modlí, je-li někdo dobré mysli, ať zpívá žalmy« (Jak. 5, 13). Žalmy se staly hned v prvopočátku součástí liturgie křesťanské a již ve 2. stol. je zpěv žalmů hluboko zakořeněn (Tertullian, *De anima* c. 9.) a ve 4. stol. praví sv. Augustin: »Na celé zemi se zpívají, a není, kdo by se skrýval před teplem tvým« (Conf. IX. c. 4). Žalmy se zpívaly při bohoslužbě v Jerusalemě, Alexandrii, Antiochii a ve všech liturgiích Východu i Západu. Tvoří pak od počátku podstatnou část křesťanské bohoslužby. V užití žalmů možno rozeznávat dvojí způsob:

a) Žalmy se zpívají v úzké souvislosti s přednášenou četbou a střídají se s ní, přirozeně jsou voleny takové žalmy, které smyslem odpovídají čtenému. Tomu odpovídá ještě dnes Graduale (Responsum) ve mši sv., responsoria po lekcích matutinních nebo responsoria brevia po kapitulech, zejména v malých horách. Graduale a responsum nejsou vlastně nic jiného než zkrácené žalmy. Vzor toho jest již v synagogální bohoslužbě židovské.

b) Žalmy se zpívají bez spojení s četbou, jak vidět jen v breviáři a nikoliv ve mši sv. Způsob samostatného přednášení žalmů je mladší než způsob první a svými kořeny tkví v mnišském životě. Již u starých asketů (na př. na hoře Sinaj) bylo zvykem přemodlit se za jedinou noc všech 150 žalmů; Kassian pak vykládá, že se mnozí mniši modlívali nebo zpívali v noci 20 až 30, ba i více žalmů. Ještě v 8. stol. podle řehole Chrodegangovy († 766) mniši se modlili 40—50 žalmů v matutinu. V matutinu, primě, tercii, sextě, noně s kompletáři jsou oba způsoby zachovány, kdežto v laudech a nešporách první způsob zmizel tím, že responsoria po kapitolu nebylo. Zatím co se na Východě modlili v noci značně velký počet žalmů, sv. Benedikt a římská církev rozdělili

žalmy na jednotlivé dny v týdnu, milánská liturgie na dva týdny. Původní rozdělení žalmů na jednotlivé hory a tím daná možnost přemodlit se všech 150 žalmů jednou týdně bylo geniálním dílem liturgickým, ale dějiny římského officia ukazují, že vlivem nových a nových svatých oficií, kde se nebraly žalmy ze žaltáře, nýbrž ze svátku, po př. dotyčného Commune, bylo poněkud nemožné recitovati celý žaltář za týden, ba některé žalmy se dlouhou dobu nerecitovaly, zatím co jiné se říkaly den co den. První, kdo chtěl odpomoci této nesprávnosti, byl Pius V., avšak během staletí novými svátky bylo zase znemožněno recitování celého žaltáře za týden. Proto nutnou a dlouho očekávanou reformu provedl vskutku radikálně, ale i duchaplně Pius X.

TEXT ŽALMŮ

V nynějším officiu používaný text žalmů je druhá recense sv. Jeronyma na podkladě hexaplární recense Septuaginty r. 386. Poněvadž této recense, obsažené ve Vulgátě, bylo nejprve používáno v Galii, označuje se jako *Psalterium Gallicanum*, na rozdíl od *Psalterium Romanum*, což je první překlad sv. Jeronyma podle κοινῆ ἑβδομα Septuaginty r. 383. V Římě původně užíváno bylo psalterium vetus, t. j. Itala, z něhož se zachovaly invitatorní žalm 94., antifony v žaltáři, responsoria de tempore a proměnlivé částky mešní: introit, graduale atd. Na rozkaz papeže Dámasa I. r. 383 opravil sv. Jeronym Itala-psalterium, kterýžto opravený text byl zaveden v bohoslužbě a z Říma se rozšířil (proto název *Psalterium Romanum*) po Itálii a udržel se až do 9. stol. Záhy přišel i do Španělska a v liturgii mozarabské se udržel do Řehoře VII. V Galii naproti tomu nebylo užívání *Psalterium Romanum* nikterak všeobecné, porůznu se udržoval starý text Italy; až Řehoř Tourský, který přinesl z Říma druhé vydání žaltáře, upraveného nebo přeloženého r. 392 sv. Jeronymem v Palestině, zavedl tento text ve své katedrále. Text druhé recense sv. Jeronyma je dosti odlišný od Italy, a sv. Jeronym jej zpracoval podle Originovy Hexaply, uchovávané v Cesarei. U hrobu sv. Martina v Tours poznali biskupové a opatové galští tuto druhou recensí, jež se neobyčejně rozšířila a která obdržela název *Psalterium Gallicanum*. Nutno podotknouti, že v letech 391—405 sv. Jeronym přeložil největší část Starého zákona a také žaltář z hebrejštiny do latiny. Ačkoliv tohoto překladu je v Církvi od 7. stol. všeobecně používáno, překlad žaltáře z r. 392, tedy třetí recense, se v Církvi neujala.

Psalterium Gallicanum se rozšířilo před 8. stol. i v Německu. V Anglii, kde se ještě v 8. století užívalo žaltáře římského, ustoupilo toto brzo žaltáři galskému.

V Itálii v 9. stol. galský žaltář vytlačil vlivem franským římský žaltář, který se udržoval v basilikách římských až do doby Pia V., jenž zavedl výlučně *Psalterium Gallicanum*. Jedině basilika svatopetrská užívá dodnes textu první recense sv. Jeronyma — *Psalterium Romanum*.

VÝZNAM ŽALMŮ V OFICIU

Mohla by býti položena otázka, proč Církev dopřává žalmům v liturgii a zvláště ve své oficiální modlitbě tolik místa; nebylo-li by lépe odstranit starozákonní písně, které v mnohém ohledu působí obtíže, jevící se zvláště v některých žalmech, a nahradit je jinými skladbami duchovními, jichž je tolik v dvoutisícileté literatuře křesťanské. Takové pokusy se skutečně daly, zejména v 18. a 19. stol., kdy někteří navrhovali vybrat ze 150 žalmů pouze 60 nejlepších. Ale Církev nikdy neustoupila a ve své liturgii udržuje dále zpěv žalmů nikoliv snad s ohledem na tradici, nýbrž na nesmírnou cenu inspirovaného slova Božího. Právě v žalmech nachází Církev vznesené myšlenky, povzbuzující k chvále Boží. Není náboženského citu, který by v některém žalmu nenabyl vhodného výrazu, není žádného duševního stavu, který by žalmy nebyly s to vyjádřit. Již v prvních dobách křesťanských píše sv. Athanáš Marcelinovi (P. G. 27, 9): »Mám za to, že v slovech této knihy jest obsažen celý život člověka, nálady duše a hnutí myšlenek, mezi lidmi není nic lepšího. Neboť je-li potřebí lítosti nebo vyznání, jme-li nás zármutek nebo pokušení nebo trpí-li kdo pronásledování, jestliže ho jala bolest nebo zmatek, chce-li chválit Pána, jemu děkovat, jej velebit, poučení pro to všechno nalezne v božských žalmech. Protože v sobě chovají výraz pro všechno, může si každý vybrati a napsané tak přednáseti, jako by se jednalo o něho samotného a vmysliv se do nálady, v níž je psáno, k Bohu mysl řídit.« (P. G. 27, 9.) Podobně sv. Basil Veliký chválí žalmy: »V žalmech je velikost každé ctnosti, řád spravedlnosti, naplnění moudrosti, navedení k pokání, pravidlo trpělivosti. Zdaž nevychází všechno, co se dobrým zове, právě z žalmů?« (Hom. in Ps. 1). Jako křesťanský starověk, tak je nadšen i středověk, a ve chvále žalmů zajedno. Hugo a St. Victore nachází v žalmech affectus dilectionis (Ž. 17), admirationis (Ž. 8), humilitatis (Ž. 30), doloris (Ž. 12), timoris (Ž. 6), indignationis (Ž. 51), bonae praesumptionis (Ž. 25).

Ale význam žalmů, které inspirací Ducha Svatého obsahují náboženské pravdy, jest i věroučný. Žalmy ukazují na Krista, na jeho utrpení, slávu, na založení Církve a obsahují ducha víry, z něhož jediné vytryskuje pravá modlitba. Kristus pravil po svém zmrtvýchvstání apoštolům: »To jsou slova, která jsem k vám mluvil, když jsem byl ještě u vás, že se musí všechno naplniti, co o mně psáno v zákoně Mojžišově, v prorocích a žalmech« (Luk. 24, 44).

Apoštolové, dokazující mesiánské poslání Kristovo, brali důkazy z žalmů. V knihách Nového zákona jsou tyto žalmy udány jako mesiánské:

Ž. 109, 1 (důkaz božství), Ž. 2, 7 o věčném zplození Syna Božího, Žalm 44, 8 (propterea unxit te Deus). Při rozdělování šatu Páně ukazuje se na prorockví, obsažené v Ž. 21, 19, a první slova tohoto žalmu Kristus pronáší krátce před smrtí.

Pro svůj typicky mesiánský smysl docházejí žalmy mnohonásobného užití: Ž. 8, 3 (z úst nemluvnat ...). Ž. 117, 22 (kámen, který stavitelé zavrhli ...), Ž. 15, 8—10 (Nezanecháš duše mé ...).

Již nejstarší otcové (Justin, Tertullian, Cyprian, Augustin) vidí v žalmech Krista. Ke konci středověku píše Radulf z Tongern († 1401) knihu *De psalterio observando*; v ní, opíraje se o četné středověké prameny, píše o ceně žalmů a o jejich

zařazení do bohoslužby. V kapitole 11., kterou možno považovati za jakousi Summu středověkých názorů na žalmy, udává u všech 150 žalmů v krátkých větách, v jakém smyslu může býti každý žalm vztahován na Krista, na př. Ž. 3: Quod ipse (Christus) in mortis somno obdormiat et resurgat; Ž. 22: Quod ipse Ecclesiae suae pasqua praeparet sempiterna.

Význam žalmů tkví také v tom, že jak ve Starém, tak i Novém zákoně není zpěv a recitování žalmů soukromou pobožností jednotlivce, nýbrž veřejnou bohoslužbou; není to projev individuální zbožnosti, nýbrž výraz bohoslužby: »Psalmus vox ecclesiae est,« praví sv. Ambrož (Enarrat. in duod. Ps., P. L. 14, 924). Ještě důrazněji praví sv. Augustin: »Vox ecclesiae est in hoc psalmo . . . , orat ecclesia in hoc psalmo, Ecclesia loquitur in Christo.«

Církev je mystické tělo Kristovo, jehož hlava — Kristus — se modlí v nebi za církev; proto možno velmi často vykládati žalmy jako modlitbu Kristovu a jejich slovům propůjčovati ve spojení s Kristem vyšší sílu a posvěcení.

Často se vybírají žalmy pro určité svátky a podněty; hodí se k tomu mnohdy celým svým obsahem, jako žalm 71. pro Zjevení Páně, ž. 21. pro postní dobu; často jen význačné místo z žalmu nutí k jeho volbě pro officium dotyčného svátku. V tom případě je nutno přizpůsobiti ostatní obsah žalmu ideí svátku nebo oslavovaného tajemství, události ze života Páně.

Při používání žalmů jest vycházeti nejdříve ze slovního smyslu a tento smysl přizpůsobovati potřebám Církve a také své duše. O zásadách, jichž dlužno dbáti při užívání žalmů, jedná Thalhofer-Wutz: Erklärung der Psalmen. V tomto díle je k literárnímu výkladu přidán po každé i liturgický význam jednotlivých žalmů v jejich různém bohoslužebném užívání, který prokazuje velmi cenné služby v liturgické interpretaci.

Znání smyslu žalmů je nejdůležitějším požadavkem pro ty, kteří jsou povinni modliti se officium, při němž recitují žalmy, aby do nich vložili city své duše a použili jich jako prvků modlitby. Sv. Robert Bellarmin zjistil s bolestí, že duchovní jeho doby mají poloviční pochopení pro žalmy, které recitují. Méně omluvitelný by byl klerus naší doby, kdyby se u něho jevila podobná nevědomost; vždyť nechybí ani v české náboženské literatuře výkladů žalmů i po stránce liturgické. Pozorná četba žalmů a návod kteréhokoliv dobrého komentáře působí pak radostné a pro duši užitečné konání hodinek. Ideální by bylo, kdyby si každý sám pořídil vlastní sbírku myšlenek žalmů. (Baudot: Le bréviaire, str. 84.) Tak to činil už jakýsi mnich kláštera v Cluny (Kronika kláštera v Cluny), který si uložil povinnost činit si výpisky, glosy z žalmů.

Jak se modliti žalmy, podávají návod dva velcí zakladatelé řádů a mistři modlitby: svatý Benedikt a sv. František. Sv. Benedikt praví ve své Řeholi: »Chovejme se při zpěvu žalmů tak, aby náš duch byl ve shodě s naším hlasem (ut mens nostra concordet voci)«. Podle světce je to modlitba, dotyčný žalm norma: náš duch má se podle ní řídit. V otázku přichází zde *moment* napodobení. Tento prostředek je lehký, předpokládá však čisté, ochotné, pokorné srdce. Hodí se nejen pro pokročilé v modlitbě, nýbrž i pro začátečníky a odpovídá úplně duchu řehole sv. Benedikta, která je tolik přizpůsobena slabostem lidským. Opíraje se o slova sv. Benedikta,

druhý světec, sv. František, praví: »Proto ze všech svých sil prosím, aby klerikové konali božské oficium před Pánem s pobožností nehledíce tolik na melodii hlasu jako spíše na *harmonii* ducha, aby slovo s duchem, duch pak s Bohem se spojoval (ut vox concordet menti, mens vero concordet cum Deo), tak aby se čistotou svědomí Bohu líbili, nikoliv aby se líbezností svých hlasů uším lidu lichotili.« Tento světec jde opačnou cestou než sv. Benedikt: nevychází z modlitby, nýbrž od ducha člověka, po př. od Boha: hlas se musí s duchem, duch s Bohem spojovati. Můj duch musí býti spojen s Bohem, aby toto spojení našlo svůj výraz, odpovídající inspirovaným slovům Božím. Tak vzniká krásná harmonie, soulad mezi Bohem, duší a posvátným zpěvem, resp. recitací oficia, zvláště žalmů. Cesta, kterou radí sv. František, je těžší, ale vede jistěji k cíli. Sv. Kassian míní totéž, když žádá od mnicha, aby se modlil žalmy tak, jako by je sám nyní skládal.

II.

KANTIKA — CHVALOZPĚVY

Mimo žalmy používá se v liturgii, zejména v církevních hodinkách, od křesťanského starověku zpěvů ze Starého a tří z Nového zákona, podobných formou i obsahem žalmům, které nazýváme canticum = chvalozpěv. Kantika až na nepatrné výjimky jsou částí oficia. Ty pak, které jsou v dnešním římském oficiu kromě kantik, která zavedl Pius X. pro I. schema feriálních laud, byly již ve 4.—5. stol. v bohoslužebném používání.

Codex Alexandrinus, známý rukopis bible z 5. st., uvádí mimo žalmy tato kantika:

1. Canticum Moysis I. (Ex. 15, 1—19) Cantemus Domino;
2. Canticum Moysis II. (Deut. 32, 1—43) Audite, coeli, quae loquor;
3. Canticum Annae (I. Král. 2, 1—10) Exultavit cor meum;
4. Canticum Isaiae (Is. 26, 9—10) Anima mea desideravit te in nocte;
5. Canticum Jonae (Jon. 2, 10) Clamavi ad Dominum de ventre inferi;
6. Canticum Habacuc (Hab. 3, 1—19) Domine, audivi auditum tuum;
7. Canticum Ezechiae (Is. 38, 10—20) Ego dixi: in dimidio dierum meorum;
8. Apokryfní modlitba Manassova;
9. Canticum Azariae (Dan. 3, 26—45) Benedictus es, Domine, Deus patrum nostrorum;
10. Canticum Trium puerorum (Dan. 3, 57—88) Benedicite Domino;
11. Canticum Mariae (Luk. 1, 46—55) Magnificat anima mea;
12. Canticum Zachariae (Luk. 1, 69—79) Benedictus Dominus;
13. Canticum Simeonis (Luk. 2, 29—32) Nunc dimittis.

Jak je ze spisů sv. Jana Chrysost. (Opp. III. 462 a Opp. XI. 630 B) zjevno, užíváno bylo těchto kantik: Isaiášovo (kap. 12): Confitebor tibi, Domine a Tři mládenců; o tomto pak praví sv. Athanáš, že je známé po celém světě (De Virginitate, P. G. 28. 276).

Z chrámového kultu židovského přešla do liturgie křesťanské kantika: obojí Mojžíšovo (druhé kanticum Audite coeli jest ještě v dnešní synagogální bohoslužbě), pravděpodobně kanticum Ezechiovo a Habakukovo.

Římská liturgie používá všech, která jsou obsažena v Kodexu Alexandrijském s výjimkou Isaiášova, Jonášova, Azariášova a apokryfní modlitby Manassovy.

Místo kantik jest v římském oficiu jedině ve chválách, kdežto v breviáři benediktinském je užívání jich daleko rozsáhlejší, a to nejen ve chválách, ale i v třetím nocturnu nedělí a svátků jsou vždy tři kantika, celkem 36 kantik. Ve starošpanělské

liturgii bylo dokonce, jak Cabrol (*Dict. arch. et lit.* II. 1987—1990) udává, osmdesát sedm kantik.

Novou úpravou chval zavedl Pius X. do jejich prvního schematu nová kantika. Podrobnější pojednání o těchto nových chvalozpěvech viz v odstavci: psalmodie ve chválách.

U Řeků byl počet kantik v liturgii 9—12; chvalozpěvy Mojžíšovy: *Cantemus Domino* a *Audite coeli, quae loquor*; Annino: *Exultavit*; Habakukovo: *Domine, audivi*; Isaiášovo: *Confitebor*; Isaiášovo: *Urbs fortitudinis nostrae Sion* (kap. 26); Ezechiovo: *Ego dixi*; Jonášovo: *Clamavi ad Dominum*; Tři jinochů: *Benedicite*; a tři novozákonní.

Již ve starokřesťanské literatuře vztahují se tyto velebné zjevy na věz χάρις (*nova gratia*), t. j. na příchod a působení Boha a Spasitele, a je přirozeno, že v liturgii zaujímaly význačné místo, ba ještě význačnější než žalmy.

III.

DOXOLOGIE

Všechny žalmy v oficiu, vyjímaje temné hodinky a officium defunctorum, se uzavírají doxologií — chvalozpěvem: »Sláva Otci i Synu i Duchu Svatému, jakož byla na počátku, nyní i vždycky až na věky věkův. Amen«.

Tato doxologie se nazývá minor na rozdíl od maior: »Sláva na výsostech Bohu« ve mši svaté.

Doxologie vtiskuje starozákonním žalmům křesťanský ráz, vyjádřený chvalozpěvem na Nejsvětější Trojici.

Zvyk vyjadřovati různými formulami chválu a čest Bohu byl u židů velmi běžný; tak končí každá kniha žalmů zvláštním chvalozpěvem na Boha: I. kniha žalmů 1—40 ž. končí slovy: Veleben budiž Hospodin, Bůh Izraele od věčnosti do věčnosti. Amen (Ž. 40, 14). II. kniha (46—71): Veleben budiž Hospodin, Bůh Izraelův, kterýž jediný může činiti divy; na věky slavné jeho jméno budiž velebeno, plná buď slávy jeho celá země. Amen (Ž. 71, 19). III. kniha (72—88): Veleben buď Hospodin na věky (Ž. 88, 53). IV. kniha má závěr jako III. kniha.

Zidovský obyčej byl přijat záhy v křesťanství: epištoly Nového zákona jsou proniknuty doxologiemi, z nichž některé se obracejí jedině k Bohu (Řím. 11, 36; Fil. 4, 20 atd.), některé ke Kristu (Řím. 9, 5; Žid. 13, 21; II. Petr 3, 18 a Zjevení na několika místech); konečně některé k Bohu skrze Krista (Řím. 16, 25; I. Petr 4, 25; Jud. 25). K Otci: Neboť od Něho a skrze Něho jest všechno, Jemu budiž čest na věky. Amen (Řím. 11, 36). K Otci i Synu: Tomu, který na trůně sedí, a Beránku budiž chvála a čest a moc na věky (Zjev. 5, 13). K Otci skrze Syna: Bohu jedině moudrému, jemu budiž čest a sláva skrze Ježíše Krista od věčnosti do věčnosti. Amen (Řím. 16, 25).

Od 2. století jsou již doxologie se vztahem ke všem třem božským osobám; nejstarší trinitární doxologie je v Martyriu sv. Polykarpa (c. 14): »Chválíme Tebe, slavíme Tebe, velebíme Tebe s věčným a nebeským Ježíšem, Tvým milovaným Synem, skrze Něhož Tobě i Duchu Svatému čest buď nyní až do příštích dnů.« Sv. Justin praví, že křesťané mají zvyk »oslavovati Boha Stvořitele skrze jeho Syna a Ducha Svatého.« Tedy už často v 2. stol., pravidelně však v 3. stol. jsou doxologie na všechny tři Osoby. V Hippolytově Tradici apoštolské stojí: »In omni benedictione dicatur: Tibi gloria Patri et Filio cum Sancto Spiritu, in sancta ecclesia, et nunc et semper et in omnia saecula saeculorum. Amen.« Pokud se týče vložky »in ecclesia«, kde je vliv Ef. 3, 21, vyskytuje se v těch textech, které jsou závislé na apoštolské tradici.

V téže době udává Origines dvě pravidla: podle jednoho je dlužno na začátku modlitby vzdávati slávu Bohu skrze Syna spoluoslaveného (s ním) v Duchu Svatém chváleném po všechny časy. Za druhé každá modlitba má se uzavíratí doxologií Boha skrze Krista v Duchu Svatém. O něco později Dionysius Alexandrijský končí svou Apologii podle »způsobu a pravidla, přijatého starými« touto doxologií: »Bohu Otci a Jeho Synu, Pánu našemu Ježíši Kristu s Duchem Svatým, sláva a moc na věky věkův.«

TEXT MALÉ DOXOLOGIE NEBOLI GLORIA PATRI

a) *Počátek* doxologie je pouze slovo *Gloria*. Pozorujeme-li doxologie Nového zákona a zvláště Zjevení (4, 11; 5, 13; 7, 12) jakož i u starokřesťanských spisovatelů, tedy tato jednoduchost je evidentní; jí se řídí všechny liturgie mimo mozarabskou, která se odvolává na žalm 28, 2 a Zjevení 5, 13, 15. kánon IV. koncilu v Toledu (633), a předpisuje říkati na konci žalmů *Gloria et honor Patri*...

b) *Výčet a koordinace* (řadění) jmen Božích. Výčet se dál až do 4. stol. podle formulí dosti rozdílných. Do konce tohoto století bylo nejužívanější formulí: »Sláva Otci skrze Syna v Duchu Svatém«, kde předložka *skrze* značí prostřednictví Syna a předložka *v* prostředí oslovení. Jiné způsoby jsou: »Otcí skrze Syna s Duchem Svatým« a »Otcí skrze Syna a Ducha Svatého.

Filostorg (Hist. Eccl. III. 13) podává jinou vazbu: »Sláva Otci v Synu a Duchu Svatém«; této formě se podobá varianta u sv. Basila: Sláva Otci se (μετά) Synem a s (σύν) Duchem Svatým.

Formule, kde Otec a Syn jsou spojeni spojkou *a*, znějí: »Sláva Otci a (i) Synu i Duchu Svatému«, jsou analogií formule křestní u sv. Matouše 28, 19, a jsou zřejmě protestem proti bludům ariánským, které učily subordinaci Syna i Ducha Svatého. Tato formule, přijatá koncem poloviny 4. stol., odstranila všechny ostatní, poněvadž jasně vyjadřuje dokonalou rovnost tří božských osob.

c) *Závěr: Sicut erat*... Závěr: et nunc et semper et in saecula jest již v doxologii Hippolytově Contra Noëtum; jednoduššího závěru in saecula saeculorum (srov. Filip. 4, 20 a I. Tim. 1, 17) bylo již užíváno u pohanů a udržel se v ritu mozarabském. Slovo *nunc* dosvědčuje Tertullian, a celek je již v Tradici apoštolské.

Úvod závěru: *Sicut erat in principio* nebyl nikdy v užívání u východních církví a působil obtíže liturgikům 9. stol.

Závěr *sicut erat in principio* nařizuje koncil ve Vaison (529): Jako v Římě a na Východě a v celé Africe (je nesprávné na Východě, kde, jak řečeno, nebylo nikde: *sicut erat*) vzhledem k heretikům, kteří popírají Synovu věčnost, musí se ve všech závěrečných formulích po *Gloria Patri* připojovati »*sicut erat in principio*, tak jsme nařídili, abychom i my říkali ve svých chrámech«. Heretiky jsou míněni ariáni a pneumatomachové. Smysl *sicut erat in principio* dlužno vykládati — jakož on = Syn Boží *byl* na počátku, a nikoli jakož byla (ona sláva); tak tomu rozuměl koncil ve Vaison; dnes ovšem smysl setřen a liturgie považuje formuli za doxologii; v dnešním smyslu se uznává, že všechny tři božské osoby jsou především časem od věčnosti, že jim přísluší stejná čest a sláva, poněvadž jsou stejné podstaty.

Užívání doxologie na konci žalmů, běžné na Východě v polovině 4. stol., se ujalo brzo v Galii (a bezpochyby i v Římě) na poč. 5. stol. Podle středověkých liturgiků (Amalar, Durandus, Radulf) nařídil prý papež Damasus podle přání sv. Jeronyma, aby se po každém žalmu pěla doxologie a tím byla veřejně vyjádřena víra nicejských Otců. List, o nějž se tito liturgikové opírají, je falešný (Hinschius: Decret. Pseudo Isid. 499). Užívání na konci responsorií jest dosvědčeno jako obyčejný usus IV. koncilem v Toledu (ovšem pod formou tam užívanou, t. j. bez *sicut erat*). Gloria se nezpívalo také v responsoriích »smutných«, zato však se opakoval celý počátek responsoria. Amalar (De Ord. antiph. I.) se domnívá, že doxologie byla vložena do responsorií papeži »moderními«, t. j. poslední doby. Za jeho doby se vynechávalo Gloria v responsoriích tempore Passionis a na konci žalmů sv. tridua. Toto vynechávání doxologie má motiv mystický (ponížení se Ježíše Krista, Hlavy Církve) a historický (upomínka na doby, kdy se doxologie neužívalo).

Řekové, ačkoliv jinak v liturgii velmi často používají doxologie, neuzavírají žalmy doxologií, která má u nich tento text: Sláva Otci i Synu i Duchu Svatému, nyní i vždycky i na věky věkův.

IV.

MODLITBA, ORATIO, COLLECTA

Orace, oratio, collecta má význačné místo v každé hoře římského officia, kde tvoří pravidelně závěr. V křesťanském starověku a dlouho ještě v římském officiu končila hora obyčejně modlitbou *Pater noster*, jak předpisuje řehole sv. Benedikta; v lateránské basilice se udržel tento způsob uzavíratí horu modlitbou *Pater noster* ještě ve 12. stol. V ritu mozarabském se udržel tento obyčej. Jan jáhen, který žil na konci 5. nebo na počátku 6. stol., nikoli, jak se Mabillon domnívá, v 9. stol., praví, že se za jeho doby začínaly vkládati v nedělní officia, později také v jiné dny: *Nonnisi Dominica in officiis utitur oratione* (t. j. Otče náš), *quaedam aliae orationes sunt supperadditae* a tato modlitba byla nazvána *collecta ad complendum*, protože se jí officium uzavíralo a doplňovalo. V 9. stol. dosvědčuje Amalar (*De off. eccl.* l. 4, c. 45) už nynější orace na konci officia.

Název *collecta*, jak vykládá Grancolas, vznikl z toho, že jsou *e Scripturae Libris collectae* vel *quod sacerdos populi vota colligat*, aut *demum quod collecto tantum populo fiant: supra collectam plebem*; slovo *collecta* znamená v starých spisech shromáždění lidu (l. c. 104 n.).

V podobě již úplně vyvinuté jsou obsaženy v *Leonianum* z 6. stol., jejich stáří jest však větší. Sv. Řehoř Vel. sebral kolekty, upravil je a nové složil; jsou obsaženy v jeho *Sakramentáři*. Tyto kolekty římského původu jsou stručnější, jednodušší, při tom však obsažné, kdežto orace původu galského jsou rozvláčné.

LITURGICKÝ VÝKLAD ORACÍ

Všechny orace začínají slovy *Oremus*. Toto *Oremus* tvořilo výzvu křesťanské obci, aby se spolu modlila tiše to, co hlasitě říkal vůdce liturgického shromáždění. Již podle *Ordo rom.* I. předchází *Oremus* modlitbu a byla to výzva skutečně k tiché modlitbě věřících před modlitbou kněze nebo biskupa. V *Gelasianu* jest tento způsob zřejmý; ve velkopátečních modlitbách: »*Sacerdos dicit: Oremus. Et annunciat diaconus: Flectamus genua. Et post paululum dicit: Levate. Et dat orationem.*« Tento způsob tiché modlitby po výzvě »*Oremus*« vyjadřuje zřetelněji *Gregorianum*: »*Et dicit diaconus: Flectamus genua. Postquam oraverint, dicit: Levate, postea dicit sacerdos orationem.* O nedělích a v době velikonoční bylo klečení při modlitbě zakázáno, proto chybí výzva: *Flectamus genua*, modlitba pak byla uvedena pouze slovem »*Oremus*«. Poněvadž délka tiché modlitby závisela na tom, kdo konal boho-

službu, stalo se, že se doba tiché modlitby stále zkracovala, až se zapomnělo na původní význam Oremus jako výzvy k tiché modlitbě a viděla se v ní úvodní formule ke kolektě.

Rímský typ modliteb, vyznačující se stručností, ale zároveň i obsažností, má pravidelně tyto části:

1. *invokaci* — vzývání Boha, umístěnou pravidelně na začátku. Invokace jest obyčejně velmi krátká. Deus; Domine Deus omnipotens; Domine Deus noster; Omnipotens sempiternus Deus atd.

2. Tato invokace jest často doplněna sentencí, která vykládá *motiv*, důvod nebo příčinu, na niž jest modlitba založena, a proč má býti vyslyšena: je to na př. přivlastek Boží (cujus providentia in sui dispositione non fallitur) nebo dějinná připomínka, vztahující se k svátku: cujus Unigenitus in substantia nostrae carnis apparuit.

3. *Vlastní žádost* se vyjadřuje formou velmi rozmanitou: buď je uvedena všeobecnější modlitbou, kterou se vyprošuje vyslyšení (concede, quaesumus, ut . . . , da nebo tribue, quaesumus atd.), anebo je to formule přímo imperativní nebo optativní (da nobis imitari, quod colimus — adsit nobis virtus Spiritus Sancti).

4. Dalším prvkem modlitby jest myšlenka, charakterisující *stav prosícího*; je to motiv jeho prosby, vyjadřující slabost, hříšnost (qui juste pro peccatis nostris affligimur; quos sub peccati iugo vetusta servitus tenet) nebo vyjadřuje přípravu, vedoucí ke konečné milosti (Caelestis vitae munere vegetati; quem Redemptorem laeti suscipimus).

5. Dále uvádí často modlitba prostředek, jímž dosáhneme vyslyšení: je to prostřednictví Kristovo (in nomine dilecti Filii tui) nebo přimluva svatých (intercedente beato N.), konečně také vlastní snaha (sectando justitiam; spiritus tui fervore concepto, bonis operibus inhaerendo).

Modlitby jsou *řizeny* pravidelně k *Bohu Otci*; starokřesťanské bez výjimky; tento obyčej staré Církve vyjadřuje kánon 23. třetího koncilu v Karthagu (397): »Ut nemo in precibus vel Patrem pro Filio, vel Filium pro Patre nominet, et cum altari assistitur, semper ad Patrem oratio dirigatur.«

Modlitby galského původu obracejí se často v oslovení na Syna slovy: Deus, Domine, Domine aeternus, Christe Domine, Domine Jesu, Domine Jesu Christe, Bone Jesu; často se v oslovení uvádějí přivlastky Boží: Christe omnipotens; Clementissime Conditor nebo jeho vlastnost jako Vykupitele: Bone Redemptor noster Domine; Christe Domine, Crucifer gloriae atd.

Závěr orací tvoří odvolávání se na božského Prostředníka, Ježíše Krista; obyčejně se pak činí zmínka Otce i Ducha Svatého (Per Dominum nostrum . . .) podle slov Spasitelových: Začkoliv prositi budete Otce mého ve jménu mém, dá vám (Jan 16, 23).

Byla-li v první části modlitby zmínka o Synu, zní závěrečná forma: Per eundem Dominum nostrum . . . V galských modlitbách k Synovi je obyčejně závěr: »Qui vivis et regnas« nebo také »Qui cum aeterno Patre et Spiritu sancto vivis et regnas«; často předchází »Salvator mundi, qui . . .« Je-li v oraci zmínka o Duchu Svatém, zní závěr: » . . . in unitate ejusdem Spiritus Sancti . . .«

V oficiu se užívá vždy delšího závěru na rozdíl od kratšího: Per Christum Domi-

num nostrum. Jsou-li spojeny dvě nebo více orací (sub una conclusione), řídí se závěr podle poslední orace.

Pozn. Nynější ritus orací zřídka se obrací na Syna; jsou to novější svátky (oba svátky sv. Josefa, Sedmi bolestí P. Marie, svátky některých světců jako: sv. Pavla z Kříže, Paskala atd.).

CURSUS V MODLITBÁCH

Modlitby (kolekty) se vyznačují zvláštním rytmem, střídáním dlouhých a krátkých slabik a harmonickým uspořádáním slov. Toto určité harmonické uspořádání slov a slabik, kterého užívali řečtí a latinští prosaikové *na konci řečnických obrátů* nebo i v samých obrazech řečnických, aby docílili četnými kadencemi příjemný sluchový pocit, nazývá se *cursus*.

Seskupují-li slabiky podle délky, t. j. podle kvantity — je to *cursus metrický*; běře-li se ohled na počet slabik a jejich přízvuk, je to *cursus rytmický*. V 3. a 4. stol. zvítězila rytmika, která se ostatně převážnou měrou projevuje v církevním básnictví až do doby humanismu, kdy zvítězila metrika.

Často se však v oracích spojoval přízvuk s délkou, aby se dosáhlo vyššího účinku.

Středověcí liturgikové rozeznávali a) *cursus planus* — přízvuk na 2. a 5. slabice od konce; příklad z modlitby *Gratiam tuam, quaesumus: nostris infunde; nebo ...per Unigénitum túm*; b) *cursus velox*, kde je přízvuk na 2. a 7. slabice od konce: ... *glóriam perducámur; pervēniat sempiterna*; c) *cursus tardus*, přízvuk je na 3. a 6. slabice: *incarnatióne cognóvimus; nativitas liberet*; d) *cursus dipon-daicus*, přízvuk na 2. a 6. slabice od konce: *tua visitatióne respirémus, víta fateátur*.

Koncem 7. stol. přestává se *Cursus* v modlitbách pěstovati, ožívá však v 11. stol., kdy se v něm uplatňuje rytmika, a mizí v 16. stol. Nejkrásnější modlitby, plné vroucí harmonie, jsou z doby starokřesťanské, z doby sv. Řehoře, a modlitby středověké. Orace z doby humanismu a pozdější doby jsou těžkopádné, zbytečně přeplněné (kolekta svátku Proměnění Páně nebo sv. Františky de Chantal a jiné).

Cursus vyniká zejména při zpěvu orace, kdy je znatelné ladné uspořádání slov i slabik.

V.

MODLITBY V OFICIU: PATER NOSTER, AVE MARIA A CREDO

1. PATER NOSTER

Obsah a význam nejkrásnější liturgické modlitby Otče náš jest dostatečně vyložen v liturgických knihách, ale jistě nebude na škodu, když i zde se vyzvednou hlavní myšlenky této modlitby ve vztahu k oficiu, v němž se tak často recituje.

Úvod k modlitbě tvoří vroucí oslovení: *Otče náš*; k tomuto oslovení připojuje Spasitel slova, kterých sám užíval, na př. při horském kázání: *jenž jsi na nebesích*. Právě v oficiu mají slova veliký význam, neboť veřejná modlitba Církve, jejími služebníky konaná, má vystupovati k Božímu trůnu na nebi.

První tři prosby se vztahují k Bohu, a to k třem věcem: *jménu Božímu, říši Boží a vůli Boží*.

Jméno Páně má býti posvěcováno, t. j. vyslovováno vždy s úctou; říše Boží, za níž se modlitby oficia konají, má se intensivně i extensivně, t. j. do šířky i do hloubky rozšiřovat; konečně se má vždycky naplňovat vůle Boží.*)

Čtvrtá prosba má zvláštní postavení; zatím co předcházející začínají slovesem, tato začíná ihned předmětem, za nějž máme prositi: chléb každodenní (*ἄρτος ἐπιούσιος*), Vulg. *panis supersubstantialis*; jest jím rozuměti nejen chléb tělesný, nýbrž chléb potřebný i pro život nadpřirozený; proto právem vztahují Otcové tato slova na Eucharistii. V modlitbě breviáře má i tato prosba oprávnění, neboť jednak je officium přípravou nebo díkůčiněním mše sv., stojíc s obětí mše sv. v nejužším spojení.

Poslední tři prosby jsou negativní: prosíme za osvobození od největšího zla — hříchu; dále od toho, co nás ke hříchu vede: pokušení, a konečně od původu zla, ďábla (tak jest pravděpodobně ἀπὸ τοῦ πονηροῦ vykládati). Modlitba Páně počíná Bohem a končí odpůrcem Boha, t. j. ďáblem, proti němuž Spasitel tolik bojoval a tolik napomínal jemu odporovati.

Modlitba Páně je nejobraznější ze všech. Tertullian ji nazývá: »breviarium totius Evangelii« (De orat. I.) a Cyprian: »praeceptorum grande compendium« (De orat. Dom. c. 4.).

*) V některých kodexech evangelia sv. Lukáše na místě druhé prosby (přijď království tvé) je text: ἐλθέτω τὸ ἅγιον πνεῦμά σου ἐφ' ἡμᾶς καὶ καθαρῶς ἡμᾶς: přijď Duch Svatý na nás a očisti nás.

UŽITÍ MODLITBY PÁNĚ V OFICIU

Tuto modlitbu se modlili již první křesťané, jsouce poslušni rozkazu Páně. Didaché (cap. 8.) a Konst. apošt. (VII. 24; VIII. 40) ji předpisují třikrát denně.

Jisto jest, že při veřejných modlitbách i vigiliích v nejstarších dobách byla modlitba Páně recitována. Řehole sv. Benedikta (cap. 13.) předpisuje Pater noster pro každou horu. V římském oficiu dlouho uzavíralo Pater noster jednotlivé hory, kterýžto zvyk se udržel v basilice lateránské až do 12. stol. Svědčí o tom Jan jáhen, uváděje, že podle staré tradice a apoštolských ustanovení místo orace nebo kolekty byla recitována modlitba Páně: »Reservans Apostolicam institutionem nonnisi Dominica in officiis utitur oratione«.

V dnešním oficiu jest Pater noster na počátku a na konci každé hory, v matutinu a v primě uvnitř hory a v preces vždycky, jsou-li v té které hoře.

Kdy se začal Otčenáš před jednotlivými horami recitovati, nelze přesně říci; tento obyčej jistě vznikl v klášteřích. Grancolas (str. 72) uvádí, že teprve v Consuetudines Cisterciensium v cap. 68. stojí: »Demisso officii signo orationem super misericordias faciunt, id est Pater noster et Credo in Deum, antequam versum Deus in adjutorium decantent.« Ale v žádné klášterní řeholi 10., 11. a 12. stol., ani v breviáři Montecassinském z 11. stol., ani v Cluniackých předpisech není předpisu, aby se před horou recitovala modlitba Páně. Jakmile se však rozšířil obyčej recitovati Pater před oficiem, vykládá dále Grancolas, mniši se před oficiem zastavovali v chrámu u jednotlivých oltářů a modlili se po jednom Pater. Na místo těchto partikulárních obyčejů bylo pak předepsáno, aby tyto modlitby jedenkaždý vykonal potichu na svém místě v choru, dříve než oficiant začne hodinky. V kartuziánské řeholi bylo stanoveno modliti se třikrát Pater se skloněnou hlavou nebo kleče. Jiní mniši, jak pokračuje Grancolas, říkali Pater de coelis Deus, miserere nobis, dělajíce přitom kříž na čele, při Filii Redemptor na ústech, et Spiritus Sancti na prsou.

Pius V. předsal Pater spolu s Ave na počátku každé hory, a to potichu.

Pater noster se říká v oficiu jednak nahlas, jednak potichu. Concilium Gerundense v r. 517 nařizuje v kán. 10, aby biskup recitoval denně nahlas Pater noster po matutinu a nešporách. Benediktini tento obyčej zachovávají; Cisterciácký breviář předpisuje, aby se Pater noster clara, alta voce recitoval ve chválách, nešporách; v malých horách pak potichu po Kyrie před kolektou. Benediktinský zvyk zachovávala dlouho basilika lateránská. V dnešním římském oficiu se říká Otčenáš hlasitě jen v preces feriales laudálních a nešporálních, v ostatních preces jen začátek Pater noster a poslední prosba: *℟.* Et ne nos inducas in tentationem. Amen jako uzávěrka modlitby Páně se neříká při Pater noster, kdykoliv se recituje v preces.

Liturgický význam. Modlitby Páně se užívá v oficiu v různém liturgickém významu.

Na počátku, kdy se tiše recituje, slouží modlitba k sebrání mysli, aby se další modlitby konaly s opravdovou zbožností. Také na konci jednotlivých hodin slouží jako prostředek všechny předcházející modlitby krátce sloučiti a Bohu obětovati v modlitbě nejkrásnější a nejdokonalejší. V kompletáři před Confiteor, kde se modlí potichu, modlí se Pater noster, aby se dosáhlo odpuštění hříchů vzhledem k páté prosbě.

Svou původní funkci zachoval Pater noster, jsa spojen se vzýváním Trojjediného Boha: Kyrie eleison v preces, ať již v primě a kompletáři i ve feriálním oficiu, nebo ve svátcích simplex a semiduplex a ve velkých preces v laudech a nešporách. Třebaže se k němu připojuje orace, značí vyvrcholení hory. V matutinu, kde se modlí Pater noster před lekcemi (začátek a konec hlasitě), možno považovati Pater noster jako střed nokturna.

2. AVE MARIA

Andělské pozdravení, které se dostalo do officia velmi pozdě, nemá sice toho významu jako modlitba Páně nebo Credo, přece však každá hora začíná touto modlitbou a v kompletáři je v závěru.

Modlitba Ave Maria pozůstává z dvou dílů; první jest modlitbou chvály a druhý modlitbou prosby. První díl je pozdrav andělský (Luk. 1, 28) a pozdrav Alžbětín (Luk. 1, 42). Již ve Vulgátě jsou pozdravy, aspoň poslední slova andělova, spojena s prvními slovy Alžbětínými. Právě v tomto spojení možno hledati vznik modlitby Ave Maria. S tímto spojením se shledáváme již v liturgii sv. Jakuba a v antifonáři Řehoře Velikého (9. stol.), kde je jako ofertorium čtvrté neděle adventní. V této formě se Ave Maria stalo hlavně již v raném středověku v 11. stol. oblíbenou lidovou modlitbou; k jejímu rozšíření pravděpodobně přispělo malé officium Panny Marie. Nejstarší předpis modliti se po Pater noster Ave Maria je na pařížské synodě, konané za biskupa Odonu r. 1198. Četné další synody předepisují a doporučují modlit se Ave Maria. V 13. stol. končilo Ave Maria slovy: benedictus fructus ventris tui. Přídavek Jesus Christus (zřídka jen Jesus, jak je nyní v breviáři, předepsáno Piem V.) se objevuje ve 14. stol.

Druhého dílu modlitby Ave Maria: »Svatá Maria, Matko Boží, pros za nás hříšné nyní i v hodinu smrti naší. Amen« bylo užíváno již v 15. stol. Tato prosba zněla nejdříve jen: Sancta Maria, Mater Dei, ora pro nobis peccatoribus; snad jako ohlas z litaní. Později přibýlo: nunc et in hora mortis nostrae, kterýžto přídavek vznikl asi z františkánského kázání. Podle aktů synody v Augšpurku r. 1567 zněl přídavek: ora pro nobis *miseris peccatoribus* (Bitte für uns arme Sünder).

Po prvé v oficiu se nachází Ave Maria v původní formě jako invitatorium v malém oficiu Panny Marie u Petra Damianského opusc. 33. Teprve kard. Quiñonez předepsal ve svém breviáři sv. Kříže modlitbu Ave Maria v nynější formě na počátku jednotlivých hor, snad jako náhradu za zrušené přídavkové officium Panny Marie. Pius V. je předepsal v opraveném breviáři před každou horou. Do officia a do preces se Ave Maria nikdy nedostalo.

Jako bylo předepsáno při první strofě hymnu Ave Maris stella klečeti, tak také různá nařízení dávala modliti se Ave Maria kleče. Concilium Budense r. 1279 nařizuje: »Volumus, quod omnes Clerici, quoties in divinis officiis Ave Maria audierint, flexis genibus se reverenter inclinent« (can. 13).

V choru se modlí Pater, Ave, po př. Credo kleče.

Je jasno, proč Ave Maria bylo připojeno k modlitbě Páně; jistě aby naši slabou modlitbu podporovala svou přímlovou Přesvatá Panna (ora pro nobis peccatoribus).

Jiné modlitby, řízené k Bohu Otci, uzavíráme tím, že se odvoláváme na Božského Prostředníka (Per Dominum nostrum Jesum Christum); modlitbu Páně uzavíráme tím, že pozdravujeme a vzýváme mediatricem nostram, jejímž požehnaným plodem je Ježíš Kristus.

3. CREDO

V oficiu jsou v užívání dvě symbola: apoštolské na počátku a konci oficia, před primou a v preces primálních a kompletárních; symbolum t. zv. Athanasianum je pouze v primě a řeč o něm je na přítičném místě.

Výklad slova symbolum. Řecké slovo Σύμβολον značí původně všeobecně znamení, z nichž se něco poznává. Význam slova pochází z řeckého zvyku pohostinského, kdy střepina, nádoba nebo váza byla rozlomena ve dvě; každý host si vzal střepinu (= tessera); přišel-li později opět, stačilo dáti dohromady střepiny k sobě se hodící (contesseratio), aby se poznalo uzavřené přátelství. Vyznání víry bylo takové symbolum nebo tessera hospitalitatis, poněvadž se jím poznávali vyznavači křesťanské víry. V tomto smyslu mluví Tertullian o contesseratio hospitalitatis mezi křesťanskými církvemi, které se poznává právě jen podáním jednoho a téhož vyznání víry (De praescript. c. 20). Také Augustin chápe symbolum jako poznávací znamení, podobně Cyprian a ještě Maximus z Turina († po r. 465). Ale Augustin zná už jiný význam slova symbolum, t. j. jako *sbírky*, hovoře ke katechumenům: Slova, která jste slyšeli, jsou roztroušena v Písmě sv.; odtamtud byla sebrána a utvořena z nich formule (De symbolo ad catech. n. I). Jeho současník Rufin přináší vedle správného výkladu = znamení ještě jiný, nesprávný, totiž sestavení (collatio), za jehož podklad mu nesloužilo slovo σύμβολον, nýbrž συμβολή. Ve smyslu collatio chápe středověk význam slova symbolum, ač pravý význam nebyl nikdy zapomínán. Durandus praví: Symbolum sonat indicium vel signum vel collatio (IV. c. 25, n. 5).

Apoštolské vyznání víry tkví svými kořeny skutečně v době apoštolské. V druhé polovině 2. stol. píše Ireneus (Adv. haer. I, 10), že Církev přijala od apoštolů a jejich žáků víru a udává obsah, který není ničím jiným než volným opisem apoštolského vyznání víry. Taktéž se objevuje, ovšem nikoliv tak úplně, u Tertulliana, který zdůrazňuje, že africká církev přijala toto vyznání z Říma. Nejstarší recense římského textu, který se ukázal otcem všech západních vyznání, se uchovala u Rufina (Expositio in symbolum, P. L. 21, 335; Denzinger: Enchiridion n. 2). Jádro apošt. symbola tvoří vyznání víry v Nejsvětější Trojici a vzniklo z otázek, kladených při křtu: Credis in Deum Patrem omnipotentem? R. Credo. — Křestní formule: Baptizo te in nomine Patris. — Credis in Jesum Christum, Filium eius etc. R. Credo. — Formule: Baptizo te in nomine Filii. — Credis in Spiritum Sanctum? — R. Credo. — Formule: Baptizo te in nomine Spiritus Sancti. Otázky se přimykaly ke křestní formuli . . . in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti (Mat. 28, 28).

Nejstarší římská recense zní: Credo in Deo Patre omnipotente. Et in Christo Jesu, unico filio eius Domino nostro. Qui natus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine, crucifixus sub Pontio Pilato et sepultus, tertia die resurrexit a mortuis, ascendit ad coelos, sedet ad dextram Patris; inde venturus est iudicare vivos et mor-

tuos. Et in Spiritu Sancto, sanctam ecclesiam, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem.*) Latinský text je překlad řeckého originálu, který se zachoval v dopise, psaném asi r. 337 nebo 338 biskupem Marcelem z Ankyry papeži Juliovi I. Vedle tohoto starořímského podání symbola jsou ještě typus africký, italský a západoevropský.

Nynější podání apoštolského symbola, t. zv. *textus receptus*, vzniklý v jižní Galii, vykazuje proti starořímskému některé změny a přídavky. Nejdůležitější jsou: »descendit ad inferos«, »sanctorum communionem«, »vitam aeternam« a jsou obsaženy v některých pseudoaugustinských Sermones z 5. nebo 6. stol. Anglosaské rukopisy ze 7. a 8. stol. vykazují však ještě starořímský typus.

Starořímskému typu apoštol. symbola jakož i ostatním východním, které mají větší rozsah a antiheretické přídavky, sloužil za podklad starší typus, jež možno označiti za archetypus. Tento archetypus se vyznačuje některými zvláštnostmi (na př. datování smrti Kristovy podle Piláta) a ukazuje na nejranější dobu křesťanství a na Palestinu a Syrii, omezenou to původní církev, jakožto na svou domovinu. W. Peitz (*Das Glaubensbekenntnis der Apostel: Stimmen der Zeit* CIV [1918] 560 n.) je toho mínění, že vzhledem k překladům z původního jazyka je původní text v řeči aramejské, která byla mateřskou a obcovací řečí apoštolů.

Víra v středověku rozšířená, že každý apoštol přispěl jednou větou neboli článkem k symbolu, objevuje se již u sv. Ambrože (*Explanatio symboli*, P. L. 17, 1159), naznačena slovy: »Ecce secundum duodecim apostolos et duodecim sententiae comprehensae sunt.« V pseudoaugustinských sermones se přidělují jednotlivým apoštolům jednotlivé články: »Petrus dixit: Credo in Deum patrem omnipotentem; Andreas dixit: Et in Jesum Christum Filium eius; Jacobus dixit: Qui conceptus est de Spiritu Sancto« etc. V středověku byly s oblibou na obrazech apoštolů na páskách s průpověďmi psány články víry, náležející jednotlivým apoštolům.

APOŠTOLSKÉ SYMBOLUM V OFICIU

Podle sv. Ambrože (*De velandis Virgin.*) jest recitování apošt. symbola ve vigilií starobylý křesťanský zvyk: Quotidie antelucanis horis recitandum est. Také sv. Augustin se zmiňuje o denním recitování symbola ráno a večer: Quotidie dicitis quando surgitis, quando vos collocatis ad somnum (*Hom.* 5).

V oficiu se recituje třikrát, a to ve třech různých horách; na počátku matutina a primy, a na konci kompletáře potichu. V preces primálních a kompletárních se recituje začátek a poslední dva články: carnis resurrectionem . . . hlasitě. Kdysi se recitovalo celé nahlas. Grancolas praví, že předpis recitovati potichu Credo spolu s Pater a Ave na počátku a na konci oficia ukazuje na to, že jsou to přídavky novější doby; uvádí pak dále výklad sv. Tomáše Aquin., který odůvodňuje jinak příčinu, protože se Pater a Credo (za jeho doby nebylo ještě Ave recitováno) říkají potichu v oficiu, hlasitě však při mši sv. Stalo se tak, protože víra při vzniku Církve byla tajně zvěstována a stejně tomu bude i na konci světa v době Antikristově.

*) Rufin, *Expositio in symbolum*, P. L. 21, 335; Denzinger, *Enchiridion* n. 2.

Proto, praví sv. Tomáš, v primě, která se koná při východu slunce, značí jesličky Církve, a v kompletáři, který znamená konec světa, se symbolum recituje potichu. Čas mše sv. jest obrazem doby, kdy se Evangelium zvěstuje veřejně, proto se symbolum při mši sv. zpívá. Výklad sv. Tomáše, který je alegorický a mystický, ukazuje, že v jeho době se Credo recitovalo v primě a kompletáři: *Initio diei et in fine diei Symbolum dicitur*. Pius V. zavedl v římském oficiu všeobecně recitování nejen Pater a Ave, ale i Credo, což bylo původně v oficiích řeholních a v breviáři Quiñonově.

V oficiu není symbolum jen vyznáním víry, nýbrž je zároveň i modlitbou; tou se stává vnitřním aktem víry, jenž musí být spojen s vnějším aktem. Zmiňujeme-li se o Kristových zásluhách, posilujeme se nadějí v život věčný; z naděje vzniká pak láska k Bohu.

VI.

MARTYROLOGIUM

Při recitování primy v choru v dómských, kolegiálních a řeholních chrámech je potřebí také martyrologia, z něhož se čte vždycky část, určená pro další den.

Martyrologium obsahuje seznamy svatých, srovnané podle měsíců a dnů, k jichž jménům jest přidán pravidelně kratičký údaj o místě a době jejich smrti a často i o jejich zvláštních zásluhách.

Jak ukazuje jméno, bylo martyrologium původně seznamem mučedníků při jednotlivých chrámech, obsahujícím jen jména mučedníků a datum jejich smrti.

Církev ctíla své mučedníky hned od počátku; ve zprávě o mučednictví sv. Polykarpa slibují věřící ve Smyrně, že budou slaviti výročí jeho narození pro nebe: *natalem martyrii sui celebrare*. Tertullian pak dosvědčuje tento zvyk jako všeobecný. Sv. Cyprian doporučuje svým kněžím, aby pečlivě zaznamenávali den smrti mučedníků. Kánon koncilu v Hippo z r. 393 předpisuje, aby se v den výročí čtly v oficiu jejich životy. V Římě byli již odedávna notáři, které papežové (tradice dí, že už tak zavedli sv. Klément nebo sv. Fabian) pověřili tím, aby zaznamenávali *acta martyrum*. To byla martyrologia lokální — místní. Do těchto seznamů a sbírek vnikly postupně čtyři prvky: nejdříve *aniversaria* mučedníků, v 3. stol. *aniversaria* biskupů; dále posvěcení chrámů a přenesení ostatků, vykonané při té příležitosti, a konečně asi v 5. stol. jména dobrodinců Církve a zvláště asketů, kteří vyznali viru pokáním, jako ji vyznali mučedníci svou krví. Každá církev měla pak svůj vlastní seznam mučedníků nebo kalendarium, poněvadž v takovém kalendáři převládala jména mučedníků, proto název a parte potiori: *martyrologium*.

Nejstarší místní kalendáře jsou tyto dva: katalog Dionysia Filokala, t. zv. *Chronografův feriální římský* z r. 354, a *Kalendář kartaginský*. *Kalendář Filokalův*, t. zv. *Chronograf*, začatý v Římě r. 336 a doplněný r. 354, z r. 336 je ještě čistě pohanský a má na př. 25. pros. údaj: *Natalis solis invicti*, kdežto z r. 354 se zmiňuje o výročí dvanácti papežů a dvaceti čtyř mučedníků, a je nesmírně důležitý pro poznání římských obyčejů. (Vydán ve Vienně 1513, potom od Bollandistů 1634, Mommsenem 1850 a v *Liber Pontificalis* Msgr. Duchesne 1885.) Podle druhého vydavatele Aegidia (Jiljiho) Buchera se nazývá také: *Kalendarium Bucherianum* neboli *Římský Chronograf*, vydaný v r. 1634. Bucher vzal do svého vydání dva nejstarší seznamy: *Depositio episcoporum* od Lucia do Julia I. a *Depositio martyrum*, seznam to římských mučedníků do r. 304. *Kalendář kartaginský*, vydaný Mabillonem, z doby před pronásledováním Vandalů a uzavřený asi r. 505, obsahuje *aniversaria* mučedníků a biskupů: *Hic continentur dies nataliciorum martyrum et depositiones episco-*

porum quos Ecclesia Carthaginensis anniversaria celebrat. Rok začíná po velikonočních a končí dnem XIII. Kalendas Martias; v postě neuvádí žádného svátku; svatí z Afriky jsou doprovázeni četnými světcí římskými, italskými a východními. Tento Kalendář tvoří tedy přechod mezi kalendáři místními a všeobecnými.

Důležitý je kalendář Polemia Silvia, biskupa ze Sitten, sestavený mezi rokem 435—455, který má ráz ještě pohansko-křesťanský: z pohanských svátků jsou tam obsažena: Carmentalia, Lupercalia, Terminalia, Quinquatria, Lavatio Cereris; dále Saturnalia jako občanský, nikoliv náboženský svátek, pro 17. prosinec feriae servorum a 7. července feriae ancillarum, občanské dni pamětní a velký počet natales císařů. Počet církevních svátků a pamětních dnů je nepatrný: Epiphania, 25. březen jako den smrti a 27. březen jako den zmrtvýchvstání Páně, vánoce a 6 svátků svatých, mezi nimi depositio Petri et Pauli 22. února místo 29. června, Vincentius, Makkabejští, Vavřinec, Hippolyt a Štěpán v obvyklé dny. Vedle nich natales spisovatelů Cicerona a Vergilia. Dále dni, v nichž zasedává pravidelně senát a konají se hry v cirku; četné jsou meteorologické údaje (P. L. 13, 676).

Do 5. století (465—494) patří kalendář v Carmoně v Andalusii, vytesaný do kamene (Hipp. Delehaye: Le Calendrier lapidaire de Carmona, Anall. Boll. XXXI. 1912 str. 319—321). Kalendáře, obsahující seznamy svatých, jsou obsaženy i v četných sakramentářích. Kompilací lokálních kalendářů resp. martyrologií vznikla všeobecná martyrologia: jedním z nich je ariánský seznam svatých, který našel W. Wright v syrském rukopise, pocházejícím z Nitrie v Egyptě z doby orthodoxního biskupa Porfýria z Antiochie (404—413). Tento kalendář se skládá ze dvou částí: z martyrologia, sestaveného kalendářně, původně řecky psaného, a z části, původně syrsky psané. První část se týká svatých na Západě, druhá světců na Východě.

Daleko důležitější jest t. zv. Martyrologium Hieronymianum; neprávem se připisuje sv. Hieronymovi Jerusalemskému. Vzniklo asi v polovině 5. stol. v horní Italii a bylo přepracováno v Galii, patrně v Auxerre, kolem r. 600. Rukopisy, pocházející z doby 8.—9. stol., mají za podklad toto galské přepracování. Hlavní prameny tohoto Martyrologia jsou: obecné východní, kalendář římské Církve, rozmnožený o svátky sousedních měst, a africké martyrologium z doby předvandalské. Martyrologium se spokojuje s udáním poznámky o místě smrti a pohřebišť. Je to dílo opravdu ohromné a obsahuje plných 6000 jmen; přitom se namane otázka, jak mohl franský učenec v Auxerre v 6. stol. sehnati tolik jmen; ovšem některá se opakují (Felix 118krát, Saturninus 87krát, Alexander 42krát atd.), mnohá jména jsou podivná (na př. Piperion, Prunimus, Tipecyrus, Herifilius, Barbalabia atd.). Zatím co v ariánském kalendáři přicházejí hlavně jména z východní části říše, v tomto seznamu jsou z celého křesťanského světa. (Podrobné pojednání viz Kellner: Heortologie str. 268—278.)

Vedle těchto martyrologií, lépe řečeno kalendářů, jsou ještě jiná, která vedle jmen světcova obsahují krátké životopisné poznámky; jsou to t. zv. *historická martyrologia* (H. Quentin: Les Martyrologes historiques du moyen âge, Paříž 1910). Vznikla proto, že věřícím nestačily pouhé údaje a výpočty jmen s udáním místa; zbožnost, ba i zvědavost věřících chtěla mít více. Doba těchto historických martyrologií je 8. a 9. stol. a možno v nich rozeznávat skupinu anglickou, lyonskou a sbírku Usuardovu.

K anglické skupině patří první martyrologium toho druhu, a to sv. Bedy Ctihodného, který je vytvořil v r. 731. Jeho úmyslem bylo, udati také mimo den smrti i okolnosti a způsob její, jakož i jména soudců; za podklad vzal římský kalendář, k němu připojil světce anglické, franské, ba i ze Starého zákona (Ezechiel 10. dubna, Jeremiáš 1. května atd.). Na svém díle, které obohatil poznámkami četby mnoha spisů ze života světců, pracoval velmi svědomitě. Ač pilně pracoval, přece mohl nalézt látku jen pro 180 dnů; proto druhá polovina roku zůstala neobsazena.

Práce Bedova, ač měla velké zásluhy, nemohla pro delší čas dostačit; byla pilně opisována a ihned doplňována různými přídávky. Jakýsi Florus znovu zpracoval a doplnil prázdná místa z Hieronymiana (P. L. 94. 798). Někteří míní, že to byl Florus, jáhen z Lyonu († asi 860). Nejdůležitějším zjevem na tomto literárním poli je martyrologium biskupa Ado z Vienny (800—873), které vzniklo, než se stal biskupem. Podkladem pro ně bylo jakési staré martyrologium z Ravenny, ostatní látku sbíral sám, zvláště zprávy o mučednících. Má tři části: 1. kalendář, v němž jsou jednotlivé dni obsazeny jmény svatých s krátkými poznámkami; nesprávně je naznačeno: *Vetus martyrologium Romanum*; 2. *libellus de festivitatibus ss. apostolorum*; 3. vlastní martyrologium, pozůstávající z výtažků akt mučedníků a jiných spisů.

Podle vzoru Adonova martyrologia zpracoval Usuardus, mnich kláštera St. Germain in pratis (St. Germain des Prés) u Paříže, martyrologium, které věnoval Karlu Holému r. 875; jeho práce není tak obsažná, vyniká však hladkou formou a je způsobena potřebám choru; proto se ujala ve všech benediktinských klášteřích na Západě, dokonce i v Římě v basilice sv. Petra; tak se Usuardovo martyrologium stalo až do 15. stol. takřka obecným martyrologiem celé západní Církve.

Vedle těchto martyrologií je dlužno jmenovati veršované martyrologium, zpracované mnichem Wandelbertem z Prünna na prosbu klerika Otrica v 25. roce panování císaře Lotara r. 848.

V Bedových šlépějích kráčel Rabanus Maurus a Notker Balbulus. Rabanus jako arcibiskup mohučský zpracoval kolem r. 850 martyrologium, které věnoval opatu Radleichovi ze Seligenstadtu. Jako pramenů použil martyrologia Hieronymianova, Bedova a Florova. Zpracování látky je nestejně; někde dlouhá vypravování, jinde pouhá jména. Ač jsou v něm obsaženy fabule a hist. omyly, má přece svou cenu. Totéž platí i o martyrologiu Notkera Balbula, který žil jako mnich od r. 840—912 v St. Gallen a své dílo vytvořil za papeže Formosa (891—896). Všechna tato martyrologia mají ráz soukromých prací.

Vedle nich bylo v oběhu množství martyrologií se zkrácenými texty; neuváděla již ani údaje místa, ani doby, pro jeden den podržela několik, tři, dvě, ba jen jedno světcovo jméno a takováto martyrologia byla tedy předchůdci krátkých seznamů svátků, pozdějších to kalendářů v našem slova smyslu.

Největší oblibě se těšilo Martyrologium Usuardovo; bylo předčítáno od konce 9. stol. ve všech benediktinských klášteřích, ale i jiné kláštery a světští kanovníci je adoptovali; platilo pak za martyrologium κατ' ἐξοχήν. Po vynalezení knihtisku bylo často otiskováno, na př. 1475 v Lubeku, 1480 v Utrechtě, 1490 v Kolíně a v Paříži. R. 1498 vyšlo v Benátkách »opravené« augustinianem Belemisem jako »Martyrologium secundum morem Romanae Curiae«. Na počátku 15. stol. bylo Usuardina po-

užíváno téměř ve všech západních chrámech a ve všech římských basilikách mimo vatikánskou.

V roce 1560 vyšlo v Benátkách »Martyrologium secundum morem sacrosanctae Romanae et universalis Ecclesiae. Scriptum et emendatum (!) per Alexandrum de Peregrinis, presbyterum Brixiensem«. Hemží se však chybami. O nic lepší nebylo martyrologium Maurolyka, opata messinského (1564). Zato r. 1568 vyšlo v Lovani výborné kritické vydání lovaňského theologa Molana (van der Meulen) s titulem: Usuardi Martyrologium, quo Romana Ecclesia ac permultae aliae utuntur. Operâ Joannis Molani, cum tractatu eiusdem de Martyrologiis. O deset let později vyšlo v Miláně nové martyrologium s názvem: Martyrologium sanctae Romanae Ecclesiae usui in singulos anni dies accommodatum, ad Sanctissimum Patrem Gregorium XIII. Pont. M., Petro Galesinio, protonotario apostolico, auctore, Mediolani apud Pacificum Pontium 1578. Toto vydání vykazuje značné nedostatky.

Ve snaze dáti Církvi opravené římské martyrologium světil sám papež Řehoř XIII. kardinálu Sirletovi úkol, aby znovu zpracoval, zlepšil a vydal nové martyrologium. Tento učenec ustavil desítičlennou komisi, aby mu pomohla s předběžnými pracemi. Byli v ní: Silvius Antonianus, sekretář kard. kolegia, pozdější kardinál; Caesar Baronius, Ludovicus de Torres, Aloysius Lilius (Luigi Giglio), Petr Diaconus z Toleda, Gerhard Vossius z Belgie, Latinus Latinius, Curtius Franco, kanovník svatopetrský, Antonín Geronius z Tarragony a Antonín Agelius. Za podklad pro všechny práce posloužila komisi tato díla: Martyrologium Usuardi, martyrologium sv. Cyriaka v Římě; řecká menologia, přeložená do latiny Sirletim, dále dialogy sv. Řehoře Vel. a rozličná kalendaria s různými rukopisy. Na jaře 1582 mělo se začít s tiskem; ale první výtisk byl plný chyb; také druhé vydání, které vyšlo 1583 ex officina Dominici Basae, bylo také vinou tiskaře špatné. Teprve třetí vydání v lednu 1584 obdrželo aprobaci papeže a vyšlo s jeho brevem ze dne 14. ledna 1584. Brzo potom nebo mezitím prosil Sirleto Baronia, aby napsal k martyrologiu kritická scholia a komentáře. Učený církevní historik s horlivostí shromáždil prameny, důležité pro církevní dějiny, liturgické knihy různých zemí, a napsal obšírné poznámky k textu gregoriánského martyrologia. R. 1586 vyšlo jako soukromá práce: Martyrologium cum notationibus Baronii ex typographia Dominici Basae, zpracované na rozkaz papeže Řehoře, ale věnované mezitím zvolenému papeži Sixtu V.

Sixtus V. jevil veliký zájem o církevní vědy; zdálo se mu, že martyrologium z r. 1584 neodpovídá požadavkům doby. Dal proto uspořádati »recognitio« jeho nebo zlepšené vydání. Z toho důvodu rozkázal Baroniovi, aby ještě jednou opravil text oficiálního martyrologia.

Baronius sám nebyl spokojen s otiskem svého martyrologia z r. 1586 opatřeného kritickými poznámkami; dožil se však nemilého překvapení, když totiž bez jeho vědomí vydal knihtiskař Dusinelli r. 1587 v Benátkách zhoršený otisk Martyrologium Gregoriano-Sixtinum Baronii. Rozhořčenému Baroniovi doporučoval censor Lindanus de Ruremonde, aby vydal nové, opravené vydání v Antverpách. Za tím účelem psal Kryštof Plantin spisovateli o svolení. Baronius se znovu a velmi svědomitě podjal práce a již r. 1589 vyšlo opravené vydání v slavné tiskárně antverpské: Martyrologium Romanum, ad novam Kalendarii rationem et ecclesiasticae historiae

veritatem restitutum. Gregorii XIII. Pont. Max. iussu editum. Accesserunt notationes atque tractatio de Martyrologio Romano: Auctore Caesare Baronio Sorano, Congregationis Oratorii presbytero. Secunda editio ab ipso auctore emendata et compluribus aucta. Antwerpiae, ex officina Christophori Plantini, architypographi regii MDLXXXIX in folio. Toto vydání vyšlo znovu v Paříži a Kolině.

Ale ani s tím nebyl Baronius spokojen, pracoval tedy na novém vydání, které vyšlo r. 1598 ex typographia Vaticana jako definitivní výsledek Baroniových prací.

Dalších prací Baroniových (od r. 1598—1606) bylo použito v novém vydání martyrologia za Urbana VIII. v Římě 1628 resp. 1630.

Za Klementa X. vyšla nová recognotio a oprava (Lugduni 1675). Když dne 31. srpna r. 1680 byl vydán dekret kongregace posv. obřadů »De non apponendis in posterum in Martyrologio Romano nisi Sanctis canonizatis«, vydal Innocenc XI. (1681, typis R. Camerae apostolicae) autentické vydání. Nejlepší kritické vydání pochází od Benedikta XIV.: Martyrologii Romani, Gregorii XIII. iussu editi, Urbani VIII. et Clementis X. auctoritate recogniti, nova editio a sanctissimo D. N. Benedicto XIV. P. M. aucta et castigata, in qua nonnulla Sanctorum nomina in praeteritis editionibus omissa supplentur, alia item Sanctorum et Beatorum nomina ex integro adduntur. Romae 1749. Toto vydání jakož i další mají v čele úvodní bulu neboli Litterae Apostolicae ad Joannem V., Portugalliae regem ze dne 1. července 1748. Tato bulla, velmi obsažná, pojednávající o předchozích pracích, ukazuje, s jakou kritikou a opatrností bylo na vydání martyrologia pracováno. Pozdější vydání za Řehoře XVI. a Pia IX. (1873—1874) jsou v Římě, Řezně, Mohuči a Malině, dále za Pia X. 1913 a za Benedikta XV. vzhledem k stále vzrůstajícímu počtu svátků. Poslední vydání vyšlo 1922.

Pokud se týče skutečné svatosti světců, uvedených v martyrologiu, není pražádné pochyby, jestliže byli papeži slavnostně kanonisováni; vzhledem k ostatním světům, kteří byli od biskupů prohlášeni za svaté anebo přijati do seznamu bez předchozí kanonisace, mohou býti omyly (Benedikt XIV.: De servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione I. c. 43). To je tím snadněji možno, poněvadž oficiální martyrologium je vlastně zpracováním starších knih toho druhu, které čerpaly ze soukromých pramenů často velmi pochybných. Ostatně zde má slovo historická kritika, při čemž je dbáti dekretu Pia IX. ze dne 20. srpna 1870, kde papež napomíná muže, zabývající se historií a archeologií, aby jednali opatrně a moudře, zvláště jde-li o světce, kteří požívají veřejné úcty.

V II.

ZPĚV V OFICIU

Poněvadž zpěv při konání církevních hodinek má nesmírně důležitou úlohu, je nutno zmíniti se aspoň stručně o církevním zpěvu.

Je jisto, že zpěv má v kultuře všech národů význačné místo; v Starém zákoně byl zpěv pěstován; v Novém pak Kristus sám zpíval žalmy a snad i jiné písně (hymno dicto). Po seslání Ducha Svatého pokračovali apoštolové v pěstování posvátného zpěvu a napomínali věřící, aby se mu věnovali bez ustání.

Sv. Pavel praví: »Cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum habet« (I. Kor. 4.); »Loquentibus vobismetipsis in psalmis, et hymnis et canticis spiritualibus, cantantes et psallentes.«

Těmito slovy není ovšem vyjádřeno, že se má zpěv konati při bohoslužebném shromáždění, ale vyloučeno to není; není také jasno, zda byly zpívány jen žalmy nebo básnické části Písma sv., či umělé písně, jak se o tom zmiňuje Plinius v listu císaři Trajánovi (ep. 97.), že křesťané v shromážděních »carmen Christo quasi Deo dicere«. Jestliže sv. Justin muč. nemluví ve svém líčení bohoslužby o zpěvu, dá se to vysvětliti z té okolnosti, že celý popis je celkový, nikoliv detailní. Určitě se vyjadřuje o zpěvu Tertullian (Apol. cap. 39.); vykládá o někom ze shromáždění, kdo byl žádán, aby post agapen zpíval píseň z Písma sv. nebo svou vlastní skladbu: »Unusquisque de Scripturis Sacris, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere.« Ve spise De oratione (cap. 28) praví pak Tertullian, že se při bohoslužbě zpívají žalmy (»psalmi canuntur«).

Liturgický zpěv se vyvíjel souběžně s vývojem církevní liturgie, a to jak ve mši sv., tak i v církevních hodinkách. Na vývoj církevního zpěvu působily dva vlivy, jeden synagogální, kdy se Církev držela tradice, druhý pak vycházel z prostředí, kde Církev působila — řecký a římský zpěv, především lidový. Je to přirozené, že se Církev přizpůsobovala zvykům lidu.

Zpěv jako jedna z bohoslužebných složek dostává určitějšího vyhranění ve 4. stol. Podle zprávy sv. Augustina (Confess. lib. 10., cap. 33. P. L. 32, 800) vytvořil sv. Athanasius nový způsob zpěvu žalmů, který měl jen málo modulací a blížil se prostému recitování. Ale sv. Athanáš zachovával zpěv melodický, ba on jej sám obhajoval; chtěl jen, aby tento zpěv sloužil svému účelu, aby melodie v slovech byla známkou duchovní harmonie a aby lidé mohli milovati Boha ze všech svých sil (Ep. ad Marcellin n. 27., 28., 29., P. G. 27., 37.).

Povšechně možno říci, že zpěv východní Církve, odpovídající povaze východního lidu, byl měkčí a melodičtější než zpěv západní Církve.

Sv. Ambrož zavedl v Miláně východní způsob zpěvu, který částečně upravil, aby odpovídal duchu západní liturgie. Teorie, že by sv. Ambrož byl tvůrcem nového systému, vypůjčiv si určitý počet řeckých oktáv a položiv je za základ církevního zpěvu, jím vytvořeného, je dávno opuštěna. Hudba sv. Ambrože byla řecká a jeho tóniny jsou téhož původu. (Dreves: Aurelius Ambrosius, der Vater des Kirchengesanges, Freiburg, 1893, str. 96—107.)

Způsob zpěvu, jak jej upravil sv. Ambrož, byl vzorem téměř všem italským chrámům, také i v Římě, jak uvádí Gennadius v Liber pontificalis, mluvě o některých papežích V. století (hymnos fecit in modum S. Ambrosii). Žalmy měly recitativní melodii.

Koncem 4. stol. se užívá melodického zpěvu i v oficiu, jak viděti z Kassiana (De inst. coen. lib. 2., cap. 2.). Pokud se způsobu zpěvu týče, rozeznává se *čtvero druhů žalmového zpěvu*, které tkví svými kořeny jednak v starozákonním ritu, jednak v antickém zpěvu.

Jsou to: a) cantus responsorius, b) cantus antiphonus, c) cantus directaneus a d) cantus tractus.

a) CANTUS RESPONSORIUS — ZPĚV RESPONSÁLNÍ

Lektor, žalmista nebo cantor předzpěvoval žalm v malých oddílech (po verších), lid pak nebo chor buď celý nebo jen část opakoval přednesené části sólově; lid tedy odpovídal (respondebat) zpěvákovi. Malé odpovědi se nazývaly Responsa nebo Responsoria (ἀκροστίχια Const. Apost. lib. 2, 37). Příkladem je zpěv žalmu 94 invitatoriálního.

Responsoriální zpěv sám o sobě není nějakým křesťanským vynálezem. Byl už znám Babyloňanům a Indům v Rigvedě; znali jej Řekové, jak ukazuje hymnus na Apollona Delfského nalezený r. 1893, nebo v Římě známé versus fescennini (Leitner: Der gottesdienstliche Gesang im jüdischen und christlichen Altertum; Freiburg, 1906). Tento zpěv je přirozeným výrazem duševní nálady, vzbuzené obsahem sólového zpěvu, který se s počátku projevoval mimovolnými výkřiky, později obdržel určitou formu.

Responsoriální zpěv byl znám i židům v prvních dobách křesťanství, jak svědčí Filo (De vita contempl. c. 1.); ostatně příkladem responsoriálního zpěvu je žalm 135 s refrémem stále se opakujícím: Quoniam in aeternum misericordia ejus. V křesťanské liturgii prvním svědkem responsoriálního zpěvu je Tertullian (De oratione c. 27) a Apošt. konstituce. Taktéž Etherie v Peregrinatio zná tento druh zpěvu; popisujíc noční bohoslužbu jerusalemskou, praví prostě, že »psalmi respondentur«. Při popisu ranní bohoslužby praví: Jeden kněz říká žalm et respondent omnes. Místo respondere se říkalo succinere, řecky υπακούειν, υπηχούν, υποψάλλειν. Předzpěvák se nazývá Praecentor, Praenuntiator nebo Pronuntiator psalmi, Monitor, Suggestor; Sidonius Apollinaris ho nazývá Psalmorum modulator et phonascus (Didaskalia CCCXVIII patrum cap. 18). Tito zpěváci měli svěcení lektorů, na Východě vlastní (quasi) ordo tak, jako jej měli cantores nebo psalmistae.

Po přečtení delší stati z Písma sv. (Pentateuchu, proroků) zpíval se obyčejně responsoriálně nějaký žalm (Psalmus responsorius), aby se do liturgie vnesl život a střídání. Tento zpěv se ponenáhlu omezoval jen na několik veršů z některého žalmu nebo knihy, vyjadřující dojem, který učinilo čtení. Tyto zpěvné části složené z několika veršů (druh. strofy a antistrofy) se nazývaly Responsorium prolixum, jak je tomu nyní v matutinu po jednotlivých lekcích anebo Responsorium breve, v malých horách (v primě, terci, sextě, noně a kompletáři) anebo v řeholním breviáři i v laudách a nešporách; responsorium breve následuje po lectio brevis nebo kapitulu.

Velká responsoria čili prolixa se skládají obyčejně z tří prvků: 1. první fráze musikální, označená písmenem R.; 2. druhá fráze neboli verš, označená V.; 3. opakování druhé poloviny z první fráze responsoria, označeného R, nebo repetenda. Následuje-li po Responsoriu Gloria Patri, opakuje se po druhé druhá polovina první části (R.). Tempore Passionis, kdy není v oficiu de tempore Gloria v třetích responsoriích, opakuje se celá první část. Někdy se repetenda rozděluje na dvě části, jak je tomu na př. v responsoriu po 8. lekcí matutina nedělí po Duchu Svatém.

(1.) R. Duo Seraphin clamabant alter ad alterum: * Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth: * Plena est omnis terra gloria ejus.

(2.) V. Tres sunt qui testimonium dant in caelo: Pater, Verbum et Spiritus sanctus et hi tres unum sunt.

(3. repetenda): Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth. Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto. Plena est omnis terra gloria ejus.

Slavnostní responsoria, na př. překrásné responsorium Aspiciens a longe z první neděle adventní, měla dva i více veršů (V.).

Tento způsob opakovati po verši pouze polovinu první části (R.) (a latere) je galský; římský způsob byl opakovati celé R.

Responsorium breve se skládá pravidelně: 1. z fráze hudební, označené písmenem R. zpívané zpěvákem a opakované chorem; 2. verše (V.), zpívaného sólově a 3. z druhé poloviny první části, označené R. nebo dvojího alleluja, 4. Gloria Patri sólově a konečně 5. se opakuje celá první část (R.).

Na příklad:

(1) R. br. Redime me, Domine, * Et miserere mei (sólově zpívané).

Redime me, Domine, Et miserere mei (opakuje chor).

(2.) V. Pes enim meus stetit in via recta (sólo).

(3) Et miserere mei (chór).

(4) Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto (sólo).

(5) Redime me, Domine, Et miserere mei (chor).

Vždy pak po responsoriu breve následuje verš (V. a R.); u předcházejícího responsoria breve je: V. Ab occultis meis munda me, Domine (sólo).

R. Et ab alienis parce servo tuo (chor).

Zvyk vkládati do responsorií brevía dvojí alleluja jest již v Řeholi sv. Benedikta cap. 43 předepsán pro dobu velikonoční. V Římě napodoben tento způsob záhy nejen v době velikonoční, nýbrž i o větších svátcích Páně; Radulf praví, že se pouze

v primě a kompletáři zachovává starý zvyk, a v době velikonoční se říkají tato responsoria bez alleluja. V dnešním ritu je dvojí alleluja v těchto dvou horách pouze v době velikonoční, třebas o svátcích je v těchto responsoriích br. dvojí alleluja (Nativitas Domini).

Význam responsoriálního zpěvu je veliký; ponechává zpěvákovi hlavní roli, ale opakování přednesené sólové části svědčí, že chor a věřící jsou se zpěvákem v intimním spojení. Podobá se pak tato účast choru spoluúčasti antického choru ve staré tragedii. (D. Cabrol: *Le livre de la prière antique*, 1900, str. 45.).

b) ANTIFONÁLNÍ ZPĚV — CANTUS ANTIPHONUS

Název *antifonální* možno vykládati buď z řeckého substantiva ἀντιφώνη = oktáva, vzatého z řecké hudební teorie. Zpívati v antifonách znamenalo zpívati v oktávách; takový zpěv povstal tím způsobem, když dva chory různých hlasových druhů (chor mužů a žen nebo chlapců) zpívaly stejnou melodii buď společně nebo po sobě.

Název antifonálního zpěvu možno také vykládati ze slovesa ἀντιφωνεῖν = ex adverso, reciproce et alternatim canere. Je to tedy střídavý zpěv dvou chorů. Sv. Isidor ze Sevilly (Etymol. VI., 19.) vykládá antifonální zpěv takto: »Antiphona ex Graeco interpretatur vox reciproca, duobus scilicet choris alternatim psallentibus ordine commutato, sive de uno ad unum.«

Tento druh zpěvu byl již znám židům, zmínka o něm se děje u Esdráše (2. Esdr. 12, 39), a byl pěstován v bohoslužbě chrámové. Zpěv »antifonální« v křesťanském starověku byl snad nejprve v liturgii syrské, odtud se rozšířil po Východě. Theodor z Mopsuestie (P. G. 139, 1390) píše, že Flavian z Antiochie a Diodor z Tarsu přenesli antifonální zpěv ze syrské řeči do řecké. Také Theodoret z Kyru (Hist. Eccl. II., 19) připisuje zavedení tohoto zpěvu oněm dvěma mnichům kolem r. 350: »Hi primi psallentium choro in duas partes dividerunt et Davidicos hymnos alternis canere docuerunt; quod Antiochiae fieri coeptum, ad ultimos terrarum fines pervenit.«

Církevní dějepisec Sokrates (Hist. Eccl. lib. 6., cap. 8, P. G. 67, 692) označuje tento zpěv jako antiochenskou zvláštnost a uvádí legendu, že sv. Ignác Antiochenský slyšel ve vidění anděly, jak střídavým zpěvem chválili Boha.

Z Antiochie se rozšířil antifonální zpěv do Egypta, Palestiny, Mesopotamie a za sv. Jana Chrysostoma se doštal do Cařihradu.

Na Západě to byl Milán, kde sv. Ambrož zavedl tento původně východní zpěv, a to v r. 386, v době ariánských bojů za císařovny Justiny. Sv. Augustin jako očitý svědek zavedení toho zpěvu praví: Tunc hymni et psalmi ut canerentur secundum morem Orientalium institutum est, et ex illo . . . per caetera orbis (Confess. lib. IV., cap. 9).

Totéž dosvědčuje Paulinus v životopise sv. Ambrože: »In hoc tempore primum Antiphonae, Hymni, ac Vigiliae in Ecclesia Mediolanensi coeperunt.« Slovo »anti-

phonaë« znamená zde zpívati antifonálně, t. j., jak praví sv. Basil, »in duos choros divisos alternatim psallere«.*)

Kdy se antifonální zpěv dostal do Říma nelze přesně určit, Liber Pontificalis přisuzuje zavedení zpěvu papeži Celestinu I. (422—432); Batiffol (str. 51—53) míní, že to bylo kolem r. 530. Podle údajů Kroniky z Lirina (Mabillon, Praef. in Acta SS. O. S. B., Praefatio altera in saec. IV., n. CCX) byl to papež Damasus, jenž prý nařídil zpívati střídavě žalmy; toto nařízení by mohlo odpovídati skutečnosti, poněvadž římskému koncilu r. 382 byli přítomni také biskupové řečtí a syrští, kteří antif. zpěv znali.

V dnešní liturgii zachoval své dominující postavení antifonální zpěv pouze v oficiu, kdežto ve mši sv. se jeví pozůstatek pouze v introitu.

ANTIFONA

V užším slova smyslu znamená antifona, která má kořeny v antifonálním zpěvu, krátkou větu, uvádějící uzavírající žalm a od počátku vázanou na antifonální zpěv. Je to druh *refrénu*, který se po jednom nebo dvou verších vkládal do žalmu; později se kladla antifona po delším žalmovém oddílu; konečně se opakovala jen dvakrát nebo třikrát, v tomto případě před Gloria Patri a po něm.

Původně i alleluja sloužilo za takový refrén, kterýžto způsob byl převzat z ritu synagogálního. Zvláštní druh antifonálního zpěvu (egyptského) byl, že zpěvák přezpíval celý žalm bez přerušení, teprve na konci věřící nebo chor odpovídali opakováním některého verše nebo jednotlivých slov; tento způsob se nazývá *hypofonický* nebo *epifonický*.

Chorový zpěv vyžaduje přirozeně, aby jedním zpěvákem byla udána výška tónu a druh zpěvu, a není také vyloučeno, že tu bylo vzorem antické instrumentální *praeludium*; podle Wagnera (*Einführung*) mají takové vložky kratších nebo delších zpěvů svůj původ v řecké hudbě v době po Kristu.

Amalar uváděje definici antifony »Antiphona inchoatur ab uno unius chori, et ad ejus symphoniam Psalmus cantatur per duos choros, ipsa enim, id est Antiphona, conjunguntur duo chori« vykládá antifonu v tom smyslu, že udává *modus ad antiphonae symphoniam*, v němž se má žalm zpívati.

V Římě nebyly na konci žalmů zpívány žádné antifony (jak tomu je nyní v malých horách sv. tridua), nýbrž antifonou bylo alleluja, neboť, jak praví Grancolas (str. 89), po verši »Deus, in adiutorium meum intende« přišlo alleluja; je to pozůstatek z doby, kdy se zpíval celý žalm 69, nikoliv jen jeho první verš, na jehož konci bylo

*) Zajímavé jest nařízení I. koncilu v Tolose, který zakazuje klerikům navštěvovati domy panen, aby s nimi zpívali střídavě v choru, není-li přítomen biskup nebo kněz (presbyter): »Nulla professa, vel vidua, absque, Episcopo vel presbytero in domo sua Antiphonas cum Confessore vel servo suo faciat.« Psalmisté a zpěváci se v tomto kanonu nazývají: *Confessores*, poněvadž chválíce Boha vyznávají jej. Tento vyjadřovací způsob zůstal ve velkopátečních přímlovkách: *Oremus pro Lectoribus, Ostiariis, Confessoribus* (= zpěváci). Taktéž na IV. koncilu kartaginském se nazývají zpěváci (*psalmistae et cantores*) = *confessores* a jsou počítáni mezi nižšími svěceními na čtvrtém místě.

alleluja jako antifona. Také u Kassiana je antifonou alleluja; podobně u egyptských mnichů se zpívalo alleluja na konci 12. žalmu.

Antifona byla však vkládána do žalmu, a to buď po každém verši nebo po delším oddílu žalmovém; konečně se také zpívala před závěrečným Gloria Patri a po něm. Častým opakováním antifony byl protahován zpěv, a proto sv. Benedikt (Reg. c. 17) dovoluje v menších klášteřích vynechávati antifony v malých horách, aby tím byl získán čas ku práci; ve všech klášteřích se pak vynechávala antifona v kompletáři, poněvadž bratři byli unaveni denní prací. Antifony, které byly utvořeny jako krátké věty, byly zvláště při Magnificat a Benedictus opakovány po každém verši, později jen na začátku a na konci, jak tomu je v římském oficiu u svátků duplex. Starý způsob duplicandi, po případě triplicandi antiphonas se zachoval u t. zv. velkých O antifon v šesti posledních dnech před Narozením Páně, kdy se zpívala antifona »O« třikráte: na počátku žalmu, před Gloria a po něm.

U světského kleru podobně jako dříve u sv. Benedikta bylo upuštěno od opakování antifony po každém verši, avšak dřívější prakse nevymizela z Církve úplně ještě ani v 13. stol., kdy o velkých svátcích byla antifona k Benedictus a Magnificat zpívána třikrát, po případě čtyřikrát: 1. na začátku žalmu, 2. před Gloria Patri, 3. po Gloria Patri a 4. po Sicut erat. Tento způsob se nazýval »triumphare Antiphonas« nebo »triumphaliter canere«; nebyla to však jedna a tatáž antifona, nýbrž často celá řada různých antifon, které se vkládaly do kantika.

Ještě dnes se zpívá antifona »Lumen ad revelationem gentium« po každém verši kantika, »Nunc dimittis« při svěcení svící, »O, quam metuendus est« v Benedictus při konsekraci kostela. Po každých dvou verších se v oficiu opakuje antifona Venite, adoremus« v žalmu 94. v III. nokt. svátku Zjevení Páně.

Celá antifona se říká na začátku a na konci žalmu o svátcích duplex v matutinu, laudech a nešporách; o svátcích semiduplex a simplex a vždycky v primě, terci, sextě, noně a kompletáři se zpívá nebo recituje první část antifony, pozůstávající často z jednoho nebo dvou slov.

Mnohdy se recitovala jedna antifona teprve po několika žalmech, jak je tomu nyní v malých horách, a před reformou Pia X. v nedělním matutinu vždy po čtyřech žalmech nebo ve chválách žalmy 148, 149 a 150 měly jedno Gloria Patri a antifonu.

Text antifon je vyňat buď z žalmu samotného, který antifona uvádí, *antiphonae psalterales*, což je téměř v celém feriálním oficiu a v nedělním matutinu, chválách a nešporách; nebo za text antifon slouží krátké sentence z Pisma sv., zejména z Evangelii, *antiphonae scripturales*, jako na př. antifony nedělních chval a nešpor; dále *antiphonae historicae*, vzaté z životů svatých (na př. antifony svátku sv. Vavřince, sv. Anežky atd.), po případě ze sv. Otců; a konečně *antiphonae mixtae*: částečně z Pisma, částečně z círk. Otců. Jak svrchu řečeno, alleluja slouží často za antifonu, pravidelně se opakuje třikrát. Na Bílou neděli ve chválách před reformou Pia X. bylo devět alleluja v jedné antifoně. Antifony byly původně brány z žalmů nebo z Pisma sv.; teprve mnišské řády zaváděly i jiné texty antifon, proti čemuž se stavěl Agobard, biskup lyonský: »Nullus praesumat Responsoria vel Antiphonas pro libitu, et non ex Canonica Scriptura desumpta canere.«

LITURGICKÝ VÝZNAM ANTIFON

Je-li antifona vzata z žalmu, tvoří obyčejně i jeho jádro; je to zhuštěný výtažek žalmu, který uvádí. Na př. antifona prvního žalmu matutina Zeleného čtvrtku: »Zelus domus tuae comedit me . . .« Zvláště o svátcích udává motiv, proč byl žalm zvolen. Žalm 2 »Quare fremuerunt gentes« má o svátku Narození Páně antifonu: »Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te«; na Velký pátek tentýž žalm s antifonou: »Astiterunt reges terrae . . .«, a konečně na Hod Boží velikonoční antifonu: »Postulavi Patrem meum, alleluja, dedit mihi gentes, all. in hereditatem, all.«

Ve všech třech případech je antifona vzata z téhož žalmu, a přece udává krásně motiv, proč žalm byl zvolen pro oficium a jaká myšlenka ovládá oficium. Právě tyto antifony psalterales jsou prastaré a jsou výsledkem meditací z žalmů, nikoliv jen bezmyšlenkovité a nahodile volené.

Nemá-li antifona vztahu k textu žalmu (*antiphonae scripturales, historicae*), zdůrazňuje Církev nějakou vedlejší myšlenku, obsaženou v žalmu, nebo ukazuje na určitý smysl žalmu (*sensus accomodativus*), po případě vybízí k samostatnému rozjímání o významu svátku. Jsou to antifony, vzaté z životů svatých (oficium sv. Martina, Vavřince, Anežky, Cecilie, Agaty atd.), které projevují rytmickým obsahem a spádem radost ze svátků; nebo antifony z Písma sv., jako na př. překrásná antifona k Benedictus: Traditor autem dedit eis signum . . . na Zelený čtvrtek nebo nedělní antifony k Benedictus a Magnificat, vzaté z Evangelii, vyjadřují dominantní myšlenku slaveného dne anebo jsou ohlasem nedělního evangelia, čímž poukávají k sobě vzájemně obojí bohoslužbu — mši sv. a oficium.

Nejkrásnější antifony, dýšící vroucí něhou a prostotou křesťanské víry, jsou z doby raného středověku, kdežto z doby, ovládané humanismem, jsou často nabubřelé, násilně tvořené. Nejnovější oficia Christi Regis a Sanctissimi Cordis Jesu obsahují antifony meditační pro dotyčný svátek.

Antifona jest svým původem hudební věta, udávající jako úvod k žalmu i tóninu, v které se má žalm zpívat; jsou proto vždycky v té tónině, v které se žalm zpívá. Jsou komponovány tak, že poslední tón antifony jest počátečním tónem psalmodie. Při monotonním zpěvu žalmu jsou to často překrásné hudební vložky úctyhodného stáří, často půl druhého tisíce let staré.

Některé antifony jsou velmi krátké, jiné velmi dlouhé, zvláště některé historické nebo volně tvořené, jako na př. antifona k Magnificat v I. nešporách svátku Narození sv. Kříže, některé jsou i rytmické, na př. antifona Genuit puerpera Regem (2. antifona v laudech Narození Páně, vyňatá z Carmen paschale od Caelia Sedulia). Ve středověku byla celá řada antefon rýmovaných. Na př. v rýmovaném oficiu Navštívení Panny Marie první antifona v nešporách:

Aeterni Patris Filius Mariam concupivit,

De Sanctorum splendoribus in Matrem introivit.

Žalm 109. Dixit Dominus . . .

(Viz rýmovaná oficia str. 218.)

Antifony, zejména pro svátky, byly obsaženy ve zvláštních, krásně psaných anti-

fonářích. Amalar uvádí na př. římský antifonář osmého století a srovnává jej s antifonářem svého chrámu v Metách.

K zpěvu antifon byli určeni zvláštní zpěváci; v Řimě, jak uvádí Grancolas, bylo sedm cantores, kteří tvořili chor, zvaný Schola cantorum. Tito cantores byli kleriky, obvykle podjáhný, jak nařizuje sv. Řehoř: *Psalmos vero . . . censeo per subdiaconos vel si necessitas fuerit per minores ordines exhiberi* (P. L. 77, 1335), nechtěje, aby jáhni jako ministri altaris přebírali úkol zpěvákům. Tito cantores zpívali antifonu; první z nich, zvaný *Primicerius*, začínal zpěv; druhý, *Secundicerius*, pokračoval a po něm ostatní. Povinností archidiakona (arcijáhna) bylo určovat toho, kdo má předzpěvovati. Durandus popisuje způsob, jak stáli při zpěvu: *Clerici Antiphonas cantantes non vertunt vultus ad Altare, sed se ad invicem versi vultibus respiciunt*.

Antifona nestojí pravidelně samostatně, vždy uvádí žalm. Jen při komemoracích stojí osaměle, po ní následuje verš, responsum (V. a R.) a orace.

c) CANTUS DIRECTANEUS

Třetím druhem přednesu žalmů je cantus directaneus nebo cantus in directum, cantus directus, directanee psallere. Tommasi (Praef. p. 3. Opp. IV. 3, V. 16, 31) praví: »Directaneus sive in directum est, cum totus chorus communiter canit, non alternis, sed uno veluti ore unoque concentu . . . Accipio hoc loco cantum pro vocum consonantia, etsi fortassis sine speciali musicae tono.«

Tento zpěv má na rozdíl od předcházejících dvou druhů charakter zpěvu chorového. Tento způsob zpěvu zná již sv. Basil: Zatím co oni tímto způsobem přeromanitým zpěvem noc ztrávili, začínají, když den nastal, všichni společně jako z jedné úst a z jednoho srdce zpívají žalm vyznání (50) (Ep. 207 ad clerum Neocaes.). Řehole sv. Benedikta (cap. 12, 13) předpisuje, aby se všichni modlili společně před matutinem žalm 3. directanee, t. j. bez antifony, a žalm 66. před chválami. Řehole předpisovala také cantus in directum v kompletáři a malých horách v menších klášterích. Bylo to vlastně recitování. V dnešní době všude v benediktinském oficiu se recitují nebo zpívají žalmy antifonálně, t. j. střídavě. Tento zpěv se nazývá někdy symfonický na rozdíl od antifonického.

d) CANTUS TRACTUS

Cantus tractus nebo tractim canere je zpěv, v němž je žalm zpíván jedním zpěvákem nebo pouze zpěváky samými bez přerušení, bez antifony, a bez přerušení od choru. Zde to není zpěv táhlý nebo pomalý, nýbrž v »jednom tahu«. Amalar praví: »Hoc differt inter responsorium, cui chorus respondet, et tractum, cui nemo.«

Není to zpěv slavnostní, ale prostý, bez přerušení, jak vlastně ukazuje melodie traktu ve mši sv. v době kající. V nejstarších dobách, kdy bylo mnoho křesťanů z pohanstva na víru obrácených, neznajících žalmů ani zpěvu, byl tento druh zpěvu

velmi rozšířený, zvláště u mnichů egyptských. Kassian a Jeronym píší o něm, taktéž řehole Serapionova, Makariova a jiných jej předpisují, při čemž *primus psalmum dicit*, t. j. jeden zpíval, ostatní poslouchali a teprve dvanáctý zpívali společně s antifonou anebo antifonou odpovídali.

e) VERSUS, VERSICULUS

Versus, verš, versikl se nazývá proto, že to byl původně skutečný verš žalmu, rozložený paralelismem ve dvě části: první část verše, zpívaná jedním nebo dvěma zpěváky, zachovala si název *versus* a označuje se *V.*; druhou část verše zpíval chor nebo věřící jako odpověď; nazývá se *responsum R.* Grancolas uvádí definici verše: *Versiculus est brevis oratio ad Deum post psalmorum cantum fusa. Dicitur autem Versiculus a Vertendo, quod cum recitatur, corpora contra Altare vertuntur* (str. 94). Tento výklad ovšem je trochu umělý.

Původ veršů je v synagogální bohoslužbě; vůbec forma hebrejské poesie, spočívající na paralelismu členů (dualismu), vede přímo k tomuto způsobu krátké liturgické modlitby.

Užívání veršů v oficiu je staré, zejména v oficiu benediktinském, kde často nahrazují *responsorialia*. Amalar (lib. 4., cap. 4.) praví, že v oficiu byly *versiculi* místo *responsorii* i po lekcích.

Verše tvoří skupiny a řady jako *preces dominicales* nebo *feriales*, také v litaniích ke Všem svatým. Jednotlivě stojící uzavírají určitou část officia jako v *matutinu*, kde tvoří přechod od psalmodie ke čtení, nebo ve chválách a nešporách po hymnu; v starém oficiu, dokud nebyl hymnus zpíván, po kapitulu. Tvoří konečně závěr *responsorii brevia* (krátkých).

Nejčastěji jsou verše vyňaty z žalmů nebo tvořeny volně podle vzoru žalmů. Účel jejich je, jak vykládají už středověcí liturgikové, vzbudit znovu pozornost; děje se tak zejména uprostřed officia. Jsou pak i na začátku (*Deus, in adjutorium . . .*) nebo na konci (*Dominus det nobis suam pacem*). Vztah jejich k žalmům je v takovém poměru jako kapitulum k delšímu čtení: v pregnantní formě vyjadřují charakteristiku officia svátku.

VIII.

HYMNY

Důležitou součástí každé kanonické hory v římském breviáři tvoří hymnus; je proto vhodné, abychom pojednali o historickém vývoji hymnu, o jeho skladatelích a liturgickém významu.

Jako součást bohoslužby tkví hymnus svými kořeny v liturgii židovské i pohanské, zejména řecké; jak značí řecké slovo ὕμνος od ὑμνέω. Řeční klasikové používají výrazu hymnos k označení slavnostního zpěvu nebo písně k poctě bohů a heroů. Právě proto nechtěli křesťané prvních tří století používatí tohoto názvu pro své křesťanské písně z jakési bázně před tím, co bylo součástí pohanské bohoslužby. Přece však názvu hymnus používá Septuaginta (Ž. 64, 2; 71, 20; Is. 42, 10); slovo hymnus jest i v Novém zákoně: Mat. 26, 30; Mar. 14, 26, a j. I Vulgata má výraz hymnus v II. Chron. 7, 6, a v názvu žalmů 60, 66, 99, 136, 145. Kde toto slovo přichází, má význam duchovní písně. Počínaje 4. stol. omezuje se význam toho slova; hymnus se stává technickým termínem k označení umělé skladby duchovní. Sv. Augustin praví: »Hymnus scitis quid est: cantus est cum laude Dei. Si laudas Deum et non cantas, non dicis hymnum; si cantas et non laudas Deum, non est hymnus. Si laudas aliquid quod non pertinet ad laudem Dei, etsi cantando laudas, non dicis hymnum.« (In ps. 148, P. L. 37, 1948.)

Hymny jsou nejkrásnějším květem duchovního básnictví Církve od prvních dob křesťanských a tímto názvem rozumíme ve všeobecném smyslu slova *chvalozpěv na Boha*; v tomtéž smyslu jsou hymny i žalmy a zpěvy jim podobné; v užším slova smyslu je hymnus *náboženský zpěv, složený v metrické formě*. Takové hymny skládali již sv. Klement Alex. († před r. 215) a sv. Řehoř Naz. († r. 390).

HYMNY V ŠIRŠÍM SMYSLU

Nejstarší duchovní písně u křesťanů byly asi žalmy Davidovy, přejaté z liturgie židovské; k nim se připojovaly brzo podobné skladby starokřesťanské. V překladech žalmů jest však i metrum i rytmus smazán. Napodobením starozákonních žalmů (psalmi canonici) vznikly nejstarší skladby křesťanské, zvané *psalmi privati*, *psalmi idiotici*. Takové básnictví bylo oblíbeno u gnostiků. Tertullian mluví o žalmech Valentinových (De carne Christi c. 20). V starokřesťanské době vznikl žaltář o 150 žalmech; jejich skladatelem je Bardesanes, o němž sv. Efrem (Hymn. 53, 3) praví: »Na Davida chtěl patřiti, aby se jeho krásou ozdobil a jeho napodobením chválu

sklidil. Také on (Bardesanes) složil 150 žalmů, ale od jeho (Davidovy) pravdy se uchýlil a napodobil jen jeho počet.« Podobné žalmy složil i Marcion. K hymnům tohoto druhu jest dlužno počítati i »Ódy Šalomounovy«, nalezené r. 1909 (R. Harris, *The Odes and Psalms of Solomon*, Cambridge, 1912).

Poněvadž heretikové vyvíjeli na poli duchovního básnictví velikou činnost, nezůstávala Církev pozadu. Dionysios z Alexandrie († 265) mluví o četných žalmech, které složil egyptský biskup Nepos a které se těšily veliké oblibě u věřících (Euseb. H. E. VII. 24). Takových žalmů bylo veliké množství, svým obsahem se však neshodovaly s učením Církve, proto koncil v Laodicei (asi r. 361) v can. 15. tyto žalmy (*ψαλμοὶ ἰδιωτικοί*) zakázal; přesto se zachovaly psalmy *idiotici* v liturgii dodnes; jsou to *Gloria in excelsis Deo* ve mši sv., *Te Deum* v oficiu a *Te decet* v oficiu benediktinském. (Zní: *Te decet laus, te decet hymnus, Tibi gloria Deo Patri et Filio cum Sancto Spiritu, in saecula saeculorum. Amen*; říká se v matutinu po *Te Deum* a perikopě evangelní a nazývá se breve *Canticum*; následuje pak *Oremus* s denní kolektou a ihned chvály.) K těmto latinským hymnům v básnické formě starokřesťanské patří překrásný hymnus řecké liturgie v kánonu řeckého oficia: *Φῶς ἱλαρόν*: »Ty libé světlo svaté slávy nesmrtelného Otce, nebeského, svatého, blahoslaveného Ježíše Krista! Poněvadž my, dospěvše k západu slunce, patříme na světlo večerní, velebíme tebe, Otce, Syna i Ducha Svatého. Důstojno je tebe po všecken čas velebiti svatým hlasem, ó Synu Boží, Dárce života! Proto velebí tebe vesmír.«

(*Φῶς ἱλαρόν ἁγίας δόξης ἀθανάτου πατρὸς οὐρανίου, ἁγίου, μάκαρος, Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν, ἰδόντες φῶς ἐσπερινόν, ὑμνοῦμεν πατέρα καὶ υἱόν καὶ ἅγιον πνεῦμα θεόν. ἅξιον δὲ ἐν παντί καιροῖς ὑμνεῖσθαι σε φωναῖς ὁσαῖς, υἱὲ Θεοῦ, ζῶν ὁ διδούς διδὸς ὁ κόσμος σε δοξάζει.*)

Tento hymnus zná sv. Basil († 379) a uvádí jej ve spise o Duchu Svatém; připisuje se mučedníku Athenogenovi († 169); v slovanském *Horologion* připisuje se sv. Sofroniovi, patriarchu jerusalemskému, který však nemůže býti jeho skladatelem, neboť zemřel r. 638. Jisté jest, že hymnus sahá do 2.—3. stol.

HYMNY METRICKÉ. SKLADATELÉ, HISTORICKÝ VÝVOJ

HYMNY V KŘESŤANSKÉM STAROVĚKU

Prvním metrickým hymnem v křesťanské literatuře je hymnus na Vykupitele v knize *Paedagogus*, připisované sv. Klementu Alex.; nebyl však určen pro bohoslužbu. Byl složen po způsobu orfických zpěvů v anapestech ve volném střídání spondejů a daktylů. Podobně četné hymny složil sv. Rehoř Naz.; hymny jeví didaktický charakter, elegický subjektivní tón a jsou složeny v hexametrech, jambických trimetrech a trochejských septenárech. Teprve hymny sv. Efrema Syrského († 373) se stávají součástí liturgie, pro niž jsou určeny. Sv. Efrem opěvává narození, zázraky, večeri Páně, jeho ukřižování a zmrtvýchvstání; *Pannu Marii*, bratry *Makkab.*, sv. vyznače, mučedníky atd. (Th. J. Lamy: *S. Ephrem Syri hymni et sermones*, Malin,

1882—1902). Jeho písně se skládaly z veršů po 4—7 slabikách — počet slabik bez ohledu na přízvuk nebo kvantitu určuje délku verše. Liturgickému účelu sloužily zpěvy při pohřbech kněží, mnichů, laiků a zpěvy při prosebných průvodech. Syrské počítání slabik v hymnech sv. Efrema přešlo řeckými překlady do hymnodie Řeků a sloužilo potom za vzor i latinským skladatelům.

Ve čtvrtém století bylo hymnů ve východní liturgii všeobecně užíváno a dosáhly pak značné vyspělosti. Sv. Hilarius z Poitiers († 366) poznal mohutné působení hymnů ve východní liturgii za svého vyhnanství v Malé Asii; po svém návratu pokusil se zavést je i na Západě, ale bez výsledku; své krajany nazývá Galy »in hymnorum carmine indociles« (sv. Jeronym Com. in Gal. 2. praef.). Od sv. Hilaria pochází »Liber hymnorum« (jak tvrdí sv. Jeronym), zbytek z něho našel Gamurrini v témže rukopise, kde bylo obsaženo Peregrinatio Silviae. Zlomek obsahuje tři hymny: na Nejsv. Trojici, křestní hymnus velikonoční a hymnus o boji druhého Adama — Krista s ďáblem. První dva hymny jsou abecedární, t. j. počáteční písmena veršů následují v abecedním pořadí; žádný hymnus sv. Hilaria není v liturgii. Jemu připisovaný hymnus »Beata nobis gaudia« ve chválách svatodušních není jeho dílem; připisoval se mu teprve od 16. stol. bez důvodů (A. Dreves: Ein Jahrtausend lateinischer Hymnendichtung).

První, kdo zavedl hymny na Západě, je sv. Ambrož († 397), který se právem nazývá otcem západního básnictví duchovního. Příčina, proč ambrosiánské hymny byly s takovým nadšením přijaty, spočívá v hlubokém procítění křesťanském i v populární formě. Hymny se skládají z osmi strof po čtyřech verších a z katalektických jambických dimetrů. Tato forma byla nesčetněkrát s oblibou napodobena.

Je zajímavé čísti, jak sv. Ambrož byl přiveden k skládání hymnů; vypravuje o tom Ambrožův životopisec kněz Paulinus z Milána a sám sv. Augustin jakožto očitý svědek ve svých Confessiones lib. 9, cap. 9. (P. L. 32, 770.) Bylo to za bojů mezi katolíky a ariány ve velikonoční době r. 385, když se sv. biskup uzavřel se svými věrnými v basilice, kde měly býti na rozkaz císařského dvora, oddaného arianismu, konány ariánské bohoslužby. Dva dni a dvě noci (úterý a středa sv. týdne) dlel Ambrož v basilice s katolíky. Aby dlouhé a úzkostiplné hodiny byly vyplněny, vypráví sv. Augustin, zavedl arcibiskup nový, t. j. východní způsob zpěvu žalmů: rozdělil lid na dva chory, aby střídavě čili antifonálně zpívali žalmy. Zároveň pak učil lid zpívat hymny, které složil sám. Novinka byla s nadšením přijata a vzhledem k vynikajícímu postavení milánské církve se hymny jakož i nový způsob psalmodie rozšířil.

Hymny, které skládal sv. Ambrož, měly takový účinek, že nepřátelé, jak sám praví (Sermo contra Auxent. 11, 34.), připisovali působení jakémusi kouzelnému duchu (hymnorum quoque meorum carminibus deceptum populum ferunt).

O počtu ambrosiánských hymnů není jednotného mínění. O čtyřech hymnech není pochyby, poněvadž o jejich pravosti svědčí sám sv. Augustin. První z nich »Deus Creator omnium« je píseň večerní, druhý »Aeterne rerum Conditor« je píseň ranní, třetí »Iam surgit hora tertia«, určený pro terci, má za předmět smrt Kristovu na kříži a čtvrtý hymnus »Intende, qui regis Israel —« je píseň vánoční. Z těchto hymnů je v římském breviáři jediný, a to: »Aeterne rerum Conditor«.

Sv. Ambrož nesložil však jen tyto uvedené hymny, ale připisuje se mu celá řada jiných; ovšem, má-li být autorem hymnů určen sv. Ambrož, nutno sáhnouti k milánské tradici. Souhlasí-li, že hymnus byl tam vždycky připisován sv. Ambroži a odpovídá-li také vnitřní kritérium, možno připsati hymnus jemu. Touto cestou šli Biraghi, Quido Dreves a A. Steier. Zatím co L. Biraghi a Quido Dreves připisují sv. Ambroži 18 hymnů, pokládá Steier jen 12 hymnů za ambrosiánské. Z tohoto počtu hymnů, připisovaných sv. Ambrožovi, je v řím. breviáři »Splendor paterne gloriae« (pond. chvály), »Aeterna Christi munera« (matut. Commune Apostol.) a »Christo profusum sanguinem« (Mat. Commune plur. mart.). Podle Biraghiho a Drevesa složil sv. Ambrož hymny k malým hodinkám: »Nunc Sancte nobis Spiritus« (terce), »Rector potens« (sexta) a »Rerum Deus« (nona). Konečně hymnus v nešporách Comm. Virg. »Jesu corona virginum«. Autorství Ambrožovo popírá však Steier.

Vynikajícím skladatelem církevních hymnů je Španěl Aurelius Prudentius († po r. 405), nazývaný křesťanským Horácem; složil: Kathemerinon, Peristephanon atd. pro soukromou pobožnost. Do liturgie přijaty hymny z Kathemerinon (kniha obsahující 12 písní pro jednotlivé denní doby a pro jednotlivé dny v týdnu i v roce): »Ales diei nuntius« (úterní chvály). »Nox et tenebrae et nubila« (středeční chvály), »Lux ecce surgit aurea« (čtvrteční chvály), »Salvete flores martyrum« a »Audit tyrannus anxius« (svátek Mladětek). »Quicunque Christum quaeritis« (nešpory Proměnění Páně).

Caelius Sedulius žil v polovině 5. stol. v Itálii, skládal hymny, které však nebyly určeny pro liturgii. Od něho pocházejí hymny v řím. breviáři »A solis ortus cardine« (Laudes Nativit.) a »Hostis Herodes impie« (v Řím. breviáři po opravě Urbana VIII. Crudelis Herodes Deum; nešpory Zjevení Páně). Tyto hymny jsou vyňaty z abecedárního hymnu De vita Christi, k němuž patří jako přídavek Carmen paschale. V tomto Carmen paschale je obsažen známý votivní introit mariánské mše: »Salve, Sancta Parens« a druhá antifona vánočních laud: Gaudia matris habens cum virginitatis honore« (v hexametrech).

Venantius Fortunatus († po r. 600) pocházel z Trevisa a stal se biskupem v Poitiers, složil v jambických dimetrech hymnus »Vexilla Regis« a v trocheických tetrametrech »Pange lingua gloriosi«; oba hymny jsou v Tempore Passionis. Od něho pochází krásný mariánský hymnus »Quem terra, pontus, aethera« (opraven Quem terra, pontus, sidera) v matut. Comm. B. Mariae V. Častěji se uvádí Venantius jako skladatel hymnu »Ave, maris stella«, ale neprávem, neboť hymnus možno klásti nejdříve do 7. nebo do 8. stol., rukopisně se vyskytuje až v 9. stol.

Sv. Řehoř Veliký († r. 604) je podle Blumeho skladatelem četných hymnů, které však vytvořil pro irskou církev, neboť v Římě v jeho době nebylo hymnů v oficiu. Řehoř se pokládá za autora hymnů feriálních nešpor (od neděle do pátku), které opěvují tvůrčí moc Boží a díla stvoření podle jednotlivých dnů (hexaemeron) podle Genese (viz hymny v nešporách). Koncem 9. stol. dostala se tato skupina hymnů z Británie na pevninu a později do římského officia.

Mezi hymny v římském oficiu jsou mnohé, u nichž nelze básníka udati, nutno je však klásti do starokřesťanské doby. Je to na př. vánoční hymnus »Christe, Redemptor omnium« (opr. Jesu Redemptor omnium), dále postní hymny »Ex more docti

mystico« a »Audi, benigne Conditor« a hymny ve svatodušním oficiu »Iam Christus astra ascenderat« a »Beata nobis gaudia«. Tyto hymny náležejí do konce křesťanského starověku. Stejného původu jsou adventní hymny »Creator alme siderum« (nyní Conditor alme siderum) a »Vox clara ecce intonat« (nyní En clara vox redarguit); hymny velikonoční doby »Ad coenam Agni providi« (opr. Ad regias Agni dapes), »Aurora lucis rutilat« (opr. Aurora coelum purpurat), »Tristes erant Apostoli«, »Claro paschali gaudio« (opr. Paschale mundo gaudium) a hymnus Nanebevstoupení Páně »Aeterne Rex altissime«.

HYMNY VE STŘEDOVĚKU A NOVOVĚKU

Doba Karla Velikého znamená rozkvět literatury vlivem antických spisů a právem se tato doba nazývá »Karolinskou renesancí«. V církevních hymnech, vzniklých v té době, se jeví tendence napodobit klasické metrum a i formu antické poesie.

Hymnů není ovšem mnoho; jednak byla kryta potřeba hymnů v chrámech, jednak působil vliv římské liturgie, upevňující se v říši franské, a římské officium, jak známo, hymnů nemělo. Přece však i v dnešní liturgii jsou svými hymny zastoupeni mnozí slavní mužové karolinské doby, jako Pavel jáhen († asi r. 799), Paulinus z Aquileje († 802), Theodulf z Orleansu († 821) a dokonce slavný učenec Rabanus Maurus (Hrabanus, † 856), třebaže žil později, patří, díky svému učiteli Alkuinovi, do této doby.

Od Langobarda Pavla jáhna, který dlel v letech 782—786 na dvoře Karlově, pochází krásný hymnus v sapfických strofách, složený ke cti sv. Jana Křtitele »Ut queant laxis«. Tento hymnus se stal slavným v dějinách chorálu a vůbec hudby; z něho totiž vyňal Quido z Arezza, výtečný hudebník 11. stol., slabiky ut, re, mi, fa, sol, la, si, aby jimi označil šest celých tónů diatonické škály; slabiky jsou vyňaty z první strofy:

*Ut queant laxis — resonare fimbriae,
mīra gestorum, famuli tuorum
solve polluti — labii reatum,
Sancte Joannes.*

Tento hymnus začíná v prvních šesti dílech šesti rozličnými tóny.

Ke cti apoštolských knížat složil hymnus »Felix per omnes festum mundi cardines« patriarcha Paulinus z Aquileje († 802) v jambických senárech v pětiřádkových strofách. Myšlenky tohoto hymnu projevují se v hymnech svátků Stolce sv. Petra v Římě (a Antiochii) a sv. Petra v okovech. Spojující článek mezi tímto Paulinovým hymnem a tím, který je v římském oficiu, tvoří hymnus »Aurea luce et decorē roseo« (nyní »Decora lux aeternitatis«), připisovaný jakési paní jménem Elpis (Elvidia), manželce Boethiově; Mone (III. str. 63) to popírá a připisuje hymnus 6. stol. (Vide Schulte: Die Hymnen des Breviers.)

Četné básně složil Got Theodulf, rodem ze Španělska nebo Septimanie, později biskup v Orleansu; některé z nich měly pouze ráz hymnů; od něho je hymnus »Gloria, laus et honor«, z něhož 6 strof se zpívá při svěcení palem na Květnou neděli.

Rabanus Maurus († 856), opat z Fuldry a pozdější arcibiskup mohučský, složil podle vzoru ambrosiánského vánočního hymnu *Intende*, jehož druhá strofa začíná slovy: *Veni Redemptor, vrouci hymnus k Duchu Svatému: »Veni, Creator Spiritus.«* Slova *»Infirma nostri corporis — Virtute firmans perpeti«*, jsou doslova vyňata z ambrosiánského hymnu. Mone (I. str. 242) považuje za autora sv. Řehoře, a to pro klasickou metriku s částečným rýmem; Pimont praví: *»Auteur inconnu.«*

Maurus Rabanus je pravděpodobně skladatelem hymnů *»Sanctorum meritis inclityta gaudia«* (nešpory Plur. Mart. extra tempus Pasch.), obsahující šest asklepiadických strof, a *»Christe sanctorum decus angelorum«* (chvály svátku sv. Michala), složený v sapfických strofách.

Do doby karolinské je nutno položit i vznik hymnu, používaného nejčastěji v nynějším římském oficiu *»Iste Confessor Domini sacratus«* (Urban VIII.: *Iste Confessor Domini, colentes*), dále hymnus: *»Virginis Proles, Opifexque Matris«* (Comm. Virg. matut.) a známý nedělní hymnus *»Nocte surgentes«* (neděle po Duchu Sv. do 28. září). Všechny tyto hymny jsou v sapfickém metru. Karolinská doba vlivem antické poesie brzdila na čas vývoj rytmiky; po ní nastává doba úpadku, jak praví Dreves (*Die Kirche der Lateiner in ihren Liedern* str. 66): další cesta vedla barbarstvím a zdivočením; hymnické básně nejsou ani metrické, ani rytmičné. Sleduje se v nich pouhé počítání slabik. V 11. stol. nastává obrat k lepšímu, který končí vítězstvím rytmiky ve 12. stol., kdy bylo dosaženo nejvyššího vrcholu spojením přízvuku slovného a veršového, zvláště u básníka Adama a St. Victore († 1192) (P. L. 196, 1423).

Počet známých básníků té doby je veliký, ale ještě větší je počet básníků neznámých. Jediný básník z té doby má v breviáři své hymny, a to veliký světec sv. Tomáš Aquinský († 1276), který složil hymny pro officium Božího Těla. Pro hymnus *»Verbum supernum prodiens«* měl sv. Tomáš předlohu v breviáři cisterciáckém (G. Morin: *L'office cistercien pour la Fête-Dieu*; *Revue Bened.* XXVII. 1910 str. 242). Hymnus *»Jesu, dulcis memoria«*, připisovaný sv. Bernardu, pochází z doby a ze školy sv. Bernarda na konci 12. nebo na počátku 13. stol. jako *Meditatio cuiusdam Virginis Cisterciensis*; obsahuje celkem 48 strof, z nichž je vyňato pro officium Nejsv. Jména Ježíš dvanáct. Tento hymnus se nazývá *Jubilus de nomine Jesu*; velikou studii věnoval Dr. W. Bremme: *Der Hymnus Jesu dulcis memoria in seinen lateinischen Handschriften und Nachahmungen sowie deutschen Übersetzungen*, Mainz, 432 str. Bremme jej připisuje sv. Bernardu, pro něhož mluví tradice i vnitřní důvody a ve své studii uvádí čtyři latinské napodobeniny hymnu a sedmdesát překladů německých!

Hymnus sám patří do kategorie t. zv. hymnů růžencových, rýmovaných to modlitbách o 50 strofách. Další doba až do poč. 17. stol. není zastoupena v římském breviáři nijakým hymnem.

Do středověku patří zvláštní větev církv. básnictví, a to t. zv. tropy, o nichž je zmínka na str. 221. Rozkvětu a vrcholu středověké hymnodie bylo dosaženo v 12. a 13. stol. Pozdější doba přináší úpadek, který se nejvíce menším počtem básnických děl, naopak v klášterích a kapitulách se rodí nové a nové hymny, ale v nedostatku básnického obsahu a krásné básnické formy. Proto se humanismus mohl postavit

s kladným výsledkem bojovně proti básnictví rytmickému; zvítězil humanismus se svou poesií tvořenou v klasickém duchu. Úpadek hymnického básnictví potvrzují hymny na Proměnění Páně: »Amor Jesu dulcissime« (opr. Lux alma Jesu, mentium, smíšenina z veršů sv. Ambrože, části Jesu, dulcis memoria a vlastních přídavků Jakoba Gila, kolem 1450).

Konec hymnického básnictví přinesla reforma ř. breviáře Pia V., který omezil oficia, stanovil přesně hymny a zavedl jednotu liturgie. Počet nových hymnů od Pia V. až do dnešní doby je celkem nepatrný. Mezi hymnickými básníky nového věku, jichž díla jsou v řím. breviáři, je nutno uvést sv. *Roberta Bellarmína*, kardinála, od něhož jsou oba hymny svátků Andělů strážných »Custodes hominum« a »Aeterne rector siderum« a dále hymnus na sv. Maří Magdalenu »Pater superni luminis«.

Urban VIII. složil hymny ke cti římské světice sv. Martiny (30. ledna) »Martinae celebri plauditi nomine« a »Tu natale solum...«, ke cti sv. Hermenegilda »Regali solio fortis Iberniae« a »Nullis te genitor«; konečně dva hymny na sv. Alžbětu (8. července) »Domare cordis impetus« a »Opus decusque regium« a tři hymny na sv. Venantia »Martyr Dei Venantius«, »Athleta Christi nobilis«, »Dum nocte pulsa, lucifer«. Některé hymny, zejména Martinae celebri, jsou školáckými výtvoři humanistické poesie.

Celé officium i hymny svátku sv. Josefa »Te Joseph celebrent«, »Coelitum, Joseph, decus« a »Iste, quem laeti colimus fideles« pocházejí od papeže Klementa XI. († 1721).

Osmnáctému století patří hymny »Coelestis Agni nuptias« (sv. Juliany de Falc. 19. června), který podle Chevalliera (I., 205) složil Francesco Lorenzini, po prvé r. 1728 v of. propr. řádu servitů, a na svátek sv. Jana Kentského (20. října) od neznámého autora po prvé v Propriu špýrském r. 1789.

Zato devatenácté století jest zastoupeno četnými hymny, často bez veliké umělecké ceny. Doba pontifikátu Lva XIII. byla bohatá jak novými svátky, tak také novými hymny. Od papeže Lva XIII. jsou v řím. breviáři hymny na svátek sv. Rodiny »O lux beata Coelitum«, »Sacra iam splendent decorata lychnis« a »O gente felix hospita«; na svátek Zjevení Panny Marie v Lourdes »Te dicimus praeconio«, »Aurora soli praevia« a »Omnis expertem maculae Mariam«. Hymny oficia sv. Cyrila a Metoděje, rozšířeného za Lva XIII. na celou Církev »Sedibus coeli nitidis receptos« a »Lux o decora patriae« pocházejí od piaristy Leonettiho; jedna strofa pochází od sekretáře S. R. C. Salvatiho.

Neznámému autoru 19. stol. náleží hymny na svátek Nejsvětější Krve Páně: »Festivis resonent«, »Ira iusti Conditoris« a »Salvete, Christi vulnera«. Taktéž jest neznámý autor hymnů na svátek Sedmiboletné Panny Marie (15. září) a sv. Růžence, kde však udává Chevallier (I., 206) Eustachia Sirenu; hymny, opěvující tajemství sv. Růžence, byly po prvé otištěny r. 1834 v dominikánském breviáři.

Neznámý je též autor hymnů na svátek Sedmi zakladatelů řádu servitů (12. února).

Původní znění hymnů, složených až do doby Urbana VIII., bylo za tohoto papeže opraveno a přepracováno. (Vide: Urban VIII., str. 120.)

HYMNY V LITURGICKÉM UŽITÍ

Mimo milánskou církev, v níž byly zpívány hymny sv. Ambrože, jsou určeny od prvopočátku k bohoslužbě, není zpráv, že by užívání hymnů bylo všeobecně rozšířeno. Jedině sv. Benedikt přijímá do svého officia hymny (cap. 9.), zvané Ambrosianum. Možno předpokládati, že se hymnů užívalo už v 5. stol. právě vlivem řehole sv. Benedikta. V Galii se v 6. století zpívaly hymny, jak vidět z kan. 23. koncilu v Tours (567), podle něhož bylo dovoleno zpívat hymny sv. Ambrože a některé jiné, ale důstojné (*qui digni sunt forma cantari*) s podmínkou, že jméno skladatelovo bude na počátku hymnu udáno. Ačkoliv mniši řehole sv. Benedikta, sv. Cesaria a Aurelia zpívali hymny, zakázal koncil v Braze (563) přednášet vedle žalmů a kanonických spisů jakékoliv básnické výtvary; příčinou toho bylo, že se do hymnů dostaly věci nevhodné. Naproti tomu čtvrtý koncil v Toledu (637) dovoluje (kan. 13) zpívat hymny, které složil sv. Ambrož a sv. Hilarius k chvále a oslavě apoštolů a mučedníků; koncil odůvodňuje toto rozhodnutí takto: Kdo připouští jen takové části, které byly vyňaty z Písma sv., ten musí zavrhovati i Gloria Patri, Gloria in excelsis a jiná čtení; na konec připojuje koncil: »*excommunicatione plectendi, qui hymnos reicere fuerint ausi*«.

Jak dříve řečeno, zavedl sv. Benedikt do každé hory hymnus; nechtěl tím jistě nic nového zaváděti a je možno předpokládati, že měl po ruce určitou zásobu hymnů, které však nemohl vzíti z římské liturgie, v níž byly neznámy. Sv. Benedikt měl patrně za vzor nějakou mimořímskou církev, snad milánskou, po př. čerpal z obyčejů mnichů, kteří byli horlivými podporovateli hymnického zpěvu. Kdy se začalo se zpěvem hymnů, t. j. kdy byly zavedeny hymny do římského officia, nelze s určitostí říci. Amalar Metský († 845 nebo 847), který přesně popisuje officium basilikálních chrámů římských, nečiní o hymnech zmínky ani ve spise *De officiis eccl.* ani *De ord. antiph.* V dodatku ke čtvrté knize Amalarově *De officiis eccl.* (psaném asi v polovině devátého století) se čte, že světský klerus římský napodoboval mnichy, přijímaje hymny (*hymni Ambrosiani*), jako zase mniši přijímali od světského kleru některé části světského officia (*Suppl. ad Amal. lib. IV. n. 48*, Mabillon: *Vetera Analecta*, Paříž 1723). Římské basiliky zůstaly však dlouho uzavřeny hymnům, ač mniši, kteří tam obstarávali zpěv officia, hymny ve svých klášteřích zpívali. V 12. stol., jak ukazuje responsoriál a antifonář u Sv. Petra, vydaný Tommasim (*Opp., Ed. Vezzosi IV., 168*), měli v basilice svatopetrské jen některé hymny: »*Nunc Sancte nobis*« v terci, »*Te lucis*« v kompletáři a »*Veni Creator*« pro svatodušní nešpory. Lateránská basilika neměla ještě v 12. stol. v officiu hymnů, jak vykazuje *Ordo Bernhardův*. Odpor proti hymnům, jevící se v Římě, působil na př. na officium v říši franské, kde na nějaký čas hymny vyloučili; ale byl zaveden starobylý způsob, takže Rabanus Maurus († 856) mohl napsati, že zpěv hymnů je rozšířen po celém Západě. Také v Itálii byl všeobecně rozšířen zpěv hymnů zejména u mnichů, jak ukazují *Consuetudines Cluniacenses* od sv. Oldřicha z Zell r. 1086 (*P. L. 149, 697*), kde se výslovně mluví o hymnech, zpívaných italskými mnichy. Také předpisy, které vydal Rehoř VII. (vydané Germ. Morinem, *Rev. ben. XVIII., 1901, 183*), praví: »*Ymnos in ecclesia per totum annum, per omnes horas diei et noctis regularis*«.

decantet auctoritas.« Je zajímavé, že odpor římských basilik proti hymnům nalezl ohlas i v Německu, jak píše Radulf z Tongern (Prop. 13, ed. Mohlberg, 82), že Němci (Alemanni) nezpívají nikdy hymnů v nokturnech a v laudách jen zřídka; s tím souhlasí text některých německých breviářů před Piem V.

Breviáře secundum consuetudinem Romanae curiae, sahající svými počátky do 12. stol., mají však již hymny, které jsou v dnešním oficiu. Hymny tam obsažené patří do skupiny hymnů původu irsko-anglosaského a v 9. stol. zatlačily starší skupinu hymnů, které byly známy již v 6. stol. v Galii a které sloužily sv. Benediktu za předlohu. Ke skupině irsko-anglosaských hymnů patří v dnešním oficiu matutinní hymny (s výjimkou Nocte surgentes), hymny k chválám, malým hodinkám, dále jednotná sbírka šesti hymnů v nešporách obyčejných ferii, hymnus v kompletáři, některé hymny v temporálu a v Commune sanctorum. Pozdější vystoupení této skupiny hymnů nevylučuje však, že by do ní nebyly přijaty hymny starších básníků.

Určitá sbírka hymnů pro liturgické účely se objevuje poprvé v řeholi sv. Cesaria z Arles († 542, P. L. 67, 1099 n.) a biskupa Aureliana z Arles († 751). V těchto sbírkách jsou určeny pro nokturnum hymny »Aeterne rerum Conditor«, pro chvály »Splendor paternae glorie« a pro nešpory »Deus creator omnium«. Pocházejí od sv. Ambrože. Také sv. Benedikt předpisuje pro tyto tři hory Ambrosianum, čímž se rozumějí hymny sv. Ambrože, nikoliv hymny složené podle něho. Z toho lze souditi, že sv. Benedikt měl tutéž předlohu, jakou měli Cesarius a Aurelianus. Podobně se tyto hymny objevují v hymnáři vatikánského Kodexu (Codex vatic. Reginae II.) z konce 8. stol., v hymnáři z Corbie a Murbachu (Blume, 49. n.). Ze starší listiny hymnů se udržely v římském oficiu Aeterne rerum conditor, Splendor paternae glorie, Aeterna Christi munera, Ad coenam Agni providi (Ad regias Agni dapes) a Aurora lucis rutilat (Aurora coelum purpurat).

Od 9. stol. se vyskytuje v hymnářích řada hymnů, jichž původ jest hledati, jak už řečeno, v liturgii irsko-anglosaské. Nejprve jsou obsaženy v hymnáři sv. Pavla v Korutanech (8.—9. stol.) a pak v hymnáři (pouze fragment rukopisu) kláštera v Reichenau (nyní Codex CXLV v Karlsruhe). Příčinu, proč pozdější sbírka hymnů zatlačila sbírku starší, vysvětluje Blume tím, že za skladatele hymnů ve sbírce platil sv. Řehoř a právě jeho skvělé jméno zvítězilo. V této novější sbírce jsou již pro všechny všední dny hymny (pro nokturnum, chvály, nešpory) a jsou dosud zachovány v římském oficiu. Tam jsou i obsaženy hymny užívané dnes v malých hodinkách a kompletáři a se starší sbírkou mají společné jen hymny ambrosiánské a velikonoční.

METRUM CÍRKEVNÍCH HYMNŮ

Metrum, užívané v církevních hymnech, je velmi rozmanité. Úmysl starých latinských skladatelů byl podati lidu »příjemným« způsobem křesťanské pravdy proti snahám bludařů. Jisto jest, že zprvu bylo používáno těch básnických forem, které byly lidu známy. Charakteristickým znakem lidové poesie je počítání slabik, kdežto umělá poesie slabiky měřila. Nutno podotknouti předem, že dnes obvyklý způsob

psaní (tištění) hymnů v breviáři neběře ohled na metrum. Přízvuky jsou slovné, na př. v hymnu »Primo die, quo Trinitas« nacházíme: et nocte quaeramus Deum, ač podle veršového přízvuku (podle metra) by se mělo čísti et nocte quaeramús Deúm. Intence hymnických skladeb směřovala k tomu, aby se hymny zpívaly a nikoli recitovaly.

Nejběžnější rytmus lidové poesie se označuje názvem saturnius a od toho možno odvozovati další básnické formy.

Schema saturniu je takovéto: $\cup \text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup$ | $\text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup$

I. metrum hymnů. Doplněním poslední dipodie povstal z první poloviny saturnia jambický dimetr $\cup \text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup$, v němž jest složeno nejvíce církevních hymnů, na př. Primo die, quo Trinitas. Strofy jsou čtyřveršové. Staří hymnologové nazývají toto metrum: Carmen monocolon iambicum dimetrum acatalectum Archilochium. V tomto dlouhém názvu jest obsaženo přesné označení strofy a jejích jednotlivých částí.

Monocolon = jediný rytmus v celé strofě.

Iambicum = označuje rytmus $\cup \text{—}$ jambický.

Dimetrum = v každém verši jsou dvě metra, t. j. dvakrát po dvou jambech.

Acatalectum = značí úplné sestavení, nechybí polovina jambu.

Archilochium = označuje vynálezce.

Na místo čistých jambů přicházejí na prvních a třetích místech také nesměrné spondeje*) — — , anebo anapaesty $\cup \cup \text{—}$, na př. hominis superne conditor. Obvykle čtyři verše jsou spojeny v jednu strofu (t. j. Ia. metrum), jen dva hymny v breviáři mají šestiřádkové strofy (Metrum Ib.): »Coelestis urbs Jerusalem« (Vesp. Mat. Dedicationis) a hymnus: Alto ex Olympi vertice (Laudes téhož dne).

II. metrum. Druhá polovina saturnia dává schema hymnu »Ave, maris stella«. Toto metrum se jmenuje Carmen monocolon (jediný rytmus v celé strofě) tetra-strophon (strofa má čtyři verše) trochaicum (trocheje), dimetrum (dvakrát dva trocheje) brachycatalecticum (znamená dvakrát neúplný, t. j. chybí dvě slabiky, čili celá stopa — $\cup$ aby vzniklo celé dimetrum). V tomto metru jest složen jediný hymnus Ave, maris stella (autor z 9. stol. neznám).

III. metrum. Přidá-li se k předcházejícímu metru celá stopa, dostaneme schema: Dies irae, dies illa $\text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup$ taktéž jediný hymnus tohoto rytmu. Často však přichází dvojité schema, vynechává se však poslední slabika v druhé polovině.

$\text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup$ | $\text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup \text{—} \cup$

Pange lingua gloriosi lauream certaminis.

Valentinianus Siculus dělá z tohoto dlouhého verše dva kratší, takže celá strofa má pak šest veršů a celek se označuje jako Carmen dicolon (z dvou meter sestavená) hexastrophon (šest veršů). První polovina dlouhého verše se nazývá trochaicum dimetrum (dvakrát dva trocheje) acatalectum (úplné) Alcmenium (podle původce), druhá má název: trochaicum catalecticum (chybí slabika) Euripedeum. V tomto metru jsou hymny Venantia Fortunata; dále sv. Tomáše podobný Pange lingua gloriosi Corporis mysterium, »Ira iusti Conditoris« (Mat. Pretios. Sanguinis).

*) J. Král: Řecká a římská metrika, Praha 1906, I., 289.

»O quot undis lacrimarum« (Septem dolorum 15. září). Na místo šesti řádků (po př. tři dlouhých) jsou čtyři verše; tak je zbásněno Stabat Mater. První díl je dvakrát postaven, druhý díl je v třetím verši.

Stábat Máter dólorósa ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
 júxta crúcem lácrimósa, ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
 dúm pendébat filiús. ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

IV. *metrum*. Nové schema dostaneme, vynechá-li se v původním saturninu poslední dvíh ˘ tedy: ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

Decóra lúx aetérnitátis aúreám (Vesp. festi St. Petri et Pauli).

Název: Carmen monocolon (stejný rytmus) tetraastrophon iambicum trimetrum (třikrát dva jamby) acatalectum (úplné) Hyponacteum (Metrum IVa). Hymny v tomto metru: »Beate pastor Petre«; »Egregie Doctor Paule«. Je-li místo čtyř veršů pět, dostaneme metrum IVb. Hymny: »Quodcunque in orbe« (Cathedra S. Petri), »Miris modis repente« (S. Petri ad Vincula).

V. *metrum*. Je utvořeno po vzoru klasických umělých forem a nazývá se krátce strofou sapphickou.

Schema: 1., 2. a 3. verš: ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
 4. verš ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

Nócte súrgentés vigilémus ómnes
 dúlciter hýmnos.

Název tohoto schematu: Carmen dicolon tetraastrophicum trochaicum Sapphicum endecasylabum (11 slabik) pentametrum (pět stop) acatalectum, za nímž jde jakožto čtvrtý verš Adonius (Dactylus catalecticus dimeter, t. j. dva daktyly, z nichž druhý je neúplný).

Hymnů v tomto metru je dvanáct, z nichž nejznámější jsou: »Ecce iam noctis tenuatur umbra«, »Iste Confessor Domini sacratus« (v ř. br. colentes), »Virginis Proles, Opifexque Matris« (Comm. Virg.).

VI. *metrum*. Je to druhá asklepiadská strofa.

Schema: 1., 2. a 3. verš ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
 4. řádek ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

Sánctorúm meritís, ínclýta gaúdiá
 Víctorúm genus óptímúm.

Strofa se skládá z tří menších asklepiadských veršů, čtvrtý pak je versus Glyconicus. V tomto metru je krásný hymnus sv. Tomáše na Boží Tělo: »Sacris solemniis iuncta sint gaudia, dále hymnus: »Te, Joseph, celebrent« (svátek 19. března). Celkem 6 hymnů.

VII. *metrum* má schema:

řádek 1. a 2. ˘ ˘ ˘ ˘ ˘ | ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
 „ 3. ˘ ˘ ˘ ˘ ˘
 „ 4. ˘ ˘ ˘ ˘ ˘

Régali solió fórtis Ibériaé
 Hérmenegilde jubár glóriá mártýrúm

Christi quós āmor ālmus

Coéli coétibus inserit.

Jak je ze schematu viděti, verše 1., 2. a 4. odpovídají dotyčným veršům předcházejícího VI. schematu. Třetí verš se rovná čtvrtému, vynechá-li se poslední arsis (dvih). Hymny Urbana VIII. na svátek sv. Hermenegilda.

VIII. metrum je v jediném hymnu Urbana VIII. na svátek sv. Alžběty 8. července:

Verš 1. ◡◡◡◡◡◡◡◡◡◡ (srovnej metrum IV.)

Verš 2. ◡◡◡◡◡◡ (polovička pentametru).

Verš 3. ◡◡◡◡◡◡◡◡ (srovnej metrum IV.).

Domāre cōrdis impetūs Elisabēth

Fórtis, inópsque Deó

Servire, régno praétulit.

Metra VII. a VIII. jsou vyumělkované formy vybujeleho humanismu; oč prostší, ale vroucnější jsou hymny Ambrožovy!

RÝMOVANÁ OFICIA

Zvláštním druhem církevního středověkého básnictví jsou t. zv. rýmovaná officia (historia, historia rhythmica, h. rhythmata, rimata). Pozůstávala v tom, že v officiích breviáře antifony a responsoria, které jinak jsou v prose složeny, byly skládány v řeči vázané původně metricky s asonancí na konci veršů, později rytmičky s rýmy na konci, proto název rýmovaná officia.

Svým počátkem sahají do 9. století; jejich domovinou je krajina kolem Lutychu a St. Amandu. Nejstarším skladatelem takových rýmovaných officií je *Hukvald ze St. Amandu* († 930 nebo 932). Rýmovaná officia se rozšířila později, zejména v 11. století, ve všech evropských zemích. Jejich rozkvět padá do 12. století, do jejich posledního vývojového stadia, kdy skutečně zasluhují svého názvu rýmovaná officia, kdežto až dosud tohoto výslovného charakteru neměla, neboť básnické výtvoary ať v časomíře nebo v přízvukné poesii byly často proloženy částmi prosaickými. Vrchol této poesie je v 13. a v první polovině 14. stol., potom se utápějí v pouhém hraní s rýmem, čímž se dostavuje úpadek, který končí tím, že Pius V. prostě všechna rýmovaná officia z reformovaného breviáře vyloučil. Je známo 800 rýmovaných officií zejména ke cti místních, klášterních a diecesánních světců; počet světců, uctěných takovými officií, je přes 500. K rozšíření těchto officií přispěl zejména řád františkánů a dominikánů, v jejichž breviářích se dodnes udržela rýmovaná officia. Pro Bavorsko povolila Posv. kongregace obřadů r. 1916 rýmované Officium in Solemnitate B. Mariae Virginis Patronae Bavariae.

Mezi první budovatele úplných officií náleží Julián ze Špýru († 1250), který v této formě zbásnil a složil officia ke cti sv. Františka a sv. Antonína.

Ve středověku bylo takové rýmované nebo zveršované officium, jako vůbec všechny ony texty církevních hodinek, které byly vybaveny bohatšími melodiemi než žalmy, kantika, lekce a kolekty, a proto náležejí do antifonale, označováno názvem

»Historia«. Původně to byl a dosud ještě je terminus technicus pro nedělní a sváteční responsoria, v kterých byla často v lyrické formě probírána událost z knihy Písma sv. právě čtené nebo začaté, nebo z »Vita, Passio«, legendy svatého. Ještě podnes je viděti takové spojení lekcí a za nimi jdoucích responsorií v neděli Septuagesimě a v dalších nedělích až do Květné; potom v nedělích po Duchu Svatém, kde se jeví responsoria všech tří nokturnů jako pokračování nebo výtah z Lectiones primi Nocturni. Podobně je tomu o svátcích sv. Agaty, sv. Vavřince a jiných, kde responsoria po lekcích jsou vzata z jejich Vita nebo Acta. Během doby se zapomnělo na pravý význam slova Historia, značího vlastně responsorium a všeobecně se tím označovalo celé rýmované officium, na př. Historia de S. Trinitate.

Ačkoliv byl název pro taková officia historica, přece zejména v antifonách byl brán ohled na text žalmů, který uváděly. Na př. na svátek sv. Kopí zněla první antifona ve chválách, které začínaly žalmem 92 (Dominus regnavit):

Hasta regem gloriae Christum cruentavit,

Dum Crucis in arbore Dominus regnavit. Alleluja.

Žalm 92. Dominus regnavit.

2. antifona:

Hanc tremendam Lanceam omnes adoremus,

Et in eius Laudibus semper iubilemus. Alleluja.

Žalm 99. Iubilate Deo, omnis terra.

Antifony takových rýmovaných officí byly často velmi dlouhé. Dreves (Analecta hymnica V. Liturg. Reimofficien, Lipsko) uvádí antifony k Benedictus a Magnificat svátku sv. Achatia a Barbona, které mají 12, 14, 16 až 18 veršů; responsorium »breve« (!) jenom 17 veršů.

Officium VII Dolorum, obsažené v Kodexu v Metách z 13. stol., psané rukou v 14. nebo 15. stol. (nyní v Bibliothèque du Grand Séminaire), má jednu antifonu pro všech pět nešporních žalmů takovouto:

Maria stans sub cruce,
Triumphante Christo duce,
Per mortem turpissimam
Corde Martyr exstitisti.
Anceps ensis, quem sensisti
Tuam transit animam.

Dolor cessit cum surrexit,
Nobis vitae spem porrexit
Praesidens in gloria
Fac nos Virgo suae mortis
Et tui doloris fortis
Fervēre memoriā.

Capitulum: Angustia possedit me . . .

Hymnus: Mentis iuvet fidelium
Dolores et suspirium
Matris Christi revolvere
Cum gratiarum munere.

Antifona k Magnificat: Jesu, nate de Virgine,
Sine virili semine,
Qui mortem Crucis pateris,
Suffossus plagis asperis:
Amoris matris anxiae
Nostrae parcas miseriae
Ac eius fletus copiā
Nos ducas ad coelestia.

Ale nejen antifony, velká responsoria a verše (versiculi), nýbrž i benedikční formule měly býti metrické. Tak v Breviarium ad usum insignis Ecclesiae Sarum (Salisbury z r. 1531) se čte: De coelo missus doceat nos Spiritus almus. K evangeliu zněla benedikce: Fons Evangelii repleat nos dogmate coeli. Také invitorium bylo rýmováno a skládalo se obyčejně z disticha nebo dvou leonianských hexametrů, na př.:

Ad Dominum vigiles cuncti convertite mentes,
Gregorium vigilem coeli, qui vexit ad arcem.

Na svátek Nejsvětější Trojice znělo invitorium:

Regem trinum et simplicem venite adoremus,
Trinumque mentis apicem ter uni praesentemus.*)

Pro nesmírné množství látky nelze uvésti četné příklady rýmovaných antifon, invitorií a responsorií.

Zachovaly se též četné traktáty a pojednání o pravidlech tohoto rýmovaného básnictví. Rukopis benediktinského kláštera v Seitenstetten (Codex CVII) podává pravidla o stavbě veršů i strof; je to Tractatus de rythmis magistri Tybini, v němž se rozeznává 14 druhů (genera); ke každému genus podává mistr Tybinus příklad:

1. Cephalicus (sc. rhytmus).
O Donate,
Martyr Christi
Qui fuisti:
Confer grate
Tibi datum
Coeli statum.	2. Caudatus:
Nicolae
Pius, trahe
Nos, Confessor Domini,
Te sequamur
Et donamur
Christo summo homini.
3. Pyramidalis:
Dorothea
Virgo, bea,
Martyr et egregia
Dele rea,
Nova crea
Vitae privilegia.
atd.	

*) V officiu SS. Trinitatis v breviářích Romanae Curiae z r. 1509, 1518 atd.

4. Convolutus, 5. Collateralis, 6. Laqueatus, 7. Catenatus, 8. Triangularis, 9. Excellens, 10. Cruciferus, 11. Cruciatu, 12. Vehemens (consonantiae ibi vehementer sentiuntur, facientes sonum repentinum ut aquae vehementes facientes ictum), 13. Interstitialis, 14. Laboriosus.

Srovnáním těchto rýmovaných oficií vzhledem k formě i obsahu se lehce pozná, že tato čtená oficia, pocházející ze 14. a 15. stol., byla napodobením těch, která jsou ještě dodnes o svátcích sv. Františka a sv. Dominika v breviářích františkánských a dominikánských. Ve Francii a v Německu jsou ještě slavnostní rýmovaná oficia sv. Trnové Koruny z doby sv. Ludvíka IX., svatého Kopí a Hřebů z doby císaře Karla IV. (Bäumer, 364).

O rytmech a rýmovaných oficiích platí totéž, co napsal o tropech a rýmovaných oficiích zasloužilý spisovatel Reiners (Die Tropen-, Prosen- und Präfationsgesänge, Luxemburg 1884, str. 22.): »Tyto jazykové starožitnosti, hlasy k srdci opravdu promlouvající melodií bohoslužebných slavností, v nichž se zračí tak krásně, jasně a pravdivě lidový duch v svém básnictví a v svém životě, podávají právě tak zajímavý jako důležitý a poučný příspěvek ke kulturním dějinám předků. Skladatelé tropů, veršovaných a rýmovaných oficií jsou téměř úplně neznámi, jen někde jest udán skladatel, poněvadž dbali méně o svou slávu a více se snažili o uctění Boha a jeho svatých. ... v oněch zlatých časech modlitby byly takřka jazyky Církve a svou řečí mohli vyjádřiti nejposvátnější city.«

Mnohé tyto básnické výtvoary jsou zpěvy lyrického vznětu; jsou to barvitě, ale i vonné květy křesťanské poesie, která zde na zemi opěvuje tajemství nebes a připravuje na zpěvy v nebesích.

Nelze ovšem upřít, že v takové záplavě rýmované poesie jsou vedle vzácných, vybroušených drahokamů také obyčejné, bezcenné věci, vzniklé ze snahy oslaviti za každou cenu toho světce, který byl některému skladateli zvlášť milý. Ostatně srovnajme i lidové duchovní, mešní písně; jak jsou některé obsahem i melodií překrásné, jiné pak úplně bezcenné!

Rýmovaná oficia, třebaž již patří minulosti, mají své význačné místo v dějinách římského officia.

TROPY

Tropus, farcia, farsa, versus intercalares, ornaturnae, farciturae značí melodické a textové rozšíření nějakého liturgického textu tím, že se melodisované textové přídavky buď kladou před text (jako uvádějící) nebo přímo do textu (parafrasující) anebo se k němu připojují (jako uzavírající). Takové přídavky se jmenovaly původně také versus, prosa, prosella anebo laudes (lauda).

Jménem tropus (τρόπος) v hudbě původně tolik jako »modus« nebo tónina gregoriánského chorálu, se v středověku označovaly ony poetické nebo prosaické, rytmické nebo veršované texty, které se podkládaly dlouhým notovým řadám některých chorálových skladeb. Toto označení platilo zvláště pro hudební fráze Iubilus, na konci Alleluja. Tato bohatě rozvedená řada tónů na poslední slabice alleluja v graduálu se nazývala, jak je viděti z Amalara (De eccl. off. III. 16), sequentia.

Ale již v 9. stol., nejprve ve Francii, později v St. Gallen, se začalo tomuto alleluja podkládati melisma (jubilus jubilatis, neuma), slabikový text, který dostal název pro sâ = pro sequentia, Prosa.

Hlavním tvůrcem sekvencí tohoto prvního druhu je Notker Balbulus († 912), benediktinský mnich v St. Gallen, který počal psáti pro jubilus alleluja a graduale mešní rytmičké texty a verše. Brzo byly psány texty i pro ostatní hudební části mše, jako Kyrie, Gloria, Sanctus a Ite missa est. Později na místo primitivních sekvencí, závislých na graduálním alleluja, se začaly skládati rytmičké a rýmované skladby s vlastní melodií a na graduálním alleluja nezávislé. Jsou to sekvence; v pozdním středověku byla nadprodukce sekvencí, což vedlo jako u rýmovaných oficií k úpadku. Zatím co pro tyto skladby v graduálu zůstal název prosa, jak se ve středověkých misálech označovaly sekvence, měly ostatní skladby resp. vložky v Kyrie, Gloria, Sanctus a Ite missa est název tropus neboli versus intercalares, ornaturnae, farciturae (nádivky).

Tak Kyrie eleison bylo zpíváno s tímto textem:

Kyrie — Deus Pater misericordiae — eleison

Christe — Qui resurgens a mortuis hostem fortem devicisti — eleison

Kyrie — Paraclite, bone Deus in personis trine — eleison.

Takové sestavy byly nazývány nádivané, plněné Kyrie, stuffed Kyries.

Tyto tropy, v nichž lid i zpěváci našli velikou oblibu, nebyly vkládány jen pro mešní potřebu, nýbrž aby obohatily i kanonické officium. Tak se zpívalo o velkých svátcích s podobnými vloženými texty neboli tropy Deus in adjutorium, Benedicamus Domino, řada responsorií v matutinu, také Te Deum, Magnificat, a od poloviny 11. stol. lekce, dokonce i Tu autem, Domine.

Léon Gautier v knize Histoire de la poésie liturgique au moyen âge. Les Tropes I. Paříž 1886 uvádí tropy k invokatoriu, vánočním responsoriím, k Te Deum o velikonočních, k alleluja v nešporách soboty před Septuagesimou podle rukopisů v Paříži, St. Gallen, Einsiedeln atd.

Tak se zpíval tropus k Benedicamus Domino a Deo gratias:

Odas debitas nempe solvamus tibi, hague rex optime, nosterque chorus
resultet in altis; eia: *Benedicamus Domino.*

Deo rhythmica dicamus cantica iugiter in hac aula, vocis in júbilo . . . Semper tibi,
rex, *gratias.*

Podobně Reiners (Die Tropen, Prosen, Luxemburg 1884) uvádí, že ve vánočním officiu v Salisbury zpívali tropus k Benedicamus Domino o vánocích duo clerici de superiori gradu in superpelliceis simul:

Benedicamus: Verbum hodie
Processit ex Virgine
Venit nos redimere,
Et coelesti patriae
Vult nos reducere.
Virtutes angelicae
Cum canore júbilo
Grates agant *Domino !*

Poté zpívali dva jiní klerici:

Deo, qui refulgens pastoribus etc.

... Redemptori debitas *gratias*.

Tropus (nadívání) mariánské antifony Regina coeli ve chválách a kompletáři Hodu Božího velikonočního se zachoval až do franc. revoluce v antifonári klášterního chrámu v Rivoli.

Rytmus zněl:

Regina coeli, laetare, alleluia!

Quia quem meruisti portare, alleluia —

Virgo, Mater resurgentis,

Vetustatem nostrae mentis

Clementer evacua.

Resurrexit, sicut dixit, alleluia!

Infrementis, corrumpentis

Mundi carnes et serpentis

Mixturam attenua.

Ora pro nobis Deum, alleluia!

Veri lumen Orientis,

Fac nos pacem permanentis

Possidere pascua, alleluia!

Vložky, pozůstávající z tří veršových ternarů Virgo, Infrementis a Veri, byly zpívány po způsobu responsorii. Když chor zazpíval svůj verš Regina s Alleluja, určení zpěváci nebo choroví chlapci zpívali vložky.

V Kodexu 42 řádové knihovny v Einsiedeln je rukopis z 10. stol., který obsahuje Homiliarium neboli lekcionář Pavla jáhna; jsou v něm na fol. 2686 psány rukou 11. stol. různé Tropi sive farciones k Tu autem, Domine, které se zpívaly na konci lekcí v matutinu, patrně asi o vánocích.

1. *Tu autem, Domine, qui hodie humanitatis nostrae particeps fieri dignatus es, miserere nobis.*
2. *Tu autem, Domine, qui hodie pro salute humani generis nasci dignatus es, miserere nobis.*
3. *Tu autem, Domine, qui hodierna die per uterum intactae Virginis ad nos venire dignatus es, miserere nobis.*
4. *Tu autem, Domine, Alpha et Omega, qui in principio cum Patre omnia creasti ex nihilo et in praesenti die nasci dignatus es ex Virginis alvo, miserere nobis.*
5. *Tu autem, Domine, Deus de Deo, lumen de lumine, miserere nobis.*
6. *Tu autem, Domine, lux lucis, dies Domini, miserere nobis atd.*

Knihy, v nichž byly obsaženy tropy, se nazývaly troparia, byly umělecky psány a vyzdobovány a jako drahocenné klenoty kladeny na oltář. Podle troparií možno pozorovati vývoj této poesie. Zatím co tropy z 10. stol. a z první poloviny 11. stol. jsou jednoduché počátky, úvodní věty, vložky a parafráze, skládané v nevázané řeči nebo nanejvýš v hexametrech, vyvíjejí se tropy v druhé periodě od konce 11. stol. až do 15. stol. v samostatné básnické skladby v antické časomíře s asonancí a později v pravidelné rýmované strofy.

Církev trpěla tyto zbožné skladby, vytryskující ze zanícených duší.

Je jisto, že to, co bylo řečeno o ceně rýmovaných oficií, platí také o tropech. Některé z nich jsou umělecky velmi cenné, některé ubohé skladbičky. Ale o všech možno říci, že se v nich projevuje svaté nadšení, naivní zbožnost, ba často i hluboká kontemplace. Jako jazykové starožitnosti mají cenu nejen pro historika a hymnologa, ale jsou i historickými dokumenty ducha umělecky tvořícího. Zračí se v nich zvyky a obyčeje života středověkého, zejména řeholního.

IX.

LITURGICKÉ ÚKONY: STÁNÍ, KLEČENÍ A SEZENÍ PŘI OFICIU

STÁNÍ

Při liturgické modlitbě se stojí nebo klečí; tak se modlilo lidstvo již v době předkřesťanské a tak se modlí i Církev od nejstarších dob. Stojíme-li při modlitbě, dáváme tím výraz a projev úcty před Bohem, poněvadž s ním jakožto nejvyšším Pánem mluvíme. Toto držení těla je nutné zvláště pro toho, který jest určen, aby byl prostředníkem mezi Bohem a lidmi.

Sám Spasitel praví: »A když stojíte a modlíte se« (Marek 11, 25). Cyprián pak vykládá: »Quando stamus ad orationem, cogitemus nos sub conspectu Dei stare« (De Dom. orat. c. 31). Sv. Jan Chrysostomus vysvětluje toto držení těla: »Kněz neseď, nýbrž stojí; stání jest znamení liturgické činnosti.« (Hom. 18. in Hebr. n. 1.) Proto nejen při liturgické oběti předpisuje Církev, aby kněz a všichni příslušující stáli, ale také při konání oficia jest předepsáno státi při některých jeho částech. Dlouho však předepsáno bylo stání při antifonálně přednášeném zpěvu žalmů. Podle řehole Chrodegangovy zakazuje synoda v Cáchách (816) kanovníkům používati holí k opírání se: »Religiosissime in choro standum et psallendum«; výjimka povolena byla jen nemocným a slabým. Petr Dam. († 1072) kárá kanovníky v Besançonu, protože seděli při hodinkách, zatím co se prokazuje čest světským knížatům a sami andělé v nebi stojí před Boží velebností. V přísnějších rádech jest ještě dnes předepsáno stání při psalmodii.

KLEČENÍ

Klečení při modlitbě odpovídá významu modlitby; je to symbol ponížení se před Bohem a zároveň výraz vyznání hříšnosti. Klečíme při zvlášť vroucí modlitbě, dále uctivajíce Krista svátostného, po př. při modlitbě k Matce Boží.

Již od počátku křesťanství bylo klečení obvyklým držením těla při modlitbě. Věřící následovali příkladu samotného Spasitele, o němž sv. Lukáš (kap. 22, 41) praví, že se modlil na kolenou. Věřící klečeli nejen při soukromé modlitbě, nýbrž i při jednotlivých liturgických modlitbách. Sv. Isidor ze Sevilly praví: »Inflexio genuum poenitentiae et luctus indicium est« (De eccl. off. I., 33). Proto jest přede-

psáno klečení v liturgii, kde se o to jedná, aby vyjádřen byl kající ráz modlitby, dále v určité doby a příležitosti. Děje se tak při *Preces feriales*, při recitování kajících žalmů, zvláště však při žalmu *Miserere* po jednotlivých horách v posledních třech dnech Svatého týdne.

Pokleknutím se dostává modlitbě zvláštního úpěnlivého rázu; proto jest předepsáno pokleknutí při první strofě hymnu *Veni, Creator Spiritus*; dále při slovech *Te ergo quaesumus etc.* v hymnu *Te Deum*. Dále kleká se při strofě *O crux ave spes unica* v hymnu *Vexilla Regis prodeunt*. Jako projev vroucí prosby k Matce Boží jeví se pokleknutí při první strofě hymnu *Ave Maris Stella* a při mariánských antifonách na konci officia. Konečně klečí se při strofě *Tantum ergo Sacramentum* v officiu Božího Těla, koná-li se před vystavenou Nejsvětější Svátostí.

Modliti se ve stoje v neděli a v době velikonoční je prastarým obyčejem, který připomíná již Tertullian (*De oratione* c. 23). Tentýž církevní spisovatel uvádí obyčej modliti se v kleče ve dnech postních a stationálních, poněvadž se jedná nejen o modlitbu, nýbrž o odprošování a dostiučinění. Podle sv. Basila má býti přímé držení těla při modlitbě nedělní a v dobu velikonoční (Pentekoste) připomínkou křesťanům, že jejich pravá vlast je nahoře, kde z mrtvých vstalý Spasitel trůní na pravici Boží (Kol. 3, 1). Již koncil nicejský (325) dal tomuto prastarému obyčeji zákonnou formu. I dnes zpravidla dává se výraz tomuto pravidlu v liturgii, třebaž ne v té míře jako ve starých dobách. Neříkají se proto nikdy o nedělích a v době velikonoční *Preces feriales*, které se vždy konají v kleče. Podobně i závěrečné antifony mariánské o nedělích a po celou dobu velikonoční *Regina coeli* se říkají vždy ve stoje.

SEZENÍ

Vzhledem k lidské slabosti zakořenilo se sezení při některých úkonech liturgických. V officiu se tak děje při lekcích, které kdysi byly velmi dlouhé. Při psalmodii se stálo až do 11. stol.; poněvadž tento způsob vyžadoval veliké námahy, užíváno zejména holí jako opor, aby stání při recitaci zejména dlouhého feriálního officia se dvanácti, po př. osmnácti žalmy nebylo tak obtížné. O. Rom. II. n. 8. předpisuje: »*Baculi omnium deponuntur de manibus*« (při evangeliu). Jiné úkony, jako prostrace, pozdvížení očí, líbání ruky nepřichází při recitaci officia.

B. VÝKLAD JEDNOTLIVÝCH
HODINEK
ŘÍMSKÉHO BREVIÁŘE

I.

MATUTINUM

NÁZEV

Nejstarší název tohoto oficia je *vigiliae*, jak se ještě dnes nazývá v cisterciáckém breviáři. Jiný název je *officium nocturnale* nebo *nocturnum*, nejmladší pak *matutinum*. Jméno ukazuje, že toto officium je noční modlitba, která se má konati v noční době, jak rubriky dnešního breviáře dosud praví: »Hac nocte ponuntur lectiones de libro...« Matutinum je noční oficiální modlitba Církve; neboť nejen v době denní, ale i v noci chválí Církev svého Pána; tím spíše však má chválit Církev Boha v noční době, poněvadž svět spí a Boha chválit nemůže, ba co horšího, noc jest pláštěm nejrůznějších hříchů; proto od nejstarších dob Církve právě v noční době konala nejdelší modlitby a matutinum je svým dějinným vývojem nejstarší církevní hora. Vigilie se konaly pravidelně již v 4. stol. Sv. Basil praví: »Povinnosti modlit se o půlnoci naučili nás Pavel a Silas, jak praví Skutky apošt. (16, 25) a žalmista (128, 62): „O půlnoci vstávám, abych tě chválil“ (Reg. fus. tract. c. 37).« Sv. Athanáš nazývá v knize »De virginitate« vigilií půlnoční modlitbou (μεσονύκτιον). Podle sv. Jana Zlat. dleli věřící od půlnoci do rána na modlitbách. V řeholi sv. Benedikta počínalo noční shromáždění o osmé hodině noční, t. j. v době aequinoctia (jarní a podzimní) o 2. hod. ranní, v létě dříve, v zimě později, kdy noční hodiny byly delší nežli v letní době. Liber diurnus (III. 7.) ze 7. stol. předpisuje suburbikánním biskupům v přísaze, kterou skládali před svým svěcením, že budou se svým klerem »a primo gallo usque mane« slaviti vigilie. Tyto vigilie byly posunovány v pozdějších staletích k ránu, takže pak název matutinum odpovídal době, kdy se vigilie konaly, původně však název Matutinum, resp. Matutinae laudes znamenaly dnešní Laudes. Jestliže římské Ordines z 8.—9. stol. (Ordo rom. I. 29, 33, 36) předpisují, aby se aspoň officium posledních tří dnů Sv. týdnu konalo o půlnoci, jeví se tu snaha aspoň v tuto dobu udržeti starobylý zvyk konání nočního oficia. Podle Ordo rom. XI. začínalo v Římě ještě v 12. stol. noční officium velkých svátků o půlnoci. Ve Francii (v Paříži a Autunu) se konaly vigilie ještě v 13. stol. o půlnoci a pařížští kanovníci zachovávali tento zvyk ještě v 17. stol.

Nejen že se matutinum posunovalo k ránu, ale také se dělo i obráceně: začalo se s *anticipací*, t. j. večer. Jak Amalar (De ord. antiph. 28) praví, zvykem sv. Matky Církve je konati o nejslavnějších svátcích svatých dvě noční officia (vigilie), první se zpívá na počátku noci, druhé uprostřed a trvá až do rána. Podle Jana Beletha (theolog na pařížské univ. v 12. stol.) v jeho Rationale divinorum officiorum (Expl.

div. off. c. 20) matutinum začínalo v některých dnech v tu hodinu, kdy lidé byli v prvním spánku »tametsi aliquando tempestivius«, jinak »circa diei crepusculum«.

Ve 14. stol. bylo anticipování známo již v Římě, neboť Ordo rom. XIV. předpisuje, aby se officium sv. tridua konalo večer (de sero). Caeremoniale episcoporum, které podává římskou praksi 16. stol., udává pro tyto tři dny Sv. týdnu přesnější údaj: »hora vigesima prima vel circa« (podle staroitalského počítání 4.—5. hodina odpolední). V Německu v Ingolstadt konali noční officium (Matutinum) od středy Sv. týdne do Narození Panny Marie před večerem o 5.—6. hodině, jinak o 3.—4. hodině odpolední (Pfarrbuch dra Ecka). V některých řeholích se prastarý zvyk zachovává, u světského kleru, vázaného chorem, jest však anticipace dovolena; jen o vigilií Narození Páně má se matutinum konati před půlnocí. Nynější církevní praxe dovoluje anticipovat matutinum již v prvních hodinách odpoledních, v některých případech již v 1 hodině odpoledne, což znamená sice ulehčení, ale mizí tím význam matutina jako noční modlitby Církve. V direktářích jest udána hodina, kdy je anticipace v choru dovolena.

VÝSTAVBA MATUTINA

Obyčej předesílali určité modlitby před zahájením církevních hodinek je velmi starý. Již Písmo sv. napomíná: »Dříve nežli se modlíš, připrav se k tomu a nebuď jako člověk, který Boha pokouší« (Eccl. 18, 23). V středověkých klášteřích, zvláště v těch, které se připojily k reformě kláštera z Cluny, předcházela matutinu dlouhá příprava, která byla delší nežli matutinum samo; byloť pravidlem modliti se úvodem patnáct graduálních žalmů; k nim se často připojovaly žalmy 134—150, takže před matutinem se mniši pomodlili třicet žalmů (Albers II., 91). Těchto třicet žalmů modlili se mniši pravidelně o obyčejných feriích, v době od Všech svatých do velikonoc; o vánocích a velikonocích pouze patnáct graduálních žalmů. Před žalmy byla trojí modlitba (trina oratio, trinae orationes) k třem božským Osobám; podobně se konaly i po kompletáři. Podle Duranda se tato trojí modlitba konala i ve světských chrámech a udržela se pak po celý středověk. Podle Statut Benedikta z Aniane († 821) byli mniši povinni navštívit před matutinem jednotlivé oltáře v chrámě a tam vykonat modlitbu; tento obyčej byl i ve světských chrámech; Durandus (V. c. 3), vykládaje význam Invitoria, praví, že invitatorium volá bratry, modlíci se u jednotlivých oltářů, aby se odebrali do choru. Podle Ordo rom. XI. (n. 40) podobný obřad byl i u sv. Petra v Římě, kde se konala před matutinem přípravná pobožnost, složená z tří žalmů, tří lekcí a Te Deum. Po skončení tohoto antematutina okuřoval papež několik oltářů, načež začal vlastní matutinum slovy: »Domine, labia mea aperies.«

ÚVODNÍ MODLITBA »APERI, DOMINE«

V dnešním breviáři začíná matutinum úvodní modlitbou »Aperi, Domine«: »Otevři, Pane, ústa má, aby dobrořečila Tvému svatému jménu; očisti také srdce mé od všech marných, převrácených a cizích myšlenek: osvět' rozum můj, rozněť cit, abych hodně, pozorně a zbožně mohl konati toto oficium a zasloužil si vyslyšení před Tvou božskou velebností. Amen. Pane, ve spojení s oním božským úmyslem, s kterým jsi sám na zemi chválu Bohu vzdával, konám Tobě tyto hodinky.«

Tato modlitba, známá již v 11. stol. jako modlitba před *Te igitur* (Leroquais I. 158.), vyjadřuje již v prvních slovech nejvyšší účel každé modlitby: chváliti Boha. To se však může státi jen tehdy, působí-li v duši milost Boží, o kterou prosíme. Chvála Boží, která jest obsažena v žalmech a jimi se nejkrásnějším způsobem projevuje v oficiu, jest důstojná Boha i člověka jen tehdy, pojí-li se duch a srdce se slovy modlitby; proto na počátku oficia vroucně prosíme, abychom byli chráněni ode všech marných, převrácených a škodlivých myšlenek, aby rozum byl osvěcen a srdce rozníceno. A jak modlitba samotného Spasitele obsahovala nejvyšší zájem jeho Církve, spásu duší, tak i kněz, modlící se hodinky, má obnovovati úmysl: přinášet oběť modlitby — a tou jest oficium — za Církev, za sebe a za všechny, kteří se do jeho modliteb poručili.

PATER, AVE, CREDO

Po modlitbě *Aperi* modlí se *Pater*, *Ave*, *Credo*; tyto tři modlitby se konají také před primou, před ostatními hodinkami se *Credo* nemodlí. Modlitby se říkají *tiše* za účelem sebrání mysli v tom duchu, který má pronikati to, co se hlasitě recituje. V první modlitbě *Pater noster* jsou obsaženy prosby za všechny lidské záležitosti; v druhé modlitbě *Ave Maria* Církve se poroučí mocné ochraně Rodičky Boží; třetí modlitbu *Credo* nazývá sv. Augustin pramenem víry (*Sermo* 115, 1.). Vyznání apoštolské víry se říká proto, aby oficium bylo proniknuto duchem víry, a takto proniknuté víru sililo, jak praví sv. Augustin: »Z víry pramení modlitba, a modlitba, která vytryskuje z víry, dodává víře pevnosti« (*Sermo* 115.).

Pokud se historického vývoje týče, jsou modlitby *Pater* a *Credo* obsaženy v *Plerophoriích* biskupa Jana z Maiomy kolem r. 515. V západní liturgii po prvé je nařizuje Benedikt z Aniane († 821). Ale poněvadž se nacházejí ve všech psalteriích z 8. a 9. stol., je pravděpodobné, že se recitovaly na tomto místě před 8. stol. *Ave Maria* se připojuje ve 14. a 15. stol.; kuriální breviář v Paříži, vydaný r. 1519, obsahuje již *Ave Maria*. Také breviář Quiñonův má *Ave Maria* na počátku všech hor. *Ave Maria* všeobecně před horami zavedl Pius V.*)

*) Paderbornský breviář z r. 1513 má jako úvodní přípravu matutina tyto modlitby: »Ita incipientur hore in privato tam de sanctis tam de tempore. Ad matutinas. Pater noster. Ave Maria. Christe audi nos. Salvator mundi. Adiuva nos. Seu alio quocumque placuerit modo. Dummodo tamen Pater noster et Ave Maria cum sequenti versu dicantur. Versiculus. In Matutinis, Domine, meditabor in te. Quia fuisti adiutor meus. Deinde elevata voce dicitur. Domine labia mea« (Fol. II).

DOMINE, LABIA MEA APERIES

Tato slova pronesl David, vzývaje důvěrně Hospodina, aby mu odpustil hříchy, a tak mu poskytl možnost k chválení. Zvyk recitovati tento verš lze vysvětliti z klášterních obyčejů, kde po kompletáři bylo nařízeno nej přísnější mlčení; právě teď na počátku noční modlitby má Hospodin sám rty otevřítí. Ostatně tento verš jest ještě v židovské bohoslužbě, na př. před modlitbou Musaf, t. j. před požehnáním při novoluní pro všední dny a sobotu, před modlitbou Musaf o třech Řegálím a před modlitbou na den Smíření. Při tomto verši se dělá křížek na rty, symbolický význam tohoto úkonu je jasný. Úvodní verš po prvé uvádí řehole sv. Benedikta (cap. 9.). Má se třikrát opakovati, po něm následuje žalm 3. s Gloria Patri.

DEUS, IN ADIUTORIUM MEUM INTENDE, GLORIA PATRI

Tento verš požíval veliké úcty již u starých asketů a mnichů, jak je vidět z Kassianových Collationes. Sv. Benedikt, proniknutý hlubokou vírou, že jest nutno vyprositi si ke každému dílu pomoc boží, nařizuje jeho recitování před každou horou. Věřící člověk vidí, jak sám je ubohý, nehodný a hříšný; a poněvadž chválit Boha patří mezi nejvznešenější, ale i nejtěžší úkony pro slabost a nepozornost, je tedy potřebí i před modlitbou chvály, jakou jest officium, vyprositi si Boží požehnání. Při slovech Deus, in adiutorium recitující se *žehná křížem*, neboť jedině zásluhou Krista na kříži se otevřela nebesa plná milostí. V řeholi sv. Benedikta se říká nejprve tento verš Deus in adiutorium, pak třikrát Domine, labia a žalm 3. s Gloria Patri a posléze žalm 94. V římském officiu je pořad obrácený: nejprve Domine, labia, pak Deus, in adiutorium a Gloria; toto Gloria je snad zbytek starého způsobu recitovati celý žalm 3, který se říkal directanee, t. j. společně oběma chory najednou, nikoliv střídavě.

INVITATORNÍ ŽALM 94. VENITE, EXULTEMUS DOMINO

Od dob sv. Benedikta říká se před vlastní psalmodií invitorium s žalmem 94 cum antefana (Reg. c. 9.), který má proto název invitatorní — zvoucí k modlitbě. V kázání na Zvěstování Panny Marie (5.—6. st.), připisovaném nepřávem sv. Athanáši, mluví se o tom, že se křesťané před modlitbou vzájemně vzývali: »Pojďme, klaňme se a padejme před Kristem, naším Králem« (P. L. 28, 930). V matutinu sv. tridua tento verš není, poněvadž nebyl v nejstarších textech římských, taktéž na svátek Zjevení Páně se neříká, poněvadž je obsažen v III. nokt., ale říká se v oktávě po všechny dny; v III. nokt. je žalm 86 Fundamenta ejus.

Žalm 94 je v liturgii oficia jediný, který se zpívá, po případě recituje responsorně; je to zbytek starobylého způsobu zpívání žalmů zvaných psalmi responsorii. Zpěvák zpívá refrén, t. j. invitorium, jemuž nejstarší franský vykladač řehole, známý pode jménem Magister anonymus, dává název »responsorium orationis«. Invitorium není antifona, nýbrž acrostichion, a chor opakuje tento refrén unisono, sólista pak sám zpívá žalm 94, při čemž chor opakuje střídavě jednou celý refrén, po druhé polovinu. Invitorium obsahuje různé motivy, odpovídající liturgii svátku.

V tom ohledu panovala dříve daleko větší rozmanitost než dnes. Breviář Eichstädt-ský z r. 1589 obsahuje mimo obyčejná invitatoria, obsažená ještě v dnešním oficiu, na třicet jiných invitatorií, často velmi obsáhlých.

Invitorium o obyčejných feriích a v době od Septuagesimy jest vyňato ze samot-ného žalmu; je to motiv, který často ovládá nejen nokturna, nýbrž celé oficium, na př. Jubilemus Deo, salutari nostri, Deum magnum Dominum, venite, adoremus atd.

Liturgický význam žalmu 94 jakožto invitatoriálního je velký; v něm jest obsažen motiv, jenž proniká celé oficium. Bůh jest Pánem a Tvůrcem všehomíra, v jeho ruce jest země, hory, moře, všechno, co Jeho ruka vytvořila. Jako byl Pánem a Pastýřem starozákonního lidu (oves pascuae ejus), je i Pánem a Pastýřem Svě Církve. A voláme nejen venite adoremus, ale i ploremus coram Domino, nechť to jsou slzy lítosti z lásky, protože život těch, jichž úkolem jest velebiti Boha, Stvořitele, Spasitele, Pána a Pastýře, tak málo odpovídá té lásce.

HYMNUS

Ihned po invitatoriu se zpívá nebo recituje hymnus. O dějinách hymnu mluvíme na zvláštním místě. Zde však je nutné dotknouti se otázky, od kdy se hymnus v ma-tutinu recituje. V západní liturgii je to Milán, kde působením sv. Ambrože byly hymny zpívány v oficiu »Hoc tempore primum antiphonae, hymni ac vigiliae in ecclesia Mediolanensi celebrari coeperunt« (Vita Sti Ambrosii, P. L. 14, 31).

Zatím co se v západní Církvi staly hymny součástí officia, tedy i vigilií, v samot-ném Římě tuto součást netvořily ani v 8.—9. stol., ač v benediktinském oficiu sv. Benedikt hymny předepsal (kap. 9.) a nařídil, aby se v každé hoře zpíval hymnus Ambrosianus. Jako v Římě, tak i ve Španělsku se jevil odpor vůči hymnům. R. 563 koncil v Braze je zakázal; zato II. koncil v Tours se vyslovil pro ně. Odmítavé stanovisko vůči nim zavrhl španělský IV. koncil v Toledu. Ve Francii hymny na čas vlivem postupující římské liturgie zmizely z officia, neboť podle Amalara franské oficium jich na počátku 9. stol. nemělo. Ale to netrvalo dlouho a v polovině 9. stol. se zpívají hymny v oficiu nejen ve Francii, ale i v celé západní Církvi, jak praví Rabanus Maurus. V Římě byly některé hymny zpívány teprve v 12. stol. a Breviaria secundum Consuetudinem Romanae Curiae z 13. a 14. stol. mají již hymny pro každou horu i matutinum.

Cod. Vatic. Reg. XI. obsahuje v nočním oficiu feriálním tyto hymny:

Feria II. Splendor paternae gloriae.

Feria III. Aeterne lucis conditor.

Feria IV. Fulgentis auctor aetheris, nebo Deus aeterni luminis.

Feria V. Christe, rex coeli.

Feria VI. Dies luci redita.

V Codices ze St. Paul a St. Gallen se objevují tyto hymny:

Feria II. ad Vigiliis: Somno reffectis artubus.

Feria III. ad Vigiliis: Consors paterni luminis atd., jak má breviář Pia V.

Význam hymnu v oficiu je veliký, jím se nejen zpestřuje krása officia, ale on je

i slavnostním projevem chvály a oslavy Boží. V matutinu je hymnus položen v čelo officia; v invitatoriu je obsažena výzva k Boží oslavě; této výzvě odpovídá hymnus, který jest projevem radostné oslavy; Durandus praví: »Audivit et laetata est Sion« (Žalm 96, 8). Charakteristické jsou hymny nedělního a feriálního officia, jejichž myšlenky narážejí na *noční* dobu, v níž se officium koná. Fysická noc připomíná morální noc hříchu, v které chce Kristus působiti paprsky Své milosti, abychom vešli do života světla a došli jednou tam, kde již noci není.

V ostatních hymnech temporálu se zračí celý církevní rok; hymny oslavují narození Páně, jeho utrpení, zmrtvýchvstání (hymni temporis Paschalis), seslání Ducha Svatého, oslavu Božího Těla atd.

PSALMODIE

Po hymnu následuje psalmodie, t. j. žalmy s příslušnými antifonami. Poněvadž po určitém počtu jich následuje přerušení, čtou se totiž lekce, vznikají oddíly matutina. Je-li psalmodie dvakrát přerušena, vznikají tři nokturna, následuje-li čtení po žalmech bez přerušení, je pouze jedno nokturnum.

Počet žalmů v matutinu starověkém a raného středověku byl velmi rozmanitý. Podle Kassiana (De instit. coen. II., 2) kolísal počet žalmů mimo Egypt mezi 18, 20, 30 i více, podle obyčejů, zavedených v jednotlivých zemích. II. koncil v Tours (r. 567) stanovil počet žalmů v létě na 12, v zimě na 30, na podzim 18—24 žalmů. Sv. Kolumbán určuje ve své řeholi pro dlouhé noci větší počet žalmů (36), pro letní méně (12). Bdělo-li se celou noc, recitovalo se až 75 žalmů. Řehole Chrodegangova ponechávala na vůli představeného stanovit počet žalmů; o nedělích a svátcích se recitovalo 40—50 žalmů. Veliká libovůle panovala podle Amalara (De ord. antiph. c. 4.) v Římě, kde se mniši modlili až do ranního svítání, a přece se nemohli přemodlit všechny žalmy. Ani sv. Benedikt netrvá na počtu 12 žalmů a dovoluje, aby představený dával recitovati počet žalmů podle libosti; nechť však hledí k tomu, aby každý týden Psalterium ex integro, numero centum quinquaginta recitatur (Cap. 18).

Přes kolísavý počet žalmů udržuje se přece počet dvanácti žalmů matutinální psalmodie jakožto prastaré dědictví po egyptských mniších. Podle Kassiana se modlili mniši egyptští a thebaidští v nešporách a vigilií po 12 žalmech, a to na rozkaz samotného anděla. »V prvních křesťanských dobách,« tak píše Kassian, »kdy bylo ještě málo mnichů, totiž těch, kteří přijali způsob života od sv. Marka, ctihodní Otcové navrhovali pro noční vigilií 50, 60 až i více žalmů. Dříve však, než se dohodli, přišla hodina nešpor. Tu se objevil v shromáždění anděl a sám předzpěvoval 11 žalmů, dvanáctý pak žalm dal skrze Alleluja responsorně zpívati; načež zmizel. Z toho poznali Otcové, že se mají modliti dvanáct žalmů a nikoliv více.«

V nedělním matutinu benediktinského officia jest dvakrát po šesti žalmech I. a II. nokt. a aby počet 12 nebyl překročen, jsou v III. nokt. tři starozákonní kantika. Ve všední dny jak v bened., tak řím. officiu bylo dvanáct žalmů, kdežto v řím. officiu v nedělním I. nokt. 12 žalmů, v II. a III. nokt. po třech, tedy osmnáct žalmů, a to

již v době Amalarově. O svátcích svatých bylo v každém nokturnu po třech žalmech, takže celé matutinum mělo devět žalmů. Reforma Pia X. odstranila počet 18 nedělních a 12 feriálních žalmů a zavedla pro každé matutinální officium devět žalmů.

Žalmy v nokturnech jdou po sobě tak, jak jsou v žaltáři; nového psalteria Pia X. se užívá s určitými výjimkami i o svátcích svatých, kdy jsou žalmy buď vlastní nebo z Commune sanctorum.

MATUTINÁLNÍ ŽALMY PŘED REFORMOU PIA X. R. 1911

Den	Počet žalmů	Počet veršů	Číslo žalmu v žaltáři												Vynechané žalmy
Neděle s 3 nokturny a 18 žalmy	I. n. 12 II. n. 3 III. n. 3	269	1	2	3	6	7	8	9	10	11	12	13	14	4 a 5 21, 22, 23
			15	16	17										
			18	19	20										
Pondělí	12	254	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	24 a 25
Úterý	12	207	38	39	40	41	43	44	45	46	47	48	49	51	42
Středa	12	193	52	54	55	56	57	58	59	60	61	63	65	67	53, 62, 64 a 66
Čtvrtek	12	301	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	
Pátek	12	208	80	81	82	83	84	85	86	87	88	93	95	96	89, 90, 91, 92, 94
Sobota	12	298 nebo 309	97	98	99 nebo 91*)	100	101	102	103	104	105	106	107	109	

MATUTINÁLNÍ ŽALMY PO R. 1911

Den	Počet žalmů	Počet veršů	Číslo žalmů v žaltáři									Vypuštěné žalmy
			I. nokt.			II. nokt.			III. nokt.			
Neděle	6—9 **)	87	1	2	3	8	9 _I	9 _{II}	9 _{III}	9 _{IV}	10	4, 5, 6, 7, 11, 12
Pondělí	7—9	124	13	14	16	17 _I	17 _{II}	17 _{III}	19	20	29	15, 18, 21—28 incl.
Úterý	4—9	114	34 _I	34 _{II}	34 _{III}	36 _I	36 _{II}	36 _{III}	31 _I	37 _{II}	38	30, 31, 32, 33 a 35
Středa	6—9	109	44 _I	44 _{II}	45	47	48 _I	48 _{II}	49 _I	49 _{II}	50 ***)	39, 40, 41, 42, 43, 46
Čtvrtek	4—9	110	61	65 _I	65 _{II}	67 _I	67 _{II}	67 _{III}	68 _I	68 _{II}	68 _{III}	51—60 incl., 62, 63, 64 a 66
Pátek	4—9	125	77 _I	77 _{II}	77 _{III}	77 _{IV}	77 _V	77 _{VI}	78	80	82	69—76 incl., 79, 81
Sobota	3—9	133	104 _I	104 _{II}	104 _{III}	105 _I	105 _{II}	105 _{III}	106 _I	106 _{II}	106 _{III}	83—103 incl., 107, 108

*) Žalm 99 se vynechával, a místo něho se bral žalm 91 v sobotním officiu Panny Marie.

***) První číslo na př. 6 udává počet celých žalmů, druhé číslo 9 počet žalmů v matutinu.

****) Recituje-li se žalm 50 ve středních chválách (schema II.). je rozdělen žalm 49 na tři oddíly.

ZALMY DE COMMUNE SANCTORUM

Commune	Počet veršů	Číslo žalmů v žaltáři		
		I. nokt.	II. nokt.	III. nokt.
Apostolorum et Evang.	118	18, 33, 44	46, 60, 63	47, 96, 97
Unius martyris. Confessorum	90	1, 2, 3	4, 5, 8	10, 14, 20
Plurimorum Martyrum	111	1, 2, 3	14, 15, 23	32, 33, 45
Virginum, non Virginum, Sanctarum feminarum	125	8, 18, 23	44, 45, 47	95, 96, 97

Matutinální žalmy jsou nyní všechny antifonované; ve feriálním oficiu velikonoční doby jsou pod jednou antifonou, kterou tvoří na počátku psalmodie jedno alleluja, na konci tři alleluja, v nedělním oficiu velikonočním je jedna antifona pro každé nokturnum.

Za Amalara bylo 12 žalmů feriálního officia a I. nokt. nedělního bez antifony a vždycky po čtyřech žalmech Gloria Patri («Sequuntur duodecim psalmi sine antiphona, cum tribus glorificationibus sanctae Trinitatis per ternas divisiones quatuor psalmodiarum»); žalmy II. nokt. byly antifonované a III. nokt. allelujatisované, t. j. měly alleluja za antifonou («Sequuntur tres psalmi cum antiphona... tres novissimi psalmi cum alleluia.» (De eccl. off. IV., 9.)

LEKCE

1. ÚVODNÍ ČÁSTI.

a) versus, b) Pater noster, c) absolutio a benedictio, d) lectio.

a) V e r s u s

Význam versiklu (verše), o němž se již zmiňuje sv. Benedikt (Reg. c. 9) spočívá v tom, že tvoří přechod od psalmodie k čtení. Již středověcí liturgisté praví, že versikl oznamuje změnu v oficiu. K tomu účelu budí versikl znovu pozornost. Amalar (De ord. antiph. c. 1) praví: »Versus dicitur ille cantus, per quem revertitur intentio mentis in aliam intentionem; disponens iter mentis de uno affectu ad alterum.« Z tohoto důvodu lze vysvětliti zvyk, jak praví Amalar, že se obraceli tváří k oltáři ti, kteří zpívali versus. Durandus (V. c. 1) míní, že se verš zpívá proto, aby se ti, kdož usnuli únavou při chválení Boha a pojmání božského, probudili a svou mysl usebrali. Tomuto účelu skutečně odpovídají verše, vyjadřující v poučné a prosebné formě pravdu, která se vztahuje k dotyčné hoře. Na příklad v I. nedělním nokt.: *℟.* Memor fui nocte nominis tui, Domine. *℞.* Et custodivi legem tuam. II. nokt.: *℟.* Media nocte surgebam ad confitendum tibi. *℞.* Super iudicia justificationis tuae. Verš vhodně odpovídá církevní době: verš III. nokt. neděle adv.: *℟.* Egredietur Do-

minus de loco sancto suo. R. Veniet, ut salvet populum suum. V postní době jsou verše vyňaty z žalmu 90, charakteristického pro dobu postní. Ve velikonoční době se vztahuje ke vzkříšení:

℣. Surrexit Dominus de sepulchro.

℣. Surrexit Dominus vere.

℣. Gavisí sunt discipulí visó Domino.

O svátcích apoštolů obsahuje verš krátce celý obsah světového poslání apoštolů:

℣. In omnem terram exivit sonus eorum.

R. Et in fines orbis terrae verba eorum.

O mariánských svátcích se opěvuje zvolení Marie za Matku Boží:

℣. Elegit eam Deus, et praelegit eam.

R. In tabernaculo suo habitare fecit eam.

b) Pater noster

Pater noster po verši je novějšího původu; sv. Benedikt se o něm nezmiňuje a v cisterciáckém breviáři není. Za Amalarových časů (De ordine antiph. prol.) byl pouze ve Francii, nikoliv v Římě, kde versus tvořil přímý přechod k lekcím. V oficiu za zemřelé a sv. tridua nebyl velmi dlouho.

Sikard z Cremony hledá souvislost této modlitby s tímto čtením: »Modlitba Páně se říká proto, aby se zahnilo d'ábelské pokušení; pozoruje-li totiž d'ábel, že máme čísti něco, co slouží k mravnímu poučení a podává zprávu o vítězstvích světců nad d'áblem, činí nám usilovně se všech stran úklady. Modlíme se Otče náš, aby (Bůh) otevřel naše srdce ve Svém zákoně a ve Svých přikázáních« (II. Makk. 1, 4).

Tato modlitba potichu recitovaná slouží k sebrání mysli. Nesmíme zapomenouti ani na praktický význam, který zde je očividný: žalmy se čtly z žaltáře, kdežto lekce z lekcionáře, přechod vyžadoval přece jen nějakou chvíli, která jest vyplněna modlitbou Pater noster.

c) Absoluce a benedikce

Aby čtení přineslo co nejvíce duchovního užitku, vedoucí choru uděluje po předcházející absoluci požehnání. Název absoluce pochází od prosby za odpuštění hříchů, projevené ve formě absoluční, rozhřešené. Někteří se však domnívají, že absolutio, jak naznačuje slovo — závěr — je jakýmsi rozšířením modlitby Pater noster jako ve mši sv. embolismus, po případě absolutio psalmodiae — závěr zpěvu žalmů. Pravděpodobnější je význam slova rozhřešení, jak naznačuje text: A vinculis peccatorum, nebo Precibus et meritis beatae Mariae semper Virginis v sobotním mariánském oficiu. Svým původem je absoluce mladší než versus; sv. Benedikt se o ní nezmiňuje; není také v cisterciáckém breviáři. Zdá se, že ani Durandus v 13. stol. ji neznal, přesto však Amalar praví: Zatím co se v Galii říká na ukončení nokturna Pater noster, v Římě se říká jakési kapitulum, na př. Intercedente beato principe Apostolorum Petro, salvet et custodiat nos Dominus (De ordine ant. Prol.).

Zato benedikce jest daleko staršího původu; sv. Benedikt ve své řeholi (cap. 9)

nařizuje: »Dicto versu benedicat abbas; benedicente abbate legantur vicissim a fratribus lectiones.« Klerik, který má čísti lekce, vyžádá si požehnání slovy *Benedic, Pater*, z čehož se později vyvinulo *Iube, domne, benedicere*, načež opat nebo vedoucí choru pronáší požehnání. Tento zvyk panoval již ve 4. stol. Grancolas (*Comm. hist. lib. 1*), ličící z řečí sv. Efrema orientální zvyky, praví, že se říkalo: *Benedic Pater*, nebo *Iube*, t. j. *dignare, benedicere*. Gregorius Turon., *De Miraculis Sti Martini*, lib. I. říká: *Iubeat Dominus lectori lectionem (indicare) legere*.

V komentáři opata Smaragda (kolem r. 820) k řeholi sv. Benedikta se praví: »Post versum a cantante dictum dicat Abbas: *Precibus omnium Sanctorum salvet et custodiat nos Dominus; vel aliam huiusmodi benedictionem . . . et legantur*« (*P. L. 102, 831*). Je to důkaz, že absoluce i benedikce byla obsažena v jedné modlitbě. V *Rituale Ecclesiae Dunelmensis*, která obsahuje fragmenty římské liturgie ze 7.—9. stol., jsou pro jednotlivé svátky a sváteční doby obsaženy různé benedikční formule, na př. »*Deus Dei Filius, qui hodierna die de Virgine nasci dignatus est, misereatur nostri*« a pod., o velikonocích »*Christus Dei Filius ab aeterna morte resuscitare dignetur*«.

V starém Kodexu burgundské knihovny v Bruselu (č. 2030), a to v rukopisném lekcionáři z 13.—14. stol., jest obsažena absoluce: *Exaudi, Domine Jesu Christe, preces servorum tuorum et miserere nobis, qui . . . jako Oratio super Evangelium v III. nokt., načež následuje benedikce po slovech Iube, domne, benedicere první požehnání: Intellectum sancti Evangelii aperiat nos gratia Spiritus Sancti; k druhé lekci: Ad gaudia Paradisi perducatur nos misericordia Christi; k třetí: Ad societatem civium supernorum perducatur nos rex Angelorum. Pak rubrika: Et quando plura Evangelia legenda sunt, seq. bened.: Evangelica lectio etc., Per evangelica dicta deleantur . . . jako dnes. Benedikce prvního nokturna, které platily zároveň pro feria II., IV. a VI., jsou tytéž jako dnes v prvním nokturnu římského breviáře. V zmíněném Kodexu jsou pro II. nokt. a zároveň pro fer. III., V. a Sabbato tyto benedikce: 1. Sancta Trinitas et inseparabilis Unitas nos protegat et benedicat. Amen. 2. Deus misereatur nostri et benedicat nobis. Amen. 3. Ille nos benedicat, qui sine fine vivit et regnat.*

O svátcích svatých jsou benedikce jiné. V Kodexu knihovny kláštera v Einsiedeln z konce 11. nebo počátku 12. stol. jsou benedikce měnící se podle povahy svátku: »*Meritis et intercessionibus beatae Mariae semper Virginis omniumque sanctarum Virginum in suo sancto servitio confortet nos omnipotens Dominus. — Per suffragia beati Archangeli Michaelis omniumque coelestium virtutum ad vitam aeternam perducatur nos omnipotens Dominus. — Precibus et meritis beatorum Apostolorum, Martyrum, Confessorum, Virginum atque omnium Sanctorum suorum, ab omni malo eripiat nos omnipotens Dominus*« atd.

V těchto benedikcích panovala v středověku veliká rozmanitost. V cisterciáckém breviáři jsou pro officium XII lectionum v I. nokt.: 1. *Benedictione perpetua . . . 2. Unigenitus Dei . . . 3. Spiritus Sancti gratia . . . 4. In unitate sancti Spiritus, benedicat nos Pater et Filius. Amen. Ve II. nokt.: 5. Benedicat nos Deus Pater, et custodiat semper. Amen. 6. Sapientia Dei Patris nos coelestibus instruat disciplinis. Amen. 7. Ignem sui amoris . . . 8. Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos*

Deus. Amen. III. nokt.: 9. Evangelica lectio . . . 10. Ille nos benedicat . . . 11. Ad gaudia paradisi perducatur nos misericordia Jesu Christi. 12. Ad societatem . . .

O mariánských svátcích má tento breviář benedikce: I. nokt.: 1. Perpetua benedictione benedicat nos Jesus Filius Mariae. 2. Deleat nostra crimina, qui natus est de Virgine Maria. 3. Sancta Dei Genitrix sit nobis auxiliatrix. 4. Alma Virgo Virginum intercedat pro nobis ad Dominum. II. nokt.: 5. Oret voce pia pro nobis Virgo Maria. 6. Jesus Mariae Filius sit nobis clemens et propitius. 7. Nos cum Prole pia benedicat Virgo Maria. 8. Maria stella maris perducatur nos ad portum salutis. III. nokt.: 9. Evangelica lectio . . . 10. Alma Pia Mater pro nobis iugiter oret. 11. Ab omni hoste maligno eripiat nos Dei Genitrix Virgo. 12. Ad societatem . . .

Lektor si vyprošuje požehnání formulí: Iube, domne, benedicere. — Domnus ze středověké latiny slouží k označení pozemského pána (Domnus apostolicus, Domnus Abbas), kdežto Dominus označuje vždy Hospodina. V ženských klášteřích se říkalo Iube, domna, benedicere (Grancolas, 101). Když papež četl 9. lekci mat., pravil: Iube, Domine, benedicere, a nikdo mu neuděluje požehnání, leč Duch Svatý; proto přítomní neříkají žádné žehnací formule, nýbrž odpovídají: Amen (Ordo rom. XI., n. 9). Podle Duranda říká i biskup: Iube, Domine, benedicere a chor také odpovídá Amen anebo některý z kněží praví: Ora pro nobis, pie Pater, ad Dominum, načež biskup odpoví: Magnificate Dominum mecum. Podle Caerem. episc. (II. c. 5. n. 9) říká biskup před svou lekcí, jsa obrácen k oltáři: Iube, Domine, benedicere, načež chor odpovídá: Amen.

Při slavném matutinu vedoucí choru se obrací s hlubokým úklonem hlavy při četbě poslední lekce k »důstojnějšímu« z choru (dignior de choro), který uděluje požehnání patřičnou benedikční formulí.

Modlí-li se kněz oficiem soukromě, říká Iube, Domine, benedicere a příslušnou benedikci dává sám sobě.

d) Lekce

Při slavné bohoslužbě se četlo v choru již v prvních stoletích Pismo svaté (Starý a Nový zákon), acta Martyrum, Passiones a spisy svatých Otců. Když se noční oficiem vlivem mnichů rozšiřovalo a rozvíjelo, byl na čtení při oficiu kladen důraz ještě větší. Mniši 5. a 6. stol. podle Kassiana (Coenob. inst. II. 6—10; III. 2) měli při matutinu a nešporách všedních dnů dvě velké lekce, z nichž jedna byla ze Starého a druhá z Nového zákona. V sobotu a v neděli jakož i v době velikonoční byly obě lekce z Nového zákona; často pak, zejména v nedělních vigiliích, byly lekce tři.

Možno předpokládati, že již v té době, t. j. koncem 4. stol., se pořad lekcí oficia řídil podle mešních lekcí. Za Origena, Augustina byl už jakýsi pořad lekcí, odpovídající době církevního roku, ač v té věci byla biskupům ponechána značná libovůle. V církevních sněmech se tudíž projevovala snaha zavést jednotu, která se již dávno jevila v mešní liturgii, kde čtení bylo stanoveno kánonem. V 5. stol., kdy se ještě více rozvíjela oslava vigilií (matutina) mnišským vlivem, navrhovali kněží a biskupové galští nové řády pro mešní perikopy a čtení v oficiu. Na sklonku tohoto století se objevují už předpisy kodifikované v t. zv. předpisech připsovaných pap. Gela-

siovi I. (492—496). Tyto předpisy byly směrodatnými i sv. Benediktovi. Nejstarší pořad lekcí jest obsažen v řeholi sv. Benedikta (cap. 9, 11), kde jest stanoveno čísti o nedělích a svátcích v I. nokt. čtyři lekce ze Starého zákona, v II. nokt. také čtyři lekce ze Starého zákona anebo Sermones a homiliae Patrum (Codices autem legantur in vigiliis tam Veteris Testamenti quam Novi divinae auctoritatis: sed et expositiones earum, quae a nominatissimis Doctoribus orthodoxis et Catholicis Patribus factae sunt.). V III. nokt. čtyři lekce z apoštolských listů, Skutků nebo Zjevení. V III. nokt. po Te Deum čte opat evangelium. Ve všední dny následují po prvních šesti žalmech tři lekce ze Starého nebo Nového zákona; po dalších šesti žalmech krátké, z paměti recitované čtení z apoštolských listů, v létě pak místo tří lekcí krátké, také z paměti recitované čtení ze Starého zákona.

Římská církev za doby Amalarovy měla devět čtení o nedělích a svátcích, ve feriální dny tři lekce. Ve výběru spisů pro nokturna panovala shoda mezi benediktinským a římským oficiem dlouhou dobu a ještě dnes ve sv. Triduu se zachoval tento starý pořad: I. nokt. obsahuje čtení Starého zákona (Lamentace), II. nokt. výklad Otců (sv. Augustin) a III. nokt. listy sv. Pavla. K změně lekcí v III. nokt. došlo v 8. stol., kdy totiž po Te Deum nenásledovalo již čtení evangelia, nýbrž Te Deum se recitovalo až po lekcích. Dalším vývojem se stalo, že na místo novozákonního čtení nastoupila homilie, vykládající evangelium. Tento vývoj ukončen v 11. stol., ač ještě Ordo rom. XI. z 12. stol. uvádí přechodnou formu, když pro III. nokt. určuje: *duae lectiones de epistola, tertia de homilia*.

Původně se četla evangelijní perikopa v III. nokt. celá, ale v 10. a 11. století se čtení zkracovalo, až zavládl způsob dodnes platný: čte se začátek perikopy s uzavírací formulí: *Et reliqua*. Tento způsob lze vysvětliti z praxe: celé evangelium (perikopa) se četlo při mši, která následovala brzo po skončení nočního officia.

Jako platila zásada recitovati za týden celý žaltář (150 žalmů), tak platila zásada, že je nutno přečísti jednou za rok celé Písmo sv. Tato zásada nečinila nijakých potíží, dokud se četlo celé Písmo sv. z Kodexu po pořádku a lekce byly tudíž velmi dlouhé. Každá lekce měla 3, 5 až 6 foliových stran a přečetla se často hned v první lekci celá jedna kniha Písma sv., na př. Ruth, Baruch, malí proroci, katol. listy. Opat Jan z Gorze přečetl jednou v 3. lekci celou knihu Daniel (Acta SS. Febr. III. 710).

Délka lekcí závisela na libovůli vedoucího choru. V 10. a 11. stol. lekce se již omezují a zkracují; snaha po kratším officiu se projevuje mohutněji ve 12. a 13. stol. a tento vývoj ukončil kuriální breviář. Stalo se tak proto, aby na každý den připadalo stejné pensum modlitby a aby zejména kněží, zaměstnaní v duchovní správě, netrpěli délkou officia. Stará zásada přečíst Písmo sv. za rok není pro krátkost lekcí proveditelná, ale hledí se k tomu, aby se aspoň přečetly začátky biblických knih.

PLÁN ČETBY PÍSMÁ SVATÉHO

Písmo sv. se nečetlo, jak jest v bibli, nýbrž podle určitého plánu, odpovídajícího povaze církevní doby; tento plán, obsažený v Ordo romanus z 9. stol., byl vydán benediktinským opatem Martinem Gerbertem (Mon. vet. lit. alam. II.). Podle tohoto Ordo byl pořad lekcí u Sv. Petra v Římě tento: na jaře pět knih Mojžišových, Josue a kniha Soudců; sedm dní před Quadragesimou až po osmý den před velikonocei Isaiáš; ve sv. týdně následuje Pláč; od velikonoce do letnic apoštolské listy; v létě až do podzimu (do pol. října) knihy Králů a Paralipomenon; k prosincovým kalendám knihy Šalomounovy, Esther, Judith, knihy Makkabejské a Tobíáš. Před vánocei Isaiáš; k Zjevení Jeremiáš a Daniel, poté Ezechiel, malí proroci a Job. Listy sv. Pavla se četly po celý rok v III. nokt., stejně i evangelium, (Psalms omni tempore, evangelia et apostoli similiter).

Bäumer uveřejňuje podobný pořad četby Pisma sv. z doby 8. a počátku 9. století (Kodex CXXXVIII knihovny metropol. kapituly v Kolíně z první třetiny 9. stol., obsahující jeden Ordo rom.): Od Septuagesimy až k čtrnácti dnům před velikonocei Heptateuch; dnes jen kniha Genesis až po Popeleční středu; od Smrtelné neděle do Zeleného čtvrtku Jeremiáš, ve sv. triduu Pláč; od velkonočního pondělí kladou se skutky apoštolské, sedm katol. epištol a Zjevení sv. Jana usque octavas Pentecosten. In Domini Octavas Pentecosten knihy Králů a Paralipomenon až po první srpnový týden. Od první srpnové neděle ponunt Salomonem až do 1. září. Na první neděli v září se začínají čísti Job, Tobíáš, Esther, Esdráš a čtou se až ke kalendám říjnovým; v říjnu Makkabejští až do první listopadové neděle, kdy se začíná čísti Ezechiel, Daniel a dvanáct malých proroků až po první neděli adventní. V adventě až do Narození Páně Isaiáš. A Natali Innocentium usque ad Septuagesimam epištoly sv. Pavla. Kodex dále udává, jaké se čtou lekce o svátcích Páně i svatých.

S tímto seznamem, nehledě k malým odchylkám, souhlasí seznam četby, připisovaný papeži Gelasiovi I. a koncilu, jenž se za něho konal. Seznam byl pojat do Gratianových Decret (cap. 3, dist. 15). Tato kodifikace přispěla značně k jednotě, pokud se čtení Pisma sv. týče. Gelasiova doba však nepřichází v úvahu, poněvadž přiděluje určité místo epištolám sv. Pavla, které se v té době četly po celý rok. Kodifikace patří do konce 8. a počátku 9. stol.*)

*) Na začátku některých breviářů byl obsažen kánon četby Pisma sv.:

Disce per hoc scriptum quid sit, vel quando legendum,
Adventus proprie vult sermones Isaiae.
Post Natale sacrum recitat sacra lectio Paulum.
Vult sibi scripta legi Ieremiae Passio Christi.
Actus Apostolicus sequitur post Pascha legendus,
Hinc Apocalypsim lege, Canonicasque vicissim.
Post Pentecosten Regum liber exit in hostem.
Inde per Augustum retinet Sapientia scutum.
Per totum mensem Sapiens Salomon tenet ensem.
Cantat September Job, Tobiam, Judith, Esther.
Quinque libros Moysi tibi Septua Quadraque misit.

Úprava četby odpovídá církevnímu roku, aspoň pokud se adventu a velikonoční doby týče. V době po Sv. Duchu se střídá četba historických knih s poučnými, na což se kladl veliký důraz zvláště ve středověku: Praecedunt libri exemplares, sequuntur doctrinales, praví Durandus; příklady táhnou, slova povzbuzují a tímto střídáním se dociluje zdokonalování v ctnosti.

Že se začíná čísti Písmo sv. na neděli Septuagesimu, to odpovídá starému počátku občanského roku, který začínal na jaře.

Z celého Písma sv. nejsou v breviáři výtažky knih Soudců, Ruth a Esdráše. Z Paralipomen se čte výňatek na slavnost Posvěcení chrámu a z Písně písní o svátých mariánských. Reformou Pia V. bylo zavedeno čtení evangelia s homilií ve feriálním postním oficiu, ve vigiliích a kvatembu (*feriae privilegatae*), taktéž v oktávě velikonoční a svatodušní. Tím se stalo, že se v postě nečetl Starý zákon, ač responsoria zčásti zůstala.

Před lekcí se četl nadpis knihy jenom tehdy, když se začínala čísti nová; tak se čtou bez nadpisu lekce z Isaiáše proroka v I. nokt. na Narození Páně.

Při lekcích se sedělo podle prastarého zvyku, a to pro délku lekcí i proto, aby byla pozornost větší; při čtení kapitula se stojí. Sv. Caesarius (řeči 300. app. Sanct. Aug.) praví: »Quando aut passionibus prolixae aut certe aliquae lectiones longiores leguntur, qui stare non possunt, humiliter et cum silentio sedentes attentis auribus audiunt, quae leguntur.« Podobně předpisuje sv. Benedikt v řeholi v kap. 9.

LEKCE, VYŇATÉ Z OTCŮ, ŽIVOTŮ SVATÝCH A BUL

V matutinu se nečtou jenom knihy Písma sv., nýbrž i patristické výklady, homilie, sermones, legendy, vitae sanctorum a od 19. stol. o některých svátcích a v jejich oktávách výňatky z bul papeže, který svátek zavedl, po případě officium stávajícího svátku změnil (oktáva Neposkvrněného Početí, oktáva svátku Nejsvětějšího Srdce Páně).

První officia, v kterých bylo čtení jiné než z Písma sv., jsou officia *svatých mučedníků*, o nichž byla předčítána *Acta Martyrum*. Zprávu podává koncil v Hippo (r. 393) v kán. 36. Tento kánon je velmi důležitý, poněvadž běže ohled na »transmarinskou«, t. j. římskou Církev. Řehoř Veliký sám dosvědčuje, že se o vigiliích za jeho doby předčítala díla Otců (*homiliae, commentarii, sermones*). *Ordo romanus* z Bibliotheca Vallicellana (Tomasi, opp. IV. 325) obsahuje sdělení: *Passiones Sanctorum vel gesta ipsorum usque ad Adriani tempora (772—795) tantummodo ibi legebantur, ubi ecclesia ipsius Sancti vel titulus erat: ipse vero (scil. Hadrianus) a tempore suo rennuere iussit et in ecclesia sancti Petri legendas esse constituit.* V roce 741 byly svátky mučedníků (*Anniversaria Martyrum*) lokalisovány na *locus depositionis* nebo *locus tituli*. Když v roce 756 při obléhání Říma Langobardy před-

Octobri mense Machabaea trophaea recense.
Isti Ezechiel, Daniel durabunt mense Novembri
Postea tu repetes bis sex in fine Prophetas.

městské svatyně byly zpustošeny, těla nejznámějších a nejstarších mučedníků byla přenesena do Říma a tím byl kalendář u Sv. Petra obohacen čtenými svátky (*anniversaria*). Když pak svatým byla popřávána větší a větší úcta, zejména za Pipina a Karla Velikého, vzrůstá také v oficiu čtení akt mučedníků.

O svátcích svatých, které mohly býti slaveny v neděli, t. j. svátky s devíti lekcemi (*duplicia*), nebo které sice byly slaveny ve všední dny, ale platily jako *solemnitates*, byly všechny lekce z životopisu světcova nebo z *Passio*; stejně tak i ve svátcích, které měly jen tři lekce (*simplicia*). Nestačila-li *Gesta*, *Vitae* nebo *Passiones Sanctorum* pro devět lekcí, pak byla čtena jen v III. nokt., kdežto II. nokt. mělo čtení z Písma sv., případně i II. nokt., kde se však čtli sv. Otcové. Případly-li menší svátky na neděli, nesměly potlačit úplně nedělní officium a z nedělního officia se čtly 3, po případě 6 lekcí (v řeholním 4, po př. 8). Tím bylo zajištěno čtení *de Scriptura occurrente* a *Evangelia* (Hildemar, *Expos. Reg. S. Bened.*, str. 291, Rejno 1880, Joannes Abrincens. *De off. eccl. P. L.* 147, 44—62).

Passiones, *Gesta* nebo *Vitae* nejsou vždycky akta mučedníků nebo autentické životopisy, nýbrž často legendy, zpracované na podkladě aktů a jiných více méně spolehlivých dokumentů, které sice obsahují historické jádro, ale jsou mnohdy vykrášleny vybájenými událostmi. Tyto legendy byly zapisovány do zvláštních knih, zvaných *Passionale* nebo *Passionarium*; takových sbírek je od 9. do 15. stol. v různých knihovnách mnoho. Ale Církev nechtěla, aby se čtla falešná a vybájená akta; *Concilium Trullanum* zapovídá čísti taková akta (kán. 63): »*Quae a veritatis hostibus falso confictae sunt Martyrum historiae, ut Dei Martyres ignominia afficerent, et qui ea audituri essent ad infidelitatem deducerent, in Ecclesia non publicari iubemus, sed eas igni tradi. Qui eas admittunt, anathematizamus.*« Dekret »*De recipiendis et non recipiendis libris*«, připisovaný Gelasiovi v 6. stol., zakročuje podobně proti takovým skladbám officia; jenže prakse byla velmi mírná a Církev trpěla často velmi povážlivá vypravování a nezavrhovala jich. Třebaže taková legendární vypravování jsou i dnes v breviáři, netřeba jim přikládati slepé věrohodnosti. Benedikt XIV. (*De canonizatione Sanctorum* l. IV.) praví: Bylo by to proti cítění Církve a skoro heresi bráti v pochybnost historické skutky, obsažené v breviáři; učenci mohou vždy ve svých spisech upozorniti na to, co pokládají za bludné, ale ať tak činí ze skromnosti a z vážných důvodů. Tentýž papež označuje sám některá pochybná místa, na příklad akta sv. Venantia, sv. Kateřiny, nebo omyly v osobě, na př. totožnost sv. Diviše Areopagity a sv. Diviše bisk. z Paříže. Nutno dbáti rozhodnutí samotné Církve, která opravila četné historické lekce, na př. Kongregace posv. obř. r. 1883 vyňala některé události v lekcích sv. Silvestra pap., odporující historii. Bude to zajisté velmi záslužné dílo budoucích reformátorů breviáře. Pokus učinil papež Pius X., když zjednodušil počet svátků v diecesánních propriích, kde právě abusus apokryfních legend bujel nejvíce, a žádal, aby byly podrobeny revisi v Římě. Pro některé světce, zejména mučedníky z prvních křesťanských dob, nejsou v historických lekcích jejich životopisy, nýbrž sermones sv. Otců, na př. sv. Anežky, sv. Agaty, sv. Vavřince; jejich životopisů bylo použito pro antifony a sponsoria.

Vedle Písma sv. a mučednických akt jsou v matutinálních lekcích homilie a ser-

mones sv. Otců. Je to starý křesťanský zvyk čísti výklady Otců, jak již předpisuje ve své řeholi sv. Benedikt.

Výtažky z patristické literatury jsou ve II. a III. nokt. svátků i nedělí; od 12. do 16. stol. byly lekce II. nokt. vzaty z Písma sv.; koncil tridentský nařídil, aby napříště tyto lekce byly brány z církevních Otců nebo z legend svatých.

SBÍRKY LEKcí — LEKCIÓNÁŘE

Čtení těchto výtažků patristické literatury vyžadovalo mít po ruce mnoho kodexů, které obsahovaly jednotlivé Otce; těchto kodexů byly často celé knihovny. V 8. stol. se však jeví snaha uspořádati výtažky četby v menších sbírkách, sermonariích. Takové Sermonarium založil opat Alanus z Farfy († 770) a podobně římský kněz Agimundus (kolem roku 730) homiliarium; tyto sbírky nedošly však širšího rozšíření. Jen 40 homilií sv. Řehoře bylo všude rozšířeno, a bylo jich používáno jak ke kázání při mši sv., tak i v nočním oficiu. Zůstaly v používání, i když byly všechny ostatní sbírky zatlačeny sbírkou homilií bl. Pavla jáhna (Warnefrida). Tomuto montecassinskému mnichovi dal rozkaz sám Karel Veliký, aby sestavil sbírku (homiliarium), která si získala veliké obliby a neobyčejného rozšíření. Titul u sbírek homilií a řečí zpravidla zní: In nomine omnipotentis Dei incipiunt Omeliae sive Tractatus beatorum (Patrum) Ambrosii, Augustini, Hieronymi, Leonis, Maximi, Gregorii et aliorum catholicorum et venerabilium Patrum, legendi per totius anni circulum tam in singulis Dominicis diebus quamque (sic) et in reliquis divinis festivitatibus, id est Nativitate Domini, nocnon Epiphania seu Pascha, Ascensione quoque Domini sive Pentecoste vel etiam festis Apostolorum, Virginum, Martyrum seu Confessorum, Ieiuniorumque diversorum. Quorum omnium ordine suo adnotatio inferius continetur. Potom následuje Incipiunt Capitula.

Mimo tuto sbírku homilií jsou ještě jiné podobné sbírky.

AUTOŘI LEKcí

Jako autoři homilií a řečí jsou v římském breviáři zastoupeni nejen *latinští*, nýbrž i *řečtí* Otcové, ba dokonce i *syrský* sv. Efrem.

Z řeckých Otců jsou to: sv. *Athanáš* (295—373), biskup alexandrijský, obhájce víry ve vtěleného Syna a v Jeho stejnou podstatu s Otcem; od něho je 9 lekcí. Je známa oratio 2. contra Arianos na 6. neděli po Zjevení.

Sv. *Basil* (330, † 379), biskup caesarejský, má v breviáři 13 lekcí.

Sv. *Cyrl Jerusalemský* (313, † 350), známý svými katechesemi, podává tři lekce o nejsv. Svátosti (II. nokt.) v oktávě Božího Těla.

Sv. *Cyrl Alexandrijský* (370, † 444), od něhož homilie na evang. sv. Jana v III. nokt. taktéž oktávy Božího Těla.

Sv. *Epifan* (315, † 403), biskup ze Salaminy na Cypru, má devět lekcí; lekce v III. nokt. oktávy Neporušeného Početí pod jménem sv. Epifana jsou od Epifana, biskupa ze Salaminy z 9. stol. (Bäumer, str. 628).

Sv. *Germanus Cařihradský* (635, † 753) podává sedm rozhovorů o sv. Panně; má tři lekce ve III. nokt. Neposkvrněného Početí.

Sv. *Řehoř Nazianský* (329, † 389) dal breviáři devět lekcí (Okt. Zjevení, 5. neděle říjnová).

Sv. *Řehoř z Nyssy* (335, † 395) má tři lekce v II. nokt. středy okt. Nanebevstoupení.

Sv. *Jan Damascenský* (676—760) je zastoupen v breviáři 15 lekcemi, zvláště v II. nokt. Nanebevzetí Panny Marie, sv. Anny a sv. Jáchyma; vážně se pochybuje o autentičnosti jeho homilií na den Narození Panny Marie.

Sv. *Sofronius Jerus.* († 638) má šest lekcí pro oktávu Nep. Početí (9. a 14. pros.).

Sv. *Tarasius* z Cařihradu má tři lekce na 5. den téže oktávy.

LATINŠTÍ OTCOVÉ

Sv. *Felix IV.* pap., správněji III. (526—530), je zastoupen třemi lekcemi v okt. Posvěcení; je to výtažek z falešného dekretu Pseudoisidorova, vloženého do Gratiana dekretu.

Od sv. *Fulgentia z Ruspe* († 532) devět lekcí.

Sv. *Isidor Sevillský* († 636) má tři lekce v Commune Doctorum.

Sv. *Petr Chrysologus* († 452) má šest lekcí (III. nokt. osmnácté neděle je pochybné) a homilii na svátek Jména Panny Marie.

Tito Otcové jsou zastoupeni pouze několika lekcemi, zato veliký učitel Západu, sv. *Augustin* (354—430), má v breviáři 366 lekcí. Z jeho knihy *Tractatus in Joannem*, která obsahuje kázání kolem r. 416, vyskytuje se v oficiu 40 homilií. Z velkého díla *De civitate Dei* jsou výtažky v lekcích II. nokt. osmé neděle, druhé neděle říjnové a čtvrté listopadové.

V oficiu jsou zastoupeny ještě jiné jeho spisy, jako *Enchiridion* a *Contra mendacium*, z kteréžto knihy je velmi známá lekce (*sermo*) o Jakubovi v II. nokt. druhé neděle postní — *non est mendacium, sed est mysterium*. Z jeho *Sermones* je mnoho lekcí, ale mnohá čtení, přičítaná sv. Augustinovi, nepocházejí od něho (viz Bäumer, 624, který uvádí 22 pochybných míst).

Po sv. Augustinovi je v nočním oficiu zastoupen nejvíce sv. *Řehoř I.* († 604), a to 223 lekcemi. Z jeho čtyřiceti homilií na Evangelia jsou téměř všechny a tvoří skoro úplný celek kázání na celý rok. Jeho promluvy jsou důvěrně vážné, mluví jako otec k dětem.

Sv. *Ambrož* († 397) má celkem 80 lekcí, nejvíce z komentáře k Evangelii sv. Lukáše, obsahu morálního, některé lekce jsou vzaty z knihy: *De officiis ministrorum*.

Sv. *Janu Chrysostomovi* (404), mistru výmluvnosti, se přičítá 117 lekcí.

Sv. *Jeronym* († 420) jest zastoupen 130 lekcemi, vzatými ponejvíce z výkladů žalmů, Isaiáše a sv. Marka.

Sv. *Lev I.* († 461) má v breviáři 78 lekcí, z nichž některé byly vzaty z jeho řeči o svátcích Páně (Narození, Zjevení, Nanebevzetí Páně), z řeči o almužně, o postu a t. d.

Sv. *Beda Ctihodný* († 735) má 75 lekcí.

Sv. *Bernard* († 1153) dodává breviáři 53 lekcí, zvláště pro svátky Panny Marie.

Sv. *Vavřinec Just.* 3 lekce. Sv. *Bernard Sienský* 3 lekce. Sv. *Hilarius z Poitiers* († 368) 36 lekcí. Sv. *Maxim z Turina* († 466) 18 lekcí. Sv. *Cyprián z Kartaga* († 258) 15 lekcí. Sv. *Efrem* má dvě lekce na svůj svátek 18. června.

Poněvadž se sbírky homilií vytvářely od 8. do 9. stol., lze tím vysvětliti, proč pozdější církevní spisovatelé nejsou v breviáři zastoupeni anebo jen velmi málo, jako sv. Tomáš Aquinský, sv. Bonaventura a j. (Wintersig O. S. B., *Die Väterlesungen des Breviers*, Frýburg Br. 1925). Jak svrchu uvedeno, uvádí Bäumer ve svém díle celkem asi 50 míst, kde při udání spisovatelů homilií a řečí jsou nesprávné údaje; bude to zajisté také věcí reformy breviáře, uvést správně autory lekcí.

ZÁVĚR LEKCÍ

Když lektor skončí lekci, obrací se na Boha se slovy: Tu autem, Domine, miserere nobis, aby jej prosil o smilování; načež chor odpovídá: Deo gratias, vzdávaje díky Bohu za vyslechnuté pravdy a poučení.

Dokud se četlo z kodexu a lekce nebyly omezeny, předčítal lektor tak dlouho, jak za vhodné uznal vedoucí choru, který dal lektorovi znamení slovy: Tu autem, načež lektor pravil: Domine, miserere nobis. Bäumer se domnívá (l. c. 268), že Tu autem jest doplniti slovem cessa, desine; načež čtoucí pravil: Domine, miserere nobis a chor odpovídal: Deo gratias. Podle řeholí sv. Caesaria a Aureliana říkala se po lekci, která byla obyčejně velmi dlouhá, zvláštní modlitba. Ve falcké kapli v Cáchách nedával císař Karel Veliký znamení, aby lektor přestal čísti, slovy Tu autem, nýbrž klepnutím hůlky nebo zvláštní hláskou (baculo . . . aut sono gutturis) (*De gestis Caroli M. lib. 1, cap. 7. P. L. 95, 1376*).

Podle Ordo rom. XI. volal jáhen na lektora Tu autem a lektor skončil slovy miserere nobis; tentýž způsob zná Ordo rom. XII. (Diaconi cardinales praecinunt »Tu autem«).

Durandus (V. c. 2) uvádí ještě jiné závěrečné formule pro určité doby. Prorocké lekce bývaly uzavírány slovy z Isaiáše: Haec dicit Dominus: Convertimi ad me et salvi eritis, v adventě Haec dicit Dominus: Ecce ego veniam et salvabo vos. Lekce oficia za zemřelé končily slovy: Beati mortui, qui in Domino moriuntur. Ve sv. triduu udržela se ještě dodnes stará závěrečná formule: Jerusalem, Jerusalem, convertere ad Dominum Deum tuum.

Podle Durandova názoru (V. c. 2) prosí lektor slovy: Tu autem . . . za odpuštění, a to nejdříve za prominutí svých chyb, jichž se při četbě dopustil, na př. pro svou ješitnost, dále prosí za odpuštění chyb a hříchů posluchačů, kteří místo poslouchání lekcí se snad zabývali marnými myšlenkami anebo nedávali na četbu pozor.

RESPONSORIUM

Po každé lekci s výjimkou lekce, po níž je *Te Deum*, následuje *responsorium*. Jak jméno ukazuje, byl to původně responsoriálně, t. j. sólově s refrénem choru zpívaný žalm jako Graduále ve mši sv.; v mešním graduálu má dominující postavení žalm, kdežto v oficiu žalm tohoto místa téměř pozbyl. Ač žalmové texty byly z responsorií skoro odstraněny, zůstalo při starém způsobu přednesu.

Již v 9. stol. se *responsorium* omezilo na vlastní *responsorium*, označené písmenem *R.*, t. j. refrén, a na verš s písmenou *℣* jako památku na žalm, zpívaný původně celý. Často bylo zpíváno z veršů, zejména v Římě, mnohem více, jak tomu je v překrásném *responsoriu* *Aspiciens a longe* na první neděli adventní.

Pokud se provádění týče, jeho způsob se lišil v římské a franské církvi v 9. stol. tím, že se v Římě po verši (*℣*.) opakovala celá počáteční část *responsoria*, označená písmenou *R.*, t. j. *responsorium* v užším slova smyslu, kdežto ve Francii se opakovala toliko polovina (nebo třetina) počátečního verše, na př.:

Římský způsob:

R. Ad te, Domine, levavi animam meam
* Deus meus in te confido, non erubescam.
℣. Custodi animam meam et eripe me.
R. Ad te, Domine, levavi . . . erubescam.
Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto.
R. Ad te, Domine, levavi . . . erubescam.

Franský způsob:

R. Ad te, Domine, levavi animam meam
* Deus meus in te confido, non erubescam.
℣. Custodi animam meam et eripe me.
Deus meus in te confido, non erubescam. Gloria Patri . . .
Deus meus in te confido . . . non erubescam.

(Resp. III. nokt. třetí neděle po Zjevení Páně.)

Sv. Benedikt dal zpívat Gloria v posledním *responsoriu* každého nokturna.

V 8. a 9. stol. bylo Gloria Patri v každém *responsoriu*, to se však omezilo koncem středověku na třetí *responsorium* každého nokturna a *responsorium* lekce, po níž následovala lekce s *Te Deum*. V době od Smrtelné neděle do Bílé soboty Gloria v *responsoriu* se vynechává a opakuje se respons. verš *R.* celý. V 9.—11. stol. převládl i v Římě způsob galský, který se rozšířil po celém Západě.

Liturgický význam *responsoria* je v oficiu značný; podává naučení a povzbuzení; toto povzbuzení se zhodnocuje ve slovech diků, chvály i prosby k Bohu. *Responsorium* dává příležitost uvažovati a prodlévati při velkých dilech spásy (viz respons. svátků Páně), oddati se citům radosti, po případě i žalosti; jak mohutně působí *responsoria* doby od Smrtelné neděle, zejména sv. tridua!

Středověcí liturgisté nazývají *responsorium* ozvěnou toho, co bylo čteno v lekcích. Grancolas (l. c. 92) praví: *Responsoria vocamus preces, quas post lectiones dicimus, veluti respondentes, aliquid dicendo, quod ad ea, quae lecta sunt, referratur. Responsorium, ait Rupertus I. p. c. 25., appellatum est, quia respondet lectionibus, tristia tristibus, laeta laetis, succinente choro.*

Bylo-li čtení ze Starého zákona, jest obsahem *responsoria* událost, v příslušné

lekci nebo v lekcích nejbližších obsažená. Poněvadž lekce nebyly přesně omezeny, jak už svrchu uvedeno, předčítalo se podle libosti vedoucího choru a bylo nutno míti po ruce zvláštní knihu s responsoriemi; některé knihy se čtly několikrát. Takové skupiny potřebných responsorií při četbě Starého zákona se nazývaly *Historiae*; rozeznávaly se *Historia Regum*, *Job*, *Judith*, *Macchabaeorum* atd. Název *historia* pochází odtud, že obsah responsorií tvořily události v knize právě čtené, jejíž jsou ozvěnou.

TE DEUM

Na místě deváté lekce s výjimkou doby adventní a od Septuagesimy do neděle Květné je v oficiu nedělním, svátků de Tempore, o svátcích svatých a po třetí lekci ferii velikonočních místo responsoria *Te Deum*.

Již řehole sv. Benedikta (cap. 11.) předpisuje pro noční officium, a to pro neděle a svátky, tento hymnus takto: *Post quartum autem responsorium incipiat Abbas hymnum: Te Deum laudamus. Te Deum* předpisuje řehole Caesariova († 542) a Aureliana z Arles († 551) jako podstatnou část nočního officia. Amalar dosvědčuje, že se za něho (9. stol.) zpívalo ve vigiliích, kdežto v Římě se zpívalo o »nataliciis pontificum«. Kdy bylo v Římě všeobecně zavedeno, není dobře známo; podle Ordo XI. (12. stol.) se říkalo i o nedělích adventních, nikoliv však od Septuagesimy.

Sv. Caesarius z Arles dává recitovati *Te Deum* v neděli s *Gloria in excelsis Deo* na konci chval (laudes matutinae). Antifonář z Bangoru umisťuje *Te Deum* také na konci laud. Žaltář z 9. stol. je podává s ostatními kantiky s názvem *Hymnus in die Dominica* nebo *Laus angelica*, poněvadž byl jen v nedělním oficiu. *Te Deum* se recitovalo na konci chval po *Gloria in excelsis Deo* a potom začala mše sv., to jest bezpochyby příčinou toho, že se ve mši sv. vynechává *Gloria*, když v oficiu není *Te Deum* (s výjimkou Zeleného čtvrtku). V 12. stol. bylo *Te Deum* položeno na konec matutina; *Gloria* pak na začátek mše sv. Gastoué (*Les vigiles nocturnes*, str. 49) uvádí, že v milánské liturgii až do 16. stol. bylo *Te Deum* ve chválách, až odtamtud zmizelo.

Počátky tohoto hymnu sahají až do 3. stol., celý se vyskytuje po prvé v bangorském Antifonáři. Kdo jest původcem, lépe řečeno kompilátorem tohoto hymnu, nebude asi možno nikdy pevně stanovit. Náзор, že skladateli tohoto hymnu jsou sv. Ambrož a sv. Augustin, datuje se od 9. stol. a je veskrze mylný. V nynějším breviáři po reformě Pia X. má název *Hymnus Ambrosianus*, ač dříve se nazýval *Hymnus sanctorum Ambrosii et Augustini*. Náзор, že tento hymnus je společným básnickým výtvozem obou světců, vznikl ve středověku z této legendy: Sv. Ambrož pokřtil sv. Augustina a při jeho vystupování z křtitelnice zapěl slova radostného díkůvzdání: *Te Deum laudamus*, načež sv. Augustin odpověděl: *Te Dominum confitemur*. Tu oba světci přede vším shromážděným lidem z Božího vnuknutí ihned složili a zapěli celý hymnus.

První část hymnu však sahá do doby daleko dřívější, neboť už v 3. stol. sv. Cyprián na konci svého spisu »De mortalitate« (c. 26) píše: *Illic apostolorum gloriosus*

chorus, illic prophetarum exultantium numerus, illic martyrum innumerabilis populus ob certaminis et passionis victoriam coronatus. (P. L. 4, 602.)

Tato podobnost se slovy hymnu dá se vysvětliti tím, že sv. Cyprián hymnus asi znal, a proto podobných slov mohl použít na konci svého spisu, neboť jinak, kdyby tato slova byla vzata z Cypriánových spisů, byla by z nich přejata doslovně.

Stupňovaná chvála Kristova v druhé části (Tu Rex gloriae Christe) odpovídá vyznání víry v Nejsvětější Trojici v Symbolu (Kerygma) a svými počátky sahá do 4. stol., kdy pro ariánskou heresi nabyla vyššího významu.

Třetí část, začínající slovy *Salvum fac populum tuum, Domine*, je původem nejmladší a náleží pravděpodobně do druhé poloviny 5. stol., poněvadž už je obsažena v *Psalteriu Gallicanum*. Germain Morin (Rb. VII., 151, XI., 49 a XV., 97) označuje za autora tohoto hymnu Nicetu z Remesiany v Dácii, který žil ve 4. stol., což by mohlo býti pravděpodobné aspoň pro první dvě části. Ani v spisech sv. Ambrože, ani sv. Augustina a jejich současníků není zmínky o autorství těchto dvou světců. Kronika sv. Dacia († 553), milánského biskupa, v níž se vypráví o vzniku *Te Deum* při křtu Augustinově, pochází z 11. stol. od milánských dějepisců Landulfa ml. i st. a Arnulfa. *Te Deum* bylo připisováno sv. Hilariovi z Arles, sv. Nicetiovi, biskupu trevírskému (527—566), jakémusi Abundiovi, mnichu Sisebutovi (Sisibut; *Gavantus*, in rubr. *Brev. sect. V.*, c. XIX.), dokonce je jmenován i jakýsi řecký mnich.

Te Deum se jeví jako mohutná hráz proti ariánské heresi a právě sv. Ambrož klade ve svých hymnech největší důraz na vyznání víry v Boha trojjediného, kterou lid denně osvědčoval a vyznával. Možno předpokládati, že při *Te Deum* jde o zvláštní hymnus na Nejsv. Trojici. Konečně v nejstarších Kodexech montecassinských je tento hymnus připisován sv. Ambrožovi. Apodikticky popřítí Ambrožovo autorství není tudíž také možno; snad sv. Ambrož spojil různé části tohoto hymnu, které se porůznu vyskytovaly, v jeden celek, opatřil jej vhodnou melodií a zavedl jako lidovou sice, zato však mohutnou zbraň proti heretickým útokům (Pleithner, str. 280).

LITURGICKÝ VÝZNAM HYMNU TE DEUM

První část obsahuje všeobecnou chválu Boží; modlíci se v ní spojuje s anděly, svatými a s Církví, rozšířenou po celém světě. Závěr první části je doxologický.

Druhá část je mohutným chvalozpěvem na Krista Krále věčné slávy; je to věčný Syn Boha Otce, který se snížil pro spásu lidstva, *non horruisti Virginis uterum* — a stal se člověkem. Obracíme se k Němu, jenž sedí v slávě nejvyšší na pravici Otce a jenž přijde soudit v poslední den, Jej pokorně prosíme (kleče se říkají tato slova: *Te ergo quaesumus, tuis famulis subveni, quos pretioso sanguine redemisti; Gracolas* I. c. 102 praví, že někde při slovech *Sanctus* a *Te ergo* . . . skláněli hlavu). On je láska sama, která může své vyznavače umístiti v slávě nebeské svatyně.

Třetí část obsahuje pět žalmových veršů, odkud však je verš: *Dignare, Domine, die isto*, není známo. V závěru vyznívá vroucí oddanost a důvěra v milosrdenství Boží: *In te, Domine, speravi, non confundar in aeternum*. Kdo doufá v Boha, nebude zahanben.

Hymnus *Te Deum* v oficiu a *Gloria* při mši sv. jsou nejvelebnější a nejmhutnější hymny západní liturgie.

Grancolas praví, že se *Te Deum* zpívalo v Lyoně jako žalm s antifonou a na konec *Gloria Patri*.

ZÁVĚR MATUTINA

Koná-li se matutinum veřejně, následují po něm ihned *Laudes*: *In publica vero recitatione Matutinum in choro a Laudibus separari non potest* (*Ordinarium brev.*). V soukromé recitaci po *Te Deum* nebo po 9., po případě 3. responsoriu následuje *Dominus vobiscum* s denní modlitbou (*oratio, collecta*), potom opět liturgický pozdrav, *Benedicamus Domino* a *Fidelium animae*...

Fidelium animae na konci hodinek předepsal Pius V. snad jako náhradu za *officium defunctorum* a ony žalmy, které se dříve recitovaly za zemřelé.

Benedicamus Domino zná již Durandus (V. c. 2.). Je to projev díky za udělené milosti a výzva k chválám Božím. *Deo gratias* je upřímný a vroucí dík za všechno požehnání, jehož se dostalo všem účastníkům officia.

ASKETICKÝ VÝZNAM MATUTINA

Tato nejrozsáhlejší a nejstarší církevní hodinka se těšila zvláštní oblibě sv. Otců, kteří na noční modlitbu kladou zvláštní důraz.

Sv. Jan Zlatoústý uvádí, že se zvláště noční ticho výborně hodí k modlitbě a k uklidnění duše: Oheň neničí tolik rzi na kovech, jako ničí noční modlitba rez hříchů; v noci kdy dýchají i květiny, přijímají i duše více občerstvující rosy, a co bylo za dne vysušeno žárem slunečním, to se zase v noci občerstvuje (*Hom. 26. in Act.*). Podle sv. Ambrože má noční modlitba velký význam, neboť v noci jsou pokušení ďábelská i tělesná k obkličení duše nejsilnější, a noc, která jest tak vhodná pro pokušení, je naopak Bohem často vyvolena pro jeho trestající spravedlnost, jak se stalo zvláště Egypťanům (*Exp. in Ps. 118, sermo 8.*).

Durandus (V. c. 3, n. 2.) uvádí pět důvodů, proč se vigilie konají: 1. v upomínku na to, že Egypťané byli v noci potrestáni a izraelští prvorozenci zachráněni; 2. Kristus se narodil o půlnoci; 3. v noci byl Židy jat a posmíván, v noci také podsvětí obloupil; 4. noc našich hříchů má býti osvětlena; 5. zpěvem žalmů a hymnů jsou potlačována tělesná hnutí, při čemž Durandus poukazuje na *Ekl. 31, 1*: »*Vigilia honestatis tabefaciet carnes.*«

Ačkoliv se dnes koná matutinum zřídka kdy v určený čas noční, přece jest nutno mít při recitaci na paměti onu noční hodinu, kdy se původně konalo, aby Bůh byl smířen za urážky noční doby.

Jak starý název matutina *Vigiliae, officium nocturnale* nebo *nocturnum* značí, je matutinum zvláštní noční bohoslužbou; tato okolnost vtiskuje matutinu zvláštní ráz: zatím co ostatní hory mají všechny znaky společné, matutinum stojí svou strukturou osamoceně; už neobyčejná šíře a rozsáhlost jest typickým znakem této hodinky.

Úvod, dlouhá psalmodie, dlouhé lekce. Tuto okolnost lze si vysvětliti tím, že matutinum se konalo v noci, kdy práce odpočívají a kdy v nočním klidu možno se oddati modlitbě a kontemplaci božských pravd.

Matutinum jeví zvláštní eschatologický rys, který zdůrazňují sv. Otcové, aby odůvodnili noční modlitbu, uvádějíce především Kristovo napomenutí, že mají být připraveni na jeho příchod stráží modlitby. Jsme v temnotách, proto očekáváme příchod Kristův, Slunce spravedlnosti. Právě při této hodině máme míti na mysli poslední věci (*Hodie si vocem ejus audieritis*). Jako je možno nad kněžovu denní práci napsati *ora et labora*, tak lze napsati o noční době k modlitbě: *Orate et vigilate* (Brinktrine, 84n.).

II.

LAUDES — CHVÁLY JITŘNÍ

V nejužší souvislosti s matutinem stojí laudes — chvály, které se při veřejné chorové modlitbě nesmějí oddělovati.

Jméno. V starých dobách měly chvály název *matutina* nebo *matutinae*, u sv. Benedikta *matutini*, neboť byly původně recitovány při ranním svítání; poněvadž žalmy 148—150, zvané Laudes (řecky Αἱμοί)*) tvořily pravidelně závěr psalmodie, nazývala se tato hora *Laudes matutinae*. Když se pak název matutinum používal pro samotné noční oficium, které se stále víc posunovalo k ránu, zůstal této hodině název *Laudes*. Struktura této hodinky je rozdílná od matutina; hlavní obsah — náplň tvoří psalmodie, po ní následuje hymnus s kantikem Benedictus a konečně závěrečné modlitby.

PSALMODIE

Po úvodním verši, pro všechny hory společném, »Deus, in adiutorium . . .« následuje pět žalmů.

Mezi 9. responsorium matutina, po případě mezi Te Deum a verš Deus, in adiutorium . . . na začátku chval, byl v pozdějším středověku a v mimořímských chrámech vkládán zvláštní verš, který zná již Sikard z Cremony, a Radulf z Riva jej nazývá »*versiculus sacerdotalis*« (De can. observ., prop. XIV.). Tento verš má název sacerdotalis, poněvadž na rozdíl od ostatních versikulů, recitovaných nebo zpívaných chorovými chlapci nebo mladšími kleriky, byl zpíván kněžími. V Paříži, v Metách a v četných chrámech, taktéž u premonstrátů byl zachován (Grancolas l. c. 102. n.).

Podle Sikarda má versiculus sacerdotalis vzbuditi znovu pozornost; je z žalmů vyňat a stojí v úzkém vztahu k církevnímu roku. Ještě v Eichstädtském breviáři z r. 1589 jest 28 takových Versus sacerdotales. O vánocích se na př. říkalo: Notum fecit Dominus . . ., v postních dnech: Scapulis suis . . ., o Nanebevstoupení Páně: Ascendens Christus in altum . . ., na svátek sv. Maří Magd.: Dimissa sunt ei peccata multa atd., při oficiu za zemřelé: Suscipe, Domine, animas eorum in regnum cum sanctis tuis.

Žalmy, jdoucí po Deus, in adiutorium . . ., jsou zvoleny takové, které mají pře-

*) Svatý Benedikt rozumí laudami jen tyto žalmy.

vážně charakter chvály a jsou antifonovány. K nejstarším žalmům ve chválách patří žalm 62 »Deus meus, ad te de luce vigilo, u Řeků nazývaný ψαλμὸς ὁρθρινὸς nebo ἑωθινός. Spis De Virginitate praví o něm, že se jej modlily panny zasvěcené Bohu v době ranního svítání. Apoštolské konstituce jej předpisují pro ranní bohoslužbu (II. 59.) a sv. Jan Zlatoústý říká o něm, že jej všichni věřící na Západě znají na zpaměť. Kassian uvádí, že se jej modlí mniši západní i východní, sv. Benedikt jej předpisuje ve své řeholi (c. 12.). Úctyhodné stáří vykazuje ve chválách Canticum trium puerorum Benedicite, které je uvedeno v díle De Virginitate a v řeholi sv. Benedikta. Toto kantikum se nazývá Benedictiones. Jako závěrečné žalmy podle východního způsobu jsou »Laudes«, t. j. žalmy 148—150.*)

Podle Kassiana jsou ve 4. stol. žalmy 148—150 (Laudes) v oficiu mnichů palestinských i západních. Možno říci, že se nacházejí na konci laud ve všech východních ritech, spojeny často s jinými žalmy. Je pravděpodobné, že se už židé modlili tyto tři žalmy ve svých ranních modlitbách. (Dnes se židé modlí ve všední dny žalmy 145—150, v sobotu předchází těmto žalmům ještě 9 jiných.)

O žalmu 148 píše v druhé polovině 5. stol. Arnobius mladší (Comm. in ps. 148, P. L. 53. 506): Denně vzýváme na celém světě pozouny tohoto žalmu, jakmile červenky ukáží počátek dne, všechno, co je na nebi i na zemi, k chvále a úctě Boží.

Žalm 50, který se v římském oficiu feriálním modlil denně (nyní ve II. schem.), byl v řeholi sv. Benedikta o nedělích a feriích recitován directanee po žalmu 66. Používání tohoto kajícího žalmu v ranní bohoslužbě je daleko starší, jak svědčí Kassian a spis De Virginitate. Sv. Basil (Epist. 207 ad clerum Neocaes. P. G. 32. 764.) praví: Když začíná světlo, přinášíme všichni jako z jednoho srdce a z jedné úst žalm vyznání (hříchů), v němž si každý přisvojuje jeho kající slova.

Žalmy, které se modlily ve chválách na *druhém* místě, uvádí sv. Benedikt v kap. 13. své řehole; jsou to vždycky dva žalmy pro každý den. Řím. breviář převzal však pro každý den po jednom. Sv. Benedikt nevložil tyto žalmy do psalmodia sám o své vlastní vůli, nýbrž sledoval starou praxi, podle níž se na př. žalm 98 recitoval, jak udává Kassian, v Palestině a na celém Západě ve chválách ve čtvrték.

Používání kantik ve chválách dosvědčuje již sv. Benedikt, který se zmiňuje o kantiku Trium puerorum pro neděli (c. 12.), pro ostatní dny předpisuje prostě: »canticum unumquodque die suo, sicut psallit Ecclesia Romana« (c. 13.); jen pro sobotu udává Canticum Deuteronomii, které však je doxologií rozděleno na dva díly. Sv. Benedikt znal tedy pevnou tradici, která sahá do doby daleko dřívější. Ve spise »De psalmodiae bono« (P. L. 68. 365n.) se objevují už z kantik II. schematu dnešních laud: Canticum Moysis, Annae, Habacuc, Isaiae a Trium puerorum. Tento spis byl dlouho přičítán Nicetiovi z Trevíru († 566), ale Burn dokazuje, že jeho autorem je biskup Niceta z Remesiany, který žil v druhé polovině 4. stol. (A. E. Burn, Niceta of Remesiana, Cambridge 1905).

*) Předpis sv. Benedikta pro tuto horu zní: In matutinis (t. j. chvály) Dominico die in primis dicatur psalmus LXVI., sine antifona in directum. Post quem dicatur L cum Alleluia; post quem dicantur CXVII et LXII. Inde Benedictiones (t. j. canticum trium puerorum) et Laudes (t. j. žalmy 148—150; Reg. 12.).

PŘEHLED KANTIK V LAUDÁCH DNEŠNÍHO ŘÍMSKÉHO OFICIA

Schema I.

Dominica: Cant. Trium puerorum (Dan. 3, 57, 88, 56)

Benedicite omnia opera

Feria II.: Cant. David (I. Par. 10—13)

Benedictus es, Domine Deus

Feria III.: Cant. Tobiae (Tob. 13, 1—10)

Magnus es, Domine

Feria IV.: Cant. Judith (Jud. 16, 15—21)

Hymnum cantemus Domino

Feria V.: Cant. Jeremiae (Jer. 31, 10—24)

Audite verbum Domini, gentes

Feria VI.: Cant. Isaiae (Is. 45, 15—26)

Vere tu es Deus absconditus.

Sabbato: Cant. Ecclesiastici (Eccli. 36, 1—16)

Miserere nostri, Deus omnium

(Na Bílou sobotu kant. sch. I.: Miserere nostri)

In off. defunct.: Cant. Ezechiae (Is. 38, 10—20): Ego dixi.

Od doby Amalarovy až do reformy Pia X. zachovávaly chvály svůj charakter jak v oficiu nedělním (a svátečním), tak i feriálním.

Schema II.

Cant. Trium puerorum (Dan. 3, 52—57)

Benedictus es, Domine

Cant. Isaiae (Is. 12, 1—6)

Confitebor tibi, Domine

Cant. Ezechiae (Is. 38, 10—20)

Ego dixi: In dimidio

Cant. Annae (I. Král. 2, 1—10)

Exultavit cor meum

Cant. Moysi (Exod. 15, 1—19)

Cantemus Domino

Cant. Habacuc (Hab. 3, 2—11)

Domine, audivi auditionem

Cant. Moysi (Deut. 32, 1—43)

Audite, coeli, quae loquor

TABULKA LAUDÁLNÍCH ŽALMŮ DO REFORMY PIA X.

Den	Žalm na místě					Počet veršů
	1.	2.	3.	Canticum	5.	
Neděle	92	99	62 a 66*)	Trium puerorum Benedicite	148, 149, 150*)	88
Pondělí	50	5	„	Isaiae Confitebor	„	83
Úterý	„	42	„	Ezechiae Ego dixi	„	97
Středa	„	64	„	Annae Exultavit	„	106
Čtvrtek	„	89	„	Moysis Cantemus	„	117
Pátek	„	142	„	Habacuc Domine audivi	„	122
Sobota	„	91	„	Moysis Audite	„	156

*) Pod jedním Gloria Patri.

Při starém způsobu recitování žalmů ve chválách nebylo mnoho rozmanitostí. Nedělní žalmy se recitovaly o všech svátcích, nejen v duplicia I. a II. cl., ale i v obyčejných duplicia a semiduplicia. Ve feriálním oficiu byl vždycky na prvním místě kající žalm 50, na druhém žalmy 5, 42 atd., které jsou i dnes na témže místě, jak vidět z připojené tabulky, na třetím žalm 62 a 66 pod jedním Gloria Patri, na čtvrtém jedno ze starých kantik a na pátém vždycky prastaré žalmy chval 148, 149 a 150. Tento řád přinášel tedy denně velmi starý laudální žalm 62 »Deus, Deus me ad te de luce vigilo« a žalmy 148, 149, 150, recitované ve chválách už od 4. stol.

Reformou Pia X. byla tato více než tisíciletá laudální psalmodie změněna a zavedeno střídání, při čemž reforma přihlížela k tomu, aby také v nové psalmodii byly žalmy, odpovídající ranní chvále Boží. Pius X. zavedl r. 1912 dvě schemata žalmů jak pro nedělní, tak i pro feriální oficium:

Schema I.

Schema II.

Den	Žalm na místě					Počet veršů	Žalm na místě					Počet veršů
	1.	2.	3.	Canticum	5.		1.	2.	3.	Canticum	5.	
Neděle	92	99	62	Trium puerorum Benedicte	148	68	50	117	62	Trium puerorum Benedictus es	148	92
Pondělí	46	5	28	David Benedictus es	116	55	»	5	28	Isaiae Confitebor	116	66
Úterý	95	42	66	Tobiae Magnus es	134	69	»	42	66	Ezechiae Ego dixi	134	80
Středa	96	64	100	Judith Hymnum	145	66	»	64	100	Annae Exultavit	145	81
Čtvrtek	97	89	35	Jeremiae Audite verbum	146	75	»	89	35	Moysis Cantemus Domino	146	98
Pátek	98	142	84	Isaiae Vere tu es	147	75	»	142	84	Habacuc Domine audivi	147	101
Sobota	149	91	63	Eccl. Miserere nostri	150	68	»	91	63	Moysis Audite coeli	150	128

Schema I. nedělní jest určeno pro obyčejné neděle jakož i svátky Páně, P. Marie, sv. andělů, apoštolů a zvláště význačných svátků; druhé schema nedělních chval jest určeno pro neděle od Septuagesimy až do Květné. Také feriální oficium má dvě schemata; první se říká o obyčejných feriích církv. roku, v době velikonoční a obyčejných svátcích. Na prvním místě jsou od fer. II. žalmy 46, 95, 96, 97, 98 a 149; na druhém místě žalmy 5, 42, 64, 89, 91 a 142, které, jak svrchu řečeno, byly odedávna na svém místě. Jako kantika je v tomto schematu vložena celá řada starozákonních kantik, kterých až do té doby nebylo v římském oficiu užíváno, na př. Cant. David: Benedictus es v pondělí, Cant. Tobiae: Magnus es v úterý a Cant. Eccl.: Miserere nostri. Cantica Tobiae a Ecclesiastici jsou vzata z mozarabské liturgie. Na posledním místě jsou žalmy 116, 134, 145, 146, 147 a 150, které začínají slovy Lauda nebo Laudate.

Schema II., kterého se používá v adventních feriích od Septuagesimy do Bílé soboty (kdy se říká kantikum jiné) a o vigiliích, liší se od I. schematu jen tím, že na prvním místě je vždycky žalm 50 a jiné kantikum.

VÝZNAM LAUDÁLNÍ PSALMODIE

Žalm 62 výborně se hodí k ranní modlitbě svým obsahem, zejména některými místy, jako: *ad te de luce vigilo* nebo *in matutinis meditabor in te* (srovnej starý název *matutina* nebo sv. Benedikta *matutini pro chvály*).

Touha po svatostánku a jeho milosti, která pronikala starozákonního žalmistu, cítícího bolestně oddělení od svatyně, má naplňovati i novozákonního recitanta a provázeti jej denním zaměstnáním. Doplnění k žalmu 62 tvoří žalm 66 (recitovaný teď v úterý). Ranní svítání přivádí prosbu: *Deus misereatur nostri, benedicat nobis: et illuminet vultum suum super nos*.

Myšlenka na ranní hodinu vedla k volbě žalmů, které jsou na druhém místě, třebaže je zde vztah k ranní době jen vnější; to poznal Amalar (*De ord. ant. c. 5.*), když píše: *Omnes psalmi, qui sunt positi in secundo ordine, aliquid de mane personant*.

V pondělí: žalm 5, v. 4 a 5: — *mane exaudies vocem meam*, — *mane astabo tibi*; v úterý ž. 42, 3: *emitte lucem tuam*; ve středu ž. 64, 9: *exitus matutini . . .*; ve čtvrtek ž. 89, 6: *mane sicut herba transeat*; v pátek ž. 142, 8: *audiam fac mihi mane misericordiam tuam*; v sobotu ž. 91, 3: *ad annuntiandum mane misericordiam*.

Tentýž liturgista (*l. c. c. 5.*) uvádí volbu ž. 50 v čele feriálních chval symbolicky ve spojitost s jitem: jako slunce zahání při svém východu temnotu, tak Kristus, slunce pravé, zahání temnotu hříchů, jak se stalo u Davida i Petra.

I kantikum Ezechiovo je zvoleno z ohledu na ranní hodinu: *de mane usque ad vespere finies me, . . . sperabam usque ad mane*; totéž platí o *Canticum Moysis* ve čtvrtek, poněvadž záhuba Egyptanů nastala v době ranního bdění: *Iamque advenerat vigilia matutina* (*Ex. 14, 24*).

Význam žalmů I. nedělního schematu se jeví jako modlitba díky za stvoření; již první žalm 92 vyjadřuje narážku na stvoření: *firmavit orbem terrae*; dále ž. 99: *ipse fecit nos et non ipsi nos*. V kant. *Benedicite* se vybízí veškeré tvorstvo, aby chválilo Pána.

Výstavba psalmodie této hory jest krásná i podivuhodná: nejprve tři žalmy, potom starozákonní kantikum, konečně jako vrchol chvály jeden ze žalmů *Lauda* nebo *Laudate*; napodobuje se tím vzestup slunce. Nejvíce se jeví tento postup v nedělních a feriálních chválách II. schematu, které začínají žalmem *Miserere*.

Žalmy byly vždycky s antifonami, jichž bylo pět; ve velikonoční době jest o nedělních a feriích antifona *alleluja*.

CAPITULUM

Po psalmodii následuje krátké čtení z Pisma sv., Capitulum, od Řehoře Tourského Capitellum, u sv. Benedikta Lectio brevis. Podle sv. Benedikta (cap. 12, 13) se říkalo ex corde, memoriter a mělo býti z Apokalypse (Benedictio et claritas et sapientia et gratiorum actio, honor, virtus et fortitudo Deo nostro in saecula saeculorum. Amen. Zj. 7, 12, v obyč. nedělních chválách), nebo z listu sv. Pavla k Římanům (fer. officium: Nox praecessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum et induamur arma lucis. Sicut in die honeste ambulemus. K Řím. 13, 12—13). Tato kapitula jsou ještě dnes v římském oficiu.

Z okolnosti, že se říkalo kapitulum nazpaměť, dá se vysvětliti příčina, proč se kapitulum opakuje o obyčejných nedělích a feriích. Kapitulum má ráz ranní modlitby: Nox praecessit . . . V době adventní, v postě ve feriálním oficiu a ve svatodušní oktávě obsahují kapitula ideu dotyčné doby. V adventě: Pojďme a vstupme na horu Hospodinovu a do domu Boha Jakubova a učiti nás bude cestám svým a budeme choditi po stezkách jeho: nebo ze Sionu vyjde zákon a slovo Hospodinovo z Jerusalema (Isai. 2, 3). V době postní: Volej, nepřestávej, jako trouba povyš hlasu svého a oznam lidu mému nešlechtnosti jejich a domu Jakubovu hříchy jejich (Is. 58, 1). Podobně tempore Passionis.

O nedělích (mimo neděle per annum) jakož i o svátcích je kapitulum vzato z epištoly dotyčné neděle neb svátků, kde však u menších svátků (duplicia maiora et minora a semidupl.) je kapitulum z Commune sanctorum, i když svátek má svou vlastní epištolu. Totéž platí i o obyčejných nedělích.

Kapitulum obyčejných neděl: Dobrořečení a jasnost a moudrost a díkučinění, čest a moc i síla Bohu našemu na věky věkův. Amen — je vznešená chvála, ke které se spojují andělé s nesmírným zástupem vykoupených.

Na Hod Boží velikonoční a v oktávě není kapitula; zato o nedělích a feriích velikonočních je z epišt. sv. Pavla k Řím. 6, 9—10: Christus resurgens . . . Kristus vstav z mrtvých již neumírá, smrt nad ním nebude více panovati. Neboť že umřel hříchu, umřel jednou: že pak živ, živ jest Bohu.

O obyčejných feriích cír. roku je Řím. 13, 12—13: Nox praecessit . . . Kapitulum praví, že život pokročil a přijde brzo den, kdy se objeví Pán k soudu; proto vážné napomenutí obnovovati den co den úmysl: odložit skutky temnosti a obléci zdroj světla.

Kapitulum říká celebrant oficia bez jakéhokoliv úvodu: Iube, taktéž bez nadpisu.

HYMNUS

V středověku následovalo po kapitulu krátké responsorium, které předpisuje sv. Benedikt a které bylo v mnohých chrámech. V breviáři benediktinském a cisterciáckém o obyčejných nedělích: R. breve. Haec est dies, * quam fecit Dominus. Haec. V. Exultemus et laetemur in ea. * Quam fecit Dominus. — Zde je vidět ohlas velikonoční neděle, kterou připomíná každá neděle církevního roku. Amalar mluví prostě

o verši, po němž následuje Benedictus. O hymnu ve chválách římského oficia platí totéž, co o hymnech v římském oficiu vůbec, kde hymnus nebyl dlouho zpíván.

Hymny obyčejných ferii a nedělí jsou pravými ranními zpěvy. Od II. neděle po Zjevení až po neděli II. po Devítíku (Quinquagesimu) incl. a od 28. září až do neděle poslední po Duchu Sv. jest krásný hymnus sv. Ambrože: »Aeterne rerum Conditor.« Druhý hymnus obyčejných nedělí: »Ecce iam noctis tenuatur umbra« upozorňuje na to, jak mizí noc a objevuje se světlo; prosme Boha, aby se smiloval, zahnal úzkost a udělil spásu.

Pondělní hymnus obyčejných ferii: »Splendor Paternae gloriae«, který je v benediktinském breviáři určen pro neděli a ferie celého týdne, velebí Krista jako pravé světlo, jako pramen světla, jako den, který On osvětluje. V úterý Prudentiův hymnus »Ales diei nuntius« srovnává Krista s okřídleným poslem dne; jako kohout oznamuje blížící se den, tak Kristus oznamuje den soudu: »Vigilate, iam sum proximus.« Proto prosba, aby Kristus zahnal spánek hříchu »Tu, Christe, somnum discute, Tu rumpe noctis vincula«. Podobnou myšlenku vyjadřuje ve středu hymnus »Nox, et tenebrae, et nubila« ve verši »Lux intrat, albescit polus, Christus venit«. Na Krista se vztahuje prosba »Tu, vera lux Caelestium, Vultu sereno illumina«. Podobné prosby vyjadřují ve čtvrtek překrásné hymny, čisté, vroucí středověké poesie »Lux ecce surgit aurea«, v pátek »Aeterna coeli gloria« a v sobotu »Aurora iam spargit polum«.

Je škoda, že jen zřídka možno tyto hymny recitovati, zatím co třebas čtyřikrát za týden je hymnus »Jesu, corona celsior« de Communi C. n. Pont. nebo »Jesu, Redemptor omnium« de Comm. Confessorum Pont.

Ostatní hymny temporálu vyjadřují krásným způsobem ve spojení s ideou dotyčné doby církevního roku myšlenku na jitřní hodinu, jako na př. v adventě »En clara vox redarguit obscura quaeque, personas«, v době postní »O sol salutis« a o svatodušních svátcích »Aurora coelum purpurat«. Ostatní laudální hymny jak v propriu svatých, tak i v kommune vyjadřují oslavu světců bez vztahu k ranní době.

VERSUS (VERSICULUS) — VERŠ

Přechod od hymnu k Benedictus tvoří versiculus. Na tomto místě je už od pradávna a zmiňuje se o něm sv. Benedikt i Amalar (De ord. ant. 2.): Post quam lectionem dicitur versus; za jeho doby byl v římském i galském oficiu ihned po kapitolu versus a Benedictus, který Amalar nazývá hymnem.

Versiculus obsahuje myšlenku, vztahující se jak k oficiu de tempore, tak de Sanctis. V obyčejných nedělích jest versiculus vzat z prvního laudálního žalmu 94.

℣. Dominus regnavit, decorem induit,

℞. Induit Dominus fortitudinem, et praecinxit se virtute.

Tento versiculus je v breviáři benediktinském.

Obsahově se vztahuje k stvoření, jehož jsou pamětlivy zvláště chvály. Středověcí liturgikové, počínaje Amalarem (De ord. ant. c. 2), vztahují tento verš na zmrtvýchvstání, kdy Spasitel oblékl šat vládce nad životem i smrtí.

Pro obyčejné ferie jest verš:

℣. Repleti sumus *mane* misericordia tua.

℞. Exultavimus et delectati sumus.

V adventě se ozývají ve verši slova Jana Křtitele: ℣. Vox clamantis in deserto — jako výzva k pokání. V době postní: ℣. Angelis suis mandavit de te — prosba za ochranu nebeských duchů. V době utrpení: ℣. Eripe me de inimicis meis — žaloba Spasitelova. V době velikonoční: ℣. In resurrectione tua, Christe — oslava zmrtvýchvstání.

BENEDICTUS

Vyvrcholením ranních chval jest novozákonní evangelní kantikum (hymnus u Amalara) Benedictus Dominus Deus Israel (Luk. 1, 68—79). Už sv. Benedikt je předpisuje ve chválách ačkoliv, jak Grancolas praví (l. c. 104), v jiných řeholích se neobjevuje. V některých řeholích, jak dále vykládá Grancolas, se říkalo k chválám Magnificat; v Římě zdomácněl brzo obyčej sv. Benedikta (l. c. 104). Sv. Benedikt nepředpisuje sice antifonu, avšak i v jeho řeholi se brzo zpívala antifona k Benedictus. Jako se v St. zákoně při ranní oběti oltář okušoval, tak i při ranním oficiu právě při Benedictus se používá incensa, ovšem konají-li se chvály v choru slavnostně.

Benedictus pronesl po prvé při narození, resp. obřizce svého syna, sv. Jana Křtitele, kněz Zachariáš, který prorockým duchem věští o svém synu, že je jitřenkou, oznamující příchod velikého světla, Krista. Proto tento velebný hymnus je od nejstarších dob právem v jitřních chválách, v něm se Církev modlí za osvícení těch, kteří putují v tmách hříchů. Bůh ve svém Synu daroval světu světlo a spásu, za což Církev Bohu vzdává den co den čest a chválu.

ZÁVĚR JITŘNÍCH CHVAL

Laudes jsou svým obsahem převážně modlitbou chvály a díků; teprve ke konci přistupuje prosba, vyjádřená kolektou a v určité dny modlitbami, zvanými preces feriales a suffragia. Podle řehole sv. Benedikta (cap. 13) tvořila závěr chval t. zv. letania (litania), t. j. Kyrie eleison (Christe eleison, Kyrie eleison) a Pater noster, ale bez kolekty (...canticum de Evangelio = Benedictus, letania et completum est). Tím se přizpůsobuje římskému zvyku, kde se také neříkala kolekta. Lateránská basilika zachovávala tento obyčej, kdy se podle Ordo Bernardi (pol. 12. st.) a jáhna Jana za doby papeže Alexandra IV. († 1261) říkalo jen Pater noster (Mabillon, Museum II., 566, P. L. 78, 1385). Sv. Benedikt předpisuje, aby modlitbu Pater noster říkal převor hlasitě a nikdy ji nevynechával. Ještě dodnes v benediktinském a cisterciáckém oficiu říká Pater noster ke konci chval a nešpor vedoucí choru hlasitě, což odpovídá i římskému zvyku, podle něhož se Pater noster v preces feriales říká taktéž nahlas (totum clara voce).

Pokud se Kyrie týče, v řeholi sv. Benedikta říkalo se třikrát, v řeholi Aurelianově dvanáctkrát v každé denní hoře, u kartusiánů devětkrát (Grancolas l. c. 104).

a) PRECES FERIALES

Závěr této hodinky tvořily však brzo zvláštní modlitby — *preces feriales* — *breves sententiae psalmis excerptae*, které koncil v Agde (Agathense, r. 506) nazývá *Capitella psalmi*, nebo *Capitula de Psalmis*. Je to zbytek všeobecné modlitby, sahající svými kořeny do dob apoštolských, která se už ve 4. stol. modlila na konci chval a kterou v 5. a 6. stol. tvořila řada žalmových veršů. O jakési všeobecné modlitbě, z níž se vyvinuly dnešní *preces feriales*, mluví sv. Jan Chrysost. (P. G. 62, 530 — Hom. 6 in I. Tim.). *Peregrinatio* určuje blíže, z čeho tyto *preces* pozůstávaly: »Jeden z jáhnů činí připomínku jednotlivců, jak bývá obyčejem. Zatím co jáhen říká jména jednotlivců, četné děti (*pisinni plurimi*) stojíce bez ustání odpovídají vždycky: *Kyrie eleison*. Podobně v Apošt. konstitucích tvořila tyto *preces* řada jáhnových invokací, na něž lid odpovídal *Kyrie eleison*. A litanie, kterou předpisuje sv. Benedikt, neliší se vlastně svou formou od té, kterou ličí *Peregrinatio* i Apošt. konstituce (Bäumer, l. c. 165). V 5. stol. se objevují místo invokací s *Kyrie eleison* žalmové verše. Sv. Caesarius z Arles označuje tyto prosby ve své řeholi taktéž slovem *capitella* nebo *capitula de psalmis*. Koncil ve Vaison v r. 629 nařizuje, aby s těmito prosbami bylo spojeno *Kyrie eleison*, které bylo vynecháno při zavedení veršů, jako se děje v Římě, Itálii a Orientě, kde *Kyrie* zůstalo.

Sv. Benedikt zná tyto prosby pode jménem *Litaniae, Kyrie eleison et Missae*. V dalším století se shledáváme s nimi v řeholi sv. Kolumbana († 610). Antifonář z Bangoru nebo z Banchuir, psaný kolem r. 690, má tyto modlitby ve volnější formě jako *Oratio communis fratrum*. Dále jsou obsaženy v usneseních koncilu v Cloveshoe, v misálu Stowském, jejich existenci dosvědčuje i Amalar (*De eccl. off.* IV., 4), *Consuetudines klášterů* od 9. do 14. stol. a svědectví liturgiků až po Radulfa z Tongern († 1401). Nejlepší důkaz poskytují rukopisy žaltářů, kolektářů, antifonářů a breviářů oné doby. Text těchto modliteb, když za Innocence III. byly předepsány pro ferie adventní a postní, byl převzat bez podstatných změn do breviáře Pia V. z psaných a tištěných breviářů *secundum usum Romanae curiae* 15. stol. a jsou dodnes v římském oficiu. *Preces feriales* představují tedy svým původem modlitbu, sahající až do apoštolských dob.

Pokud se vlastního obsahu týče, praví sv. Kolumban: *Sed quia horarum canonicarum noscendus est modus . . . psalmi statuti sunt a senioribus nostris cum versiculorum augmento intervenientum pro peccatis primum nostris, deinde pro omni populo christiano, pro sacerdotibus et reliquis Deo consecratis sacrae plebis gradibus; postremo pro eleemosynas facientibus, postea pro pace regum, novissime pro inimicis* (*Reg. coenob.* c. 7, P. L. 80, 212). U Amalara (l. c. IV., 4) mají *preces* tuto podobu: nejprve *Kyrie eleison* s *Pater noster*, poté čtyři versikle »*Ego dixi, Domine, miserere mei*«, »*Ostende nobis, Domine*«, »*Convertere, Domine, usque quo*«, »*Confiteantur tibi, Domine*«; deinde sequitur pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate. K tomu se připojuje *Miserere* a oratio. Za jeho doby, praví Amalar, se říkalo *Miserere* ve sv. triduu ve všech horách, kde je dodnes zachováno, a ve všech maioribus feriis. Amalar je nazývá *Preces flebiles praesentis vitae*, jinak *obsecrationes*.

Na konci svého díla v příloze V. (str. 611) uvádí Bäumer doslova *Orationes maiores sive Preces ad Laudes matutinas et ad Vesperas dicandae*, obsažené v Kodexu 272 Corpus Christi College v Cambridge z 9. stol.; Kodex pochází z diecése remešské a byl psán v letech 882—885. S formulemi, jež jsou v něm obsaženy, souhlasí uvedené preces i v jiných Kodexech 9.—12. stol., jichž seznam uvádí Bäumer (str. 612). Jako úvod sloužila formule »Oremus pro omni gradu ecclesiae«, načež následují údaje zvláštních modlitebních intencí s odpovídajícím žalmovým veršem. Na př. po uvedené úvodní formuli: *℟. Sacerdotes tui induantur iustitiam et sancti tui exultent. Dále: Pro rege nostro: ℣. Domine, salvum fac regem et exaudi nos in die, qua invocaverimus te.*

Pro antistite nostro: *℣. Dominus conservet eum et vivificet eum et beatum faciat eum in terra. Dále: Pro cuncto populo christiano, pro pace et unitate ecclesiae, pro fratribus et sororibus nostris, pro iter agentibus, pro fidelibus navigantibus, pro adversantibus nos (persequentibus) et calumniantibus nos: ℣. Domine Jesu Christe, ne statuas illis hoc peccatum, quia nesciunt, quid faciunt, dále pro discordantibus, pro poenitentibus... pro fidelibus defunctis: ℣. Requiem... Pro fratribus nostris absentibus: ℣. Salvos... jako závěr: Domine, exaudi orationem meam. Psalmus Miserere mei, Deus... ℣. Domine, Deus virtutum, converte nos. Et ostende... ℣. Dominus vobiscum. Oratio.*

Také nynější preces feriales přinášejí udání intence, na př. při přímlovách za papeže a biskupa (za biskupa zavedeno Piem X.) »*℣. Oremus pro beatissimo Papa nostro N. R. Dominus etc.*« »*℣. Oremus pro Antistite nostro N.*«; »*℣. Oremus pro benefactoribus nostris*« a »*℣. Oremus pro fidelibus defunctis*«. »Pro fratribus nostris absentibus«, »Pro afflictis et captivis«. Jiné verše, které nemají udání intence, jsou blíže určeny v Kodexu citovaném Bäumerem; na př. verš: *Convertere, Domine, usquequo má nadpis: Pro poenitentibus atd.*

Již v 9. stol. byly preces vynechávány o nedělích a svátcích, poněvadž se vzhledem k svému obsahu konaly kleče, což se neshodovalo ani s nedělní radostí nad zmrtvýchvstáním Páně, které se oslavuje v každou neděli, ani se slávou svatých. Tak se tyto všeobecné modlitby konaly jen o feriích (proto preces feriales), v ostatní dny vstoupila na jejich místo oratio, která od 10. stol. jest totožná s mešní orací. Orace, kterou na konci laud nařizuje koncil v Agde (r. 506), je závěrečná modlitba biskupova v Apošt. konstitucích.

b) ORACE — KOLEKTA

Oratio se podle Amalara (l. c. IV., 4) říká, i když nejsou preces feriales, jako o velikonocích, svatodušních svátcích, nedělích a svátcích. Výjimku činila lateránská basilika, kde závěr oficia tvořil *Pater noster*. Ale Jan jáhen říká, že papež a suburbikávní biskupové říkali v tomto chrámě »*aliae quaedam collectae ad Matutinas vel Vesperas intitulatae*«. Veliké množství takových orací je obsaženo již v Sakramentáři Leonianském, Gelasiově a hlavně v Řehořově.

c) COMMEMORATIONES — SUFFRAGIA

K oraci se často druží kommemorace — připomínka, v níž se připomínají antifonou, veršem a modlitbou ony svátky nebo ferie, které pro slavnost vyššího stupně nemohou býti úplně slaveny. Nejvyšší svátky vylučují každou připomínku, poněvadž se s jejich důstojností a významem nesrovnává slavení jiného svátku. Tyto kommemorace mají svůj původ v t. zv. suffragiích, comm. communes. Micrologus (cap. 4.) praví, že podle starého římského způsobu byla říkána jako při mši sv. jen jedna orace; když však vzrostl počet mešních orací, vzrostl počet orací i v oficiu, a proto si autor této knihy (Bernold z Kostnice) stěžuje na velký počet kommemorací a žádá, aby byl zaveden určitý řád. Kommemorace mají svůj původ asi v řeholních obyčejích 12. stol. Amalar na př. se o nich nezmiňuje, taktéž římský kanovník Benedikt ve svém pontifikálním ceremoniálu z počátku 12. stol. Naproti tomu antifonář sv. Petra předpisuje činiti připomínku sv. Kříže v nešporách a chválách velikonoční doby, předpisuje dále i jiné kommemorace, na př. Panny Marie, Všech svatých a sv. apošt. Petra a Pavla; připomínky jsou označeny pro všechny dny celého roku, vyjímaje neděle od Smrtné až do Hodu Božího svatodušního a dobu vánoční (Tommasi t. IV., str. 22, 27, 30, 52, 100).

Batiffol (l. c. 221) se domnívá, že usus obecných kommemorací jest galský a mnišský, uvedený do Říma v 11. stol.

Vznik obecných kommemorací neboli suffragií jest dost nejasný; nebyly určité zavedeny místo malých oficií Panny Marie, Všech svatých atd., jak se konala hlavně v klášteřích, poněvadž suffragia byla recitována vedle těchto oficií. Snad sloužila za vzor Commemoratio de Cruce, dokázaná v Římě již v 12. stol. (Ordo Rom. XI., 55), která však jest ještě starší. Micrologus (c. 30) uvádí také Commemoratio de Cruce, která nemá nic společného s velikonoční připomínkou Kříže, poněvadž se recitovala teprve po svatodušní oktávě až do adventu a je tudíž totožná s připomínkou, která se konala až do reformy Pia X. ve všech feriích.

Suffragia byla ve středověku velmi četná, mezi těmito suffragiemi pravidelně se vyskytují kommemorace sv. Kříže, Panny Marie, sv. apoštolů, patronů chrámu nebo diecése, Commemoratio de pace, tedy všechny, které byly předepsány v římském breviáři až do Pia X.; Pius IX. zavedl v r. 1871 ještě Commemoratio de S. Joseph.

Reforma Pia X. odstranila celou řadu suffragií a nahradila je jediným suffragiem »De omnibus Sanctis«, které se modlí mimo dobu adventní, tempus Passionis a paschalis vždy ve chválách a nešporách s výjimkou svátků duplex, i když se tyto jen připomínají. Ve velikonoční době místo tohoto suffragia jest Commemoratio Sanctae Crucis.

Jako důvod, proč se modlíme suffragia, udává Durandus (VI., c. 60, n. 5), aby-chom si vyprosili zásluhy světců a jejich přimluvu. Poněvadž Kristus v době utrpení dal sám nejkrásnější příklad pokory a svatosti a po svém zmrtvýchvstání se stal zvláštním přimlůvcem, vynechávají se suffragia, aby-chom upírali svůj zrak jedině na Krista.

Závěr chval tvoří a) Benedicamus Domino — Deo gratias.

Benedicamus Domino je překlad hebrejského תְּהִלָּה — hallelujah — chvalte

Pána. Po *Benedicamus Domino* následuje verš b) *Fidelium animae per misericordiam Dei requiescant in pace. R. Amen.* Uzavíratí hory tímto způsobem je patrně františkánského původu (Le Caron, *L'office divin chez les Frères Mineurs*, str. 168). c) Po tichém *Pater noster* jest versus, zavedený Piem V.: *Ů. Dominus det nobis suam pacem. R. Et vitam aeternam. Amen.* Pak následuje jedna velká d) *mariánská antifona* s příslušným veršem a orací a e) poslední závěrečná slova: *Ů. Divinum auxilium maneat semper nobiscum. R. Amen.*

O mariánských antifonách bude řeč na jiném místě.

Při pontifikálních chválách uděluje biskup ihned po *Benedicamus Domino* požehnání, od všeho ostatního se upouští.

VÝZNAM JITŘNÍCH CHVAL

Jako je *matutinum* svou povahou noční modlitba Církve, tak *Laudes*, jak značí starý název *Matutina*, *Matutinae Laudes*, u Řeků pak Ὠρθρος jsou *oficiální modlitba ranní*. Je-li spravedlivé chválit Boha v každou dobu denní (*omni tempore nos tibi semper gratias agere*), tím spíše je nutno chválit Boha na počátku a konci dne. Jitro i večer, doba, kdy světlo začíná a končí, jsou význačnými částmi dne; jest tedy přirozeno zasvětit modlitbu právě v tyto doby. Jitřními chválami děkujeme Bohu za návrat přirozeného světla, za nový den; ale od přirozeného světla se obrací Církev ihned k světlu nadpřirozenému, ke Kristu; Kristus — světlo zahání temnoty hříchu; světlo ráno se objevující připomíná denně první den stvoření, kdy řekl Bůh: *Budiž světlo!* (Gen. 1.), ale i ostatní činy stvoření. V tu dobu stvořil Bůh, jak praví Durandus (V. c. 3), svět i anděly, kteří se jali ihned po svém stvoření Boha chválit a jej velebit.

Ranní hodina, v níž se konají chvály, připomíná i zmrtvýchvstání Páně, k němuž došlo v ranní hodině (*surgens autem mane prima sabbati*, Mark. 16, 9). Proto se spojuje s touto horou i dík za zmrtvýchvstání Páně, jež je zárukou i našeho vzkříšení. Sikard z Cremony (*Mitrale* IV. 5) praví o chválách: *Deum laudare tenemur de bonis naturae, qua hac hora nobis contulit creando, de bonis gratiae, quae hac hora nobis dedit resurgendo, de bonis gloriae, quae hac hora nobis dedit resurgendo.*

Jitřní chvály byly odedávna konány slavnostněji než ostatní hodinky kromě nešpor, za velké účasti lidu. Již ve 4. stol. nařizují Apošt. konstituce (II. 59.): *Rozkaž, biskupe, a pohni lid k tomu, aby denně ráno i večer navštěvoval chrám... scházejte se denně ráno i večer do chrámu žalmy pěti.* Jak sv. Jan Chryst. dosvědčuje, konala se tato hora slavnostněji, poněvadž v tuto hodinku byly konány modlitby za celý svět, za vrchnosti atd. Podobně i synody, jako v Agde (506) a v Taragoně (516), doporučovaly zvláště oslavení jitřních chval. V dnešním ritu je ve chválách při novozákonním chvalozpěvu *Benedictus incensace*, kterou dosvědčuje již Jan z Avranches (P. L. 147. 31). Podle *Ceremoniale episcoporum* konají se slavnostněji než ostatní hodinky — v pluvíálu, s asistenty a incensací při *Benedictus*.

Zbývá ještě otázka, v jakém vztahu jsou chvály k *matutinu*: nemají té šíře jako *matutinum*, místo dlouhých lekcí jen kapitulum; postup jednotlivých částí je rych-

lejší, zvláště v druhé části kapitula, kde jdou rychle za sebou různorodé části: kapitulum, verš, hymnus, chvalozpěv resp. preces, modlitba.

Chvály stojí uprostřed mezi matutinem a malými horami; jsou kratší než matutinum, delší než malé hory. Jsou doplněním a závěrem matutina: při vigilií jsme ještě v temnotě, ve chválách jsme v Kristu, ve světle světla, jehož symbolem je světlo fyzické. Dobře se do té hory hodí Benedictus; jako Jan Křtitel připravoval kdysi cestu Páně, tak nás připravuje Zachariášův chvalozpěv, jehož poslední verše jednají výlučně jen o Janu Křtiteli, na mystické zjevení Kristovo.

III.

PRIMA

Vedle ranní hodinky Laudes (Laudes Matutinae) vzniká koncem 4. století nová ranní hora, která v řeholi sv. Benedikta dostává název Prima. Nazývá se také Sekunda. U Kassiana se tato hora jmenuje *Altera matutina*. Kassian vypravuje též o jejím vzniku v betlemském klášteře, kde bylo dovoleno, aby si mniši po nočním oficiu a ranních chválách odpočinuli; někteří protahovali spánek až do terce a zanedbávali tím práci, spojenou s modlitbou a čtením. Aby tomuto nešvaru bylo zabráněno, zavedena kolem r. 390 na podnět horlivých členů řádu zvláštní pobožnost ihned po východu slunce, tedy o první hodině ranní, jako počátek práce s třemi žalmy a modlitbami; Kassian uvádí název *novella solemnitatis*, v níž se modlil žalm 50, 62 a 89, které patřily dříve k chválám (Cassian, De instit. coenob. l. 3., c. 4, 6).

Z Betlema se rozšířila tato hora i jinam, zejména na Západ do Galie. Do syrského a armenského ritu se nedostala, neboť v těchto ritech primy není.

Jak už řečeno, zavedl sv. Benedikt tuto horu pro své kláštery s názvem Prima, zvolil pro ni kratší žalmy s ohledem na práci mnichů.

Sv. Aurelian ve své řeholi připojuje primu ještě k chválám a předpisuje pro ni dvanáct žalmů, hymnus a tři lekce; kdežto sv. Benedikt rozlišuje primu od chval a předpisuje (cap. 16) tento pořad: Deus, in adiutorium meum intende, hymnus, tři žalmy, ke každému Gloria, lekce, versikl a Kyrie eleison, po němž se mniši rozcházel, Missae sint.

Kdy byla přijata prima v Římě, nelze říci; je jisté, že mniši tuto horu konali soukromě ve svých klášteřích podle řeholních pravidel. Anonymus z Gerbertu (8. stol.) zná již všechny kanonické hodinky, tedy i primu. Taktéž Amalar při popisu římského oficia v 9. stol. uvádí primu. Prima se skládá ze dvou od sebe se různících částí. První díl odpovídá strukturou menším horám — je to *officium chori*; druhý díl pak — *officium capituli* — má strukturu úplně jinou.

1. OFFICIUM CHORI

ÚVODNÍ MODLITBY A HYMNUS

Po Pater, Ave a Credo následuje verš Deus, in adiutorium meum intende, Gloria Patri, Alleluja a hymnus.

Pater, Ave a Credo jako úvodní modlitbu předpisuje breviář Pia V. Amalar praví,

že se prima začínala veršem *Deus, in adiutorium . . . Gloria, psalmodie, Kyrie, Pater a Credo* (De eccl. off. IV. 2). Tedy až po psalmodii.

Hymnus, který předpisuje sv. Benedikt »*Iam lucis orto sidere*«, a který je denně stejný, Amalar neuvádí v of. římském ze známých důvodů. Zato je v knize *Speculum* c. 3. (Grancolas l. c. 107).

Hymnus patří ke skupině hymnů, zvaných »irských«, které ponenáhlou vnikaly na pevninu a zatlačovaly starý benediktinský hymnář. Blume (*Analecta hymnica* XIV., str. 51) se domnívá, že sv. Řehoř V. sestavil tuto skupinu hymnů anebo je nařídil složit pro liturgii.

Jeho obsah: Když vyšlo slunce, prosíme Boha, aby nás přes den opatroval (1. strofa), nás chránil před zneužíváním jazyku a očí (2.), špatných myšlenek a hříšných požitků (3.), abychom mu mohli večer s čistým srdcem vzdávat chválu.

Hymnus denně recitovaný se vynechává v triduu a po celou velikonoční oktávu.

PSALMODIE

Psalmodie jest uvedena jednou antifonou; po prvé se o ní na tomto místě zmiňuje Radulf z Tongern. Staré Ordines Rom. antifony neměly. V obyčejných nedělích a ve velikonočních feriích je antifonou Alleluja. Ve feriálním oficiu je antifona vyňata z primálních žalmů. V adventě a v temporálním oficiu od Septuagesimy až do středy po Květné neděli je antifona zvláštní a odpovídající idei doby. O svátcích je antifona vzata z laudálních antifon (první antifona).

V triduu Sv. týdne antifona není ani v primě, ani v ostatních malých třech horách. Antifona v malých horách se neříká nikdy na začátku celá (*nunquam duplicatur*). Na konci psalmodie se říká celá a je-li v době velikonoční Alleluja, říká se toto na konci třikrát.

Vlastní psalmodie pozůstává pravidelně ze tří žalmů, jinak má čtyři.

Rehole sv. Benedikta předpisuje čtyři oktonáry žalmu 118 pro neděli, pro feriální dny po třech žalmech. Z životopisu sv. Benedikta z Aniane jest viděti, že se v klášterním oficiu recitovalo v primě devět žalmů, totiž vedle žalmů dnes užívaných ještě žalmy 21—25, které byly původně v nedělním matutinu, čítajícím 24 žalmů. Amalar se zmiňuje o žalmu 53 a 118 pro primu, ale již v karolinské době se rozmnožuje pensum primy, kdy vedle žalmu 53 a dvou prvních částí 118 se recitovaly žalmy 117 a 21—25, zřejmě pod klášterním vlivem, k čemuž přistupovalo symbolum *Quicumque*. Je pochopitelné, že toto pensum primy bylo považováno za těžké břímě, a proto se hledala úleva. Radulf píše, že mnozí *ex quadam desidia* vynechávali žalmy 21—25. Pius V. ulehčil primální psalmodii tím, že žalmy 21—25 rozdělil na jednotlivé dny, kde byly ve feriálním oficiu na prvním místě, od pondělka do pátku na druhém místě, v sobotu pak byly tři žalmy jako o svátcích (53 a 118 I. II.).

V nedělním oficiu je odedávna na prvním místě žalm 117, pak 53, který byl s prvními dvěma částmi 118 ž. na prvním místě ve feriálním oficiu po celý týden. Pro sváteční officium (před Piem X.), o všech svátcích svatých vyjma simplicií byly v primě žalmy 53 a 118 I. a II. Reforma Pia X. ponechala žalmy 21—25 v těch dnech, kdy se od Pia V. recitovaly, ale položila je na první místo. Pro sobotu

zvoleny nové žalmy, pro ostatní dny žalmy, které byly dříve v matutinu. Nedělní officium primy zůstalo s výjimkou žalmu 53, který byl dříve recitován denně. Pro neděle, kdy se užívá v laudech druhého schematu, jsou na prvním místě žalmy 92 a 99 z chval. Pro svátky zůstaly staré primální žalmy 53 a 118 I. II.

Rozdíl ukáže nejlépe přehledná tabulka psalmodie primy v benediktinském breviáři, dále římském, reformovaném Piem V., a nová psalmodie od Pia X.

SCHEMA ŽALMŮ V PRIMĚ

Den	Benediktinský brev.	Ř. br. od Pia V.	Ř. br. od Pia X.
Neděle	118, čtyři oktonáry 1.—32. verš	Nedělní 53, 117, 118I, II Sváteční 53, 118I, 118II	Nedělní pravidelné 117, 118I, II Neděl. od Sept. do ned. Květné 92, 99, 118I, II. Svát. 53, 118I, I
Pondělí	1, 2, 6	53, 23, 118I, II	23, 18I, II, (+46)*
Úterý	7, 8, 9I	53, 24, »	24I, II, III (+95)*
Středa	9II, 10, 11,	53, 25, »	25, 51, 52 (+96)*
Čtvrtek	12, 13, 14	53, 22, »	22, 71I, II, (+97)*
Pátek	15, 16, 17I	53, 21, »	21I, II, III (+98)*
Sobota	17I, 18, 19	53, 118I, II	93I, 93II, 107 (+149)*

Ačkoliv žalmy pro primy jsou voleny většinou bez vztahu k ranní době, přece se dají aplikovati jako vroucí prosba o pomoc Boží, již je v denní práci tolik potřebí. Je to zejména žalm 53, který byl dříve recitován denně po celý rok bez výjimky. Vyjadřuje mocnou důvěru v ochranu Boží proti všem vnitřním i vnějším nepřítelům. Z žalmů 21—25, které jsou ve fer. officiu a v obyčejných svátcích, je na čtvrtek od pradávna úmyslně položen žalm 22 »Dominus regit me, et nihil mihi deerit«, s ohledem na ustanovení Nejsvětější Svátosti: Kristus je dobrý pastýř, který připravuje duchovní hostinu: Parasti in conspectu tuo mensam (v. 6).

Volba žalmu 21, na pátek, nepotřebuje výkladu; je to žalm, jehož úvodní slova: Bože, Bože můj, proč jsi mne opustil? šeptaly na kříži rty Spasitelovy. Ale nejdůležitějším žalmem jak primy nedělní a sváteční, tak i malých hodinek je žalm 118; před ref. Pia X. byl recitován den co den celý, a oblíben u svatých Otců. Sv. Augustin, Ambrož a Hilarius jej vyložili podrobně. Jeho obsah správně vystihuje sv. Ambrož, když jej nazývá »christianae perfectionis consummatio«. Křesťanská dokonalost tkví ve vznešenosti božského zákona, který je odleskem Božích vlastností: pravdymilovnosti, spravedlnosti, milosrdenství a věčnosti, a který září na cestu života. V nových a nových obrazech ukazuje žalm 118 na tyto Boží vlastnosti.

*) Tyto žalmy, které jsou na prvním místě ve chválách, se připojují k psalmodii primy tehdy, je-li ve chválách na prvním místě recitován žalm 50, používá-li se totiž II. schemata laud. Tím se dociluje, že skutečně možno za týden recitovati celý žaltář.

SYMBOLUM QUICUNQUE

V nedělích per annum po Duchu Sv. a Zjevení Páně, není-li připomínka svátku duplex nebo oktávy, a ve svátek Nejsvětější Trojice, patří k psalmodii symbolum Athanasianum: Quicunque. Autor tohoto vyznání víry není znám, ani se o něm nečiní v křesťanském starověku zmínky; nebylo ho používáno proti Arianům, Nestoriánům a bludům Eutychovým, ani ve spisech sv. Athanáše, který se opírá proti bludařům o nicejské symbolum. Podle formy je původu latinského a nikoli řeckého, vzniklo pravděpodobně ve Španělsku; v aktech koncilu v Toledu r. 633 jsou obsaženy výroky a myšlenky, které jsou v souvislosti s tímto symbolem, a zdá se, že jakýsi Gal vyňal tyto výroky a upravil z nich toto symbolum, jak se domníval Pithaeus: De proc. Spiritus Sancti (Grancolas l. c. 108). Někteří pokládali za autora tohoto vyznání Vincence z Lerinu, Honorata z Arles, Caesaria z Arles, dokonce sv. Ambrože nebo Vigilia z Thapsu. Kdy bylo do officia vloženo, nelze přesně určit; zdá se, že už bylo recitováno počátkem 8. stol. v primě, poněvadž se objevuje v Utrechtském žaltáři jako část kanonického officia. Sv. Bonifác poručil v polovině 8. stol. denně anebo aspoň jednou týdně recitovati toto symbolum; proto se také nazývalo Symbolum S. Bonifatii (P. L. 28. 1593).

Angilbert, opat ze St. Riquier (po r. 789), dával zpívati při litaniae maiores tři ekumenická symbola (Apostolicum, Nicaeno-Constantinopolitanum, Athanasianum). Od 9. stol. jsou pak četná svědectví, že se recitovalo nebo zpívalo v primě (Amalar: De eccl. off. IV. 2 atd., Hinkmar Remešský, Honorius Augustodunensis, jiné pak svědky uvádí Grancolas l. c. 108).

V klášteřích se někde recitovalo denně, jak uvádějí Consuetudines Cluniacenses kn. 9. cap. 3. »Quincunque nullo die ommittitur a nobis, sed in privatis diebus simul cum aliis Psalmis, in Dominica post preces«. Tedy denně po žalmech, v neděli post Preces. Také za doby Jana z Avranches (P. L. 147. 31) modlilo se denně s výjimkou od vánoc do oktávy Zjevení Páně a doby velikonoční. Totéž uvádějí v denní recitaci Sikard z Cremony a Honorius Augustodunensis.

Brzo však recitace Quicunque byla omezována na neděle; Atto Basilejský v Capitulares praví: »Ut fides S. Athanasii a Sacerdotibus dicatur et ex corde die Dominico ad Horam Primam recitetur«. Říkalo se nazpaměť. Totéž uvádějí Ordo officiorum Ecclesiae Lateranensis Bernhardův a Durandus. Pius V. ponechal symbolum pro každou neděli: ... Symbolum dicitur in Dominicis tantum, quando fit officium de Dominica ut in Psalterio. Pius X. omezil recitaci na Dominicae minores a na svátek Nejsvětější Trojice, jak řečeno dříve v úvodě.

CAPITULUM

Již v řeholi sv. Benedikta následuje po psalmodii krátké čtení. V řeholi sv. Aureliana byly dvě lekce, jedna ze Starého a druhá z Nového zákona. V Regula Magistri dvě: ze sv. Pavla a z Evangelia; lekci z Evangelia četl opat. Amalar naopak praví: in prima non recitatur lectio (De ord. ant. 6).

V římském officiu však o nedělích, velikonočních feriích a svátcích zní kapitulum

takto: »Králi věků Nesmrtelnému a Neviditelnému, jedinému Bohu čest a sláva na věky věkův. Amen« (I. Tim. 1, 17). V několika slovech jest obsažena chvála a díky za milost vyvolení a povolání k milosti Evangelia. Tato slova recitujícího mají být v srdci hluboce počítována jako vroucí chvála a pro tuto chválu nechtě jsou denně posvěcovány všechny myšlenky, skutky i slova.

Ve feriálním oficiu zní lectio brevis »Pokoj a pravdu milujte, praví Hospodin všemohoucí« (Zach. 8, 9). Slova starozákonního proroka vyzývají recitujícího, aby v pokoji a v pravdě s Bohem a s lidmi ztrávil den.

RESPONSORIUM BREVE A PRECES

Po kapitolu následuje v římském oficiu responsorium breve. Řehole sv. Benedikta předpisuje však verš: *℟. Exsurge, Christe, adjuva nos; R. Et libera nos propter nomen tuum*, a obvyklé litanie Kyrie a Pater s orací Domine, Deus omnipotens. Amalar taktéž praví: *Deinde sequitur versus Exsurge, Domine... Postea inchoamus implorare misericordiam Domini per Kyrie eleison, et Christe eleison, et iterum Kyrie eleison... ac deinde sequitur oratio dominica (Pater)... Post orationem dominicam sequitur nostra credulitas quam sancti Apostoli constituerunt.*

Amalar konečně uvádí, že se po Credo připojuje žalm 50. Mezi symbolum a Miserere klade verše, vyjadřující pokání a prosbu za odpuštění, na př. *Vivet anima mea et laudabit te et iudicia tua adiuvabunt me*. Nezmiňuje se však o Confiteor. Konfiteor uvádí zato Chrodegang a Dunstan (*De regimine monachorum* 1. P. L. 137. 482).

Jako závěr těchto modliteb je u Amalara versikl: *Respice in servos tuos*, a modlitba: *Dirige, Domine*. V římském oficiu následují v určité dny po kapitolu a responsorium breve preces. Preces nebyly v řeholi sv. Benedikta, zato ve starém breviáři cluniackém: *Ad Primam sunt preces 31 versiculorum*. V Chrodegangově řeholi byl žalm Miserere a Confiteor; z žalmu Miserere zbylo několik veršů: *Averte faciem... Cor mundum... Ne projicias... Redde*. Tyto preces, přijaté od mnichů spolu s jinými: *Eripe atd.* byly vloženy do římského officia v době Řehoře VII. (Grancolas, 109) v 10.—11. stol. Již v breviáři Pia V. byly dvojí preces: jedny v oficiu nedělním a druhé ve feriálním; druhé se říkaly vždycky s nedělními, ovšem v určité dny. V breviáři Pia X. první dostaly název: *Preces dominicales*, poněvadž se modlí o nedělích, ale i ve feriálním oficiu per annum, v době velikonoční, o svátcích semiduplex a simplex, vynechávají se vždy, je-li v laudech připomínka svátku duplex anebo oktávy.

Preces dominicales a první polovina preces feriales jsou totožné a začínají: *Kyrie eleison, Christe eleison, Kriste eleison, Pater a Credo (secreto)*.

Dále následují: *℟. Et ego ad te clamavi... (Ž. 87, 14)*.

℟. Repleatur os meum laude... (Ž. 70, 8) a čtyři verše ze žalmu 50, 11—14:

℟. Domine, averte faciem..., Cor mundum... Ne projicias... Redde...

Tyto verše vyjadřují: Bůh naplniž nás svou milostí, abychom, jsouce od hříchů očištěni, v radosti chválili celý den Boha.

Preces feriales. Kajícímu duchu dne, kdy se modlí tyto invokace, na ferie adventní, postní, vigilie a kvatembrové dni, odpovídají prosby, které následují po posledním verši *preces dominicales*. Třikrát vroucí prosba: Eripe me, Domine, ab homine malo... (Ž. 139, 2), Eripe me de inimicis meis... (Ž. 58, 2), Eripe me de operantibus iniquitatem... (Ž. 58, 3) vyjadřuje: vytrhni mne, Pane, z moci člověka zlého, z rukou nepřátel a od těch, kteří se mnou smýšlejí zle.

Další verše: Sic psalmum... (Ž. 60, 9), Exaudi nos... (Ž. 64, 6), Deus, in adiutorium... (Ž. 69, 2) jsou výrazem důvěry v Boží pomoc.

Následující verš Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis... je trishagion, známé z velkopáteční liturgie. Bylo vysloveno již na Chalkedonském koncilu (r. 451). Biblický podklad tvoří místa: Isaiáš 6, 3, Zjevení 4, 8 a 1, Král. 2, 2 a Ž. 41, 3: »Sitivit anima mea ad Deum fortem, vivum.«

Dalších pět veršů je vyňato z žalmu 102, verše 1–5. Vroucí tyto prosby vycházejí z upřímného přesvědčení, že Bůh nezahanbí těch, kteří v Něho doufají, neboť Bůh je svatý, silný, nesmrtelný. Odtud radostná důvěra v Boha, který odpouští hříchy, léčí rány těla i duše, chrání od záhuby a duši naplňuje touhou.

Následuje verš Deus, in adiutorium, který uzavírá obojí preces; po něm jest *Confiteor* — vyznání hříchů. Jak řečeno, Amalar nezná *Confiteor*, který není dodnes v breviáři cisterciáků, kde nejsou ani preces. Uvádí je Chrodegangova řehole *Ordo qualiter* z 9. stol. (Albers III. 29.).

Confiteor, spojený s předcházejícími prosbami veršem *Adiutorium nostrum in nomine Domini*, hodí se velmi dobře k počátku dne. Časně ráno vyznáváme hříchy z minulého dne a celého života. Toto vyznání má nás chránit před novými hříchy. To je smysl vyznání hříchů a následujících veršů: Dignare, Domine..., Miserere nostri..., Fiat misericordia...

Prima se pak uzavírá modlitbou: Domine, Deus omnipotens, kterou uvádí již *Liber sacramentorum* připisovaný Alkuinovi (P. L. 101. 462).

Tato modlitba obsahuje vroucí díky za to, že Bůh nás přivedl k počátku tohoto dne. Vděčnost k Bohu vyžaduje, abychom s jeho pomocí ztrávili darovaný den podle jeho vůle a všechny myšlenky, slova a skutky řídili podle svatého zákona Božího.

2. OFFICIUM CAPITULI

Předcházející část primy svou strukturou se shoduje celkem s ostatními horami; v druhé své části vykazuje prima úplně odlišný ráz ode všech hodin.

Po vlastní primě, která končila modlitbou Domine, Deus omnipotens, nebo někde po tercii shromažďovali se mniši a po jejich příkladu kanovníci ve zvláštní místnosti, v sále, aby tam denně poslouchali kapitoly řádových pravidel klášterního řádu, napomenutí opata a představeného. Tam bylo předčítáno *Martyrologium* pro příští den; při čtení *Nekrologia* vzpomínáno zemřelých bratří a dobrodinců, udělovány důtky atd., a každému přidělována práce. Místnost, kde se shromažďovali,

nazývala se *Capitulum*, a to proto, že se tam předčítalo *Capitulum Regulae* (Grancolas, 109).*) A tyto modlitby s martyrologiem dostaly název *Officium Capituli*.

Toto denní shromažďování se klášterní komunity k čtení řehole a j. má svůj počátek u sv. Benedikta, který předpisuje v kap. 66.: *Hanc autem regulam saepius volumus in congregatione legi*. První zmínka o officiu capituli je v *Ordo Gerberti* (Batiffol, I. c. 174): Když bratři přezpívali v dormitoriu primu, nařizuje Ordo: *Statim ibi sedeunt et prior cum ipsis et ibi legunt regulam s. Benedicti, et a priore vel cui ipse iusserit per singulos sermones exponit... inde accepta benedictione vadunt sive ad ciandum vel ad vestiendum atque lavandum*. Kapitulum se tedy konalo tam, kde prima, totiž v dormitoriu, jinde, jako v St. Gallen, byla zvláštní místnost — kapitulní sál.

Officium capituli jest již v řeholi s. Chrodeganga Metského († 766); a téměř v dnešní formě se vyskytuje již v oficiu kláštera ve Fleury a v opatství St. Bavo v Gentu před 10. stol. (Schepens: *L'office du chapitre à prime, Recherches de science relig.* XII., 1921, 222—227).

Chrodegang Metský mluví o povinnosti kanovníků, že musí být denně přítomni kapitulu při čtení řehole; ve středu a v pátek se čtli církevní Otcové. Rozšířená Chrodegangova řehole (9. stol.) se zmiňuje o Confiteor, o čtení Martyrologia se slovy: »*Pretiosa...*«, třikrát *Deus, in adiutorium...*, *Ů. Dirigere...*, modlitba *Dirigere*, dále o udělovaných důtkách za přechyby a nakonec se čte *Capitulum*.

V sbírce »*Consuetudines monasteriorum Germaniae*« (10. stol., Albers, V., 15 n.) je popsáno *officium capituli* takto: »*Capitulum ideo vocatur, quia sanctae conversationis est caput, a quo derivatur.*«

Nejprve jest oznámena fáze luny (*indicatur primitus luna*), následuje čtení martyrologia... slova *Pretiosa, Deus, in adiutorium*, modlitba (patrně *Dirigere*); opat pronese *Adiutorium nostrum...* kapitola řehole sv. Benedikta. Po přečtení výňatku z řehole praví opat: *Benedicete, načež chor odpoví: Deus*; a opat koná výklad řehole, je-li neděle, výklad Evangelia.

Tento pořad a obsah officia capituli odpovídá celkem dnešní druhé části primy; možno říci, že od doby svého zavedení nedoznalo žádných podstatných změn.

Officium capituli má čtyři části:

- a) čtení martyrologia,
- b) vzývání Boha pro začínající denní práci,
- c) *Absolutio capituli* — *lectio brevis*.
- d) udělení požehnání.

*) Lanfrank popisuje, jak se shromažďování konalo: Na znamení zvonu, kterým se během *Miserere* (v Římě se recitovalo v choru) zvonilo, byli mniši upozorněni, aby přišli do kapitula; aby šli po dvou (*per paria* = v páru), recitující jakési modlitby. Jakmile přijdou do kapitula, ať se vzájemně pozdraví, posadí se směrem k východu ke kříži (na stěně kapitulního sálu). Pak následuje *officium capituli*.

a) ČTENÍ MARTYROLOGIA

Čtení martyrologia tvoří podstatnou část officia capituli a jistě bylo předčítáno v klášteřích i kolegiátních chrámech dříve, než vznikla prima vůbec anebo tato její část. Čte se vždy martyrologium příštího dne; výjimku tvoří Hod Boží velikonoční a Památka dušiček. Předepisá se datum následujícího dne, a to nejprve římské označení podle Kalend, Non a Idus atd.; potom udání měsíční fáze a konečně označení občanského dne. Dále se oznamuje na prvním místě svátek, který se slaví v breviáři následujícího dne (při tom jest dbáti také toho, zda se direktář uchyluje od direktáře obecné církve). Také jest oznámiti vyznačené neděle a ferie, na př.: neděle Septuagesima, Popeleční středa. Na závěrečnou formuli: Et alibi aliorum... odpovídá chor: Deo gratias. Předčítání martyrologia jest pro chor závazné; doporučuje se však v soukromé recitaci.

O historickém vývoji martyrologia jest pojednání zvlášť.

Po přečtení martyrologia následuje verš: Pretiosa... a modlitba Sancta Maria et omnes sancti...

Z čtení martyrologia se vyvinulo čtení Nekrologia, t. j. seznamu zemřelých řeholních spolubratří a dobrodinců, kteří toho dne v minulých letech zemřeli. Jejich jména byla původně přepisována na okraj martyrologia; když počet záznamů vzrůstal a okraj nestačil, byla jména zemřelých sloučena ve zvláštní knihu a srovnána podle kalendáře.

Nejstarší oficiální samostatná kniha mrtvých je nekrologium kláštera v Reichenau, založená r. 858. Nekrologia se předčítala v kapitulu po martyrologiu.

Čtení martyrologia má veliký význam pro duchovní život: připomínají se svatí, aby zprávou o jejich životě, činech a utrpení byli přítomní povzbuzeni k následování těchto vzorů. Veršem Pretiosa in conspectu Domini... a modlitbou Sancta Maria se vzývají všichni svatí, zvláště však Panna Maria, za přimluvu a pomoc.

b) VZÝVÁNÍ BOHA PRO ZAČÍNÁJÍCÍ DENNÍ DÍLO

Vroucí prosba za posvěcení denních prací začíná trojím vzýváním Boží pomoci: Deus, in adiutorium meum intende..., pak slovy Gloria Patri... se obětuje denní práce jejímu nejvyššímu posvěcení: slávě Boží! Před touto modlitbou se rozdělovala a přidělovala práce jednotlivým členům řádu. V klášteřích sv. Benedikta z Aniane (8. stol.) určují Capitula monachorum ad Augiam directa (Albers III., 109): vadunt ad capitulum et quod eis iniunctum fuerit laborant usque ad illud signum, quod pulsare solent ad unam horam Vesperae. Často zvláštním »breve«, předčítaným v sobotu v kapitulu, přikazovalo se jednotlivým bratřím čtení lekcí, intonování antifon atd. (Albers IV., 17). Po rozdělení se začínala práce trojím Deus, in adiutorium... Někde se však toto trojí vzývání Boží pomoci vynechávalo v nedělích a svátcích, poněvadž v ty dny se nesmí pracovat.

Po trojím vzývání Boha obrací se Církev slovy Kyrie eleison a Pater noster na Hospodina. Slovy žalmu 89, 16—17: *Ť. Shlédni na služebníky své, Hospodine, a na díla svá a řiď syny jejich. Ř. A budiž lesk Pána Boha našeho nad námi a díla rukou*

našich říd' nad námi a říd' dílo naše! Sláva Otci . . . znovu se vyprošuje Boží požehnání. Závěr modliteb tvoří pak modlitba *Dirigere et sanctificare . . .*, galského původu, neboť její závěr *Salvator mundi, qui vivis et regnas* je charakteristický pro galskou liturgii. V klášterních ordinářích byla delší: *Dirigere, sanctificare . . . in hac via tua, et in operibus manuum tuarum.*

V cisterciáckém breviáři následuje verš: *Adiutorium nostrum in nomine Domini, Qui fecit . . .*

c) ABSOLUTIO CAPITULI

Co následuje po předcházející modlitbě, to římský breviář nazývá *Absolutio capituli*. Původně se čtla kapitola z řehole nebo *Pastorale S. Gregorii*, někteří zpytovali svědomí, vyznávali se z hříchů, dostávali napomenutí. V pátek se konalo zvláštní kapitulum toliko pro duchovní potřeby, jakýsi druh kolokvií. Podle Chrodeganga se čtly ve středu, v pátek a o svátcích svatých traktát nebo homilie. Vykládala se také řehole nebo bylo krátké kázání.

Místo předčítání kapitoly z řehole je krátké čtení, kterému předchází obvyklá prosba za požehnání: *Iube, domne, benedicere*, a požehnání: *Dies et actus nostros . . .*, které uděluje ten, kdo předsedá choru. V privátní recitaci je *Iube, Domine, benedicere*. Závěr čtení je opět obvyklý: *Tu autem, Domine . . . Lectio brevis* v obyčejných nedělích a feriích *per annum* jest: *Dominus autem dirigat . . .* Hospodin pak nechť řídí srdce i těla naše v lásce Boží a trpělivosti Kristově (II. Thes. 3). Připomíná lásku Boží, z níž mají vycházeti denní úkony a po příkladu trpělivého Spasitele snášeti kříž denního života.

V postě zní kapitulum: *Quaerite Dominum . . .* Hledejte Hospodina, dokud může býti nalezen: vzývejte jej, dokud je blízko (Is. 55, 6).

Od neděle Smrtelné do středy sv. týdnu: *Faciem meam . . .* Obličeje svého neodvracím od těch, kdož mi laji a na mne plijí. Hospodin Bůh mi pomáhá, nebudu tedy zklamán (Is. 50, 6 n.).

Krásné jest kapitulum velikonoční doby: *Si consurrexistis cum Christo . . .* Jestliže jste povstali s Kristem, hledejte těch věcí, které jsou svrchu, kde jest Kristus, sedě na pravici Boží; o to pečujte, co svrchu jest, ne o to, co jest na zemi (Koll. 3, 1—2).

V adventní době: *Domine, miserere nostri . . .* Hospodine, buď nám milostiv, neboť v tebe doufáme. Buď naším ramenem (každé) jitro, spásou naší v čas tísně (Is. 33, 2).

Odpovídá tedy krátké čtení myšlenky doby.

Jinak kapitulem primy jest kapitulum nony. Lyonský breviář podržel až dodnes stará kapitula.

d) UDĚLENÍ POŽEHNÁNÍ

Závěr officia capituli tvoří požehnání, které uděluje představený choru nebo v privátní recitaci žehná se recitující sám.

Po krátké lekci, praví rubrika, se říká: *℣. Adiutorium nostrum . . . R. Qui fecit coelum . . . ℣. Benedicite. R. Deus*, a následuje požehnání: *Dominus nos benedicat . . .*, v němž jest obsažena prosba: *Et fidelium animae . . .*

Verš *Adiutorium nostrum* opakuje se v primě na tomto místě po druhé, byly-li preces, a jest úvodem i k biskupovu slavnostnímu žehnání: Slova *℣. Benedicite. R. Deus*, působí jakési obtíže. Brinktrine (l. c. 93 n.) vykládá smysl takto: Představený z pokory odmítá udělení požehnání a chce povzbudit shromážděné, aby sami vyslovili požehnání. Shromáždění poukazuje na Boha, původce veškerého požehnání. Teprve teď následuje požehnání.

Ve skutečnosti jest asi naše formule podle svého původu pozdravem a odpovědí na pozdrav (*Gruß und Gegengruß*). Potkali-li se mniši, má podle řehole sv. Benedikta mladší prositi staršího o požehnání (Reg. c. 63). Říkalo se *benedic* a odpověď zněla: *benedicat* (scil. *Deus*). Podle *Regula Magistri* ze 7. stol. se říkalo *Benedicite* a odpověď zněla: *Deus*. (*Deus* je v pozdější době nahrazeno slovy *Dominus*.)*)

Tento způsob požehnání byl obvyklý na počátku a konci prací. Od 10. stol. se stalo obyčejem, že představený vyslovil »*Benedicite*« a komunita na to odpověděla *Deus . . .* Tato záměna mohla snadno nastati, poněvadž požehnání bylo považováno také za pozdrav a podle starého zvyku, jenž se udržel na Východě dodnes, představený nejprve pozdraví (srov. formuli pozdravu: *Dominus vobiscum, Pax vobis* a j.). Teprve v 13. stol. bylo k tomuto primitivnímu požehnání připojeno: *Dominus nos benedicat et ab omni malo defendat etc.* Tato formule se objevuje nejprve v *Consuetudines kanovníků* v *Marbachu*.**)

K požehnání se připojuje vzpomínka zemřelých: *Et fidelium animae . . .* Původně bylo čteno, jak dříve řečeno, vedle *martyrologia* také *nekrologium* a prosby za zemřelé. Bylo zvykem recitovati za ty, kteří v *nekrologiu* byli vyjmenováni: *De profundis* nebo *Miserere, Requiem aeternam . . .* modlitba a *Requiescant in pace* (*Grancolas* l. c. 111). *Paderbornský breviář* z r. 1513 obsahuje tyto prosby za zemřelé: *Oremus pro omnibus defunctis. Requiem aeternam etc. Psalmus De profundis. Antifona Absolve, domine, animas eorum ab omni vinculo delictorum etc. Kyrie*

*) *Constitut. de Monte Oliveto* vysvětluji ustanovení řehole (cap. 63) sv. Benedikta takto: *Hanc benedictionem petimus dicendo: Benedicite, et inclinando versus illum qui praeterit. Qui si sit decanus vel multi temporis professor, dicat: Dominus. Vel si malit ob maiorem humilitatem petat eius iunioris benedictionem dicendo: Benedicite.*

**) Žehnací formule primy: »*℣. Benedicite. R. Deus*« jest příbuzná s *Benedicite* při stolní modlitbě: *Sacerdos benedicturus mensam incipit: Benedicite, et alii repetunt: Benedicite.* Nejprve se vyskytuje jednoduché *Benedicite* (dokázané v 7. stol.), teprve v 13. stol. se vyskytuje na jednotlivých místech také napodobením primy *Benedicite* představeného, které nahradilo staré znamení zvoncem. Komunita pak neodpovídala jako v primě »*Deus*«, nýbrž »*benedicite*«, poněvadž v refektáři již od začátku se uděluje vlastní požehnání zvláště v protivě ku primě. (*Schepens: Recherches de science relig. X., 1920, 368—373; De Bruyne: Encore le Benedicite, Revue béd. XXXV., 1923, 129—142.*)

eleison etc. Pater noster. *℟*. A porta inferi etc. Credo videre bona domini. In terra viventium. Requiem aeternam etc. Domine exaudi. Dominus vobiscum. Oremus. Deus, qui nos patrem et matrem. Deus veniae largitor etc. S krátkou modlitbou za zemřelé ke konci primy souvisí pravděpodobně i předpis, že se mše za zemřelé (Requiem) má sloužiti po primě (Miss. Rom. Rubricae gener. XV., 3).

CHARAKTER PRIMY

Prima není zásvětnou modlitbou pro určitý oddíl dne jako terce pro den od 9 do 12 hodin, nýbrž podle názoru středověkých liturgiků je to ranní modlitba, již se má celodenní práci vyprositi požehnání. Amalar praví (De ord. antiph. c. 6): modlíme se žalm 53 v primě pro toto itinere diei. Tato ranní hora je tedy v nejužší souvislosti s denní prací. Den jest určen práci: práce začíná, přerušuje se a končí modlitbou (Ora et labora). Prima má úkol připravovati k denní práci a vyprošovati pro ni Boží požehnání. S těmito myšlenkami se setkáváme v primě stále. V hymnu: Deum precemur supplices, ut in diurnis actibus nos servet a nocentibus . . .; v oraci: semper ad tuam iustitiam faciendam nostra procedant eloquia, dirigantur cogitationes et opera. Trojí: Deus, in adiutorium . . .; verš Et sit splendor Domini Dei nostri super nos et opera manuum nostrarum dirige . . . a zvláště v krásné, vroucí modlitbě: Dirigere et sanctificare . . . corda et corpora nostra, sensus, sermones et actus nostros; a konečně v závěrečném požehnání: Dies et actus nostros in sua pace disponat Dominus omnipotens.

IV.

HORAE MINORES

TERTIA, SEXTA A NONA

ČAS, URČENÝ K TĚMTO HORAM

Římané dělili den na čtyři oddíly: od první hodiny do třetí (9. hodina našeho počítání = *tertia*), od třetí do šesté (12. hodina = *sexta*), od šesté do deváté (3. hodina = *nona*) a od deváté do dvanácté (6 hodin večer). Toto rozdělení zná i Spasitel, řka: Zdaliž den nemá dvanáct hodin? (Jan 11), na jiném místě mluví Kristus o hodinách, v kterých posílal hospodář dělníky na svou vinici. Tyto hodiny byly delší nebo kratší podle roční doby. S římským rozdělením dne mohli spojovat i židé obvyklou denní modlitbu. O třetí hodině (9. hodině dopolední) byli apoštolové shromážděni, když na ně sestoupil Duch Svatý (Sk. ap. 2, 15). O šesté hodině se modlit Petr v Joppe (Sk. ap. 10, 9) a o deváté hodině šel Petr a Jan do chrámu se modlit (Sk. ap. 3, 1). Zbožní křesťané již záhy se modlili v těchto třech hodinách, vzpomínajíce zejména o 6. a 9. hodině utrpení Páně. Za doby Klementa Alexandrijského byly již tyto tři hodinky konány buď soukromě anebo veřejně. Podle *Canones Sti Hippolyti* byly *terce*, *sexta* a *nona* soukromými hodinkami, jen v *stationálních dnech* (středa a pátek), jistě snad i v neděli byly konány zčásti společně a veřejně jsouce spojeny s bohoslužbou. Sv. Jan Chrysost. jmenuje mezi kanonickými horami *terci*, *sextu*, *nonu* (Hom. XIV. in I. Tim. 4, P. G. 72, 575n.). Podobně ve spise *De Virginitate* doporučuje autor Pseudo Athanasius modlitbu v těchto třech hodinách. Apoštolské konstituce (VIII., 34) udávají důvod, proč se má křesťan v tyto tři hodiny modlit: O třetí hodině pro Kristovo odsouzení; o šesté na pamět ukřižování a o deváté v upomínku na Kristovu smrt, zatmění a zemětřesení. Sv. Basíl předpisuje konání modliteb o třetí, šesté a deváté hodině, a to z těchto důvodů: O třetí hodině máme být pamětlivi darů Ducha Svatého, který v tuto hodinu sestoupil na apoštoly, a zároveň prositi, abychom mohli být účastni jeho posvěcení; o šesté hodině se máme modlit po příkladu světců (Ž. 54, 18) a abychom si byli jisti před úklady poledního ďábla; v tu dobu se máme modlit žalm 90; konečně o deváté (naši třetí odp.) hodině se máme modlit po příkladu sv. apoštolů Petra a Jana, kteří v tu dobu šli do chrámu. V armenském ritu je *terce* zasvěcena Duchu Svatému, *sexta* Bohu Otci a *nona* Synu Božímu. Také Kassian mluví o těchto třech hodinkách, které se sice všude konaly, ale s různou praxí vzhledem k počtu žalmů; z jeho údajů jest zřejmo, že se tyto hory konaly veřejně a společně v klášteřích asijského Orientu,

v Palestině a Mesopotamii. Na Západě je to řehole sv. Benedikta, která dává těmto horám přesnou strukturu. Ač se v té době konaly tyto hodinky na celém Západě společně a veřejně, v Římě byla podle Batiffola praxe jiná; tam v basilikálních chrámech nebyly zavedeny, takže mniši je konali pouze ve svých klášteřích; teprve v pozdější době vlivem monachismu se dostaly i do římských chrámů. V Galii v 6. století byly terce a sexta zavedeny podle *Historia francorum* sv. biskupem Injuriose; o noně není řeči. V karolinské době je pořad malých hodiněk stejný, jak byl po dlouhá staletí až do reformy Pia X. Bäumer se domnívá, že tento řád byl stanoven Řehořem Vel., nebo že některý jeho nástupce je v 7. a 8. stol. zavedl pro neděli, a tento pořad malých hor přenesli pozdější papežové na všední dny (l. c. 253).

ÚVODNÍ MODLITBA

Terce, sexta a nona mají úplně stejnou strukturu, stejný úvodní verš, na počátku hymnus, tři žalmy, *lectio brevis*, *responsorium breve* a oraci. Hory začínají veršem: *Deus, in adiutorium*, jak to předpisuje sv. Benedikt.

HYMNUS

Před psalmodií se recituje v každé hoře hymnus, který je po celý rok beze změny, vyjímaje svatodušní oktávu, kdy místo krátkého hymnu k Duchu Svatému »Nunc, Sancte, nobis, Spiritus« je slavnostní, velebný hymnus z nešpor »Veni, Creator Spiritus«.

O hymnu v římském oficiu malých hor platí totéž, co o hymnech v ostatních horách. Zatím co sv. Benedikt předpisuje pro malé hory známé hymny, bylo římské officium bez nich až do 10. stol.

V karolinské době byly o nedělích a obyčejných feriích tytéž hymny jako dnes: »Nunc, Sancte, nobis, Spiritus«, »Rector potens« a »Rerum, Deus, tenax vigor«; v postní době se zpívaly jiné hymny; v terci »Dei fide quā vivimus«, v sextě »Meridie orandum est« anebo »Quā Christus hora sitiit«, v noně »Perfecto trino munero« anebo »Ter hora trina volvitur«. Tommasi uvádí variant prvního hymnu: »Perfectum trinum munerum«. U něho je též hymnus *quotidianus ad Tertiam* »Certum tenentes ordinem« a *ad Sextam* »Dicamus laudes Domino«. Ve velikonoční době a jindy také byl hymnus »Iam sexta sensim volvitur« (Dreves: *Hymn. Moiss.* p. 43n.).

OBSAH HYMNŮ

Hymnus v čele psalmodie udává ráz každé hodinky — terciální hymnus připomíná svým obsahem hodinu, kdy došlo k seslání Ducha Sv.; proto se hymnus obrací na tuto božskou Osobu (»Nunc, Sancte nobis Spiritus«); kéž Duch Svatý sestoupí do našich srdcí, ať je pronikne, aby celá naše osobnost, celé naše smýšlení (*mens*), řeč (*os, lingua*) a činnost (*vigor*) vzdávala chválu. Ať zaplane ohněm (*flamescat igne caritas*) naše láska a zachvátí bližní.

Sexta je hodina poledního slunce, kdy vydává největší žár i nejvíce světla. Z toho důvodu se Bůh nazývá »*verax Deus*«, poněvadž pravda Páně všechno ozařuje. Přirozený žár připomíná rozpálenou mysl ve sváru, proto hymnus praví: uhas plameny sporu, dopřej míru pravého.

Odpoledne se slunce blíží k obzoru, proto nás hymnus v noně upomíná na věčný pohyb v přírodě a na jediného, nezměnitelného Boha — »*immutus in te permanens*«, který svou silou (*tenax vigor*) udržuje všechno proměnné. Zapadající slunce připomíná pomíjejícnost a konečný západ našeho života, proto vroucí prosba: daruj nám světlo u večer našeho života (*largire lumen vespere*), abychom neztratili odměnu: život milosti (*praemium mortis sacrae*). Touto »svatou smrtí« jest smrt Spasitele, který o 9. hodině dokončil svůj život.

PSALMODIE

Všechny tři hory mají po třech žalmech, aby se naznačilo posvěcení tří hodin denních. Kassian (kniha II.) praví, že východní mniši konali tyto hodinky společně jen v neděli, a to tak, že v terci recitovali tři žalmy, v sextě šest a v noně devět žalmů. Sv. Caesarius z Arles a Aurelianus předpisují šest žalmů pro každou horu, sv. Benedikt pak tři žalmy, k nimž přidal lekci, versikl a Kyrie. Sv. Kolumban přidal k třem žalmům četné kratší modlitby; jsou to ty, které se říkaly v diebus jejunii ad Laudes et Vesperas (tedy *preces feriales*). V klášteře v Cluny se recitovaly čtyři žalmy tak, jak tam bylo obyčejem v nešporách. Pokud se samotných žalmů týče, jednoty původně nebylo. Grancolas (l. c. 114) praví, že recitování 118. žalmu, který se modlil v těchto horách a dosud se v nedělním oficiu recituje, je svým původem římský obyčej, o kterém nemluví žádná řeholní pravidla; jediný — praví Grancolas — sv. Benedikt Anianensis jej zachovával.

Sv. Benedikt užívá pro tyto hory v neděli oktonáry 118 žalmu, pro pondělní terci, sextu a nonu další oktonáry 118. ž., které nebyly v neděli recitovány, pro ostatní dny žalmy 119—127, a to tak, že tyto hory mají v benediktinském breviáři od úterý do soboty stejné žalmy: terce žalmy 119, 120 a 121, sexta 122, 123 a 124 a nona 125, 126 a 127. Tak je tomu i v cisterciáckém breviáři.

Před reformou Pia X. byly v římském breviáři pro všechna oficia bez rozdílu den co den části 118. žalmu, tak je tomu teď po reformě pouze pro neděle a svátky zvlášť určené, kdy se berou žalmy z neděle. Reformou Pia X. byly do malých hor zavedeny nové žalmy, čímž zmizela únavná jednotvárnost.

SCHEMA ŽALMŮ MALÝCH HOR

Den	Terce	Sexta	Nona
Neděle	118 ^{III} , 118 ^{IV} , 118 ^V	118 ^{VI} , 118 ^{VII} , 118 ^{VIII}	118 ^{IX} , 118 ^X , 118 ^{XI}
Pondělí	26 ^I , 26 ^{II} , 27	30 ^I , 30 ^{II} , 30 ^{III}	31, 32 ^I , 32 ^{II}
Úterý	39 ^I , 39 ^{II} , 39 ^{III}	40, 41 ^I , 41 ^{II}	43 ^I , 43 ^{II} , 43 ^{III}
Středa	53, 54 ^I , 54 ^{II}	55, 56, 57	58 ^I , 58 ^{II} , 59
Čtvrtek	72 ^I , 72 ^{II} , 72 ^{III}	73 ^I , 73 ^{II} , 74 ^{III}	74, 75 ^I , 75 ^{II}
Pátek	79 ^I , 79 ^{II} , 81	83 ^I , 83 ^{II} , 86	88 ^I , 88 ^{II} , 88 ^{III}
Sobota	101 ^I , 101 ^{II} , 101 ^{III}	103 ^I , 103 ^{II} , 103 ^{III}	108 ^I , 108 ^{II} , 108 ^{III}

Žalmy zavedené do těchto hor recitovaly se dříve v matutinu. Žalmy v starých oficiích neměly antifon; v římském oficiu jsou recitovány pod jednou antifonou. V nedělním a feriálním oficiu per annum mají svou antifonu, v nedělích per annum začíná antifona alleluia. V nedělním oficiu od Septuagesimy jsou zvláštní antifony z *Propria de tempore*; v adventních nedělích a svátcích jsou vzaty z laudálních antifon: pro terci je to druhá, pro sextu třetí, a pro nonu pátá antifona. Ve feriálním oficiu v době postní a v posledním adventním týdnu jsou zvláštní antifony z *Propria de tempore*.

CAPITULUM

Po psalmodii přichází kapitulum, krátké čtení, jehož v křesťanském starověku a u východních mnichů nebylo. Na Západě předpisuje jednu lekci sv. Benedikt, sv. Caesarius a sv. Aurelianus. Sv. Isidor a *Regula Magistri* předpisují dvě lekce, jednu ze Starého a jednu z Nového zákona; nebo jednu ze sv. Pavla a druhou z Evangelia.

Text kapitula je v nedělním (obyč.) oficiu vybrán tak, aby odpovídal době a jejímu významu, v níž se recituje. Poněvadž terce připomíná hodinu, kdy byl seslán Duch Svatý, je vhodně voleno kapitulum obyč. nedělí: *Deus caritas est* (1. Jan 4, 16), láska *skrze* Ducha Sv.; kdo v té lásce přebývá, plní zákony Boží; to je však možné jen *skrze* milost. Ve feriálním oficiu, kde kapitulum terce zní: *Sana me, Domine...* (Jer. 17, 14), vystupuje do popředí hřích; láska, živená Duchem Sv., prosí o uzdravení ran, způsobených hříchy. V sextě, která značí polední dobu, kdy slunce nejvíce hřeje a únava nejvíce doléhá, volá sv. Pavel (Gal. 6, 2) v nedělním kapitulu: *Alter alterius onera portate et sic adimplebitis legem Christi*. Je to zlaté pravidlo lásky k bližnímu, které spočívá v tom, že rádi snášíme slabosti lidí, jsouce pamětlivi svých vlastních slabostí. Tomuto kapitulu odpovídá feriální kapitulum sexty: *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis...* (Řím. 13, 8): kdo miluje bližního,

zákon naplnil. Devátá hodina připomíná Spasitelovu smrt, ohlas Jeho smrti zní v kapitulu nony nedělní: *Empti estis enim pretio magno* (1. Kor. 6, 20) a feriální: *In timore incolatus vestri tempore conversamini; scientes quod non corruptilibus auro vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine quasi Agni immaculati Christi* (1. Petr 1, 17–19). Kapitula větších nedělí odpovídají jednak době, jednak jsou vzata z epištoly. Ve feriích adventních a postních odpovídají době. O svátcích kapitulum terce jest totožné s kapitulem chval a nešpor; kapitula sexty a nony jsou pravidelně brána z epištoly svátku, po př. tak, aby odpovídala ideji svátku.

RESPONSORIUM BREVE, PRECES A ORATIO

V benediktinsko-cisterciáckém breviáři následuje po kapitulu versus, responsorium a litanie, t. j. Kyrie a Pater; v římském breviáři responsorium breve.

V mnohých ordinariích se uzavíraly malé hory takto: Kyrie eleison, preces et Miserere; toto Miserere se říká ve sv. triduu, preces pak in maioribus feriis (Grancolas l. c. 115).

Pokud se responsoria breve týče, je ohlasem čteného kapitula; v kapitulu nedělní terce se mluví o lásce a o tuto lásku prosí responsorium: *Inclina cor meum in testimonia tua* . . . Ve feriálním oficiu jest responsorium ohlasem předcházejícího kapitula: *Sana animam meam*. V nedělní sextě se hovoří o věčném trvání slova a pravdy Boží: *In aeternum, Domine, permanet verbum tuum* a ve feriálním se potvrzuje, že chceme ustavičnou chválou a dobrořečením potvrzovat pravdu, vyjádřenou v nedělním responsoriu: *Benedicam Dominum in omni tempore* . . . Responsoria nedělní i feriální nony (*Clamavi in toto corde meo* . . . a *Redime me, Domine*, . . .) jsou důvěrnými prosbami za pomoc Boží a ochranu před nepřítelem.

Před kolektou se nalézají preces, které se říkaly před Piem V. ve všechny dny, v nichž nebyl slaven nějaký svátek; od dob Pia V. se říkají jen tehdy, když jsou v laudech preces feriales, t. j. o vigiliích, kvatembrech, v době adventní a postní.

Obsah těchto preces tvoří Kyrie eleison, Pater noster a několik veršů všeobecného charakteru. V středověku byly delší a v zkrácené formě představovaly preces feriales, užívané ve chválách a nešporách. Jednotlivé invokace byly uváděny intencí (*oremus pro pontifice nostro, pro fidelibus defunctis, pro unitate et pace ecclesiae*). I dnešní preces v třech malých horách jsou vlastně zkrácené preces feriales, obsahující na začátku Kyrie — Pater a na konci tři verše: *Domine, Deus virtutum, Exsurge, Christe* a *Domine, exaudi* . . .

Kolekta v každé hoře stejná jako v laudech. Malé hory se konají v choru s menší slavností.

Grancolas (str. 115) praví, že se terce zpívá v některých chrámech slavnostně »cum cappis et organo«; jinde se incensuje; dále říká, že se sexta recitovala v poledne, jak se čte v mnohých ordinariích: *Meridie orandum est, před obědem, pročez se recituje: Dominus regit me* . . . in loco pascuae, kterážto slova se vztahovala k pokrmu v poledne požívanému.

VÝZNAM TŘÍ MALÝCH HOR

Terce, sexta a nona znamenají troji přerušení denních prací, aby se pro další práci vyprosila nová milost.

Nelze přehlédnouti úzký vztah k Nejsvětější oběti — opus per excellentiam; právě tyto hory tvoří úvod k oběti: konventní mše sv. se slouží o nedělích a svátcích duplex a semiduplex až po terci; v obyč. feriích a simplicia festa po sextě; v době adventní, postní a kvatembrech, jakož i o vigiliích »quae jejunantur«, po noně (srovnej Rubr. gener. Missal. tit. XV.) — čím slavnější den, tím dříve mše sv. Také votivní mše, poněvadž jsou extra ordinem officii, slouží se post nonam.

Matutinum i Laudes jsou přípravou na mši sv., ale vzdálenější a vzhledem ke mši sv. samostatnější. Terce však je v úzkém vztahu ke mši sv., poněvadž v choru mši sv. předchází, sexta a nona, po případě nona sama jsou po mši sv. jako dozvuky.

V.

VESPERAE — NEŠPORY

NÁZEV

Jméno této hory ukazuje, že je to večerní modlitba (*vesper* = večer, večerní hvězda), která se konala při soumraku nebo při objevení se večernice. Poněvadž se v době nešpor rozsvěcovala světla, jmenovala se *lucernarium* — *λυχνικόν* nebo *ἐπιλυχνικόν*. Nešpory se také nazývaly *Duodecima*. Starý nešporní hymnus u sv. Caesaria »Iam ter quaternis« navazuje na tento název. Doba, v které se světla rozsvěcovala, byla totožná s dvěma nebo třemi večerními hodinami (Bäumer, str. 20).

V křesťanském starověku byly *lucernarium* nazývány ty modlitby, které se konaly v době večerního soumraku při rozsvěcování světla. Ale *lucernarium* a *vesperae* nebyly původně toutéž horou; časově však byly sobě tak blízko, že ponenáhlu splynuly v jedinou horu — *vesperae*.

Ještě Aurelian z Arles († 551) rozeznává večerní modlitbu *lucernarium* a *duodecimu*, t. j. nešpory, které se konaly kolem 12. hodiny čili v 6 hodin večer. Regula Magistri ze 7. stol. (kap. 24) praví: *Prima sic debet dici quomodo duodecima, quae dicitur vespera*. *Lucernarium* má původ svůj v Orientě v církvi jerusalemské; na Západě byla rozšířena v Itálii, Španělsku, Galii a Irsku, jen církev římská ji neznala, proto se také o ní sv. Benedikt nezmiňuje. Zato se *lucernarium* dodnes udržuje jako podstatná část oficia ritu mozarabského a milánského (ambrosiánského). V mozarabském ritu pozůstává z trojnásobného *Kyrie eleison* a *Pater noster*, načež jáhen zpívá: *In nomine Domini nostri Jesu Christi, lumen cum pace Amen, hoc est lumen oblatum, R. Deo gratias*; potom následují nešpory. V milánském ritu je *lucernarium* podobně obsaženo v úvodě k nešporám. Skládá se z *responsoria* (»*Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine, Deus meus, illumina tenebras meas*«,) z antifony podle různých se doby a z druhého *responsoria*.

Nejstarší zprávu o *lucernariu* přináší *Peregrinatio* (c. 24): O 10. hodině se konalo v Jerusalemě shromáždění »*Licinicon*« (= *λυχνικόν*) v Anastasi. Byly rozsvěcovány všechny lampy a svíčky »*et fit lumen infinitum*«; poté se říkaly žalmy *lucernales* a antifony. Také Apoštolské konstituce (VIII., 35) rozeznávají *psalmus lucernalis* a večerní bohoslužbu (*oficium*), v které se nečiní zmínka o rozsvěcování světla, nýbrž tato bohoslužba děkuje Bohu za dobrodiní ve dne prokázaná a vyprošuje ochranu pro nastávající noc. K žalmům, zvaným *psalmi lucernales*, počítá *Canon psalmorum*, připisovaný Eusebiovi (*Eusebii Pamphili Canones diurni ac nocturni Psalmorum* P. G. 23. 1395), žalmy 129, 140 a pravděpodobně i 112 (*a solis ortu usque ad*

occasum). Zalm 140 byl zvolen pro místo: *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum*; z téhož žalmu je vyňat vesíkl *Dirigatur, Domine* v dnešních římských nešporách.

Nešpory patří beze sporu mezi nejstarší části officia; odpovídají starozákonní oběti večerní, při které se obětovalo kadidlo, tak jako chvály odpovídají oběti ranní. Sv. Isidor (Off. c. 20) praví, že křesťané slavili nešpory, *protože Kristus ustanovil večer Coenae sacrificium*.

Za Tertullianovy doby jak v církvi latinské, tak i východní, o jejichž praksi mluví Klement Alexandrijský, byly chvály a nešpory oficiální veřejnou a společnou modlitbou. Kassian pak, mluvě o nešporách, praví, že je nutno tuto horu konati slavně vzhledem k jejímu významu, poněvadž kořeny svými tkví v příkazu Božím. Kassian chápe nešpory v mystickém významu jako díkůčinění za ustanovení Nejvyšší oběti a jako upomínku na dokonané vykoupení krvavou obětí Bohočlověka na kříži; proto nešpory nazývá právem *Eucharistia lucernalis, Gratiarum actio vespertina* (Coll. 1c. cap.).

Nešpory byly dlouho počítány, zejména u světského kleru, za součást nočního officia. Amalar (Decal. off. IV., 7) praví: »Nostras quattuor vigiliis nocte solemus vocitare Vespertinum, Completorium, Nocturnum et Matutinum.« Ve spise »De ordine antiph.« (c. 6) přiznává: Nos vero saepissime solemus vespertinale officium celebrare ante solis occubitus. Doba Amalarova byla tedy přechodní dobou, kdy se nešpory stávaly denním oficiem, jak ve své řeholi zavedl sv. Benedikt. Částečně se konaly nešpory po západu slunce, všeobecně však ve dne.

Sv. Benedikt ve své řeholi (c. 41) nařizuje totiž, aby hlavní jídlo bylo ještě za světla; s tímto ustanovením se neshlovalo, aby se nešpory, po nichž se v postní době požíval pokrm (obědvalo se), konaly po rozsvěcování světél.*)

NEŠPORY PRVNÍ A DRUHÉ

Když nona byla čím dál tím více posunována k poledni, začínaly i nešpory dříve, takže koncem středověku se konaly téměř všeobecně o třetí hodině odpolední. Poněvadž nešpory byly původně první částí nočního officia a jimi začínala církevní slavnost neděle nebo svátku, byly tedy jen *jedny* nešpory — podle dnešní terminologie *vesperae primae*, jak se udrželo ve feriálním oficiu a ve svátcích simplex. Když se však u světského kleru, jistě vlivem klášterů, rozšířil zvyk konati nešpory již odpoledne před svátkem samotným, začalo se ve večerních, po případě odpoledních hodinách samotného svátku připomínati tajemství způsobem rovněž slavným, jak tomu bylo již v nešporách v předvečer svátku. Tímto způsobem vznikly t. zv. druhé nešpory, *vesperae secundae*, které mají neděle, svátky duplex a semiduplex. Pokud se dějinného vývoje týče, byly již v době Amalara, který píše, že našel v antifonárii o některých svátcích zvláštní antifony, na př. pro nešpory Narození Páně, které

*) In quadragesima vero usque ad Pascha, ad Vesperam reficiant. Ipsa tamen Vespertina sic agatur, ut lumina lucernae non indigeant reficientes: sed luce adhuc diei omnia consummentur. Sed et omni tempore, sive coenae, sive refectionis, hora sic temperetur, ut cum luce fiant omnia (cap. 41).

podle dřívějšího pojetí byly určeny pro příští den; přijímá to s poukazem na slova Písma: »Festa vestra celebrabitis a vespera usque ad vesperam.« Odvolání na toto místo (Lev. 23, 32) bylo jen tehdy oprávněné, jestliže nešpory toho dne, které svátek uváděly, byly konány večer po západu slunce. Poněvadž však nešpory za Amalarovy doby byly konány obyčejně ve dne, tedy se ospravedlňuje takto: Třebas ještě slunce nezapadlo, budeme oficiem konati v duchu příštího dne (De ord. ant. c. 16).

V jeho době byly tedy dvoje sváteční nešpory, které Ordo romanus XIII. rozlišuje na primae et secundae (n. 25).

Původní jsou však první nešpory. Sám Amalar praví: Ještě jako mladík jsem pozoroval, že zpěváci konali nešpory, které předcházely svátku, *celebriore cantu et gloriosiore*, než nešpory na zvláštní svátek; také jsem pozoroval, že se tyto nešpory vyznamenávaly větší účastí lidu a větším počtem světél (l. c. c. 16.). Dnes však mají pro lid druhé nešpory větší význam; neboť lid si už neuvědomuje, že svátek začíná večerem. Podle téhož Ordo rom. XIII. konal papež jen první nešpory, druhé nešpory přenechal někomu jinému. V Caeremoniale episcop. (II. c. I, n. 2.) jsou uvedeny dni, o kterých má biskup konati pontifikální mši a den předtím první nešpory, zatím co ke konání druhých nešpor je vázán jen o velikonocích a vánocích. Při kommemoracích vyniká hodnota prvních nešpor tím, že připouštějí méně připomínek než nešpory druhé.

Druhé nešpory jako závěr liturgické sváteční slavnosti jsou jen v římské liturgii; řecký rítus zná jen pro vánoce a Epiphanii druhé nešpory.

PSALMODIE

Struktura nešpor je tatáž jako ve chválách: *℟. Deus, in adiutorium*, *Gloria Patri* — žalmy, hymnus, kapitulum, verš, antifona k *Magnificat*, kolekta.

Pokud se počtu žalmů týče, v křesťanském středověku bylo jich dvanáct; sv. Benedikt předpisuje čtyři, kdežto v Galii byl tradiční počet dvanáct, ba až osmnáct žalmů. V irské liturgii v 6. stol. bylo dvanáct žalmů (Vita S. Brandani, kolem r. 580—590). Grancolas praví, že někteří recitovali šest žalmů a po nich čtli šest lekcí (l. c. 116). Amalar je první, kdo pro římské nešpory uvádí pět žalmů. Od kdy se tak dalo, není známo — snad se analogií k chválám ustálil zvyk recitovati pět žalmů také v nešporách, aby se obě ranní i večerní modlitby sobě rovnaly. Amalar uvádí také přesné rozdělení nešporních žalmů po pěti. V neděli obsahovala psalmodie žalmy 109—113, v pondělí 114—120 (žalm 117 a 118 vynechán), v úterý 121—125, ve středu 126—130, ve čtvrtek 131—136 (vynechán žalm 133), v pátek 137—141 a v sobotu 143—147. Toto rozdělení nešporních žalmů zůstalo v žaltáři až do Pia X., který ponechal celkem staré rozdělení, vyňal však žalmy začínající slovy *Lauda* nebo *Laudate*, tedy ž. 116, 134, 145, 146 a 147 a použil jich jako závěrečných žalmů v laudech; aby však bylo opět dosaženo počtu pěti, rozdělil žalmy 135, 138 a 143 ve dva a žalm 144 ve tři díly. Sv. Benedikt používá pro nešpory taktéž žalmů 109—147, vyjímá však žalmy 117—127, které určil pro malé hory, žalm 133 pro kompletář a 142 pro úterní chvály. Aby pro nešpory dosáhl plného počtu, ustanovuje v řeholi (c. 18) *quia minus veniunt tres psalmi, ideo dividendi sunt, qui in*

numero suprascripto fortiores inveniuntur — rozděluje tedy na dva díly »silnější« žalmy. A právě poslední reforma breviáře sáhla k tomuto prostředku sv. Benedikta; u sv. Benedikta jsou »fortiores« žalmy 138, 143 a 144.

SCHEMA NEŠPORNÍ PSALMODIE

Den	Římské officium do Pia X.	Benediktinský breviář	Římské officium od Pia X.
Neděle	109, 110, 111, 112, 113	109, 110, 111, 112	109, 110, 111, 112, 113
Pondělí	114, 115, 116, 119, 120	113, 114, 115 a 116*, 128	114, 115, 119, 120, 121
Úterý	121, 122, 123, 124, 125	129, 130, 131, 132	122, 123, 124, 125, 126
Středa	126, 127, 128, 129, 130	134, 135, 136, 137	127, 128, 129, 130, 131,
Čtvrtek	131, 132, 134, 135, 136	138 ^I , 138 ^{II} , 139, 140	132, 135 ^I , 135 ^{II} , 136, 137
Pátek	137, 138, 139, 140, 141	141, 143 ^I , 143 ^{II} , 144 ^I	138 ^I , 138 ^{II} , 139, 140, 141
Sobota	143, 144, 145, 146, 147	144 ^{II} , 145, 146, 147	143 ^I , 143 ^{II} , 144 ^I , 144 ^{II} , 144 ^{III}

Nešporní žalmy odpovídají pořádku žaltáře od ž. 109—144. Ovládá je základní idea nešpor: výraz chvály a díky za dobrodiní toho dne dosažená a prosba za odpuštění spáchaných hříchů. Tuto chválu a díky vyjadřují zvláště nedělní žalmy, které zůstaly v novém uspořádání beze změny.

Žalm 109 — »Dixit Dominus Domino meo« — opěvuje velkolepé osiavení Kněze-Krále, který si na svém vítězném tažení světem podrobuje všechny nepřátele. Žalm 110 je vděčná vzpomínka na Boží veledíla, učiněná starozákonnímu lidu Božímu; v novozákonní Církvi je tento žalm projevem díky za vykoupení a za divy milosti spojené s vykoupením — »redemptionem misit populo suo . . . escam dedit timentibus se«.

Třetí nešporní žalm 111 může býti považován za oslavu Páně, který jako oslavená hlava své Církve vylévá bohatství své milosti (Gloria et divitiae in domo eius) a svého milosrdenství (misericors et miserator) na údy svého mystického těla. Podobně možno vykládati starý nešporní žalm 112: oslavený Bohočlověk pozdvihuje svou milostí v nebi, a z prachu zvedá ubohé, aby je připojil k prvotinám svého lidu — svatým v nebi. Žalm 113 — In exitu Israel — jehož melodie patří mezi nejkrásnější (tonus vagans), připomíná východ Izraelitů z Egypta a jejich pochod Rudým mořem. Přejít Rudým mořem je prastarý typus křtu a žalm 113, recitovaný v neděli, připomíná sv. křest a jeho milosti; prosí Boha, aby všem pokřtěným, kněžstvu i lidu, udělil pomoc, aby svým srdcem nelpěli už na modloslužbě. Nedělních žalmů s výjimkou ž. 113, na jehož místo nastupuje nejkratší žalm 116, se užívá i pro sváteční nešpory jako první nešpory. Pak místo ž. 116, překrásného svým chvalozpěvem věrnosti a milosrdenství Božího, nastupuje v druhých nešporách jiný, na př.

*) Pod jedním Gloria Patri.

v II. nešp. sv. mučedníků žalm 115 pro poukaz na mučednictví, přinášející požehnání (*pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius*); o svátcích sv. biskupů žalm 131 (*Memento, Domine, David*), poněvadž se na oslaveném světcí vyplnila slova žalmistova: »*Sacerdotes eius induam salutari.*« V den posvěcení chrámu žalm 147 pro požehnání, které Bůh vylil na Jerusalem, typus to novozákonní Církve a novozákonního domu Božího. Svátky andělů mají v II. nešp. žalm 137 (*Confitebor*) pro místo »*in conspectu angelorum psallam tibi.*«. Druhé nešpory apoštolů mají tyto žalmy: 109, 112, 115, 125 (v nichž se chválí Bůh pro požehnání, které udělil apoštolům za práci plnou námah — »*qui seminant in lacrimis, in exultatione metent*«) a 138. Svátky Panny Marie (též sv. žen) mají pro obojí nešpory tytéž žalmy: 109, 112, 121, 126 (pro místo »*merces fructus ventris*«) a 147; v tomto žalmu se velebí Bůh za znovuvybudování Jerusalema po vyhnanství, což je předobraz vykoupení, na němž Marie spolupůsobila svou poslušností.

Ve středověku mělo v nešporách jen málo svátků své vlastní žalmy. Podle Radulfa z Tongern († 1403) měl římský antifonář vlastní žalmy pro vánoce až po oktávu Zjevení, dále pro svátky apoštolů, pro svátek sv. Štěpána a Božího Těla. Radulf podotýká, že feriální žalmy — či jak on je nazývá *psalmi diurnales* — byly recitovány v Kolíně a v ostatních německých chrámech podle římského antifonáře i o Nanebevstoupení Páně, Zvěstování, Nanebevzetí a Narození Panny Marie, Všech svatých a v ostatních slavných nešporách. Konečně si stěžuje, že novotáři zavedli mnoho změn; neboť ve Francii se recituje o svátcích pět žalmů, jež oni nazývají *Laudate*. Menší bratři (františkáni), proti nimž je Radulf dosti zaujat, jak se praví, mají mezi jinými zvláštnostmi (*inter eorum singularitates*) také to, že se modlili v nešporách svátků vždycky nedělní žalmy s výjimkou posledního, na jehož místo v I. nešporách svátků duplex, v obou nešporách Nanebevstoupení Páně a Nejsvětější Trojice, sv. Jana Křt. a svátku Confessoris non Pontificis přišel žalm 116, v II. nešporách svátku Martyris ž. 115, biskupa ž. 131, andělů ž. 137, Posvěcení chrámu ž. 147; o velikonocích, svatodušních svátcích a Zjevení Páně jako poslední žalm podrželi žalm 113 z nedělních nešpor.*) Jak vidět, tento františkánský způsob rozdělení žalmů pro sváteční nešpory se udržel v římském oficiu dodnes.

CAPITULUM

Jako v laudech, tak analogicky v nešporách následuje po psalmodii kapitulum — *lectio brevis*, které zná již sv. Benedikt (cap. 17.) — *post psalmos lectio recitanda est*. Amalar (*De ord. ant. c. ult.*) praví, že *lectio prolata est a Pastore; praepositus* nebo *celebrans* říkal ji sám, proto se neříká *Jube*.

Jak svrchu řečeno, čtení nebylo původně tak krátké jako nyní; čtly se lekce, kterých někde bylo šest. Sv. Augustin (*Conf. V. 9.*) vypráví o své matce, že chodila denně dvakrát (ráno a večer) do chrámu, aby naslouchala slovu Božímu a modlila se k Bohu. Jestliže při ranních návštěvách je možno dobře mysliti na mešní lekce,

*) Radulf: *Tractatus de psalterio observando* c. 19, Mohlbergovo vydání str. 244.

je to při večerních návštěvách vyloučeno; v době sv. Augustina bylo při nešporách delší čtení, nešporní lekce, jak se dá z Augustinova kontextu dobře poznati. Podle Kassiana čtli egyptští mniši dva výňatky z Pisma sv., a to ze Starého a Nového zákona (De inst. coen. II. 4.). Tak tomu bylo i v Galii podle řehole sv. Caesaria z Arles, kde v nešporách bylo 12, často až 18 žalmů, 2 lekce a hymnus (Magnificat). Také sv. Benedikt praví prostě: »post psalmos lectio recitanda est«, kdežto o laudální lekci praví, že má býti krátká a memoriter recitována. Ale význam slova lectio recitanda na rozdíl od lectiones legere (delší) možno vykládati tak, že i v nešporách byla lectio brevis říkána zpaměti.

Kapitulum v oficiu obyčejných nedělí a ferií odpovídá myšlence nešpor jako večerní modlitby, kdy se Bohu vzdávají díky za jeho milosrdenství a útěchu.

Kapitulum sobotních nešpor, jež jsou vlastně I. nedělními nešporami: O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei... (Řím. 11, 33.), je projevem hluboké chvály nad nevyzpytatelnými úradky a cestami Božími. Nedělní kapitulum: Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi... (2. Kor. 1, 3—4), které se opakuje ve všech feriích kromě soboty, je projevem díky za útěchu in omni tribulatione nostra.

Ve svátečním oficiu jak de Tempore, tak de Sanctis je kapitulum totéž jako ve chválách a terci.

Po kapitolu následovalo responsorium; Amalar praví, že za jeho doby v některých chrámech bylo responsorium, nikoliv však na př. v Metách nebo v Římě. V Paříži (Grancolas l. c. 116) a v četných francouzských chrámech bylo jediné responsorium, a to v I. nešp. svátků duplex; jinde, praví Grancolas, bylo i v II. nešporách. Benediktinský breviář má responsorium breve podobné jako v laudech. Pius V. responsorium v římském oficiu odstranil.

HYMNUS

Také o nešporních hymnech v římském oficiu platí totéž, co o hymnech vůbec, třebaže nešporní hymny v oficiu nedělním a feriálním jsou původu velmi starého.

Hymny nedělních a feriálních nešpor od pondělka do pátku velebí Boha pro jeho díla v jednotlivých dnech stvoření světa, při čemž se v závěru hymnu vyjadřuje prosba za mravní zdokonalení.

V neděli: Lucis Creator optime, Lucem dierum proferens (stvoření světla).

V pondělí: Immense coeli Conditor, Qui mixta ne confunderent — Aquae fluentia dividens Coelum dedisti litem — (oddělení vod od země).

V úterý: Telluris alme Conditor... ve druhé strofě Ut germen aptum proferens — (stvoření rostlinstva).

Ve středu, čtvrtý den stvoření: v hymnu Coeli Deus altissime se opěvuje stvoření slunce slovy Quarto die qui flammeam — Dum solis accendis rotam.

Ve čtvrtečním hymnu: Magnae Deus potentiae — Qui fertili natos aqua — Partim relinquis gurgiti — Partim levas in aera — (stvoření ryb a ptactva).

Páteční hymnus Hominis superne Conditor — Qui cuncta solus ordinans — Humum iubet producere — Reptantis et ferae genus — vyjadřuje poeticky stvoření živočišstva (plazů i čtvernožců), jakož i účel stvoření — služba člověku.

Konečně sobotní hymnus *Iam sol recedit igneus* — (vlastně I. nešp. nedělní) — je pravý nešporní hymnus, který mluví o večerní době, v níž chválíme Boha a prosíme, abychom ho mohli jednou chváliti se svatými v nebi.

V ostatních nešporních hymnech se projevuje idea církevního roku, po případě obsahují oslavu a chválu svatých, jako nejčastější: *Iste Confessor Domini*.

VERSICULUS

Na tomto místě předpisuje versikl již sv. Benedikt (cap. 17.), podobně mluví o něm i Amalar (De eccl. off. c. IV. 7.). V obyčejném oficiu nedělním a feriálním jest verš vzatý ze žalmu 140:

℣. *Dirigatur, Domine, oratio mea. R. Sicut incensum in conspectu tuo.*

Tento vhodně zvolený verš představuje nešpory jako večerní oběť chvály. Podobně i verš ze sobotních nešpor (resp. I. nešpor nedělních):

℣. *Vespertina oratio ascendat ad te, Domine.*

℞. *Et descendat super nos misericordia tua.*

Jak je z kapitula, hymnu a versiklu vidět, sobotní nešpory byly nešporami pro neděli, a II. nešpory nedělní byly nešporami pro pondělí: Kapitulum a versikl od neděle do pátku tentýž, hymny od neděle do pátku jsou ovládány stejnou ideí, kdežto v sobotu se liší.

Večerní době odpovídá vhodně i versikl v době velikonoční:

℣. *Mane nobiscum, Domine. All.*

℞. *Quoniam advesperascit. All.*

Podobně i v době postní:

℣. *Angelis suis mandavit de te.*

℞. *Ut custodiant te in omnibus viis tuis.*

Jinak — jako v laudech — jsou verše ozvěnou církevního roku anebo mají vztah k svatým.

MAGNIFICAT

Nešpory jako večerní modlitba chvály a díků dosahují vrcholu v Magnificat. Ačkoliv se sv. Benedikt zmiňuje o tomto chvalozpěvu první, lze předpokládat, že sám jej nezavedl. Amalar nazývá Magnificat chvalozpěvem nebo hymnem Panny Marie a praví, že zvyk denně jej zpívati v nešporách je prastarý: »In s. Ecclesia mos inolevit, ut quotidie Hymnus B. Mariae cum Psalmodia Vespertinae Laudis ab omnibus cantetur« (l. c. I. 3, c. 7.). Jako přesvatá Panna z hloubi srdce zajásala, když přijala slova poselství o vykoupení lidstva, tak jása Církev z vděčnosti za vtělení Syna Božího a za milosti, které z vtělení vytryskují. Jan z Avranches (P. L. 147. 30) praví: »Hymnus sanctae Mariae . . . Dominicae incarnationis memoriam ad exercendam fidei nostrae devotionem nobis reducit.«

Poněvadž Magnificat je evangelium, stojí se při něm a na začátku se dělá kříž.

Úvodem k Magnificat je slavnostní antifona a při slavných nešporách doprovází

je okuřování. Ve středověku začínalo okuřování při verši »Dirigatur, Domine, oratio mea sicut incensum«. Amalar se o něm zmiňuje (De eccl. off. IV. 7.) — cum ipso versu offertur incensum.

Podobně Durandus (V. c. 9, n. 5.) se zmiňuje o incensaci při slovech: »Dirigatur...« Podle Sikarda z Cremony (Mitrale IV. 8) se rozsvěcovala světla, aby se tím vyjádřil jásot (ob hanc exultationem repraesentandam). Durandus praví, že se o větších svátcích antifona k Magnificat opakovala třikrát i vícekrát, až byl všechen lid v chrámu shromážděný incensován.

Ve středověku bylo zvykem aspoň o velkých svátcích při jednotlivých žalmech, zvláště však při chvalozpěvech Benedictus a Magnificat opakovati antifonu po každém verši, resp. po dvou nebo třech verších antifona se vkládala nebo opakovala. Ve starých antifonářích a responsoriálech jest často o nedělích a svátcích udána celá řada antifon, šest až dvanáct antifon ad Canticum seu ad Evangelium. Tyto antifony nebyly určeny, jak se snad mohlo myslet, jen pro příští všední dny k Magnificat a Benedictus, nýbrž i pro sváteční slavnost, neboť v některých kodexech je při těchto antifonách rubrika: Hodie antiphonamus ad Magnificat et ad Benedictus, t. j. dnes zpíváme Magnificat a Benedictus s antifonami (Migne P. L. 78. 735, 736, 740, 770; Martène, De ant. Eccl. rit. IV. 4. n. 6. a jiné).

ZÁVĚR NEŠPOR

Jako ve chválách, tak i v nešporách tvoří závěr orace. V Breviáři benediktinů je po Magnificat Kyrie eleison a Pater noster (alta voce totum). Tento obyčej modlit se v oficiu Kyrie a Pater byl tradiční i u Orientálů, a to velmi starý; vlivem benediktinské řehole se rozšířil i na Západ. Pokud se kolekty týče, je totožná s mešní kolektou, jen nešpory de feria v době postní mají oraci, která se říká v závěru postní mše sv. super populum.

V určité dny, podobně jako v laudálním oficiu, jsou preces feriales; platí zde totéž, co bylo o nich řečeno při chválách.

Kdysi se udělovalo po nešporách i požehnání; biskupové pak mají i dnes udělovati požehnání po chválách a nešporách; nařizuje to již koncil v Agde (c. 30): Plebs Collecta Oratione ad Vesperam ab Episcopo cum benedictione dimittatur. V životě sv. Caesaria z Arles se čte, že požehnání bylo udělováno na konci nešpor: cum expleto Lucernario Benedictionem populo dedisset.

Závěrečné nešporní verše jsou v římském oficiu jako v laudách.

VÝZNAM NEŠPOR

Jsou-li chvály ranní obětí modlitby, kterou Církev přináší, pak nešpory jsou obětí večerní. Obě hory mají charakter radostného chvalozpěvu a vroucího díkůvzdání. Zvláště o nedělích a větších svátcích, v nichž se slaví památka na činy Páně pro naši spásu, se projevuje zřetelně dík za dílo vykoupení. O svátcích děkujeme v nešporách za zázraky a milosti, které Bůh ukázal na svatých.

Už Apošt. konstituce (VIII. 34) praví: »Modlitby mají se konati . . . večer, abychom děkovali za dobrodiní toho dne, za klid od práce a pro nastávající noc.« Tutěž myšlenku vyjadřuje sv. Basil (Reg. fus. tract. 37, 3): »Když je den ukončen, máme děkovati Bohu za to, co nám tohoto dne daroval a co dobrého jsme vykonali my; dále to, co jsme opominuli vyznávat, a Pána Boha usmiřovati za to, čím jsme dobrovolně i nedobrovolně nebo nevědomky v slovech, činech nebo i v srdci hřešili.« Myšlenka, že Bůh má býti usmiřován za hříchy toho dne spáchané, nezůstala středověku neznámá, neboť podle výkladu středověkých liturgiků modlíme se pět žalmů v nešporách nejen se zřetelem k pěti ranám Páně, nýbrž také proto, abychom učinili zadost za hříchy, spáchané toho dne pěti smysly (Durandus V. c. 9. n. 3).

Nešpory jsou překrásným liturgickým úkonem v době ubývajícího světla — jsou slavnou večerní obětí Církve (*sacrificium vespertinum* — ba podle Kassiana *sacrificium eucharisticum*). Můžeme je v určité míře srovnávat s ranní obětí Církve: Mše sv. a nešpory jsou hlavními bohoslužbami dne; ale jako doba rostoucího světla a jeho plnost převyšuje dobu ubývajícího světla, jako *cognitio matutina* převyšuje *cognitio vespertina* (Augustin), tak ranní bohoslužba převyšuje nešpory: ona jest obětí v pravém slova smyslu, nešpory pak jsou obětí v nevlastním smyslu, pokud každá modlitba jest obětí (Brinktrine 99).

První nešpory jsou úvodem k svátku (*sacrae sollemnitates . . . a primis vesperis initium sumunt; Caerem. episc. 1. 2. c. I. n. I.*) — Vorfeier; proto vyjadřují náladu radostného očekávání (na př. I. nešp. vánoční); ve středověku se radostný ráz prvních nešpor projevoval žalmy »Lauda« a »Laudate«.

Naproti tomu druhé nešpory, vzniklé z touhy mítí o větších svátcích také odpol. liturgický úkon, jsou svou povahou závěrem slavnosti (*Nachfeier*). S povahou druhých nešpor, které jsou závěrem svátku, souvisí jejich vážný, slavnostní ráz. Připomínají pomíjejícnost pozemských slavností, ale ukazují, že teprve na věčnosti budeme slaviti pravý svátek, který nezná mezí. Tato myšlenka jest krásně vyjádřena v oficiu nedělí po Duchu Svatém: laudy mají v sobě cosi radostného a jásavého, každý žalm má antifonu s alleluja; tento jásot zní i v malých horách a dosahuje vrcholu v mešním alleluja, v nešporách však spočívá touha: *Mane nobiscum, Domine, quoniam advesperascit*. Antifony jsou bez alleluja, jen někdy je alleluja v antifoně ad *Magnificat* — slabý ozvuk radostného alleluja laudálního a mešního.

Nešpory jako večerní oběť modlitby mají jakési nezávislé postavení vůči mši sv.; teprve v postní době jsou úže spojeny s mešní modlitbou. Nehledě k několika velkým svátkům (sv. Josefa a Zvěstování), je hlavní mši denní postní mše sv. (*de feria*), po níž následují bezprostředně nešpory. Mše sv., konaná v temné barvě večera, se stává na znamení postní doby *sacrificium vespertinum*; ranní oběť se ruší, nešpory se spojují co nejúže s večerní eucharistickou obětí a jsou jejím závěrem; zvláště výrazným se stává, jsou-li také nešpory *de feria*. Orace nešpor je totožná s orací *super populum* ve mši. V postních nedělích, kdy není na památku zmrtvýchvstání postu, nabývají nešpory své nezávislosti — jsou opět slavnou večerní obětí.

Ve slavných nešporách ožívá stará liturgická synaxis, nešpory mají daleko větší význam než nynější odpolední pobožnosti, pro které byly nešpory odstraněny. Bylo by si věru přát, aby starobylá církevní praxe — konání nešpor — opět ožila.

VI.

COMPLETORIUM

NÁZEV

Jméno závěrečné hodinky denního oficia, completorium — kompletář — doplněk, pochází od toho, že uzavírá a doplňuje denní officium. Paralelu k tomuto názvu máme v starém označení pro Postcommunio ve mši: poněvadž dříve tou modlitbou se uzavírala mše, zvalo se: *Ad complendum*. Jiný název, dnes už neužívaný, byl Conticinium; v klášteřích totiž nastávalo po této modlitbě přísné mlčení. V Galii existoval též název Completa (fem. sing.) a ve Španělsku completa (neutrum pl.).

VÝVOJ

Tato hora patří mezi nejmladší hory římského oficia.

Za jejího autora se považuje sv. Benedikt (Grancolas l. c. 117 n., Bäumer str. 177 a jiní). Sv. Benedikt oddělil od nočního oficia nešpory, které se staly denní horou a svým významem obětí chvály a díků; jako zvláštní oficiální noční modlitbu zavedl kompletář se žalmy, hymnem a čtením. Použil žalmu 90, na který se už vztahuje nařízení sv. Basila (Reg. fus. tract. c. 37 P. G. 31. 1015), dále žalmu 4 a 133. V ostatním uspořádal nové officium analogicky podle dřívějších nešpor.

Ale už ve 4. stol. konali mniši před spaním zvláštní modlitby a v těchto modlitbách dlužno spatřovati první stopy kompletáře; je možné, že sv. Benedikt upravil tyto noční modlitby a tento zvyk benediktinských klášterů že se pak ujal i u světského kleru (kanovníků), bydlícího v komunitách. Sv. Basil, jak svrchu řečeno, praví, že jest nutno se modliti, když nastává noc, abychom požívali klidu, prostého všeho mámení; proto jest potřebí modliti se žalm 90. A právě tento výrok sv. Basila možno považovati za podnět k zavedení zvláštní hory od nešpor oddělené. Ohlas tohoto žalmu zní v hymnu kompletáře: *Procul recedant somnia — Et noctium phantasmata*. Je přirozené, že kompletář nebyl s počátku počítán mezi kanonické hory, ježto se jednalo o modlitbu čistě soukromou, konanou v místnosti pro spaní, konečně to byla také modlitba, již konali jednotlivci a nikoliv chor. V Gerbertově Ordo ze 7. stol. se praví, že mniši »colliguntur ad collectam: semper lectiones ad collectam leguntur, et ibi fructum quod Deus eis dederit manducantur et bibent. Postea pulsato signo canuntur completorio ubi dormiunt in dormitorio« (Anonym. Gerbert IV., 2; Batiffol l. c. 115). Také Aurelianova řehole († r. 551) mluví o modlitbě v dormitáři: Quando

repausaturi estis in schola, in qua manetis, completa dicatur, psalmus nonagesimus dicatur. V Bangorském antifonáři jsou obsaženy modlitby »ad initium noctis«, v nichž jsou prosby za Boží ochranu pro nastávající noc. Také Isidor ze Sevilly († r. 636) mluví o konání kompletáře (de completis celebrandis; De eccl. off. I., 21). Jisto jest, že už v 9. stol. byl kompletář v římském oficiu. Amalar mluví o něm, ale neříká, že by se byl konal jinde než v choru.

Kompletář ve své nynější formě není starší než Chrodegangova řehole. Bäumer jest názoru, že by v této formě mohl býti dílem sv. Řehoře V. (l. c. 253). V díle sv. Dunstana (925—988) De regimine monachorum in cap. pro Pascha (P. L. 137, 496) jest římská forma kompletáře označena s Nunc dimittis jako »zařízení kanovníků«. Od 11.—13. stol. je obsah kompletáře až na nepatrné výjimky týž jako v dnešním oficiu.

VÝSTAVBA KOMPLETÁŘE

Jako prima tak i kompletář má dvě různé části: *officium capituli* a *officium chori*, jenže s tím rozdílem, že v primě je *officium capituli* na druhém místě. Jsou to dva úkony, které mniši vykonávali odděleně.

1. OFFICIUM CAPITULI

má dva oddíly: čtení a Confiteor.

a) ČTENÍ = LECTIO BREVIS

První díl od Iube, domne, benedicere až po Adiutorium nostrum povstal z večerních Collationes — které se konaly v kapitulu, při čemž bylo delší čtení. Jméno pochází od Kassianova spisu Collationes patrum; jsou to zápisy dvaceti čtyř rozhovorů, které tento učitel asketického života vedl s egyptskými mnichy. Náhradou za Collationes je již ve středověku čtení z I. Petra 8—9: Fratres, sobrii estote.

Sv. Benedikt nařizuje v kap. 42, aby se konalo shromáždění večer »ad Collationem habendam«; když se asi hodinu čtlo, představený dal znamení řka: Tu autem; lektor pak odpověděl Tu autem . . . Miserere nobis. Toto čtení se dalo v kapitulu. Na konec pravil převor: Adiutorium nostrum . . ., po kterýchžto slovech šli bratři do chrámu, kde každý zpytoval svědomí; pak na převorovo znamení říkali Confiteor, Misereatur podle předpisu řehole.

Pokud se čtení týče, bylo delší i mimo řeholi sv. Benedikta a řídilo se podle doby nebo slavností. Amort (Vetus discipl. 943) cituje Ordo divini officii Canonorum, kde jest pro vánoce předeepsáno: Ad Collectam in claustrum ante Completorium leguntur sermones usque in Octava Epiphaniae. Dokonce se udržel zvyk předčítati jako úvod ke kompletáři část řehole sv. Benedikta nebo z nějaké duchovní knihy a slovy Iube, domne a Tu autem — v anglických klášteřích benediktinských.

Nynější lectio brevis »Fratres, sobrii estote« nebylo původně určeno pro společ-

nou modlitbu, nýbrž pro soukromou recitaci; toto čtení nese proto v některých starších breviářích nadpis *Lectio brevis extra conventum, chorum a pod.*, na př. Cod. V. v Beuronu, Cod. Downside Bishop (breviář Congr. S. Iustinae a Papa Eugenio IV. confirmatum z 15. stol.).

Na delší čtení upomíná požehnání před lekcí, které se před krátkou lekcí nikdy nevyžadovalo, jak tomu bylo u krátkých lekcí v jiných horách.

Amalar, mluvě o shromáždění před kompletářem, praví, že se shromáždění sice konalo v Metách, nikoliv však v Římě: *Habet tamen consuetudinem nostra Ecclesia* (t. j. v Metách, kde bylo pravděpodobně od doby sv. Chrodeganga), *ut... ante istud officium convenient in unum fratres ad lectionem* (De off. eccl. IV., 8). Ordo qualiter z 9. stol. jmenuje *Capitulum vespertinum* jako všeobecný zvyk, patrně však jen v klášteřích, poněvadž Durandus zná tuto část kompletáře jako zařízení mnichů a tato část opravdu chybí v mnohých římských breviářích až do reformy Pia V. Grancolas (l. c. 118) říká, že *Lectio brevis extra chorum: Fratres, sobrii estote a Pater recitavali ti, kteří se kompletář modlili mimo chor.*

Při této kollaci rozmlouval opat nebo převor o tom, co bylo řečeno. Řehole sv. Isidora (cap. 9) nařizuje, aby jeden z bratří poprosil při kollaci opata o vysvětlení. Také *Consuetudines Sublacenses* z pozdního středověku (Albers II., 120) nařizují: »*abbas vel prior simplicioribus de ipsa lectione exponat prout viderit expedire*«.

Lectio brevis se čte na začátku kompletáře, jakmile vedoucí choru udělil požehnání slovy: *Noctem quietam et finem perfectum concedat nobis Dominus omnipotens. R. Amen.* Slova požehnání říkají shromážděným účel večerního shromáždění: Nechť Bůh dopřeje klidnou noc a bohumilý závěr denního díla. Obsah krátkého čtení není třeba vykládati. Sv. Petr upozorňuje na největšího nepřítele spásy, jemuž se lze ubrániti střídmostí a bdělostí.

Závěr čtení tvoří verš *Adiutorium nostrum.*

b) CONFITEOR

Mladší částí officia capituli v této hoře je *vyznávání hříchů*, které se obvykle konalo v chrámu, jak už bylo u řehole sv. Benedikta řečeno. Obecné vyznání hříchů, ale až po kompletáři, předpisuje sv. Fructuosus z Bragy († 696; Martène IV., 108). Také, jak Grancolas praví (l. c. 118), se konalo v Paříži a v jiných chrámech, kde *Confiteor* bylo *ad finem Completorii*. Před vyznáním hříchů se tiše modlí *Pater* (*totum dicitur secreto*). Grancolas praví, že toto *Pater* vložil sem Pius IV. a rozkázal »*secreto recitari*«, aby ukázal, že není součástí, a že nikdy na tomto místě nebylo recitováno. Toto *Pater*, recitované celé potichu, je náhradou za zpytování svědomí, které konali bratři společně po příchodu do chrámu, ač sv. Dunstan (10. stol.) nařizuje ve své »*Concordia regularia*«: *Signo namque Completorii pulsato agatur oratio, qua finita facto signo a priore invicem sibi dant confessionis salubre remedium.* Modlitbou (*oratio*) zde uvedenou jest rozuměti Otče náš, jak uvádějí jasněji *Consuetudines monasteriorum Germaniae* (10. stol.; Albers, V., 25), podle nichž se bratři po svém příchodu do chrámu modlili klečíce *Pater noster*; převor pak dal

znamení klepnutím (*post digiti pulsacionem*), načež si »*tacita murmuratione*« vy-
znávali vzájemně hříchy.

V triduu sv. týdne začíná kompletář ihned vyznáváním hříchů (*Confiteor*) s abso-
lucí. Toto *Confiteor*, třebas je v oficiu sv. tridua, nezná ani Amalar, ani starší římské
prameny. Pater noster na tomto místě je modlitbou za odpuštění hříchů: *et dimitte*
nobis debita nostra. Přejít k psalmodii a tím k druhé části kompletáře tvoří verš:
Converte nos, Deus, salutaris noster. R. Et averte iram tuam a nobis.

Grancolas praví, že tento verš je nový přídavek; sv. Benedikt začíná ihned po
absoluci veršem *Deus, in adiutorium*. Ale Ordo ze St. Denis (13. stol.) má verš
Converte, který se tehdy ještě všeobecně neříkal. Některá ordinaria nařizovala vy-
nechávati tento verš, neříkalo-li se *Confiteor*. Grancolas uvádí, že se v Římě »*sub-*
misce canitur«, *atque ad Deus in adiutorium tantum altius vox extollitur* (l. c. 118).
Paralelu k tomuto verši jako přechod k psalmodii připomíná verš *Deus, tu conver-*
sus . . . v stupňových modlitbách. Svým smyslem se řadí *Converte nos* k vyznání
hříchů v *Confiteor*. Vyznávající cítí, že zasluhuje trest za hříchy, proto se obrací
k Bohu s prosbou za odvrácení trestu, aby mohl klidně ztrávit noc. A aby ukázal
tuto důvěru, žehná se při tom křížem, kde je to zvykem (S. R. C. 13. dubna 1867
n. 3156).

2. OFFICIUM CHORI

PSALMODIE

Po verši *Converte nos*, jenž tvoří přechod z officia capituli, začíná veršem *Deus,*
in adiutorium meum intende vlastní psalmodie.

Vlastní psalmodie má v řeholi sv. Benedikta tři žalmy: 4, 90 a 133 (Reg. c. 18).
Amalar udává čtyři žalmy: po žalmu 4 se říkaly z žalmu 30 verše 1—4 (*In te Do-*
mine); tedy počet žalmů, jaký není nikde jinde (*De eccl. off. IV., 8*).

Tyto žalmy tak, jak je uvádí Amalar, byly den co den bez rozdílu v oficiu feriál-
ním, nedělním a svátečním, zkrátka až do reformy Pia X. stále tytéž.

Od r. 1911 jsou žalmy 4, 90 a 133 (vynechán ž. 30) jen v oficiu nedělním a o těch
svátcích, které berou žalmy k chválám a malým hodinkám *de Dominica*. Pro ostatní
dny určil Pius X. žalmy, které byly dříve v matutinu. Všechny ty žalmy jest nutno
se modliti jako prosbu za božskou ochranu pro nastávající noc. Tuto prosbu vy-
jadřují ovšem nejlépe nedělní žalmy. Žalm 4 je sám o sobě ve smyslu gramaticko-
historickém noční modlitbou, zejména verš 9: »*In pace idipsum dormiam et re-*
quiescam.« Prastarý kompletářní žalm 90 projevuje myšlenku, že zbožný je pod
ochranou Boha, který poroučí svým andělům, aby spravedlivého ochraňovali na
všech jeho cestách; nemusí se proto báti před hrůzou noci, zvláště před mravní nocí
hříchů. Žalm 133, třetí v nedělním kompletáři, je zvolen pro verš: *In noctibus*
extollite manus vestras in sancta et benedicite Dominum. Noční temnota připomíná
temné stránky života (Augustin, *Enarr. in ps. 133, n. 2*); do nich září světlo Boží
milosti, neboť *signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (Ž. 4, 7). Posilován
světlem milosti zvedá ten, kdo se večer modlí, své ruce plné důvěry k Bohu. Amalar

praví: V tomto žalmu se zrcadlí nálada těch, kteří, jako každý člověk nějakým způsobem na své pozemské dráze, jsou v tísní a přece z této tísně v pokoji vycházejí (De eccl. off. IV., 8). Slova *In noctibus extollite manus vestras* jsou také výzvou těch věřících, za něž kněz jménem Církve koná oficiium, aby se za ně modlil i v noci.

SCHEMA ŽALMŮ V KOMPLETÁŘI

Den	Benediktinský brev.	Ř. br. do reformy Pia X.	Ř. br. po reformě Pia X.
Neděle	4, 90, 133	4, 30, 1—6, 90, 133	4, 90, 133
Pondělí			6, 71, 7II
Úterý			11, 12, 15
Středa			33I, 33II, 60
Čtvrtek			69, 70I, 70II
Pátek			76I, 76II, 85
Sobota			87, 102I, 102II

Pokud se antifony týče, byla přirozeně stejná, v době velikonoční alleluja.

HYMNUS

Bezprostředně po psalmodii následuje už v řeholi sv. Benedikta hymnus. Ve středověku nebylo v hymnu jednoty (Durandus V., c. 10 n. 6); hymnus se střídal podle roční doby; v zimě byl hymnus *Christe, qui lux es et dies*, v létě *Te lucis ante terminum*. Hymnus *Christe, qui lux* jest již v řeholi sv. Caesaria z Arles (Blume, *Der Cursus s. Benedicti Nursini*, Lipsko 1908, str. 36). Hymnus *Te lucis*, který se udržel v oficiu až do naší doby, je po prvé uváděn v 8.—9. stol.; Durandus však a Honorius z Augustodunum (*Gemma animae* II., 64) činí o tomto hymnu pouhou zmínku. V pozdější době, aby byla i v kompletáři aspoň jakási změna, byly voleny hymny odpovídající církevní době. V Eichstättském breviáři z r. 1589 je v kompletáři pro adventní dobu hymnus »*Verbum supernum*«, o vánocích »*Praesepe iam fulget*«, v postní době starý kompletářní hymnus »*Christe, qui lux es et dies*« a na svátek Nanebevstoupení části hymnu »*Festum nunc celebre*«. Reforma Pia V. zavedla strohou jednotvárnost s výjimkou doxologie, která se mění podle povahy svátku.

Hymnus »*Te lucis ante terminum*« opakuje základní myšlenku, totiž prosbu, aby byl ochranou a záštitou svým věrným, aby je chránil před nečistými představami (*noctium phantasmata*) a aby potřel nepřitele (*hostem comprime*).

CAPITULUM A RESPONSORIUM BREVE

Již sv. Benedikt uvádí čtení na tomto místě; ale Amalar se o něm nezmiňuje; zato Durandus je uvádí: »Tu autem in nobis es, Domine« (Jer. 14, 9). Radulf z Tongern (De canonum observ. prop. XIV.) si stěžuje, že se mnozí odchyľují od jednoty kompletáře a docela podle libosti mění kapitulum; pohled do středověkých breviářů Radulfovu stížnost jen potvrzuje. V středověkých breviářích bylo zvláštní kapitulum o svátcích; jako kapitulum bylo voleno nezřídka v obyčejné dny kapitulum feriální primy »Pacem et veritatem diligite«.

Kapitulum kompletáře má spíše ráz úpěnlivé prosby než čtení; na počátku noci volá Církev k Bohu, aby nás neopouštěl (ne derelinquas nos, Domine, Deus noster).

Po kapitolu je *responsorium breve*: *Ů. In manus tuas.* V Řeholi sv. Benedikta následoval po čtení verš »Custodi nos, Domine, ut pupillam oculi«, Kyrie a Pater, jak je dodnes v breviáři benediktinském i cisterciáckém.

Responsorium nebylo v době Amalarově, který uvádí jen verš: *In manus tuas*; avšak Durandus (V. c. 10, n. 6) je uvádí jako zařízení některých chrámů.

V tomto responsoriu poroučíme svou duši do rukou Božích, jako učinil již Spasitel, když umíral na kříži, neboť to byla jeho poslední slova. Bůh, který jest věren svému slibu (Deus veritas), posiluje naši důvěru; tato důvěra je překrásně vyjádřena vroucí prosbou: *Custodi nos, Domine, ut pupillam oculi.* Bohu jsou spravedliví milí jako světlo očím lidským, nalézají u něho ochrany jako kuřátka pod křídly své matky — kvočny. Poněvadž však kompletář podle středověkého nazírání připomíná noc smrti, slouží jak lekce, tak responsorium a verš k tomu, aby skrze vroucí důvěru v lásku a milosrdenství Boží zmírnily, ba zahnały hrůzu, která jímá člověka při myšlence na vlastní smrt.

CANTICUM SIMEONIS: NUNC DIMITTIS (Luk. 2, 29—32)

Jako dosahují vrcholu laudy kantikem Benedictus a nešpory kantikem Magnificat, tak kompletář vyvrcholuje novozákonním kantikem Simeonovým.

Sv. Benedikt je nemá v kompletáři, pravděpodobně je zavedl sv. Řehoř Vel. Grancolas praví, že není ani v breviářích kartusiánů a Kluniackých. Taktéž není v breviáři cisterciáků. Amalar je uvádí a podává výklad (De ord. antiph. cap. 7, 49) řka, že je to jakési odporučení, jímž se náš duch odevzdává Bohu. Grancolas (l. c. 119) praví o tomto kantiku, že jest v apoštolských konstitucích ve večerních modlitbách.

Kantikum Nunc dimittis je uvedeno antifonou *Salva nos...*, která se nikdy nezdvojuje. Antifona se ve středověku měnila, což dalo podnět Radulfovi z Tongern k výroku: »Nimia mutatio vitiosa videtur.« V dnešním oficiu jest jiná antifona pouze na Bílou sobotu. V době velikonoční zůstává a přidává se na konci pouze Alleluja.

Význam Simeonova chvalozpěvu je veliký právě v této hoře. Zaslíbení, které Simeon přijal od Ducha Sv., se splnilo: spatřil nejen Vykupitele, Spásu Izraele, ale mohl jej i na loktech držeti. Vida svou touhu splněnu, volá pln radostné resignace: »Nyní propouštíš, Pane, služebníka svého.« Také recitant breviáře, stoje na konci

dne, opakuje slova Simeonova: odevzdává se klidu, poněvadž právě v uplynulém dni spatřil Spásu svého vykoupení různým způsobem: při mši sv., drže v rukou svátostného Spasitele, spatřil ho mystickým zrakem ve vroucí modlitbě; dá-li pak recitant milosti Boží působit na sebe den co den, nebude bolestné rozloučení ani pro něho; i on bude propuštěn ze služby plné námah a nebezpečství s plným vědomím dobře vykonané životní práce.

PRECES

Jako v primě, tak i v závěrečné denní hoře přicházejí v určité dny před orací preces; v nedělním a feriálním oficiu, dále o svátcích simplex a semiduplex, není-li připomínka duplex nebo oktávy. Sv. Benedikt předpisuje Kyrie eleison a Pater. Amalar praví, že po Nunc dimittis následuje ihned Orace. V montecassinském breviáři z 11. stol. jsou prosby: Kyrie, Benedictus Deus a Dignare, Domine (Grancolas 119). Ve středověku byly kompletární preces podobné primálním; recitovalo se Pater a Credo, Miserere a Confiteor. Místo celého Miserere se říkaly jen některé verše, jako je tomu v preces primálních. Miserere zůstalo v kompletáři oficia sv. tridua.

Nynější preces uvádí již Ordo ze St. Gallen (Albers III. 172), mají však ještě o pět veršů proseb více: za krále, lid, mír a nepřítomné bratry. Bez těchto přídavků jsou obsaženy Preces v Consuetudines benedikt. kláštera v St. Germain (14. stol.).

Preces začínají vzýváním: Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison, a modlitbou Páně Pater noster. Credo, které následuje, má podle staré tradice poskytovat ochranu proti útokům nepřítele.

Verše jsou vyňaty částečně z *kantika trium puerorum*:

Benedictus es, Domine (Dan. 3, 52),

Benedicamus Patrem et Filium cum Sancto Spiritu (Dan. 3, 55),

Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum (Dan. 3, 56),

částečně z *žalmů*: Fiat misericordia (Ž. 32, 22), Miserere nostri (Ž. 122, 3) a částečně představují *zvláštní* liturgické přídavky. Pro noční modlitbu jest vhodné zvolen chvalozpěv na Nejsvětější Trojici (Benedicamus Patrem...); připomíná dobrodiní, za něž vděčíme Trojjedinému Bohu.

Modlitba: *Visita*.

Ani svatý Benedikt, ani Amalar se o této modlitbě nezmiňují; Amalar praví: Tantummodo postulatio pro custodia deprecetur (De ord. ant. 7). Grancolas (l. c. 119) uvádí, že se modlitba Visita nenalézá v žádném římském ordináři nebo kolek-táři, ani v některém starém klášterním ordináři.

Modlitba Visita je obsažena v Consuetudines kláštera v St. Germain (14. stol. — Martène IV. 109). Radulf z Tongern uvádí na jejím místě modlitbu: Illumina, quae-sumus Domine, tenebras nostras et totius noctis insidias tu repelle propitius. Grancolas uvádí ještě jednu modlitbu vyňatou z římských Ordines: Deus qui illuminas noctem et lumen post tenebras facis, concede nobis, ut hanc noctem sine impedimento Sathanae transeamus, atque matutinis horis ad altare recurrentes tibi Deo gratias referamus, Per Dominum...

První modlitba *Illumina* se říkala v Paříži a také ve všech řeholních breviářích. *Visita* je obsažena v breviáři kartusiánů, odkud snad byla převzata do římského oficia, kam ji vložili teprve Menší bratři.

Grancolas praví, že modlitbu *Visita* říkali mniši v dormitářích, když se vykropovali, jak sděluje sv. Dunstan: *Omni nocte post Completorium aspergatur domus requie-tionis eorum, recumbentibus eis propter illusiones diabolicas*. V dormitářích se vy-prošuje Boží ochrana proti úkladům, které tam démon může nastrojiti, zároveň se vyprošuje ochrana andělů, protože v *kostele* nikdo nespí. Říkal ji pak nad mnichy představený a udělil jim požehnání. *Benedicat et custodiat vos*.

V pozdějších dobách středověku se modlitba měnila s ohledem na církevní rok.

Modlitba *Visita* shrnuje ještě jednou všechny myšlenky kompletáře: andělé pak ať přistoupí a nás ochraňují v pokoji, který oslazuje noc i smrt.

Závěrečné požehnání.

Po obvyklém závěrečném verši *Benedicamus Domino* jest v kompletáři ještě po-žehnání slovy: *Benedicat et custodiat*... Požehnejž a ochraňujž nás všemohoucí a milosrdný Pán, Otec a Syn a Duch Svátý. *R. Amen*.

Je to zřejmý pozůstatek klášterních zvyků, kdy opat nebo jeho zástupce udělovali před spaním požehnání. Již svatý Benedikt nařizuje požehnání: *et benedictione missae fiant* (*missae* — propuštění, závěr). Statuta koncilu v Cáchách (r. 817) c. 48 (Albers III. 130) dávají nařízení: »*Ut benedictio post completorium a sacerdote dica-tur*.« Podobně nařizují *Consuetudines monasteriorum Germaniae* (Albers VI. 25). V 10. stol. bylo zvykem, že při závěru kompletáře byl konvent vykropován svěcenou vodou. Požehnání, které na konci dne má samo sebou jistý vyšší význam a slav-nostnější ráz, bylo vyhrazeno v jednotlivých klášteřích opatovi. Je-li přítomen kom-pletáři biskup, má se hebdomadář při slovech »*Benedicat et custodiat*« před bisku-pem uklonit (Caer. ep. II. c. 4 n. 4). Místo *Benedicat et custodiat* bylo v klášteřích: *Benedictio Dei Omnipotentis*... (Hildemar, in cap. 20 *Regulae S. Benedicti*).

Závěr: Jako se officium třemi modlitbami *Pater*, *Ave* a *Credo* začíná, tak se jimi i končí. Po kompletáři šlo se ihned spat; mniši měli ještě jednou zpytovat svědomí, když lehali; učiniti kříž, pokropiti se svěcenou vodou a od té chvíle zachovati přísné si-lentium. Potom se dalo zvoncem třikrát znamení, aby se každý pomodlil tři modlitby, a to buď tři *Pater* nebo tři žalmy, jak předpisuje řehole sv. Benedikta z Aniane. *Pater*, *Ave* a *Credo*, které se recitují *secreto*, zavedl Pius V.

CHARAKTER KOMPLETÁŘE

Závěrečná modlitba denního oficia má mnoho podobnosti s primou, první denní hodinou. Jako se modlí prima na počátku dne (*qui ad principium huius diei nos pervenire fecisti*), tak kompletář je překrásnou modlitbou na jeho konci. Ač bychom tuto horu mohli považovati za modlitbu diků, přece tato myšlenka ustupuje v ní do pozadí. Její hlavní myšlenkou je vědomí, že nastává noc, a v tom smyslu je při-pravnou modlitbou pro nastávající noc.

V noci je nebezpečnství větší než ve dne; proto Boží pomoci potřebujeme ve

větší míře. Zvláště pak v noci, která je symbolem říše zla, je třeba býti na stráži před nástrahami temnot. Tato myšlenka proniká kompletář, *Lectio brevis*: *Fratres, sobrii estote*, hymnus *Te lucis ante terminum*, kapitulum *Tu autem*, verš *Custodi nos . . .*, *preces Dignare, Domine*, orace *Omnes insidias inimici ab ea longe repelle* a hlavně pak nedělní žalmy. Tím vším je kompletář přípravou na noc a noční modlitbu matutinum.

Pokud se vnitřní struktury týče, tato hora vyniká svou uzavřeností, ač pozůstává ze dvou dílů, nad ostatní hory. Liší se hodně od ostatních, zachovala si vnitřní jednotu a nepřipustila ničeho, co by ji rušilo; ba ani krátká přímluva za zemřelé, která je na konci všech hor, se v této hoře neujala.

MARIÁNSKÉ ANTIFONY

Na konci kompletáře vzdává Církev ještě jednou svou hlubokou úctu Prostředníci a Orodovnici; doporučí vykonané modlitby jejímu mateřskému srdci, aby je doplnila svou přímlovou; vyprošujeme si Mariinu pomoc nejen pro nastávající noc, nýbrž i pro hodinu smrti, abychom v radosti navždy s ní zůstali spojeni »ut videntes Jesum semper collaetemur«.

Antifony, recitované ke cti Panny Marie jako závěr kompletáře, nejsou součástí officia, nýbrž se říkají ze zbožnosti — ad devotionem tantum dici solent (Grancolas 120). Podle rozmanitosti doby se říká jedna ze čtyř finálních antifon, jimiž jsou:

Alma Redemptoris Mater,
Ave, Regina coelorum,
Regina coeli, laetare,
Salve, Regina, Mater misericordiae.

Mariánské antifony připojeny byly poměrně velmi pozdě k officiu. V liturgických knihách 7.—11. stol. není naprosto žádné zmínky, že by se byly recitovaly v officiu, ač texty některých antifon, na př. Ave, Regina a Regina coeli již existovaly. Alma Redemptoris a Salve, Regina aspoň od 11. stol. Jedině Regina coeli se zpívalo o velikonočních v Římě, nikoliv však na konci officia, nýbrž jako antifona »de sancta Maria« v nešporách. Radulf z Tongern jich ještě nezná, teprve Řehoř IX. r. 1239 nařizuje, aby se Salve, Regina recitovalo na konci kompletáře, a to jen v pátek.

Sv. Ludvík, král francouzský, denně dal slavnostně zpívati Salve, Regina ve své dvorní kapli, jak vypravuje Vilém z Nangis († 1302).

Kardinál Quiñonez přijal tuto antifonu do breviáře; pro velikonoční dobu pak až do Nanebevstoupení Páně ve svém breviáři předepsal Regina coeli s orací: Gratiam tuam quaesumus. Učinil tak, aby ve svém breviáři nahradil zrušené officium parvum B. M. V. Zdá se, že nejprve dominikáni zpívali Salve, Regina na konci officia, kdežto františkáni asi první připojili k officiu všechny čtyři antifony; tak tomu bylo aspoň v r. 1249 (Le Carou, L'office divin str. 11). Wading uvádí k tomuto roku 1249 list Jana z Parmy, generála františkánského řádu, v němž se zmiňuje o čtyřech mariánských antifonách, které se během oné doby začaly zpívati; vlivem františkánského breviáře, v kterém Haymo připojil na konci kompletáře tyto čtyři antifony, se jejich užívání rozšiřovalo. Podle Batiffola (l. c. 260) papežové přijali tyto antifony kolem r. 1350. Od 16. stol. jsou zpívány na konci každé hory, kdežto do té doby jen

na konci kompletáře. Španělský koncil r. 1302 apud Pennam fidelem v kán. 13 předpisuje, aby se denně po kompletáři říkalo *Salve, Regina*. Kartusiáni neříkají *Salve* po kompletáři, nýbrž k nešporám jako kommemoraci ve formě antifony s veršem *Ave Maria* a modlitbou *Famulorum*. V cisterciáckém breviáři je jen jedna mariánská antifona po celý rok: *Salve, Regina*, v době velikonoční s *Alleluja*. Karmelitáni, jak uvádí Grancolas (121), říkají *Salve, Regina* na konci každé hory i mše sv.

Historický vznik jednotlivých feriálních antifon:

a) *Salve, Regina*, která představuje nejstarší antifonu v oficiu, připisuje se Hermanovi, přímím Contractus; slova o clemens, o pia, o dulcis virgo Maria se připisují sv. Bernardovi. Ale již z 11. stol. jest zachován nad první částí *Salve, Regina* pravidelně vybudovaný tropus, z čehož dlužno usuzovati na velké stáří antifony. V rukopisech přichází *Salve, Regina* už koncem 11. stol., a to s velmi malými textovými variacemi: *Salve, Regina Misericordiae*, teprve od 14. stol. *Salve, Regina, Mater Misericordiae*. Velmi rozšířená legenda, že by byl sv. Bernard při kázání ve špýrském dómě r. 1147 v nadšení přednesl závěrečná slova o clemens . . ., nemůže spočívat na historické pravdě, poněvadž tato slova se již nacházejí ve starších rukopisech.

Původ této antifony, jak ukazuje zmíněný tropus, možno hledati v klášteře v Reichenau, a tu možno s jistotou označit za autora Hermanna, přímím Contractus († 1054). Francii není možno pokládati za kolébku *Salve, Regina*, jelikož nejstarší francouzský pramen, Antifonář ze Saint-Maur-les-Fossés (12. stol.), neobsahuje mezi četnými mariánskými antifonami *Salve, Regina* (Blume: Reichenau und die Marian. Antiphonen). Aubry neboli Adhémar z Monteuil, biskup v Puy (1079 až 1098), zavedl *Salve* do liturgie a bl. Jordan, druhý generál kazatelského řádu dal je zpívat denně po kompletáři v konventě v Bologni, aby dosáhl uzdravení bratra, posedlého zlým démonem.

V životopise sv. Bonaventury jest zpráva, že tento světec dal zvoniti denně večer po kompletáři, ut fratres populum hortarentur ad salutandam B. Virginem, signo campanae audito, quod post Completorium datur, quod creditum sit, eandem ea hora ab Angelo salutatam fuisse. Večerní modlitba dostala pak název salutatio. Ve středověku byly tyto večerní pobožnosti salutatio, franc. salut, konané zejména v sobotu, velmi oblíbené, jak dosvědčují i četné nadace, zvané »*Salve*«, téměř ve všech větších chrámech. Tomáš Cantipratensis (l. 3. de Apol. c. 10) praví, že dominikáni konali v Paříži po kompletáři denně se svícemi průvod, zpívající *Salve, Regina misericordiae* a klekající na počátku.

b) Antifona *Alma Redemptoris Mater* pozůstává z 6 hexametrů; už Caesarius z Heisterbachu († 1240) ji připisuje témuž Hermanovi, řečenému Contractus. V rukopise jest již od 12. stol. (Pařížský rukopis N. 12044, f. 147) a použito jí jako antifony k sextě na svátek Nanebevzetí Panny Marie.

c) Antifona *Ave, Regina Coelorum* je neznámého původu, snad sv. Bernard mohl by přicházeti v úvahu. Jest obsažena v témže rukopise jako antifona k noně téhož svátku.

d) Antifona *Regina coeli, laetare*. Durandus (Rationale VI., 89, n. 3) vypráví legendu, velmi rozšířenou v jeho době, že ji andělé zpívali při průvodu, který konal

sv. Řehoř Vel. s obrazem sv. Lukáše až k slovům *Resurrexit, sicut dixit*, načež papež připojil: *Ora pro nobis, Deum, alleluja*.

V antifonáři sv. Petra (konec 12. stol.), vydaném Tommasim, je tato antifona jako antifona velikonoční oktávy; pravděpodobně z doby Řehoře V. (996—999).

UŽÍVÁNÍ TĚCHTO ANTIFON V NYNĚJŠÍM ŘÍMSKÉM BREVIÁŘI

Podle rubrik se modlí antifona *Alma Redemptoris Mater* od prvních nešpor I. neděle adventní do svátku Očišťování Panny Marie; až do Narození Páně je modlitba *Gratiam tuam, quaesumus*. Od prvních nešpor Narození Páně je modlitba: *Deus, qui salutis*.

Od svátku Očišťování Panny Marie (od kompletáře 2. února) do kompletáře středy sv. týdnu je antifona *Ave, Regina*. Od nešpor Bílé soboty do soboty ve svatodušním oktávu jest *Regina coeli*. V ostatní době, tedy asi půl roku, se recituje *Salve, Regina*.

Rubriky pak předpisují modliti se antifonu mariánskou v choru na konci té hory, po níž se opouští chor; při privátní recitaci jen na konci laud a kompletáře. Následuje-li však po některé hoře konventní mše sv. nebo officium defunctorum, mariánská antifona se vynechává; nikdy však nesmí chyběti na konci kompletáře. Toto význačné místo pro mariánské antify, které měly původně své místo od počátku, odůvodňuje nařízení gener. kapituly benedikt. řádu v Northamptonu (r. 1440, Martène IV., 110): »*Ne serpens versatus, quos vigilantes nequit subvertere, dormientes noctanter illudat, opus esse censuimus ante somnum ejus implorare suffragium, per quam exstitit caput ipsius serpentis contritum.*«

Po závěrečné mariánské antifoně se připojuje *Ů. Divinum auxilium* a tři modlitby: *Pater, Ave a Credo*.

Modlitbu *Sacrosanctae et individuae Trinitati*, která se chvalitebně říká po skončení officia, obdařil Lev X. (poč. 16. stol.) odpustky. Připisuje se sv. Bonaventurovi (Beringer, *Die Ablässe* I⁵, 302). O vnitřním obsahu a postavení Panny Marie v této modlitbě pojednává Brinktrine (l. c. 125), který také mluví o odpustcích, spojených s touto modlitbou.

Pius X. (r. 1905) připojil novou modlitbu *O clementissime Jesu*, která se dobrovolně recituje po modlitbě *Sacrosanctae*; je také obdařena odpustky.

VIII.

PŘÍDAVKOVÁ OFICIA

Po skončeném vývoji církevních hodinek bylo ustálené officium kratší, než když počet žalmů a délka lekcí byla libovolná; tu pro mnohé pensum modlitby nestačilo, takže se jevila snaha, zejména v době největšího nadšení a vypětí křesťanského ducha, rozšířit tuto povinnost o různá přídatková officia. K těmto oficiím patří *psalmi graduales*, *familiares*, *poenitentiales*, *officium defunctorum*, *B. Mariae Virginis*, *omnium Sanctorum*, *officium S. Crucis*, *de Spiritu Sancto* atd. Tato officia tkví svými kořeny v klášteřích, ale brzo je adoptoval i světský klerus.

a) PSALMI GRADUALES

Je to zvláštní skupina patnácti žalmů (119—133), které jdou sice po sobě, ale nemají jednotícího myšlenkového charakteru, jako na př. žalmy kající. Ideje, které je ovládají, jsou všeobecné: důvěra v Boha, prosba o pomoc atd., což se vyskytuje i v jiných žalmech. V žaltáři mají každý svůj vlastní nadpis: píseň stupňová. Nazývaly se prý tak proto, že je zpívali při čerpání vody levitě prvního večera o slavnosti stánků na patnácti stupních, které vedou z nádvoří žen do vnitřního nádvoří (srov. 3. Král. 6, 36). Jiní odvozují hebrejský název málórh odtud, že Izraelité zpívali nebo se modlili, když stoupali (Ž. 121, 4; Esd. 7, 9), t. j. putovali do Jerusalema; jsou to tedy písně poutníků (Frz. Wutz, Die Psalmen, 325).

Středověcí exegeté podle sv. Otců je vykládali tak, že mluvili o spravedlivých duších, které v tomto životě dychtí po nebeské vlasti, a rozdělují, ovšem ne bez umělkování, na patnáct stupňů duchovního života, který probíhá trojí cestou: očisťováním, osvěcováním a spojením. Mohli se při tom opírat o sv. Jeronyma (Comm. in Ps. 119), který naznačuje mystický výklad, když o této skupině žalmů píše: »Per quosdam profectus nos ad summa perducunt, ut in Domini atriis possimus dicere: Ecce, nunc benedicite Dominum.«

Graduální žalmy, které v Amalarově době byly již v nešporách (viz svrchu psalmodii nešporní), patřily od 10. stol. k obyčejným duchovním cvičením v klášteřích. První skupina graduálních žalmů (pět) byla recitována za zemřelé řádové členy a za všechny zemřelé vůbec, dalších pět žalmů modlili se řeholníci za svou řeholi; třetí skupina byla určena »pro regibus et omnibus suis familiaribus adhuc viventibus«. Doba, stanovená k recitování těchto žalmů, byla před začátkem matutina. Od mnichů převzal recitaci graduálních žalmů také světský klerus, ale jen pro postní dobu. Pius V. odstranil povinnost graduálních žalmů mimo chor. Pius X. pak i pro chor.

b) PSALMI FAMILIARES

Podobný význam jako žalmy graduální měly i žalmy zvané *familiares* (rodinné). Nebyly však jednotně stanoveny a byly recitovány za zakladatele klášterů, dobrodince a vůbec všechny ty, kteří byli ve zbožném spojení s duchovní rodinou klášterní.

Počet těchto žalmů kolisal; původně byly čtyři až šest (Albers II., 85 n., III., 171), později omezeny na dva a platily za zemřelé. Také ve světských kapitulách ve středověku byly recitovány až do Pia V. Staré předpisy neopomíjely upozorňovati na vlastní účel těchto žalmů, na př. »pro rege, reginaque et familiaribus«, »ad beneficia recolenda« atd.

c) PSALMI POENITENTIALES

V žaltáři jich bylo více, ale církevním zvykem se ustálilo pokládati za kající žalmy těchto sedm: 6, 31, 37, 50, 101, 129, 142. Byly předepsány až do doby Pia V. pro dobu postní a recitovaly se před primou. V cisterciáckém breviáři je předpis, aby se konaly v konventu s následujícími litanii po kapitulu v kteroukoliv ferii non impedita Festo XII lectionum, od počátku postu (a capite Jejunii) až do neděle Květné. Ve starých římských breviářích před reformou Pia X. stála rubrika, že se konají kleče s litanii všech svatých, když je officium de feria. V choru se pak konají v postě po matutinu a laudách; mimo chor pro opportunitate temporis. V nových breviářích po ref. Pia X. stojí pouze: Sicubi recitentur in choro dicuntur post Matutinum et Laudes flexis genibus dicto Benedicamus Domino; extra chorum pro temporis opportunitate. Účelem těchto žalmů je vzbudit kajícího ducha.

d) OFFICIUM DEFUNCTORUM

Doprovázeti pohřební průvod zpěvem žalmů je liturgický obyčej, datující se od třetího století; také zvyk sloužit mši sv. za zemřelého — *sacrificium pro dormitione* — je prastarý. Gelasiánský sakramentář ze 7. stol. (De Rossi, Roma sotterranea t. III., str. 495 n.) mluví o mši třetí den po pohřbu, o mších po 8 dnech, po 30 dnech. Ale ani mše, ani pohřební obřady nemají nic společného s pozdějším oficiem za zemřelé; je však jisto, že na duši zemřelého pamatovali věřící zvláštními modlitbami, při nichž bylo užíváno žalmů. Teprve v 8. stol. se shledáváme se zvláštním oficiem za zemřelé — vedle pohřebních obřadů — je to *officium pro mortuis*.

Je jisté, že podnět k tomu dal řeholní obyčej modliti se denně, ráno a večer za zemřelé; tak bylo na př. u mnichů na Monte Cassinu v druhé polovině 8. stol., kde se konala zvláštní pobožnost za zemřelé, jakési officium. Po nešporách se bratři modlili za zemřelé sedm kajících žalmů s litanii (Herrgott: Vet. discipl. mon. 3; Edmund Bishop: Liturgica historica, Oxford, 1918). Fuldenští mniši obracejí se s prosbou na Karla Velikého, aby jim byl ponechán dosavadní obyčej denně po laudách a nešporách vzpomínati zemřelých řeholních bratří, a to antifonou: Requiem aeternam, první částí žalmu: Te decet hymnus (Ž. 64), veršem a orací. Dále prosí, aby jim bylo dovoleno o kalendách každého měsíce modliti se vigílii a 50 žalmů za

zemřelé a ve výroční den zakladatelů vigilii a žaltář. Zmínka o vigilii značí, že se při těchto vzpomínkách skutečně jedná o napodobení kanonického officia.

Ordo Angilberta ze St. Riquier, přítele Karla Velikého, obsahuje officium za zemřelé, které má nešpory, nokturna a chvály. Antifonář sv. Petra a Ordines romani (zejména X.) podávají rubriky i text. Tělo zemřelého se přinese večer do basiliky sv. Petra, při čemž se prochází branou, zvanou porta iudicii, tělo se uloží v sanctuariu a officium začíná. Je to vigilie, která má nešpory, tři nokturna a chvály. Nešpory mají svých pět žalmů s antifonami, verš, Magnificat s antifonou, Kyrie eleison a Pater. Tři nokturna začínají bez invitatoria; každý nokturn má tři žalmy a tři lekce z knihy Job (celkem 9 lekcí) — každá lekce má své responsorium z knihy Job; deváté responsorium zní: Ne recorderis peccata mea. Po nokturnech laudy s pěti antifonovanými žalmy, verš, Benedictus s antifonou, Kyrie a Pater. Toto officium, vytvořené v Římě, bylo přijato s římským oficiem v říši franské. Amalar je nalezl v antifonáři v Metách a v Corbie.

Officium defunctorum se konalo na mnoha místech denně, jak v klášteřích, tak kapitulách a farních chrámech. V citovaném Ordo Angilbertově čteme, že se koná officium za zemřelé »ob memoriam cunctorum fidelium, per singulos dies ac noctes, vespertinos, nocturnos atque matutinos«. Podobně i Amalar (De eccl. off. IV., 42): »Sunt etiam loca in quibus generaliter pro omnibus defunctis omni tempore excepto Pentecostes (t. j. doba velikonoční) et festis diebus, in officio vespertinali et matutinali oratur. Sunt et alia loca in quibus missa pro iisdem cottidie celebratur. Sunt etiam et alia in quibus in initio mensis novem psalmi, novem lectiones totidemque responsorii pro eis cantantur.«

Officium za zemřelé bylo vkládáno do denního officia. V Cluny se modlili mniši nešpory za zemřelé po denních nešporách a podobně i laudy; nokturna se modlili po večeři v choru.

Sv. Petr Damianský dokazuje, že toto denní officium za zemřelé bylo konáno v 11. stol. v Itálii a ve Francii a že někteří klerikové, shledávající povinnost recitovati denní kanonické officium a zároveň officium za zemřelé obtížnou, konali jen toto poslední officium, protože bylo snadné a krátké (Petr Dam., Opusc. XXXIV). Ve 14. stol. píše Radulf z Tongern (De can. observ. prop. XX.), že to jest »generalis usus« modliti se nešpory a vigilii za zemřelé den předtím, chvály pak po chválách dne a každou z těchto tří hor officia zemřelých uzavíratí vhodnými modlitbami, žalmy a oracemi.

Tato officia obsahovala vždy jen tři hory — nešpory, matutinum a laudy; horae minores zavedl v oficiu zemřelých teprve Pius X. pro den Dušiček, ačkoliv příklady podobných horae minores byly i ve středověku.

Svou strukturou jsou hodinky za zemřelé napodobením temných hodin v triduu; vynechává se všechno, co by mohlo býti znamením radosti; nejsou tu úvodní formule, doxologie, hymny, absoluce a benedikce. Často bylo vynecháváno i invitatorium, jak praví Walafrid Strabo: In agendis mortuorum et circa passionis Dominicae solemnitatem inchoationes et expletiones officiorum non ut in ceteris fiunt videlicet significandae causa (De exord. etc., c. 36). Ještě ve 12. stol. se vynechávalo invitatorium. Bylo-li však invitatoria použito, pak se text často různil; vedle nynějšího »Regem,

cui omnia vivunt« se říkalo buď »Regem vivorum ac quiescentium, Dominum, venite, adoremus« nebo »Circumdederunt me dolores mortis, et pericula inferni invenerunt me« (Martène III., 636). V středověku panovala veliká rozmanitost v lekcích oficia, které byly často uzavírány slovy »Beati mortui, qui in Domino moriuntur«, různila se také responsoria, zato žalmy zůstávaly zpravidla nezměněny. Nyní jsou lekce vzaty z knihy Job »in quibus dolor et planctus continetur« (Amalar, de ord. ant., c. 73).

VÝZNAM OFICIA ZA ZEMŘELÉ

Hodinky za zemřelé vedou k vážnému pojmání života; mluví zde duše, za niž se officium koná, v žalmech a zvláště v lekcích o pomíjejícínosti, o přísném Božím soudu; ale projevuje se i světlý paprsek naděje, že bude jednou vysvobozena z očištcových muk; myšlenka to, která je vyjádřena radostí v Benedictus a Magnificat. S ubohými dušemi v očistci však spojujeme své prosby a úpěnlivě prosíme »in persona defuncti« (O. R. X., 39): Pane, vysvobod' duši mou; běda, jak dlouho trvá mé vyhnanství; dáváme najevo důvěru v milosrdenství Boží: Budeš-li hledět na nepravosti naše, Pane, Pane, kdo obstojí? (Ž. 129, 3). Pak v oraci, v prosbě Requiem aeternam na konci žalmů a v responsoriích vystupuje sama Církev. Jako zbožným konáním těchto hodiněk vzrůstá vítězná Církev o nové členy, tak vzrůstá i bojující Církvi veliký užitek skrze zásluhy dobrých skutků a vážným napomenutím, abychom pamatovali na poslední věci, oživuje víra v Boží spravedlnost a ve veliké milosrdenství Páně.

e) OFFICIUM DE OMNIBUS SANCTIS

Od 10. století se často setkáváme se zvláštním oficiem, konaným ke cti všech svatých (Albers II. 31., V. 101). Obsahuje jen laudy a nešpory, které se konaly bezprostředně po denním kanonickém oficiu. Příklady tohoto cursus uvádí Martène (IV., 42), který však uvádí jen laudy, kdežto Albers (V., 105) uvádí také nešpory. Vedle toho se konalo zejména v italských klášteřích a na Monte Cassinu malé officium ke cti sv. Benedikta, jak dosvědčuje Petr jáhen († 1159). Malé officium pozůstávalo z invitoria, tři žalmů s antifonami, z veršů a tři lekcí s patřičnými responsorii. Consuetudines Sublacenses (Albers, II., 121) předpisují, aby se po Salve, Regina v kompletáři recitovalo officium sv. Benedikta s veršem Deus, in adiutorium a s antifonou Ecce vir Dei Benedictus.

V cisterciáckých breviářích je officium *S. Patris Nostri Bernardi*, které se koná extra Quadragesimam et mensem Augusti a mimo dobu od 17. prosince do oktávy Zjevení, a to v poslední úterý každého měsíce, kdy nepřipadá svátek dvanácti nebo tři lekcí (duplex a semiduplex). Má nešpory s feriálními žalmy, dvě nokturna, laudy a malé hodinky.

V 11. století se objevuje *Officium Sanctae Crucis*, které pro svého děkana, pozdějšího opata Aelfwina, sestavil mnich Aelsinus z Newminstru v letech 1012 až 1020; sv. Edmund z Canterbury se modlil denně mimo kanonické officium také officium Panny Marie, *Ducha Svatého* a officium defunctorum.

f) OFFICIUM PARVUM BEATAE MARIAE VIRGINIS

Přídavková oficia, o nichž jsme mluvili, jako graduální žalmy a hodinky za zemřelé, vznikla vlastně z vděčnosti, již chtěli řeholní společnosti ukázat svým zakladatelům a dobrodincům. Jiná oficia, jako žalmy kající, měla za účel pěstovati většího ducha zbožnosti. Jiná oficia zase, jako de omnibus Sanctis, de sancto Benedicto, pěstovala úctu k svatým, poněvadž tehdy nebylo tolik svátků jako nyní. Nejvíce se však rozšířilo *Officium Parvum de Beata Maria Virgine*, vzniklé v 11. stol. Od 12. stol. byl v četných klášteřích a chrámech zaveden vedle denního officia obyčej recitovati ještě *cursus marianus*, který se stal z dobrovolného závazku zákonným předpisem.

Nejstarší svědectví o mariánském officiu pochází z 11. stol. z opatství italského Fonte Avellano. Ale životopisec sv. Oldřicha z Augšpurku, Gerhard († 973), vypráví ve *Vita Sti Udalrici*, že se tento světec modlil po oficiální modlitbě ještě zvláštní *cursus*, t. j. officium ke cti Panny Marie, sv. Kříži a všech svatých. Batiffol (str. 222 pozn.) váhá identifikovati toto officium z r. 970 s plně rozvinutým *officium parvum* a praví, že podle obyčejů kláštera v Einsiedeln v letech 990—995 se tam modlili *tres lectiones de Sancta Cruce et de Sancta Maria* jen v pátek a v sobotu, »si sanctorum natalitia non affuerunt«. Batiffol však podotýká, že v té věci nechce polemisovati s M. Edmundem Bishopem. Zavedení těchto hodiněk se připisuje pravidelně podle kard. Baronia (*Annales*, t. XVII., str. 819) sv. Petru Damiánskému, který náležel právě ke klášteru v Fonte Avellano, dříve než se stal kardinálem a ostijským biskupem (Batiffol, 222). Sv. Petr přispěl jistě k rozšíření tohoto mariánského kursu, jak se *officium parvum* nazývá; sám vypravuje, že předpis recitovati je byl zaveden v kláštere sv. Vincence, patřícím jeho kongregaci: »Statutum erat atque iam per triennium fere servatum ut cum horis canonicis cotidie B. Mariae semper Virginis officia dicerentur.« Sv. Petr zavedl v četných chrámech hodinky a velmi vřele je doporučuje: »To jedno víme všichni bez pochyby, že kdo se snaží denní officium k její (t. j. Panny Marie) cti konati, získá ochrany Matky Soudce v samotný den úzkosti smrti« (P. L. 145, 230). V Cluny je zavedl opat Hugo († 1109) jen pro nemocné mnichy, jistě bez povinnosti konati i denní kanonické officium.

Toto officium velmi horlivě šířili cisterciáci, premonstráti i kanovníci řehole sv. Augustina (augustiniáni). Jako denní modlitba bylo zavedeno *officium parvum* v 12. stol. za Innocence III. také v lateránské basilice. Druhá polovina 11. stol. je dobou propagace denního mariánského officia v Itálii, ve Francii, Německu a Anglii; horlivost vzrůstá v 12. a 13. stol. Honorius z Augustodunum (*Gemma animae* II., 63) uvádí, že se i světští kněží modlí toto officium nezávazně. Durandus však (VI., c. 2) mluví již o povinném recitování, které nařídil Urban II. a koncil v Clermontu. Radulf z Tongern (l. c. XX.) hovoří o rozmanitostech, které panovaly vzhledem k obsahu tohoto officia, na př. vzhledem k lekcím, které brali někteří z knihy *Eccl.* (*In omnibus requiem quaesivi*), jiní volili po vzoru kartusiánů lekce z evangelia sv. Lukáše 1, 26—56. Vedle toho se Radulf zmiňuje o třech lekcích ze sv. Augustina a o jiných třech od neznámého autora, které začínaly slovy »*Sancta Maria piarum piissima*«.

Toto ofícium má jedno nokturnum bez Te Deum; patnáct graduálních žalmů je rozděleno do pěti malých hor včetně kompletáře. Po kapitulu malých hor je *Ps.* a *R.*, *Kyrie eleison*, *Pater* a orace. Nešpory a laudy mají pět žalmů; nešpory z *Commune festorum B. Mariae*; laudy žalmy nedělní. Žalmy pro matutinum taktéž z *Commune*, v neděli, v pondělí a ve čtvrtek z I. nokt., v úterý a v pátek z II. nokt., středa a sobota z III. nokt. z *Commune festorum B. Mariae V.* Pokud se hymnu týče, je v nešporách hymnus *Ave, maris stella*, v matutinu *Quem terra, pontus, sidera* a v laudech *O gloriosa virginum*, všechny tři z *Commune*; ostatních pět hodin má stejný hymnus *Memento, rerum Conditor*.

Radulf mluví o suffragiích v nešporách a chválách a praví, že Římané mají *suffragia* ke cti sv. apoštolů Petra a Pavla a všech svatých; jinde »secundum devotionem«. Jako zvláštní obyčej uvádí Radulf, že jednotlivci připojují k malým horám ještě tři modlitby: ke cti Panny Marie, všech svatých a ke cti Ducha Sv., a proto k těmto hodinkám předesílají verš »Veni, Creator«.

Officium parvum »secundum usum plurium« se konalo před odpovídající hodinkou hlavního oficia, jen kompletář se konal až po oficiálním. Podle františkánského zvyku, »qui dicitur romanus«, modlí se nešpory a matutinum napřed, malé hory po jednotlivých horách hlavního oficia. Tento způsob všeobecně užívaný byl přijat do breviáře Pia V.

Význam tohoto mariánského oficia vzrostl v novější době rozkvětem četných ženských řádů a kongregací, kde jest zavedeno jako denní povinnost. Má jim denně připomínati ideál křesťanského panenství a zprostředkovati přimluvu Nebeské Matky. Tyto ženské řádové společnosti mají výsadu, aby mohly v nešporách a chválách bezprostředně po připomínce svatých (*commemoratio de Sanctis*) vložiti zvláštní připomínku svého řádového svatého, zejména zakladatele, na př. sv. Františka, sv. Dominika, sv. Františka Saleského, sv. Alžbětu, sv. Andělu z Merici atd.

OMEZOVÁNÍ PŘÍDAVKOVÝCH OFICIÍ

Přídavková oficia, jak různé žalmy, tak *Officium defunctorum* i *Parvum B. Mariae Virginis*, která bylo nutno recitovati denně, byla v pozdějším středověku považována za břemeno, neboť opravdové a svědomité recitování na př. feriálního oficia se všemi přídavky zabíralo často několik hodin denně. Tomu chtěl odpomoci Pius V., který bulou »*Quod a nobis*« zrušil povinnost přídavkových oficií při soukromé recitaci »*propter varia huius vitae negotia, multorum occupationibus indulgentes*«, přesto však povzbuzuje klerus, aby je dobrovolně recitoval a námahu s tím spojenou odměňuje četnými odpustky. Kde však povinnost modliti se tato oficia byla předepsána v choru, neměla tímto papežovým ulehčením prejudice vzniknout. Pius X. zrušil povinnost modliti se *Officium parvum* i v choru. Rubriky *ad normam Bullae »Divino afflatu«* vysvětlují, že i pro chor pominula povinnost a že ty kapituly, které jsou vázány konati přídavková oficia zvláštními konstitucemi a fundacemi, mají se o změnu této povinnosti obrátiti k papežskému Stolci.

C. CÍRKEVNÍ ROK
V ŘÍMSKÉM BREVIÁŘI

PROPRIUM DE TEMPORE

(TEMPORAL)

Církevními hodinkami, jako oficiální modlitbou Církve, se oslavuje sice stále Bůh, jemu se bez ustání přináší oběť modlitby, avšak v modlitbě breviáře se ustavičně běře ohled na jednotlivé doby a svátky církevního roku, který se v oficiu projevuje daleko pregnančněji, bohatěji, ba slavnostněji než ve mši sv. Mše sv. totiž jako oběť přinášená Bohu Otci zůstává v podstatě po celý rok stejná, proměnných částí je velmi málo: introit, kolekta, epištola, gradual, evangelium, offertorium, communio a post-communio; naproti tomu v oficiu zůstávají sice také určité částky neproměnné, ale největší část každého oficia se liší od druhého: jsou to antifony, lekce, žalmy, responsoria a kolekty. V proměnných částech breviáře uplatňuje a vyzdvihuje se význam slaveného svátku. Ostatně to ukazuje sám breviář v čtyřech svazcích proti jedné knize misálu.

Z těchto důvodů nutno v dějinách breviáře promluvit také aspoň stručně o vývoji církevního roku se vztahem k oficiu, a to vzhledem k Propriu de tempore.

1. NEDĚLE, DIES DOMINICA

Sabbat a sedmidenní týden, přikázaný zákonem Božím, byly přejaty do křesťanství. Místo soboty slaví křesťané neděli; kdy bylo odstraněno slavení soboty místo neděle se strany křesťanů nebo apoštolů, nedá se přesně dokázat; avšak slavení soboty prohlašuje sv. Pavel pro křesťany z pohanství za nezávazné a klade (Kol. 2, 16) je s novolunními svátky na stejný stupeň. Tím byla sobota zatlačována do pozadí, ale slavení soboty nezmizelo, nýbrž bylo s počátku zachováváno vedle neděle, neboť od prvopočátku byl první den židovského týdne, prima sabbati, chován v úctě a záhy nazýván dnem Páně. Sv. Jan ve Zjevení (1, 10) po prvé ji nazývá »κυριακή ἡμέρα«, »dies Dominica«. Neděle se vžila brzo tak, že nejstarší sekty samy, na př. ebionité, podržely slavení neděle, ovšem vedle soboty. Již v I. stol. odůvodňuje Barnabášův list slavení neděle zmrtvýchvstáním Páně (cap. 15), stejně tak sv. Ignác z Antiochie (Ad Magn., c. 9), sv. Justin Muč. stvořením světla (Apol. I., 67) a Isidor ze Sevilly sesláním Ducha Sv. (De eccl. off. I., 24). Tyto upomínky propůjčily neděli radostný ráz, proto se křesťané modlili stojíce a nikdy se nepostili. Radost ze spásy Kristem získané byla příčinou, že křesťané slavili den Páně také liturgií. Na neděli jest vztahovati poznámku v listě Plinia ml. císaři Trajanovi (Ep. X., 97), v němž pisatel sděluje, že křesťané konali bohoslužebné shromáždění »stato die ante lucem

convenire carmenque Christo quasi deo dicere«. O liturgickém shromáždění, zejména o vigilní bohoslužbě a o slavení eucharistické oběti mluví Didaché (c. 14) a Justin Muč. (Apol. I., 67).

Vedle neděle jsou liturgickými dny středa a pátek, kdy se křesťané kromě doby velikonoční postili, po společné modlitbě v chrámu — statio militiae Christi — v době nony slavili mši sv. a přijetím Eucharistie končili půst.

Církevní označení jednotlivých dnů v týdnu s výjimkou soboty a neděle jest feria; název feria je překlad židovského sabbatum; počítání ferii (feria secunda, tertia atd.) jest již u Tertulliana; je to obyčej převzatý od židů.

2. CYKLUS VÁNOČNÍ

ADVENT

Slavení adventu jako doby přípravy na svátek Narození Páně sahá svými počátky do konce 4. stol. Synoda v Saragosse (r. 380) předpisuje: »Viginti et uno die a XVI. Kal. ianuarii continuis diebus nulli liceat de ecclesia se absentare nec latere in domibus, nec nudis pedibus incedere sed concurrere ad ecclesias.« Byla to vlastní příprava na Epifanii, kterýžto svátek byl svátkem Narození Páně; tato synoda mluví tedy o jakémsi adventu. Idea připravovati se na příchod Páně projevovala se již záhy zejména postem; v Galii předepsal biskup Perpetuus z Tours († 491) od sv. Martina (11. listopadu) až do vánoc v každém týdnu třídní půst. V Římě bylo slavení adventu přijato teprve po sv. Lvu Vel., který ve svých »Sermones« nečiní o něm zmínky; naproti tomu se vyskytuje v homiliích sv. Řehoře Vel., v Gelasianu a Gregorianu.

V počtu adventních nedělí nebyla jednota; zatím co v Galii bylo slaveno pět adventních nedělí, Gelasianum jich udává také tolik, stejně tak uvádí pro říši franskou i Amalar (De off. eccl. III., 40), ve Španělsku dokonce šest, římský ritus (Gregorianum) znal jen čtyři neděle. Teprve od 11. stol. nastala jednota.

Pokud se názvu týče, slova Adventus bylo používáno v původním smyslu, totiž *příchod* = *narození*. Narození Páně, Natale Domini = Adventus Domini. Mozarabský misál a Lanfrank ve svých Statuta nazývá neděle Dominicas ante Adventum. Původně byly nazývány neděle I., II. a III. adv. ante Nativitatem Domini. Za doby sv. Bernarda doba před Narozením Páně dostala název adventus; u Duranda (Ration. lib. 6) se nazývá praeparatio Adventus. Také tato doba (pěti neděl) se nazývala Quadragesima ante Natale Domini, také Quadragesima Sti Martini, poněvadž půst počínal od svátku sv. Martina; nebyl ovšem tak přísný jako v době svatopostní.

Dokud bylo slaveno pět neděl, bylo evangelium první neděli (pátou, počítáno od Narození Páně) o rozmnožení chlebů, II. neděli o vstupu Páně do Jerusalema (Cum venisset Bethphage), III. Erunt signa, IV. Quum audisset Joannes in vinculis a V. Miserunt Judaei. Původně se počítalo: neděle pátá, čtvrtá ... první před Narozením.

Ve sbírce homilií, připisovaných sv. Bedovi, jsou na čtyři adv. neděle tato evangelia: I. neděle *Missus est*, II. neděle *Exsurgens Maria*, III. *Fuit Joannes in deserto*, IV. *Joannes testimonium perhibet*.

OFFICIUM DOMINICAE I. ADVENTUS

V Římě se officium této neděle často měnilo. V *Ordo Rom. S. Petri*, vydaném Tomassim, str. 16, se říkají v sobotu před I. nedělí sobotní žalmy *sub una antiphona*, která je první laudální antifonou: *In illa die stillabunt. Antifona ad Magn. Spiritus Sanctus...* V jiných ordinářích začínalo officium adventus a Capitulo. Od této neděle se vynechávaly denní komemorace svatých, zato denně *Commemoratio B. Virginis*, což souhlasí s misálem, kde při feriální mši je vždycky komemorace Panny Marie. Capitulum vzato z epištoly; ve Francii bylo z prorockví Malachiášova »*Ecce, ego mittam Angelum...*«; jinde se říkalo »*Ecce, dies veniunt...*« Hymny: *Conditor...*, *Verbum supernum...* a *Vox ecce clara...*, připisované sv. Ambroži, byly již ve všech ordinářích. Orace *Excita* je ze sakramentáře sv. Řehoře, ze mše. Versikl *Rorate* je prastarý.

Grancolas praví o adventním oficiu, že z celého roku vykazuje největší rozmanitost, poněvadž má po čtyři neděle tolik vlastních antifon a responsorií z Pisma vyňatých, takže je možno pokládati je za nejvypracovanější z celého roku (l. c. 191).

Invitatorium »*Regum venturum*« je všeobecné až na malé výjimky, kde je invitorium »*Ecce, venit Rex, occurramus obviam Salvatori nostro*«.

I. nokt.: antifony *Missus est Gabriel*, *Ave Maria* a *Ne timeas Maria* nahrazeny novými: *Veniet ecce Rex*, *Confortate manus dissolutas...* a *Gaudete omnes*. Versikl byl původně *Ostende nobis, dnes Ex Sion species*. Lekce I. nokt. z Isaiáše proroka, který v prorockých viděních popisuje Spasitele tak, že Evangelista potius quam Propheta haberi posset.

V starých breviářích se čte titul první lekce *Incipit Isaias Propheta*, kdežto v dalších lekcích se označení knihy vynechávalo; četl se pak v mnohých chrámech v I. i II. nokt.; v pařížské katedrále se četl nejprve Prologus S. Hieronymi in Isaiam; tamtéž se říkal závěr lekcí *Haec dicit Dominus, convertimini ad me, et salvi eritis*. Tento zvyk se udržel u kartusiánů.

Po první lekci je překrásné responsorium *Aspiciens a longe*. V době Amalarově mělo tři verše. V mnoha chrámech doprovázely toto responsorium četné liturgické obřady; zpívalo se vícehlasně a s hudbou vzhledem k slovům *Ite obviam ei...* V Paříži bylo při něm zvoněno, aby si lid uvědomil Mesiášův příchod.

II. nokt.: Antifony *Ecce ancilla...*, *Angelus Domini...*, *Antequam convenirent...* byly zvoleny pro příbuznost adventní doby se svátkem Zvěstování. V pozdějších vydáních breviáře byly nahrazeny výňatky z proroků. V dnešním žaltáři *Gaude et laetare...*, *Rex noster...*, *Ecce venio...* Lekce byly ze sv. Augustina a ze sv. Lva; dnes pouze sv. Lev, první papež, jehož kázání byla sebrána pro svůj bohatý obsah a krásný sloh. Sermo je de jejuniis decimi mensis.

III. nokt.: Antifony *Ecce, ancilla...*, *Beata es Maria...*, *Beatam me dicent...*; nahrazeny *Gabriel Angelus...*, *Maria dixit...*, *In adventu summi Regis*.

První dvě lekce tohoto nokturna byly z epištoly sv. Lva ad Flavianum, třetí pak homilie na evangelium. Dokud bylo pět nebo šest neděl, bylo evangelium velmi dlouho totéž jako na Květnou neděli při svěcení ratolesti. Nynější evangelium »Erunt signa« s homilií sv. Řehoře bylo čteno na druhou adventní neděli. Dokud bylo čteno původní evangelium, pak bylo z tohoto evangelia také responsorium: Benedictus qui venit, které jest nyní třetím responsoriem na svátek Obřezání Páně. V některých chrámech se čtlo Initium sv. Marka.

Až do 12. stol. se recitovalo Te Deum i v Římě; Amalar praví, že se vynechávalo jen v některých chrámech. V 12. století se přestalo zpívat při mši Gloria, tudíž se Te Deum vynechávalo i v oficiu. V době Innocence III. užíváno fialových rouch v době adventní, kdežto za Amalarovy doby byla roucha bílá a oficium mělo radostný ráz. V Paříži byla dlouho barva bílá, kdežto na několika místech dokonce černá. V adventě po matutinu před chválami panoval někde zvyk zpívat kleče versus sacerdotalis Emitte Agnum Dominatorem, a to do Narození Páně.

Antifony v laudech začínaly In illa die . . . , a to ve všech ordinářích a s alleluja na konci. Verš Egredietur de loco suo byl změněn ve »Vox clamantis . . .« Původní antifona je Spiritus Sanctus. V malých horách byla pro žalmy primy druhá antifona z chval, pro terci třetí, pro sextu čtvrtá a pro nonu pátá antifona. V nešporách se tyto laudální antifony opakovaly.

V adventních feriích byly v starých ordinářích v nešporách k žalmům nešporním antifony z nedělních chval; v nešporách byla připomínkou Panny Marie antifona Missus est, ♯. Ave Maria a orace Deus, qui de B. M. V. utero; někde byla společná připomínka svatých pod antifonou: Ecce, Dominus veniet et omnes Sancti ejus cum eo, ♯. Exultabunt Sancti. Ve všedních dnech adventních se sloužila mše sv., zvaná De Adventu.

DOMINICA II. ADVENTUS

V Ameliově Ordo Rom. z r. 1394 jest předpis, že se má přeložiti svátek duplex, připadne-li na některou adventní neděli, poněvadž tyto neděle mají své vlastní oficium: Quoniam istae Dominicae habent historias proprias. Odtud rubrika z pozdější doby o nedělích, které mají své vlastní antifony a responsoria jako adventní neděle a neděle od Septuagesimy až do velikonoc, že neustupují nijakému svátku.

Tato neděle měla své invitatorium »Rex noster advenit Christus, quem Joannes praedicavit Agnum esse venturum.«. Také žalmy v matut. měly své vlastní antifony. Zato antifony ve chválách Ecce, in nubibus . . . a responsoria byla tatáž jako dnešní. Lekce podobně jako u první neděle; v prvním nokturnu Isaiáš, v druhém sv. Jeronym, v třetím opět sv. Řehoř.

DOMINICA III. ADVENTUS

Dominica III. Adventus je nazývaná pro mešní introit též Dominica de Gaudete.

V Římě se konala způsobem zvláště slavnostním. V některých ordinářích byly v nešporách místo feriálních sobotních žalmů žalmy nedělní Dixit Dominus a Laudate Dominum, omnes gentes s pěti antifonami chval třetí neděle. V noci byla vigilie (statio) u sv. Petra, kde se konal průvod, pak zvláštní nokturnum s třemi žalmy, třemi antifonami, lekcemi (z Isaiáše Gaudens gaudebo) a responsorii. Potom Te Deum. Potom následovalo teprve vlastní matutinum s třemi nokturny.

Invitatorium bylo: Ecce, venit Dominus Rex, occurramus obviam Salvatori. Antifony a responsoria byly tytéž jako dnešní. Lekce v I. nokt. z Isaiáše, II. nokt. sv. Lva k Flavianovi de mysterio Incarnationis, tyto lekce čtli kardinálové; první dvě lekce III. nokt. výklad některého Otce, třetí lekci — homilii na nedělní evangelium četl sám papež. Potom primicerius zanotoval Te Deum; mši sv. s Gloria sloužil sám papež.

Invitatorium dnešní Prope est iam Dominus . . . , lekce II. nokt. ze sv. Lva o kvatembrovém postu, který nastává tento týden, a o almužnách.

ZIMNÍ KVATEMBR

Mezi třetí a čtvrtou adventní nedělí je zimní kvatembr.

V oficiu kvatembrové středy se četl prorok Isaiáš, od doby Pia V. je evangelium s homilií; kartusiáni a Kluniačti podrželi starý způsob: mši sloužil papež večer more Quadragesimali u Panny Marie Větší, bez Gloria a Credo; při mši byli vyjmenováni ti, kteří v sobotu měli býti svěceni na kněze. Durandus (I. VI. cap. 8) uvádí examen ordinandů.

Evangelium této středy »Missus est« o zvěstování bylo doprovázeno slavnostními obřady. Durandus (I. 6, cap. 8) uvádí tento zvyk na četných místech: při čtení evangelia »Missus est« v matutinu byl celebrans oblečen v kasuli, při čtení držel v ruku palmu, v mešní bohoslužebná roucha byli dále oblečeni jáhen a podjáhen; po přečtení libal celý chor po řadě kodex a evangelia. Jinde celebrans, oblečený v bílá roucha, četl sám v matutinu celé evangelium, jáhen pak předčítal na toto evangelium homilii sv. Bedy. V Římě byla na toto evangelium homilie sv. Ambrože.

Responsorium »Clama in solitudine« po první lekci připomíná po prvé Mikrologus cap. 32. *Kvatembrový pátek* má evangelium o navštívení Panny Marie. *Kvatembrová sobota* byla význačným ordinačním dnem. Evangelium této soboty je totožné s evangeliem čtvrté neděle: Anno quintodecimo imperii Tiberii Caesaris. Zajímavé jest, proč tomu tak je. Podle sv. Lva byla sloužena mše sv. v sobotu circa noctem Dominicam (nikoliv dopoledne), celý den byl přísný půst; mše sv. s ordinačními obřady se protáhla až do nedělního rána. Je přirozené, že se již mše sv. v neděli dopoledne nesloužila. Když pak v 10. nebo v 11. stol. pro příliš namáhavý půst obřady se mši přeloženy na večer, nebylo tu mešních formulářů pro neděli. Takové neděle (tato adventní, druhá postní) se nazývaly Dominicae vacantes (Dominica vacat). Mše pak pro neděli byla vzata ze středy se sobotní epištolou

a evangeliem; tak je tomu také v postním kvatemburu jarním, kdy sobota a následující neděle (II. postní) má totéž evangelium. Při mši v tuto kvatembrovou adventní sobotu se čtlo původně dvanáct lekcí (odtud název *sabbatum duodecim lectionum*), tak jak se zachoval zvyk na Bílou sobotu; později byl jejich počet zredukován na šest. Mikrologus (cap. 42) a Amalar (I. 2, cap. 1) uvádějí zvyk čísti těchto šest lekcí řecky a latinsky. Mezi pátou a šestou lekcí byl dlouhý obřad kněžské ordinace.

VELKÉ ANTIFONY OD 17. DO 23. PROSINCE, ZVANÉ »O«

Od 17. prosince se denně recitují k Magnificat zvláštní antifony, začínající písmenou »O« a vztahující se k Spasiteli. Jsou již v starých římských ordinářích.

O těchto antifonách pojednává Amalar (De ord. ant. cap. 13). Práví, že se zpívaly také k Benedictus ve chválách a domnívá se, že se hodí spíše k Benedictus, který se vztahuje více na Spasitele než Magnificat, ale sám sobě odpovídá: antifony se vztahují spíše k Panně Marii než k Zachariášovi, proto byly dány k Magnificat.

V některých Ordines Rom. bylo těchto antifon osm; osmá zněla O Virgo Virginum. V breviáři Pia V. byla odstraněna. Vedle těchto osmi antifon byly v některých ordinářích ještě jiné, jako O Gabriel, O Rex pacificus, O Mundi Domina, O Jerusalem.

Durandus (I. c. I. 6, cap. 2) píše, že za jeho doby bylo těchto »O« antifon devět; devátá byla pro svátek sv. Tomáše: O Thoma Didyme, druhá pak v ten den pro připomínku Panny Marie: O Virgo Virginum: »Una de Virgine, quae concepit, altera in honorem S. Thomae cuius festum tunc accidit.« V Římě bylo jich vždycky sedm; tento počet uvádí Honorius Augustodunensis (I. 9, cap. 5) a v témže pořadí jako jsou nyní; praví však, že některé chrámy mají dvanáct antifon, jako bylo dvanacte proroků. V mnohých římských Ordines začínají antifony svátkem sv. Mikuláše a končí na sv. Lucii. Většinou však byly tyto antifony recitovány v posledním týdnu ante Natale. Ve Španělsku byl slaven svátek Zvěstování Panny Marie dne 18. prosince místo 25. března, kteréžto datum spadalo do postní doby, kdy, jak nařizuje koncil v Tolose r. 656, se nesmí slaviti svátky. Když Španělsko přijalo později římskou liturgii a slavilo svátek Zvěstování dne 25. března, dostal svátek 18. prosince název Expectatio (partus) B. Mariae Virginis; Festum O Natalis nebo Festum Expectationis divini partus; v oktávě tohoto svátku říkány pak »O« antifony; v Galii a v Miláně se tento týden nazýval hebdomada de expectato nebo exceptato.

Antifony byly doprovázeny různými obřady; v Paříži a jinde zpívány »O« antifony v kapitolu nebo refektáři, kam se chor odebral za zpěvu tří responsorií, za hlaholu zvonů a se svícemi. Dokonce i různé zlořády se zahrnizdily, na př. pití vína po nešporách. Někde se antifona »O« zpívala třikrát: před kantikem, před Gloria Patri a na konci, což se nazývalo »triumphare Antiphonas«.

DOMINICA IV. ADVENTUS

Jak svrchu řečeno, byla tato neděle Dominica vacans, dokud se ordinace konaly v noci a bohoslužba se protáhla do rána. Později byl jí určen mešní formulář se sobotním evangeliem a s novou epištolou.

Název této neděle byl také Dominica de Canite pro první laudální antifonu nebo Dominica proxima Natalis Domini.

Invitatorium bylo »Vigilate animo, in proximo est Dominus Deus noster«; bylo odstraněno a říká se totéž jako o třetí adventní neděli. Lekce původně jako o minulých nedělích: Isaiáš, sv. Lev (Epistola ad Flavianum), která byla nahrazena řečí téhož papeže o postu desátého měsíce. Homilie sv. Řehoře. V posledním týdnu před Narozením Páně nebyl připuštěn žádný svátek mimo sv. Tomáše, také omnes octavae a die 17. dec. cessant.

V posledním týdnu před Narozením Páně jsou tři antifony, které mají zvláštní ritus: 1. »Expectetur«, která se říká před Mojžíšovým kantikem v sobotních chválách; 2. »Nolite timere« dne 21. prosince a 3. »Ecce, completa sunt« v poslední den před vánoční vigilií.

Dne 23. prosince byly v mnohých chrámech slavné nešpory (zvony, bílá roucha, incensum) pro antifonu »O Virgo virginum, quomodo fiet istud, quia nec primam similem visa est, nec habere sequentem: Filiae Jerusalem, quid me admiramini, Divinum est Mysterium hoc, quod cernitis«.

(Řekové slaví v neděli před Narozením památku Adama a Evy, jakož i všech spravedlivých Starého zákona.)

VIGILIA NATIVITATIS

Ten den byla různá officia. V některých Ordines Rom. (u Tomasiho, str. 37) je invitatorium »Christus adveniet nobis, venite adoremus«, dále tři žalmy s antifonami a tři lekce; chvály pak jako v neděli. Ritus této vigilie je tak význačný, že před ní ustupuje i neděle, případně-li vigilie na ni. Mikrologus (cap. 33) praví, že se v tom případě recitují tři nedělní nokturna až po homilii, která jest de Vigilia. V breviářích před r. 1521 je celé officium i s matutinem sub ritu duplici.

Slavnostní čtení martyrologia v primě, kdy se oznamuje narození Páně v Betlemě, »In Bethlehem Judae Jesus Christus, Filius Dei nascitur«, poslouchali všichni kleče; v Concordia Regularum S. Dunstani (cap. 3) se uvádí zvyk prosternace při těchto slovech, podobně jako ve středu sv. týdne, kdy se oznamoval den večere Páně. Někde bylo zvykem při těchto slovech slavnostně vyzváněti.

Antifony »Judaea« atd. v laudách, jakož i kolekta »Deus, qui nos annua expectatione...« jsou velmi staré.

V nešporách podle četných ordinářů se říkaly antifony chval Judaea, Jerusalem s feriálními žalmy, kapitulum Paulus, servus, responsorium O Juda Jerusalem, hymnus Veni, Redemptor a kolekta Deus, qui nos Redemptionis s připomínkou Panny Marie.

Durandus však uvádí, že se v některých francouzských chrámech v těchto nešpo-

rách říkalo pět žalmů s Laudate, jinde jiných pět žalmů. V některých Ordines Rom. jsou antifony z vigilních chval, nedělní žalmy s posledním žalmem Laudate Dominum omnes gentes, versikl Hodie sciatis a antifona k Magnificat Dum ortus fuerit s orací Deus, qui nos Redemptionis.

V Ameliově Ordo Rom. ze 14. stol. jsou již tytéž antifony (Rex pacificus atd.) jako dnes a hymnus Christe Redemptor (dnešní Jesu Redemptor). Zvyk uzavíratí hymny Gloria qui natus et de Virgine, který po opravě Urbana VIII. zní Jesu, tibi sit gloria, zavedli mniši; jest však v četných ordinářích.

NATIVITAS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI*)

Svátek Narození Páně je novější; po prvé se činí zmínka o 25. prosinci jako dnu narození Páně v Chronografu z r. 354: »VIII. Kal. Jan. natus Christus in Betleem Judee.« Není to však jen historická připomínka, nýbrž datum církevního svátku, konaného v Římě ke cti narození Páně. Z Říma se tento svátek rozšířil před koncem 4. stol. na Východ; r. 388 jej dokazuje sv. Jan Chrysostomus pro Antiochii. R. 379 nebo 380 zavedl jej Rehoř Nazianský v Cařihradu. V Alexandrii slaveny vánoce za sv. Cyrila v r. 432; v téže době i v Jerusalemě.

Oficium tohoto svátku patřilo mezi nejslavnější. V Římě se recitovala dvě matutina; první initio noctis bez Domine, labia a bez invitoria v papežské kapli; začínalo se hned první antifonou žalmu; mělo tři nokturna s 9 žalmy a lekcemi a Te Deum, po němž byla první vánoční mše. Po půlnoci se konalo slavnostněji druhé matutinum s invitatoriem a žalmem Venite, jehož se zúčastnil i lid. Za Pia V. bylo první matutinum (žalmy, antifony a responsoria) přeloženo na Obřezání Páně.

Jinde, kde se konalo jedno matutinum, ztrávili téměř celou noc v chrámu. V řeholi sv. Caesaria se čte: Natale Domini et Epiphania hora tertia noctis usque ad lucem vigilandum est. V Římě se v obou nočních oficiích opakovaly antifony před Gloria Patri a po sicut erat. Za Amalara (De ord. antiph. cap. 5) bylo první matutinum in ecclesia B. Mariae ad praesepe (St. Maria Maior), druhé u sv. Petra.

Durandus (l. 6, cap. 3) uvádí, že za jeho doby byly přistrojovány oltáře a brána paramenta ve třech barvách. V prvním nokturnu černá, vzhledem k době, kterou naznačoval Mojžíšův zákon; ke druhému nokturnu roucha bílá, na označení prorocké doby, a třetí, červená, ad repraesentandum gratiae et veritatis a Jesu Christo nobis allatae ardorem. Jinde se také měnily třikrát barvy rouch (v Narbonu: červené, bílé a fialové).

Invitorium »Christus natus« je všeobecné; bylo zpíváno slavnostním způsobem. V Lyonu při zpěvu invitoria líbali kanovníci oltář.

Žalmy tři nokturnů jsou vlastní, podle starého zvyku, předepsaného sv. Benediktem, aby velké svátky měly své žalmy.

Lekce prvního nokturna z Isaiáše se čtou sine titulo, podle starého zvyku, kdy se označoval jen začátek knihy. Na konci prvního responsoria je Gloria Patri, tak jako

*) Podrobnější výklad oficií od Narození do Zjevení Páně viz článek: Malina, Narození a Zjevení Páně ve Sborníku IV. liturgického týdne v Praze 1937. Příloha časopisu Pax, 1937.

na první adventní neděli. Je to z doby, kdy se říkalo o svátcích v každém responsoriu.

Velká responsoria v matutinu jsou beze změny. Druhé nokturnum má lekce ze sv. Lva. Ve třetím nokturnu jsou homilie na všechna tři sváteční evangelia.

Pokud se *Te Deum* týče, byl za doby sv. Honoria Augusta spor, zda se má recitovati před první mší sv., či po ní; bylo to totiž po deváté lekci responsorium. Zvítězil obyčej recitovati je po matutinu, k němuž patří.

Podle četných ordinářů byla responsoria zpívána kleriky oděnými v cappa; ke každému nokturnu bylo bráno incensum. Tři evangelia čtli kněží, odění v mešní roucha za asistence jáhnů, podjáhnů a ostatních služebníků oltáře. Mikrologus (cap. 34) praví, že se po devátém responsoriu četl v Římě začátek evangelia sv. Matouše: *Liber generationis*, a po něm *Te Deum cum pulsatione lignorum*. V Galii se také četl začátek evangelia sv. Matouše při zvonění; někde se tento začátek četl po první mši sv., jako je na konci třetí mše evangelium ze Zjevení Páně.

Byli-li o vánocích přítomni v Římě císařové, čtli sedmou lekci *Exiit edictum a Caesare Augusto* oni, jak se vypravuje o císaři Karlu IV. a Bedřichu III.; Bedřich III. četl tuto lekci r. 1468 před papežem Pavlem II. Na kostnickém sněmu četl císař Zikmund, oblečený v jáhenské roucho. Do římského rituálu přešlo ustanovení, že císař, přítomný o vánocích v Římě, musí čísti tuto lekci, při čemž má býti oděn *superpelliceo et cappa et cum ense denudato*. Ve Francii měli tuto výsadu králové.

V četných galských ordinářích se říkaly *Prosae* nebo hymny na konci třetího responsoria v každém nokturnu při okuřování a jiných obřadech.

Také antifony byly vícekrát opakovány (*triumphabantur*); ke každému versiklu přidáno alleluia. Uváděti přechytlé obyčeje a zvyky v různých chrámech při vánočním oficiu přesahovalo by daný rámeček. Nutno jen uvést na př. t. zv. *Officium Pastorum*, které se konalo po matutinu v Remeši, Tours a jinde. V Paříži a četných jiných chrámech se konaly chvály bez *Deus, in adiutorium*, kapitula, hymnu a verše, jako prastarý zvyk původního recitování oficia; neříkaly se pak po první mši, jak předpisuje římský ritus, nýbrž při samotné mši sv., a tvořily závěr první vánoční mše, tak jako v postě tvořily nešpory závěr mše nebo podle římského obyčeje nešpory na Bílou sobotu.

Obyčej sloužit tři mše sv. uvádí již sv. Řehoř. Ostatně i o jiných větších svátcích byly slouženy aspoň dvě mše, a to z toho důvodu, aby se v těch dnech, kdy byl *magnus concursus populi*, mohli všichni zúčastnit mší, neboť všichni kněží i lid byli vázáni účastí na mši sv. v katedrále; proto se oběť mše sv. opakovala. V Galii místo tří mší sv. na den Narození Páně byly slouženy jen dvě mše, jak viděti u sv. Řehoře Tourského, ale brzo byl zaveden římský způsob tří mší sv.

V *Ordines Rom.* jest poznamenáno, že všechny tři mše sloužil papež sám ve třech stationálních chrámech. Jinde byly slouženy třemi různými kněžími.

V malých horách se někde neříkal hymnus ani kapitulum jako o velikonocích; jinde se říkal hymnus *A solis ortus* rozdělený na čtyři části, a to po částech pro jednotlivou horu. Antifony v nešporách s pěti nedělními žalmy jsou staré.

OKTÁVA NAROZENÍ PÁNĚ

Nejen celá oktáva, ale i doba až do Zjevení Páně byla slavnostní dobou, a nazvána u Řeků Dodekameron. Řehole sv. Aureliana a Magistri (cap. 45) předpisují, aby se ofícium po celou tu dobu konalo slavnostně s Alleluia: *In Natali Domini usque ad Epiphaniam Antiphonae et Responsoria cum Alleluia psallantur et genua his diebus non flectantur, neque jejunetur neque abstinetur.*

Ve svátcích v oktávě přicházejících bylo ofícium částečně de Nativitate: první a druhé nokturnum bylo ze svátku, třetí celé de Nativitate; laudy byly de Festo cum commemoratione Nativitatis et S. Virginis. Prima a sexta de Nativitate, terce a nona de Festo a nešpory vánoční, jak je tomu dodnes, se stejnými žalmy po celou oktávu. Dokud nebylo do římského breviáře vloženo ofícium sv. Tomáše, muč. a sv. Silvestra, opakovalo se v poslední tři dny officium diei Nativitatis; ty tři dni se nazývaly dies vacantes, také neděle v oktávě měla název Dominica vacans, poněvadž neměla vlastního oficia; měla jen vlastní lekce třetího nokturna.

DNE 26. PROSINCE: FESTUM S. STEPHANI PROTOMARTYRIS

Tento svátek byl na Východě slaven již ve 4. století, na Západě jej dosvědčuje jako sváteční sv. Augustin (Sermo 314, cap. 1). Úcta sv. Štěpána je tak stará jako Církev sama. Už sv. Pavel (Sk. ap. 22, 20) jej nazývá »mučedníkem Páně«.

Svátek byl slaven s velikou okázalostí. V četných chrámech se říkaly nešpory sv. Štěpána ihned po vánočních nešporách. Někde ještě předával Cantor jáhnovi baculum (berlu), aby řídil chor, neboť ofícium na den sv. Štěpána-jáhna bylo výsadou jáhnů. Jáhnové pak zpívali antifony, responsoria a lekce, předzpěvovali Te Deum a incensovali oltář.

Ofícium nebylo jednotné, antifony k chválám (Lapidaverunt...) se udržely dodnes. Někde se říkaly dvojce chvály, jedny de Festo a druhé de Nativitate; také matutinální ofícium, většinou de Communi, se udrželo beze změny. Kolekta je prastarého původu, složená historico quodam more, non precationis modo.

DNE 27. PROSINCE: S. JOANNIS AP. ET EVANG.

Sv. Augustin nezná ještě svátku sv. Jana Evang., ani dalšího Mlad'átek (Sermo 220 o nich je nepravý). S počátku byl dne 27. prosince slaven svátek sv. Jana společně se sv. Jakubem ml. Na Západě zůstal slaven v ten den sv. Jan; zatím co Hieronymianum a misál gothsko-galský (kladený Mabillonem do 8. stol.) uvádí oba apoštoly, Gelasianum a pozdější římská a galská martyrologia jmenují dne 27. prosince jen sv. Jana. Tento den není však dnem smrti sv. Jana; Hieronymianum klade den smrti na 24. června, nejstarší řecký pramen na 27. prosinec, jinde 26. září.

Ofícium je de Communi Apostolorum; Grancolas praví, že se zde udržel starý obyčej, aby všechny svátky apoštolů byly de Communi; ty pak, jsouce rozděleny v církevním roce, se stávají ve svátku jednoho apoštola společným oficiem (l. c. 228). Lekce jsou v prvním nokt. z I. epištoly sv. Jana, v druhém sv. Jeronyma, třetí pak evangelium sv. Jana s homilií sv. Augustina.

V Miláně se říkaly dvoje nešpory, první nešpory sv. Jana po druhých nešporách sv. Štěpána; v některých chrámech byly slouženy dvě mše: v noci Missa vigiliae (Ego sicut oliva) a post tertiam (In medio) druhá.

SVATEK BLÁZNŮ

Festum Fatuorum na den Mlad'átek

V tourském chrámu sv. Martina v nešporách sv. Jana, když se přišlo v Magnificat k slovům »Deposuit potentes de sede«, Cantor odložil baculum (berlu) a odevzdal ji mladšímu klerikovi, který pak řídil chor až do konce příštího dne. Je jisto, že mládež v klášteřích nespokojila se jen tím, že v choru řídila officium, nýbrž choroví chlapci volnosti zneužívali: napodobovali biskupa, udělovali požehnání, nosili mitru, předváděli divadla a žertovné kousky, aby se lid smál. Poněvadž při tom docházelo k výstřelkům, bujnostem, koncily tyto slavnosti v den Mlad'átek zakazovaly. O tomto svátku bláznů se zmiňuje Durandus (l. 2., cap. 42).

DNE 28. PROSINCE: FESTUM SS. INNOCENTII

O nevinných dětech betlemských mluví s nadšením četní sv. Otcové; sv. Ireneus je nazývá Jesu Christi Martyres; jak řečeno, sv. Augustin však tohoto svátku nezná.

Officium Mlad'átek mělo své zvláštnosti: v matutinu nebylo Te Deum, ve mši ani Gloria, ani alleluia. Někde se vynechávalo dokonce Gloria Patri v invitatoriu a v responsoriích. Amalar (De eccl. off. l. 4) potvrzuje, že se v různých chrámech slavilo officium tímto zvláštním ritem. V klášteřích naproti tomu bylo Te Deum i Gloria. V Řehořově sakramentáři je odstraněno Gloria i alleluia vzhledem k slovům evangelia de ploratu et ululatu Rachel; Te Deum však bylo recitováno v Římě; Amalar se domnívá, že se tak děje právem, poněvadž v chválách se říkají žalmy radosti: Dominus regnavit, Iubilate. Mimo Amalara vykládal příčinu vynechávání jmenovaných částí v oficiu též Mikrologus (cap. 36), který praví, že Mlad'átka, třebaže trpěla mučením, nevešla ihned do slávy. Oktávu měl svátek již v 11. stol.

Kdysi se v Římě užívalo při bohoslužbě tohoto svátku černých rouch a byl půst.

Grancolas (l. c. 232) chválí překrásnou kolektu i hymny Aur. Prudentia, které byly do římského breviáře vloženy po r. 1550.

Officium de Communi pl. martyrum. Lekce druhého nokturna nejsou ze sv. Augustina, ač jsou pod jeho jménem v římském breviáři dodnes; je to Sermo S. Caesarii Arelatensis In natale Infantum.

Za Durandovy doby byl tento svátek semiduplex až do Pia V., který jej povýšil na duplex.

DNE 29. PROSINCE: S. THOMAE CANTUARIENSIS

Sv. Tomáš zemřel r. 1170 nebo 1173, svatořečil jej Alexander III. a jeho svátek nařídil světití po svátku Mlad'átek. Pius V. ponechal semiduplex.

DNE 30. PROSINCE: DOMINICA INFRA OCTAVAM NATIVITATIS

Tato neděle se jmenovala Dominica vacat I. post Natale Domini. Mikrologus (cap. 27) ji nazývá Officium dum medium silentium; její officium se opakovalo denně až do Zjevení, nepřípadl-li nějaký svátek.

DNE 31. PROSINCE: S. SILVESTRI PAPAE

DNE 1. LEDNA: IN CIRCUMCISIONE DOMINI ET OCTAVA NATIVITATIS

V pohanské době se konaly o lednových kalendách velké slavnosti, spojené s výstřednostmi; jako protiváha předsán pro tento den přísný půst. Proti rozpustilosti tohoto dne kázali největší Otcové: sv. Augustin, Petr Chrysol., sv. Maximus Turinský atd. Také různé koncily předpisovaly kající ráz toho dne.

Oktáva svátku Narození Páně slavena snad od 8. stol. po vzoru velikonoční oktávy i Zjevení. Gregorianum i Gelasianum mají pro 1. leden označení octava Domini (in octavas Domini). S určitostí možno klásti do 9. stol. svátek s názvem Circumcisio Domini. Ostatně 1. ledna bylo slaveno také Narození Panny Marie, Natale S. Mariae a skutečně jsou i v dnešním oficiu žalmy mariánské.

V gothském misálu jsou toho dne dvě mše: jedna de Circumcisione, druhá Ad prohibendum ab idolis. Jaké bylo officium toho dne v Římě, těžko zjistit. V starých Ordines Rom.: in octavas Domini; u Amalara: De octavis in Nativitate Domini. Mikrologus praví, že officium bylo totum de Virgine. Gregorianum uvádí mimo oktávu Narození Páně a svátek Obřezání ještě solemnitatem Divini s. Virginis partus, který se nazývá Puerperium.

V starých Ordines Romani bylo celé officium de Octava, v pozdějších jest již dnešní usus: officium Natalis (první matutinum, které se konalo u Sv. Petra v Římě), smíšené s oficiem P. Marie. První a druhé nešpory jsou de Virgine s antifonami O admirabile commercium. Antif. k Magn. Beatus venter (nyní Propter nimiam ... a Magnum haereditatis). Antifony v nešporách a chválách uvádí již Amalar (I. 4., cap. 32).

V Římě, jak bylo řečeno, konala se v noci Narození dvě officia; když pak bylo recitováno jen jedno officium, bylo druhého použito pro Obřezání Páně.

Denní orace Deus, qui salutis ... je ve všech ordinářích.

V menších horách u kapitul sexty a nony (Hebr. 1.¹⁰ a 1.¹¹⁻¹²) je vidět, že toto officium vzniklo sloučením vánočního officia s oficiem Panny Marie.

Za doby Jana Beletha slouženy toho dne dvě mše, jedna de Octava Nat. a druhá de Virgine. Také Mikrologus uvádí (cap. 39), že tento den byla mše Vultum tuum a nikoliv Puer natus est. V prvních nešporách byly žalmy s antif. Tecum principium s ostatními.

DIES INFRA CIRCUMCISIONEM ET EPIPHANIAM OCCURRENTES

Dokud nebyly na tyto dny položeny oktávy svátků, doprovázejících narození Páně, bylo officium de Dominica infra Octavam Nativitatis; někde se však říkaly žalmy de feria, antifony a hymny de Nativitate.

DOMINICA INTER CIRCUMCISIONEM ET EPIPHANIAM SANCTISSIMI NOMINIS JESU

Této neděle se původně opakovalo officium de Dominica infra Octavam Nativitatis; název byl Dominica prima post octavas Natalis. V gothském misálu jest název Dominica post Circumcisionem.

Pius X. položil na tuto neděli svátek Nejsvětějšího Jména Ježíš (viz kalendarium).

OKTÁVY SV. ŠTĚPÁNA, SV. JANA A MLAĐÁTEK,

o kterých se nezmiňuje žádný Ordo Rom., uvádí první Amalar (l. 4, cap. 37): Post Octavas Nativitatis Domini, Octavas celebrare S. Stephani et S. Joannis Evangelistae, atque Innocentium solemus; ut earum octavarum cantu perveniamus ad Vigiliis Theophaniae. Nejstarší je oktáva sv. Štěpána, o níž se zmiňuje Notkerovo Martyrologium z 10. stol. Tyto oktávy byly semiduplices do Pia V., který je povýšil na duplices. Pius X. je snížil na simplices. Tyto oktávy měly až do Pia X. officium s třemi noktury. V mat. 2. ledna v I. nokt. se čtlo martyrium S. Stephani, v II. nokt. Sermo S. Augustini, v III. nokt. jako homilie komentář sv. Jeronyma k sv. Matouši cap. 23. V oktávě sv. Jana Ev. v I. nokt. ze Zjevení, v II. nokt. sv. Augustin a v III. homilie sv. Chrysostoma (v Paříži 3. ledna sv. Jenovefy, patronky Paříže; v BSC*) bylo officium de S. Antero Papa, které Pius V. zrušil a zavedl oktávu).

V oktávě sv. Mladětek jsou opět čteny lekce v I. nokt. z epišt. sv. Pavla k Římanům, která se začala čísti 29. prosince; v II. nokt. lekce sv. Augustina, ale autor jiný, v III. nokt. sv. Jan Chrysost. V BSC byl toho dne svátek sv. Aldegundy de Hannonia. V Paříži sv. Rigoberta, biskupa remešského.

DNE 5. LEDNA: VIGILIA EPIPHANIAE

O vigilií se činí první zmínka v seznamu evangelií ve Würzburgu (7. stol.). V dnešním vigiliálním oficiu nelze mluvit o vztahu k Epifanii; officium jest de Dominica infra octavam Nativitatis s vlastními lekcemi; jak Mikrologus uvádí, totéž officium se opakovalo denně až do Zjevení.

Původně se tato vigilie od ostatních nelišila; konala se po celou noc až do rána. Pokud se týče postu tohoto dne, možno celkem říci, že v ten den postu nebylo; byl-li někde, byl mírný. V mozarabském misálu byla mše »In jejuniis Epiphaniae«. Někde se neříkalo k matutinu Te Deum ani Gloria ve mši, ani alleluia.

Ten den je připomínka sv. Telesfora pap. muč. bez lekce. V Paříži byla památka sv. Šimona Stylity.

*) Breviář Quiflonův (Sanctae Crucis).

DNE 6. LEDNA: EPIPHANIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI.

První zprávu o zvláštním svátku dne 6. ledna podává Klemens Alex. († kolem r. 215), který praví, že tento den sekta basilidianů koná památku narození a křtu Páně. Svátek slaven záhy na Východě i na Západě. Název je Epiphania (τὰ ἐπιφάνια, ἡ ἐπιφάνιος sc. ἡμέρα, Θεοφάνεια), v Galii název Reges, na Východě Sancta lumina.

Pokud se liturgie týče, ta patřila vždycky mezi nejslavnější; jejím obsahem byla oslava trojí události ze života Páně: klanění Mágů, křest Páně a první zázrak.

V prvních nešporách říkány někde feriální žalmy pod jednou antifonou Stella ista (Lanfrank). Jinde se říkaly vánoční antifony Tecum principium, které říkají v prvních i druhých nešporách kartusiáni. V římských Ordines jsou však nedělní žalmy s antifonou Ante luciferum. Pátý žalm byl i v prvních nešporách In exitu Israel. Noční officium bylo vždycky velmi slavné. Sv. Caesarius Arel. (cap. 15) nařizuje bdíti a hora nona vespertina usque mane. Zvláštností tohoto officia jest, že začíná ihned antifonou a prvním žalmem (Ž. 28. Afferte . . .) bez invitoria a hymnu. Ukazuje to na jeho velké stáří. V některých chrámech, zejména v Galii, a v klášterích se však říkalo invitorium Christus apparuit, venite adoremus. V Lyoně při zpěvu invitoria líbali čtyři kanovníci quatuor altaris angulos.

V matutinu jsou vlastní žalmy, jak bylo vždycky u velkých svátků, a antifony, vyňaté z žalmů. První žalm v prvním nocturnu Afferte Domino, Filii Dei (Ž. 28) s antifonou Afferte Domino možno pokládati za invitorium. Lekce v I. nokt. z Isaiáše značí povolání pohanů k víře, vzrůst, slávu a povýšení Církve a rozšíření evangelia. Responsoria jsou původní.

Lekce II. nokt. jsou Sermo sancti Leonis Papae de Epiphania. V III. nocturnu se opakuje antifona Venite adoremus . . . po každém verši žalmu 94 Venite, exsulemus Domino. Je to pozůstatek ze starých dob, kdy se o velkých svátcích antifony často opakovaly. Tento zvyk se nazýval antiphonare. Ve starých Ordines Rom. bylo nadepsáno Hodie antiphonamus. Text žalmu 94 na tomto místě se liší od textu téhož žalmu v invitoriu, kde zůstal původní text Italy.

Lekce III. nokt. jest 10. homilie sv. Řehoře na evangelium sv. Matouše. V Římě a v četných francouzských chrámech se předčítalo před Te Deum Liber generationis I. C. secundum Lucam, jako bylo o vánocích secundum Matthaeum.

Někde se dlouho zachoval obyčej čísti v III. nocturnu trojí evangelium s homiliemi slavnostním způsobem. Evangelia byla o klanění se mágů, o křtu Páně a o Jeho prvním zázraku.

Starobylý je způsob oznamování velikonoce. Kassian (Coll. at. 10, cap. 2) praví, že po Zjevení posílal alexandrijský biskup list (epistolam) všem egyptským chrámům a klášterům, v němž označoval den, kdy začíná Quadragesima a kdy jest slaviti velikonoce. Čtvrtý koncil v Arles r. 541 předpisuje: Epiphaniarum die in Ecclesia populus denuntietur Pascha; jinde se tak dalo po vánocích. V římském pontifikálu začíná oznamování velikonoce slovy: Noverit charitas vestra.

Zjevení Páně má *privilegovanou oktávu II. tř.*, která nepřipouští svátků vyjma I. cl. O oktávě se zmiňuje nejstarší Comes romanus, seznam lekcí ve Würzburgu,

uvádějící lekce pro čtyři následující dny po Zjevení, v čemž možno spatřovati začátky vlastní oktávy. Franské Gelasianum z 8. stol. zná již oktávu. V Jerusalemě byla podle Peregrinatio slavena oktáva ve 4. stol.

Kdysi byly první tři dny po Zjevení sváteční (*feriati*). Jak podává kanovník Benedikt zprávu, říkaly se v jednotlivých dnech oktávy toliko tři žalmy se svými antifonami a tři lekce s *responsorii*; devět žalmů a lekcí bylo jen v neděli *infra Octavam*. V oktávě ve všech dnech je *invitatorium* a hymnus, místo žalmu 94 v III. nokt., který se říká v *invitatoriu*, je žalm 86.

V neděli *infra Octavam*, praví *Mikrologus*, bylo *Dominicale officium*, *dominicales quoque psalmi, cum cantu de Epiphania*.

OKTÁVA ZJEVENÍ PÁNĚ

Officium bylo jiné než dnešní. *Mikrologus* praví, že se za jeho doby říkaly žalmy *de feria cum invitatorio* s jednou antifonou *de Festo* a jen tři lekce. *Laudy* s ostatním oficiem byly *de Festo*, poněvadž v Římě byl obyčej, když bylo *officium trium lectionum*, vyjma oktávu velikonoční a svatodušní, nevynechávati žalmy *de feria*. Tento zvyk byl zachován u svátků *simplices*.

Až do Pia V. byl v *laudech* oktávy hymnus *A Solis ortus*, začínající strofou *Enixa est puerpera*.

Původně se u velkých svátků slavila oktáva jen osmý den; jediná celá oktáva byla velikonoční (*Pascha dies octo*). V oktávě Narození Páně byly obsazeny svátky tři první dny, *nec fiebat de Nativitate Christi, nisi octava die*. Také Zjevení Páně nemělo původně *nullum diem feriatum nisi octavum*.

Evangelium oktávy je věnováno křtu Páně; *Amalar* (I. 4, cap. 34) praví, že za jeho doby křtu Páně byla věnována celá mše sv.

Dominica infra octavam Epiphaniae: Sanctae Familiae Jesu, Mariae, Joseph. Svátek byl zaveden v ř. oficiu až v tomto století (viz *kalendarium*).

DOMINICAE POST EPIPHANIAM

Počet neděl po Zjevení Páně se řídí začátkem *Septuagesimy*. V prvním *nokturnu* se čtou po celou dobu až do *Septuagesimy* *epistol*y sv. Pavla, které byly na konci starých *codexů*, obsahující *Písmo sv.* pro potřebu chorovou.

Šestá neděle, poněvadž přichází zřídka kdy, neměla svého oficia; přišla-li přece, opakovalo se *officium* páté neděle. Pius V. poručil však složit *officium* zvláštní i pro šestou neděli. Původně končily neděle po Zjevení třetí nedělí; bylo-li neděl více, opakovalo se *officium* neděle třetí, jak vidět z *mešního introitu* těchto nedělí (po Zjevení).

3. CYKLUS VELIKONOČNÍ

PŘEDPOSTÍ — DOMINICA SEPTUAGESIMA

Ve Würzburgském lekcionáři a v Gelasianu přichází v římské Církvi po první předpostí, začínající neděli Septuagesimou, devítníkem, a obsahující ještě dvě neděle, Sexagesimu a Quinquagesimu. Podle Grisara byly tyto neděle známy v Římě již za Řehoře Velikého (*Geschichte der Päpste* I. 773).

S výrazy »Quinquagesima« a »Sexagesima« se shledáváme už v 2. kánonu čtvrtého koncilu v Orleansu r. 541, kde se poroučí slavit před velikonoce Quadagesimu a nikoliv Quinquagesimu nebo Sexagesimu. K vysvětlení jmen »Septuagesima« atd. je nutno vzít na pomoc slova »Pentecoste« a Quadragesima. Slovo Pentecoste znamená vlastně »padesátý den«; ale již u Tertulliana značí dobu padesáti dnů mezi velikonoce a letnicemi. Podle názvu Pentecoste vytvořeno označení τεσσαρακοστή = Quadragesima, vlastně 40. den, skutečně dobu 40 dnů jakožto přípravy na velikonoce. Dominica I. in Quadragesima značí tedy první neděli v období čtyřiceti dnů atd.; Dominica in Quinquagesima analogicky značí neděli v období 50 dnů, Dominica in Sexagesima, in Septuagesima neděle v období 60 a 70 dnů přípravné doby na velikonoce.

Amalar a po něm všichni středověcí liturgikové spatřují v době septuagesimální obraz 70 let babylonského zajetí. K naznačení, že Kristovou milostí byly hříchy odpuštěny, bylo proměněno 70 let v 70 dní (*De eccl. off.* I. c. 1). Jako byla smutná doba babylonského zajetí, kdy izraelský lid ve svých radostných zpěvech oněměl (*Ž.* 136; *Při řekách babylonských...*), tak i v této době 70 dnů vynechává Církev radostné zpěvy Alleluia a Gloria in excelsis. Ve mši na místě Alleluia je traktus; v oficiu namísto Alleluia je Laus tibi, Domine, rex aeternae gloriae (zmínku o tom činí po první Pseudoalkuin). Od synody v Cáchách r. 817 je v Německu zvykem vynechávat od této neděle Alleluia, zatím co benediktini a cisterciáci s ohledem na řeholi sv. Benedikta zpívali Alleluia usque ad caput Quadragesimae. Ještě za Durandovy doby nebylo jednoty, pokud se týkalo depositio Alleluia, ač papež Alexander II., podle zprávy *Microloga* (cap. 47), ustanovil, aby se Alleluia přestalo zpívat o nešporách neděle devítník. Někde se přestávalo zpívat Alleluia v sobotní sextě nebo noně, jinde teprve v matutinu nebo v primě samotné neděle.

Ve středověku byla v německých a francouzských chrámech skládána vzhledem k depositio Alleluia zvláštní »Officia alleluiatica«. V rukopise chrámu v Auxerre z 13. stol. vystupovalo Alleluia v personifikované antifoně k Magnificat; antifona zněla *Mane apud nos hodie, Alleluia, Alleluia, et crastina die proficisceris, Alleluia, Alleluia, Alleluia; et dum ortus fuerit dies, ambulabis vias tuas, Alleluia, Alleluia, Alleluia.*

Tato officia byla známa již Amalarovi (*De ord. ant.* cap. 30). Podle *Diurnale* z Augšpurku (1584) měly feriální žalmy v nešporách antifony tři až čtyři alleluia, jako hymnus se zpíval »*Cantemus cuncti nunc melodum Alleluia*«. Někde konány zvláštní průvody v choru, znázorňující pohřeb alleluia (*Eisenhofer: Handbuch der Liturgik* I. 493).

V Římě se »propouštělo« alleluia v poslední antifoně nešporních žalmů, poněvadž podle tehdejšího názoru začínalo nedělní oficium teprve a Capitulo. V Ordo Rom. kanovníka Benedikta se neříká alleluia v sobotních nešporách po Deus, in adiutorium; pět nešporních žalmů je pod jednou antifonou Voca operarios. Nyní se »propouští« alleluia po Benedicamus Domino, kdy se opakuje dvakrát jako ve velikonoční oktávě.

Neděle *Septuagesima* a všechny další až do velikonoc mají své vlastní antifony a responsoria. Antifona k nešporám je z knihy Genesis, která se začínala této noci čísti. V Paříži a četných jiných chrámech se čtla jako první lekce Praefatio S. Hieronymi in Pentateuchum.

Micrologus připisuje responsoria z Genese papeži Alexandru II. V druhém nokturnu se čte Enchiridion sv. Augustina, v III. nokt. pak homilia sv. Řehoře in Matthaeum. V Ordo Rom. kanovníka Benedikta bylo prvních šest lekcí z Genese, sedmá a osmá výklad epištoly, devátá byla homilie na evangelium.

V matutinu není Te Deum; v chrámu sv. Martina v Tours se říkalo Te Deum až do páté neděle postní po vzoru mnichů sv. Benedikta, kteří říkali Te Deum po celý rok.

K laudám se neříkají od Amalarovy doby »Psalmi Resurrectionis et gloriae: Dominus regnavit... et Jubilate«, nýbrž Miserere et Confitemini. Žalmy Dominus regnavit a Jubilate jsou v primě, která se nazývala původně altera Matutina. Antifony k laudálním žalmům jsou vzaty z žalmů; k malým horám z evangelia; všechna kapitula z epištoly.

V některých starých Ordines Rom. jsou vzaty antifony k chválám z evangelia; v některých ordinářích byly antifony, vyňaté z evangelia a užívané k malým horám, zpívány v nešporách. Ve všedních dnech jsou zvláštní antifony k Magnificat vyňaty z nedělního evangelia, v dnešním oficiu jsou pro první čtyři dny; ve feriálním oficiu jsou pro chvály žalmy II. schematu.

DOMINICA SEXAGESIMA A QUINQUAGESIMA

Pořad v oficiu je celkem tentýž jako u neděle Devítník.

V prvním nokturnu se čte v první neděli po Devítníku Historia secundae aetatis mundi — o Noemovi a potopě světa. Radulf (Prop. 16) praví, že Řehoř VII. nařídil, aby se říkala responsoria odpovídající čteným lekcím, kdežto dříve se opakovala responsoria Septuagesimy.

V druhé neděli po Devítníku se čte v prvním nokturnu Abrahami historia. Lekce II. nokturna (ze sv. Ambrože) jakož i všechna responsoria až na poslední deváté se týkají Abrahama.

V tuto neděli a ve dvou dalších dnech se konají zvláštní modlitby a pobožnosti jako protiváha k masopustním výstřelkům (tempora Bacchanalium). První tyto preces quadraginta horarum zavedl sv. Karel Borromejský; byly zavedeny na památku čtyřicetidenního postu Páně nebo na památku 40 hodin od jeho odsouzení do zmrtvýchvstání. V Paříži byly zavedeny všeobecné průvody, aby bylo dosaženo dovolení požívati v postě lacticinii.

QUADRAGESIMA

Příprava na největší svátek v roce se dala již v nejstarších dobách; měla však různé trvání. Ve 3. století, zvláště však během 4. stol., se zakořenila čtyřicetidenní doba přípravy Quadragesima. V africké církvi byl to původně jen Velký pátek a Bílá sobota, kdy byl přísný půst. Ireneus praví, že se někteří postili jen jeden den, jiní dva, někteří plných 40 hodin ve dne v noci.

První zmínka o Quadragesimě se děje na koncilu v Nicei (kán. 5); také Eusebius a sv. Cyril Jerus. uvádějí již tuto dobu. V Římě koncem 5. stol., jak uvádí Sokrates (H. E. V. 22), postili se jen tři poslední týdny. Duchesne (Origines 247) rozumí tím tři týdny časově od sebe oddělené. Starší římská liturgie opravdu vykazuje tři týdny význačné svou liturgií. První týden kvatembrový půst, čtvrtý týden, zvaný »hebdomada mediana«, a šestý týden »svatý«. Ze po všechny postní týdny nebyl zachováván stejný půst, dosvědčuje sv. Jeronym. Teprve v 5. stol. sv. Maxim z Turinu a Petr Chrysol. s úspěchem se zasadili o nepřetržitý půst.

Čtyřicet dní postu bylo původně počítáno od 1. neděle postní až do Zeleného čtvrtku. Sekreta první neděle připomíná tento původní počátek: »Sacrificium quadragesimalis initii solemniter immolamus.« Teprve v Gelasianském sakramentáři se již jmenuje Popeleční středa: Caput Quadragesimae.

Postní ofícium však nezačíná Popeleční středou, nýbrž nešporami první postní neděle. Až do 12. století bylo v postě comestio (oběd) až večer; mše se sloužila post nonam, t. j. kolem třetí hodiny odpo., jedlo se až po nešporách, t. j. pozdě večer; nešpory se říkaly po Communio mše, jak je tomu na Zelený čtvrtek a Bílou sobotu. Ve 13. a 14. stol. se posunula doba obědu, když hora nona byla anticipována. V 15. stol. pak »laxatum est tempus comedendi« a nešpory byly recitovány před polednem. V 16. stol. se mohlo dokonce obědvati v 11 hod. dop. Když pak oběd byl posunut na dobu polední, příležitost k druhému jídlu dána večer pode jménem »collatio«. Původně to byl jen nápoj, později, zejména v klášteřích, to bylo maličko jídla hlavně pro těžce pracující bratry. Poněvadž se večer pokrm podával post collationem, t. j. po večerním čtení, dostalo toto občerstvení název kollace.

Někde se začínaly recitovati nešpory dopoledne již na Popeleční středu, v Římě v sobotu, jinde až v pondělí.

Prastarý zvyk a jistě zcela oprávněný byl neslaviti v postě žádných svátků. Již koncil v Laodicei kolem r. 350 (can. 51) praví: *Quod non oporteat in Quadragesima Martyrum Natales peragere, sed sanctorum Commemorationes in Sabbatis et Dominicis.*

Z toho důvodu byl svátek Zvěstování Panny Marie stanoven ante Natale; sv. Řehoře pap. místo 12. března 3. září a sv. Benedikta v červenci. Grancolas praví: *Monachi in occidente mutarunt hunc usum, totque festa invexerunt in Quadragesimam, tum jejunii, tum laboris causa diebus festis* (str. 267). Pokud se týče mši v době postní, byl-li svátek, byla jedna mše, a to de Festo post Tertiam, sloužena cum commemoratione Feriae a druhá de Jejuniio post Nonam již za doby Radulfa z Tongern.

Nešpory v postě mají ještě jednu zvláštnost; jejich kolekta ve feriálním oficiu se

liši od kolekty laud a malých hor, kde jest totožná s orací mešní. Nešpory v postě se říkaly původně po mešním Communio, dříve než se mše končila. Nešporní kolekta byla pak místo Postcommunio, jak zůstal zvyk na Bílou sobotu. Když se pak oddělilo officium nešpor od mše, podržena dále kolekta, která sloužila jako žehnání *Humiliate capita vestro Deo*. Nemění se však kolekta v nedělních nešporách, poněvadž v neděli byly nešpory odděleny; v sobotních nešporách je kolekta z neděle, poněvadž jsou to, jak už řečeno, první nedělní nešpory.

Poněvadž jsou v postních feriích čtena vlastní evangelia, jsou antifony k *Benedictus* a *Magnificat* vzaty z evangelního textu. Původně se však nečtlo evangelium v postních feriích, nýbrž se pokračovalo v čtení *Pentateuchu*, jak to dosud zachovávají kartusiáni. V kluniackých klášteřích se čtly *lectiones de Scriptura occurrente*, t. j. z *Pentateuchu*, poslední (třetí) lekcí bylo evangelium s homilií.

Čtvrtek, pátek a sobota před I. postní nedělí mají officium, které se nevztahuje téměř v ničem k postní době. V pátek se slavilo v Paříži *Officium de Quinque plagis Christi*, k Pěti ranám Páně; bylo to anticipované officium Velkého pátku, jak praví Grancolas (str. 274), a bylo později vloženo do breviáře. Pius V. však odstranil z misálu mši *de quinque Plagis*, aby se pro množství svátků nepřerušovalo *officium commune de Feriis*.

DOMINICA I. QUADRAGESIMAE

Tato neděle, nazvaná *Quadragesima*, dala název celé době. Jak svrchu řečeno, počínala jí doba svatopostní. »... a Dominica (sc. *Quadragesima*) iuxta assertionem S. Ambrosii, S. Gregorii et aliorum Patrum *Quadragesimam proprie oxordimur*.« V některých ordinářích se čte: *Dominica initium Quadragesimae* (*Micrologus*, cap. 24). Po 12. století se tato neděle nazývá *Dominica Cereorum*, poněvadž ti, kteří příliš bujně trávili *Bacchanalia*, přicházeli do chrámu se svícemi, konajíce veřejné pokání. V *Invitorium* *Non sit vobis vanum* se říkalo podle Amalara (*De ord. antiph. c. 35*) jen do poloviny postu. V lekcích prvního nokturna této neděle se přerušuje *Cursus Generis* a čtou se z druhé epištoly sv. Pavla ke Korintským. *Responsoria* plně odpovídají kající době a jsou podle Amalara prastará. Amalar upozorňuje (I. 4., c. 19), že se tuto nedělí často opakuje žalm 90. »*Qui habitat*« jak ve mši, tak v *responsoriích*, aby připomenul zápasy a pokušení, jimž je život vystaven; toho žalmu užil sám démon, aby pokoušel Krista (*Angelis suis mandavit de te*). U Amalara (I. 4., cap. 31) jsou již antifony chval: *Cor mundum atd.* Druhé nešpory, t. j. nedělní, měly svůj hymnus, který Klement VIII. odstranil a poručil, aby se opakoval »*Audi, benigne Conditor*«.

Poněvadž v postních nedělích nebyl půst, neříkala se o nedělích podle Duranda (I. 6., cap. 28) v některých chrámech postní preface ani ve svátcích přicházejících v postní době. V Miláně se neříkaly o nedělích *quadragesimální* hymny, nýbrž hymny obyčejných nedělí; tak tomu bylo i v kluniackých klášteřích.

Postní doba se vyznačovala některými liturgickými zvláštnostmi. V některých klášteřích se čtly v postní době k *matutinu* toliko *Sermones Patrum*; *de Scriptura* pouze o nedělích; i v malých horách byly vlastní postní hymny tak jako v *matutinu*,

chválách a nešporách. Rozmnožovala se oficia, konaly se průvody bosýma nohama, určitému počtu chudých se denně myly nohy, rozdávaly se almužny, zachovávalo se přísné mlčení v pondělí, středu a pátek. V pátek se často ničeho nepožívalo. V některých chrámech se sloužily v postě denně tři mše: první post tertiam pro defunctis, druhá post Sextam pro familiaribus a třetí post Nonam de feria.

V pondělí po I. postní neděli začíná postní officium feriální; pro malé hory má své vlastní antifony, kapitula a responsoria brevia propria de tempore. V prvním týdnu jest jarní kvatembr seu primi mensis. Původně podle koncilu mohučského r. 813 byl v prvním týdnu březnovém. Za Řehoře VII. podle svědectví Mikrologa byl stabilisován v týdnu po první neděli. V Anglii se však ještě v 13. stol. udržel v prvním týdnu březnovém, podobně jako letní kvatembr místo v oktávě svatodušní v druhém týdnu červnovém. V sobotu byl půst nej přísnější; čtlo se při mši původně dvanáct lekcí, které byly zredukovány na šest; ty však byly čteny řecky a latinsky. Evangelium jest o proměnění Páně; homilie v III. nokturnu jest sv. Lva.

DOMINICA II. QUADRAGESIMAE

Tato neděle se nazývala původně Dominica vacans, tak jako čtvrtá adventní, t. j. bez officia anebo aspoň mše, poněvadž sobotní mše s lekcemi a obřady trvala až do rána. Proto za účelem odpočinku se nekonaly ráno bohoslužby; večer se pak nikdy v neděli nesloužila mše, to bylo jen v postních dnech; proto mše v sobotní noci byla pokládána za mši vlastní neděle, poněvadž se při ní konalo svěcení kněžstva. Sv. Lev v epištole k Dioskorovi vykládá příčinu, proč se svěcení kněžstva uděluje v tuto dobu. Konec nočního svěcení kněžstva — ordinace, dotýká se počátku nedělního dne, značí dobu zmrtvýchvstání Páně. Na počest zmrtvýchvstání Páně, které se stalo summo Dominicae mane, stává se tedy, že se ordinace a mše protahují od sobotní noci až do nedělního jitra. Pozdější anticipací jak mše, tak i ordinace dána v noci možnost odpočinku, a tu bylo potřebí sloužit v neděli mši. Za formulář vzaty mešní části ze středy a sobotní evangelium zůstalo.

V některých chrámech se čtlo evangelium de Chananaea (Comes Hieronymi), v některých ordinářích bylo v první mši toto evangelium, v druhé de Transfiguratione secundum Marcum, aby se lišilo od sobotního, které bylo secundum Matthaeum.

V prvním nokturnu této neděle se čte opět Genesis, responsoria jsou de Historia Isaac et Jacob. V druhém je známá řeč sv. Augustina de mendaciò, která byla mnohokrát vykládána (viz Kastner, Brevierkommentar I., 204; Feder S. J., Zum Breviergebet: 2. Sonntag der Fastenzeit, 4. Lektion, Theologie und Glaube III. [1911], 46). Antifony k chválám uvádí již Amalar de Ordine antiph. c. 38.

DOMINICA III. QUADRAGESIMAE

V Gelasianum se nazývá Dominica scrutiniorum, pro zkoušky katechumenů.

DOMINICA IV. QUADRAGESIMAE

Nazývá se Dominica Laetare vel in Rosa nebo de Quinque Panibus. Jak praví Grancolas (str. 283), touto neděli začínalo teprve vlastní officium de Quadragesima. Byla slavena zvláštními liturgickými slavnostmi, tuto neděli se konala zejména korunovace římských císařů a svěcení zlaté růže. Užívá se barvy růžové. Ve středu ve čtvrtém týdnu bylo konáno veliké skrutinium těch, kteří měli býti na Bílou sobotu křtěni. V sobotu se dály ordinace, v Ordo Rom. označena jest tato sobota In septima Mediana; již papež Gelasius počítá sobotu Medianae, t. j. prostředního postního týdne mezi ordinací dny. Také se nazývá Sabbatum Sitientes.

DOMINICA PASSIONIS

Teprve poslední dva týdny jsou věnovány výlučně utrpení Páně; Amalar praví: Dies passionis Domini computantur duabus hebdomadis ante Pascha Domini (De eccl. off. l. IV., cap. 2). V Micrologu jest již označení této neděle Dominica de Passione (cap. 52). Název byl také Dominica de Neomenia, t. j. novoluní prvního jarního měsíce. V řečech sv. Lva se mluví de tempore Passionis.

Od této neděle se neříkalo na konci žalmů Gloria Patri, jak uvádí Amalar: »Ab illo die quando omittimus Gloria Patri, duae hebdomadae sunt, hoc est quatuordecim dies usque in Pascha Domini.«

V četných ordinářích (na př. remešském a j.) se předpisují pro celou dobu utrpení roucha barvy červené, v Paříži roucha černá, v Římě pak fialová.

V sobotu v nešporách je kapitulum z epištoly nedělní mše, hymnus »Vexilla« složil Fortunatus Pictaviensis pro klášter sv. Kříže v Poitiers, který vystavěla sv. Radegundis. Fortunatus byl kaplanem sv. Radegundis, než se stal biskupem v Poitiers. Při slovech O Crux ave se kleká; je to starý zvyk. V matutinu je hymnus »Pange lingua gloriosi, lauream certaminis«. V prvním nokturnu se začíná čísti Jeremiáš prorok; nařídil tak Řehoř VII. v dekretu, který byl neprávem připisován pap. Gelasiovi. V některých ordinářích se uzavíraly lekce místo Tu autem Domine slovy: Haec dicit Dominus: convertimini... První responsorium jest vlastní této neděle; jedná o utrpení. Ostatní obsahují výňatky z žalmů, vyjadřující bol a utrpení Páně.

V pátek po Smrtné neděli slaven svátek de Compassione B. M. V. nebo Beata Maria de Pietate; nyní Septem dolorum B. M. V. (viz kalendarium, str. 358).

DOMINICA PALMARUM

Tato neděle měla různé názvy, v Galii se na př. vykládalo katechumenům symbolum; v gothském misálu byla mše nazvána: Missa in symboli traditione. Někde nazývána Pascha competentium, sv. Isidor zná již název dies Palmarum; byl také název Capitilavium, protože se kandidátům křtu umývaly hlavy, aby byly čisté pro pomazání sv. křížem. Sv. Augustin (cap. 34) uvádí zvyk v Africe, kde křtenci šli ve čtvrtek sv. týdnu do lázní.

Pokud se oficia týče, neliší se nikterak od oficia minulé neděle. V třetím nokturnu se čte evangelium Palmarum s homilií, o němž se zmiňuje Amalar (De ord. ant., cap. 52).

HEBDOMAS SANCTA

V prvních dvou stoletích byly jen pátek a sobota velkého týdnu, kdy se konaly vigilie s modlitbami a pobožnostmi, vztahujícími se k utrpení Páně. Později přidána středa a konečně celý týden; sv. Jan Chrysostomus nazývá tento týden hebdomas maior.

Každý den tohoto týdne měl vlastní officium s lekcemi, responsorii a antifonami, a to nejen k Magnificat a Benedictus, nýbrž i pro malé hory s oracemi k dennímu officiu i k nešporám. Někde se již na počátku týdne vynechávalo Deus, in adiutorium a Gloria Patri v žalmech. V Tours v chrámu sv. Martina byly však slavnostní nešpory.

OFFICIUM IN COENA DOMINI, PARASCEVE ET SABBATO SANCTO

V těchto dnech má officium svůj zvláštní ráz, zachovávaný úzkostlivě po celá staletí. Officium začíná prostě žalmem s antifonou bez jakýchkoliv úvodních modliteb (nyní jen Pater, Ave a Credo), není invitatoria a hymnů. Lekce prvního nokturna jsou ze Starého zákona (Lamentationes), v druhém nokturnu Sermo S. Augustini, v třetím lekce z Nového zákona (epištola sv. Pavla). Zřejmě je tu zachován prastarý způsob konání officia.

Toto původní římské officium bylo však v klášteřích měněno, doplňováno a upravováno. Abelard si u sv. Bernarda stěžuje, že mniši cisterciáctí zpívají matutinum s invitatoriem, hymnem a v responsoriích žě mají Gloria Patri; což, jak praví Abelard (epist. 5), odporuje praksi celé Církve »Ubi et Invitatorium et Hymnus cum tribus tantum Lectionibus et Responsoriis cum Gloria, contra omnem Ecclesiae morem, et ut dicitur, rationem, vos dicere instituistis, cum enim hoc triduum tamquam exequiae Domini (narází na podobný způsob v officiu zemřelých) in luctu peragatur, atque hinc vulgo horum dierum Vigiliae nuncupantur Tenebrae, quod extinctis ibi luminaribus moeror exprimitur«.

Sv. Bernard, chtěje řád obhájit, praví, že se řídili podle toho, co předpisuje řehole sv. Benedikta. V pozdější době se však řád benediktinský i cisterciácký přizpůsobily a officium těchto tří dnů se koná po způsobu římském.

Amalar popisuje celé officium (De eccl. off. IV., c. 12) uvádí název »Tenebrae«, poněvadž se říkalo o půlnoci, jak je vidět ze všech starých Ordines Rom.: Ad vigiliis in media nocte; někde se začínaly In galli cantu, t. j. asi dvě hodiny po půlnoci. Podle Ordo Hittorpa*) a Pseudoalkuina začínala matutina tenebrarum hora noctis octava, což odpovídá asi 2. hod. noční. Ale podle Ordines Rom. ze 14. a 15. stol. byly temné hodinky konány již večer (de sera hora competent). Nynější Caere-

*) Melchior Hittorp, děkan u sv. Kuniberta v Kolíně n. R. († 1584); jeho dílo obsahuje četná středověká díla, jednající o liturgii.

moniale episc. udává 21. hodinu, t. j. podle staroitalského počítání asi 4.—5. hod. odpolední.

Při těchto hodinkách má hořeti 15 svíci *super candelabrum triangulare*; tyto svíce se zhasínají po jednotlivých žalmech. Poslední svíce má zůstat hořeti, při *Benedictus* se nese za oltář, potom se opět postaví na své místo. Svíčky vyjma prostřední mají býti *de cera communi*, t. j. z nebíleného vosku. Toto zhášení svíci je původní fransko-galský obyčej, který ještě v 9. stol. nebyl v Římě znám (*Amalar, De ord. ant.*, cap. 44). Grancolas (l. c. 296) vykládá toto pohnutí zhasínání světla ze starého obyčeje zhasínání světla, když přibývalo světla. Grisar (*Das Missale im Lichte römischer Stadtgeschichte*, Freiburg, 1925, str. 100) se domnívá, že se tak dělalo, aby se lidu přítomnému v chrámu ukázalo, kolik žalmů bylo už přezpíváno, čili jak pokročilo officium daleko. Grancolas (l. c. 296) praví, že tyto hodinky byly proto nazvány *Tenebrae* — vel *Matutinae tenebrae* — *quod sine lumine terminantur*, když končí, nehoří žádné světlo.

Podle *Consuetudines Cluniacensium* zhasínaly se svíce po lekcích. V *Kodexu Ratolda* z Corbie se předpisuje, aby celý chrám byl ozářen a hořelo 38 svíci. V statutech Lanfrankových se předpisuje 25 svíci, zhasínati se mají k jednotlivým antifonám a responsoriím. V některých chrámech se zhasínala všechna světla při matutinu, kdežto při chválách zůstávaly hořet lampy před oltářem.

Jak jsou staré tyto temné hodiny nelze přesně stanovit, *Amalar* připisuje zavedení temných hodin sv. Řehoři Vel. (*Suppl. de Div. off.*).

Pokud se matutina Zeleného čtvrtku týče, začíná antifonou *Zelus domus tuae . . .*, žalmy jsou původní feriální; podobně na Velký pátek a Bílou sobotu jsou vlastní antifony, ale s *vlastními* žalmy. Na konci žalmů se neříká *Gloria Patri*. V některých východních klášteřích se říkalo v těchto dnech na konci žalmů *Smiluj se nad námi, Pane, smiluj se nad námi*.

Lekce prvního nokturna jsou vyňaty z Pláče Jeremiáše proroka (*Lamentationes*), říkají se bez absoluce a benedikce. Tyto lekce se zpívají od dávných dob, při čemž se uvádějí písmena hebrejské abecedy. Lanfrank zapovídá svým mnichům zpívat i je a nařizuje recitovati bez abecedy. Původní hebrejský text byl veršovaný, každý verš začínal písmenou hebr. abecedy.

Závěr lekce netvoří *Tu autem*, nýbrž dojemavé volání Církve »Jerusalem, Jerusalem, convertere ad Dominum Deum tuum«; je to ohlas slov Páně (*Mat. 23*): *Jerusalem, Jerusaleme, kolikrát jsem chtěl shromáždit děti tvé . . .*

Místo dvanácti feriálních žalmů se říká jen devět. V druhém nokturnu se čte po všechny tři dny výklad sv. Augustina na některý žalm, obsažený v nokturnu a vyjadřující bolest Páně.

Lekce třetího nokturna ze sv. Pavla se vztahují na Zelený čtvrtek k ustanovení Nejsvětější Svátosti.

Obsah responsorií vyjadřuje zvláštní okolnosti utrpení Páně, jeho agonii v zahradě, Jidášovu zradu a opuštěnost.

V chválách jsou antifony z žalmů, žalmy jsou *de feria*; reforma Pia X. r. 1911 učinila některé změny tak, aby žalmy v laudech odpovídaly novému žaltáři. Závěrem chval jsou slova »*Christus factus est pro nobis obediens . . .*«, *Pater* a žalm *Miserere*.

V některých ordinářích bylo Kyrie eleison cum Precibus, jak uvádí Micrologus (cap. 52). Oratione Respice... nebyla předepsána, nezpívá se, její závěr Qui tecum se říká potichu. Zřejmě se projevuje starý zvyk, kdy nebylo na konci jednotlivých hodin kolekt.

Rímský breviář předpisuje: »Fit frangor et strepitus aliquantulum.« Původně nebylo žádného předpisu. Novější způsob uzavírání temných hodin tím, že se dá dřevěnou klapačkou znamení, odpovídá starému způsobu, kdy vedoucí choru dal klepáním na lavici znamení, že je možno opustiti již chor. Toto klepání bylo opakováno v chrámové lodi přítomnými věřícími, zejména mládeží, což vedlo k výstřelkům. Durandus vykládá tento »clangor« na konci temných hodin jako hrůzu, která jala všechny při Kristově smrti, dále na zděšení strážce při hrobě nebo také na zemětřesení při Kristově skonu.

Prima, terce, sexta a nona mají v tyto dny své zvláštnosti. Neříká se Deus, in adiutorium, ani Gloria Patri, ani hymnus, ani responsorium breve. Psalmody tvoří nedělní žalmy hor (v primě jako ve svátcích žalm 53); závěr je antifona »Christus factus...« s orací. V primě se nečte officium capituli ani martyrologium. Nešpory mají své zvláštní žalmy s antifonami z žalmů; jsou bez kapitula, hymnu a verše; zvláštní antifona k Magnificat ve čtvrtek: Coenantibus autem illis, v pátek: Cum accepisset acetum... Závěr stereotypní u všech hor. Kompletář začíná ihned Confiteor a absolucí, nedělní žalmy bez antifon, Nunc dimittis bez antifony, závěr Christus factus... Ve všech horách kromě matutina se recituje žalm Miserere.

Na Velký pátek, Parasceve, u Tertulliana Pascha, se konalo noční officium v takovém rozsahu jako v noci před Narozením Páně. Sv. Řehoř Tourský (Lib. I. de glor. Mart., cap. 5) praví, že se toto officium recitovalo bez světél: Sexta feria ante sanctum Pascha cum in vigiliis sine lumine pernoctarent circa horam tertiam noctis, apparuit ante Altare parvum lumen...

Officium denní i noční se koná způsobem jako na Zelený čtvrtek. V matutinu nejsou žalmy de feria VI., nýbrž zvlášť volené tak, aby vyjadřovaly Spasitelovu bolest: 2, 21 a 26; 37, 39 a 53; 58, 87 a 93. V chválách jsou žalmy de feria. V mnohých chrámech se čtly pašije (Passio) jako lekce třetího nokturna. V jiných chrámech, jak uvádí starý galský sakramentář, se čtlo Passio při všech horách jak nočních, tak i denních.

Nešpory byly o páté hodině odpolední, jsou tytéž jako na Zelený čtvrtek s výjimkou antifony. Toho dne se nešpory nezpívaly, aby byla zachována původní prostota Církve v psalmodii: sub silentio Vesperae, jak praví Dunstan ve své Concordii a Udalricus ve svých Consuetudines Cluniacensium.

Officium Bílé soboty vykazuje tutéž strukturu jako oba předcházející dny. Svým obsahem se vztahuje ke Kristu, odpočívajícímu v hrobě. Podle Ordo Rom. začínalo officium media nocte. V matutinu jsou vlastní žalmy 4, 14 a 15; 23, 26 a 29; 53, 75 a 87.

V laudech žalmy de Sabbato s výjimkou kantika, jímž není ono dlouhé kantikum Mojžíšovo Audite, coeli, quae loquor, nýbrž úterní Ezechiášovo Ego dixi. V Paříži se recitovalo kantikum Jonášovo. Jako na Velký pátek, tak původně i na Bílou sobotu nebyla sloužena mše. Mše, která se nyní slouží dopoledne, je mše vigilie

neboli noci velikonoční. Tato mše, která se sloužila po všech obřadech Bílé soboty, nebyla počítána k oficiu sobotnímu, nýbrž byla to oběť za neofyty, novokřtence a sloužila se circa quartam noctis vigiliam. Mše má slavnostní ráz, její závěr tvoří nešpory, třebaš to původně ani nešpory nebyly, protože se nemohly ráno říkati. Je to vlastně díkůčinění za ty, kteří byli právě pokřtěni. Konstituce apošt. (I. 7, cap. 45) praví, aby se po křtu říkal žalm *Confitemi Domino, quoniam bonus*. II. koncil v Cáhách r. 838 mluví o těchto nešporách v 7. kánonu jako o díkůčinění, které vzdává Církev za své syny přivedené k velikonočním svátkům a za neofyty. V četných řeholních ordinářích, kde noční oficium bylo kratší než v katedrálních a farních chrámech, říkaly se nešpory s antifonami, žalmy, hymny a ostatními prosbami jako o svátcích. Udalricus (Oldřich) v *Consuetudines Cluniacensium* praví, že Hod Boží velikonoční měl první nešpory a matutinum s třemi nokturny.

Nešpory Bílé soboty mají žalm 116 *Laudate Dominum omnes gentes* s antifonou, pozůstávající z tří alleluia; k *Magnificat* antifona *Vespere* a kantikum s orací *Spiritum nobis* . . . Tím, že obřady byly přeloženy na dopoledne, pozbyly nešpory svého významu a jsou slabou upomínkou na tu dobu, z které se udržely v původním stavu.

Kompletář, který nebyl původně v oficiu Bílé soboty, se recituje až na malé výjimky (bez hymnu, kapitula a responsoria, ale se zvláštní antifonou ke kantiku, která je tatáž jako v nešporách) ve své nezkrácené formě s nedělními žalmy.

U Jana z Avranches († 1079) jsou pro kompletář pouze tři žalmy.

HOD BOŽÍ VELIKONOČNÍ — DOMINICA RESURRECTIONIS

Oficium tohoto nejslavnostnějšího dne se vztahuje úplně ke Kristovu vítěznému zmrtvýchvstání. Jediná zmínka o pokřtěných se děje v mešním kánonu a v starých průvodech po nešporách.

Poněvadž noční obřady trvaly příliš dlouho, začínalo matutinum vlastně za ranního svítání. »Eadem nocte sancta ad vigiliam post gallorum cantum, matutina luce rumpente« předpisuje *Ordo Rom.*, vydaný Tommasim. Poněvadž pro nějaké dlouhé oficium byla krátká doba, říkalo se tedy jen jedno nokturnum. V oficiu, třebaš je slavnostního rázu, se zachoval starý způsob římského konání oficia. Neříkají se hymny, kapitula a responsoria brevia. Místo toho všeho je antifona »Haec dies, quam fecit Dominus: exsulemus et laetemur in ea«. Ti, kteří tohoto dne vcházelí do chrámu, líbali se navzájem se slovy: *Surrexit Dominus* (ruský obyčej Kristus vzkres). Oficium začínalo slovy *Domine, labia mea; Deus, in adiutorium*, tři žalmy a tři lekce. Řehoř VII. potvrzuje tento způsob jako velmi starobylý: *In die Resurrectionis usque in Sabbatum in albis, et in die Pentecostes usque in Sabbatum ejusdem tres Psalmos tantum nocturnos, tresque Lectiones antiquo more cantamus et legimus*. Říkalo se jen jedno nokturnum, poněvadž již byla doba pro chvály, neboť, jak vykládá Amalar, byl v Římě zvyk zkracovati lekce nebo je vynechati a ihned začít chvály, když se rozednívalo (*quando aderat Aurora*).

V *Ordo Rom.* kanovníka Benedikta bylo místo dnešního invitoria *Surrexit Dominus vere, Alleluia* pouhé *Alleluia*; ve všech horách se říkalo *Haec dies* . . .

Antifony matutina byla tři alleluia k prvnímu žalmu, dvě k druhému a třetímu. V jiném Ordo Rom. jsou dnešní antifony Ego sum . . . , Postulavi . . . Ego dormivi . . . , vyňaté z žalmů, které uvádějí. Amalar (De eccl. off. IV., c. 23) uvádí již dnešní oficium.

V mnohých chrámech bylo po matutinu t. zv. Officium de Sepulchro, z něhož se vyvinuly velikonoční hry, na př. o třech Mariích.

Římský způsob velikonočního oficia byli nuceni přijmouti i mniši přes odpor svých opatů. Sv. Dunstan ve své Concordii nařizuje: In hac die S. Paschae septem Canonicae Horae a Monachis in Ecclesia Dei more Canonicorum (t. j. římský způsob) propter auctoritatem S. Gregorii Papae, qui ita ordinavit in Antiphonario, celebrandae sunt. U Lanfranka, Oldřicha (Udalricus) říkají se nedělní žalmy. I Amalar, ač mluví téměř o všeobecném římském zvyku, praví, že přece se v některých chrámech říká dvanáct žalmů a dvanáct lekcí. Ale Udalricus si ve svých Consuetudines (II., cap. 25) stěžuje na velmi prostý způsob velikonočního oficia bez hymnů a praví, že se tento způsob hodí spíše pro všední dny a nikoli pro velikonoční slavnost. V breviáři cisterciáků je noční oficium s třemi nokturny jako pravidelné sváteční oficium^(*))

Před matutinem byl v některých chrámech (Lyoně, Remeši, Orleansu atd.) výstav Nejsvětější Svátosti s průvodem.

Nešpory. Podle Ordo Rom. (Tommasi, str. 17) se konaly velikonoční nešpory takto: všechen klerus cappa indutus, za křížem s incensem a paškálem (cereus Paschalis), který se nazýval Facula baptismi, předstoupí před velký kříž, zpíváje devětkrát Kyrie eleison jako ve mši; potom se vrátí do choru, aby říkal žalmy. Místo antifony se opakuje čtyřikrát alleluia a pak Magnificat. Posléze jde průvod ke křestní kapli sv. Jana Lateránského (baptisterium), za zpěvu žalmu Laudate pueri . . . s antifonou a orací; u křestního pramene se říká Vidi aquam . . . , žalm In exitu, Magnificat a orace. Při návratu se zpívá responsorium, prosa Magnificat s jednou antifonou a mešní modlitbou. Tento průvod se konal pro novokřtěnce, kteří byli vedeni ke křestním pramenům »in triumphum«. Při odchodu od pramene se zpíval žalm In exitu Israel de Aegypto, aby se naznačilo, že tito noví Izraelité byli vysvobozeni z otroctví hříchu; před nimi byla v průvodu nesena velikonoční svíce jako ohnivý sloup.

Podle Jana z Avranches r. 1070 šel průvod na nešpory před Ukřižovaného (velký kříž mezi presbytářem a lodí chrámovou) s procesionálním křížem, svícemi a s knihou evangelií, s jáhnem a podjáhнем, oděnými v slavnostní roucha, s incensem, tak jak se kráčelo ke mši. Tam se začínaly nešpory, a to Kyrie a Christe eleison, zpívanými

^(*) Invitatorium: Alleluia (šestkrát), hymnus: Chorus novae Jerusalem. V I. nokt. žalmy: 1, 2, 8, 15, 23, 27 pod jednou antifonou Alleluia (osmkrát), lekce z epištoly sv. Pavla k Řím. kap. 6. Responsoria podobná římskému oficiu. Ve II. nokt. žalmy: 29, 63, 65, 75, 87, 107 pod jednou antifonou Alleluia (sedmkrát), lekce sv. Řehoře Naz. de Paschate se zvláštními responsorii. Ve III. nokt. Cant. Isaiae 63 (Quis est iste), Canticum Osee 6 (Venite et revertamur) a Cant. Sophon. 3 (Expecta me) opět pod jednou antifonou Alleluia (sedmkrát). Homilia sv. Řehoře na evang. sv. Marka c. 16: Maria Magdalene jako v římském oficiu. Ve chválách hymnus: Aurora lucis rutilat (původní znění, které je v římském oficiu: Aurora coelum purpurat). K nešporám hymnus: Ad coenam Agni providi (opraveno: Ad regias Agni dapes).

devětkrát před žalmy jako ve mši. Podle Amalarova svědectví (De div. off. I. 8) v Římě se říkaly o nešporách jen tři žalmy a Magnificat; dva jiné žalmy při obou zastaveních u křestního pramene a u Ukřižovaného: »Notum est matrem nostram Ecclesiam Romanam tres Psalmos ante Hymnum evangelicum (Magnificat), et post Hymnum duos per diversa altaria psalmos, saepissime tamen ad Fontem et ad Crucem.«

Podobně jako Amalar udává i sv. Dunstan tři žalmy: Dixit, Confitebor, Beatus; Haec dies, Alleluia, Prosam Magnificat; a kde je křestní pramen (křtitelnice) Laudate a In exitu.

Prosou Magnificat jest rozuměti rýmované antifony (viz rýmovaná officia a tropy, str. 218 a 221).

VELIKONOČNÍ TÝDEN

Velikosti svátku Zmrtvýchvstání odpovídala nejen dlouhá příprava, ale bylo nutno prožívat i velikonoční radosti v době po Hodu Božím velikonočním; ostatně vzorem tu byl způsob slavení židovských velikonočí, které byly slaveny celý týden. Obsahem slavností ve velikonoční oktávě, která je nejstarší oktávou v křesťanské liturgii, byla jednak oslava zmrtvýchvstání Páně, jednak připomínka křtu, uděleného neofytům. V oktávě byly také slouženy dvě mše denně; první časně ráno pro pokřtěné a druhá po terci na počest z mrtvých vstalého Spasitele. Obojí slavnost se projevuje v římském officiu i ve mši.

Tento týden nazývá Amalar *hebdomas Paschalis*; v Gelasianu a Gregorianu je *hebdomas alba* nebo *Feriae in albis* pro bílá roucha, která nosili pokřtění po osm dní.

Sv. Augustin (cap. 55) mluví o této oktávě jako o ustanovení starém o nic méně, než je Quadragesima: »Ut quadraginta dies observentur, Ecclesiae consuetudo roboravit; sic etiam ut octo dies Neophytorum distinguantur a ceteris.« Celý týden byl sváteční a nebylo dovoleno konati služební práce.

V 11. století byly sváteční dny omezeny na tři, později na dva (feria II. a III. infra oct. Paschae). Kostnický koncil označuje jen tři sváteční dny: Hod Boží s dvěma dalšími dny.

Velikonoční officium jest totéž pro noční i denní hory, pro nešpory a průvody k pramenům. Ve všech misálech jsou pro každý den zvláštní mešní formuláře, které představují sloučení původních dvou: pro křtěnce a pro velikonoční slavnost.

Z četných Ordines Rom. je vidět, že matutinum mělo každodenně své vlastní tři žalmy, vzaté z nedělního officia; v pondělí Cum invocarem (4), Verba mea (5) a Domine, ne in furore (6); v úterý Domine, Deus meus (7), Domine, Dominus noster (8) a In Domino confido (10); ve středu Salvum me fac (11), Usquequo (12) a Dixit insipiens (13); ve čtvrtek Domine, quis habitabit (14), Conserva me (15) a Exaudi, Domine (16); v pátek Coeli enarrant (18), Exaudiat te (19) a Domine, in virtute (20); v sobotu Dominus regit me (22), Domini est terra (23) a Judica me (25). Ostatní hory mají žalmy jako na Hod Boží. Od Pia V. se opakují v matutinu tytéž žalmy 1, 2 a 3.

Žalmy se říkaly bez antifon s třemi alleluia, Haec dies a tři lekce s třemi respon-

sorii. Aby se čtly po pořádku čtyři evangelia o zmrtvýchvstání Páně, bylo po sobotním evangeliu Matoušově čteno na Hod Boží Markovo, v pondělí Lukášovo, pro středu, čtvrtek, sobotu a neděli určeno evangelium sv. Jana. Poněvadž úterý a pátek nebylo evangelií a homilií, přidělil jim Pius V. evang. sv. Lukáše 24 pro úterý a sv. Matouše 28 pro pátek a homilie sv. Ambrože a sv. Jeronyma, ve všech ostatních dnech se čtou homilie sv. Řehoře.

Sobota v oktávě (*Sabbato in Albis*) se nazývala *Infra albas* nebo *In albis deponendis*, poněvadž toho dne křtěnci odkládali po nešporách bílá roucha. Antifonu v sobotních nešporách *Cum esset sero* uvádí *Micrologus* (cap. 54) zároveň se sobotními žalmy, uvedenými antifonou *Alleluia*.

DOMINICA IN ALBIS IN OCTAVA PASCHAE

Sv. Augustin praví o této neděli: *Paschalis solemnitatis hodierna festivitate concluditur, et ideo Neophytorum habitus commutatur, ita tamen quod candor, qui de habitu deponitur, semper in corde teneatur*. V Gregorianu se tato neděle nazývá *Dominica Octavae Paschae*. U Ratolda se čte: *Die Dominica post albas*. V Ambrosianu *Dominica in albis depositis*, v gothském misálu *Clausum Pascha*; název *Quasi modo* je podle mešního nedělního introitu.

V čtených Ordines Rom. má dnešní oficiium tři nocturna s nedělními žalmy. *Micrologus* (cap. 54) praví: *In hac nocte Dominica nocturna et novem lectiones juxta Romanum ordinem*, uvádí však, že ti, kteří chtějí od velikonoce do svatodušních svátků recitovati v matutinu toliko tři žalmy a tři lekce, mají míti od papeže dispens: *Sed quia quamplures, omnes dies hinc usque ad Octavas Pentecostes cum tribus psalmis et lectionibus observare volunt, ad auctoritatem Sedis Apostolicae recurrendum*.

Recitovati takto zkrácené oficiium v době velikonoční byl zvyk velmi rozšířený; zejména v Galii a Germanii, odkud se dostal do Říma za doby, jak praví Grancolas (s. 342), *posteaquam S. Sedes a Germanis fuit occupata*.

Řehoř VII. nařizuje, aby starý nezkrácený způsob byl zachováván.

Ti, kteří recitovali v době velikonoční tři žalmy a tři lekce, opírali se o ustanovení *Pseudoalkuina*, což velmi přísně kárá Radulf z Tongern. Dominikáni recitovali zkrácené velikonoční oficiium až do Nejsvětější Trojice, premonstráti jen o nedělích až do Nanebevstoupení. Taktéž v Paříži a čtených francouzských chrámech až do Nejsv. Trojice; v Římě v Lateránské basilice (podle kanovníka Benedikta) denně až do Nanebevstoupení Páně.

V českobudějovické diecési recitováno zkrácené oficiium velikonoční až do poloviny 19. stol., kdy nařízena byla z Říma recitace úplného oficia.

Pokud se matutinálního oficia na Bílou neděli týče, čte se v prvním nocturnu epištola sv. Pavla ke Koloským, v druhém sermo sv. Augustina o odkládání bílých šatů neofyty v Africe, třetí má opět homilii sv. Řehoře. Tuto neděli se začínaly původně čísti Skutky apoštolské, jak uvádí *Micrologus* (cap. 54); byl to prastarý zvyk, o němž mluví již sv. Augustin. Nyní se začínají čísti Skutky ap. v pondělí.

Po celou velikonoční dobu oficiium se podobalo oficiu svátečnímu; chvály

a malé hory jako v neděli, toliko v matutinu a nešporách se říkaly žalmy de feria. Počet žalmů v matutinu nebyl stejný. Jan z Avranches nařizuje: jelikož nedělní officium má 18 žalmů, ať se jich tedy recituje devět, příští neděli druhých devět a tak ať se opakuje v dalších nedělích; ve feriích, kde je dvanáct žalmů, ať se jich recituje jeden týden prvních šest, další týden druhých šest, a to s třemi Gloria Patri, s jednou antifonou a třemi lekcemi.

Po celou velikonoční dobu byly laudální žalmy de Dominica; k Benedictus a Magnificat jsou denně vlastní antifony. V ordinářích bylo Commemoratio de S. Cruce: Crucem sanctam subiit.

Ve třetí neděli se začíná čisti Zjevení sv. Jana, ve čtvrté katolické epištoly (sv. Jakub atd.). U kanovníka Benedikta se začínalo čisti Zjevení v pondělí po Bílé neděli a čtlo se do IV. neděle, kdy přišly na řadu Skutky apoštolské; také Micrologus uvádí tento pořad. Pius V. obnovil starší způsob.

FERIA II. ET III. IN ROGATIONIBUS

Na rozdíl od prosebného průvodu, zvaného Litania maior, která je 25. dubna a o níž se činí první zmínka v Registru sv. Řehoře kolem r. 598, byly v jižní Francii počátkem 6. stol. (Synodou v Orleansu 511) zavedeny prosebné průvody v poslední tři dny před Nanebevstoupením Páně a nazvány *litanía minor*. Tyto průvody se konaly již před sv. Mamertem, biskupem Viennským, který jim r. 470 dal větší význam.

V Římě bylo pro každý den těchto prosebných dnů Officium proprium, jak uvádí Thomassin v Collectariu (str. 19).

VIGILIA ASCENSIONIS

Officium této vigílie jest starší než officium prosebných dnů. V Ordo Hittorpově mělo devět lekcí; Pius V. dal vigílii evangelium s homílií; pak se toto vigílní officium podobá oficiu velikonočních ferii, majíc Te Deum. O vigílii se zmiňuje Comes Hieronymi, také Micrologus (cap. 40). Bylo zvykem, že se toho dne sloužily tři mše, připadl-li svátek novem lectionum: první ze svátku po terci, druhá de Vigilia po sextě a třetí Rogationum po noně.

IN ASCENSIONE DOMINI

Je jisté, že tento svátek slavili věřící už v prvních dobách; ale ani Origines, ani Tertullian a Cyprian se o tomto svátku nezmiňují. Právě-li sv. Augustin: Ecce, celebratur hodiernus dies toto orbe terrarum (Sermo 262), neznamená to, že byl zaveden teprve ve 4. stol., jak se o tom zmiňují i jiní Otcové, jako Jan Chryst. a Řehoř z Nyssy. Vigílii má od 7. stol., oktávu uvádí Ordo Bernhardi z 12. stol.

Tento svátek byl také nazýván *Quadragesima*, t. j. čtyřicátý den po zmrtvýchvstání Páně. Sv. Řehoř z Nyssy jej nazývá *Episomene*, t. j. den spásy. V Gregorianu je název *Ascensa Domini*.

Z Ordo Rom. kanovníka Benedikta je vidět, že byl stejně slaven jako ostatní slavnější svátky: velekněz s kardinály a biskupy konal první nešpory; o půlnoci vstával k matutinu; při každém nokturnu okouřoval oltáře. Tři první lekce byly ze Skutků apošt., pět následujících bylo Sermo některého Otce o svátku, devátá lekce homilie na evangelium; svátek měl více než oktávu, konal se totiž po deset dní až do letnic. V jednom nokturnu se říkaly v jednotlivé dny tři žalmy, tři lekce a tři responsoria. Zdá se, že to bylo »parvum Officium nocturnum«, jak praví Grancolas (str. 347), které se připojovalo k feriálnímu oficiu jako Commemoratio de Ascensione po 10 dní; je to tím pravděpodobnější, jak miní Grancolas, poněvadž před Piem V. byly dies octavae (osmý den) toliko semiduplices, dni v oktávě neměly pak officia de festo.

Officium tohoto svátku nedoznalo během staletí žádné podstatné změny; Amalar (de Ordine antiph. c. 56) je popisuje tak, jako je dnes, kdy má antifony, žalmy a lekce.

Anglický mnich Guthbert v dopise praví, že sv. Beda zemřel, když recitoval antifonu O Rex gloriae, která je v II. svátečních nešporách: Cantabat Antiphonas secundum nostram consuetudinem et sui, quarum una est, O Rex gloriae . . . et cum venisset ad illa verba: nos orphanos, emisit spiritum.

Podle některých ordinářů velmi slavnostně se říkala *nona*, poněvadž v tu hodinu podle tradice Kristus vstoupil na nebesa. Celebrant oděn v cappu incensuje; zpívá se prosa ad Christi triumphum celebrandum a říká kolekta Da quaesumus, tuorum membra fidelium subsequi, quo caput principiumque processit.

DOMINICA INFRA OCTAVAM ASCENSIONIS

Ve starých Ordines má neděle v oktávě Nanebevstoupení název Dominica post Ascensionem a nikoliv infra octavam.

V Římě se tato neděle nazývala Dominica Rosarum, poněvadž v tu dobu začínaly kvéstí růže a jejich květy se sypaly v tom kosěle, kde bylo statio.

Neděle měla původně officium de Dominica bez jakékoliv zmínky o Nanebevstoupení. Když byla zavedena oktáva, měla neděle všechny části ze svátku mimo evangelia a lekce III. nokt. Chvály až do kapitula jsou ze svátku, ostatní z neděle s připomínkou oktávy; tak je tomu také v nešporách. Je to tedy dvoji officium spojené v jedno.

Dies octava, která byla před Piem V. toliko semiduplex, neměla vlastního officia, proto se opakovalo officium de Festo; později obdržela vlastní lekce pro všechna tři nokturna.

Ve Feria VI. a Sabbato pokračuje se v oktávě, jako by svátek Nanebevstoupení trval deset dní. Durandus však praví, že se za jeho doby konalo jen officium de feria a v některých chrámech se vynechávalo Te Deum, poněvadž je to již mimo tempus paschale, který trval někde jen do svátku Nanebevstoupení (l. VI. cap. 105). Amalar (De ord. antiph. c. 54) mluví toliko o připomínce officia Ascensionis, jak bylo svrchu řečeno.

VIGILIA PENTECOSTES

Tato vigilie byla vytvořena po vzoru velikonoční vigilie; od nejstarších dob byl přísný půst, v ten den se uděloval křest a konaly podobné obřady.

Sv. Ambrož (výklad na žalm 109) praví: *Pentecostes diem non minore laetitia celebramus, quam Sanctum Pascha . . . Tunc enim, sicut modo jejunavimus Sabbato, vigiliis celebravimus, et laetitia plane simili; tunc enim ab inferis resurgentem suscepimus Salvatorem, modo autem Spiritum Sanctum expectamus e Coelis.*

Oficium je jakýmsi pokračováním oficia svátku Nanebevstoupení; lekce II. nokturna jsou ze sv. Augustina, vztahující se ke křtu katechumenů (*Tractatus de Symbolo ad Catechumenos*). Homilie na mešní evangelium je zavedena Piem V. Mše byla původně de poenitentia et jejunio s evangeliem o rozmnožení chlebů.

Pokud se večerní liturgie týče, praví Amalar (*De eccl. off. IV. c. 28*), že se začínala o hodině deváté (*ad horam nonam*) podle vzoru Kornelia, který se připravoval v tu hodinu na přijetí Ducha Sv. (*Sk. ap. 8*). Obřady byly podobné jako na Bílou sobotu s výjimkou svěcení velikonoční svíce. Ve 12. stol. se čtlo šest lekcí (řecky a latinsky); v Gelasianu a Gregorianu toliko čtyři. V *Collectariu Thomasinově* začíná liturgie sedminásobnou litaní,*) *Litania septenaria*, která se sedmkrát opakovala, pak čtyři lekce, litanie pětkrát opakované, svěcení křestní vody, křest, biřmování, třikrát litanie, pak mše a sv. přijímání novokřtěnců. Mše byla bez introitu.

DOMINICA PENTECOSTES

Tento hod Boží patří k nejstarším svátkům a jako velikonoce tkví svými kořeny v hebrejské liturgii, kde padesátého dne byly slaveny letnice jako památka na zákon Boží, daný na hoře Sinai. Sv. Augustin (*De civitate Dei cap. X*) praví, že za jeho doby bylo všeobecné přesvědčení, že Duch Svatý sestoupil na apoštoly v neděli; proto jest počítati padesát dní od zmrtvýchvstání Páně a nikoliv od Velkého pátku. Někteří totiž dokazovali, že Duch Svatý sestoupil na apoštoly v den židovských letnic, který připadl na pátek, proto chtěli raději nazývati tuto neděli: *Dominicam octavam post Pascha* (*Grancolas str. 352*).

Slavný hod Boží svatodušní je však zároveň »*Ecclesiae primordium, nativitas, fundatio et dedicatio*«. Od nejstarších dob patřil mezi nejslavnější dny. Eusebius (*De vita Const. IV. 64*) jej nazývá *Festum omnium maximum*; »*est enim consummatio Mysteriorum omnium nostrae Religionis et ad Spiritum Sanctum nobis dandum omnia concurrunt*« (*Grancolas str. 351*). Oficium je utvořeno podobně jako o velikonocích. Amalar se domnívá, že pro novokřtěnce bylo utvořeno officium s jedním nokturnem: »*Propter baptismatis Sacramenta numero trium psalmodum complemus Nocturnalium officia per octo dies hebdomadis Pentecostes.*« Podle vzoru tři žalmů v nokturnu byly také tři žalmy v nešporách a v kompletári. Podle starého rozdělení žalmů (*Thomasin str. 30*), které bylo v Římě v platnosti, se říkalo v noci nedělní officium juxta antiquiorem morem: ad Vigiliis ut in ceteris Dominicis; ale juxta ritum posteriorem se říkalo v této noci dvojí officium: první bez invitoria s žalmy *Magnus Dominus* (47),

*) Litanii rozuměti *Kyrie eleison, Christe . . .*

Exsurgat Deus (67), Domine quid (3) a Benedic, anima mea (103), v druhém invitatorium toliko s jedním nokturnem a prvními třemi žalmy (Beatus vir, Quare fremuerunt a Domine quid). K chválám a nešporám všechno ut in ceteris Dominicis. Amalar (Prolog. de ord. antiph.) praví, že za jeho doby bylo obvyčejem říkati o svatodušní neděli devět lekcí; avšak v knize De ordine antiph. IV. c. 27 uvádí k matutinu tři antifony: Factus est repente, Confirma hoc a Emitte Spiritum tuum, jak jsou v dnešním oficiu. Tyto antifony, jak praví, se říkaly jen v jeho mateřském chrámu v Metách, kdežto v Římě byly obvyklé nedělní žalmy.*)

Antifony k matutinu kromě první jsou z žalmů; responsoria jsou z Písma sv. V terci se zpívá hymnus Veni, Creator Spiritus. V životopise sv. Hugona, opata v Cluny (u bollandistů 24. dubna), se čte, že on to byl, který rozkázal v terci tento hymnus.

OFFICIUM HEBDOMADAE PENTECOSTES

Hodem Božím svatodušním končila původně velikonoční doba; později byla připojena i oktáva, a, jak praví Amalar (De eccl. off. IV. 29), stalo se tak ke cti sedmi darů Ducha Sv.

Řekové nemají svatodušní oktávy; tento způsob byl zachováván dlouho na Západě, ač Apošt. konstituce předpisují slaviti letnice po celý týden; první zmínku o oktávě činí r. 720 sv. Beda.

Do oktávy byl vložen letní kvatembr, o němž mluví již sv. Lev v první řeči de Pentecoste; Micrologus v kap. 7 připisuje zavedení kvatembru čtvrtého měsíce, t. j. června, ve svatodušním týdnu papeži Řehořovi VII. r. 1078. Tento půst byl nazván jejunium solemnitatis est laetitiae, proto se neříká Flectamus genua a říká se alleluia.

Jako officium velikonoční oktávy končí v sobotu post Nonam, tak svatodušní končí podobně post Nonam, kdy rubrika praví: Post Nonam terminatur officium Paschale.

Tím jsou vlastně svatodušní svátky bez oktávy (osmého dne), jak je vidět z Dekretu Celestina III., kde se praví: Quod caret Octavis. Podobně sv. Dunstan a Amalar praví, že svatodušní svátky trvají sedm dní; ale přece se zmínka o oktávě nachází u některých středověkých autorů; Benedikt XII. chtěl raději v neděli slaviti officium octavae než svátek Nejsv. Trojice. Radulf z Tongern (cap. 60) praví, že krátce před jeho dobou se v Římě nekonala ani oktáva, ani neslavil svátek Nejsv. Trojice. Té neděle se čtla I. kniha král.

Když svátek Seslání Ducha Sv. dostal oktávu a když do této oktávy byl vložen letní kvatembr, bylo nutno sloučit obojí officium: officium de Octava a de Jejunio, jak to jest viděti na mešních formulářích ve středu a v sobotu. Každému dni přiděleno evangelium, k němuž Pius V. dal homilie. Každý den má své vlastní antifony k Magnificat a Benedictus.

*) V breviáři cisterciáků je pravidelné sváteční officium s třemi nokturny. Invitatorium Alleluia (šestkrát), hymnus: Iam Christus astra ascenderat, lekce I. nokt. ze Skutků ap., II. nokt. Sermo S. Leonis, ve III. homilie sv. Řehoře.

FESTUM SANCTISSIMAE TRINITATIS

Svátek vznikl v Lutychu, kde jej zavedl biskup Štěpán (903—920). Alexander II. pro tento svátek nebyl: cum in omni Dominica, immo quotidie / sc. unitatis et trinitatis / memoria celebretur (Microl. cap. 60). Svátek však byl přijat s nadšením a slaven téměř všude, takže Jan XXII. r. 1334 jej předepsal pro celou Církev. Od té doby se slaví všeobecně na první neděli po Sv. Duchu, ačkoliv se slavil někde ve 14. nebo poslední neděli po Sv. Duchu. Mše ke cti Nejsvětější Trojice byla již mezi mešními formuláři, které Alkuin poslal mnichům ve Fuldě.

V Belgii měl oktávu již r. 1109. Officium neboli Cursus de Trinitate z největší části totéž jako dnes, v římském breviáři s antifonami a responsorii jest obsaženo již v Kodexu 83 knihovny v Einsiedeln. Antifony a responsoria jsou vyňaty z Viktorina Ufera. V rukopise z 13. stol., pocházejícím z cisterciáckého kláštera v Altenburgu (nyní Kodex 53 zemské knihovny v Düsseldorfu), jsou k tomuto oficiu připojeny mnohé jiné texty (tropy, rýmované části). Velmi rozšířená domněnka, že nynější officium složil františkán Jan Peckham, arcibiskup v Canterbury (1278—1292), je oprávněná jen do té míry, že Peckham použil starých textů a redigoval je. Dnešní officium pochází od Pia V., který změnil lekce a vložil osmé responsorium Duo Seraphim. Pius X. nařídil, aby svátek Nejsvětější Trojice byl festum I. cl.

Hymnus v I. nešp. *Iam sol recedit igneus* (původně *O lux beata Trinitas*) je týž jako v sobotních nešporách; náleží k t. zv. irské skupině. Hymnus matutina Summae Parens clementiae jest t. zv. Cento (Flickgedicht), utvořený z první strofy sobotního hymnu a z druhé strofy laudálního hymnu v pátek. Antifony ve chválách jsou rytmičné, je to pozůstatek z doby, kdy celé officium kromě žalmů a lekcí bylo rýmované. Hymnus ve chválách *Tu, Trinitatis unitas* je také Cento, utvořený z první strofy matutálního hymnu v pátek a z třetí strofy laudálního hymnu pátečního. — Svátek Nejsvětější Trojice byl po určitou dobu slaven s oktávou (v 13. stol.).

První neděle po Sv. Duchu byla původně *Dominica vacans*, poněvadž ordinace a obřady kvatembrové soboty se protáhly se mší až do rána. Když však noční liturgie byla anticipací přeložena na sobotní dopoledne, bylo potřebí mešního formuláře; někde to byla mše ze svatodušní oktávy a officium s 9 lekcemi z oktávy. Jinde, zejména v Římě, byla mše a officium de Dominica bez jakéhokoli vztahu k Sv. Duchu.

V pondělí po Nejsvětější Trojici začínají se čísti *Libri Regum*.

Grancolas (str. 361) se zabývá otázkou, proč se na tento svátek děje *Commemoratio Dominicae*; praví, že se tak děje o všech svátcích, které připadnou na neděli; v tomto případě však officium Trinitatis není přece nic jiného než officium Dominicae, které se slaví pode jménem tří božských Osob.

FESTUM SANCTISSIMI CORPORIS CHRISTI

Dějiny tohoto svátku jsou všeobecně známy. Podnět k zavedení dala sv. Juliana († 1258), řeholnice kláštera na Mont Cornillon u Lutychu. Svátek byl zaveden Robertem de Thorete, biskupem lutyšským, a slaven v Lutychu po prvé r. 1247; Urban IV., původně Jakub Pantaleon z Troyes, arcijáhen lutyšský, jemuž sv.

Juliana oznámila své vidění, předešal tento svátek bulou *Transiturus* z r. 1264 pro celou Církev. Papežovou smrtí se protáhlo rozšíření svátku až do koncilu ve Vienne r. 1311, kdy papež Klement V. bulou *Si Dominum* znovu nařídil jeho slavení.

První ofícium, které se konalo v Lutychu, bylo složeno řeholníkem kláštera na Mont Cornillon; jiní říkají, že to byl Jan, kanovník lutyšský, který složil o Nejsv. Svátosti hymny, antifony, responsoria, lekce, kapitula a kolekty. Robert, biskup lutyšský, toto ofícium schválil. Poněvadž však bylo složeno podle ritu galského, jak píše Grancolas (str. 364), poručil Urban IV. sv. Tomáši Aquinskému složit ofícium nové, které jest v jeho spisech (*Opusculum* 57). Jak daleko použil sv. Tomáš předlohy existujícího oficia, nelze přesně stanovit, ale je jisté, že složil nové hymny. Ofícium sv. Tomáše bylo přijato celou Církví. Pius V. změnil částečně lekce prvního nokturna, které byly původně ze St. zákona, a kapitulum v prvních nešporách; v oktávě vloženy jsou homilie na evangelium. Toto ofícium sv. Tomáše bylo v pařížském breviáři nazváno r. 1680 »*Admirandum officium*«.

V cisterciáckém breviáři je však ofícium částečně jiné, ač jinak téměř všechny svátky mají antifony, lekce a responsoria stejná jako v římském. V tomto řádovém oficiu jsou invitatorium, antifony a responsoria částečně jiné. Na př. první antifona v nešporách *Mane nobiscum, Domine, quoniam advesperascit, ut per te, nostrum viaticum, perducamur ad diem claritatis aeternae*. Druhá antifona *Recedant legis vetera, dum nova superveniunt: nam pro manna dato patribus in deserto, Christus nobis sub specie panis proprium Corpus dedit*. Třetí antifona *Figuram Agni typici terminat verus Agnus, dum pro nostrae viae solatio sub panis azymi specie nobis datur*. Čtvrtá pak *Sibi nos incorporat panis vitae, si mente pura, fide firma et charitate perfecta, in ejus similitudinem transformemur*. Kapitulum a hymnus jako v římském oficiu, antifona k *Magnificat* *Magnificat Dei Patris, Virginisque Matris Unigenitum chorus cunctorum fidelium, quibus in peregrinatione praesenti, ad suorum cordium consolationem, sub specie panis et vini, dedit pretiosum Corporis et Sanguinis Sacramentum*. Orace je tatáž.

Invitatorium zní *Venite ad me omnes, qui laboratis, et ego reficiam vos*. Hymnus a antifony v matutinu jako v římském.

Některá responsoria jsou taktéž jiná, na př. po třetí lekci *Melchisedech Rex Salem . . .*; lekce tytéž. K laudálním žalmům jediná antifona *Laudet devote Dominum praesens chorus, qui in suae passionis perennem memoriam seipsum praebet in cibum populo appropinquantibus sibi*. Taktéž k *Benedictus* antifona *Benedictus sit . . .* Antifony k malým horám jsou vlastní; překrásná je antifona k sextě *O lux meridiana, illuminans omnia, irradia corda nostra ad tanti Sacramenti mysteria cognoscenda*. K noně *O pastor bone, qui relictis nonaginta novem ovibus in deserto, ad gregem ovem perditam reportasti, pasce nos tui sacri Corporis alimento*.

Antifona k *Magnificat* *O sacramentum pietatis, o signum unitatis, o vinculum charitatis, nos in via reficiens sub aliena specie; post praesentis vitae cursum refice nos in patria, jam revelata facie sine specie media, alleluia*.

O tomto speciálně cisterciáckém oficiu pojednává Morin O. S. B. »*L'office cistercien pour la Fête-Dieu comparé avec celui de Saint Thomas d'Aquin*«, v *Revue Bénédictine* 27 (1910) str. 236n.

Při svém prvním zavedení v lutyšské diecési nebyl slaven ve čtvrtek po Nejsv. Trojici, nýbrž ve čtvrtek *po oktávě* Nejsvětější Trojice; kardinál-legát Hugo přeložil slavnost Božího Těla na dobu, jak se slaví nyní. Urban IV. nařídil, aby svátek Božího Těla měl vigílii s postem; neudržela se však.

FESTUM SACRATISSIMI CORDIS JESU

(*Dupl. I. cl. cum Octava privilegiata III. ordinis*)

Podnět k zavedení tohoto svátku dala známá vidění sv. Markety Alacoque (* 1647, † 1690) v klášteře řeholnic de Visitatione v Paray-le-Monial; soukromě účta vznikla r. 1686 v Paray-le-Monial, podle jiných v klášteře Navštívení v Moulins r. 1674. Božské Srdce dal oslavovati veřejně r. 1688 biskup František Karel de Loménie de Brienne v Coutances v Normandii, ale bez *Officium proprium*. R. 1692 dal besançonský arcibiskup Petr de Grammont vytisknouti vlastní mešní formulář, a to pro pátek po oktávě Božího Těla. Dne 3. prosince 1718 nařídil František Pavel de Villeroy, primas Galie a arcibiskup lyonský, slaviti svátek v okruhu své působnosti. Na prosby četných knížat a vládců, zvláště polských, španělských a italských biskupů, dovolil Klement XIII. dne 26. ledna 1765 některým diecésím vlastní officium. Teprve Pius IX. předepsal dne 23. srpna 1856 svátek pro celou církev sub ritu duplici maiori; Lev XIII. jej povýšil dne 28. června 1889 na duplex I. cl. Encyklikou »*Miserentissimus Redemptor*« ze dne 8. května 1928 propůjčil Pius XI. svátku privilegovanou oktávu s novým mešním formulářem a úplně novým oficiem. Pius XI. vtiskl svátku Nejsvětějšího Srdce Páně smírný charakter.

Hymnus v nešporách *En, ut superba criminum*, který byl v dřívějším oficiu v matutině, pochází od neznámého autora asi z 18. stol.; matutinální hymnus *Auctor beate saeculi*, dříve v nešporách, a hymnus v chválách taktéž od neznámého autora z 18. stol. V lekcích II. nokturna se čte encyklika papeže Pia XI. »*Miserentissimus Redemptor*«.

NEDELE PO SV. DUCHU

Amalar (De Ord. antiph.) upozorňuje, že se v prvním týdnu po svatodušních svátcích začínala čísti liber Regum s responsorii z žalmů, v ostatních týdnech až do srpna responsoria historica z knih právě čtených; v září se čtla po tři týdny kniha Job, v prvním týdnu responsoria z žalmů, v ostatních dvou z knihy Job; ve čtvrtém týdnu se četl Tobíáš. V říjnu v prvních dvou týdnech Judith, Esther a Esdráš, v posledních dvou týdnech knihy Makkabejské. V listopadu knihy prorocké, v prvním týdnu responsoria z žalmů.

Neděle po Sv. Duchu až do adventu měly své názvy v starých sakramentářích: po Sv. Duchu až do svátku sv. Petra se nazývala *I., II., III. a IV. post octavam Pentecostes*. Od sv. Petra do sv. Vavřince *Dominicae post octavam Apostolorum*. Od sv. Vavřince do zaříjové rovnodennosti *Dominicae post Laurentii festivitatem*. Zbývající měly název *Dominicae post Michael festum*.

KALENDARIUM ŘÍMSKÉHO BREVIÁŘE

OFICIA SVATÝCH NA JEDNOTLIVÉ DNY

Zkratky

BRF = *Breviarium Romanum* před Tridentským koncilem, t. zv. františkánský breviář. Františkáni se měli modlit podle řehole sv. Františka, svého zakladatele, breviář odlišný od jiných řádů, totiž *secundum ordinem Romanae Ecclesiae*. Zvolili si zkrácené vydání, jehož bylo užíváno pouze v papežské kapli (*Officium brevium Curiae Romanae*). Jejich čtvrtý generál Haymo zavedl v jednotlivých částech breviáře větší pořádek. Papež Řehoř IX. (1227—1241) schválil nové uspořádání a papež Mikuláš III. (1277—1286) předsal tento breviář všem římským chrámům. Později papež Pavel IV. (1555—1559) zavedl v něm opravy. Zkratka BRF ukazuje tedy na toto vydání.

BRP = *Breviarium Romanum ex Decreto ss. Concilii Tridentini restitutum ac Pii V. Pont. Max. jussu editum cum Calendario Gregoriano ac officiis a Gregorio XIII., Sixto V. et Clemente VIII. S. S. P. P. in Calendario descriptorum*.

BSC = *Breviarium sanctae Crucis* od kardinála Quiřona, který na rozkaz papeře Klementa VII. (1523—1534) vytvořil nový reformovaný breviář, jehož první vydání vyšlo r. 1535. Druhé, zlepšené vydání dosáhlo během 40 let jednoho sta vydání. S takovou radostí byla reforma přijata. Poněvadž se stal Quiřonez r. 1528 kardinálem titulu sv. Kříže Jerusalemského, jeho breviář je nazýván breviářem sv. Kříže. Pius IV. zakázal jeho užívání r. 1558. Přes to má pro dějiny breviáře veliký význam. Je zajímavé, že sama komise pro reformu breviáře za Pia IV. (1559—1565) a za Pia V. (1566—1572) použila čtení ze života svatých (v II. nokt.) pro opravený breviář. Z lekcí BSC byly 84 částečně zlepšené a přepracované lekce přijaty do tridentského breviáře BRP.

LEDEN

1. CIRCUMCISIO DOMINI ET OCTAVA NATIVITATIS, dupl. II. cl.
Gelasianum a Gregorianum název Octava Nativitatis; název Circumcisio po prvé v 17. kánonu Tourské synody v r. 567. V brev. 1479 a 1504 dupl. maj. *Dominica infra Circumcisionem et Epiphaniam*, vel ea impedita 2. Januarii: SANCTISSIMI NOMINIS JESU, dupl. II. cl. R. 1530 povolil Klement VII. františkánům svátek na 14. ledna; Innocenc XIII. r. 1721 pro celou Církev 2. neděli po Zjevení jako dupl. II. cl. Pius X. položil svátek na uvedené termíny. Oficium od Bernardina de Bustis († 1500).
2. Octava S. Stephani Protom., simplex; BRP duplex s komm. oktávy sv. Jana a Mladátek. Pius X. simpl. bez připomínek.
3. Octava S. Joannis Ap. et Ev., simplex; BRP duplex s komm. oktávy sv. Mladátek. Pius X. simpl. bez přip.
4. Octava Ss. Innocentium, simplex; BRP dupl.

- Tyto tři oktávy byly semidupl. v brev. 1479, 1503, 1550, 1564; Pius V. povýšil na duplex a přidal lekce. Pius X. reformou oktáv svátků II. cl. simplifikoval.
5. *Vigilia Epiphaniae*, semiduplex; comm. *S. Telesphori Papae Mart.*
Vigilia po prvé v 7. stol. v Galii. Sv. Telesfor (127—137) již v Antifonári sv. Petra; v BRP vyloučen. 1564 v kalend. karmelitánů.
 6. *EPIPHANIA DOMINI*, dupl. I. cl. cum oct. privileg. II. ord.
BRP duplex. Původem svátek z Východu v 3. stol.; Klement Alex. († 215) uvádí jej jako svátek Narození Páně; na Západě 4. stol., oktáva v 8. stol.
 - 7.—10. De II., III., IV., V. die infra Octavam Epiphaniae, semidpl.
 11. De VI. die infra Octavam Epiphaniae, semidupl. Com. *S. Hygini P. M.* († 140); sv. Hygin má BRF krátké lekce; v BRP jen v komm.
 12. De VII. die infra Octavam Epiphaniae, semidpl.
Dominica infra Octavam: *Sanctae Familiae Jesu, Mariae Joseph*; dupl. maius; komm. *Dominicae et Octavae*. V 17. stol. rozšířen ve Francii a v Belgii; poč. 18. stol. v Kanadě; Lev XIII. položil na III. neděli po Zjevení; Pius X. na 19. leden jako partikulární svátek; Benedikt XV. rozšířil na celou Církev. Hymny svátku od pap. Lva XIII.
 13. *Octava Epiphaniae*, dupl. maius; BRP duplex, v brev. 1479, 1523, 1554 semiduplex.
 14. *S. Hilarii C. E. D.*, dupl.; com. *S. Felicis Presb. et Mart.*
V BRF není, v brev. 1503, 1550, 1560 simpl., Pius V. semidupl. Pius IX. dne 13. května 1851 na prosby biskupů prov. v Bordeaux udělil titul učitele Církve a povýšil na dupl. Sv. Felix († kolem 260) již v nejstar. martyrol., v Greg. a Antif. sv. Petra; do BRP přijat jako připomínka.
 15. *S. Pauli primi Eremitae C.*, dupl.; comm. *S. Mauri Abb.*
Simpl. v brev. 1503, 1550, 1564; Pius V. semidupl. s oficiem. Innocenc XIII. 1722 duplex. Sv. Maurus, opat († 565), v BRF a BRP bez lekcí připomínán, Klement VIII. (1592—1605) vložil lekci.
 16. *S. Marcelli I. P. M.*, semidupl. († mezi 308 a 309). Již v Greg. a antifonári sv. Petra. V BRF devět lekcí; Pius V. stáhl ve tři. Lev XIII. opravil IV. lekci (1883).
 17. *S. Antonii Abbatis*, dupl.
V BRF šest lekcí hist., v brev. 1479, 1503 a 1564 slavnostní oficiem; 1550 semiduplex, Pius V. duplex a přidal homilii.
 18. *Cathedra S. Petri Ap. Romae*; dupl. maius. Comm. *S. Priscæ Virg. et Mart.*
Obsahem svátku není materiální katedra, nýbrž nejvyšší úřad sv. Petra. Nápadné je slavení dvou stolců: v Římě a v Antiochii (22. února). Původní je svátek 22. února, kdy se v Římě slavil oblíbený svátek Charistia; k odstranění poh. svátku zaveden tento, který jest již v Chronografu: VIII. kal. Mart. natale Petri de Cathedra. V Galii však slavili tento svátek v lednu ze zásady neslavit svátků v postě. Smíšením obou liturgií byly tu dva svátky téhož obsahu, které se různě slavily. Proto Pavel IV. odstranil nejednotnost dne 6. února 1558 a rozšířil slavení obou svátků na celou Církev. Žalmy de Comm. Conf. Pont., poněvadž obsahem je »S. Petri inauguratio in Episcopum et Romanum Pontificem«. Při

poradách r. 1742 byl návrh na sloučení obou svátků; nedošlo k tomu, což z hist. důvodu je škoda.

Sv. Priska již v Gregorianu 18. I., v BRF přip.; v BRP historická lekce. (Umučena za Klaudia I. r. 41—54.)

19. *Ss. Marii, Marthae, Audifacis et Abachum Mm. simpl. Comm. S. Canuti Regis, Mart.* V BRF se šesti lekcemi, v br. 1479 s devíti lekcemi, které v BRP staženy v jednu.

Svátek sv. Kanuta († 1086) od Klementa X. r. 1670 jako semidupl. ad libitum s třemi lekcemi; Pius X. zrušil a zavedl připomínku.

20. *Ss. Fabiani Papae et Sebastiani Mm., dupl. Fabian* (236—250) umučen za Decia, Šebestián za Diokleciána.

Svátek prastarý, již v Chronografu 354: XIII. kal. Febr. Fabiani in Callisti et Sebastiani in Catacumbas. Také v Gregorianu. V BRF šest hist. lekcí, BSC zkráceny a převzaty do BRP. V breviáři 1479 semiduplex; Pius V. duplex a přidal homilii.

21. *S. Agnetis V. M., dupl.* Jméno od řeckého ἀγνή = čistá, nikoli agna = ovečka, sv. Aug. podává obojí výklad.

Již v mešním kánonu v Gregorianu; v BRF devět lekcí. U Duranda semidupl., taktéž v brev. 1479, 1503 a 1550. Pius V. dupl. V nešporách a matutinu žalmy de Comm. unius Mart. ob egregiam virtutem.

22. *Ss. Vincentii et Anastasii Mm., semidupl.*

Anastasius v Gregorianu, Vincenc v Ant. sv. Petra (12. stol.); úcta prastará (sv. Augustin). V BRF devět hist. lekcí, v BRP podle předlohy BSC přepracovány a staženy v 2 + 1. Simplex v brev. 1550 a 1564; Pius V. semidupl. s hom.

23. *S. Raymundi de Peñafort Conf., semidupl. Comm. S. Emmerentianae V. M.* R. 1601 prohl. za svatého Klementem VIII.; Klement X. r. 1671 jako semidupl. pro celou církev.

Sv. Emmerentiana (soukojenka sv. Anežky) v BRF s jednou lekcí; v BRP připomínka.

24. *S. Timothei E. M., dupl.*

Přijat do BRP jako simpl; Klement VIII. († 1544) semidupl.; Pius IX. 1854 duplex.

25. *Conversio S. Pauli Ap. Comm. S. Petri Ap., dupl. maius.*

Původně svátek Translatio b. Pauli Ap.; nebyl v Gelasianu, teprve v novější recensí Gregoriana je Translatio et Conversio S. Pauli. Translatio bylo asi v době Konstantinově, kdy vystavěna basilika sv. Pavla; nynější officium bylo v BRF, převzato do BRP, kde duplex.

26. *S. Polycarpi Ep. M., dupl.* V brev. 1479 není; v BRP jako duplex.

27. *S. Joannis Chrysostomi Ep., Conf. et Eccl. Doct.*

V BRF simplex; BRP duplex s vlastními lekcemi. Pius X. ho prohlásil za patro-na kazatelů (r. 1909).

28. *S. Petri Nolasci C. dupl. Comm. S. Agnetis.* (Sv. Petr zemřel dne 25. pros. 1256.) Alexander VII. dovolil r. 1664 svátek na den 29. ledna jako semidupl. R. 1666

- přeložil jej na 31. leden; Klement X. duplex; Pius XI. r. 1936 pro svátek sv. Jana Boska přeložil na 28. ledna.
- Původně 28. ledna: S. Agnetis secundo; již v Gregorianu, v BRF se šesti hist. lekcemi a oficiem jako svátek 21. ledna, Pius V. simplex, Pius XI. připomínku.
29. S. *Francisci Salesii Ep., Conf. et Eccl. Doct.* (1567, † 29. ledna 1623).
Alexander VII. jej prohlásil r. 1666 za svatého a zavedl svátek jako semidupl. R. 1691 Innocenc XII. povýšil na duplex. Pius IX. přidal r. 1877 titul církevního učitele a Pius XI. k 300. výročí smrti (*Litterae ap. de S. Francisco*) prohlásil jej r. 1922 za patrona spisovatelů.
30. S. *Martinae V. M.*, semidupl. Úmrtí den 1. ledna označen v Gregorianu jako svátek.
Svátek v BRF nebyl; BSC na den 15. ledna. Do BRP nebyl přijat. Za Urbana VIII. nalezeny r. 1634 ostatky, při té příležitosti složil sám Urban VIII. slavnostní officium s hymny a povýšil na semidupl.
31. S. *Joannis Bosco Conf.*, dupl.
Kanonisován Piem XI. dne 1. dubna 1934; officium zavedeno 25. března 1936 pro celou církev.
- Pozn. Antifonář sv. Petra má pro leden 11 svátků, za Pia V. je v breviáři 17 svátků a 10 dní, v nichž se slaví dni v oktávách. Z toho 12 oficií duplex, 4 semidupl., ostatní simplex.

ÚNOR

1. S. *Ignatii Ep. M.*, dupl.
Ač patří mezi nejslavnější světce, do 9. stol. nebyl v kalendářích. V BRF obsažen s 9 lekcemi (v nichž byla zmínka o dopisování světce se sv. Janem ap. a s Matkou Boží); v BRP nahrazeny lekcemi ze sv. Jeronyma. V brev. 1479 a 1503 simplex; Pius V. semidupl.
2. PURIFICATIO B. MARIAE VIRG., dupl. II. cl. názvu odpovídá řecké καθάρσια jiný řecký název Ὑπαπαντή τοῦ κυρίου = Occursus Domini. Nejstarší zpráva o svátku v Peregrinatio. U Duranda duplex; v brev. 1479, 1503 a 1564 dupl. maius.
3. S. *Blasii E. M.*, simplex.
Jméno světcovo v Mart. Hieronymianum. R. 1521 semidupl., ale Pius V. simplex.
4. S. *Andreae Corsini E. C.*, dupl. (1303—1373); karmelita.
R. 1440 dovolil Evžen IV. jeho úctu karmel. řádu a městu Florencii. Urban VIII. kanonisoval 1629; Alexander VII. zavedl r. 1666 jako semidupl. ad libitum; Innocenc XII. závazným pro celou církev. Klement XII. (pocházející z rodu Corsini) povýšil r. 1731 na dupl.
5. S. *Agathae V. M.*, dupl. (Umučena za Decia v Katanii.)
Její úcta je prastará; jméno v nejstarších martyrol.; Řehoř Vel. vložil její jméno do mešního kánonu. V BRF s devíti hist. lekcemi; v BRP staženy ve tři. Pius V. určil svátek jako semidupl.
Žalmy v matut. de Comm. Martyris jako u sv. Anežky.

6. *S. Titi E. C.*, duplex. Comm. *S. Dorotheae V. M.* Svátek sv. Tita zaveden Piem IX. jako nový svátek sub ritu duplici.
Sv. Dorota měla v BRF šest hist. lekcí, které v BRP staženy v jednu, svátek simplex; zavedením svátku sv. Tita zůstala připomínka.
7. *S. Romualdi Abb.*, dupl. (952—1057; zakladatel kamaldulského řádu, úmrtní den 19. června.)
Svátek nebyl v BRF; Klement VIII. jej zavedl r. 1595 jako semidupl. a Klement IX. r. 1669 jako duplex.
8. *S. Joannis de Matha C.*, dupl. (1160—1213).
Innocenc XII. r. 1694 jako duplex; canonizatio aequipollens, t. j. uznána úcta od nepaměti.
9. *S. Cyrilli Ep. Alexandrini, C. E. D.*, dupl. Comm. *S. Apolloniae V. M.*
Svátek zavedl Lev XIII. dne 28. července 1882. Sv. Apolonie již v BRF bez lekcí; Pius V. simplex; nyní připomínka.
10. *S. Scholasticae V.*, dupl.
Svátek v BRF bez lekcí; v BRP v II. nokt. čtení z Řeh. Vel. Benedikt XIII. povýšil r. 1729 na dupl.
11. *Apparitio B. Mariae Virg. Immaculatae*, dupl. maius.
Svátek dovolen Lvem XIII. pro některé francouzské diecése; od Lva XIII. jsou hymny. Pius X. předepsal dne 13. list. 1907 svátek pro celou Církev.
12. *Ss. Septem Fundatorum Ordinis Servor. B. M. V.*, dupl.
Jejich úctu dovolil Klement XI. (1666—1689) a Benedikt XIII. (1724—1730). Kanonisováni Lvem XIII. r. 1888, svátek zaveden jako dupl. a položen na 11. února; zavedením předcházejícího svátku dán na 12. únor.
14. *S. Valentini Presb. M.*, simpl. (Stat za Klaudia II. 268—270.) Patří k nejstarším světcům.
Svátek již v Gregorianu. V BRF oratio propria bez lekcí; v brev. 1479 devět lekcí; Pius V. simplex. (Tento mučedník nesmí se zaměňovati s bisk. Valentinem z Terni [Interamna], jehož mučednická smrt připadá na r. 272. Také jeho památka je 14. února. Tento světec, biskup Valentin, byl uctíván zejména ve středověku jako patron osob trpících dnou a padoucníci.)
15. *Ss. Faustini et Jovitae Mm.*, simpl.
V BRF jedna lekce; v BRP přepracována.
18. *S. Simeonis E. M.*, simpl. Syn Kleofáše a jeho manželky Marie, nazýván bratrem Páně.
V BRF nebyl obsažen, v BRP simplex.
22. *Cathedra S. Petri Ap. Antiochiae*, dupl. maius, Comm. *S. Pauli Ap.*
Viz výklad u svátku dne 19. ledna. S Antiochií nemá svátek ani katedra nic společného. 22. únor je původní a pravé datum Cathedrae S. Petri Romae.
23. *S. Petri Damiani Ep. C. et E. D.*, dupl. Comm. *Vigiliae*.
Jako světec brzo slaven po smrti. Lev XII. jej povýšil r. 1828 na církevního učitele, a svátek rozšířil na celou Církev.

Vigilie: officium předepsal Pius V., který všem vigiliím přidal homilii na mešní evang. a oraci. Předtím se slavila vigilie jen ve mši sv., nikoliv v oficiu.

24. (v přest. roce 25.) *S. MATTHIAE AP.*, dupl. II. cl. Tento den není dnem smrti, nýbrž jako u ostatních apoštolů, obyčejné přenesení (translatio) ostatků. Svátek v Gregorianum již slaven v tento den. V r. 1298 na rozkaz Bonifáce VIII. všechny svátky apoštolů duplicia. Pius V. změnil lekci II. nokt. a přidal evang. s homilií.

27. (28.) *S. Gabrielis a Virg. Perdolente C.*, dupl. (nar. 1. března 1838, † 27. února 1862 v řádu passionistů).

Pius X. prohl. blahoslaveným, Benedikt XV. svatým a Pius XI. r. 1932 rozšířil svátek na celou Církev jako duplex.

Pozn. V Antifonáři sv. Petra pro únor 5 svátků; za Pí V. svátků 11, z nichž 3 oficia duplex, 2 semidupl., ostatní simplicita.

BŘEZEN

4. *S. Casimiri Conf.*, semidupl. Comm. *S. Lucii I. P. M.*

Kazimír (nar. 1458, † 4. března 1484 ve Vilnu) prohl. za svat. r. 1522. Za Klementa VIII. (1592—1605) zavedeno jeho officium pro král. polské. R. 1621 předepsal Pavel V. jako semidupl. pro celou Církev.

Lucius I. (253—254) připomíná se od trid. reformy. V BRP není.

6. *Ss. Perpetuae et Felicitatis Mm.*, dupl.

Jejich jména v nejst. muč. seznamech. Když ostatky jejich nalezeny, zavedl Pius X. svátek — do té doby byla jen připomínka těchto mučednic — na den 7. března.

7. *S. Thomae de Aquino C. E. D.*, dupl. (1225—7. března 1274).

Kanonisován od Jana XXII. r. 1323; v BRF simplex; BRP duplex. Pius V. zařadil jej r. 1567 do počtu církevních učitelů jako »Doctor angelicus«. Lev XIII. prohlásil jej r. 1880 za patrona katol. škol.

8. *S. Joannis de Deo C.*, dupl. (1495—1550).

Beatifik. Urbanem VIII. 1630; kanonisován r. 1680 Alexandrem VIII. R. 1714 Klement XI. zavedl svátek jako semidupl. Innocenc XIII. povýšil 25. dubna 1722 na dupl. Lev XIII. prohlásil sv. Jana r. 1886 patronem nemocných a nemocnic.

9. *S. Franciscae Romanae Viduae*, dupl. (1384—1440).

Pavel V. prohlásil ji 29. V. 1608 za svatou; Urban VIII. dovolil officium semidupl. pro Řím. Innocenc X. zavedl jako duplex pro celou Církev a svátek Čtyřiceti mučedníků přeložil na 10. březen.

10. *Quadragesima Martyrum*, semidupl. (umučení r. 320 v Levantě); původně 9. března.

V BRF s šesti lekcemi (1479); v brev. 1503, 1550 a 1564 simpl. Pius V. semidupl. cum officio.

12. *S. Gregorii I. P. C. et Eccl. D.*, dupl. (papež v letech 590—606).

Již v Gregorianu a Ant. sv. Petra. V BRF s třemi krátkými lekcemi; do BRP vzaty lekce z BSC a svátku určen ritus duplex.

17. *S. Patricii E. C.*, dupl. (apoštol Irska 381—461).
Urban VIII. zavedl připom.; Innocenc XI. 1687 semidupl. a Pius IX. 1859 jako dupl.
18. *S. Cyrilli Ep. Hierosolymitani Conf. E. D.*, dupl. († 18. března 386).
Svátek zavedl Lev XIII. 28. července 1882 jako dupl. pro celou Církev a udělil titul církv. učitele.
19. *S. JOSEPH, SPONSI B. MARIAE V., Conf.*, dupl. I. cl.
Svátek nejprve na Východě v 10. stol., v Cařihradě ve 12. stol., v Martyrol. teprve od 14. stol. Servité 1324 a františkáni 1399. O rozšíření kultu se zasloužil kancléř Gerson (známý z kostnického sněmu). Sixtus IV. (1471—1484) z řádu frant. vložil do řím. breviáře jako officium sub ritu simplici s jednou lekcí. V BRF od r. 1490 bylo officium proprium s 9 lekcemi; 1564 dupl. maius. V BRP jen oratio propria a lekce. Řehoř XV. zavedl 1621 jako zasvěcený svátek. Klement X. r. 1670 na dupl. II. cl. Dnešní officium je od Klementa XI. Pius IX. povýšil r. 1870 sv. Josefa na patrona universální Církve a svátek na dupl. I. cl. Pius X. přeložil dne 2. července 1911 tento svátek na neděli po 19. březnu a dal mu oktávu immoto permanente festo si die XIX Martii in Dominicam incidat; krátce poté dekretem S. C. R. ze dne 24. července 1911 zaveden starý pořádek, t. j. 19. března.
Pokud se týče samotného dne, na Východě byl slaven 20. července, brzo blízko vánoc, na Západě 19. března.
21. *S. Benedicti Abb.*, dupl. maius. (480—543).
V Greg. nebyl; teprve v Antif. sv. Petra. V BRF s 9 lekcemi; v BRP dupl. s třemi lekcemi; Lev XIII. povýšil na dupl. maius 1883.
24. *S. Gabrielis Archangeli*, dupl. maius.
Jeho jméno na Západě teprve od 10. a 11. stol. tu a tam. V nejstarším kopt. kalendáři 18. pros.; syrský lekcionář 26. března. V BRF rýmované officium na den 18. března. V řím. brev. v Appendice inter festa pro aliquibus locis. Benedikt XV. r. 1921 předepsal pro celou Církev a položil na den 24. března (18. března svátek sv. Cyrila).
25. *ANNUNTIATIO B. MARIAE V.*, dupl. I. cl.
Na Východě v 5. stol.; v Gelas. a před Řehořem Vel. V nejstarších dobách název kolisal: Annuntiatio Domini nebo Conceptio Christi; na Západě všude slaven 25. března; v milánské liturgii ve IV. adventní neděli. Ve Španělsku 18. pros. Respektováním starogalských obyčejů, podle nichž nebylo v Quadrag. svátků, zavedl Benedikt XIII. 1727 svátek Expectatio partus B. Mariae V. na den 18. pros. V BRF jako dupl. maius s dnešním oficiem s výjimkou lekcí I. až VI., kde se čtlo sermo S. Augustini.
27. *S. Joannis Damasceni C. E. D.*, dupl. († 754).
Zavedl Lev XIII. r. 1890 jako dupl. a prohlásil světce za církevního učitele.
28. *S. Joannis a Capistrano C.*, semidupl. (24. června 1386 — 23. října 1456).
Alexander VIII. kanonisoval 1690; Lev XIII. předepsal 1890 jako semidupl. pro celou Církev.
- Feria VI. post Dominicam Passionis — Septem Dolorum B. Mariae V.*, dupl. maius.

Úcta k Sedmibolestné P. Marii pěstována v řádu servitů a koncil v Kolíně 1423 zavedl vlastní svátek jako smírnou pobožnost za hrozné urážky husitů na mariánských obrazech; měl býti slaven po neděli Jubilate. R. 1667 dovolila Kongr. posv. obř. na hlavní svátek bratrstva černého škapulíře v tomto řádu na třetí neděli v září votivní mši sv. ve fialovém rouchu; r. 1668 povoleno recit. ofícia; 1673 zavedena bílá barva. Mnohé provincie servitů měly koncem 17. stol. ofícium Septem Dolorum v pátek před Květnou nedělí. Benedikt XIII. předepsal 22. srpna 1727 slavení bolestného pátku pro celou Církev.

Hymnus *Stabat Mater* považován za dílo Jacoponovo (†1306); za autora možno spíše považovati sv. Bonaventuru, který složil *Laudismus S. Crucis*; tento hymnus rytmem, řečí a obsahem stojí blízko hymnu *Stabat Mater*.

Pozn. V Gregorianu byly pro březen pouze dva svátky: 12. sv. Řehoře a 25. Annuntiatio; v BRP pouze šest: 7. sv. Tomáše; 9. Čtyřiceti muč.; 12. sv. Řehoře; 19. sv. Josefa; 21. sv. Benedikta a 25. Zvěstování, z toho 5 duplicia, 1 semidupl.

DUBEN

2. *S. Francisci de Paula C.*, dupl. (1416—1507).

R. 1562 hugenoti spálili ostatky. Lev X. prohl. jej r. 1519 svatým; Sixtus V. předepsal svátek r. 1585 jako dupl.; zato Klement VIII. (1592—1605) snížil na semidupl., avšak Pavel V. (1605—1621) opět povýšil na dupl.

4. *S. Isidori Ep. C. E. D.*, dupl.

Klement VIII. prohl. za svatého r. 1598. Innocenc XIII. zařadil 25. dubna 1722 do počtu církevních učitelů; svátek jako dupl.

5. *S. Vincenti Ferrerii C.*, dupl. (1350—1419 ve Vannes v Bretagni).

Kalistem III. r. 1455 kanonisován; v BRF bez lekcí. V BRP nebyl; Klement IX. (1667—1669) zavedl jako semidupl. ad libitum; Klement XI. (1700—1721) jako semidupl. pro celou Církev a Benedikt XIII. (1724—1730) jako dupl.

11. *S. Leonis I. Papae, C. E. D.*, dupl. (†461).

Uctíván brzo jako svatý; ale v brev. 1479, 1503 a 1564 nebyl; v BSC simplex, Pius V. povýšil na dupl.; Benedikt XIV. r. 1754 udělil titul církevního učitele.

13. *S. Hermenegildi Mart.*, semidupl.

Ofícium semidupl. zavedl Urban VIII. (1623—1644), a složil sám hymny.

14. *S. Justini M.*, dupl. Comm. *Ss. Tiburtii, Valeriani et Maximi Mm.*

Svátek zavedl teprve r. 1882 Lev XIII. a předepsal pro celou Církev. Mučedník Tiburtius už v leoniánském sakramentáři, v Gregorianu všichni tři; v BRF s třemi lekcemi; v BRP simplex s lekcí.

17. *S. Aniceti P. M.*, simpl.

V BRF s jednou lekcí; zůstala v BRP, kde svátek jako simpl.

21. *S. Anselmi Ep. C. E. D.*, dupl.

Svátek dupl. s titulem cír. učitele zavedl Klement XI. (1700—1721).

22. *Ss. Soteris et Caji Pp. et Mm.*, semidupl.

Ofícium v BRF s třemi lekcemi simpl., v BRP staženy ve dvě a třetí vzata z Comm. *Mm.*, dán ritus semidupl.

23. *S. Georgii M.*, semidupl.
 Jeho kult už u Řeků ve 4. stol., kde nazýván Μεγαλομάρτυρ a τροπαιοφόρος (nositel vítězného praporu). Svátek již v Gregorianu. V BRF, ani v BRP, ani v dnešním římském brev. nejsou žádné lekce. Simpl. v brev. 1479, 1507, 1550; Pius V. semidupl.
 Zajímavá byla krátká poznámka, která se čtla jako I. lekce v BRF: »In Perside civitate Diospoli passio S. Georgii. Cuius gesta passionis, etsi inter apocryphas connumerentur scripturas, tamen illustrissimum eius martyrium inter Coronas martyrii Ecclesia Dei venerabiliter honorat.«
24. *S. Fidelis a Sigmaringa M.*, dupl.
 Od Benedikta XIII. beatif. 1729; kanonisován r. 1746 Benediktem XIV., Klement XIV. (františkán) r. 1771 předsal svátek jako dupl.
25. *S. MARCI EVANG.*, dupl. II. cl.
 V kalendářích a martyrol. jeho jméno teprve od 9. stol. Kalendář z Bologne (doba karol.) uvádí 17. května: Natalis s. Marci evang. Hieronym. uvádí den smrti na 23. září. Církevní průvod (litanía maior) nemá se svátkem nic společného; v mochučském Gregorianu je na den 25. dubna litanía maior, nikoliv sv. Marka.
26. *Ss. Cleti et Marcellini Pp. et Mm.*, semidupl. Kletus (81—96) a Marcellin (296—304).
 Sv. Kletus v Ant. sv. Petra v 12. stol. V BRF simplex s třemi lekcemi; Pius V. semidupl. = dvě lekce z tří; třetí lekce z Com. Mm. T. Pasch.
27. *S. Petri Canisii Conf. Eccl. Doct.*, dupl.
 Prohlášen za blahoslaveného Piem IX. r. 1864; za svatého a círk. učitele Piem XI., který r. 1926 vložil do řim. breviáře.
28. *S. Pauli a Cruce C.*, dupl. Comm. *S. Vitalis M.*
 R. 1867 prohlášen Piem IX. za svatého a ofícium dovoleno řim. kleru; 1869 předsal Pius IX. jako dupl. pro celou Církev.
 Sv. Vital již v Gregorianu (9. stol.); v BRF tři hist. lekce, které v BRP staženy v jednu a simpl.
29. *S. Petri M.*, dupl.
 † 6. dubna 1252; prohl. za svatého Innocencem IV. v r. 1253; v BRF bez histor. lekcí, do BRP nebyl přijat, ale Sixtus V. zavedl jako dupl. Klementem VIII. (1592—1605) snížen svátek na semidupl., Klement X. (1670—1676) vrátil hodnost dupl.
30. *S. Catharinae Senensis V.*, dupl. († 27. dubna 1380.)
 Od Pia II. dne 29. dubna 1461 kanonisována a její svátek položen na 1. neděli v květnu(!). Do BRP nebyl svátek přijat. Klement VIII. (1592—1605) předsal na 29. dubna jako simpl.; Urban VIII. povýšil na semidupl. a položil na 30. duben. Klement X. jako dupl.
 Feria IV. infra Hebdomadam II. post Pascham: SOLEMNITAS S. JOSEPH, SPONSI B. M. V. C. ET ECCL. UNIVERSALIS PATRONI. Dupl. I. cl. cum Oct. comm.
 Tento svátek světili nejprve karmelité; r. 1680 povolila S. R. C. tento svátek na 3. neděli po velik. Dne 10. září 1847 Pius IX. jej rozšířil na celou Církev sub

ritu II. cl. Pius X. nejnov. reformou položil na středu po 2. neděli vel. jako dupl. I. cl. s okt.

Pozn. Gregorianum má pro duben 4 svátky: 14. Tiburc s druhy, 23. Jiří, 25. Marek a 28. Vital. BRP má 8 svátků: k předcházejícím čtyřem: 11. Lev, 17. Anicet, 22. Soter, 26. Kletus a Marc., z toho 2 duplicia, 3 semidupl., ostatní simplicita. Dodnes (17 svátků) se počet zdvojnásobil.

KVĚTEN

1. SS. PHILIPPI ET JACOBI APP., dupl. II. cl.

V nejst. kal. se uvádí na 1. května jen Filip. Kolem r. 560 za Pelagia I. zbudována v Římě basilika ke cti sv. Filipa a Jakuba (nyní basilika Dvanácti apošt.) a tak se slavila 1. května památka i sv. Jakuba, jak už uvádí Gelasianum; smrt sv. Jakuba ml. klade Hieronym. na 25. března. V BRP dupl.

2. S. Athanasii Ep. C. E. D., dupl. († 2. května 373).

V brev. 1479 není; jako simpl. v brev. 1503, 1550 a 1564. Od Pia V. dupl. s oficiem.

3. INVENTIO S. CRUCIS, dupl. II. cl. Comm. Ss. *Alexandri I. Papae, Eventii et Theoduli Mm., ac Juvenalis Ep. C.*

Od dob Konstantinových slaveno v Jerusalemě posvěcení obou basilik (na Golgotě zvané Martyrium nebo ad Crucem a basiliky Anastasis) dne 14. září jako lokální svátek, který se rozšířil brzo i na Východě. Svátek slul: Povýšení Kříže (ὑψωσις τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ nebo τῶν ἁγίων ξύλων), lat. Exaltatio Crucis, bylo také svátkem nalezení sv. Kříže. Na paměť vítězství Heraklia nad Peršany a vrácení uloupených ostatků sv. Kříže slaven svátek 3. května, ale na Západě, nikoli na Východě. V lekcionáři ze Silos asi z r. 650 označen den 3. května: dies sanctae Crucis a tento svátek slaven v starogalské liturgii. Svátek 14. září (pravý svátek nalezení) zaveden v Římě vlivem byzantským za Sergia (687—701); v milánské liturgii přijat teprve 1053. Smíšením obou liturgií starogalské a římské v době karolinské slaveny v římské liturgii oba svátky. V Gregor. má svátek název Annuntiatio S. Crucis.

Svatí mučedníci připomínají se již v Gregor. v BRF se šesti hist. lekcemi; v BRP připomínka s lekcí.

4. S. Monicæ Vid., dupl.

Vyznání svatého Augustina, kde se líčí život sv. Moniky, platila jako kanonizační bula. V BRF není; v brev. 1503 a 1564 simplex s dvěma lekcemi. V BRP simplex, Klement IX. r. 1669 na semidupl. a přidal třetí lekci; Klement XII. povýšil r. 1730 na dupl.

5. S. Pii V. Papæ C., dupl. (Dominikán Frà Michael Ghislieri, * 1504; pap. 1556, † 1. května 1572, velký reformátor římského breviáře.)

Od Klementa X. blahoslaven 1672; svatořečen 22. května 1712 Klementem XI. a svátek zaveden jako semidupl. Pius VI. povýšil r. 1775 na dupl.

6. S. Joannis Ap. et Ev. ante Portam Latinam, dupl. maius.

Legenda o mučení v sudě s vřelým olejem jen u Tertulliana. Svátek již v Missale

- Gothico-Gallicanum; ale jen Missa S. Joannis Ap. et Ev. V Gregorianu má označení ante portam I.; je to snad den posvěcení chrámu (Duchesne, Origines, 288). V BRF s šesti lekcemi ze sv. Jeronyma De Script. Eccl. U Duranda semiduplex, v dalších dupl.
7. *S. Stanislai Ep. M.*, dupl. (Umučen 8. V. 1079, pohřben na Wawelu v Krakově.) Prohlášen za svatého od Innocence IV. r. 1253 v Assisi. Klement VIII. r. 1595 zavedl jako semidupl., Klement XII. r. 1736 dupl.
 8. *Apparitio S. Michaelis Archangeli*, dupl. maius.
Původně svátek čistě lokální, týkající se diecése Siponto, proto Benedikt XIV. r. 1742 chtěl jej zrušit. V Greg. není. U Duranda semidupl. Pius V. povýšil svátek na dupl.
 9. *S. Gregorii Nazianzeni Ep. C. E. D.*, dupl.
V breviářích ne před r. 1500; Pius V. simpl., Benedikt XIV. dupl. a hodnost církv. učitele.
 10. *S. Antonini Ep. C.*, dupl. Comm. *Ss. Gordiani et Epimachi Mm.*
Hadrian VI. svatořečil 1523; Innocenc XI. (1676—1698) zavedl jako semidupl. ad libitum; závazně Klement XI. 1707; Řehoř XVI. 1845 povýšil na dupl.
Sv. Gordian a Epimach již v Gregorianu; v BRF s třemi hist. lekcemi, které v BRP staženy v jednu, svátek jako simplex.
 12. *Ss. Nerei, Achillei et Domitillae Virg. ac Pancratii Mm.*, semidupl.
Flavia Domitilla, vnučka císaře Tita a Domitiana, umučena se služ. Nereem a Achillem. 12. květen je den vyzdvižení a uložení ostatků v basilice sv. Nerea a Achilla. Svátek již v Gregor. V BRF se třemi hist. lekcemi, které v BRP (kde simplex) staženy v jednu. Klement VIII. (1592—1605) povýšil na semidupl.
 13. *S. Roberti Bellarmini Ep. C. E. D.*, dupl.
Jesuita, arcibiskup v Kapui, kard. † 17. září 1621. Proces blahořečení zahájen r. 1627 a dokončen teprve 1923. Dne 29. června 1930 kanonis., 1931 prohlášen za církevního učitele a se sv. Karlem Borr. patronem katechet. výuky.
 14. *S. Bonifatii M.*, simpl. V Antif. sv. Petra z 12. stol.; v BRF se šesti hist. lekcemi; v brev. 1550 s devíti lekcemi; v BRP simpl. s dvěma lekcemi.
 15. *S. Joannis Baptistae de la Salle Conf.*, dupl. (1651—1719).
Blahořečen Lvem XIII. 1888; 1900 svatořečen; od r. 1903 závazný svátek dupl. pro celou církev.
 16. *S. Ubaldi Ep. C.*, semidupl. († 1160 — Theobald, Hucbald, Wibald, Thibaut).
Celestinem III. 1192 svatořečen; Pavel V. r. 1605 zavedl svátek jako simpl.; Klement XI. semidupl. V breviářích před Piem X. in officiis pro aliquibus locis: *S. Joannis Nepomuceni M.*, dupl.
 17. *S. Paschalis Baylon Conf.*, dupl. (1540—1592).
Od Pavla V. r. 1618 blahoř., od Alexandra VIII. r. 1690 svatořečen. Pius VI. r. 1784 pro celou církev; Lev XIII. jej povýšil r. 1897 na patrona eucharistických spolků a bratrstev.
 18. *S. Venantii M.*, dupl.
Klementem X. (1669—1676) zaveden svátek závazně jako semidupl., předtím slaven jen v diecési Camerino. Klement XIV. 1774 dupl.

19. *S. Petri Caelestini Papae, C.*, dupl. Comm. *S. Pudentianae Virg.*
(Papež v r. 1294.) Klement V. r. 1313 jej prohlásil svatým; v BRF bez lekcí.
Klement IX. r. 1668 semidupl. a Innocenc XI. r. 1681 dupl.
Sv. Pudentiana — svátek už v Gregor.; v BRF s jednou lekcí, v BRP podle předlohy BSC v jednu simpl.
 20. *S. Bernardini Senensis C.*, semidupl. (1380—1440).
Svatořečen Mikulášem V. r. 1540. V starších breviářích před r. 1479 slaven jako dupl. maius cum octava. Pius V. odstranil svátek, ale Alexander VII. r. 1657 zavedl znovu jako semidupl.
 25. *S. Gregorii VII. Papae, C.*, dupl. Comm. *S. Urbani I. P. et M.*
(Papež 1073—1085.) Svatořečil Řehoř XIII. r. 1584; officium slaveno v klášterích benedikt. a cisterc. Benedikt XIII. zavedl svátek jako dupl. 25. září 1728 pro celou Církev. Dějiny tohoto svátku viz pontifikát Benedikta XIII. (str. 126). Urban I. (222—230) již v Gregorianu; v BRF s jednou lekcí, která v BRP přepracována podle BSC.
 26. *S. Philippi Nerei Conf.*, dupl. Comm. *S. Eleutherii Papae M.*
(† 26. května 1595.) Za Pavla V. r. 1615 blahořečen; 1622 svatořečen Řehořem XV. Klement IX. zavedl r. 1669 jako dupl.
Eleuther (180—192) v BRF s jednou lekcí, která přepracovaná přešla do BRP tam jako simpl.
 27. *S. Bedae Venerabilis C. E. D.* Comm. *S. Joannis I. Papae M.*
(† 26. května 735.) Lev XIII. jej prohlásil 13. listopadu 1899 za svatého a zařadil do počtu církevních učitelů.
Sv. Jan I. (papež 523—526); již v Antifonári sv. Petra; svátek měl v brev. 1479 šest lekcí, 1564 jen připomínku, v BRP dvě lekce, které jsou nyní složeny v jednu.
 28. *S. Augustini E. C.*, dupl.
Apoštol Anglosasů, † 26. května 604. Officium zavedl Lev XIII. dne 28. května 1882.
 29. *S. Mariae Magdalenae de Pazzis Virg.*, semidupl. († 25. května 1607).
Urban VIII. blahoslavlil 1626; Klement IX. svatořečil; Klement X. zavedl jako semidupl. 1670 na 27. května; Lev XIII. přeložil na 29. května.
 30. *S. Felicis I. Papae M.*, simpl.
(Pap. 269—274), v BRF s jednou lekcí.
 31. *S. Angelae Mericiae Virg.*, dupl. Comm. *S. Petronillae Virg.*
(† 27. ledna 1540, zakladatelka řádu sv. Voršily.) Klement XIII. blahořečil 1768; Pius VII. 1807 prohlásil za svatou a Pius IX. rozšířil officium na celou Církev 11. června 1861.
Sv. Petronilla (Mart. Rom.: Romae S. Petronillae Virginis, filiae beati Petri Apost. — rozuměti spíše duchovní dceru, sv. Petrem obrácenou).
Svátek v Antif. sv. Petra; v BRF s třemi lekcemi, v BRP simplex, lekce však potlačeny.
- Pozn.* Gregorianum má na květen 7 svátků; 1. sv. Filip a Jakub, 2. Annuntiatio S. Crucis, 6. sv. Jana, 10. sv. Gordian a Ep., 12. sv. Pankrác, 19. sv. Pudentiana, 25. sv. Urban; Pianum svátků 16; z toho 6 dupl., ostatní simpl. Dnešní: 25.

ČERVEN

(V Gregor. 1. S. Nikomedis.)

2. *Ss. Marcellini, Petri atque Erasmi Ep., Mm.*, simpl.

Petr a Marcellin již v Gregorianu; v BRF devět hist. lekcí, dvě de S. Marcellino, čtyři de S. Petro a tři de S. Erasmo; v brev. 1550 Erasmus sám 9 lekcí; v BRP staženy ve dvě, svátek simpl.

4. *S. Francisci Caracciolo C.*, dupl. (Zakladatel řádu »Minimů«, 4. června 1608.) Klement XIV. prohl. blahosl., Pius VII. 1807 svatým a zavedl svátek jako dupl. pro celou Církev.

5. *S. Bonifatii Ep. M.*, dupl. (Apoštol Germánů, † 5. června 754.) R. 756 zařaděn mezi patrony Anglie, od 9. stol. ctěn v Německu.

V době německého kulturního boje zavedl Pius IX. 11. června 1874 jeho svátek jako dupl. pro celou Církev.

6. *S. Norberti Ep. C.*, dupl. (Zakladatel řádu premonstr., † 6. června 1134.)

Řehoř XIII. ho prohlásil r. 1582 za svatého; Pavel V. zavedl svátek r. 1620 jako semidupl. Klement X. r. 1672 dupl.

Dne 1. května 1627 přeneseno světcovo tělo do Prahy na Strahov.

9. *Ss. Primi et Feliciani Mm.*, simpl.

Svátek již Gregor.; v BRF a brev. 1479 s šesti lekcemi, v BRP simpl. s dvěma lekcemi, které za Pia X. staženy v jednu.

10. *S. Margaritae Reg.*, *Vid.* semidupl.

(Královna skotská, manželka Malkolma III., † 16. list. 1093.) Svatořečena r. 1251 Innocencem IV.; Klement X. prohlásil ji za patronku Skotska; Innocenc XI. semidupl. ad libitum; Innocenc XII. 1693 prohlásil svátek závazným pro celou Církev.

11. *S. Barnabae Ap.*, dupl. maius.

Od 7. stol. jeho jméno v mešním kánonu; dále v Antif. sv. Petra (12. stol.). V BRF jedna lekce; v BRP duplex a lekce II. nokt. vloženy podle předlohy BSC. Klement VIII. (1592—1605) přidal lekce I. nokt. a povýšil svátek na dupl. maius.

12. *S. Joannis a S. Facundo C.*, dupl. Comm. *Ss. Basilidis, Cyrini, Naboris et Nazarii Mm.*

(† 11. června 1479.) Klement VIII. r. 1601 prohl. blahosl.; Alexander VIII. r. 1690 svatým. Benedikt XIII. r. 1723 zavedl svátek jako dupl.

Svatí mučedníci slaveni již v Gregorianu; v BRF s třemi; v brev. 1479 s šesti, v BRP s dvěma lekcemi a simplex, nyní jedna.

13. *S. Antonii de Padua C.*, dupl.

(† 13. června 1231.) Rok po smrti r. 1232 prohlášen Řehořem IX. za svatého. V BRF duplex cum octava, s vlastním oficiem a s 9 lekcemi; v BRP úplně škrtnut. Sixtus V. (1585—1590) zavedl opět jako semidupl.; Klement X. (1669—1676) jako dupl.

14. *S. Basilii Magni Ep. C. E. D.*, dupl. († 379.)

V BRF svátek simplex, ale 2. ledna; v br. 1550—1564 simplex s 9 lekcemi;

- BRP dupl. Řekové slaví památku 1. ledna. Den 14. června je výročí posvěcení na biskupa.
15. *Ss. Viti, Modesti atque Crescentiae Mm.*, simpl. (Umučení za Diokleciána.) V BRF s šesti lekcemi; v BRP jedna lekce a svátek simpl.
 18. *S. Ephraem Syri Diaconi C. E. D.*, dupl. *Comm. Ss. Marci, Marcelliani Mm.* Sv. Efrem, nejstarší syrský církv. spisovatel; Benedikt XV. 5. října 1920 prohlásil jej za církv. učitele a zavedl svátek jako dupl. pro celou Církev. Sv. mučedníci, jáhni, jsou již v Gregorianu; v BRF s jednou lekcí; v BRP simpl. s přepracovanou lekcí podle BSC.
 19. *S. Julianae de Falconeriis Virg.*, dupl. *Comm. Ss. Gervasii et Protasii Mm.* (Zemřela 12. června 1341 ve Florencii.) Klement XII. r. 1737 svatořečil, když Benedikt XIII. (1724—1730) předtím již povolil oficiu řádu servitů. Klement XII. r. 1738 zavedl svátek jako semidupl.; Klement XIII. r. 1762 dupl. Gervasius a Protasius umučeni asi r. 170; ostatky našel sv. Ambrož; svátek již v Gregorianu; v BRF s šesti lekcemi; v BRP simpl. s 2 lekcemi, v novém oficiu jedna lekce.
 20. *S. Silverii P. M.* (536—540); není v Greg. ani Antif. sv. Petra; v BRF s šesti hist. lekcemi; v BRP simpl. a 2 lekce, nyní jedna.
 21. *S. Aloisii Gonzagae C.*, dupl. († 21. června 1591.) Pavlem V. r. 1605 blahorečen; Benedikt XIII. r. 1726 prohlásil za svatého a zároveň za patrona studující mládeže. Řehoř XVI. r. 1842 jako dupl. pro celou Církev.
 22. *S. Paulini Ep. C.*, dupl. (Pontius Meropius Anicius Paulinus † 431.) V Gregor. ani Antif. sv. Petra není. V BRF s jednou lekcí; v BRP simpl. a lekce přepracována. Pius X. 18. září 1908 zavedl jako duplex (při příležitosti vrácení ostatků do katedrály v Nole).
 23. Vigilia. Již v Leoniánském sakramentáři. V 5. stol. v Římě tři mše jako o vánocích: jedna o nešporách (post nonam) de Vigilia, druhá o půlnoci a třetí ráno 24. června.
 24. **NATIVITATIS S. JOANNIS BAPTISTAE**, dupl. I. cl. cum oct. comm. Svátek již v nejst. kalendářích (mimo Filokala a Polemia Silvia). Synoda v Agde r. 506 počítá jej k největším svátkům. Také na Východě záhy slaven. Synoda v Seligenstadtu r. 1022 nařizuje čtrnáctidenní půst před svátkem a zapovídá uzavírat sňatky v té době, aby se tím svátek Narození sv. Jana vyrovnal Narození Páně. Alexander II. zakázal tři mše na tento den. V BRP dupl. s okt. Pius X. položil r. 1911 svátek na nejbližší neděli, ale krátce poté opět zaveden starý způsob (viz podobně u sv. Josefa 19. března).
 25. *S. Gulielmi Abb.*, dupl. *Comm. octavae S. Joannis.* († 25. dubna 1142.) Pius VI. r. 1785 předepsal celé Církvi jako dupl., předtím v ř. brev. nebyl.
 26. *Ss. Joannis et Pauli Mm.*, dupl. *Comm. Octavae.* (Štati 26. června 362.) Jejich jména v mešním kánonu a také v Gregorianu. V BRF a r. 1479 s devíti lekcemi; 1550 semidupl. Pius V. stáhl ve tři lekce, změnil evang. a dal homilii. *Antiphonae propriae* převzaty z BRF.
 27. *De IV. die infra Octavam S. Joannis Bapt.*, semidupl.

28. *S. Irenaei Ep. M.*, dupl. Comm. Octavae et Vigiliae.
 Benedikt XV. r. 1921 předepsal jako dupl. pro celou Církev, předtím v ř. oficiu nebyl.
 Ve vigílii svátku sv. Petra a Pavla ještě v 8. stol. slaveny dvě vigíliční bohoslužby u sv. Petra i Pavla.
29. SS. PETRI ET PAULI APP., dupl. I. cl. cum oct. communi.
 Den 29. června platil od starých dob za den smrti: dies natalis Ss. Apostolorum. Depositio martyrum uvádí, že r. 258 přeneseny ostatky tohoto dne. Původně lokální svátek slaven již koncem 4. stol. v Africe a v Miláně. Pro vzdálenost obou basilik v Římě, kdy nebylo možno jeden a týž den oba apoštoly v jejich chrámech oslavit, obdržel sv. Pavel druhý den (30. června).
 U Duranda dupl. maius; Pius V. přidal k hymnu Decora lux (od Paulina II.) strofu O Roma felix; ve chválách pak Egregie Doctor Paule.
30. *Commemoratio S. Pauli Apostoli*. Comm. S. Petri et Oct., dupl. maius.
 V BRP duplex; Lev XIII. r. 1883 dupl. maius.
 Počet svátků v červnu v Gregor. 11; v BRP svátků 15 + 2 dny oktáv, z toho 5 dupl., 2 semidupl., ostatní simplex. V dnešním oficiu obsazeno svátky 23 dni.

ČERVENEC

1. PRETIOSISSIMI SANGUINIS D. N. I. C., dupl. I. cl. Comm. Oct. S. Joannis Bapt. Papežem Piem IX. dekr. Redempti sumus 1849 nařízen na 1. neděli v červenci.
 Tento svátek původně slaven v kongregaci Nejsv. Krve Páně, založené Kašparem de Bufalo r. 1821. Před reformou Pia X. byl mezi Festa pro aliquibus locis, a to Feria VI. post Dominicam IV. Quadr. R. 1909 přidána 9. lekce. R. 1911 položen svátek na 1. července. Pius XI. povýšil svátek na I. cl. a změnil 4. lekci. Oktáva sv. Jana u Duranda semidupl., Pius V. duplex.
2. VISITATIO B. MARIAE VIRG., dupl. II. cl. Comm. Ss. *Processi et Martiriani Mm.*
 V staré římské liturgii slaven svátek v adventním kvatemburu, kde je dosud mše v pátek po III. neděli. První stopy svátku v 13. stol. Jako svátek u františkánů již r. 1263 (s rýmovaným oficiem), uznán r. 1389 a 1441 na basilejském sněmu. Sixtus IV. (1471–1484) nahradil rýmované oficium oficiem vlastním. V breviářích 1479, 1503 a 1564 cum octava. Pius V. změnil oficium tím, že s výjimkou lekci dal oficium Nativitatis B. M. V. Pius IX. povýšil r. 1850 na dupl. II. cl. V Čechách zaveden svátek za Jana z Jenštejna, který složil k oficiu hymny.
 Svatí mučedníci (strážci vězení sv. Petra a Pavla) již v Gregor. a Antif. sv. Petra; simpl. v BRF s 9 lekcemi, které v BRP staženy v jednu.
3. *S. Leonis II. Papae C.*, semidupl. Comm. Oct. Ss. Petri et Pauli.
 (Lev II. 682–683.) Svátek slaven 28. června již v Gregor.; v BRF s šesti lekcemi; v BRP semidupl. Benedikt XV. r. 1921 přeložil na tento den pro nově zavedený svátek sv. Ireneae.

4. Die VI. infra Oct. Ss. Petri et Pauli App., semidupl.
5. *S. Antonii Mariae Zaccariae C.*, dupl. Comm. Octavae. † 5. července 1539 v Kremoně. Zakladatel řádu barnabitů čili Clerici regulares s. Pauli decollati. Lev XIII. r. 1890 prohl. blahosl. a r. 1897 svatým, svátek předepsal pro celou Církev jako dupl.
6. Octava Ss. Petri et Pauli App., dupl. maius. Pius V. změnil lekce II. nokt. v celé oktávě.
7. *Ss. Cyrilli et Methodii Epp., Cc.*, dupl. Apoštolé slovanští.
V Čechách a na Moravě původně 9. března. Na četrná přání, pronesená již na sněmu vatik., předepsal Lev XIII. dekretem 25. října r. 1880 svátek jako dupl. pro celou Církev na 5. července; ale brzo přeložil pro Antonína Zacc. na 7. července. Dne 30. září r. 1880 vyšla encyklika Grande munus o významu apoštolů. Hymny v oficiu od piaristy Leonettiho, jedna strofa od Salvatiho.
8. *S. Elisabeth Reginae Vid.* Semidupl. († 3. července 1336.)
Urbanem VIII. r. 1625 kanonis. a zaveden svátek jako semidupl. ad libitum; papež sám složil hymny. Innocenc XII. položil na 8. červenec jako semidupl. de praecepto.
10. *Ss. Septem Fratrum Mm. ac Ss. Rufinae ac Secundae Vv. et Mm.*, semidupl.
Synové sv. Felicity, umučeni za Marka Aurelia. Jejich svátek patří k nejstarším, je v Gregorianu. Původně bylo 10. července jmenováno sedm bratří: Januarius, Felix atd.; teprve v 7.—9. stol. byli ztotožňováni se syny sv. Felicity, jejíž památka 23. listopadu. V římském brev. podle Radulfa s 9 lekcemi; v BRF s jednou lekcí a simplex, v BRP semidupl.
Sv. Rufina jmenována již v Ant. sv. Petra; později též sv. Sekunda; v BRF neměly lekce.
11. *S. Pii I. Papae et M.*, simpl. (140—155).
V BRF s jednou lekcí; v BRP simplex taktéž. Za Lva XIII. 1885 přepracována lekce, pojednávající o potrestání kleriků, kteří vylili svou vlastní vinou krev Páně na oltář.
12. *S. Joannis Gualberti Abb.*, dupl. Comm. Ss. Naboris et Felicis Mm. (Sv. Gualbert † 12. července 1073.)
Kanonisován za Celestina III. 1193; Klement VIII. sub ritu simplici; Klement X. 1671 semidupl. ad lib.; 1680 Innocencem XI. dupl.
Sv. Nabor již v Antif. sv. Petra; v BRF simpl. bez lekcí; 1550 tři lekce; v BRP bez lekcí simpl.
13. *S. Anacleti Papae M.*, semidupl. (pocházel z Athén; pontifikát za Trajána 98—117).
Již v Ant. sv. Petra. V BRF s jednou lekcí; v BRP semidupl. s oficiem a lekcí. Podle nejnovějších badání totožný s Kletem, nástupcem Linovým († 88); památka jednoho a téhož světce se koná tedy dvakrát: v tento den a 26. dubna spolu s pap. Marcellinem.
14. *S. Bonaventurae Ep. C. E. D.*, dupl. (zemřel jako generál řádu frant. 15. července 1274).
Od Sixta IV. 1482 prohlášen za svatého; v brev. 1564 simpl.; 1587 prohlášen

- »doctor seraphicus«; v BRF officium proprium s okt.; v BRP semidupl., později dupl. s dvěma lekcemi až do 1908, kdy SCR předepsala tři nové lekce.
15. *S. Henrici Imp. C.*, semidupl. († 13. července 1024).
Evžen III. r. 1146 kanonisoval. Urban VIII. r. 1631 na prosby Ferdinanda II. povolil svátek jako simplex; Klement IX. r. 1668 semidupl.
 16. *Commemoratio B. Mariae V. de Monte Carmelo*, dupl. maius.
Benedikt XIII. přijal r. 1726 tento svátek jako dupl. maius do oficia. Podrobné dějiny tohoto svátku viz Kastner II., 209—211.
 17. *S. Alexii C.*, semidupl. († 17. července 417).
Za Innocence I. svátek již v Antif. sv. Petra. V BRF pouze připomínka; v BRP simplex; Urban VIII. 1637 jako semidupl. ad lib.; Innocenc XII. r. 1697 de praecepto a 1736 v Římě duplex.
 18. *S. Camilli de Lellis C.*, dupl. Comm. *Ss. Symphorosae et septem Filiorum eius Mm.* † 14. července 1614; Benediktem XIV. 1742 beatif. a 1746 kanonisován. Klement XIII. 1767 rozšířil na celou Církev a Lev XIII. povýšil svátek na dupl. a jmenoval světce patronem nemocných a nemocnic.
Symforosa se syny umučena za Hadriana; svátek v Antif. sv. Petra; v BRF s třemi hist. lekcemi; v BRP simpl. se zkráceným lekcemi.
 19. *S. Vincentii a Paulo C.*, dupl. († 27. září 1660).
Benedikt XIII. 1729 beatifikoval; r. 1737 Klement XII. kanonisoval a zavedl of. sub ritu semidupl. Benedikt XIV. r. 1753 povýšil na dupl. Lev XIII. prohlásil jej za patrona charitativních děl.
 20. *S. Hieronymi Aemiliani C.*, dupl. Comm. *S. Margaritae V. M.* († 8. února 1537). Benedikt XIV. beatifikoval, Klement XIII. 1767 kanonisoval a Klement XIV. 1769 zavedl officium dupl.
Sv. Marketa (umučena za Diokleciána v Antiochii v Pisidii). V brev. 1479 simpl. bez lekcí; 1550 s šesti lekcemi. Pius V. odstranil pochybné lekce o umučení a změnil oraci.
 21. *S. Praxedis V.*, simpl. (sestra sv. Pudenciany, žila za Antonia 138—161).
Již v Ant. sv. Petra. V BRF s třemi; v BRP simplex s jednou lekcí podle BSC.
 22. *S. Mariae Magdalenae Poen.*, dupl.
Její jméno po prvé ve veronském misálu z 10. stol.; v řím. misálech v 13. stol. U Duranda semidupl. a u Radulfa dupl. V BRF duplex minus s 6 lekcemi. Pius V. přidal hymny, změnil kapitula, lekce a resp. V BRP duplex.
 23. *S. Apollinaris Ep. M.*, dupl. Comm. *S. Liborii Ep. C.*
Průvodce sv. Petra, umučen asi 75. Svátek již v Comes Ady a Antif. sv. Petra. V BRF simpl. s třemi lekcemi. V BRP semidupl. s vlastní homilií.
Sv. Libor, v 2. pol. čtvrtého století biskup v Le Mans ve Francii; komm. nařídil 1702 Klement XI. z vděčnosti za uzdravení na přímlovu tohoto světce.
 24. *Vigilia. Comm. S. Christinae V. M.*
Vigilie s hom. od Pia V. Sv. Kristina umučena za Diokl.; ctěna od 4. stol. — svátek v Antif. sv. Petra. V BRF simplex s třemi lekcemi; v BRP jen připomínka.
 25. *S. JACOBI AP.*, dupl. II. cl. Comm. *S. Christophori M.*
Jméno svatého apoštola teprve od 8. stol. v lit. knihách; úcta od 9. stol. Ostatky

do 6. stol. v Jerusalemě, odtud podle španělské tradice poč. 9. stol. se dostaly do Španělska. V Mart. Rom. v tento den přenesení ostatků; jeho smrt podle Skut. ap. 12. 1. v době velik. za Heroda Agrippy I. Na Východě svátek o velik.; u Řeků 30. dubna, u Koptů 12. dubna. V BRF nebylo histor. lekcí; v BRP tři lekce podle BSC.

Sv. Kryštof podle Mart. Rom. umučen za Decia (249—251) v Lycii. V BRF čtena krátká lekce v souhlase s MR.

26. *S. ANNAE MATRIS B. MARIAE V.*, dupl. II. cl.

Jména rodičů sv. Anny uvádí apokr. evang. Jakubovo z 2. stol. Justinian I. 550 vystavěl ke cti sv. Anny chrám v Cařihradě. V cařihradském menologiu v 8. stol. svátek rodičů sv. Panny slaven 9. září. Na Západě úcta v 8. stol. Františkáni již 1263 officium. Ale teprve Urban VI. 1378 povolil svátek pro Anglii a Sixtus IV. rozšířil úctu; Pius V. odstranil z BRP. Řehoř XIII. předsal svátek 1584 celé Církvi. Klement XII. (1730—1740) povýšil svátek na dupl. maius a Lev XIII. 1879 na dupl. II. cl.

27. *S. Pantaleonis M.*, simpl.

Patron křesť. lékařů, umučen 305; úcta od 4.—5. stol. Svátek v Ant. sv. Petra. V BRF jedna lekce; v BRP simpl. s přepracovanou lekcí.

28. *Ss. Nazarii et Celsi Mm., Victoris I. Papae et M. ac Innocentii I. P. C.*, semidupl.

Nazarius a Celsus umučeni za Nerona; Viktor I. 189—198 a Innocenc I. 401—417. Nazar a Viktor již v Antif. sv. Petra. Všichni v BRF simpl. s 9 lekcemi, které v BRP staženy ve tři a svátek sub ritu semidupl. Pius V. přidal homilii.

29. *S. Marthae Virg.*, semidupl. Comm. *Ss. Felicis II. Papae, Simplicii, Faustini et Beatricis Mm.*

Sv. Marta, simplex v BRF s 9 lekcemi, v brev. 1479 s šesti lekcemi, které staženy v BRP ve tři a svátek sub r. semidupl.

Mučedníci: sv. Felix již v Gregorianu; ostatní v Comes Ady. V BRF jen připomínka. Kult Felixe II. pochybný; zemřel 365; pověst jej učinila mučedníkem. Omyl poznán již v 17. stol. franc. kritiky, italskými v 19. stol. Viz Kastner II., 228.

30. *Ss. Abdon et Sennen Mm.*, simpl. (umučeni za Decia 249—251).

Svátek již v Gregorianu; v BRF s třemi lekcemi, v BRP simplex s jednou lekcí.

31. *S. Ignatii C.*, dupl. maius († 31. července 1556).

Pavlem V. 1609 beatif., 1662 Řehořem XV. kanonisován. Innocenc X. (1644 až 1645) předsal svátek sub r. semidupl., Klement IX. 1667 sub. r. duplici.

Pozn. Svátků v Gregor. v červenci šest, a to 2. sv. Process a Martinian; 6. okt. sv. Petra; 10. sv. sedmi bratří; 25. sv. Jakub; 29. sv. Felix a 30. sv. Abdon a Sennen. V BRP 18 s oktávou sv. Petra 22; v nynějším br. 29 (s okt.).

SRPEN

1. *S. Petri Ap. ad Vincula*, dupl. maius. Comm. *S. Pauli Ap. ac Ss. Machabaeorum Mm.*

Svátek teprve od 8. stol.; tento den je asi den posvěcení basiliky sv. Petra

- v okovech. Svátek již v Gregor., v BRF se čtlo v I. nokt. ze Sk. ap. Pius V. povýšil na dupl. a přidal vlastní lekce II. nokt. Komise za Benedikta XIV. byla pro potlačení lekcí II. nokt., poněvadž nelze historicky dokázat, co tam obsaženo. Sv. Machabejští již v Ant. sv. Petra; ostatně jeden z nejstarších svátků.
2. *S. Alphonsi Mariae de Ligorio Ep. C. E. D.*, dupl. Comm. *S. Stephani I. P. M.* Sv. Alfons zemřel 1. srpna 1787; Pius VII. r. 1816 jej blahořečil; r. 1839 Řehoř XVI. svatořečil; Pius IX. r. 1871 jej povýšil na církevního učitele. Oficium předepsáno od r. 1839.
Sv. Štěpán I. (254—257) svátek již v Gregorianu; v BRF s šesti lekcemi; v BRP simplex se 2 lekcemi, nyní jedna jako 9. lekce.
3. *Inventio S. Stephani Protomart.*, semidupl.
Nalezení ostatků světcových v Kafargamala u Jerusalema vzbudilo veliké vzrušení. Slavnost se připomíná již v Mart. Hieronymianum. Svátek v Antif. sv. Petra. V brev. 1479 semidupl.; v BRF se šesti lekcemi v I. a II. nokt. a s homilií svátku III. nokt. V BRP semidupl., změněny lekce I. a II. nokt.
4. *S. Dominici C.*, dupl. maius.
† 6. srpna 1221; svatořečen Řehořem IX. r. 1234 a svátek určen na 5. srpna. Pavel IV. (1555—1559) povýšil na semidupl. a přeložil na 4. srpna. V breviáři 1479 s devíti lekcemi; 1550 semidupl., 1564 již dupl. maius. V BRP změněno officium a ritus zaveden dupl. Lev XIII. r. 1883 povýšil na dupl. maius.
5. *Dedicatio S. Mariae ad Nives*, dupl. maius.
O sněhu mluví teprve středověké prameny a 5. srpen je asi den posvěcení basiliky S. Maria Maior. V Gregorianu svátek nebyl; zato v BRF měl 9 lekcí, které v BRP staženy ve tři. V breviáři 1479 a 1564 dupl. maius, v BRP dupl. Klement VIII. dupl. maius. Komise za Benedikta XIV. byla pro škrtnutí lekcí o původu basiliky a o legendě se sněhem.
6. TRANSFIGURATIO D. N. I. C., dupl. II. cl. Comm. *Ss. Xysti II. P., Felicissimi et Agapiti Mm.*
Svátek slaven již v 5. stol. na Východě; na Západě v 9. stol. v mozarabském ritu a gotsko-galské liturgii. Po vítězství nad Turky u Bělehradu r. 1456 předepsal Kalist III. r. 1457 svátek všeobecně. R. 1503 dupl. minus; 1564 dupl. maius. Pius V. změnil původní officium a také invitat. a hymny. Převzal jen antifony, Ř. Ř. a homilii. Původní invitorium znělo Summum regem gloriae — Christum adoremus — Et pro dono gratiae — Ejus jubilemus.
Sv. mučedníci již v Gregorianu; v BRF svátek s 9 lekcemi, které v BRP staženy v jednu.
7. *S. Cajetani C.*, dupl. Com. *S. Donati Ep. M.*
Sv. Kajetán zemřel 7. srpna 1547; Urbanem VIII. r. 1629 blahořečen a r. 1671 Klementem X. svatořečen. Innocenc IX. r. 1682 předepsal všeob. semidupl. Sv. Donát již v Antif. sv. Petra; v BRF s šesti lekcemi; v BRP simpl. s jednou lekcí.
8. *Ss. Cyriaci, Largi et Smaragdi Mm.*, semidupl.
Sv. Cyriak již v Gregorianu. V BRF simpl. s třemi lekcemi, v BRP semidupl. s jednou hist. lekcí, ostatní dvě z Comm. Mm. sec. loco.

9. *S. Joannis Mariae Vianney C.*, dupl. Comm. *Vigiliae et S. Romani M.*
 Sv. Jan zemřel 4. srpna 1859; Pius X. r. 1905 blahořečil; Pius XI. r. 1925 sva-
 tořečil; r. 1928 rozšířil svátek na celou Církev a prohlásil sv. Jana za patrona
 farářů; svátek dupl.
 Vigilie zavedena od Pia V. Sv. Roman již v Ant. sv. Petra; před Piem V. tři
 lekce; pro vigilií v BRP pouze komm.
10. *S. LAURENTII M.*, dupl. II. cl. cum Octava simplici.
 Patří k nejstarším svátkům; již v Greg. V BRF tři hist. lekce z Passio v I. nokt.;
 v II. nokt. Sermo S. Augustini. Oktáva svátku, která už byla v BRF a BRP
 duplex, snížena reformou Pia X. na simplex, a to jen v 8. den.
11. *Ss. Tiburtii et Susannae V. Mm.*, simpl.
 Svátek sv. Tiburce již v Gregor.; v BRF s 9 lekcemi; v BRP staženy v jednu
 a přidána zpráva o sv. Zuzaně.
12. *S. Clarae V.*, dupl. † 12. srpna 1253.
 Alexander IV. 1255 prohlásil za svatou; v BRF officium dupl. maius s proprium
 s devíti hist. lekcemi. V br. 1479 festum solemne cum octava. Pius V. snížil na
 pouhou připomínku pro officium oktávy sv. Vavřince. Innocenc X. (1644—1655)
 povýšil na dupl. ad lib. a Klement X. 1670 de praecepto.
13. *Ss. Hippolyti et Cassiani Mm.*, simpl.
 Sv. Hipolyt již v Gregorianu. V BRF s 9 lekcemi, v BRP pouhá připomínka
 s jednou lekcí. Ref. Pia X. opět samostatný svátek, ale simplex.
14. *Vigilia. Comm. S. Eusebii Conf.*
 Vigilie a oktávu předepsal Lev IV. 847; byla bez officia (jen vigilní mše sv.)
 pro svátek sv. Eusebia. Officium vigilie od Pia V. s připomínkou sv. Eusebia.
 Až do Pia X. bylo 14. srpna de V. die infra Oct. S. Laurentii. Za Pia X. zru-
 šeno officium diei infra oct. a dána nová homilie.
 Eusebius již v Gregorianu.
15. *ASSUMPTIO B. MARIAE V.*, dupl. I. cl. cum Octava communi.
 Nejstarší svátek mariánský, původní řecký název: κοίμησις τῆς παναγίου καὶ θεο-
 μητέρος; lat. Pausatio, Dormitio, pozd. Assumptio. Císař Mauritius 588—602 za-
 vedl jako státní svátek. V Římě tento svátek již za papeže Sergia I. (687—701)
 vedle Narození a Zvěstování P. Marie.
16. *S. JOACHIM, PATRIS B. MARIAE V.*, dupl. II. cl.
 U Řeků v Menologiu spolu se sv. Annou 9. srpna. Na Západě počátky v 15.
 stol. Julius II. (1503—1513) vzal svátek do ř. brev. na den 22. března s oficiem.
 V BRP škrtnut, ale zaveden opět Pavlem V. (1605—1621). Řehoř XV. položil
 na 20. březen. Klement XII. (1730—1740) zavedl nové, zlepšené officium a pře-
 ložil svátek na neděli v oktávu Nanebevzetí sub ritu dupl. maius. Lev XIII.
 (Joachim Pecci) r. 1879 povýšil na dupl. II. cl. Pius X. položil svátek na
 16. srpen.
17. *S. Hyacinthi C.*, dupl. Comm. Octavae Assumpt. ac diei Octavae S. Laurentii M.
 Sv. Jašek, polský světec († 1257), svatořečen od Klementa VIII. 1594. Urban
 VIII. 1625 nařídil slavení 16. srpna; pro svátek sv. Jáchyma přeložen na 17. srpen.
 Oktáva sv. Vavřince semidupl. u Duranda, v BRF a BRP dupl.

18. *De IV. die infra Oct. Assumptionis B. M. V. Comm. S. Agapiti M.*
Agapit umučen za Aureliana, svátek v Gregorianu. V BRP připomínka.
19. *S. Joannis Eudes Conf.*, dupl. Comm. Octavae.
Zakladatel úcty Božského Srdce Páně, † 1680. Svatořečen Piem XI. 1925, který 1928 vložil officium dupl. do ř. brev.
20. *S. Bernardi Abb. C. E. D.*, dupl. Comm. Octavae.
Reformátor cisterciáků, † 1153. Svatořečen Alexandrem III. 1174. V BRF s devíti lekcemi. Simplex v brev. 1497 a 1503. V BRP dupl. s homilií. Pius VIII. 1830 zařadil mezi církevní učitele (zván doctor mellifluus).
21. *S. Joannae Franciscae Fremiot de Chantal Vid.*, dupl. Comm. Oct. † 13. pros. 1641. Benedikt XIV. 1751 beatif., Klement XIII. 1767 kanonis. Klement XIV. 1769 dupl.
22. *Octava Assumptionis B. M. V.*, dupl. maius. Comm. *Ss. Timothei, Hippolyti Ep. et Symphoriani Mm.*
Timothej už v Gregorianu; v BRP krátká lekce (vzhledem k oktávě). Pius V. přidal zprávu o ost. muč.
23. *S. Philippi Benitii C.*, dupl. Comm. Vigiliae.
Sv. Filip zemřel 22. srpna 1285; Klementem X. 1671 svatořečen; Alexander VIII. 1690 semidupl. ad lib. Innocenc XII. 1694 udělil hodnost dupl. Vigilie od Pia V.
24. *S. BARTHOLOMAEI AP.*, dupl. II. cl. (v Římě 15. srpna).
V Římském kal. 24. srpna, Hieronymianum udává 13. červen; v Basiliově Menologiu chybí jeho jméno. V Greg. 25. srpna. V BRF dupl. minus s jednou hist. lekcí; Pius V. zavedl pro apoštoly dupl. II. cl. (v brev. označení jen duplex) se všemi 3 hist. lekcemi změněnými.
25. *S. Ludovici Regis C.*, semidupl.
Sv. Ludvík zemřel 25. srpna 1270; od Bonifáce VIII. 1297 svatořečen. V BRF s 9 lekcemi; v BRP simplex a lekce staženy v jednu. Pavel V. 1618 povýšil na semidupl.
26. *S. Zephyrini P. et M.*, simpl. (umučen za Karrakaly 197—217).
V BRF má jednu lekci; v BRP simpl. s přepracovanou lekcí podle BSC.
27. *S. Josephi Calasantii C.*, dupl. (1556—1648), zakladatel řádu Piaristů.
Beatif. 1748 Benediktem XIV.; kanonisován Klementem XIII. Klement XIV. předepsal svátek jeho jako dupl. pro celou Církev.
28. *S. Augustini Ep. C. E. D.*, dupl. Comm. *S. Hermetis M.*
Svátek obou již v Gregorianu. Sv. Augustin měl v BRF officium proprium z brev. augustiniánů. Před Piem V. dvě officia (druhé in Appendice); Pius V. zavedl s výjimkou orace úplně nové officium. V BRP dupl.
Sv. Hermes v BRF s šesti lekcemi; v BRP jako připomínka s 1 lekcí.
29. *Decollatio S. Joannis Baptistae*, dupl. maius Comm. *S. Sabinae M.*
Pamětní den stětí již v Mart. Hieronym. a v Gelasiánském sakr. na 29. srpna; také v Gregor. U Duranda a v BRF sub ritu semidupl.; v BRP duplex a změněny lekce. Pius VI. (1775—1799) dupl. maius.
Sv. Sabina umučena asi 126. Jméno její spolu se svátkem Stětí již v Gregorianu. V BRF s třemi lekcemi; v BRP jedna.

30. *S. Rosae a S. Maria Virg. Limanae*, dupl. Comm. *Ss. Felicis et Adaucti Mm.* (pokřtěna na jméno Isabella, † 14. srpna 1617). Blahosl. 1668 Klementem IX.; svatořečena 1671 Klementem X. Benedikt XIII. 1727 předepsal sub ritu duplici. Felix a Adauctus již v Gregor. V BRF šest lekcí; v BRP simplex s jednou lekcí.
31. *S. Raymundi Nonnati C.*, dupl. († 1240).
Canonizatio aequipollens provedeno za Innocence XI., kterýž 1681 sub ritu dupl. zavedl všeobecně. Předtím již Klement XI. 1669 semidupl. ad lib.
- Pozn. V Gregorianu svátků 15; Pianum 28 (i dni oktáv a 2 vigilie), z toho 10 svátků dupl. (+ 2 okt.), 2 semidupl., 5 simpl. Nyní 29 a jedna vigilie.

ZÁŘÍ

1. *S. Aegidii Abb. C.* († 725), simpl. Comm. *Ss. Duodecim Fratrum Mm.*
Již v Ant. sv. Petra. V BRF jen připomínka; v BRP simpl. s jednou lekcí. Sv. Mučedníci v Mart. Rom. bez bližšího udání; v BRP pouze připomínka.
2. *S. Stephani Regis Conf.*, semidupl. († 1038).
Rehořem VIII. 1083 svatořečen; Urban VIII. dovolil připomínku; Innocenc XI. 1687 semidupl., když Budapešť osvobozena od Turků.
5. *S. Laurentii Just. Ep. C.*, semidupl. († 1455).
Klement VII. 1524 beatifikoval; Alexander VIII. kanonisoval 1690 a dovolil semidupl. ad lib. Innocenc XII. určil 5. září pro svátek, den jeho ordinace.
8. NATIVITAS B. MARIAE V., dupl. II. cl. cum Oct. simpl. Comm. *S. Hadriani M.*
Jeden z tří nejstarších mar. svátků; již v Gelasianu; Sergius I. (687—701) předepsal průvod na ten den. Oficium přešlo s oktávou z BRF do BRP nezměněné, svátek jako dupl. II. cl. Sv. Hadrian tento den už v Gregorianu; v BRF s 9 lekcemi hist., které staženy v jednu v BRP.
9. *S. Gorgonii M.*, simpl.
Svátek již v Antif. sv. Petra. V BRF s třemi lekcemi, které v BRP staženy v jednu a svátek pouze připomínán pro oktávu Narození P. Marie, která trvala až do Pia X. (1911), kdy svátek znovu ožil.
10. *S. Nicolai a Tolentino C.*, dupl. († 10. září 1306).
Svatořečen Evženem IV. 1446. Sixtus V. zavedl svátek jako duplex, kterýžto ritus Klement VIII. (1592—1605) snížil na semidupl., avšak Klement IX. (1667 až 1669) povýšil opět na dupl.
11. *Ss. Proti et Hyacinthi Mm.*, simpl.
Již v Gregorianu. V BRF s třemi lekcemi, v BRP stažena v jednu, kterou Lev XIII. 1883 změnil. Pro oktávu Narození P. M. jen připomínka. Pius X. 1911 zjednodušením oktávy svátek obnovil.
12. *Sanctissimi Nominis B. Mariae Virg.*, dupl. maius.
Úcta k jménu Panny Marie vznikla z úcty k P. M.; svátek jména P. M. povolen 1513 pro španělskou diecési Cuenca. Pius V. nepřijal svátek do řím. brev. Sixtus V. (1586—1590) dovolil na den 17. září nebo jiný volný den. Po vítězství nad

- Turky u Vídně 12. září 1683 předepsal Innocenc XI. 25. listop. 1683 všeobecně na neděli v oktávu Narození P. M. Pius X. 1912 položil na 12. září.
14. *Exaltatio S. Crucis*, dupl. maius.
O dějinách svátku viz *Inventio S. Crucis* 3. května. Pius V. změnil lekce a některá responsoria.
 15. *Septem Dolorum B. Mariae Virg.*, dupl. II. cl. Comm. *S. Nicomedis M.*
Pius VII. rozšířil 1814 tento svátek řádu servitů na celou Církev a položil na III. neděli v září. Pius X. na památku zlatého kněžského jubilea 1908 udělil hodnost dupl. II. cl. a později 1913 přeložil na 15. září. Do té doby byla slavena oktáva Narození P. M. jako dupl. Skladatel všech hymnů na tento svátek je neznám. Nikomed (umučen za Domitiana 81—96) již v Gregor.; v BRF s krátkou lekcí, která v BRP přepracována.
 16. *Ss. Cornelii Papae et Cypriani Ep., Mm.*, semidupl. Comm. *Ss. Euphemiae Virg., Luciae et Geminiani Mm.*
Papež Kornelius (251—253) a bisk. Cyprián v Kartagu († 258) umučeni ve stejný den. V BRF 3 + 6 lekcí histor., z nichž 3 pro Kornelia; v BRP staženy ve 2 lekce. V br. 1479 simpl., od Pia V. semidupl.
Ostatní mučedníci jsou již v Gregorianu; v br. 1479 simpl. s 9 lekcemi (6 pro Lucii a Geminiana a 3 pro Eufemii). V BRP jen připomínka bez lekcí.
 17. *Impressio sacrorum Stigmatum S. Francisci Conf.*, dupl.
Podle poznámky v BRF ustanoven tento svátek 1337 za Benedikta XII. františkána. Sixtus V. (1585—1590) rozšířil na celou Církev. Klement VIII. (1592 až 1605) vyloučil z breviáře. Pavel V. 1615 zavedl jej opět jako semidupl. ad libitum; Klement IX. 1667 učinil jej závazným a Klement XIV. (františkán) 1770 povýšil na duplex.
 18. *S. Josephi a Cupertino C.*, dupl. (O. F. M. † 18. září 1663).
Benedikt XIV. 1753 beatifikoval; Klement XIII. 1767 kanonisoval. Klement XIV. (františkán) zavedl svátek jako dupl.
 19. *Ss. Januarii Ep. et Sociorum Mm.*, dupl.
(Januar umučen za Diokleciana, ostatky od 1497 v Neapoli.) V BRF na den 14. pros. bez hist. lekcí; do BRP nebyl přijat. Sixtus V. jej zavedl 1586 jako semidupl.; Innocenc XI. 1676 jako dupl.
 20. *Ss. Eustachii et Soc. Mm.*, dupl. Comm. *Vigiliae*.
Eustachius, vojevůdce za Trajana (98—117); teprve v BRF bez hist. lekcí simpl. V BRP bez lekcí, jen připomínka pro vigilií. Urban VIII. povýšil na semidupl. Klement X. na dupl.
Vigilie od Pia V. s homilií.
 21. *S. MATTHAEI AP. ET EV.*, dupl. II. cl.
V Řím. kalendáři památka 24. září, v Hieronym. 13. června. V Basiliově Menologiu není jméno sv. apoštola. V Gregorianu 21. září. Pius V. změnil lekce.
 22. *S. Thomae de Villanova Ep. C.*, dupl. Comm. *Ss. Mauritii et Soc. Mm.*
Sv. Tomáš prohlášen za blahosl. 1618 Pavlem V.; svatořečen Alexandrem VII. 1658 a určen na den 18. září jako semidupl. ad lib. Innocenc XII. učinil jej 1694 závazným a Pius VII. 1801 přeložil jako dupl. na 22. září.

- Sv. Mořic a druhové (thebská legie) umučeni za Maximiana (286—305). Svátek již v Antif. sv. Petra. V BRF a brev. 1479 s 9 lekcemi; v BRP simplex s jednou přepracovanou lekcí.
23. *S. Lini P. M.*, semidupl. Comm. *S. Theclae V. M.*
Oba světci již v Antif. sv. Petra. Sv. Linus v BRF s jednou krátkou lekcí; v BRP semiduplex a 4 lekce. II. nokt. rozmnoženo, 5. a 6. z Comm. unius Mart. secundo loco. Sv. Tekla měla v br. 1550 devět lekcí; v brev. 1479 a 1503 svátek její nebyl; Pius V. zavedl připomínku. Platila ve středověku za prvomučednici, již muka neuškodila.
24. *B. Mariae Virg. de Mercede*, dupl. maius.
Zaveden svátek na poděkování za přimluvy Panny Marie v řádu P. Marie na vykupování otroků (*S. Mariae de Mercede redemptionis captivorum*. — Řád založený Petrem Nolaskem 1218). Svátek zavedl Innocenc XII. 1696 jako dupl.; Benedikt XIII. 1727 povýšil na dupl. maius.
26. *Ss. Cypriani et Justinae V. Mm.*, simpl.
V BRF s 9 lekcemi; v BRP simpl. se dvěma lekcemi; Pius X. jednu.
27. *Ss. Cosmae et Damiani Mm.*, semidupl.
Arabští bratři lékaři, umučeni za Diokleciana; úcta nejprve na Východě; od 4. stol. na Západě. Svátek již v Gregorianu. V Čechách ctění od nepaměti. Vraťslav I. založil kostel ve St. Boleslavi. V BRF s šesti lekcemi; v brev. 1503—1564 simpl.; Pius V. semidupl. Patroni lékařů, lékárníků a medicinských fakult; mešní formulář jejich svátků se stal mešním formulářem v Communi plur. Martyrum: Sapientiam Sanctorum.
28. *S. Venceslai Ducis M.*, semidupl.
Záhy kanonisován, snad prvním českým biskupem. Klement X. (1669—1676) vložil do breviáře svátek jako semidupl. ad libit.; Benedikt XIII. 14. března 1729 zavedl jej de praecepto pro celou Církev.
29. DEDICATIO S. MICHAELIS ARCHANGELI, dupl. I. cl.
Úcta prastará; již Konstantin vystavěl u Cařihradu v Anaplus chrám ke cti sv. archanděla, zvaný Michaëlion; záhy též na Západě; v Římě brzo vystavěn chrám a pro den posvěcení toho chrámu má Gelasianum pět mešních formulářů a datum 29. září, kterýžto den se stal na Západě (zejména v Anglii) zasvěceným svátkem. V Německu svátek 813 (synoda v Mohuči). V mladším koptickém kalendáři z Calcasendi má sv. Michal zasvěceno šest dní: 7. duben, 6. červen, 5. srpen, 9. září, 8. listopad a 8. pros.; v syrském kalendáři 6. září.
Pius V. změnil officium. Benedikt XV. povýšil svátek 1917 na dupl. I. cl. bez oktávy.
30. *S. Hieronymi Presb., C. et E. D.*, dupl.
Svátek již v Ant. sv. Petra; v BRF šest lekcí, v BRP dupl. s novým oficiem a s hodností církevního učitele.
- Pozn. V Gregorianu je pro září osm svátků; v BRP 11 svátků, 6 dní oktáv a 1 vigilie; v dnešním: 24 svátků bez okt. a vigilie.

RIJEN

1. *S. Remigii Ep. C.*, simpl. († 535).
V BRF jedna kratší lekce, v BRP simpl. s jednou lekcí.
2. *Ss. Angelorum Custodum*, dupl. maius.
Svátek se po prvé vyskytuje ve Španělsku v 16. stol., slaven 1. března. Pavel V. 1608 dovolil svátek sub ritu dupl. ad libitum v první volný den po sv. Michalu. Na prosby Ferdinanda II. se stal svátkem de praecepto; na žádost Leopolda I. položil Klement IX. 1667 na první neděli v září jako dupl. II. cl. pro všechny rakouské země. V těchto zemích (i v Čechách) zůstal slaven tuto neděli až do nejnovější reformy Pia X., ač Klement X. určil den 2. října. Lev XIII. udělil hodnost dupl. maius 1883.
3. *S. Theresiae a Jesu Infante V.*, dupl. († 30. září 1897).
Pius XI. prohlásil ji 1923 za blahoslavenou, 1925 za svatou a zavedl svátek (dupl.); officium původně mimo lekce de Communi Virg.; r. 1926 zavedeno vlastní.
4. *S. Francisci Conf.*, dupl. maius.
Zemřel 4. října 1226 a již 1228 svatořečen Řehořem IX. V BRF slavnostní officium dupl. maius cum octava s devíti hist. lekcemi a s rýmovanou částí. V BRP dupl. s novým (dnešním) officiem. Lev XIII. 1883 povýšil na dupl. maius jako význačného zakladatele řádu.
5. *Ss. Placidi et Soc. Mm.*, simpl. (umučení po r. 543).
Svátek zavedl Sixtus V. 1588 jako simpl.
6. *S. Brunonis C.*, dupl. (zakladatel kartusiánů, † 1101).
Lev X. r. 1514 dovolil officium řádu kartusiánů. Řehoř XV. r. 1623 zavedl jako semidupl. Urban VIII. odstranil z lekce zprávu o vzkříšení 150 let mrtvého. Klement X. povýšil na dupl. r. 1674.
7. *SACRATISSIMI ROSARII B. MARIAE V.*, dupl. II. cl. Comm. *Ss. Marci P. C. ac Ss. Sergii, Bacchi, Marcelli et Apuleji Mm.*
Officium se mši dovolil Řehoř XIII. r. 1573 slaviti ve všech chrámech, kde je růžencový oltář. Po velkém vítězství u Petrovaradina r. 1716 rozšířil svátek Klement XI. na celou církev. Benedikt XIII. dal r. 1725 vlastní lekce II. nokt. Lev XIII. povýšil r. 1887 na dupl. II. cl. a předeepsal officium z dominik. breviáře s výjimkou lekcí II. nokt. Pius X. položil r. 1912 svátek, který byl slaven až dosud v první říjnové neděli na 7. října. Skladatel hymnů Eustachius Sirena.
Sv. Marek, pap., již v Gregor.; Sergius a Bacchus v Ant. sv. Petra; v BRF připomínka; sv. Marek v BRP simplex, ostatní připomínka.
8. *S. Birgittae Vid.*, dupl.
Zemřela r. 1373 a již r. 1391 od Bonifáce IX. prohl. za svatou. Řehoř XV. zavedl svátek do officia jako semidupl. r. 1623. Benedikt XIII. duplex r. 1724.
9. *Ss. Dionysii Ep., Rustici et Eleutherii Mm.*, semidupl.
Sv. Diviš, Eleuther a Rustik v Antif. sv. Petra. V BRF všichni tři měli jen krátkou lekci, kde se Dionysius označuje pařížským biskupem. Ztotožnění pařížského biskupa Dionysia a Areopagity vzniklo v 9. stol. Bellarmin ukazoval na tuto identifikaci obou a žádal odstranění nepravdy, zvítězil však konservativní názor

- Baroniův. A tak v jedné osobě jsou vlastně ctěni dva světcí. V br. 1479 simpl.; v BRP semidupl.
10. *S. Francisci Borgiae C.*, semidupl.
Zemřel r. 1572, kanonisován r. 1671 Klementem X. Alexander VIII. zavedl r. 1688 svátek jako semidupl.
 11. *Maternitatis B. Mariae Virg.*, II. cl.
Nový svátek zaveden na paměť 1500. výročí efeského sněmu Piem XI. r. 1932. V breviářích před ref. Pia X. mezi officia pro alq. locis na II. neděli v říjnu; toto vlastní officium převzato až na 6. lekci beze změny do ř. br. V 6. lekci se čte nyní o příčině zavedení svátku (1500. výročí sněmu v Efesu).
 13. *S. Eduardi Reg. C.*, semidupl.
Zemřel r. 1066; Alexandrem III. prohlášen r. 1161 za svatého. Innocenc XI. zavedl r. 1680 svátek sub r. semidupl. a položil na den 13. října.
 14. *S. Callisti I. Papae et M.*, dupl. (217—222).
Svátek již v Gregorianu; v BRF simpl. s 3 lekcemi; v BRP semidupl. s jednou hist. lekcí. Pius VII. povýšil r. 1808 na dupl. Pius IX. přidal dvě lekce do II. nokt.
 15. *S. Theresiae V.*, dupl.
Zemřela r. 1582; Řehořem XV. svatořečena r. 1622. Urban VIII. zavedl r. 1636 svátek jako semidupl. ad lib.; Innocenc X. de praecepto r. 1644. Klement XI. povýšil na dupl. Hymny po prvé r. 1629, autor neznámý.
 16. *S. Hedvigis Vid.*, semidupl.
Zemřela r. 1243; Klementem IV. r. 1267 prohlášena za svatou. Klement XI. r. 1706 zavedl jako semidupl. na den 17. října, kde zůstala do Pia XI.
 17. *S. Margaritae Mariae Alacoque V.*, dupl. († 17. října 1690).
Pius IX. 1864 prohlásil za blahoslavenou; Benedikt XV. 13. května 1920 za svatou a 1929 vložil Pius XI. officium s vlastním evangeliem a homilií do řím. breviáře. Svátek sv. Hedviky přeložen na 16. říjen.
 18. *S. LUCAE EVANG.*, dupl. II. cl.
Svátek již v 5. stol. v Kartaginském kalendáři; také v Gregorianu. V BRF tři hist. lekce ze sv. Jeronyma; v BRP duplex s upravenými lekcemi.
 19. *S. Petri de Alcantara C.*, dupl.
Zemřel 1562; svatořečen Klementem IX. 1669; Klement X. zavedl jako semidupl. a Klement XI. 1701 jako dupl.
 20. *S. Joannis Cantii Conf.* Zemřel 24. prosince 1473.
Klement XIII. svatořečil 1767; Klement XIV. zavedl 1770 jako semidupl.; Pius VI. 1782 jako dupl. Autor hymnů neznám, po prvé koncem 18. stol.
 21. *S. Hilarionis Abb.*, simpl. Comm. Ss. *Ursulae ac Soc. Vv. Mm.*
Sv. Hilarion † 21. října 380. V BRF s 9 lekcemi; v BRP simplex s dvěma, v novém (1912) jedna.
Sv. Voršila v BRF semidupl. s oficiem de Communi. V brev. 1550 slavnostní officium. V BRP jen připomínka. Officium duplex bylo in Appendice pro aliquibus locis. O legendě sv. Voršily s 11.000 pannami jedná Kellner, Heortologie 305n.
 24. *S. Raphaelis Arch.*, dupl. maius.
V liturg. knihách teprve od 10. až 11. stol. Ve španělském martyř. svátek 7.

- května; Mercedarii slavili svátek 18. září. V 19. stol. předepsán svátek in Appendice in festis pro aliquibus locis. Benedikt XV. změnil 26. října 1921 toto officium a předepsal pro celou Církev. Hymny jako na svátek sv. Gabriela.
- Dominica ultima Octobris: IN FESTO D. N. JESU CHRISTI REGIS, dupl. I. cl.
Svátek s vlastním oficiem zavedl Pius XI. 1925.
25. *Ss. Chrysanthi et Dariae Mm.*, simpl. zemř. 283. Svátek v Comes Ady.
V BRF s 9 hist. lekcemi; v BRP simpl. s dvěma, od Pia X. jedna.
26. *S. Evaristi P. M.*, simpl. (100—109).
Svátek v Ant. sv. Petra. V BRF jedna lekce; BRP simpl. s jednou podle BSC.
27. *Vigilia*. Officium s homilií od Pia V.
28. *SS. SIMONIS ET JUDAE APP.*, dupl. II. cl.
Jména již v novějších recensích Gregoriana; v Mart. Hieronym. 28. října. Martyr. z Neapole a Toleda den 1. července. V řeckých menologiích: Tadeáš 20. srpna, sv. Šimon 10. května. V BRF s vigilií a šesti lekcemi; v BRP jedna lekce, ostatní dvě (II. nokt.) z Comm. Apost.
31. *Vigilia*. Vigilie s postem již ve 14. stol.
- Pozn. Počet svátků v Gregorianu: 8; v BRP 10 a 2 vigilie; v dnešním 24 + 1 vigilie.

LISTOPAD

1. *OMNIUM SANCTORUM*, dupl. I. cl. cum Oct. comm.
Svátek původem východní, a to všech mučedníků (ve 4. stol. v syrské Antiochii) a slaven 1. neděli po Sv. Duchu. Na Západě teprve v 7. stol. Císař Fokas daroval papeži Bonifáci Pantheon v Římě, který dne 13. května 610 ke cti Matky Boží a sv. mučedníků konsekrován. Řehoř III. (731—741) zasvětil kapli v chrámu sv. Petra Vykupiteli, jeho sv. Matce, všem apoštolům, mučedníkům, vyznavačům a všem spravedlivým. Svátek určen na 13. května. Řehoř IV. (827—844) přeložil svátek na 1. listopad. V Německu a Francii zaveden 835 za Ludvíka Pobožného. Sixtus IV. (1471—1484) zavedl oktávu. V BRF osm lekcí. Pius V. změnil lekce a první responsorium. Reforma Pia X. se týká responsorií oktávy. Skladatel hymnů neznám. Prosba, vyjádřená v 6. strofě hymnů nešporních (*Auferte gentem perfidam — Credientium de finibus*), se týká řadění Normanů a Saracénů v Galii a jižní Itálii.
2. *Commemoratio Omnium Fidelium Defunctorum*, dupl.
Původ památky u sv. Odila, opata v Cluny 998. Jeho zvyk pamatovati na zemřelé duše se rozšířil; první diecése, která památku zavedla, byla lutyšská, kde ji zavedl biskup Notker († 1008). V římských Ordines teprve ve 14. stol. V řeckoruské církvi je památka zemřelých v sobotu před nedělí Apoekros, odpovídající Septuagintě. U Armenů ve velikonoční pondělí. V BRP duplex, avšak vedle oficia oktávy všech svatých. Pius X. zpracoval nové officium, t. j. doplnil staré tři hory (nešpory, matut. a laudy) kompl. a malými horami. Recitování oficia oktávy v ten den zrušil.
3. *De III. die infra Octavam Omnium Sanctorum*, semidupl.
4. *S. Caroli Ep. C.*, dupl. Comm. Octavae ac *ss. Vitalis et Agricola Mm.*

- Sv. Karel zemřel 3. listopadu 1584; svatořečen 1610 Pavlem V. Jako semidupl. ad lib. zaveden 1613. De praecepto 1652 a Alexander VII. (1655—1667) duplex. Svati mučedníci v BRF s 9 lekcemi; v BRP jedna a připomínka.
- 5., 6. a 7. dies infra Octavam Omnium Sanctorum, semidupl.
8. *Octava Omnium Sanctorum*, dupl. maius. Comm. Ss. *Quatuor Coronatorum Mm.* Světci: Servus, Severianus, Karpoforus a Viktorinus umuč. za Diokleciana. Svátek již v Gregorianu, v BRF s 9 hist. lekcemi, které staženy v BRP v jednu a zavedena jen připomínka.
9. *Dedicatio Archibasilicae Sanctissimi Salvatoris*, dupl. II. cl. Comm. S. *Theodori M.*
Podle Radulfa z Tongern nařídil slavení Urban IV.; v BRF jako duplex minus bez vlastních lekcí. Pius V. vložil vlastní lekce I. a II. nokt. Přidavky v lekcích za Pia IX. a Lva XIII., které se týkají prací těchto papežů na basilice.
Sv. Theodor již v Gregorianu; v BRP s třemi krátkými hist. lekcemi, které pro oktávu staženy v jednu.
10. *S. Andreae Avellini C.*, dupl. Comm. Ss. *Tryphonis, Respicii et Nymphae V. Mm.*
Sv. Ondřej, zakladatel theatinů, zemřel 10. listopadu 1608; Urbanem VIII. 1624 blahorečen, Klementem XI. svatořečen 1712. Benedikt XIII. 1725 zavedl svátek jako semidupl., Pius IX. 1864 povýšil na duplex.
Sv. mučedníci: Tryfon již v Antif. sv. Petra; všichni tři v BRF bez hist. lekcí; v BRP simplex s jednou lekcí.
11. *S. Martini Ep. C.*, dupl. Comm. S. *Mennae M.*
Vedle sv. Silvestra a Antonína, poustevníka, mezi prvními svatými vyznavači; účta jejich již v 5. stol. Sv. Martin s Mennou již v Gregor.; v BRF vlastní officium s 9 hist. lekcemi, do BRP převzato officium, lekce histor. staženy ve tři, ritus dupl. Lekce sv. Menny v BRF tři, staženy v BRP v jednu.
12. *S. Martini I. P. M.*, semidupl. (649—653/55).
Již v Ant. sv. Petra. V BRF s devíti hist. lekcemi simpl., v BRP semidupl. s třemi hist. lekcemi.
13. *S. Didaci C.*, semidupl.
Sv. Diego z Andalusie † 12. listopadu 1463. Sixtem V. 1588 svatořečen; Klement X. 1671 zavedl svátek jako semidupl.
14. *S. Josaphat Ep. M.*, dupl. († 12. list. 1623).
Urban VIII. povolil 1643 účtu řádu basiliánů. Pius IX. prohlásil jej 1867 za svatého; Lev XIII. předepsal svátek celé Církvi 1882.
15. *S. Alberti Magni Ep. C. E. D.*, dupl.
Zemřel 15. listopadu 1280; blahorečil jej 1622 Řehoř XV. Officium sub ritu dupl. zavedl a sv. Alberta zařadil mezi církevní učitele Pius XI. 16. pros. 1931.
16. *S. Gertrudis V.*, dupl. († 1292).
Klement XII. předepsal 1739 officium jako dupl. Svátek původně 15. listopadu, přeložen 1931 na 16. listopad.
17. *S. Gregorii Thaumaturgi Ep. C.*, semidupl. († 270).
V BRF nebyl; 1564 simplex; v BRP simplex, za Klementa VIII. (1592—1605) semidupl.

18. *Dedicatio Basilicarum Ss. Petri et Pauli App.*, dupl. maius.
Jako svátek Posvěcení later. basiliky, tak také těchto dvou basilik zavedl Urban IV. V BRF bez hist. lekcí; v BRP duplex s novými lekcemi I. a II. nokt. Za Urbana VIII. rozšířena V. lekce; Pius IX. 1855 změnil V. a VI. lekci.
19. *S. Elisabeth Viduae*, dupl. Comm. *S. Pontiani P. M.* (Narozená v Bratislavě 1207, zemřela 17. listopadu 1231.)
Svatořečena Řehořem IX. 27. května 1235; v BRF s 9 hist. lekcemi; jako semi-duplex; Pius V. vyloučil z BR; Klement X. zavedl opět 1670 svátek jako semidupl. a 1671 jako dupl.
Sv. Pontian v BRP simpl.; předtím v BRF s krátkou hist. lekcí.
20. *S. Felicis de Valois C.*, dupl. († 1212).
Innocenc XII. zavedl svátek 1694 jako duplex, zařadiv jej per canonizationem aequipollentem do počtu svatých.
21. *Praesentatio B. Mariae Virg.*, dupl. maius.
Předmětem slavnosti je obětování Panny Marie v Protoevangeliiu c. 7. a Evangeliiu de Nativitate Mariae c. 6. V řecké církvi v 8. stol.; za císaře Manuela Komnena 1166 mezi ostatními svátky. Na Západě zaveden za Řehoře XI. 1371. Pavel II. dovolil 1464 svátek pro Německo; 1472 rozšířen na celou Církev; v breviáři 1503 simpl.; 1564 dupl. maius. Pius V. vyškrtl svátek z BR. Sixtus V. opět 1585 předepsal. Klement VIII. (1592—1605) dal nové oficiium.
22. *S. Caeciliae V. M.*, dupl.
Její jméno je v nejst. sakramentářích a v mešním kánonu. V Leonianu má dokonce na svůj svátek pět mešních formulářů. Již ve 4. stol. kostel S. Caeciliae in Trastevere. V BRF vlastní oficiium s 9. hist. lekcemi z Passio. V BRP semidupl. s třemi lekcemi podle předlohy BSC. Klement X. (1669—1676) duplex.
23. *S. Clementis I. Papae M.*, dupl. Comm. *S. Felicitatis M.*
Papežem 89—97; jeho svátek již v Gregorianu; v BRF s devíti hist. lekcemi; v BRP semidupl. s třemi hist. lekcemi.
Sv. Felicita, matka sedmi mučedníků, slavených 10. července; jméno již v Gregorianu; v BRF bez vlastních lekcí; v BRP sermo S. Gregorii I.
24. *S. Joannis a Cruce C. E. D.* Comm. *S. Chrysogoni M.*
Zemřel 14. prosince 1591; bulou 27. pros. 1726 Benediktem XIII. svatořečen. Klement XII. předepsal 1738 oficiium semidupl. Klement XIV. 1769 duplex a Pius XI. 1926 zařadil jej do počtu církevních učitelů.
Sv. Chrysogon již v Gregorianu; v BRF s 9 hist. lekcemi; v BRP simpl. s jednou lekcí.
25. *S. Catharinae V. M.*, dupl.
Jedna z nejslavenějších světic Východu i Západu (Karel IV.); její jméno nepřichází však v lit. knihách před 8. stol. Po prvé její životopis přináší Menologium Basilianum (za cis. Basilia II., 976—1025). Ctěna jako patronka výtvarných umění a fakult filosofických; v Čechách byl zasvěcený svátek.
Její svátek v Antif. sv. Petra; v BRF s oficiium proprium s 9 hist. lekcemi. V BRP duplex s 3 hist. lekcemi. Semidupl. u Duranda, dupl. u Radulfa. Viz Kellner, Heortologie, 238 n.

26. *S. Silvestri Abb. C.*, dupl. *Comm. S. Petri Alex. Ep. M.*
 Lev XIII. zavedl tento svátek 1890 jako dupl.
 Sv. Petr, poslední mučedník za Diokleciana, v breviářích ne před 1500; v brev. 1564 simpl.; v BRP simpl. s lekcí podle BSC.
29. *Vigilia. Comm. S. Saturnini M.*
 Vigilie již ve 4. stol. s postem. Ve 12. stol. se zúčastnil papež o vigílii oficia ve Vatikáně. Liturgické oslavy sv. Ondřeje patřily v Římě k největším.
 Saturnin v BRF s třemi lekcemi; v BRP pro vigílii jen připomínka.
30. *S. ANDREAE AP.*, dupl. II. cl. Ostatky jeho a sv. Lukáše přeneseny 3. března 357 do Cařihradu.
 30. listopad jako výroční den smrti sv. Ondřeje udává gotský kalendář Ulfilův. Sv. Saturnin (v Gregorianu 29. listop.) měl v BRF tři hist. lekce; v BRP jen připomínku.
- Pozn.* Počet svátků v Greg. 9; v BRP 15 + 6 dní oktáv a 1 vigílie; v dnešním: 21 + 5 dní okt. + 1 vigílie.

PROSINEC

2. *S. Bibianae V. M.*, semidupl.
 Svátek v Ant. sv. Petra; v BRF nebyl; v BRP jen připomínka. Urban VIII. nařídil svátek (semidupl.).
3. *S. Francisci Xaverii C.*, dupl. maius. Narozen r. 1506 na zámku Javier, zemřel 2. prosince 1552.
 Pavel V. jej prohlásil 1619 blahosl., Řehoř XV. 1622 svátým. Alexander VIII. přeložil svátek z 2. na 3. prosince a nařídil 1663 sub ritu semidupl. Klement X. 1670 jako dupl. Piem X. prohlášen 1909 za patrona Propagandy. Pius XI. jej prohlásil za patrona katol. misíí spolu se sv. Terezií Ježíškovou.
4. *S. Petri Chrysologi Ep. C. et E. D.*, dupl. *Comm. S. Barbarae V. M.*
 Ctěn jen v obou městech svého biskupství, v Ravenně a Imole. Staré officium, užívané v Imole, přepracováno a vloženo 1585 do BR. Toto officium opět přepracoval 1617 Bellarmín, přepracované bylo předepsáno 1729 všeobecně na den 4. pros. (původně 2. pros.); sv. Petr obdržel při tom hodnost církevního učitele. Sv. Barbora mezi význačnými mučednicemi již v Antif. sv. Petra. V BRF měla officium s 9 hist. lekcemi. V BRP pouhá připomínka.
5. *Comm. S. Sabae Abb. († 532.)*
 Svátek již v Antif. sv. Petra; v BRP jen připomínka.
6. *S. Nicolai Ep. et C.*, dupl.
 Velmi uctivaný světec středověku; svátek v Antif. sv. Petra. U Duranda semiduplex; taktéž v BRF, kde s devíti hist. lekcemi; v BRP semidupl. a změněny lekce III. nokt. Klement X. (1670—1676) povýšil na duplex.
7. *S. Ambrosii Ep. C. et E. D.*, dupl. *Comm. Vigiliae. († 4. dubna 397.)*
 Již sv. Řehoř Veliký čítá sv. Ambrože k »doctores defensoresque Ecclesiae«. Papež Agatho 680 jej nazývá μέγας διδάσκαλος. V liturgii teprve v Antif. sv. Petra (13. stol.). V BRF s 9 hist. lekcemi; v BRP dupl. s třemi lekcemi v II. nokt.

7. prosince je výroční den posvěcení na biskupa.
Vigilie od Lva XIII., ale jen ve mši sv., nikoliv v oficiu.
8. **CONCEPTIO IMMACULATA B. MARIAE VIRG.**, dupl. I. cl. cum Octava comm.
Původně slaveno na Východě v 6. stol. Conceptio S. Annae (matris) Mariae Virg. 9. prosince. Na Západě v 9. stol. v Neapoli, pak v Irsku a Normandii. V římské kurii již ve 13. stol. slaven svátek (Schober: Explanatio, 37). R. 1263 na gener. kapitule frant. řádu nařizeno slaviti svátek v celém řádě. Ve 14. stol. celá řada diecézí přijímá svátek (pražská synoda 1355 jej nepřijala). Sixtus IV., františkán, 27. února 1477 konstitucí »Cum prae excelsa« zavedl officium (které zpracoval Leonard Nogaroli) pro římskou diecézí jako obyč. dupl. Klement VIII. povýšil na dupl. maius. Klement IX. přidal oktávu a Klement XI. 1708 předešal pro celou církev. Jako zasvěcený svátek povolil jej pro Španělsko 1644 Innocenc X., ale Pius IX. zavedl tento svátek jako zasvěcený pro celou církev. Teprve Lev XIII. povýšil na dupl. I. cl. (s okt.). Od r. 1863 nové officium, kde předešán název »Immaculata«. Původní officium bylo de Nativitate B. M. V. V II. nokt. oktávy se čte jako lekce bula Pia IX. »Ineffabilis«.
9. a 10. De II. et III. die infra octavam Conceptionis Immaculatae B. M. V., semidupl.
10. Připomínka sv. Melchiada; v BRP připomínka.
11. *S. Damasi I. Papae. Conf.*, semidupl. Comm. Octavae. (366—384); svátek již v Antif. sv. Petra. V BRF s 3 hist. lekcemi; v BRP semidupl. s vlastním oficiem.
12. De V. die infra octavam.
13. *S. Luciae V. M.*, dupl. Comm. Octavae.
Úcta velmi stará, jméno v mešním kánonu, svátek již v Gregorianu. U Duranda semidupl. V BRF s 9 hist. lekcemi. Přepřacované v BSC přešly do BRP, kde duplex. Pius V. přidal homilii.
14. De VII. die infra octavam Conc. Imm. B. M. V., semidupl.
15. Octava Conceptionis Immaculatae B. Mariae V., dupl. maius.
16. *S. Eusebii Ep. M.*, semidupl.
Klement VIII. (1592—1605) zavedl svátek jako simpl. na den 15. pros.; Benedikt XIII. přeložil 1728 na 16. pros. jako semidupl.
20. Vigilia. Officium od Pia V. jen ve mši sv.
21. *S. THOMAE AP.*, dupl. II. cl.
Tento den je výročním dnem translace ostatků; východní církev má svátek 6. října.
24. Vigilia. Slavnostní ritus a Laudibus teprve od r. 1521. Viz výklad v Proprium de Tempore.
25. *NATIVITAS D. N. I. C.*, dupl. I. cl. cum octava priv. III. ord. Comm. *S. Anastasiae* in secunda missa. Viz Proprium de tempore, taktéž u ostatních svátků.
26. *S. STEPHANI PROTOMARTYRIS*, dupl. II. cl. cum oct. simpl. Comm. Octavae Nativitatis.

- Úcta sv. Štěpána stará jak Církev sama. Pokud se data slavnosti týče, řecká menologia uvádějí 27. prosinec, syrská církev 8. leden. V BRP dupl. cum oct.
27. S. JOANNIS AP. EV., dupl. II. cl. cum oct. simpl. Comm. Octavae Nativitatis. Proč zvolen 27. prosinec za den úcty sv. Jana, dá se těžko určit. Sv. Řehoř z Nyssy uvádí svátky ve vánoční oktávě: Štěpán, Petr, Jakub, Jan a Pavel. Původně 27. prosinec svátek sv. Jana a Jakuba, jeho bratra. Missale gothico-gallicanum (8. stol.) zná 27. pros. ještě Natale Jacobi et Joannis; Gelasianum jen sv. Jana.
28. S. INNOCENTII MM., dupl. II. cl. cum oct. simpl. Comm. Octavae Nativitatis.
Toho dne původně svátek apoštola, ale kalendář z 5. stol. uvádí již »děti, které Herodes usmrtil«. Podle Lva I. jsou tyto děti zástupci mučedníků. Durandus († 1296) uvádí mučednictví ve vůli i činu: sv. Štěpán, mučednictví ve vůli: sv. Jan a mučednictví jen v činu: Mladáčka.
Za Duranda semidupl., u Pia V. dupl. Hymny: Audit tyrannus anxius a Salvete, flores martyrum, od Aurelia Prudentia.
29. S. *Thomae Ep. M.*, dupl. Comm. Octavae Nativitatis.
Tomáš Becket zavražděn 29. pros. 1170 v canterburské katedrále. Alexandrem III. prohlášen 1173 za svatého. V BRF (1479, 1503, 1564) s 9 lekcemi; Pius V. semidupl. a přidal homilii.
30. *De VI. die infra Octavam Nativitatis*, semidupl.
31. S. *Silvestri I. Papae Conf.*, dupl., Comm. Octavae Nativitatis.
Svatý papež ctěn mezi prvními vyznavači. Je již v Chronografu 354, v Sakramentáři Lva (*Depositio S. Silvestri* 30. září). V BRF s devíti lekcemi, ritus semidupl. Pius V. stáhl lekce ve tři a svátku určil ritus dupl. Lekce byly 1883 od S. R. C. opraveny.

Zkratky užívané v kalendariu: *Ap.* = Apostolus (apoštol), *P.* = Papa (papež), *M.* = Martyr (mučedník), *Mm.* = Martyres (mučedníci), *E. (Ep.)* = Episcopus (biskup), *C. (Conf.)* = Confessor (vyznavač), *E. D. (Eccl. Doct.)* = Ecclesiae Doctor (učitel církevní), *V. (Virg.)* = Virgo (panna), *Vid.* = Vidua (vdova).

LITERATURA K ŘÍMSKÉMU BREVIÁŘI

DĚJINY

- Pierre Batiffol:** *Histoire du Bréviaire romain*, 3. vyd., Paříž 1912.
J. Baudot O. S. B.: *Le Bréviaire romain, ses origines, son histoire* (Collection Science et Religion, Paříž 1907; stručnější vydání Paříž 1927).
P. Suitbert Bäumer O. S. B.: *Geschichte des Breviers*, Freiburg 1895, franc. překl. Paříž 1905 ve 2 dílech od Dom. R. Birona.
Dr. Joh. Brinktriner: *Das Römische Brevier*, Paderborn 1932.
Dom F. Cabrol, abbé de Farnborough: *La réforme du Bréviaire et du Calendrier*, Paříž 1912.
Ed. von der Goltz: *Das Gebet in der ältesten Christenheit*, Lipsko 1901.
J. Grancolas: *Commentaire historique sur le Bréviaire*, Paříž 1727, lat. překlad: *Commentarius historicus in Romanum Breviarium*, Benátky 1734.
L. Herbert: *Leçons de Liturgie*, tom. I. *Breviaire et Rituel*, Paříž 1920.
E. Martène O. S. B.: *Tractatus de antiqua Ecclesiae disciplina in divinis officiis celebrandis*, Lyon 1706.
Fr. Plethner: *Älteste Geschichte des Breviergebetes*, Kempten 1887.
Augustin de Roskovány, biskup nitranský: *Coelibatus et Breviarium*, 13 svazků. Breviáře se týkají svazky: V., vyšly v Pešti 1861, svazek VIII., XI. a XIII. v Nitře 1867—1888.
P. G. Schober C. SS. R.: *Explanatio critica editionis Breviarii Romani*, Řezno 1891.

VÝKLADY A KOMENTÁŘE

- Bruno Albers:** *Consuetudines monasticae*, 5 svazků; I. svazek Stuttgart a Vídeň 1900; II.—V. Montecassino 1905—1912.
L. Bacuez S. S.: *L'Office divin et la vie de l'Eglise*, 6. vyd. Paříž 1925, německý překlad *Das Brevier vom Standpunkt der Frömmigkeit betrachtet*, Mohuč 1891.
Jos. Barták: *Vocabula Breviarii Romani*, Praha 1876.
J. Braun S. J.: *Liturgisches Handlexikon*, 2. vyd., Řezno 1924.
Dom F. Cabrol: *Le livre de la prière antique*. Poitiers 1900. — *Lectures de la Bible à l'office*, série článků v *Revue des Jeunes*, 1921—1923.
— *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, Paříž od r. 1903.
Český slovník bohovědný, Praha.
L. Duchesne: *Le Liber Pontificalis*, 2 svazky, Paříž 1886—1892. — *Origines du culte chrétien*, 5. vyd., Paříž 1920.
Durandus: *Rationale divinarum officiorum*, vydání Lyon 1592.
Dr. Ludwig Eisenhofer: *Handbuch der kathol. Liturgik*, 2 díly, II. vyd., Freiburg 1932—1933; o breviáři stručně, avšak velmi informativně ve II. dílu, str. 481—560.
Dr. Josef Foltynovský: *Liturgika*, Olomouc 1932 (o breviáři na str. 240—250).
A. Gastoué: *Les Vigiles nocturnes*, Paříž 1908.
N. Gilhr: *Prim und Komplet des Röm. Breviers*, Freiburg 1907. 2. vyd. 1924.
Dom Prosper Guéranger O. S. B., opat ze Solesmes: *Institutions liturgiques*, 4 svazky, Paříž 1840.
— *L'Année liturgique*, 15 svazků, Paříž a Poitiers, více vydání (něm. překlad, Mohuč 1874—1902).

- F. A. Hoeynck:** Das Offizium defunctorum nach dem Wortlaute und für das liturgische Verständnis erklärt, Kempten 1892.
- G. Hoornaert S. J.:** Breviář. Stará Říše, 1936.
- Petr Hötzel:** Das kleine Offizium Unserer lieben Frau, Mnichov 1876.
- Dr. Fr. Hrubík:** Nová úprava římského breviáře, Čas. katol. duch. 1912, str. 66.
- P. Hüls:** Liturgik des kirchlichen Stundengebetes nach dem röm. Brevier, Münster 1917.
- K. Kastner:** Praktischer Brevierkommentar, 2 díly, Vratislav 1923—1924 (cenné dílo; I. díl obsahuje Proprium de tempore, II. díl Proprium Sanctorum).
- Dr. Karel Kašpar:** Vydání nového breviáře, Čas. katol. duch. 1904, str. 391.
- K. A. H. Kellner:** Heortologie, Freiburg 1911.
- P. A. Kirsch:** Die historischen Brevierlektionen, Würzburg 1902.
- Dr. J. Kupka:** O církevním roce, Praha 1907.
- Mangère:** Le Breviaire commenté, Paříž 1887.
- Migne:** Patrologiae cursus completus. Series graeca. Series latina.
- L. A. Molien:** La prière de l'Eglise. I. Messe et heures du jour. II. L'année liturgique, Paříž 1924.
- Lud. Muratori:** Liturgia romana vetus, 2 svazky, Benátky 1748.
- Plus Parsch:** Aus Brevier und Messbuch, Řezno 1923. — Das Stundengebet der hl. Kirche, Řezno 1924.
- B. Rasche:** Kirchliches Stundengebet und Messopfer, 2. vyd. Paderborn 1918.
- J. Tkaný:** Reforma breviáře, Věstník kat. XII., 115; Věstník Jednoty duch. br. V., 144.
- Sacramentarium Gelasianum;** vydání H. A. Wilson, Oxford 1894.
- Sacramentarium Gregorianum;** vydání H. A. Wilson, Londýn 1915.
- Sacramentarium Leonianum;** vydání Ch. L. Feltve, Cambridge 1896.
- Bernhard Schäfer:** Das Kleine Offizium der seligsten Jungfrau Maria, Münster 1896.
- B. Schäfer:** Liturgische Studien I.—IV., Řezno 1912—1915.
- P. Mar. Schaller O. S. B.:** Liturgia, Praha, Děd. sv. Prokopa, 1932.
- R. Stapper:** Katholische Liturgik, 5.—6. vyd., Münster 1931.
- Dr. Jos. Tumpach:** Officia propria v breviáři a jich úprava, Čas. katol. duch. 1912, str. 728. Podrobnější literatura česká o breviáři, jednotlivých hodinkách a oficích v Dějinách a bibliografii české katol. literatury od r. 1828—1913, str. 1599—1601 (Děd. sv. Prokopa).
- A. Vigourel:** La liturgie et la vie chrétienne, Paříž 1913.
- Wetzer und Welte's Kirchenlexikon,** 2. vyd., Freiburg 1882—1903; nové vydání vychází.
- Ch. Willi:** Le Bréviaire expliqué, 2 svazky, Paříž 1922.

PŘEKLADY

- Dr. Alfred Fuchs:** Modlitby katolického křesťana, Praha 1937.
- J. Hejčl:** Hodinky ke cti Neposkvrněného Početi Panny Marie, Praha 1913. — Hodinky Mariánské dle obřadu řím. se zřetelem k bulle papeže Pia X. Divino afflatu, Praha 1913. — Modlitby za v Pánu zesnulé, Praha 1926. — Na slavnost Božího Těla, Praha 1927. — Slova, jež se modlí a zpívá Církev římská na svátek Narození Páně, Olomouc 1927. — Od Květné neděle do Bílé soboty, Olomouc 1928. — Týden Ducha Svatého, Olomouc 1931.
- Abtei Maria Laach:** Laienbrevier, Tagzeitengebet im Geiste der Liturgie, 2 svazky, Berlin 1927—1928.
- St. Stephan:** Das kirchliche Stundengebet oder das Römische Brevier, Mnichov 1926—1928.
- Athanasius Wintersig:** Die Väterlesungen des Breviers, Freiburg 1925—1928.

ŽALMY

- Sv. Robert Bellarmín S. J.:** Explanatio in Psalmos, Paříž 1625.
- G. Hoberg:** Die Psalmen der Vulgata, 2. vyd., Freiburg 1906 (bohatá literatura str. XXV—XXXIII).
- S. Landersdorfer:** Die Psalmen, Řezno 1922.
- W. Meyer:** Die Psalmen des Priesters Betrachtungsbuch, 4 svazky, Paderborn 1920.

- Ath. Miller:** Die Psalmen (Ecclesia orans 4. a 5. svazek), Freiburg 1920.
- H. Perennes:** Les psaumes dans la liturgie romaine, Quimper 1923.
- N. Peters:** Das Buch der Psalmen, Paderborn 1930.
- P. A. Sedláček O. S. B.:** Pění žalmů v křesťanském starověku, Pax 1927, 43. O responsoriích v noční bohoslužbě, Pax 1930, 213.
- Dr. Jar. Sedláček:** Výklad žalmů a bibl. chvalozpěvů breviáře, 2 díly, Děd. sv. Prokopa, Praha 1900—1901.
- A. Schulte:** Die Psalmen des Breviers nebst Kantika, II. vyd., Paderborn 1917.
- St. Stephan:** Psalmenschlüssel, Řezno 1925.
- Thalhofer-Wutz:** Erklärung der Psalmen (8. vyd.), Řezno 1914.
- Maurus Wolter:** Psallite sapienter, 3. vyd., Freiburg 1903.

HYMNY

- Cl. Blume a Quido Dreves:** Analecta hymnica medii aevi, 55 svazků, Lipsko 1886—1922.
- Ed. J. Brynych:** Hymny církevní, překlad v Blahověstu 1876, str. 466; 1877, str. 442 a 1878, str. 84.
— Literatura a hymnologie v Bibliografii, str. 1807—1846.
- H. A. Daniel:** Thesaurus hymnologicus, Halle a Lipsko 1841—1856.
- J. Dokulil:** Hymny (překlad). Akord, Brno 1937.
- Quido Dreves:** Die Kirche der Lateiner in ihren Liedern, Kempten 1908.
- Uil. Chevalier:** Repertorium hymnologicum, 4 svazky, Lovaň 1892—1912. — L'hymnologie dans l'Office divin, Paříž 1890. — Poésie liturgique traditionnelle de l'Eglise cath. en Occident, Tournai 1895.
- J. Julian:** A Dictionary of Hymnology, Londýn 1907.
- F. J. Mone:** Hymni latini medii aevi, Freiburg 1853—1855.
- Pimont:** Les Hymnes du Bréviaire, 3 svazky, Paříž 1874—1884.
- Rosenberg:** Die Hymnen des Breviers (překlad), Freiburg 1923.
- Ad. Schulte:** Die Hymnen des Breviers, 5. vyd., Paderborn 1925 (bohatá literatura).
- Sušil Fr.:** Hymny církevní (překlad a výklad), Brno, 2. vyd., 1859.
- Jos. Škrásek:** Církevní hymny; překlady s výkladem vycházejí v Pax od r. 1936.

REJSTŘÍK OSOBNÍ

- Abelard 69, 338
 Abundius 249
 Adam a St. Victore 212
 Adhemar z Monteul 306
 Aelsinus z Newminsteru 74, 312
 Agathon 51, 381
 Agelius Ant. 194
 Agobard, b. lyonský 202
 Ahython (Hayton) 65
 Achells Hans 27
 Alanus z Farfy 59
 Albers Bruno (*Consuetudines monasticae*) 230, 274, 297, 300, 301, 310, 312
 Alciati Terentius 121
 Alexander II. 332, 333, 349, 365
 Alexander III. 69, 135, 327, 372, 377, 383
 Alexander IV. 260, 371
 Alexander V. 85
 Alexander VI. 86
 Alexander VII. 125, 126, 354, 355, 363, 374, 379
 Alexander VIII. 125, 357, 358, 362, 364, 372—3, 377, 381
 Alkuin 53, 59, 74, 272, 349
 Amalar Fortunatus z Trevíru 53
 Amalar Metský 53, 55—62, 64, 65, 72, 76, 179, 181, 201, 204, 214, 221, 229, 233, 236, 239, 255, 257, 259, 261, 262, 263, 267, 268, 271, 272, 286, 287, 289, 291, 298, 300, 301, 309, 311, 319, 324, 326, 328, 329, 331, 332, 333, 335, 337, 338, 339, 341, 342, 344, 346, 347, 348, 351
 sv. Ambrož 31, 48, 122, 172, 189, 198, 200, 209, 210, 214, 233, 245, 248, 249, 250, 269, 347, 365
 Amelius Petr (*Ordo Rom. XV.*) 81, 320, 323, 324
 Amort 296
 Angilbert ze St. Riquier 270, 311
 sv. Anselm 68
 Antonelli Nicol. 131
 Antonianus Silvio 194
 sv. Antonín, poust. 31
 Antonio Augustino z Leridy 102
 Apollinaris Sidonius 198
 Areval Faustin 123
 de Arevalo Gaspardo 91
 z Arezza Quido 61, 211
 Arnobius ml. 254
 sv. Athanasius 31, 32, 33, 171, 175, 197, 244
 Athenogenos 208
 Aubry z Monteul 306
 sv. Augustin 31, 83, 137, 169, 172, 188, 197, 200, 207, 209, 231, 245, 248, 270, 289, 290, 293, 298, 337, 339, 343, 346, 347, 354, 361
 Aurelian z Arles 246, 248, 260, 267, 270, 281, 285, 295, 326
 Aurelius Prudentius 210, 327
 de Azpilkueta Martin 95
 Azzoguidi Ant. Mar. 131
 Baldini Fr. 131
 Bardesanes 207
 Barchmann Corneille J. 128
 Barnabité 366
 Baronius Caesar 110, 117, 118, 194, 377
 Basa Dominik 117, 194
 sv. Basil 31—33, 171, 204, 208, 226, 229, 254
 Batiffol 27, 47, 49, 51, 52, 68, 134, 136, 138, 263, 273, 280, 295, 305, 313
 Baudini Joann. B. 117
 Bäumer Sultbert 17, 35, 37, 38, 45, 46, 47, 50, 51, 54, 62, 90, 116, 122, 128, 134, 136, 138, 150, 169, 221, 241, 246, 261, 262, 295, 296
 sv. Beda Ctih. 51, 59, 193, 245
 Bedřich III., cis. 325
 Belet Jan 55, 229, 328
 sv. Bellarmin Robert 110, 115, 117, 118, 172, 213, 376, 381
 Bembo 85, 86, 87
 sv. Benedikt, opat 15, 16, 18, 43, 48, 57, 58, 59, 76, 79, 172, 186, 199, 202, 204, 214, 215, 232, 233, 234, 236, 237, 240, 242, 244, 247, 248, 250, 254, 258, 259, 260, 267, 270, 271, 273, 280, 281, 282, 285, 286, 287, 288, 291, 295, 296, 299, 300, 301

Benedikt z Aniane 231, 268, 274, 281, 301
 Benedikt Biscop 51, 52
 Benedikt XII. 81, 348, 374
 Benedikt XIII. 81, 126, 127, 139, 356, 359, 360,
 363—5, 368, 373, 375, 376, 379, 380
 Benedikt XIV. 130, 133, 135, 195, 243, 359,
 362, 368—9, 370, 372, 374
 Benedikt XV. 163, 195, 353, 357, 358, 365, 375,
 377—8
 Benedikt, kanovník 74
 Berdollet M. Ant. 144
 Beringer 307
 sv. Bernard 77, 212, 246, 306, 338
 Bernardin de Bustis 352
 sv. Bernardin ze Sleny 18, 246
 Bernold z Kostnice (Mikrologus) 68, 263, 321
 až 323, 327—9
 Bickell 33
 Bigot de Préamenau 129
 Biraghi 210
 Bishop Edmund 313
 Blume 215
 Bollandisté 191
 sv. Bonaventura 246, 306
 sv. Bonifác 60
 Bonifác VIII. 83, 357, 372
 Bonifác IX. 81, 376
 Bossuet Jacques 127
 Brehm Fr. 153
 Bremme W. 212
 Bressan Joann. 153
 Brinktrine 251, 276, 293, 307
 Brugnani Paschal 153
 Bufalo Kašpar 366
 Bucher Aeg. 191
 Burchard ze Štrasburku 87

 Cabrol Fr. 39, 154
 Caelius Sedulius 203, 210
 sv. Caesarius z Arles 35, 76, 215, 242, 246,
 248, 270, 281, 282, 290, 292, 299, 324, 330
 Caesarius z Heisterbachu 306
 Cajetan Luigi 120
 Calinio Muzio 102
 Capalti 148, 149
 Caraffa Antonio 103, 114
 Caraffa Petr Jan (Pavel IV.) 87, 99, 100
 le Carou 305
 Cassian 32, 34, 37, 169, 173, 198, 202, 205, 234,
 239, 254, 267, 279, 281, 286, 290, 293, 296,
 330
 Castor, b. 334

de Castro Gaspardo 91
 Cavalli Ludvik 123
 Caylus Daniel Ch. 127
 Celestin I. 46, 48, 201
 Celestin III. 362, 367
 Ciconiolano Ludv. 106
 Cisterciáci 332, 338, 342, 350
 Clerici Paolo 103
 Colbert Joachim 127
 Collona 115
 Contarini 87
 Cortese Greg. 87
 Coslin Henri Ch. 127
 Crescenzio, kard. 95
 Cuthbert 346
 sv. Cyprián z Kartaga 28, 185, 246, 248, 249,
 345
 sv. Cyrill Alex. 244, 324
 sv. Cyrill Jerus. 244

 Damasus 170, 201
 Dereser Thaddäus 145
 Diego Neylus 91
 Diodor z Tarsu 200
 Dionysius Alex. 178, 208
 Dionysius Filokal. 191
 Dominikáni 79
 Dreves Quido 123, 212, 219, 280
 Droste zu Vischering 143, 144
 Duchesne 53, 334
 Dunstan z Canterbury 56, 60, 61, 271, 297, 323,
 342, 343
 Durandus 55, 179, 204, 230, 234, 236, 242, 246,
 250, 263, 264, 270, 292, 293, 299, 300, 306,
 313, 318, 321, 323, 324, 327, 332, 335, 346,
 354, 355, 362, 366, 368, 371—2, 380—3
 Dusielli 117

 sv. Edmund z Canterbury 74, 312
 sv. Efrem 33, 207, 208, 244, 246
 Eisenhofer 332
 Elpis 211
 sv. Epifan 31, 244
 Erthal Karl 144
 Etheria vide Peregrinatio (Putování)
 Eugen III. 69, 368
 Eugen IV. 85, 355, 373
 Eusebius z Cesareje 29
 Eusebii Pamphylí Canones 29, 285, 347

 sv. Fabian, pap. 191
 Farina Jan 150

- Faustus z Rei 46
 Felix II. 369
 sv. Felix IV. (správně III.) 245
 Ferdinand I., císař 101
 Ferdinand II. 368, 376
 Ferreri Zach. 86, 87
 Ficin Marsile 86
 Filostorg 178
 Flavián z Antiochie 200
 de Fleury 127, 128
 Florus, jáhen 193
 Fokos, císař 378
 Fonck Leop. 153
 la Fontaine Petr 153
 Formosus, pap. 193
 Fortunatus Pict. 122, 337
 Foscarari Eg. 102
 Franco Curtius 194
 Francolini Marcell 117
 Frangipani, nuntius 142
 sv. František z Assisi 172, 173
 sv. František Xav. 96
 Františkánl 70, 71, 72, 79, 358, 366, 359, 382
 Fructuosus z Bragy 55, 60, 297
 sv. Fulgenc z Ruspe 245
- Galesinius Petr 194
 Galli Ant. 131
 Gallicioli 142
 Galluzzi Tarquinio 121
 Gammurini 37, 209
 Gastoué 248
 Gautier Léon 222
 Geissel Joh. 143
 Gelasius 49, 211, 239, 240, 243
 Gerbert 56, 59, 60, 61, 241, 267, 295
 sv. Germanus 245
 Geronius Ant. 194
 Gerson, kancléř 358
 Gesualdo 116
 Ghislieri Mich. 117
 Giglio Luigi 194
 Giorgi Dom. 131
 Goldwell Thomas 102
 de Gondy Henry 140
 de Gondy Jean 140
 de Gondy Pierre 140
 de Grammont Pierre 139
 Grancolas 63, 101, 181, 186, 189, 201, 204, 205,
 247, 249, 250, 253, 259, 260, 268, 270, 273,
 281, 282, 297, 298, 300, 305, 319, 326, 339,
 344, 346, 347, 349
- Gratianova Decreta 241
 Grisar 332, 339
 Guéranger 68, 89, 127, 128, 130, 131, 140, 142,
 148, 150
 de Guise Charles 101
 Guyet Carol. 123
- Hadrian I., pap. 51, 242
 Hadrian VI. 362
 Hallencourt Charles H. 127
 Harlay Fr. 140
 Haymo 70, 71, 305, 352
 Hayton (Ahython) 65
 Hermanus Contractus 306
 Herodes Agrippa I. 368
 sv. Hieronymus vide sv. Jeronym
 Hieronymus Jerus. 192
 Hilarius z Arles 31, 32, 269
 sv. Hilarius z Poitiers 207, 214, 246, 249
 sv. Hippolyt (Canones) 27, 28
 Hippolyt 178, 279
 Hittorp 54, 338, 345
 Honorat z Arles 270
 Honorius z Augustodunum (Autun) 45, 270,
 299, 313
 Hormisdas, pap. 49
 Huesca (Oscá) 101
 Hugo z Cluny 313, 348
 Hugo a St. Victore 171
 Hugolin, kard. 78
 Hukvald ze St. Amandu 218
- Chevallier Ul. 213
 Chrodegang 52, 60, 80, 169, 225, 234, 271, 273,
 275, 297
 Chronograf 191, 353, 354, 383
- sv. Ignác z Antiochie 317
 Ignatius, patriarcha Alex. 113
 Innocenc I. 368
 Innocenc III. 69, 313, 320
 Innocenc IV. 360, 363—4
 Innocenc VI. 83
 Innocenc VII. 85
 Innocenc VIII. 86
 Innocenc IX. 116, 370, 377
 Innocenc X. 125, 357, 371, 377, 382
 Innocenc XI. 125, 358, 363, 364, 367, 373—4,
 377
 Innocenc XII. 125, 355—6, 364, 367—8, 372
 Innocenc XIII. 126, 352—3, 357, 359
 Ireneus 334

Isachino Geremia 100
 d'Isengrad Josef 153
 sv. Isidor ze Sevilly 58, 200, 225, 246, 286,
 296, 317, 337
 Jacopone 359
 Jan V., král port. 195
 Jan XIX. 67
 Jan XXII. 83, 349, 357
 Jan XXIII. 85
 Jan z Arze 81, 95
 Jan z Avranches (Abricensis) 264, 270, 341,
 342, 344
 Jan Beleth 229, 328
 sv. Jan Damasc. 245
 Jan z Gorze 240
 sv. Jan Chrysostomos (Zlatoústý) 34, 46, 200,
 225, 229, 245, 250, 279, 324, 328, 338
 Jan, jáhen 260, 262
 Jan z Jenštejna 366
 Jan, kanovník z Lutychu 350
 Jan z Maiumy 231
 Jan, opat 41
 Jan z Palencie 99
 Jan z Parmy 305
 sv. Jeronym 40, 48, 50, 83, 170, 179, 205, 209,
 245, 309, 334, 355
 bl. Jordán 306
 Josef II. 129
 Iosefus Flavius 24
 Julian ze Špýru 218
 sv. Juliána 349
 de Julis 131
 Julius I. 189
 Julius II. 86, 90, 371
 Julius III. 100
 sv. Justin, muč. 197, 317
 Justina, císařovna 200
 sv. Kajetán z Thieny 96, 99
 Kalixt II. 85
 Kalixt III. 359, 370
 sv. Karel Borom. 100, 111, 353
 Karel Veliký 16, 52, 80, 211, 243, 246, 310
 Karel IV., císař 83, 221, 325, 380
 Karel IX. 101
 Kartusiáni 330, 376
 Kastner 336, 368, 369
 Kašpar Karel, dr. 161
 Kaulen 24
 Kellner 192, 378, 380
 sv. Klement Alex. 26, 207, 208, 279, 286, 330,
 353

sv. Klement, pap. 25, 191
 Klement III. 69
 Klement IV. 377
 Klement V. 350, 363
 Klement VI. 81
 Klement VII. 81, 88, 91, 99, 352, 373
 Klement VIII. 81, 116, 117, 118, 119, 335, 353
 až 354, 356—7, 359—60, 362, 364, 367, 370
 až 371, 373, 379—80, 382
 Klement IX. 125, 356, 359, 361, 363, 368, 372
 až 374, 376, 382
 Klement X. 125, 195, 354—5, 360—4, 367, 370,
 372—7, 379—81
 Klement XI. 126, 356—9, 361, 368, 373, 376 až
 377, 379
 Klement XII. 130, 355, 360, 365, 368—9, 371,
 379—80.
 Klement XIII. 139, 351, 363, 365, 368, 372,
 374, 377.
 Klement XIV. 139, 360, 362, 364, 368, 372,
 374, 377, 380
 sv. Kolumbán 234, 261, 281
 Königseck-Rothenfels 143
 Konrád, cis. 67
 Kremenz Filip 143
 Lanfrank 78, 318, 330, 331—2, 335—6, 339,
 342, 344, 349
 Lanni Girolamo 121
 Latinus Latinus 194
 Laurent Jean 150
 Laurus C. Octavianus 113
 Leonetti 213, 367
 Leopold I. 376
 Lercari 135
 Leroquals 231
 Lev I. 243, 336, 337, 348, 383
 Lev III. 50, 53
 Lev IV. 51
 Lev X. 86, 87, 359, 376
 Lev XI. 119
 Lev XII. 147, 148, 356
 Lev XIII. 149, 150, 151, 213, 353, 356—9, 362
 až 363, 367—73, 376, 379, 381
 Lillius Ant. 113
 Lillius Aloistus 113, 194
 Lippomani Al. 95
 Lomenie Charl. 139, 351
 Lorenzini Franc. 213
 Ludvik Pobožný 16, 53, 378
 sv. Ludvik IX. 305
 Lukáš z Bruggy 115

Mabillon 57, 181, 191, 201, 214, 232, 326
 sv. Mammert 345
 Manuel Komnenos 380
 Manutius Aldo 115
 Manutius Paolo 105
 Marcel II. 100
 Marcel z Ankyry 189
 Marini Leonardo 102
 Marsili Tichn 86
 Martène 31, 58, 307, 312
 Martin V. 85
 Massi Vincenzo 103
 Mauritius, cis. 371
 Maurolyk 194
 sv. Maxim z Turinu 188, 246
 Mercedarii 375, 377
 sv. Methodius 29
 van der Meulen 194
 Mikuláš III. 352
 Mikuláš V. 85, 363
 Molanus 194
 Mone 211, 212
 Monti Fil. M. 131
 Morin Germ. 249
 Morinus Petr 115

 Neylus Diego 91
 Nicetas (Niketas) z Remeslany 254
 sv. Nicetius, b. trev. 249, 254
 Nogaroli 382
 Notker 193, 222, 378

 Odilo z Cluny 378
 Odo, pařížský arcib. 131
 sv. Oldřich z Zell vide *Consuetudines Cluniacensium*
 Origenes 27, 345
 Orlandi 187

 sv. Pachomius 32
 Parisis Pierre L. 141
 Paskal II. 69, 76
 Paulinus z Akvileje 211
 Paulinus, životopisec sv. Ambrože 200, 209
 Pavel I. 53
 Pavel II. 85, 325, 380
 Pavel III. 90–92, 95–6, 100
 Pavel IV. 100, 352, 370
 Pavel V. 119, 120, 357, 359, 362–5, 372, 374, 376, 378, 381
 Pavel, jáhen (Warnefrid) 59, 211, 244
 Peckham Jan 349

de Perefrix Hardouin 140
 de Peregrinis Alex. 194
 Perpetuus z Tours 318
 sv. Petr Dam. 187, 225, 311, 313
 sv. Petr Chrys. 245
 Petr, jáhen 194, 312
 sv. Petr Kanis. 96
 sv. Petr Nolask 375
 Petrucci 121
 Piacenza Petr 153
 Piccolomini Aug. Patr. 86
 Pimont 123, 212
 Pius II. 82, 85, 360
 Pius III. 86
 Pius IV. 101, 103, 297, 352–3, 355
 sv. Pius V. 68, 96, 97, 103–4, 110, 134, 140, 170, 186, 190, 213, 218, 242, 250, 264, 270, 283, 299, 322, 331, 345–6, 348–9, 352–7, 359–63, 365–6, 368–374, 378–9, 382–3
 Pius VI. 139, 361–2, 365, 372, 377
 Pius VII. 147, 363–4, 370, 374, 377
 Pius VIII. 147, 148, 372
 Pius IX. 142, 146, 147, 148–9, 263, 351, 353 až 354, 356, 358, 360, 363–4, 367, 369, 380, 382
 Pius X. 73, 110, 132, 134, 147, 149, 152, 153, 170, 176, 195, 202, 235, 243, 255–6, 262–3, 268, 270, 281, 298, 307, 310, 314, 339, 349, 352–3, 356–8, 364–5, 370–1, 373–6, 378
 Pius XI. 163–4, 355, 357, 360, 366, 370, 372, 376–7, 379, 381
 Plantin Kryštof 105, 194
 Plinius 22, 26, 197, 318
 Poggiani 103
 Polemius Silvius 192
 Pomponatius Petr 86
 Ponce de Léon 103
 Pontius, jáhen 28
 Porfyrius z Antiochie 192
 Prudentius Aurelius 210, 327
 Pseudoalkuin 338

 Quldo z Arezza (Augensis) 61, 211
 Quiñonez 87, 91, 104, 187, 305, 329

 Rabanus Maurus 61, 193, 211, 212, 233
 Radulf z Tongern (z Riva) 70, 71, 73–4, 76 až 77, 86–7, 171, 179, 199, 215, 253, 261, 268, 289, 300–1, 305, 311, 313, 333, 334, 348, 367–8, 379, 380
 Rancati Hilarton 120
 Ratold 344

- Raynaud Theofil 123
 Reginald Pole 87
 Reiners 222
 Ricca Raf. 150
 Riccardi Nic. 120
 Ricci Scipio 142
 Robert z Lutychu 349, 350
 Roskovány 101, 111, 128, 131, 133—4, 136, 141
 Rudolf II. 114
 Rufin 188
 Ruremonde 117

 sv. Řehoř I. Veliký 31, 52, 54, 92, 104, 181, 204, 210, 215, 242, 268, 296, 306, 325, 339, 355
 Řehoř III. 378
 Řehoř IV. 53, 378
 sv. Řehoř VII. 64, 67, 68, 82, 126 (jeho ofi-
 cium), 214, 336—7, 341, 344
 Řehoř IX. 82, 305, 352, 364, 370, 376, 380
 Řehoř XI. 81, 380
 Řehoř XII. 85
 Řehoř XIII. 113, 194, 363—4, 369, 376
 Řehoř XIV. 115—6
 Řehoř XV. 120, 130, 358, 363, 369, 371, 376
 až 377, 379
 Řehoř XVI. 148, 195, 365, 370
 sv. Řehoř Nazian. 31, 207—8, 245, 324
 sv. Řehoř z Nyssy 245, 345, 383
 sv. Řehoř z Tours 54, 238, 258, 340

 Sadolet 87
 Sailer Joh. M. 146
 Salvati 213, 367
 Sarbiewski Math. 121
 Saturnin z Toulous 29
 Savonarola 86
 Scacchi Fort. 120
 Sedulius Caelius 122, 210
 Sergius I. 361, 371, 373
 Servité 358—9
 Schober 68, 152, 382
 Schotto Bernardin 100, 103
 Sibour 141
 Sidonius Apollinaris 198
 Sikard z Cremony 237, 253, 264, 292
 Silvia Aquitánská vide Peregrinatio
 Silvio Antoniano 118
 Sirena Eust. 213, 376
 Sisebut 249
 Sixtus III. 50
 Sixtus IV. 85, 358, 366—7, 369, 378, 382

 Sixtus V. 115, 194, 359, 360, 364, 373—4, 376, 379, 380
 Smaragd, opat 238
 sv. Sofronius Jerus. 41, 208, 245
 Sokrates, dějepisec 200
 Soto Dom. 95
 Sozomenos 34
 Stattler Benedikt 146
 Steier A. 210
 Strada Famio 121

 Tamburini 131
 sv. Tarasius z Cařihradu 245
 Tecchi Scipio 153
 Tegrinius 120
 Tencin, kard. 135
 Tertullian 27, 169, 185, 198, 226, 318, 345
 Theatini 99, 379
 Theodemar 58
 Theodor z Mopsuestie 200
 Theodulf z Fleury 60
 Theodulf z Orléansu 211
 Thiers Jan B. 123
 sv. Tomáš Aquin. 19, 74, 122, 189, 212, 246, 350
 Tomáš Cantipratensis 306
 Tommasi 54, 74, 124, 242
 Torres (Turrianus) Ludov. 117, 194
 Tybinus Mag. 220

 S. Udalricus vide Consuetudines Cluniacensium
 Ulfilas 381
 Urban II. 69, 369
 Urban IV. 74, 82, 349, 379—80
 Urban VI. 81, 83
 Urban VII. 116
 Urban VIII. 120—2, 124, 195, 213, 355, 357
 až 360, 363, 367—8, 370—1, 373—4, 376, 379—81
 Usuard 193

 Valenti 134, 135
 Valesius 123
 sv. Vavřinec Just. 246
 Venantius Fortunatus 210, 216
 Vigilius z Thapsu 270
 de Villars Henri 140
 Villeroy Fr. P. 139, 351
 Vincentius z Lerinu 270
 Vintimille Charles 141
 Vintimille de Luc 123
 Volpornius Jak. 121
 Vratislav I. 375

Wadding Luk. 121
 Wagner Peter 201
 Wala, opat 53
 Walafrid Strabo 54, 311
 Wandelbert z Prünnu 193
 Warnefrid (Pavel jáhen) 59, 211, 244
 Wessenberg 146

Winterslg 246
 Wright W. 192
 Wutz Fr. 309

Zachariáš, pap. 59
 Zikmund, cis. 325

REJSTRÍK VĚCNÝ

Absoluce 57
 Absoluce v matutinu 237
 Absolutio capituli v primě 275
 Absolutní ordinace 79
 Acta martyrum 239, 242
 Adama a Evy památka 323
 Advent 62, 318
 Agenda 15
 Akrostichion 198
 Alleluja v Septuagesimě 63
 Alma Redemptoris Mater 305—6
 Altera matutina 267
 Ambrosianus hymnus 248 (vide Te Deum)
 Anastasis 40
 Anniversaria Martyrum 242
 Annuntiatio Domini 358
 Annuntiatio B. Mariae Virginis 232, 293, 322, 334, 358
 Annuntiatio Stae Crucis 361
 Anticipace matutina 229
 Anticipace officia 77, 229, 230
 Antifona 200, 201
 Antifonál 161
 Antifonář z Bangoru (Banchuir) 248, 261, 296
 Antifonář z Corbie 65
 Antifonář ze St. Maur-les-Fossés 306
 Antifonář sv. Petra v Římě 54, 64, 74, 311, 353, 357, 360, 362—5, 368—71, 373—6, 378 až 379, 381—2
 Antifony mariánské 305
 Antifony O (velké) 62, 94, 202, 322
 Antiphonae historicae 202
 „ mixtae 202
 „ psalterales 202
 „ scripturales 202
 Aperi, Domine 231
 Apoekros neděle 378
 Apoštolské konstituce 198, 285, 293, 341
 Arbith 24
 Archicantator 51
 Ascensa Domini 345

Ascensio Domini 40, 65, 132, 250, 289, 345, 355
 Aspiciens a longe 319
 Asteriscus 121
 Athanasianum vide Quicumque
 Ave Maria před oficlem 231
 „ „ v officiu 185, 187
 Ave, Regina coelorum 305—6
 Avignon 81
 Basiliky patriarchální v Římě 47
 Benedicamus Domino 263
 Benedicite 276
 Benedictus ve chválách 45, 260
 Benedikce 57, v matutinu 237
 Bílá sobota 338n
 Bratrstvo černého škapuliře 359
 Breviaria portatilia, portiforia 71
 Breviarium 15, 16
 Breviarium augustinum 111
 Breviarium coloniense 111, 142, 143
 Breviarium Curiae Romanae 75—80, 352
 Breviarium ecclesiastici Ordinis 16
 Breviarium Fratrum Praedicatorum 79
 Breviarium Humiliatorum 96
 Breviarium monasteriense (Münster) 144
 Breviarium Romanum secundum ordinem Romanae Curiae 75—80, 352
 Breviarium Sanctae Crucis (Quiñonův) 91—97, 145
 Breviarium Stae Justinae 297
 Breviář benediktinský vide sv. Benedikt 120, 130, 186
 Breviář cisterciácký 186, 281, 282, 300, 342, 348
 Breviář Fererriho 90
 Breviář kartusiánů 300, 302, 306, 321
 Breviář mohučský 144
 Breviář Quiñonův 91—97, 145
 Breviář trevírský 144
 Breviatura 16
 Brevier Deutsches 145

Brevier Moserův 146
 Bulla Cum in Ecclesia 117, 119
 „ Cum sacrorum Bibliorum 116
 „ Cupientes pro pastoralis 114
 „ Divinam psalmodiam 122
 „ Divino afflatu 154, 161
 „ Grande munus (encykl.) 367
 „ Immensa aeterni Dei 117
 „ In Cathedra principis 120
 „ Ineffabilis 382
 „ Inter gravissimas 114
 „ Miserentissimus 351
 „ Quod a nobis 106, 154
 „ Transiturus 350

 Caeremoniale episcoporum 264, 286, 293, 301
 Candelabrum triangulare 339
 Canchia 21
 Canones Eusebii 29, 285, 347
 Canones Hippolyti 27, 28
 Cantica ve chválách 158, 175—6, 254—5
 Canticum Bonifatii 60
 Canticum Simeonis 300
 Cantus antiphonalis 200
 „ directaneus 204
 „ responsorius 198
 „ tractus 204
 Capitulum kompletáře 300
 Capitulum primy 270
 Capitulum terce, sexty, nony 282
 Capitulum v chválách 258
 Capitulum v nešporách 297
 Caput Quadragesimae 44, 334
 Carmen paschale 203, 210
 Cento 349
 Circumcisio Domini 132, 328, 352
 Cluny vide Consuetudines Cluniacensium
 Collationes Kassianovy 37
 Collatio v postě 296, 334
 Collecta 181, 262, 283
 Collectaria 16, 62, 345—6
 Comes 16
 Comes Adův 368—9
 Comes Hieronymi 345
 Comes Romanus 330
 Commemorationes 77, 78, 263
 Commemorationes communes 73
 Commemoratio Stae Crucis 73, 263, 345
 Commune sanctorum 73, 109
 de Compassione B. Mariae V. 337 (vide též
 Sedmi bolestí P. Marie)
 Completa 295

Completorium 34, 46, 56, 61, 78, 94, 144, 146,
 159, 295n, 341
 Conceptio Stae Annae 382
 Conceptio Christi 358
 Conceptio immaculata B. Mariae V. 108, 125,
 133, 148, 242, 382
 Concubium 21
 Confessores 201
 Confiteor 60, 110
 Confiteor v kompletári 60, 297
 Confiteor v primě 272
 Consuetudines Cisterciensium 186
 „ Cluniacensium 172, 186, 214,
 270, 300, 311, 321, 335, 339—42
 Monasticae 230, 274, 297, 300,
 301, 310, 312
 „ Sublacenses 297
 Ssmi Cordis Jesu 139, 148, 151, 164, 203, 242,
 351
 Ssmi Corporis Christi 82, 89, 160, 289, 349
 Corpus Breviaril 108
 Credo 188, 231, 249, 267, 271, 301
 Crepusculum 21
 Cursus divinus, ecclesiasticus, marianus 15
 Cursus v modlitbě 183
 Cursus de SS. Trinitate 349

 Čtení v kompletári 269
 Čtyřicetihodinová pobožnost 333

 Dedicatio archibasilicae Ssmi Salvatoris 82, 379
 Dedicatio basilicae Ss. Petri et Pauli 82, 379
 Dedicatio S. Mariae ad Nives 82, 89, 133, 370
 Defunctorum Commemoratio 378
 Depositio Alleluia 332
 Depositio episcoporum 191
 Depositio martyrum 366
 Depositio Stí Sylvestri 382
 Deus, in adiutorium 232
 Diakonie 47
 Didaché 26
 Didaskalia 198
 Dies baptismales 63
 Diluculum 21
 Diurnum 144
 Dodekameron 326
 Dominica 317
 Dominica I. Adventus 319
 „ II. „ 320
 „ III. „ 321
 „ IV. „ 323
 „ Cereorum 335

- Dominica de Gaudete 320
 Dominica Laetare 337
 Dominica in septima Mediana 337
 Dominica de Neomenia 337
 Dominica Palmarum 337
 Dominica Passionis, de Passione 337
 Dominica Pentecostes 40, 64, 65, 132, 346
 Dominica I. Quadragesimae 335
 " II. " 336
 " III. " 336
 " IV. " 337
 Dominica de Quinque panibus 337
 Dominica Resurrectionis 40, 132, 192, 258, 341n
 Dominica in Rosa 337
 Dominica Rosarum 346
 Dominica scrutiniarum 336
 Dominica vacans, vacat 321, 323, 336, 349
 Dominica vacat post Natale 328
 Dominicae intercallares 109
 Dominicae post Epiphaniam 331
 Dominicae post Laurentii festivitatem 351
 Dominicae post Michael festum 351
 Dominicae post octavas Apostolorum 351
 Dominicae post octavas Pentecostes 351
 Dominicae post Pentecostes 351
 Dominicale 93
 Domna, domnus 239
 Doxologie 58, 177
 Ducha Svatého Soslání vide Dominica Pentecostes
 Duodecima 285
 Duplex officium 65
 Duplicitas 107, 118, 134, 155
 Duplicitas I. et II. cl. 118, 134
 Dušiček 378
 Eleon 40
 Epilychnikon 285
 Epiphania 39, 41, 65, 192, 289, 330, 353
 Episomene 345
 Et reliqua 240
 Eucharistia lucernalis 36, 286
 Exaltatio Stae Crucis 132, 361, 373
 Excubiae 22
 Expectatio partus B. Mariae V. 322, 358
 Facula baptismi 342
 Farcia, farsa, farciturae 221
 Febronianismus 143
 Festum O natalis 322
 Fylakal (Φυλακαί) 20
 Φῶς λαρόν 208
 Gallicinium 21
 Gallikanismus 140
 Gelasianum 181, 318, 326, 328, 331, 334, 343, 347, 352, 354, 361, 372, 375, 383
 Gesta sanctorum 243
 Gratiarum actio vespertina 36
 Gregorianum 318, 328, 343, 345, 347, 352—7, 359, 361—3, 365—6, 369—375, 377—382
 Hebdomada de Expectato (Exceptato) 322
 Hebdomas alba 343
 " maior 39, 63, 338
 " paschalis 343
 " sancta 39, 63, 338
 Hieronymianum 326, 355, 360, 370, 372, 378
 Historia 218—9, 248, 338
 Historiae v responsoriis 58, 248, 333
 Hod Boží svatodušní vide Dominica Pentecostes
 Hod Boží velikonoční vide Dominica Resurrectionis
 Homiliae Patrum 240
 Homiliarium 16, 223
 Horae canonicae 15
 Horae minores 60, 279
 Horologium 208
 Hřebů a kopi Páně 83, 221
 Humanismus 85
 Hymni ambrosiani 74
 Hymnus Ambrosianus = Te Deum 69, 122, 159, 208, 230, 248, 327
 Hymnus v chválách 258
 " v kompletári 299
 " v matutinu 232
 " v nešporách 290
 " v primě 268
 " v terci, sextě a noně 280, 281
 Hymny 61, 122, 141, 207
 Charistia 353
 Christi Regis 153, 203, 378
 Chronograf 191, 324
 Chvály jitřní (Laudes) 253
 Incensace při Benedictus 260
 Incensace při Magnificat 292
 Innocentium festum 327
 Innocentium oktáva 329
 Inventio Stae Crucis 41, 118, 119, 132, 203, 361
 Invitatorium 57, 62, 230, 232
 Invitatorní žalm 94, 232
 Jansenismus 140
 Nejśv. Jména Ježíš vide Ssmi Nominis Jesu
 Jména Panny Marie 125, 133, 373

- Sti Joannis Ev. festum 326,
 Sti Joannis Ev., oktáva 329
 Jubilus 221
- Kalendarium Bucherianum 191
 „ z Carmony 192
 „ festorum Breviarii 353—383
 „ Karthaginiense 191
 „ Polemia Silvia 192
 „ reformatum 133
- Kalendář ariánský 192
 Kalendáře reforma za Řehoře XIII. 113
 Kantika v oficiu vide Cantica
 Kapitulum vide Capitulum
 Karmelské P. Marie 126, 133, 368
 Kathemerinon 210
 Kerygma 249
 Klečení v oficiu 225
 Klepsydra (vodní hodiny) 20
 Kolekta vide Collecta
 Kolekta v nešporách doby postní 335
 Kollace 334
 Kompletář vide Completorium
 Koncil v Agdé 261, 262, 264
 „ v Arles 330
 „ v Braze 214, 233
 „ v Budině 187
 „ v Cáchách 301, 341
 „ v Cloveshoe 53, 261
 „ v Hippo 191
 „ v Kostnici 325, 343
 „ v Laodicei 34, 208, 334
 „ lateránský V. 90
 „ v Mohuči (813) 65
 „ nicejský 226, 334
 „ v Orleansu 345
 „ v Praze (1605) 111
 „ v Tarragoně 264
 „ v Toledu (IV.) 179, 214, 233
 „ v Tours (II.) 233, 234
 „ tridentský 100, 102
 „ ve Vaison 178, 261
 „ vatikánský 149
- Kopí Páně 219, 221
 Krsta Krále svátek 153, 378
 Kropení vodou po kompletáři 302
 Krve Páně 148, 164, 213, 366
 Kříže nalezení vide Inventio Stae Crucis
 Kříže povýšení vide Exaltatio Stae Crucis
 Kvatembr jarní (v postě) 334, 336
 „ letní (v oktávě svatodušní) 348
 „ zimní (v adventě) 320, 321
- Lamentationes 338
 Lauda 221
 Laudes 27, 29, 39, 44, 59, 61, 77, 93, 136, 253n.
 Laudismus Stae Crucis 359
 Lectio brevis v kompletáři 296
 Lectio brevis v primě 275
 Lectionarium 16, 244
 Lectiones contractae 162
 Lekce v matutinu 236, 239
 Lekcionář 16, 244
 Lekcionář jáhna Pavla 223
 Lekcionář ze Silos 361
 Leonianum 50, 181, 365, 380, 383
 Letania ve chválách 261
 Libellus officialis 17
 Liber diurnus 49, 64, 229
 Liber officialis 54
 Liber Pontificalis 48, 49, 72, 137, 191, 198, 201
 Liber psalmorum Stattlerův 146
 Licinicon 285
 Litania maior 345, 360
 „ minor 345
 „ septenaria 347
 Litanie v chválách 261
 Liturgie milánská 285
 Liturgie mozarabská 68, 285
 Luce prima 21
 Lucernare 29, 33
 Lucernarium 38, 285
 Lychnikon 285
 Lykinikon 38
- Maamadot 23
 Magister anonymus 232
 Magistri regula 56, 62, 270, 276, 281, 285, 326
 Magnificat 45, 291
 Malé hory 78, 267, 279
 Mane 21
 Manualis 17
 Martyrologium 60, 72, 117, 191n
 „ Adonovo 193
 „ Gregor.-Sixtinum 194
 „ historické 192
 „ Maurolykovo 194
 „ v primě 272, 274
 „ z Ravenny 193
 „ Romanum 138, 147, 194
 „ Usuardovo 194
 „ Vetus Romanum 193
- Mateřství Panny Marie 164, 377
 Matutina (Laudes) 253
 Matutinae tenebrae 339

- Matutinum (vigillae) 27, 35, 38, 39, 44, 57, 61, 68, 77, 92, 93, 144, 146, 155, 229 n., 330, 347
Memorandum francouzské, italské 131
Menologia řecká 194
Menologium Basilovo 374, 380
Menologium Cařihradské 369, 371, 378
de Mercede B. Mariae V. 125, 126, 133
Mesonyktion 33
Metrum hymnů 217 n.
Michaëlion 375
Mikrologus 68, 263, 321—3, 327—9, 331—2, 335—6, 339, 344, 349
Minchah 23, 24
Miserere 283
Misál stowský 261
Missa 15
Mladátek 327
Mladátek, oktáva 329
Modulator psalmorum 198
Monitor 198
Musaf 232
Mutationes in Brev. Rom. 162
- Nalezení sv. kříže vide Inventio Stae Crucis
Nanebevstoupení Páně vide Ascensio
Nanebevzetí Panny Marie 65, 106, 118, 132, 289, 371
Narození Páně vide Nativitas Domini
Narození sv. Jana Křtitele 65, 106, 133, 160—1, 211, 289, 365
Narození Panny Marie 65, 106, 118, 132, 289, 328, 373
Natale Domini 318
„ Joannis et Jacobi 383
„ Stae Mariae 328
„ Petri de Cathedra 353
Natalis Solis invicti 191
Nativitas Domini N. Jesu Christi 39, 62, 65, 132, 139, 192, 250, 324
Nativitas Domini N. Jesu Christi, oktáva 326
Navštivení Panny Marie 83, 108, 133, 203, 366
Neděle vide Dominica
Nekrologium 272, 274
Nešpory velikonoční 63, 64, 342
Nešpory vide Vesperae
Neuma 221
Nominis Jesu 126, 132, 160, 329, 352
Nominis B. Mariae V. 125, 133, 373
Nona 279 (vide Horae minores)
Novella solemnitatis 36, 267
Nox media, intempesta 21
Nunc dimittis 300
- Obětování Páně (Praesentatio Domini) 41
Obětování Panny Marie 114, 133, 380
Obřezání Páně vide Circumcisio
Occursus Domini 355
O clementissime Jesu 307
Octava Nativitatis 326, 352
Octavarium 114
Očekávání porodu P. Marie 322, 358
Očišťování Panny Marie 39, 41, 121, 132, 354
Ódy Šalomounovy 208
Officia accessoria (akcesorní, dodatková, přídavková) 73, 107, 159, 309, 314
„ Alleluistica 332
„ historica 219
„ rhythmica, rhythmata, rimata 218 n.
„ votiva 152
Officium Sti Bernardi 312
„ capituli v kompletáři 296
„ capituli v primě 272
„ Corporis Christi 74
„ Stae Crucis 312
„ defunctorum 73, 107, 110, 159, 310
„ divinum 15
„ duplex 65
„ ecclesiasticum 15
„ chori v kompletáři 298
„ chori v primě 267
„ B. Mariae Virginis 73, 107, 109
„ nocturnale 229
„ de Omnibus sanctis 312
„ parvum B. Mariae V. 73, 154, 313
„ pastorum 325
„ de Sepulchro 342
„ servitutis nostrae 15
„ de tempore 76
„ velikonoční 63, 65
„ virginum 66
„ votivum 152
Oktávy 107, 108
Oktonáry žalmu 118: 268
Oprava hymnů 121
Opus Dei, divinum 15
Orace, oratio 181, vide též Collecta
Orationaria 16
Ordinarium divini officii 159
Ordo ze St. Amandu 63, 64
„ Ameliův vide Ordo rom. XV.
„ Benedikta, kanovníka vide Ordo rom. XI.
„ Bernhardův 260, 270, 345
„ ze St. Denis 298
„ Gerbertův 56, 59, 60, 61, 241, 295
„ Hittorpův 338, 345

- Ordo z Montpellier 62
- „ officiorum 75
 - „ qualiter 295
 - „ Romanus I. 219
 - „ Romanus X. 311
 - „ Romanus XI. 69, 76, 78, 229—30, 246, 248, 333, 341, 345
 - „ Romanus XII. 69, 76, 78, 81, 246
 - „ Romanus XIII. 74, 287
 - „ Romanus XIV. 230
 - „ Romanus XV. 81, 320, 323—4
 - „ Romanus vulgatus 325, 341
- Ordines Romani (všeobecně) 219, 330, 341, 343
- Ornaturnae 221
- Oznamování velikonoce 330
- Paedagogus 208
- Pannychia 27, 29
- Pantheon v Římě 378
- Parasceve 338—340
- Pascha vide Dominica Resurrectionis
- Passionale, passionarium 16, 243
- Passiones Sanctorum 239, 242—3
- Pastorale S^ti Gregorii 275
- Pater noster 181, 185, 231, 237
- Pensum servitutis 15
- Pentecoste vide Dominica Pentecostes
- Peregrinatio 37, 198, 260, 285, 331, 355
- Pět ran Páně 335
- sv. Petra a Pavla 65, 106, 133, 192, 366
- Phonascus 198
- de Pietate B. Mariae V. 337 (vide Sedmí bo-
lesti P. Marie)
- Plán četby Pisma sv. 241
- Popeleční středa 334
- Portiforium, portifex, porto 71
- Posvěcení basilik sv. Salvatora a sv. Petra a
Pavla vide Dedicatio
- Požehnání v kompletáři 302
- Požehnání v primě 276
- Praecentor 198
- Praesentatio Domini 41
- Praesentatio B. M. V. 114, 133, 380
- Preces dominicales 271
- „ horariae 15
 - „ feriales 107, 225, 272
 - „ feriales v chválách 261 n.
 - „ v kompletáři 301
 - „ v nešporách 292
 - „ v primě 271, 272
 - „ quadraginta horarum 333
 - „ v terci, sextě, noně 283
- Předposti 332
- Prima 34, 36, 45, 60, 94, 144, 267 n., 340
- Primicerius 204
- Proměnění Páně 119, 210, 370
- Pronuntiator psalmi 198
- Propouštění alleluja 333
- Proprium Sanctorum 109, 136, 141
- Proprium de Tempore 62, 93, 108, 136, 141
- Prosa Magnificat 343
- Prosa, prosella 221, 222
- Psalmi familiares 230, 310
- „ graduales 309
 - „ idiotici 207
 - „ in officio 169 n.
 - „ poenitentiales 310
 - „ privati 207
- Psalmodie chval 253, 257
- „ kompletáře 298
 - „ matutina 234
 - „ nešpor 287
 - „ primy 268 n.
 - „ terce, sexty, nony 281
- Psalmus responsorius 198
- Psalterium 54, 55, 76, 156—7
- „ feriatum 16
 - „ Gallicanum 108, 170
 - „ Romanum 170
- Puerperium 328
- Purificatio B. Mariae V. 39, 41, 121, 132, 354
- Půst vide Quadragesima
- Quadragesima 62, 63, 332, 334
- „ S^ti Martini 318
 - „ do Nanebevstoupení Páně 345
 - „ ante Natale Domini 318
- Quicunque (symbolum) 60, 73, 270
- Quinquagesima 332, 333
- Reforma kalendáře 113
- Regina coeli, laetare 305 n.
- Regula Magistri 55, 56, 62, 270, 276, 281, 285,
326
- Regula Minorum 70
- Responsorium 58, 141, 199, 247
- „ breve v kompl. 300
 - „ breve v primě 271
 - „ breve v terci, sextě, noně 283
 - „ v matutinu 247
 - „ orationis 232
 - „ prolixum (velké) 199, 247
- Resurrectio vide Dominica Resurrectionis
- Rituál dunelmenský (z Durhamu) 57, 62

Rituale Graecorum 138
 Rituale Romanum 119
 sv. Rodiny 163, 213, 331, 353
 Rogationes 56, 345
 Rogus Dei 56
 Rubricae generales 106, 119
 Růžence Panny Marie 114, 126, 151, 213, 376
 Rýmovaná oficia 218

 Řehole sv. Benedikta vide sv. Benedikt
 „ sv. Caesaria vide sv. Caesarius
 „ Chrodegangova vide Chrodegang

 Sabbatum in Albis, in albis deponendis 344
 „ Sanctum 40, 63, 340
 „ Sitientes 337
 Sacrificium vespertinum 293
 Sacrosanctae et individuae 307
 Salve Regina 74, 82, 110, 305, 306
 Sancta Lumina 330
 Sanguinis pretiosissimi 148, 164, 213, 366
 Sanktorál 64
 Scriptura occurrens 62—3, 156
 Secundicerius 52, 204
 Semiduplicia 107, 134, 155
 Septem dolorum B. Mariae V. 83, 126, 133,
 143, 147, 159, 219, 337, 358, 378
 Septuagesima 332—3
 Sermonarium Alana z Farfy 244
 Sermones Patrum 240
 Sexagesima 332—3
 Sexta 279 (společně s tercií a nonou vide Horae
 minores)
 Sezení při oficiu 226
 Schola cantorum 204
 Simplex, simplicia 107, 134, 204
 Sobota bílá 40, 63, 340
 Sollemnitatis Sti Joseph 360
 Srdce Páně 139, 148, 151, 164, 203, 351
 Srdce Panny Marie 147
 Stání při oficiu 225—6, 242
 Suffragia ve chválách 263
 Suffragia sanctorum 73
 Suffragium de omnibus Sanctis 159
 Suffragium de Sta Cruce 159
 Suprema 21
 Svátek bláznů 327
 Svátý týden vide Hebdomas sancta
 Symbolum apoštolské 188, 231, 249, 267, 271,
 301
 Athanasianum (Quicumque) 73, 159,
 270
 sv. Bonifáce 270

Synaxis 15

sv. Štěpán (svátek) 65, 192, 289, 326, 352, 382

Te decet laus 44, 208

Te Deum 59, 69, 122, 159, 208, 230, 248, 320,
 327

Te Deum v adventě 320

Te Deum o vánocích 325

Temporál 62, 136, 317

Tenebrae 338

Terce 279

Terce, sexta, nona { 29, 33, 38, 45, 60, 78,

Tertia, Sexta, Nona { 94, 136, 279 n., 340

Theophania 330

Titulární chrámy v Římě 47

Transfiguratio Domini 119, 210, 370

Translatio et Conversio Sti Pauli 354

Trina oratio (trinae orationes) 230

SS. Trinitatis 83, 132, 220, 289, 348

Triumphare antiphonas 72, 322

Trnové koruny Páně 221

Nejsv. Trojice 83, 132, 220, 289, 348

Tropus, tropy 221

Tu autem Domine 246

Týden svatý vide Hebdomas sancta

Týden sv. v Jerusalemě 39

University 80

Ustavičné pomoci P. Marie 147

Velikonoce 63, 341 n.

Velikonoční týden 76, 343

Veliký pátek vide Parasceve

Velké antifony (O) 322

Versiculus sacerdotalis 253

Versiculus, versus 205, 221, 236

Versus fescennini 198

„ intercalares 221

„ v chválách 259

„ v matutinu 236

„ v nešporách 296

Vespera 21

Vesperae 27, 29, 36, 46, 55, 56, 59, 61, 71, 78,
 94, 136, 146, 285, 334, 341, 342

Vesperae primae, secundae 286, 287

Vigilia Ascensionis 345

„ Assumptionis 371

„ Epiphaniae 329, 353

„ Imm. Conceptionis 382

„ Nativitatis 323, 382

Vigilia Pentecostes 347
 Vigiliae 22, 57, 134, 229
 Vigilie svátků 134
 Visitatio B. Mariae V. 83, 108, 133, 203, 366
 Vitae Sanctorum 243
 Všechn svatých 378
 Vulgata 114, 117

Závěr lekcí matutina 246
 Zelený čtvrtek 40 (vide Hebdomas Sancta)
 Zjevení Páně 39, 41, 65, 192, 289, 330, 353
 Zjevení Panny Marie v Lurdech 151, 159, 213, 356

Zvěstování Panny Marie 232, 293, 322, 334, 358

Žalmy 169

„ v chválách 253
 „ v kompletář 298
 „ v matutinu 235
 „ v nešporách 287
 „ v II. nešporách 289
 „ v primě 268
 „ v terci, sextě a noně 281
 „ Valentinovy 207

Žaltář 16, 75, 135, 141, 150, 154, 156, 169

SEZNAM SVATÝCH V ŘÍMSKÉM BREVIÁŘI

Abachum m. 354
 Abdon a Sennen muž. 369
 Adauctus m. 372
 Aegidius op. 373
 Agapitus m. (6. VIII.) 370, (18. VIII.) 371
 Agatha p. m. 137, 203, 219, 243, 354
 Agricola m. 378
 Achilles m. 362
 Aleš, Alexius v. 124, 368
 Alfons z Liguori u. c. 147, 148, 370
 Aloisius v. 120, 147, 365
 Alžběta Dur. vd. 125, 314, 380
 Alžběta král. vd. 124, 213, 367
 Ambrož u. c. 83, 381
 Anaklet p. m. 367
 Anastasia vd. m. 382
 Anastasius m. 82, 192
 Anděla Mer. p. 314, 363
 Andělů strážných 120, 151, 213, 376
 Anežka p. m. 73, 137, 203, 243, 354
 Anicet p. m. 359
 Anna 114, 151, 369
 Anselm u. c. 359
 Antonín arcib. flor. 147, 362
 Antonin Maria Zaccaria v. 151, 366
 Antonin Pad. v. 106, 107, 114, 125, 218, 364
 Apolinář b. m. 368
 Apolonia p. m. 356
 Apuleius m. 376
 Athanasius u. c. 360
 Audifax m. 354
 Augustin u. c. 83, 372
 Augustin b. Canterburský 151, 363

Bacchus m. 376

Barbora p. m. 381
 Barnabáš ap. 118, 119, 364
 Bartoloměj ap. 372
 Basil Veliký u. c. 364
 Basilid m. 364
 Beatrix p. m. 369
 Beda Ctihodný u. c. 363
 Benedikt opat 83, 334, 358
 Benno 128
 Bernard u. c. 147, 372
 Bernardin v. 82, 106, 107, 125, 363
 Bibiana p. m. 124, 381
 Birgitta vd. 376
 Blažej b. m. 355
 Bonaventura u. c. 114, 367
 Bonifác b. m. 364
 Bonifác m. 362
 Brigita 376
 Bruno op. 125, 376

Cajetanus v. 370
 Callistus I. p. m. 377
 Cecilie p. m. 125, 137, 203, 380
 Celsus m. 369
 Cornelius p. m. 374
 Cyprián b. m. (16. IX.) 374
 Cyprián m. (26. IX.) 375
 Cyriak m. 370
 Cyrill a Method 151, 213, 367
 Cyrill Alex. u. c. 151, 356
 Cyrill Jerus. u. c. 151, 358
 Cyrin m. 364

Čtyř korunovaných muž. 379
 Čtyřiceti mučedníků 357

- Damián m. 375
 Daria m. 378
 Didak (Diego) 114, 379
 Dionysius (Diviš) Areopagita 243, 376
 Dionysius, biskup pařížský 243, 376
 Dominik v. 314, 370
 Domitilla p. m. 362
 Donát b. m. 370
 Dorothea p. m. 356
 Duodecim fratrum (Dvanácti bratři) m. 373
 Eduard král v. 377
 Efrem u. c. 163, 365
 Eleutherius m. (9. X.) 376
 Eleutherius p. m. 363
 Emmerentiana p. m. 354
 Eufemia p. m. 106, 374
 Eusebius b. m. 382
 Eusebius v. 119, 371
 Eustach a druhové 124, 125, 374
 Evaristus pap. m. 378,
 Eventius m. 361
 Ezechiel 193
 Fabián pap. m. 121, 354
 Faustinus a Jovita m. 356
 Faustinus m. (29. VIII.) 369
 Felician m. 364
 Felicissimus m. 370
 Felicitas muč. (6. III.) 160, 357
 Felicitas muč. (23. XI.) 380
 Felix I. pap. m. 363
 Felix II. pap. 369
 Felix muč. (12. VII.) 367
 Felix muč. (30. VIII.) 372
 Felix z Valois v. 380
 Fidelis ze Sigm. m. 360
 Filip a Jakub ap. 361
 Filip Benitius v. 125, 372
 Filip Nerejský v. 120, 124, 363
 František z Assisi v. 82, 218, 221, 314, 376
 František, oktáva svátku 107
 František, Jizev 114, 120, 139, 374
 František, Translatio 82
 František Borg. v. 377
 František Caracciolo v. 364
 František de Paula v. 106, 114, 359
 František Saleský b. u. c. 125, 148, 314, 355
 František Xaverský v. 96, 120, 125, 159, 381
 Františka Ř. vd. 125, 357
 Gabriel arch. 163, 358
 Gabriel od přebol. P. M. 164, 357
 Geminianus m. 374
 Georgius m. 360
 Gertruda p. 379
 Gervasius a Protasius m. 365
 Gordian a Epimach m. 362
 Gorgonius m. 373
 Gregorius vide Řehoř
 Gulielmus (Vilém) op. 365
 Háta vide Agatha
 Hedvika vd. 377
 Hermenegild m. 124, 213, 359
 Hermes m. 372
 Hieronymus u. c. 375
 Hieronymus Aemil. v. 368
 Hilarion op. 377
 Hilarius u. c. 353
 Hippolyt m. 192, 371
 Hyacint muč. 373
 Hyacint v. 371
 Hygin m. 353
 Christophorus m. 368
 Chrysanthus a Daria m. 378
 Chrysogon m. 380
 Innocenc I. pap. m. 369
 Jáchim v. 106, 114, 130, 133, 151, 161, 371
 Jakub ap. (1. V.) 326, 361
 Jakub ap. (25. VII.) 368
 Jan apošt. evang. 133, 326, 383, oktáva 352
 Jan z Boha v. 126, 357
 Jan Bosco v. 164, 355
 Jan Damasc. u. c. 151, 358
 Jan Eudes v. 164, 372
 Jan z Fakunda v. 364
 Jan Gualbert opat 119, 367
 Jan Chrysost. u. c. 160, 354
 Jan Kapistrán v. 151, 338
 Jan Kentský v. 139, 213, 377
 Jan z Kříže u. c. 130, 163, 380
 Jan Křtitel 65, 106, 133, 160—1, 211, 289, 365
 Jan před branou Latinskou 119, 361
 Jan z Mathy v. 125, 356
 Jan Nepomucký m. 362
 Jan a Pavel m. 365
 Jana stětí 139, 372
 Jan Křt. de la Salle v. 151, 362
 Jan Maria Vianney v. 164, 370
 Januarius b. m. 114, 125, 374
 Jašek (Hyacint) v. 371
 Jeremiáš pror. 193
 Jeronym Emil. v. 368

Jeronym u. c. 375
 Jilji opat 373
 Jindřich cis. v. 124, 367
 Jiří m. 360
 Joanna Fr. de Chantal vd. 139, 372
 Josafat b. m. 151, 379
 Josef, pěstoun Páně, 133, 147, 148, 160—1, 213, 293, 358
 Josef Patrocinium (Solemnitas) 160, 360
 Josef Kalas. v. 139, 372
 Josef Kupert. v. 139, 374
 Juda Tadeáš ap. 378
 Juliana z Falk. p. 130, 213, 365
 Justina m. 375
 Justinus m. 359
 Juvenal b. v. 361

 Kajetán v. 370
 Kajus m. 359
 Kalist I. p. m. 377
 Kamil v. 368
 Kanut král v. 125, 354
 Karel Borom. b. v. 120, 125, 378
 Kassián muč. 371
 Kateřina p. m. 243, 380
 Kateřina Sienská p. 82, 119, 124—5, 360
 Kazimír v. 119, 357
 Klement p. m. 137, 380
 Kletus a Marcellin p. m. 360
 Kletus p. m. = Anakletus p. m. 367
 Kosmas a Damián m. 375
 Krescencia p. m. 365
 Kristina p. m. 368
 Kryštof m. 368

 Largus m. 370
 Laurentius vide Vavřinec
 Lev I. pap. 359
 Lev II. pap. 366
 Libor b. v. 368
 Linus pap. m. 375
 Lucia p. m. (13. XII.) 137, 322, 382
 Lucia muč. (16. IX.) 374
 Lucius I. pap. 119, 357
 Ludvík IX. král v. 372
 Ludvík Tol. v. 107
 Lukáš evang. 377

 Makabejšti m. 192, 369
 Marcell I. p. m. 353
 Marcell m. 376
 Marcellian m. 365
 Marcellin m. 364

Marcus m. (18. VI.) 365
 Marcus pap. m. (7. X.) 376
 Marek evang. 360
 Maria Magdalena 213, 250, 368
 Maria Magdalena de Pazzis p. 363
 Marius m. 354
 Marketa p. m. 368
 Marketa královna vd. 364
 Marketa Maria Alacoque p. 164, 377
 Marta p. (29. VII.) 369
 Marta muč. (19. I.) 354
 Martin b. v. 203, 318, 379
 Martin I. pap. m. 379
 Martina p. m. 124, 213, 355
 Martinian m. 366
 Matěj apošt. 357
 Matouš ap. evang. 374
 Mauritius m. 71, 374
 Maurus op. 353
 Maximus m. 359
 Melchiades I. pap. 382
 Menna m. 379
 Metoděj b. v. 151, 213, 367
 Michal archanděl 133, 375
 Michal, Zjevení 82, 133, 362
 Mikuláš b. v. 71, 125, 137, 322, 381
 Mikuláš z Tolentina v. 114, 373
 Mladátek 327, 383, okt. 352
 Modest m. 365
 Monika vd. 125, 361
 Mořic m. 71, 374

 Nabor m. (12. VI.) 364
 Nabor m. (12. VII.) 367
 Nazarius m. (12. VI.) 364
 Nazarius a Celsus m. (28. VII.) 369
 Nereus m. 362
 Norbert b. v. 120, 125, 364
 Nymfa m. 379

 Ondřej ap. 65, 137, 381
 Ondřej Avell. v. 379
 Ondřej Corsini b. v. 130, 355

 Pankrác m. 362
 Pantaleon m. 369
 Paschal v. 362
 Patricius b. v. 358
 Paulinus b. v. 159, 365
 Pavel ap. 65, 106, 133, 192, 366
 Pavel, vzpomínka, Commemoratio 366
 Pavel, Obrácení 199, 354
 Pavel z Kříže v. 360

- Perpetua m. 160, 357
 Petr a Pavel 65, 106, 133, 192, 366
 Petr v okovech 211, 369
 Petr, Stolce v Antiochii 118, 133, 211, 353
 Petr, Stolce v Římě 118, 133, 211, 353, 356
 Petr Alexandrijský m. 380
 Petr z Alkantary v. 377
 Petr Celestin pap. 125, 363
 Petr Damiánský u. c. 356
 Petr Chrysologos u. c. 381
 Petr Kanisius v. u. c. 164, 360
 Petr muč. (29. V.) 125, 360
 Petr muč. (2. VI.) 364
 Petr Nolask. v. 125, 354
 Petronila p. 363
 Pius I. p. m. 367
 Pius V. pap. 126, 361
 Placidus a druhové m. 376
 Polykarp b. m. 354
 Pontian pap. m. 380
 Praxedis p. 368
 Primus a Felicián m. 364
 Priska p. m. 353
 Processus a Martinianus m. 316
 Protasius m. 365
 Protus a Hyacinthus m. 373
 Pudentiana p. 363

 Quadraginta Martyrum 357
 Quatuor Coronatorum m. 379

 Rafael archanděl 163, 377
 Raymund Nonnatus v. 125, 373
 Raymund Peňafort v. 125, 354
 Remigius b. 376
 Respicius m. 378
 Robert Bellarmin b. v. u. c. 164, 362
 Roman m. 370
 Romuald op. 119, 356
 Rosa z Limy p. 126, 372
 Rufina muč. 367
 Rusticus m. 376
 Růžena z Limy p. 126, 372

 Řehoř I. Veliký pap. 83, 134, 334, 357
 Řehoř VII. pap. 363 (vide rejstřík osobní)
 Řehoř Nazian. u. c. 362
 Řehoř Thaumaturg (divotvorce) b. v. 379

 Saba op. 381
 Sabina m. 373
 Saturnin m. 106, 381
 Secunda p. m. 367
 Sedmi bratři muč. 367

 Sedmi zakladatelů řádu Servitů v. 213, 356
 Sergius m. 376
 Scholastika p. 356
 Silverius p. m. 365
 Silvestr pap. 383
 Silvestr opat 380
 Simeon b. m. 356
 Simplicius m. 369
 Smaragd m. 370
 Soter a Kajus m. 359
 Stanislav b. m. 119, 362
 Susanna p. muč. 371
 Symforian m. 372

 Šebestián muč. 71, 121, 354
 Šimon a Juda ap. 372
 Štěpán král v. 124, 125, 373
 Štěpán, Nalezení ostatků 370
 Štěpán, oktáva 352
 Štěpán I. pap. 370
 Štěpán prvomuč. 65, 192, 289, 326, 382

 Tadeáš apošt. 378
 Tekla p. m. 106, 375
 Telesfor pap. m. 353
 Terezie p. 120, 124, 125, 377
 Terezie Ježiškova p. 164, 376
 Theodor m. 379
 Theodul m. 361
 Tiburtius m. (14. IV.) 359, 361
 Tiburtius a Susanna (11. VIII.) 371
 Timotheus b. m. (24. I.) 354
 Timotheus m. (22. VIII.) 372
 Titus I. v. 356
 Tomáš apošt. 137, 322, 382
 Tomáš Akvinský u. c. 357
 Tomáš Becket b. m. 327, 383
 Tomáš z Villanova b. v. 374
 Tryfon m. 379

 Ubald b. v. 362
 Urban I. pap. m. 363
 Ursula p. m. 106, 377

 Václav kníže muč. 125, 126, 134, 375
 Valentin kněz muč. 356
 Valerian m. 359
 Vavřinec jáhen muč. 106, 137, 203, 219, 243, 371
 Vavřinec Just. v. 125, 373
 Venantius m. 213, 243, 362
 Viktor I. pap. m. 369
 Vilém op. 365

Vincenc Ferrerský v. 125, 359
 Vincenc z Pauly b. v. 368
 Vincentius a Anastasius m. 82, 192, 354
 Vit muž. 365
 Vitalis m. (28. IV.) 360
 Vitalis m. (4. XI.) 378

Voršila p. m. 106, 377
 Všeck svatých 378
 Xystus II. p. m. 370
 Zefyrin p. m. 372
 Zuzana p. m. 371

REJSTRÍK HYMNŮ

A solis ortus cardine 325, 331
 Ad coenam Agni providi 211, 215, 342
 Ad regias Agni dapes 211
 Aeterna caeli gloria 259
 Aeterne lucis Conditor 233
 Aeterne Rector siderum 213
 Aeterne rerum Conditor 61, 209, 215, 259
 Aeterne Rex altissime 211
 Ales diei nuntius 210, 259
 Alto ex Olympi vertice 261
 Amor Jesu dulcissime 213
 Athleta Christi nobilis 213
 Auctor beate saeculi 351
 Audi, benigne Conditor 211, 335
 Audit tyrannus anxius 210, 383
 Aurea luce et decore roseo 211
 Aurora coelum purpurat 215
 Aurora iam spargit polum 259
 Ave maris stella 210, 314

Beate Pastor Petre 217

Caelestis Agni nuptias 313
 Caelestis urbs Jerusalem 122, 123, 216
 Caeli Deus altissime 290
 Caelitum, Joseph, decus 213
 Christe, qui lux es et dies 61, 299
 Christe, Redemptor omnium 210, 324
 Christe, Rex coeli 233
 Christe sanctorum decus Angelorum 212
 Claro paschali gaudio 211
 Clarum decus jejunii 61, 74
 Conditor alme siderum 61, 211, 319
 Consors paterni luminis 233
 Cor, digna sedes numine 139
 Creator alme siderum 211
 Custodes hominum 213

Decora lux aeternitatis 211, 366
 Dei fide qua vivimus 61, 280
 Deus aeterni luminis 233
 Deus, Creator omnium 61, 74, 209, 215

Dicamus laudem Domino 280
 Dies luci redita 233
 Domare cordis impetus 213
 Dum nocte pulsa lucifer 213

Ecce iam noctis 61, 259
 Egregie Doctor Paule 217, 366
 En, clara vox redarguit 259
 En, ut superba criminum 351
 Ex more docti mystico 61, 210

Felix per omnes festum 211
 Festivis resonent compita 213
 Festum nunc celebre 299
 Fortem virili pectore 118
 Fulgentis auctor aetheris 233

Gloria, laus et honor 211

Hominis superne Conditor 290

Iam, Christe, sol iustitiae 61
 Iam Christus astra ascenderat 211
 Iam lucis orto sidere 268
 Iam sexta sensim volvitur 281
 Iam sol recedit igneus 291, 349
 Iesu, corona celsior 259
 Iesu, corona Virginum 210
 Iesu, dulcis memoria 212
 Iesu, Redemptor omnium, quem (vánoční hymnus) 123, 210, 324
 Iesu, Redemptor omnium (Comm. Conf.) 259
 Illuminans Altissime 74
 Immense coeli Conditor 290
 Intende, qui regis 209
 Ira iusta Conditoris 213
 Iste Confessor Domini 123, 212, 217
 Iste, quem laeti colimus fideles 213

Lucis Creator optime 290
 Lux alma, Jesu, mentium 213
 Lux ecce surgit aurea 210, 259
 Lux o decora patriae 213

Magna et mirabilia 61
Magna Deus potentiae 290
Magna salutis gaudio 61
Mediae noctis tempus 61
Memento rerum Conditor 314
Meridie orandum est 61, 280

Nocte surgentes vigilemus 61, 212, 214, 217
Nox, et tenebrae, et nubila 210, 259
Nunc, sancte, nobis, Spiritus 210, 214, 280

O lux, beata Trinitas 61
Opes decusque regium 213
O, quot undis lacrimarum 217

Pange, lingua, gloriosi lauream 132, 210, 216,
337
Paschale mundo gaudium 211
Pater superni luminis 118
Perfecto trino munero 61, 280
Praesepe iam fulget 299
Primo die, quo Trinitas 216
Primo dierum omnium 61

Qua hora Christus sitiit 280
Quem terra, pontus, aethera 210, 314
Quicumque Christum (certum) quaeritis 139, 210

Rector potens, verax Deus 210, 280
Regali solio fortis Iberiae 213, 217
Rerum Creator optime 210, 280

Sacra iam splendent 213

Sacris solemnibus iuncta 217
Salvete, flores Martyrum 210, 383
Salvete, Christi vulnera 213
Sanctorum meritis 212, 217
Sedibus caeli nitidis 213
Somno refecti artubus 233
Splendor paternae gloriae 210, 233, 259, 315
Stabat Mater dolorosa 359
Summae Parens clementiae 349
Summe largitor praemii 61

Te, Joseph, celebrent 217, 313
Te, splendor et virtus Patris 122
Te lucis ante terminum 61, 214, 299
Telluris ingens Conditor 290
Ter hora trina volvitur 61, 280
Tu natale solum 213
Tu Trinitatis... Ortus refulget (svátek Nej-
světější Trojice) 349

Ut queant laxis 211

Veni, Creator Spiritus 212, 214, 225, 280, 314,
348
Veni, Redemptor gentium 45, 61, 74
Verbum supernum prodiens (adventní hymnus)
61, 299, 319
Verbum supernum prodiens (hymnus Božího
Těla) 212
Vexilla Regis prodeunt 210
Virginis Proles, Opifexque 212, 217
Vox clara ecce intonat 61, 211, 319

Úvodní slovo J. E. Th. Dr. M. Píchy,
biskupa královéhradeckého

Předmluva

DÍL PRVNÍ: ČÁST VŠEOBEC- NÁ

Úvod

Co jest breviář. Názvy oficiální mod-
litby Církve

Výklad slova »Breviarium«

Podstatné části oficia

Význam modlitby breviáře

Závaznost úcty vůči Bohu

Prameny modlitby

Čas určený k modlitbě

Rozdělení dne a noci

VŠEOBECNÉ DĚJINY OFICIA OD DOB APOŠTOLSKÝCH DO PIA XI.

I. Počátky veřejné modlitby Církve — oficia — do poloviny čtvrtého století

1. Počátky veřejné modlitby
Církve neboli oficia

a) Společná modlitba u Židů

b) V prvních dobách Církve

2. Doba třetího a první polo-
viny čtvrtého století

II. Vývoj oficia od sněmu nicejského (od druhé poloviny 4. století)

Vliv mnišství

Jan Kassian

Etherie či Silvie Aquitanské Putování
na místa svatá. Peregrinatio ad loca
sancta

Závěr

Řecké officium ve starověku křesťan-
ském

Sv. Benedikt

Podrobný výklad oficia sv. Benedikta

III. Vývoj oficia římského

Vývoj oficia v Římě

Vliv monachismu na další vývoj oficia
římského

Sv. Řehoř I. Veliký a officium římské .

Vnitřní vývoj římského oficia v 8. až
9. století (doba karolínská)

Psalterium per hebdomadam; text a po-
řad hor

OBSAH

	Rozdělení žalmů na jednotlivé hory	
7	v týdnu	55
9	IV. Vývoj oficia od Řehoře VII. . . .	67
	1. Od Řehoře VII. (1073—1085)	
11	do Innocence III. (1198—1216)	67
13	Innocenc III. (1198—1216)	69
	2. Století třinácté	70
13	Františkáni a římské officium . . .	70
14	Přidavky a změny františkánské v	
15	officiu římském	71
15	Přidavková officia	73
17	Vnější uspořádání breviářů kurie	
17	římské	75
18	Officium, jaké bylo na konci 12. sto-	
18	letí a začátku 13. století	75
	3. Rozšíření kuriálního bre-	
	viáře	78
21	4. Století třinácté	80
	5. Činnost papežů 13. a 14. sto-	
23	letí	82
	V. Humanismus	85
23	Humanistické snahy Ferreriho	87
23	VI. Breviarium Sanctae Crucis (Breviář	
25	Frant. kard. Quiřona)	91
	Vnitřní uspořádání breviáře kardinála	
27	Quiřona	93
	Přijetí breviáře a diskuse	95
31	VII. Reforma římského breviáře Pia V. .	99
31	1. Přípravy theatinů pro re-	
34	formu breviáře	99
	2. Otázka breviáře na sněmu	
37	tridentském	100
41	3. Provedení reformy	103
	Práce komise	103
41	4. Vydání reformovaného	
43	breviáře Pia V.	105
44	Breviarium Pianum	105
47	5. Obsah nového breviáře	106
47	Hodnost svátků	107
	Proprium de Tempore	108
50	Proprium a Commune Sanctorum .	109
52	Officium Beatae Mariae Virginis in	
	Sabbato	109
53	6. Přijetí breviáře Pia V.	110
54	Přijetí breviáře Pia V. v katolickém	
	světě	111

VIII. Římský breviář od Řehoře XIII. (1572—1585) do Lva XIII. (1878 až 1903)	113
1. Činnost Řehoře XIII. (1578 až 1585) vzhledem k římskému breviáři	113
2. Opravy breviáře za pontifikátu Sixta V. a Řehoře XIV.	114
Nové vydání textu Vulgáty	114
3. Klement VIII. (1592—1605)	117
Komise Klementa VIII.	117
4. Přidavky v breviáři za nástupců Klementa VIII.	119
5. Urban VIII. (1623—1644)	120
Komise pro opravu breviáře	120
Oprava hymnů	121
Kritika opravených hymnů	123
6. Činnost papežů od Innocence X. (1644—1655) do Innocence XIII. (1721—1724)	124
7. Benedikt XIII. v oficiu sv. Řehoře VII.	126
Klement XII. (1730—1740)	130
8. Benedikt XIV. a jeho reformní snahy	130
9. Činnost papežů od Klementa XIII. (1758—1769) do Pia VI. (1775—1779)	139
10. Reformní snahy ve Francii, Německu a Itálii, týkající se breviáře	140
a) Francie	140
b) Breviář pistojského biskupa Scipiona Ricciho	142
c) Reformní snahy v Německu	142
d) Breviáře v Německé říši	145
11. Papežové XIX. století (Pius VII.—Lev XIII.)	147
Pius IX. (1846—1878)	147
12. Otázka breviáře na Vatikánském sněmu	149
13. Lev XIII. (Joachim Pecci, 1878—1903)	151
IX. Pius X. (1903—1914)	153
Reforma breviáře římského	153
Constitutio »Divino afflatu« ze dne 1. listopadu 1911	154
Redukce délky officia	155

Integrita žaltáře během týdne	155
Officium neděle	156
Scriptura occurrens (Čtení Pisma sv. v oficiu)	156
Psalterium Breviaril Romani	156
Další činnost Pia X.	159
X. Benedikt XV. a Pius XI.	163
1. Benedikt XV. (1914—1922)	163
2. Pius XI. (1922—1939)	163
DÍL DRUHÝ: ČÁST ZVLÁŠTNÍ	165
A. SOUČÁSTI OFICIA	167
I. Žalmy	169
Text žalmů	170
Význam žalmů v oficiu	170
II. Kantika — chvalozpěvy	175
III. Doxologie	177
Text malé doxologie neboli Gloria Patri	178
IV. Modlitba, oratio, kolekta	181
Liturgický výklad orací	181
Cursus v modlitbách	183
V. Modlitby v oficiu: Pater noster, Ave Maria, Credo	185
1. Pater noster	185
Užití modlitby Páně v oficiu	186
2. Ave Maria	187
3. Credo	188
Apoštolské symbolum v oficiu	189
VI. Martyrologium	191
VII. Zpěv v oficiu	197
a) Cantus responsorius (zpěv responsální)	198
b) Antifonální zpěv — Cantus antiphonus	200
Antifona	201
Liturgický význam antifon	203
c) Cantus directaneus	204
d) Cantus tractus	204
e) Versus, versiculus	205
VIII. Hymny	207
Hymny v širším smyslu	207
Hymnometrické. Skladatelé, historický vývoj	208
Hymny v křesťanském starověku	208

· Hymny ve středověku a novověku	211
· Hymny v liturgickém užití	214
Metrum církevních hymnů	215
· Rýmovaná officia	218
· Tropý	221
IX. Liturgické úkony: stání, klečení a sezení při officiu	225
· Stání	225
· Klečení	225
· Sezení	226
B. VÝKLAD JEDNOTLIVÝCH HODINEK ŘÍMSKÉHO BREVIÁŘE	227
I. Matutinum	229
Název	229
Výstavba matutina	230
Úvodní modlitba »Aperi, Domine«	231
Pater, Ave, Credo	231
Domine, labia mea aperies	232
Deus, in adiutorium meum intende, Gloria Patri	232
Invitatorní žalm 94. Venite, exultemus Domino	232
Hymnus	233
Psalmodie	234
Lekce	236
Úvodní části	236
a) versus	236
b) Pater noster	237
c) absoluce a benedikce	237
d) lekce	239
Plán četby Pisma svatého	241
Lekce vyňaté z Otců, Životů svatých a bul	242
Sbírky lekcí — lekcionáře	244
Autoři lekcí	244
Latínští otcové	245
Závěr lekcí	246
Responsorium	247
Te Deum	248
Liturgický význam hymnu Te Deum	249
Závěr matutina	250
Asketický význam matutina	250
II. Laudes — chvály jitřní	253
Psalmodie	253

Přehled kantik v laudách dnešního římského officia	255
Význam laudální psalmodie	257
Capitulum	258
Hymnus	258
Versus (versiculus) — verš	259
Benedictus	260
Závěr jitřních chval	260
a) Preces feriales	261
b) Orace — kolekta	262
c) Commemorations — Suffragia	263
Význam jitřních chval	264
III. Prima	267
1. Officium chori	267
Úvodní modlitby a hymnus	267
Psalmodie	268
Schema žalmů v primě	269
Symbolum Quicumque	270
Capitulum	270
Responsorium breve a preces	271
2. Officium capituli	272
a) Čtení martyrologia	274
b) Vyzývání Boha pro začínající denní dílo	274
c) Absolutio Capituli	275
d) Udělení požehnání	276
Charakter primy	277
IV. Horae minores	279
Tertia, Sexta a Nona	279
Čas určený k těmto horám	279
Úvodní modlitba	280
Hymnus	280
Obsah hymnů	280
Psalmodie	281
Schema žalmů malých hor	282
Capitulum	282
Responsorium breve, preces a oratio	283
Význam tří malých hor	284
V. Vesperae — nešpory	285
Název	285
Nešpory první a druhé	286
Psalmodie	287
Schema nešporní psalmodie	288
Capitulum	289
Hymnus	290
Versiculus	291
Magnificat	291

Závěr nešpor	292
Význam nešpor	292
VI. Completorium	295
Název	295
Vývoj	295
Výstavba kompletáře	296
1. Officium capituli	296
a) Čtení — lectio brevis	296
b) Confiteor	297
2. Officium chori	298
Psalmodie	298
Schema žalmů v kompletáři	299
Hymnus	299
Capitulum a responsorium breve	300
Canticum Simeonis: Nunc dimittis	300
Preces	301
Charakter kompletáře	302
VII. Mariánské antifony	305
Užívání těchto antifon v nynějším římském breviáři	307
VIII. Přídavková officia	309
a) Psalmi graduales	309
b) Psalmi familiares	310
c) Psalmi poenitentiales	310
d) Officium defunctorum	310
Význam officia za zemřelé	312
e) Officium de omnibus Sanctis	312
f) Officium parvum Beatae Mariae Virginis	313
Omezování přídavkových officii	314
C. CÍRKEVNÍ ROK V ŘÍMSKÉM BREVIÁŘI	315
Proprium de Tempore (temporál)	317
1. Neděle, dies Dominica	317
2. Cyklus vánoční	318
Advent	318
Officium Dominicae I. Adventus	319
Dominica II. Adventus	320
Dominica III. Adventus	321
Zimní kvatembr	321
Velké antifony od 17. do 23. prosince, zvané »O«	322
Dominica IV. Adventus	323
Vigilia Nativitatis	323
Nativitas Domini Nostri Jesu Christi	324

Oktáva Narození Páně	326
Dne 26. prosince: Festum S. Stephani Protomartyris	326
Dne 27. prosince: S. Joannis Ap. et Evang.	326
Svátek bláznů	326
Dne 28. prosince: Festum SS. Innocentium	327
Dne 29. prosince: S. Thomae Cantuariensis	327
Dne 30. prosince: Dominica infra octavam Nativitatis	328
Dne 31. prosince: S. Silvestri Papae	328
Dne 1. ledna: In Circumcisione Domini et Octava Nativitatis	328
Dies infra Circumcisionem et Epiphaniam occurrentes	329
Dominica inter Circumcisionem et Epiphaniam, Sanctissimi Nominis Jesu	329
Oktávy sv. Štěpána, sv. Jana a Mladětek	329
Dne 5. ledna: Vigilia Epiphaniae	329
Dne 6. ledna: Epiphania Domini Nostri Jesu Christi	330
Oktáva Zjevení Páně	331
Dominicae post Epiphaniam	331
3. Cyklus velikonoční	332
Předposti - Dominica Septuagesima	332
Dominica Sexagesima a Quinquagesima	333
Quadragesima	334
Dominica I. Quadragesimae	335
Dominica II. Quadragesimae	336
Dominica III. Quadragesimae	336
Dominica IV. Quadragesimae	337
Dominica Passionis	337
Dominica Palmarum	337
Hebdomas Sancta	338
Officium in Coena Domini, Parasceve et Sabbato Sancto	338
Hod Boží velikonoční - Dominica Resurrectionis	341
Velikonoční týden	343
Dominica in Albis in Octava Paschae	344
Feria II. et III. in Rogationibus	345
Vigilia Ascensionis	345
In Ascensione Domini	345
Dominica infra Octavam Ascensionis	346
Vigilia Pentecostes	347
Dominica Pentecostes	347
Officium hebdomadae Pentecostes	348

Festum Sanctissimae Trinitatis . .	349
Festum Sanctissimi Corporis Christi	349
Festum Sacratissimi Cordis Jesu . .	351
Neděle po Sv. Duchu	351
Kalendarium římského bre- viáře	352
Oficia svatých na jednotlivé dny	352—383

Literatura k římskému breviáři .	385—387
Rejstřík osobní	389—395
Rejstřík věcný	395—402
Seznam svatých v říms- kém breviáři	402—406
Rejstřík hymnů	406—407
Obsah	409

PODLAHOVA KNIHOVNA NAUČNÝCH ŠPISŮ * SVAZEK I.

**BEDŘICH MALINA: DĚJINY ŘÍMSKÉHO BREVIÁŘE. DÍL I. A II. ÚVODNÍ
SLOVO NAPSAL J. E. Th. Dr. MOŘIC PÍCHA, BISKUP KRÁLOVÉHRADECKÝ.
V KVĚTNU L. P. 1939 VYDALO NAKLADATELSTVÍ „VYŠEHRAD“, S. S. R. O.
V PRAZE. VYTISKLA ČESKOSLOVANSKÁ AKCIOVÁ TISKÁRNA V PRAZE**

